JIRÁSEK

SÖTÉTSÉG

ALOIS JIRÁSEK
SÖTÉTSÉG

ALOIS JIRÁSEK

SÖTÉTSÉG

(TEMNO)

Fordította

NÉMETH LÁSZLÓ

ALOIS JIRÁSEK

SÖTÉTSÉG

REGÉNY

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1955

Íratott 1912—1914

A fordítás a prágai Melantrich könyvkiadónál 1950-ben megjelent cseh nyelvű eredeti alapján készült

Második kiadás

1

SZOLOPISZKI Antonyín Jozef Mladota, Szkalka ura, VI. Károly híres prágai bevonulásán az 1723. év júliusában tartós emléket szerzett; azt a jelentős adósságot, amelyet Prágában e híres bevonulás, s a bevonulás után VI. Károly koronázásának az örömére csinált. Az adósságon kívül emlékül megmaradt neki egy nyerges lóra való drága felszerelés, kantár, bojtos szűgyvédő, ezüsttel gazdagon kivert szíjak, egy új pompás nyereg, alája a málnaszínű nyeregtakaró, a Mladoták címerével gazdagon kivarrva. A királyi pár bevonulására Mladota úr néhány száz tallérért egy új francia *grand in-folio* parókát is készíttetett, amelynek sűrű fürtjei a vállára és a tarkóján át egész a hátára omlottak, továbbá egy szép fehér, tollas, arannyal szegett kalapot s egy fényűző hímzésű bársony kabátot.

De a drága parókát, s kalapján a ritkaszép tollakat összekúszálta a rettenetes zápor, amely éppen akkor eredt meg, amikor a híres császári menet a Gabonavám-kapu előtti mezőről megkezdte a bevonulást Prágába.

Ebből nagy kár támadt. De Mladota lovag kitett magáért, ahogy kitettek a Mladoták valamennyien, az egész nemzetség. Az ötszáz cseh nemes közt, akik készek voltak lovon kísérni a királyt a Hradcsánra,* kilenc Mladota volt; közülük kettő királyi kerületi kapitány, és pedig Frantyisek Jozef, Zahradec ura, a berouni kerület kapitánya, és Jan Ignác, Przsedborzs és Lhota stb. ura, a kourzsimi kerület kapitánya. Tulajdonképp nem is kilenc Mladota volt a díszmenetben, hanem még több, tizenhárom.

A tizedik Mladota, Karel, fekete vértben és fehér egyenruhában a Caraffa-ezred vérteseivel lovagolt be, amelyben

* *A prágai királyi vár*

mint lovaszászlós szolgált; lobogó zászlók alatt, trombiták s a fehér lovak nyakára akasztott, tarkán díszített dobok hangjára nyargalt be, a végtelen, vakító királyi menet élén, lovasaival. A tizenegyedik, a fiatal Jan, mint apród vagy legényke, lopkovici Filip, Zahány hercegének a kíséretébe tartozott; a tizenkettedik, Jozef, Jézus társaságbeli diák, és a tizenharmadik, Frantyisek, már mint ennek a Jézus társaságnak a papja, azok közt a jezsuiták közt állt, akik a királyt az Olasz-téren a malástranai* szent Miklós templomnál üdvözölték.

Ezt a pompás hátaslóra való szerszámot a koronázás után pténi Karel Hendrych Lhotszkynak kellett Szkalkára vinnie a hradeci körzet kis kastélyába, túl Dobruskán, az orlici hegyek alatt. A híres bevonuláson nem volt ott Prágában; csak a koronázásra ért oda. Augusztus végén érkezett lóháton Prágába, néhány órával azután, hogy a szekér tojással, hússal és zsírral, meg libával, kappannal, fogollyal, nyúllal és őzzel megrakottan odaért, — ezt a fogatot, mint a szkalkai uraság jószágkormányzója ő irányította Prágába.

Lhotszky úr régi nemzetségből származó nemes volt, de szegény, lecsúszott. Sosem volt sokja, csak egy udvarháza Masztyban, Szkalkától nem messze, de tizenhat évvel ezelőtt azt is eladta liebstejni Kolovrát Norbert grófnak, Rychnov urának. El kellett adnia; annyi adóssága volt, mint a virág. Az adósságoknak pedig lábuk van s Szegényváradra visznek. Főként a kártyaszenvedélyének köszönhette őket; ezek az ördöngős képecskék voltak Lhotszky úr bibliája.

Amikor annak idején arról az udvarházról az egyezményt aláírta, a rychnovi gróf tiszttartója egy óntálcán odaadta neki a megbeszélt összeget, csupa ércpénzt, kis csomókba kirakva, ezüstöt és aranyat, de ebből a néhány ezresből, nem is egész ötből, Lhotszky úrnak tisztán csak néhány száz maradt meg. Magános ember volt, agglegény; akkor, 1707-ben, az eladás idején több, mint ötven esztendős. Egy ideig a nemesi kastélyokban és udvarházakban éldegélt, barátok és ismerősök közt, míg végül is Szkalkán ragadt meg. Édes unokabátyja volt a boldogult Anna Katerzsina Mladota úrnőnek, a szkalkai Osztrovszky családból, akivel a mostani szkalkai úrnak a nagy-

* *Malá Strana, — a. m. Kis Oldal, Prága egyik városrésze, „a prágai Buda".*

apja a szkalkai uradalmat hozományba kapta s akitől tizenhat gyereke lett.

Lhotszky úr, egy alacsony, kerek, vörösarcú s még mindig mozgékony és gyorsjárású ember, még most, az 1723. évben is jól emlékezett, noha hetven esztendős volt, mind a tizenhat gyermek nevére, akik közül fiú hét volt, lány pedig kilenc. Emlékezetből is tudta a nevüket; de föl is volt írva neki a dátummal együtt, hogy ebből a népes maradékból ki mikor vált meg a világtól, kezdve Jan Jirzsin, a mostani szkalkai úr atyján s végezve Rudolfon és Filipen, akikről részletesebben is megemlékezett:

„Ezek ketten ikrek voltak, az utolsók, utánuk anyjuk asszony Szkalkán meghalt, s Oujezden Krisztus Urunk színeváltozásának a templomában nyugszik. Férje is Szkalkán fejezte be életét s ugyanezen az Oujezden pihen."

Ebből a tizenhat gyerekből a mostani 1723. esztendőben már csak egy él, a tizenegyedik, Polexina Ludmila Mladota nemes kisasszony. Túlélte legidősebb bátyját, Szkalka urát is, s mint jó hatvan esztendős vénkisasszony maradt a fiánál. Lhotszky úr, amikor a koronázás után Prágából Szkalkára haza készült, örült az ő koros unokahúgának s főként annak, hogy fog neki mindent elmesélni s mennyi újságot terít ki elébe. Indulása előtti nap útnak indította a kocsit, azt, amelyiken maga hozta a szkalkai majorból a sokféle búsás élelmiszert. Most megint előre küldte, hogy a fogat vele együtt érhessen Szkalkába. A szekér most, ha nem is üresen, de jóval könnyebben gördült ki Prágából.

Egy csomagot hozott, benne Lhotszky úr ünnepi ruhái, és három ládát. Kettő közülük a pompás szíjakat és nyerget tartalmazta, a harmadik pedig a különféle bevásárlásokat, amelyekkel Polexina kisasszony bízta meg bátyjaurát, szép szalagokat, egy darab brokátot és ezüstös csipkét szűz Mária palástjára, azonkívül citromot, különféle fűszereket, tengerentúli becses magvakat és egy kis zacskó kávét. Mindezt Lhotszky úr szerezte vagy szereztette be. Maga is tett ebbe a ládába néhány kis ajándékot, azonkívül egy csomag dohányt is.

A szép „galantériát", amelyet Polexina kisasszonynak vett, s a kis tekercs, tarka, virágos pántlikát a vadászék Helenkájának, a lova nyerge mögé tette, az úti tarsolyába. Ebbe

még egy új és ép német-kártya csomagot is bedugott, nem azért, hogy legyen mivel „passadieci"-t, vagy „alsós"-t játszani, ezeket a vad hazárdjátékokat, amelyeket annak idején nagy pénzbe játszott. Azzal már régen fölhagyott. Ezek a kártyák főként Polexina kisasszonynak kellettek, vele játszott a szkalkai magányban különösen hosszú téli estéken át, nem aranyba ugyan, de nem is ávemáriába és miatyánkba, mint a jezsuita atyák, hanem csak krajcárba vagy legföljebb garasba.

Ezt az úti tarsolyt odaerősítette tehát a nyereg mögé, a nyereg elé pedig a kápába, két élesre töltött pisztolyt dugott, nem azért, mert a címtáras kalendárium, amely iránt különös okokból ellenszenvvel viseltetett, „asztrológiai társalgásában" erre az évre, mint mindig, roppant szellemesen most is azt jósolta, hogy „az országutak és ösvények a tolvajok és latrok féktelenségétől mentesek nem lesznek", hanem azért, mert az óvatosság így parancsolta.

A nyeregben pisztolyok, jó kard az oldalán, így fölszerelve indult útjára egyszerű fekete, háromszögletű kalapjában és a palástban, amely alaposan fölment a tarkójára, jó magasan a göndörfürtű spanyol paróka fölé. Prágából szeptember kilencedikén nyargalt ki, négy nappal a királyi koronázás után. A Porzsicsi-kapun túl rögtön nyílt vidékre ért. De minthogy sűrű köd volt, nem sokat látott maga körül. Balra a Vltava s mellette az ugar elveszett a ködben; jobbra a Zsizskov mint hatalmas, komor árnyék meredt föl. Lejtőjén és alatta a szőllőket, meg a fehér présházacskákat is alig vehette ki. S nem sokkal a kapun túl, az országúttól kissé távolabb a juhnyáj és pásztora kontúrtalan folyt szét a fehér áradásban.

Csak amikor már Prágát messze maga mögött hagyta, szakadt föl s folyt szét ez a sűrű fátyol; a nap azonban nem sütött ki. Ott volt a homály mögött, a táj szélén szomorkodott. Halványsárga tarló, barna parlagok húzódnak hosszú sávban a borús láthatár felé. A mezőket lekaszálták, csak itt-ott van némelyiken egy-egy sárga sarjúcsomó. S mindenütt üresség, csend. Lhotszky úr nem érezte, nem fogta föl az őszi tájnak ezt a gyászát. Csak a gazda és vadász szemével nézelődött. De még többet időzött lélekben Prágában, ahol már hosszú évek óta nem volt, s amely ezekben az ünnepi napok-

ban valósággal elbódította. Csoda, hogy a feje bele nem kóvályodott a sokféle népbe, a helybeliekbe és idegenekbe, a sok uraságba, katonaságba, a száz meg száz négy- és hatlovas kocsiba, a zenébe és lövöldözésbe, annyiféle nyelvnek ebbe a Babilonjába.

Mindez túlságosan sok volt a vidéki nemesnek, aki az udvari cselédség s a jobbágynép közt annyi évi magányosság alatt alaposan elparasztosodott.

Az egész úgy kóválygott még előtte, mint valami csodával teli álom után. Az úton most mindent sorra vett; eszébe jutott egy csodálatos dolog s már valami még csodálatosabb szökött mellé. Rendezgetni, rakosgatni kezdte, hogy mond el majd mindent az unokahúgának. Azt azonban nem kellett fontolgatnia, hogy a legelső mi lesz. Minden megfontolás nélkül is tudta, hogy mindenekelőtt és legelőször is mit fog elmondani, s mintegy diadalt érzett, ha csak rá is gondolt arra a kalendáriumra, arra az ostoba címtáras kalendáriumra, amelyben minden benne van, amely mindenhez ért, amelynek mindenre van tanácsa — hogy Remete szent Pál napján jó hajat vágni, hogy nőjön, hogy szent Árkádia napján jó a gyereket elválasztani s madarat fogni, valamint, hogy szent Eufrosina napján legjobb a kolerikus emberektől vért ereszteni, s ilyenkor jó fekete vadat fogni; ezt és sok mást is tud s mindenkinek jósol az újévre, a terhes matrónáknak is, s névszerint felsorol minden egyházi és világi rendet, benne van minden hazai gróf, báró, lovag, köztük Lhotszky úr minden ismerőse, a Materzsovszkyak, Deymák, Sztrakák, Vrazsdák, Udrckyek, Kordulok, Vancsurák, Dobrezsenszkyek, Kunások, Brandlinszkyek, Mladoták, Hoberkák, Maternák, Malovecek, stb., még bizonyos bozsejovi Bosinszky is, Szvetlá városából, a csaszlavki kerületben, bizonyára valami házalónak vagy iparosnak, végső esetben, bocsánat, suszternak a fia. De őt, pténi Lhotszkyt, az ősrégi nemzetet, az ostoba címtáras kalendárium, egyetlen egyszer sem említi meg.

Ez az Anton Bosinszky úr a címtáras kalendáriumban ott van, abban ott. De a koronázáson a szent Vitus székesegyházban nem volt ott, s a rendek hódoló gyűlésén a királyi koronázás előtti nap szintén nem, semmiféle bozsejovi Anton Bosinszky, ellenben pténi Karel Hendrych Lhotszky, az igen. Az ott volt, az megcsókolta a császárnak, mint cseh királynak

a kezét, ahogy megcsókolták azon a hódoláson az érsek, a prelátusok és püspökök Filip Lobkovic zahányi herceg, Vrtba gróf, első őrgróf, Kinszky gróf, Franc Ferdinánd, főkancellár, a fellebbviteli tábla elnöke, Kokorzsovec gróf és más urak, bárók, lovagok (a királyi városok polgári képviselői eszébe sem jutottak), s ezek közt az urak és lovagok közt, ő, pténi Lhotszky is. És ő császári és királyi katolikus felsége neki is odabólintott, épp úgy, mint az uraknak és bárónak, mindnek egyformán; csak amikor az érsek lépett oda, akkor emelte meg kicsit a kalapját, de csak neki, az érseknek.

Ezt mondja el Polexinának mindenekelőtt és legelőször, hadd tudja: milyen ostoba az a címtáras kalendárium. Aztán elmondja majd, hogy milyen rend volt Prágában, hogy a szemetet és ganét azokban a napokban nem volt szabad az utcára kidobni, s ahol fa volt a házak előtt fölhalmozva, szépen el kellett tisztogatni, a hídon meg — ha tudná, milyen gyönyörű most a kőhíd, mennyi új szobor van rajta; amikor tizenhat évvel ezelőtt utoljára Prágában volt, csak mintegy hat volt belőlük, s most teli van jobbra-balra ezekkel a szobrokkal és este mennyi lámpás, ez is nagy újság most, szintén a császári bevonulásra, hallatlan dolog, lámpások, vagy kétszáz lámpás, ott égnek minden este az utcákon, a Lőpor-kaputól végig a piacon és a Jezsuita-utcán, a Kőhídon és a Malá Stranán át, föl a várba végig az egész Sarkantyú-utcán, kétszáz lámpa biztosan megvan, faggyút és zsírt égetnek bennük; a kőhidon különösen szép az a lámpasor.

Így tódult mindez az úton az eszére, kevergett-kavargott, időnként megint elakadt. Nem magányos helyen ment, hanem nyilvános országúton, s ott minduntalan volt, ami megzavarja. Előbb trombitálás verte ki gondolataiból; a sziléziai posta jött szembe, nehéz négyfogatú kocsi. Egy-egy fuvaros fogatnak is ki kellett térnie. A vándor muzsikusokat, — cimbalmukkal, hegedűjükkel, vonójukkal — a kosaras embereket, a magas süvegű, szakállas zsidókat, köpenyükön a sárga folttal, a vándorokat észre sem vette. Csak ha egy „vorreiter" nyargalt egy úri hintó előtt, annak nézett utána, a kocsisnak, az uraság lovainak.

Aztán odaverte pejlovát az út szélén egy tölgy alá, amelynek az ágai közt hideg szél zörgött, megtömte fehér hollandi pipáját, tüzet csiholt és rágyújtott. S ahogy továbbmenve jó-

ízűen pipázgatott, elgyönyörködött benne, hogy milyen jó kis dohány ez, hogy fogja élvezni a vadász, szkalkai vadászukra gondolt, ha ad neki belőle, meg hogy fogja dícsérni s derekasan kell is dícsérnie az előtt a Matyej előtt, hadd egye azt a szent Matyejt a méreg. Ez a „szent" Matyej Csermák Matyej volt, szkalkai ispánjuk, aki csak most egy éve szegődött oda, Lhotszkynak rögtön nem tetszett, amikor az unokaöccse, Mladota, szolgálatába fogadta. De csak akkor haragudott meg igazán a fönt nevezett ispánra, amikor megtudta, hogy Dobruskán a vendéglőben egyszer egy csúfondáros históriát mesélt el arról az időről, amikor Lhotszky még a maga birtokán, Masztyn uraskodott. Aztán meg ez az ispán gyűlölte a dohányt, s a dohányzást, bűnnek tartotta s a parasztok szájából kiverte a pipát.

De hogy ez a prágai dohány olyan jó illatot árasztott, Lhotszky úrnak Lieberles Hirschl is az eszébe jutott, aki náluk a dohányt árulta. Ez a Lieberles Hirschl öreg zsidó volt, azon a zsidó telepen, amely az ő kis kastélyuk, Szkalka alatt volt, Podrzsezsi faluban, ahol ennek a telepnek saját kis temetője is volt az erdőben egy félreeső helyen. Ez a Hirschl meresztené csak — jutott Lhotszky eszébe — a szemét erre a dohányra, mit követelne érte a vén selma, ha ilyenje lenne. Neki is föl kéne mennie Prágába s megnézni, hogyan pörgetik-forgatják ott a hivatalnokok a zsidókat, akik különösen ezeknek a napoknak a kegyetlen drágaságában mindenkit meg akartak vágni; a zsidóknak rögtön este mindennap be kellett zárniuk a városukat, föl a Hradcsánba be sem tehette senki közülük a lábát, senki, kivéve, ha írásos engedélye volt.

Ahogy a kékes füstfelhők Lhotszky úr feje körül hátrafele szálltak, fölvarázsolódott az erdő is előtte, az ő erdejük, s hogy vadászat után hogy ül le a vadászával a fa alá s gyújt rá. Megint vadászni fog, puskával a kezében megy erdőn-mezőn át. Egészen földerült, amikor az erdei szürkület s a vadászat az őszi reggeleken földerengett előtte. Előre örült neki, hogy valami más lesz, mint Prágában a kemény kövezeten, abban a mindenféle bűzben, kiabálásban, hajszában.

Így merengett el Lhotszky úr egész napon át hol Prágán, hol Szkalkán. Estefelé Chlumec előtt sűrű eső kapta el, betért tehát a legközelebbi útmenti fuvaros fogadóba s ott töltötte az éjszakát.

2

ÉJSZAKA elállt az eső, de ki nem derült. A reggel megint borultas volt. Lhotszky úr igen korán útnak indult. Alig nyargalt ki az udvar fakapuján az országútra, már elkáromkodta magát. Kolduló barát botlott az útjába. Az pedig nem jó jel. Hanem amikor megint rágyújtott s füstölni kezdett, elfeledkezett a fráterről s megint Szkalkán volt gondolatban. Számítgatta, hogy a bérest a fogattal körülbelül mikor éri utol, eszébe jutott, hogy Polexina neheztelni fog, mert unokahúgát a nemesi „intézetben", Prágában, nem kereste fel, sem az apáca nagynénit az Orsolyák kolostorában, ahogyan kívánta, de majd megmagyarázza neki, hogy abban a hajszában nem volt lehetséges. Azzal a hírrel azonban majd örömet szerez neki, hogy a „grófnő asszonyka" ezen az őszön nem jön már Szkalkára, idén már nem, tavaszig azt hiszem nem, Prágában maradnak. A „grófnő asszonyka" unokaöccsének a felesége volt, szolopiszki Mladotáné asszony, Goltz gróf leánya. Az öreg kisasszony nevezte így néha gúnyosan, de csak előtte, bátyja ura előtt.

Chlumecből Lhotszky úr Hradec Kralovénak tartott, de meg sem állt ott. Ahogy a városból kinyargalt, a sziléziai kapun valamivel túl, a hradeci rendház két jezsuitájával találkozott. Lovon ültek, mindkettőjükön kalap és sötét palást. Hradecbe tértek vissza valahonnan. Mögöttük alacsony ügető lovon a famulusuk jött, egy diák. Lhotszky úr az egyik jezsuitát, pater Materzsovszkyt jól ismerte, különösen itt a hradeci vidéken volt igen híres, hiszen a materzsovi Materzsovszky nemesi családból származott.

Nagy szál ember volt, arca vérbő, simára borotvált; szurokszínű csillogó szeme fölött, mintha szénnel rajzoltak volna oda egy vastag ívet, sűrű szemöldök feketélt. A társa is magas ember, de soványabb, arca pirosság nélküli, a szája széles és szigorú, az álla erős.

Materzsovszky messziről intett már; Lhotszky úr, amikor meghallotta tőle, hogy az a másik: páter Firmus, fölkapta fejét. — Hát te vagy az, — villant föl Lhotszkyban s pillantása akaratlanul is páter Firmus cipőjére tévedt. De rögtön megint Materzsovszkyra pillantott, aki az útjáról, Prágáról

kérdezte s hogy ő császári és királyi katolikus Felsége hogy van. De Lhotszky úr sem a koronázásról, sem a hódoló gyűlésről nem szólt egy mukkot sem, sem arról, hogy ő katolikus Felségének megcsókolta a kezét, hanem rögtön abba fogott, ami a jezsuitáknak hízeleghetett, hogy a császár, amikor Prágába érkezett, rögtön másnap a boldogságos Nepomuki János sírjához ment imádkozni.

— Szent! — szólt közbe élesen, mintegy szemrehányón P. Firmus, aki ezalatt meg sem mozdult a nyeregben, s mint valami tuskó, komoran hallgatott.

— Bizony szent — hagyta helyben P. Materzsovszky komolyan, de szelídebben, pillantásával nyugtatva meg Lhotszkyt, akit a váratlan, szigorú helyreigazítás meghökkentett. — Az egekben szent s isten adja, hamarosan ezen a világon is. — Aztán megint Prágára tért a szó. P. Firmus megint hallgatott, de amikor Lhotszky elmagasztalta, hogy milyen pompa volt ott, Prága hogyan ünnepelt, hogy kidíszítették; megint szigorúan vetette oda:

— Előbb azonban meg kellett volna tisztulnia.

Lhotszky úr nem értette.

Kérdő pillantására Materzsovszky úr helybenhagyólag magyarázta.

— Kellett, azt kellett volna. Még mindig nem egészen tiszta. A prágai szőlőhegyeken még mindig elég gyakori az eretnekség átkozott, fekete konkolya.

— Ostoba, elámított nép van ott, de azt a gyomot majd kiirtják — magyarázta P. Firmus. — Rosszabb a világi okosság és a pokolbeli újdonságok gyomja az úri házakban s palotákban.

— Gróf Sporkot nem látta Prágában az ünnepségeken? — kérdezte P. Materzsovszky most hirtelen.

Lhotszkyt, aki Firmust nem értette, hogy miféle újdonságok azok a főúri házakban, ez a kérdés némileg megvilágosította. De azért bizonytalanul felelt, hogy nem, gróf Sporkot nem látta.

— Azt elhiszem — hagyta rá Materzsovszky gúnyos nevetéssel. — A gróf szívesebben ül titkos zugokban, összejöveteleken, minthogy Őfelsége előtt meghajoljon. Ezt tudjuk; no és kegyelmeteknél?

— Nálunk? Ami az eretnekséget illeti? Ó, nálunk nincs

ilyesmi: mindenki az egyedül üdvözítő szent katolikus hiten van. Nincsenek semmiféle hitetlenek.

Mire P. Firmus csípősen:

— Azt hiszi?

— Nem szabad sohasem megbízni — tette hozzá Materzsovszky. — Szkalkáról, igaz, nem hallani semmit. De rossz szomszédaik vannak. Opocsno, Smirzsice vidéke mind tele tévelygőkkel. Épp onnan jövünk. Ott még mindig elég lutheránus és huszita van mindenfelé.

Amikor a jezsuiták elbúcsúztak, — Materzsovszky barátságosan, hízelgőn, P. Firmus kurtán és komoran — Lhotszky utánuk nézett, különösen P. Firmus után. Mindezideig nem ismerte, de hallott róla, a lábbelijéről, hogy amikor a kunyhókba, a parasztportákra megy, hegyes szöggel kivert cipőtalp van rajta, s hogy azoknak, akiket a hit dolgában kihallgat, a meztelen lábukra tapos, ott áll rajtuk az élesre vasalt cipőjével; a hajukat tépi s a fülüket húzza az embereknek, hogy mondják meg, hol vannak az eretnek könyveik, hova rejtették, mondják meg azonnal.

És mi az a gyom az úri házakban és palotákban? Gyom, titkos zugok, összejövetelek, mérlegelte Lhotszky, lovát megbíztatva. Megint szimatolnak valamit, nyomon vannak, ez megint Spork ellen valami, bögyükben van a kemény szomszéd. Lhotszky úr hallott már egyetmást erről, Szkalkára is eljött a híre, mit visz végbe Spork gróf a szomszédaival, a zsireci jezsuitákkal Jaromjerzs mellett; a maga s az ő uradalmuk közvetlen határán, pontosan a zsireci kastélyuk ablakaival átellenben, szobrot állíttatott, de óriást ám, az öklében fölfele álló kard s fenyeget, pontosan az ablakukat fenyegeti állandóan, s hogy állandóan ott van a szemük előtt az az óriás. Ezt Lhotszky úr is tudta és nevetett, amikor először hallotta, hogy Spork gróf a kálvária-templomban megfestette a poklot, benne ronda ördögöket s hogy ezek az ördögök arcra a zsireci jezsuiták képmásai.

Ez a találkozás Lhotszky úrnak nem nagy örömet szerzett. A jezsuiták nem voltak különösen kedvesek neki; de respektussal volt irántuk, félt, noha nem ismerte be. Ez a P. Firmus! Materzsovszkynak mindenfelé híre van, a falvakban félnek tőle, de ez a Firmus, ez nem volt semmire tekintettel, egy szócskára, gyanúból is bevádolja az embert. Szkalkán

nincs semmi, mégsem hiszi el. — Azt hiszi? — mondja, és milyen csípősen! És őt, Lhotszkyt milyen élesen igazította ki mindjárt.

— De úgy kell neked, — mondta Lhotszky magában — úgy kell. Mit hajlongsz, mit hízelegsz.

Lhotszky úr otthon és máshol is mindig „szent" Jánost mondott, mint mindenki; de most a jezsuiták előtt az ötlött eszébe, hogy „boldogságost" kell mondani, hogy kedvükben járjon vele, hiszen a pápa „boldogságosnak" nyilvánította. De páter Firmus rögtön rápirított miatta.

Lhotszky úr alaposan tűzbe jött ellene. Megint más dolgokról kezdett gondolkozni, de ez a páter újból az eszébe tolakodott és Materzsovszky is. Az is csak olyan, csak színre simább, a Materzsovszkyak mind ilyenek, ilyen a család. Ez jezsuita lett, a bátyja szintén az, Prágában, három nővére apáca, egy az Orsolyáknál Prágában, a másik kettő Dokszániban, az egyik meg éppen apátnő ott, — pedig az öreg Deym elmondta, hogyan volt, annak még emlékezetében volt a harminc esztendős háború, tudta, hogy a vagyonelkobzó bizottság kitől mit vett el, a Materzsovszkyakról is tudta, hogy négy közülük a rebellisekkel volt a császár ellen, kettő kegyelmet kapott, de kettő kivándorolt a hite miatt az országból, közülük az egyik Svédországban szolgált, százados volt a svéd lovasságnál.

Igaz, villant föl benne, egy Lhotszky is kivándorolt. Hendrych Lhotszky, nagyapjának a bátyja, az Szászországban Pirnán halt meg. De az egy volt, Materzsovszky meg négy. S most abból a családból kettő jezsuita és három apáca. Két Materzsovszky jezsuita s a harmadik — na lám! Afelől a páter nem kérdezősködött, Spork felől rögtön, de a prágai nagybácsi, az öreg nagybácsi felől nem, nyilván mert meghibbant, kényelmetlen nekik a hóbortjával, az „öreg fejedelem".

Lhotszky úr nem állt meg egészen Trzsebehovicéig. A béresről megtudta, hogy erre ment, de már régen, aligha éri be. Opocsnón ugyanazt hallotta; Dobruskán már meg sem kérdezte. Sietett, hiszen későre járt.

Chabory faluban az országútról a hozzájuk Szkalkába vivő dűlőútra tért. Balra ettől az úttól csupa elnéptelenedett szántó, amely lassan sötét erdőbe megy át. Jobbra az úttól, alatta, rétekben gazdag völgy, vén éger- és jávorfa csoportok

tövén az Aranypatak folyik el ott. Ennek a völgynek a végében, ahol az északról jövő patak hirtelen megfordul, a kanyarulatba balról egy földnyelv ugrik belé, amely itt a víz fölött, sziklás és meredek.

Ennek a sziklás földnyelvnek szinte a legszélén fehérlett az ódon Szkalka vára, amelyet most kastélynak hívnak; talán a hagymatetejű tornyocska miatt, amelyet a mostani úr rakatott a tizenhatodik században emelt kőépületre, a zsindelytető közepébe.

A dűlőútról, amelyen Lhotszky úr jött, a gyümölcsfasorról a kis kastélyt nem lehetett egészen jól látni, a régi majorhoz tartozó épületek miatt, amelyek a kastélytól balra voltak, rögtön mellette a magaslaton.

Amikor Lhotszky úr belovagolt, körül mindenütt csend. Csak az udvarból hallatszott ki a szürkületbe a csépek zaja. Örömmel hallotta ezt a döngő, gyors tempójú, fáradhatatlanul zuhogó hangot. Felvidult tőle. Merőn nézett az öreg fészek felé. Az őszi alkony homályában a kiterjedt major szalmával és zsindellyel fedett tetői egybefolytak. Épp úgy feketedtek, mint a kert az udvar mögött s az erdő tovább a kert mögött. A majorban, rögtön a kapu mögött, amely még sarkig tárva állt, hatalmas jegenye terebélyes koronája feketedett. De a kapuban s előtte nem állt senkisem. Ellenben túl rajta a tágas udvaron egy csomó cseléd a fehérponyvás szekér mellett. A lovakat már kifogták, a rakományt elvitték. De az emberek még ott álltak, nevezetes kocsi volt ez most, Prágából jött, a távoli Prágából.

A kettős ajtajú és kettős szérűjű hosszú csűrben az udvar végén a csépek ritmikus kopogása hirtelen elhallgatott. Az egyik kapun a sáfár lépett ki, nagy kigyújtott lámpást hozott s a kőfoglalatú víztartó felé igyekezett az udvar közepén. A víztartó körül az összevissza hozzájuk támasztott ekék, gereblyék és kerekek fölött hársfák feketéltek.

A sáfár után hat cséplőmunkás jött, falubeli robotosok, mindeniknek csép volt a vállán, fiatalabb és idősebb férfiak, hajlottak, elnyűttek.

A cselédházban, a kaputól közvetlen jobbra lévő alacsony épületben, az apró ablakokban vöröses fény, ugyanúgy a vadászház ablakaiban, amely szintén közvetlenül a kapunál volt, balra attól a hatalmas jegenyétől. Magasabb volt a cselédház-

nál, ha nem is emeletes; ajtajához mindjárt az épület végén, a kapu felőli oldalon, kitaposott, korlát nélküli lépcsők vezettek, de nem közvetlen az udvarból, hanem oldalt a fal mentén, úgyhogy az ajtó előtt egy kis kiugró támadt.

Amikor Lhotszky úr az udvarba belovagolt, a vadász éppen akkor lépett ki gyorsan a vadászházból erre a kiugróra, magas termetű, beretvált, hosszú hajú ember, sapka nem volt rajta. Utána egy surján fiú futott ki, szintén hajadonfőtt, kezében erdei kürt. Idáig a hátsó ablakon figyelték az utat; ahogy a besötétedő fasorban a jószágkormányzó urat megpillantották, kisiettek.

A kamasz a kiugróra állt, a kürtöt szájához emelte és szokatlan könnyen és ügyesen kezdte fújni. Vidám vadászjel szállt szét üdvözlésül a csendes és sötét udvaron.

A fából épült major és a kis kastély közt, amely szemben a kapuval, az udvar túlsó oldalán volt, gyors mozgás és hangok hallatszottak. Leginkább Lhotszky urat lehetett hallani, ahogy a kocsihoz ment, a ládát s a többi poggyászt kérdezte és parancsot adott, hogy az útizsákot a nyerge mögül leoldják és elvigyék. Maga is leszállt már a lóról. S egyenesen a kocsisátor felé tartott, a sáfárhoz fordult, az kezet csókolt neki, utána az idősebb jobbágyok is, akiktől megkérdezte, mit csépelnek, majd rögtön az odalépő vadásztól, hogy hol van az a Tomás, az ördöngös kölyke, micsoda ötlete támadt, hogy kürtszóval fogadja.

— Ah, itt vagy! — nyúlt a kamasz szélcibálta sűrű haja felé, hogy megsimogassa. — Ez kedvemre volt, Tomás, s a papa... — És már megint a vadász felé fordult.

— Hallod-e, holnap, mégpedig mindjárt reggel, kimegyünk, de korán ám, s új pipából szívod a prágai dohányt. Azt hoztam. Akkor hát korán reggel.

És már ment a kastély felé, amelyhez a süppedős udvaron át primitív kavicskövezet sávja vitt. Ott a bejáratnál, — honnét, honnét nem került elő — egy ember állt annak a néhány lépcsőfoknak a tövén, amely a két egyszerű oszlopon álló eresz alá, a főbejárathoz vezetett; mintegy ötvenesztendős, középtermetű férfi volt, kalapját a kezében tartotta. Mélyen meghajolt s valami üdvözlésfélébe kezdett, de Lhotszky úr rögtön szavába vágott.

— Adjon isten, ispán úr, nem történt semmi baj? — S válaszát sem várva, már folytatta is:

Na, majd holnap, holnap az irodán, de ne korán, ne is az irodán, majd délután jöjjön föl hozzám, vadászni megyek már reggel — és fölment a lépcsőkön. Azokra ebben a pillanatban rőt fény reszketése esett. A feketeség a pitvarból hátrahúzódott, amint a sárgás gyertya lobogó fénye, amelyet egy serdülő, tizenötéves lányka, a vadász leánya hozott a fölemelt jobbjában, elijesztette. A lányka mellett nyúlánk termetű, délceg hölgy; arca a fiatal lány üde copfos feje mellett: öreg, de friss, piros és nem ráncos; fején *à la Fontagne* főkötő, nem túlzón magas s egyáltalán nem divatos.

Ez a fejkötő s alatta a picit tokás, erélyes kifejezésű arc, amelyet ebben a pillanatban öröm derített, teljes fényben volt, úgyszintén a kifekvő, fehércsipkés gallér, és csücskei közt a kis arany kereszt, valamint ruhaujján a fehér manzsetták, ahogy Polexina Ludmilla Mladota kisasszony kezét bátyjaura felé nyújtotta. Lapos melle alatt s elég széles derékján azonban a szürke ruha a sötétben maradt.

Üdvözölték egymást s már mentek is be az előcsarnokba. A rőt fény egyre messzebb és messzebb suhant az előcsarnok boltozatán hátrafelé; előlről pedig, a lépcső eresze alatt, a küszöbön át megint betört a fekete sötétség.

A lépcső aljában még mindig ott állt az ispán. Kalapját már föltette a fejére, de még fülelt; közben azonban maga elé nézett, a kocsira, a kis embercsoportra körülötte. Komoran nézett és bosszusan gondolt Lhotszkyra; ez a jószágkormányzóra vall; az ispánt észre sem veszi, de a vadásszal, aki jobbágyember, jobbágy s nem szabad, rögtön folyik a beszéd, meg a kölkével is, őt, az ispánt meg ilyen kurtán-furcsán intézi el.

Dühöset fújt, úgyhogy az arca földuzzadt bele, s a kocsihoz szaladt, hogy a haragját ott kiöntse; odakiáltott, hogy mit csinálnak itt, eltisztuljanak, a kaput ne hagyogassák nyitva, mind hanyagok, a sáfár, valamennyien.

— Hát ti! — esett nekik a falubeli robotos cséplőknek, akik szintén a prágai híreket hallgatták — mit bámészkodtok itt! Most itt maradnátok, reggel meg horkoltok, lomháskodtok, s nem ízlik a robot. Fecsegni, zabálni, azt értitek, hát

még rágyújtani, hozzá prágai dohányra, pipázni, a tüdőtök füstölni, a pofátokból kéményt csinálni!

S csak úgy ömlött a szó a robotosok után; azok, mint akiket leforráztak, bágyadtan, összehúzódva, némán surrantak a kapu felé, amelyet a sáfár s az egyik cseléd bezárt utánuk és egy keresztgerendával eltorlaszolt. A kocsi környéke elnéptelenedett. A cselédnép eltűnt a cselédházban. A vadász már előbb elment a fiával a vadászházba, még mielőtt az ispán kakaskodni kezdett.

Csak az ispán maradt a tágas udvaron, amelyre az istállókból elnyújtott marhabőgés hallatszott ki. A sötét magasban az óriás jegenye s az elsötétedett víztartó fölött álló vén hársak zúgása hallatszott, meg a kis uraságí kert fáinak a zúgása, a hegyfok végén a kastély és a vadászház között.

Az ispán körüljárta az istállókat, csűröket, fészert, onnét ferdén a kapu felé vágott a cselédházhoz, odaguggolt a kivilágított ablakhoz s bebámult. Elfogta a fénysáv útját, maga sötétté vált. Csak az ablakhoz hajoló arc, a tompaorrú széles arc sugárzott föl sárgásan, meg a szürke ujjas egy része a sötét kabát alatt.

Merőn bámult be a valaha kimeszelt, tágas cselédházba, ahol a hatalmas hosszú asztalnál vacsoránál ült a cselédnép. Mindenki harapott és nyelt, de az ételre nem nézett senkisem, szemüket mind a béresre fordították, aki messze útról tért vissza s a prágai csodákat kezdte el mesélni. Csermák ispán, az ablaktól elhúzódva, tovább ment s a vadászházat tekintette meg. Ott is világítottak, de az ablaktábla eltakarta az ablakokat.

— Aha, megint — állapította meg Csermák. Ez alatt az év alatt, amíg Szkalkán tiszttartóskodott, eddig egy este sem látta a vadászházat zárt ablakok nélkül.

A kutyák csaholni kezdtek. Megfordult, a kastély felé indult. A jószágkormányzó szobájának az ablakában világosság. A kisasszony ablakaira, hátul a hegyfok erősen benőtt nyugati lejtője fölött, nem lehetett oda látni. Az ispán a szomszédos földszinti ajtóhoz ment, ahol a lakása volt s az iroda is.

A széles, sötét térség puszta volt és kihalt. A hársak a víztartónál s a fák a kertben hangosabban zúgtak, hiszen heves szél kerekedett. A főnök köztük a hatalmas jegenye volt, amelynek koronája a kapu és a vadászház teteje fölött dühö-

sen kezdett hánykolódni, ide-oda ingani, hajlani, leghevesebben bel felé, mintha a nem messzi kéményig akart volna érni s lerántani azt a vén zsindelytetőről.

3

LHOTSZKY ÚR az első üdvözlés után bement a szobájába, hogy rendbeszedje magát s úti tarsolyát kiürítse, meg azért is, hogy a ládát, amiben a megrendelt áruk és ajándékok voltak, kibonthassa. Alig bírta kivárni, hogy mindent az unokahúga elé rakjon. Polexina kisasszony ezalatt azt gondolta, a szobájában vár majd. A szoba nem volt tágas, az asztalon a két gyertya fénye mégsem járta át egészen. A sarkokban s fönn a falakon félhomály, különösen hátul, a két ablak fölött, amelyek közt a kereszt függött. Világosabban merült föl a virágos spanyolfal a hálóba nyíló ajtótól jobbra, a sarok előtt. Efölött a spanyolfal fölött fönn három vászonra festett kisebb szentkép függött; a középső, a szenvedő istenanyja alatt egy vörös üveglámpácskában kis láng pislákolt csendesen.

Határozatlan, kevert illat járta át a szobát. Nem illatszerektől eredt, hanem a gyógynövényektől, amelyeket a gyökérszedő asszonyok hoztak a kisasszonynak megrendelésre a közeli hegyekből, a Vrchmezí, a Destná és a Marusin-szirt mély erdeiből. Ezek közül a növények közül az értékesebbeket a szobájában őrizte kis csomagokban, amelyeket a könyvespolc mellett, a széles kandalló közelében, a párkányon helyezett el. A nagy üveg a szeszbe rakott árnikával állandóan az ablakban állt, éppen úgy, mint az előcsarnokablakban a piócás üvegedény.

Úgy volt, ahogy az oujezdi plébános mondta, hogy Mladota kisasszony szobája olyan, mint a patika, hogy a nemzetes kisasszony feje élő herbárium, az emlékezete meg mint valami receptgyűjtemény, s hogy orvosi tanácsot ad az embereknek és grátisz segít rajtuk. A legtöbb tanácsot és segítséget az udvarbeli cselédségnek és a gyerekeiknek adta; de segített a falubeli jobbágyokon is, ha tanácsot kértek tőle. A tanácshoz rendszerint a magakészítette orvosságot is mel-

lékelte. Nem utálta, lement a cselédházba, a nem túlságosan tiszta majorba, a nyomorúságos fekhelyekhez, hogy megnézze a beteget, orvosságot vigyen neki, vagy ha arra volt szükség, amikor valaki munka közben megsebesült, bekösse és átkösse a sebet. S mindezt, magától értetődik, úgy, ahogy az oujezdi plébános mondta, néha a hálátlan morgás és dörmögés ellenére is, amikor a beteg nem akart engedelmeskedni vagy kedvetlen hajtotta végre, amit a nemzetes kisasszony szigorúan megparancsolt s amiből semmit el nem engedett. Szükség esetén erélyes is volt a beteggel szemben, aminthogy a sáfárnéval s általában a gazdaságban is mindig erélyes volt.

Nagybátyját a szobájában akarta bevárni; de alig fordult ott meg, már ment is körülnézni a konyhába, aztán az előcsarnokon át a nagy szobába, az ebédlőbe, ahol a vadászék Helenkája terítette az asztalt. Polexina kisasszony őszintén örült, hogy bátyjaura visszatért, teljes tizennégy napon át nem látta őt és igen hiányzott már neki. Ahogy megjött, az előcsarnokban már, az unokaöccsét s a feleségét kérdezte azonnal, hogy mikor jönnek le. Megtudta, hogy most nem, talán csak tavasszal. Lhotszky úr jól megfigyelte, hogy a szeme földerült, amikor ezt hallotta. Ezt is várta. Polexina kisasszony örült, hogy a nagybátyja visszatért, de ez a hír még hozzájárult csendes jókedvéhez.

Az unokaöccsét örömest látta volna; figyelmesen, tisztelettudón viselkedett vele szemben. A feleségével is megvolt valahogy. Szívélyesség azonban nem támadt a két hölgy között. Mladota asszony, aki jóval fiatalabb volt, mint Mladota kisasszony, a Goltzok grófi családjából származott s német volt. Franciául folyékonyan beszélt, csehül nemigen; Mladota kisasszony pedig, akinek az anyja németül nem tudott, éppen úgy, mint boldogult sógornője, a most uralkodó Mladota anyja, született szloupeni Kordulová, rosszul s épp ezért nem is szívesen beszélt németül. Franciául pedig nem tudott. A nyelvnek ez a nemtudása is akadály volt, de nem az egyetlen. Az öreg kisasszony, aki ebben a zugban nem sokat törődött a nagyvilággal s a divattal, de annál többet a gazdasággal, aki akkor sem vett magára bő, harangalakú szoknyát, ha a legpompásabban felöltözött, azt érezte, hogy a „grófnő aszszonyka" *dame à la mode,** úgy néz rá, mint valami divatból

* *Divatos úrhölgy.*

kiment lényre, mint aki egy más világból való, majdnem úgy, mint egy parasztasszonyra, s némi fölénnyel, nyeregből nézi őt és az egész Szkalkát is; azt is jól tudta, hogy öccsének a felesége nem szívesen lakik itt, hogy mindig elsiet innét, az öreg kastélyban nem érzi jól magát.

A kisasszony keserűséggel hallgatta, amikor öccsének a felesége egyre sűrűbben hozta elő, hogy így nem maradhat már, hogy a régi épületet legjobb volna lerontani s új kastélyt építeni, szép *à la mode* kastélyt. Ez a tiszteletlenség a régi fészek iránt bántotta a kisasszonyt s az is, hogy a „grófnő asszonykának" nem voltak gyerekei. Ők, a kisasszonyék, tizenhatan voltak testvérek, bátyjának, a mostani Mladota apjának, három fia és három leánya volt, de a fia itt van örökös nélkül. Ebben egyedül a felesége hibás. Kinek építkeznének, kinek a kedvéért kellene a vén kastélyt lerontani? Tán azért, hogy ezek közül a németek, a Goltzok közül örökölje valaki. Polexina kisasszony, aki Szkalkán született s szinte egész életét itt töltötte, ragaszkodott az öreg kastélyhoz, amelyben anyja ősei, az Osztrovszkyak századok óta laktak s a Mladoták már a harmadik nemzedéke.

Épp ezért az öreg kisasszony jobban érezte magát a „grófnő asszonyka" nélkül, s ezért hallotta örömmel, hogy az nem jön mostanában ide.

Amikor szemleútjáról a szobájába visszatért, bátyját már ott találta; épp akkor jött be, nem lovagló csizmában már, hanem csattos cipőben, fekete harisnyában. Az ajándékokat rakta ki az asztalra, mialatt Kacska, a nagy, fehérbóbitás szakácsnő zacskókat és dobozokat állítgatott az ajtó mellett a kirakott ládára.

— Bátyám uram, olyan mint a Mikulás. Csak aztán úgy viselje magát ez a Mikulás, ahogyan kell.

Lhotszky a kezét dörgölte.

— Akkor hát — mutatott a ládára — itt vannak a citromok, itt a fűszer, itt a kávé. Na, mehetsz — intett a szakácsnénak. — Kávé, kedves Polexina, mégpedig jó kávé. Prágában most ezt isszák.

— Elhiszem, ilyen alkalommal.

— Nemcsak az uraságoknál, a magánházakban, de már nyilvánosan is, ilyen nem is volt még, úgy árulják, mint a sört vagy a bort, a kávéfőzők. A Lóvásártéren is van, láttam; azt

hallottam, — fölhúzta a szemöldökét s fölemelte a jobb kezét — hogy a zsidóknál, a Zsidóvárosban is. Ezt meg itt, — az asztalra nyúlt és boldogságos Nepomuki János sokszínű fából csinosan kifaragott szobrocskáját csomagolta ki, — ezt neked hoztam, annak a Kőhídon levő szobornak a mása.

A kisasszony sietve kapott utána.

— Hogy beismerjem, magamban éppen ezt kívántam; eltalálta.

— Be is van szentelve.

A kisasszony rögtön megcsókolta a szobrocskát.

— Itt meg a ruhácskára való. — Egy darab brokátot bontott ki s tartott a fény felé, meg egy sáv ezüst csipkét, amely a fényben fémes tündöklléssel villant föl, ahogy a brokát színe s mintájának az aranyozása is élénkebbet lobbant. A kisasszony nézegette, élénken dícsérte, hogy milyen gyönyörű, milyen szép a mintája, majd egyszer csak félrehúzta a spanyolfalat. Amögött a sarokban a három kép s a rőt lángú lámpácska alatt egy kis asztalon, amelyet hímzett csíkú fehér anyag vont be, egy kis oltár állt, két márványosra festett kis falépcső. A fölsőn szűz Mária kis szobra, mereven elálló, krinolinforma selyem ruhácskában, a nyakán gyöngyök és korál, a fején korona, karján a kisgyerek szintén koronásan. A szobortól jobbra-balra az ón gyertyatartóban gyertyaöntő munkával gazdagon díszített viaszgyertyák; az alsó fokon megint egy-egy gyertyatartó, de vörös gyertyával, meg majolika vázák, benne csinált virág. Ennek a lépcsőfoknak támasztva, magán az asztalon már, két aranyos rámájú képecske állt, szent Vencel és szent Ludmilla, az oldalukon két viaszgyertya fehérlett, fehér selyem pántlikából kötött masnikkal díszítve.

A kisasszony levette az oltárról szűz Mária szobrocskáját s lázasan, egészen elmerülve, próbálgatta rá a brokátot és az ezüst csipkét. Aztán megint visszarakta az oltárra, alája egy alsóbb fokra szent Jánost tette, hátralépett, elnézegette, boldogan dícsérte, hogy éppen ide illik. Lhotszky helyeselt, ideoda tipegett, a kezét dörgölte, az asztalra tekintgetett.

— S itt még valami, világi! — Elvett az asztalról egy kis csomagot, kis bőrtokot vett ki belőle s rejtélyes mosollyal, előre örülve a meglepetésnek, húgához lépett, aki csodálkozva és kíváncsian követte a tokot nyitó kezét. Amikor bátyja egy szép kék zománcú ékszert vett ki s fordított a szeme elé, —

egy dupla aranyéremre festett Szentháromságot — fojtott kiáltást hallatott.

— Ez a kis galantéria, kedves Polexinám, a tied; kérlek, fogadd el emlékeztetőül Prágára és a koronázásra.

— Az enyém? — kérdezte a kisasszony szigorúan és korholón, de mosolyogva.

— A tied, próbáld fel.

A kisasszony nem titkolt kedvteléssel nézegette az ékszert, mellén félretolta a kis keresztet, s helyébe odaszorította a galantériát. Az ajtóban ebben a pillanatban a vadászék Helenkája állt meg, jelentve, hogy a vacsora kész. A kisasszony rögtön bedugta az ékszert a tokjába, s nem vette észre, amint a kis Helenka szeme a szétterített brokátra s az ezüst csipkékre tapad, s csillogásuktól és színüktől elbűvölten ott is marad rajtuk.

Az öreg úr azonban észrevette.

— No, Helenka, tetszik neked? Hát hogy tudd, neked is hoztam valamit.

Az örömteli meglepetés és várakozás gyors fénye derítette föl a leányka hosszú pillájú szép szemét.

Lhotszky a kisasszonyhoz fordult.

— Engedelmeddel. — Egy aranyozott keretű, kisebb színes képet vett el az asztalról s odaadta Helenkának.

— Itt van, tessék, Nepomuki szent János, beszentelve — mondta nyomatékkal, hogy Helenka megbecsülje.

Helenka, aki egy gyors lépést tett, ezt a nevet hallva döbbenten megállt, mintha megijedt volna. A kisasszony, aki szégyenlősségnek vette, rászólt, hogy mit húzódozik.

Helenka riadtan pillantott föl rá, egy pillanatig habozott, aztán gyorsan a szájához emelte szent János képét, de olyan sietve, hogy a kisasszony nem vette észre, hogy a leány a szájával nem a képet, hanem tulajdon kezét érintette. Lhotszky úr épp az asztal felé volt fordulva, ahonnan a másik ajándékot vette el, egy tekercs szép tarka pántlikát.

— Még ez is itt, Helenka.

Helenka hosszú szempillái megrezzentek s most már bíztatás nélkül, mohón kapott a szalagok után s rögtön meg is csókolta Lhotszky úr kezét.

4

A CSILLÁR az ebédlőben nem volt még felgyújtva; a nagy, fehérre terített asztalon, amelyen tompán csillognak az óntálak és tányérok, két gyertyatartóban négy gyertya égett, Lhotszky úr és Polexina kisasszony a kék posztóval bevont, meredek-hátú öreg karosszékekben üldögélt. Az ón és majolika edénnyel teli tölgykredencen, amelynél a vadászék Helenkája állt, két gyertya égett. Ott világos is volt; a háttérben a nagy zöld párkányos kandalló körül derengő félhomály. Nem esett teljes világosság a fal tölgyfaborítása felett a festményekre sem, arra a néhány, sűrű fekete fákkal teli tájképre s a „tengeri tájra", amelyből a legtisztábban a viharban hányt hajó hajdan fehér, most megsárgult vitorlája emelkedett ki. Az ajtóval szemben a falon egy magános kép függ, a boldogult I. Lipót császár vászonra festett, allonzsparókás képmása.

Az egész szoba, bútorzata és képei, még merő tizenhetedik század; ők ketten, az öreg nemes s az öreg Mladota kisasszony, szintén abból valók. Nemcsak a ruhájukkal illettek teljesen ehhez a szobához, — leélt éveik javával, viselkedésükkel, gondolkozásukkal is. Lhotszky úr az út után jóétvággyal evett, de az útjáról, Prágáról is jókedvvel mesélt. Természetesen mindenekelőtt a koronázásról, s avval kapcsolatban az ostoba címtáras naptárról, hogy ő, pténi Lhotszky, hogyan vett részt a rendek hódolatában, hogyan csókolta meg Őfelsége kezét. Aztán tovább mesélt, ahogy az első beszélgetésre útközben felkészült; de nem tartotta meg mindenben a rendet, olyan hírek is beleszövődtek, amelyekről nem tudott hallgatni.

Így miközben kimentette magát, hogy sem a nemes kisasszonyok intézetébe, sem az Orsolyák kolostorába nem jutott el, azt is kibökte rögtön, hogy a kisasszony unokafivérét viszont meglátogatta s hogy ez az unokafivér, Ferdinand Antonyín (Osztrzsedek és Szoutice ura) Prágában most házat vásárol, nagy házat, s hogy biztosan megveszi, ha ugyan meg nem vette már, nagy kertes házat az Állatvásár-téren, de hogy ez a ház eléggé rosszhírű.

— Igen, rosszhírű — ismételte meg, amikor a kisasszony

elhűlve pillantott rá. — Sokat mesélnek róla, ördöngös ház, kísértet jár ott, bizonyos, hogy kísértet. A régi időkben a nagy varázsló Fauszt doktor lakott ott, aki az ördögnek eladta a lelkét; de az ördög el is vitte aztán, épp ebből az Állatvásártéri házból, a tetőn át ragadta el. A luk meg is maradt a mennyezeten, úgy bizony megmaradt, s hallottam, hogy még most is ott van.

— És kísértet is jár? — kérdezte a kisasszony csendesebben.

— Hogyne járna; jár. Azért is nem tudta ott senki sokáig kibírni.

— És ha Ferdinánd...

— Egészen bele van bolondulva. Odamegy; csodára tetszik neki, aztán meg, az úristen bocsássa meg, állítólag ő is olyan alchimikus kicsit, az ördögmeséken csak nevet. Még engem is hív, hogy látogassam meg, szép szobát rendez be nekem. Köszönöm szépen, tán épp azét a varázslóét. Hát nem vagyok nyúl, de abban az éjszakában ott épp nem sok örömem telnék.

S a Fauszt házából megint vissza a várba, a szent Vitusba, a koronázásra. A kisasszony mindent elmerülten, feszülten hallgatott. A szelet s a fákat, amelyek az ablak alatti lejtőn a sötétből időnként hangosan fölzúgtak, mintha nem is hallaná, még Helenkáról is megfeledkezett. Az ott várta a kredencnél a parancsot, meg ha esetleg tányért kell cserélni vagy a poharat megtölteni. Csendesen állt ott, mint a kis egér, s magáról megfeledkezve hallgatta a történetet, Prágáról, amelyről utóbbi időben a majorban is gyakorta beszéltek, amelyről azelőtt is tudott már egyet s mást, hogy milyen szép ott, milyen csudálatos dolgok, paloták, uraságok vannak benne.

Az öreg nemzetes úr most meg még a császárról és a császárnőről is beszél, meg a két kis hercegnő lányukról, akiket Bécsből magukkal hoztak, a pompás fölvonulásokról, a bor hogyan folyt a nyilvános kutakból, meg hogyan szórták a nép közé a pénzt, a hölgyekről, akiket a kisasszonynak a nevükön nevezett, a grófnőkről és hercegnőkről, meg az utcai lámpákról, világításról, a Kőhídról, a külön erre épített színházról, ahol száz zenész játszott, de az még előbb volt, mint az úr odaért, száz zenész játszott, száz énekes énekelt, prágaiak és

idegenek, Bécsből, de még Itáliából is, s hogy annál az operánál, amikor Porsenna király Rómát ostrom alá fogta, még lőttek is, puskából és ágyúkból lőttek, úgy hogy az emberek befogták a fülüket. Az úr ugyan nem hallotta, de a szent Vitusban, ott is volt muzsika és ének, a prágai templomokban általában.

Ezen a kisasszony is kapott, hogy ő is fennhangon emlékezhessék Prágára, az egyik templomára. Rögtön helybenhagyta, hogy igen, úgy van, ő is úgy emlékszik, amikor fiatalon egy időt Prágában töltött.

A Loreta! Ó, a Loreta! Úgy beszélt róla, mintha éppen most jött volna meg onnét, hogy milyen szép ott, hát még akkor a tavaszon, amikor körül a kertekben épp virágoztak a fák. Tavasz idő volt, késő délután, amikor a boldogult nénje asszonnyal, Vosztrovecnéval bementek oda. Azt azonban már nem mondta ki, ami ebben a pillanatban elevenen jelent meg előtte, hogy egy fiatal gavallér is bement oda velük, machovici Vilím Kunás úr, aki előzőleg illő tisztelettel kérte meg rá, hogy szolgálatait elfogadja, s aki egész idő alatt, amit Prágában töltött, lovagi módon állt a szolgálatára, s Vosztrovecné nagynénje asszonynál s kegyes barátné asszonyainál a kellő illendőséggel járt utána, hogy őt feleségül megkaphatná-e.

Az emlékektől elkapva, elmondta Lhotszkynak, hogy amikor kijöttek, a Loreta keresztfolyósóin sötétedett.

Azt azonban nem mondta hozzá, hogy Vilím úr ott ment velük; hogy megnézték a helyet, ahol Drahomira hercegnőt elnyelte a föld; hogy elkísérte őket s a várból vele néztek le Prágára, s hogy milyen szép volt minden, lenn a kertek, a város, a szigetek, a folyó, a templomok s a tornyok. Úgy szálltak el előtte ezek a gondolatok, mint egy látomás, a májusi alkonyat fényében, virágok közt és illatárban. Csak azt az óhaját mondta ki, hogy örömest megnézné mégegyszer a Loretát.

— Most kis harangok vannak ott, — tette hozzá — azok egy kis dalt vernek ki szűz Máriának.

— És szemben a Loretával a Csernin-palota. Az aztán! — S minthogy Lhotszky úr egy mozdulatot tett közben a kezével, leverte a kést az asztalról. Helenka fölriadt, oda szökött, fölemelte a kést s a kredencre vitte.

A kisasszony csak most vette észre a lányt és jutott

eszébe az idő, hogy Helenka menjen már haza, nem lesz rá több szükség, Kacska majd leszedi az asztalt. Helenka kezet csókolt neki, megcsókolta az öreg úr kezét is és eltűnt. A pitvarban a konyhánál a nyitottpolc alá nyúlt, ahova a prágai szentképet tette. De rá se nézett, a pántlikát azonban kihúzta a zsebéből; lopva a fény felé fordította és sietve megint begyömködte.

Bekukkantott a konyhába, jóéjszakát kívánt s máris az ajtóban volt.

Mint az őz suhant el a sötét eresz alatt, le a lépcsőkön, átsurrant a sötét udvaron, el a zúgó hársfák előtt, s már a vadászház ajtajához vivő lépcsőn futott s ottan kopogtatott.

Az urasági ebédlőben sem üldögéltek már sokáig. Lhotszky ugyan még mesélt volna, a kisasszony azonban emlékezetébe idézte, hogy két napot nyeregben volt.

— Ebbe nem fárad bele az ember, — védekezett Lhotszky — de ha reggelig mesélnék, akkor sem lenne vége. És így tovább, holnap, holnapután és még tovább. Kedves Polexina, — tette hozzá tréfálkozva — az újságaimból az egész őszre telik, bizony az egész őszre, s még a télire is marad valami.

Amikor a kisasszony a szobájába bement, eltűnődve fogta az árnikás üveget, a fény felé emelte, megvizsgálta a feltisztult borostyánszínű folyadékot, aztán elgondolkozva megint az ablakba tette, megállt mellette s az éjszakát nézte, lenn a lejtőn a fekete fákat; még mindig a Loretában volt, a folyosói félhomályban, aztán megint a májusi nap utolsó sugarával beragyogott Prága fölött. Akkor, az után az este után, a fiatal machovici Vilím Kunás egy levelet írt neki.

Ez a levél, amelyet később olyan gyakran olvasott el, megmaradt utolsó szóig az emlékezetében, különösképp ez a hely:

— Nagyon fáj nekem, hogy kegyelmedet, legkedvesebb úrnőm, nemes Polexina kisasszony, nem tudom minden órán mint szép istennőmet alázatos tisztelettel szolgálni. De azzal vigasztalom magam, hogy eljön még az a boldog idő, amikor a fehér kezét csókolhatom, s kegyelmedet, legkedvesebb úrnőm, nemes Polexina kisasszony, szolgálni módom lesz. Szívének nyugalmat kívánva...

Nem csókolta.

Schirding báró, vidám gavallértársaságban, gúnyt űzött címeréből, örökölt kincséből, hogy azon „ein husitisches Männlein", huszita férfi van, s még valamit szúrósan hozzátoldott a huszita családról, mintha kételkednék az ő, Vilím úr s az összes Kunások katolikus igazhitűségében.

Ez pedig halálos sértés volt az ősrégi, hajdan buzgó huszita család utódjára, akinek az ősei, Szmil és Kunás, táborita kapitányok voltak, Zsizska barátai, későbbi őseik közül pedig három a Fehérhegyi csata után lázadása miatt szigorúan bűnhődött. A sértődésből párbaj lett.

Vilím úr elesett benne. Polexina kisasszony fehér kezeit nem csókolta már. S a szíve nyugalma... Akkor kétségbeesett fájdalom volt. Most már nyugalom, a kihűlt szív néma nyugalma, örömtelen béke, amelyet a kor s az áhítat adott neki.

A kisasszony eljött az ablaktól, mégegyszer megnézte, még mindig gondolataiba merülve, szűz Mária ruhácskáján a brokátot, aztán kigyújtotta a két alulsó fehérszalagos gyertyát, a kis oltár elé térdelt, s mint minden este, elmondta imádságát a szüleiért, anyja asszonyért különösen, aztán a testvéreiért, rokonaiért, a tisztítótűzbeli lelkekért és érte, Vilím úrért. Ma még három miatyánkot is fűzött hozzá.

5

LHOTSZKY ÚR későn ment aludni, de korán kelt és indult a vadászatra. A kevésbeszédű, komoly vadász, széles ujj-hajtókás zöld kabátjában, az övében vadászkés, fején egyszerű fekete háromszögletű kalap, lábán csizma, ott várt már az elcsöndesedett jegenye alatt, a puska szíjával a vállára vetve. Ott állt vele Tomás fia is, egy tizenhatéves kamasz; a puskán kívül tarisznya is volt rajta. A fürge és mozgékony, üde piros Lhotszky alig ért még oda a zöld kabátjában s már megkérdezte, no, mi van Helenkával, mit szólt, örült-e a képnek meg a pántlikának. A vadász ujjával meghúzta s a vállával meglökte a puska szíját, aztán azt mondta, köszöni, Helenka örült neki; most is, hogy eljöttek, azt a pántlikát egyengette és nézegette.

— Na és a szent János képecskéje?

— Azt már fölakasztotta — de rögtön megkérdezte, hova mennek, hova parancsolja a nemzetes úr.

Reggeli után, amikor rég kinn voltak már az udvarból, a sáfár, ahogy a jószágkormányzó úr megparancsolta, berakta a pitvarban az irodaajtó mellett álló tágas, festetlen szekrénybe a Prágából hozott nyerget és szíjakat. Csermák ispán ott állt mellette s megnézte a pompás felszerelést. A sáfár dícsérte, csodálkozott, az ispán hallgatott, majd egyszerre, amikor a sáfár az utolsó darabot is felakasztotta, elmosolyodott.

— Ez a lószerszám — mondta csúfondárosan — nem ízlene a kutyáknak. — És bement az irodára.

Célzás volt arra az esetre, amely évekkel ezelőtt történt Lhotszky úrral, amikor még önálló úr volt s masztyi udvarházában gazdálkodott. Kevés lova volt és kevés barma, kevés juha és disznaja, az is mind sovány, a padláson kevés gabona és kevés abrak; mindenből kevés, csak adóssága volt sok, meg vadászkutyája.

Ekkor történt, hogy egy téli este valami császári kapitány érkezett hintóján a szolgájával a masztyi udvarba. Rychnovba ment, vagy hova; de a kocsis eltévedt a szörnyű hóviharban, így jutottak csodás véletlen folytán egész Masztyig, az udvarházba. Lhotszky úr a kapitányt nagyon barátságosan fogadta, éjjeli szállást ajánlott föl neki, meghívta vacsorára, aztán, hogy a vendégnek némi időtöltése is legyen, elkártyázgatott vele. A kapitány a szórakozást drágán fizette meg, vesztett, mégpedig derekasan.

Lhotszky reggel korán felébresztette, mert a kapitány jókor akart elindulni. De amikor már útrakészen ült házigazdájával a reggelinél, jön a kocsis és vakaródzva jelenti, hogy nem indulhatnak el, mert nem tud befogni, mivelhogy, nohát, az úr éhes kutyái éjszaka kitörtek a kutyaólból s a faggyúval bekent szerszámot egészen összerágták, összeharapdálták. Ott lógott a lóistálló eresze alatt; mindent összeharapdáltak s helyenként át is rágták.

A kapitány átkozódott, Lhotszky dühbe jött, hogy az nem lehet, az ő kutyái hogyan is tehették volna. De meggyőződött, hogy úgy van az, s nem maradt más hátra, mint elküldeni Szkalka alá Podbrzsezibe a zsidóért, aki egy kicsit szíjgyártó és nyerges is volt, s bevárni, amíg a szíjakat kijavítja. Lhot-

szky úr meg, hogy a kapitánynak a morc várakozását megrövidítse, állítólag megint fölajánlotta, hogy üssék a lapot, de a kapitány az ördögöt emlegetve, szépen megköszönte.

Ez volt az az eset, amit Matyej Csermák, amikor még nem volt szkalkai ispán, Dobruskán, templom után a kocsmában elmesélt, ez jutott most is az eszébe, amikor ezeket a csillogó, pompás szerszámokat látta, amelyek nem zsírral voltak kenve, hanem ezüsttel kiverve. Csúfondárosan emlékezett rá vissza. Nem kedvelte a jószágkormányzó urat.

Nem tudta elfelejteni neki, hogy az újítást, melyet ő, az ispán, állásba léptekor bevezetett, olyan gorombán meghiúsította. Az ispán akkor önhatalmúlag, senkivel sem tudatva, az irodában, ahol a Mladoták címere alatt egy nagy kereszt függött, ettől a kereszttől jobbra-balra vörös szalagon egy-egy felsőt függesztett fel s minden kártya alá egy-egy pipát erősített. Lenn, a furcsán kidíszített kereszt alá pedig egy deres képét függesztette föl, rajta egy mezítelen paraszt alakja, aki háttal fölfelé fekszik ott, az alak szeméből könnyek csöpögnek, s mint az egész, a könnyek is jó gorombára festve. S alatta a fölirat: „A deres".

Amikor Lhotszky úr az irodába belépett s ezt a szörnyű díszítést meglátta, megdermedt.

— Mi az ott! Ki csinálta? — tört ki.

— Én, kérem.

— De minek?

— A parasztoknak ijesztésül, hogy ne kártyázzanak s respektussal legyenek.

— Respektussal! Ettől? S mire való a kártya meg a pipa? — A kártya meg a pipa a jószágkormányzót, mint hajdani nagy kártyást, most pedig erős dohányost, jobban sértette, mint a könnyeit öntő, nyomorult alak.

— Az, kérem, azért van, hogy a parasztok, ahogy ide belépnek, megijedjenek és ne kártyázzanak s ne füstöljenek.

— S azt hiszi, hogy ez használ? El velük! — parancsolta a jószágkormányzó felindulva. — Pipa, kártya, meg a pad, el velük! Miféle parádé ez, Uram Krisztus? Kártya, pipa, el minddel! Deresünk meg mogyoróvesszőnk van igazi, féljenek attól a parasztok.

— Így volt nálunk Rychnovszkán is — merészkedett az ispán az újítást védeni. — Volt nekünk egy...

— Volt, nem volt, én nem akarom. — Lhotszky ingerülten ment el onnét, szidva magában az ispánt, az idétlen, együgyű fickóját, kibökné a kártyával a szemét, s nem jut eszébe, hogy ő, a jószágkormányzó, szintén dohányzik. S az a deres — mint valami kínzókamrában.

A Mladoták címere alatt így csak a kereszt maradt meg az irodában; Csermák ispán lelkében azonban ott maradt a méreg, hogy a jószágkormányzó meghiúsította az újítását, amelytől olyan sokat várt. Az is bosszantotta, hogy Lhotszky úr nem volt szerinte elég istenfélő.„Könnyelmű apó, vén bűnöző", így hívta magában, különösen, amikor egy alkalommal Lhotszky beszélgetés közben azt vetette oda mosolyogva a pokolról, hogy ott sokkal könnyebb lesz, mint mondják, s hogy a papok mindig forróbbnak festik a poklot, mint amilyen valóban. Machovec, a vadász is ott volt épp akkor, amikor a jószágkormányzó ezt előhozta, mosolygott csak, mint aki egyetért vele, meg bizonyára azért is, hogy rajta, az ispánon csúfolódjék. Azt is tudta az ispán, hogy a jószágkormányzó nem nagyon kedveli őt, amint az tegnap is kiderült, amikor olyan kurtán elutasította. Aztán a vadásszal is hogy bánt! Ajándék neki, ajándék a lányának, ahogy azt Kacska szakácsnétól megtudta. Bezzeg rá nem gondolt Prágában.

Erről biztosan meg is győződött, amikor délután jelentést ment tenni. A jószágkormányzó meghallgatta s kész; egy szó se több, semmiféle prágai szent János-kép, semmi. Még inkább gúnyolódás és bökődés.

— Akartam hozni magának egy pipát, de ha nem dohányzik, sőt üldözi a dohányzást...

— Csak a parasztoknál, kérem, a jobbágynépnél, annak nem való.

Az ispán titkos elfojtott méreggel ment el. Azért az utálatos dohányzásért még mentegetőzzön is! Amikor Lhotszky a hivatalos tárgyalást elintézte, Polexina kisasszonyhoz ment, odavitte a szekrényhez, hogy a Prágából hozott pompás nyerget és lószerszámot megmutassa neki. A kisasszony megcsodálta, de amikor a szobába visszatértek, szigorúan és korholón említette föl, hogy ez túlságos költekezés, mennyi pénz van benne, mibe került, ez is, meg az új kocsi, az új lovak, a bearanyozott hintó, ahogy Lhotszkytól hallott róla, aztán a kirándulások, bankettek, új ruhák, krinolinok, az egész pompa,

amit a grófnő asszonyka kifejtett; amit ők itt Szkalkán összszegazdálkodnak, arra bizonyosan nem volt és nem is lehetett elég.

— Ahhoz adósság is kellett — tette hozzá kémlelőn, de dolgában biztosan.

Lhotszky megerősítette.

— Zsidónál?

— Azt nem, kedves Polexina. Valami Brzsezina adott kölcsönt.

— Uzsorás.

— Ó, nem, dehogy. Tehetős polgár, serfőző. A polgárság Prágában most nagyon tollasodik. Már nemességet is vásárolnak, mint egy bizonyos Müller, az egy nagy szabad majort vásárolt Prágán túl s még kölcsönt is ad. Cikán úr, csak akit én hallottam, — csermeni Václav Romédi Cikán lovagra gondolt — az is tőle vett kölcsön, meg Vunsvic úr, meg Tunkl úr is. Ez állítólag már jobbágyokat is ad el.

A kisasszony megvetően emelte föl a tenyerét.

— Tunkl úr! Ez aztán a vigasz!

Ezen a napon este Csermák ispánnál megint imádkozás volt, mint minden szombaton, böjtidőn pedig hetente kétszer. Meszelt bolthajtásos szobája csupa szentkép, nagyobbrészt rikítón festett vagy fekete metszetek. Ott függtek a falon vagy az asztal fölött a sarokban, ahol egy kis deszkán az örökmécs pislogott. Az ajtó fölé nagy ív volt szögezve, a tizennégy közbenjáró szent otromba fametszete rajta, s egy vastag, sváb betűkkel nyomtatott imádság hozzájuk.

Ebben a szobában térdelt az ispán minden szombat este, az asztal előtt a padlón, s a rózsafüzért imádkozta. Vele imádkozott a sáfár vagy a sáfárné, néha mindkettő, s a nagy fehér főkötős Kacska szakácsnő. Tavaszon itt térdelt velük a gazdasági gyakornok és irodai írnok, Dobruskából való parasztgyerek, igyekvő fiú. De nem szívesen térdelt, s nem szívesen imádkozott olyan soká; s az ispán mögött térdelve rendszerint elaludt. Az ispán ezen annyira felbőszült, hogy a munkáját mindenhogy megnehezítette; hat hét után mint semmire sem valót, haza is küldte Dobruskára.

Az ispánnak így csak a sáfár és Kacska maradt meg, azok térdeltek vele; ő meg a fönti sarokbeli szentképek felé fordítva a tekintetét, szemet szem után morzsolt le a rózsa-

8/23

füzéren, hangosan mondta a miatyánkot és az üdvözlégyet, hangja különös meg-megemelésével, aztán megint elhalkításával, természetellenesen nyújtva vagy rövidítve a szótagokat, közben pedig minduntalan mélyeket sóhajtott.

Ezt az áhítatot, amelyet már az előbbi helyén is bevezetett, itt is rögtön elkezdte, mihelyt Szkalkára került. Machovec vadász előtt is beszélt róla, majd egyenesen meghívta rá. De a vadász mintha nem értette volna, s a hívásra kertelés nélkül azt felelte, hogy nem lehet, későn szokott visszatérni az erdőről, ha pedig otthon van, maga imádkozik.

— Akkor a gyerekek jöhetnének el.

— Azok is velem imádkoznak.

Ez az elutasítás sértette az ispánt. „Ahogy te imádkozol!" gondolta akkor mégpedig dühösen. „A jószágkormányzóval a poklon meg énrajtam nevetni, azt tudsz!" Abban a véleményében, hogy a vallással nem sokat törődik, megerősítette az is, hogy a vadász évente csak egyetlen egyszer, húsvét idején ment Oujezdre gyónásra s áldozásra. Ő, az ispán pedig minden hónapban járt a plébániára. Aztán azok a bezárt ablaktáblák, — miért zárja be őket? Tán valami vadász bűbájt űz. Az ájtatosságot nem kellene ablaktáblák mögé rejtenie. Vagy talán olyan ájtatosság az... S ahogy ez a gyanú gyors, éles lángként föllobbant a belsejében, zugból-zugba villant a szeme. Olyan ájtatosság, amelynek el kell rejtőzni.

Ezt a gyanút nem tudta többé a fejéből kiverni, nem is védekezett ellene. Megszilárdult s egyre erősebb lett benne, majd minden este elment megnézni, be vannak-e zárva Machovec ablaktáblái. Valami talány, titok van mögöttük. Lhotszky érkezése utáni este is elment megnézni, mielőtt az imádságba belefogott volna. Rájuk gondolt, a vadászék áhítatosságára, akkor is, amikor a szobájában az imához letérdelt. A rózsafüzér sem űzte el ezeket a gyanakvó gondolatokat; ma pedig még erőteljesebben nyomakodtak elő és nógatták, mérges volt Lhotszkyra, s csak még jobban irigyelte a vadásztól a jószágkormányzó kegyeit.

Azalatt, míg Csermák ispán föl-fölsóhajtva a sáfárral és Kacskával imádkozott, Lhotszky úr ott fönn üldögélt az ebédlőben a húgával, s tovább folytatta az elbeszélését és prágai emlékeit. Fölemlítette kis kalandját a hradeci jezsuitákkal is, hogy miképp találkozott velük, arról azonban nem szólt

egy kukkot sem, hogy P. Firmus hogyan igazította őt ki, s milyen hitetlenkedéssel, sőt gyanakvással szólt a szkalkai uradalomról, meg arról sem, amit maga morfondírozott a Materzsovszky család s annak az átalakulása felől. Jókor eszébe jutott még, hogy amint az öreg Deym lovag elbeszélte neki, a Mladoták közül is kiment néhány azután a rebellió után a hite miatt az országból, s hogy azóta közülük is hány papi ember támadt, jezsuiták is, s hogy Polexina nagy súlyt helyez erre, különösen a boldogult unokafivérét emlegeti nagy büszkeséggel, aki a prágai szent Vitusban volt kanonok. Egyházi beszédeit, amelyeket csehül nyomtatásban is kiadtak, becses emlékként őrizgette.

A jezsuitákról nem esett több szó, de Nepomuki szent Jánosra rögtön az ebédnél rátértek, most vacsora után pedig még bővebben. A „szentről" és nem a „boldogságosról" beszéltek, a szentről, aki iránt most szenvedélyes odaadással volt az egész cseh korona, minden tartománya; a csodáiról, azokról, amelyek már korábban történtek, s azokról, amelyek mostanában, s amelyeket fölzaklatottan tárgyaltak mindenfelé, palotákban, a szomszédos úriházakban, s a paraszti viskókban, akinek a képét lakásokban, kápolnákban, templomokban, mindenütt mély tisztelettel akasztották a falakra, akinek a szobrocskái szörnyű számban szaporodtak, s a házak fülkéiben, az oltárokon, a mezők elhagyatott fái alatt, a patakok padjainál és folyók boltos hídfeljáróinál mindenütt megjelentek, akinek a dicsőségét a papok a szószékről, lázas jezsuita misszionáriusok pedig a szabad ég alatt hirdették, akinek a tiszteletére lelkigyakorlatokat tartottak, s ezer meg ezer misét szolgáltattak, aki miatt mindenfelé nagy volt az izgalom, hogy megmarad-e boldogságosnak, amivé a pápa tavaly előtt nyilvánította, vagy enged-e Róma Csehország forró óhajtásának, szentté avatja-e a boldogságost, aki otthon úgyis az volt már.

Lhotszky úr szépen beszélte el, hogyan ég ezért az egész Prága, s nem hagyják annyiba; az érsek, a kanonokok, de főként a jezsuiták azon vannak, hogy Rómában egy bizottságot járjanak ki, amely újból megvizsgálja ezeket a csodákat s a szenttéavatást szorgalmazza, ez azonban pénzbe fog kerülni, egy ilyen bizottság Rómában drága dolog, de fölhajtják a pénzt, hogy is ne hajtanák.

S ahogy Lhotszky úr a beszédben tovább szökdelt, Nepomuki szent Jánosról Savoyai Jenőre tért át; látta a híres tábornagyot is; a koronázásnál ugyan nem volt a herceg a templomban, betegeskedett, a rendek hódolásánál azonban a császár mögött állt, olyan jelentéktelen kis ember abban az óriási parókában.

Ez a jelentéktelen emberke egyszeriben lekötötte Polexina kisasszony figyelmét, nem háborús dicsőségével, hanem mert az ő ezredében szolgált, mint kapitány, párbajban elesett Vilímjének az unokaöccse, szintén Vilím, machovici Vilím Styaszny Florián Kunás, ez is a Jenő herceg seregében halt meg egy táborban, Észak-Itáliában, amikor Torino felé vonultak; Carmagnola városnál érte a halál. Alighogy ezt a bátyjának fölemlítette, az rögtön egy újsággal szolgált, amit talán nem is tud még, hogy a Jan Václav Kunás boldogult királyi alkamarás özvegye most nemrégen férjhez ment. Polexina kisasszony elhűlt. A boldogult alkamarás öccse volt az ő Vilímjének, ismerte őt s a feleségét is, aki született Harrach lány volt.

— Tizenkét évet volt özvegyi sorban, — magyarázta Lhotszky — tizenkét évet s csak most ment férjhez.

— Kihez?

— A mutyenyini Videsperkárhoz. Plzenyben volt az esküvő.

Ezekről az esküvőkről, amelyeken túl voltak már, hirtelen mások is jutottak eszébe, amelyek még csak most voltak készülőben. Elmesélte, mit hallott, hogy a legidősebb császári hercegnőnek, Mária Teréziának, már vőlegényt keresnek, egy „lotharingiai" herceget, az a herceg is eljött most Prágába, bizonyosan ott is van még az udvarral, tizenötéves, a hercegnő meg csak hat, ő lesz a trón örökösnője.

— De hiszen még férfi örökös is születhetik.

— Születhetik, hiszen a császár még csak harmincnyolc éves, de hogy tudd, amit Prágában beszélnek, éppen ezért koronáztatta meg most magát. Tizenkét éve uralkodik s nem volt még Csehországban mostanáig, csak most váratlanul. Eszükbe jutott, amit ősidőktől mesélnek, hogy a cseh királynak, amíg királlyá nem koronázzák, nem születik fia. És csakugyan: csupa lány, egy herceg sem, a császár így hát egyszerre elszánta magát. Ez így is lehet, meg az is hogy a csá-

szár s a császárnő Nepomuki szent János sírjához ment imádkozni, hogy fiú örökös szülessék.

— Hogyan! Csak nem...

— De igen, igen. A császárné *úgy* van. Már nyilvános a dolog, s nagy pompával hirdették ki. Az érsek is ivott rá a koronázás utáni lakomán, azon a híres lakomán az Ulászló-teremben; először a császár egészségére ivott, azután a császárnééra, azután meg „*der Hansel im Keller*"-jére.

A kisasszony kérdőn szegezte szemét nagybátyja kipirult, mosolygó képére. Nem értette ezt a bécsi mondást.

— A németek így mondják — magyarázta Lhotszky jókedvűen. — Vagyis az érsek annak az egészségére ivott, akit a császárné a szíve alatt hord, ő az a *Hansel im Keller*-je.

— Ah!

— Bárcsak fiú lenne, vagyis, ha Nepomuki János közbe járna érte.

— Az új csoda lenne.

6

LHOTSZKY ÚR nem nagyon túlzott, amikor azt mondta, hogy a prágai hírekből az egész őszre futja. Csaknem minden este, s néha még az ebédnél is elkalandozott Prágába, az ottani ünnepi napokba. Persze olyan hosszan, mint kezdetben, nem minden alkalommal beszélt. Néha anélkül, hogy tudta volna, el is ismételte, amit előbb már elmondott, főként az „ostoba címtáras kalendárium"-ról, vagyis hogyan hódolt ő a király előtt.

Polexina kisasszony néha maga vitte rá az ismétlésre, amikor olyasmit említett föl, amit már hallott, de ami különösen foglalkoztatta; főként a koronázási lakomát, amelyet bátyja a tulajdon szemével látott, ha nem is mint étkezőtárs, hanem mint nemesi néző, s eszébe jutott megkérdezni, hogyan ült és kikkel a császár annál az emeltebb asztalnál, hogy voltak a vendégek a többi asztalnál, hogy ültették szét őket, hisz egyik sem lehetett háttal a császár felé, a fiatal nemesek közül kik hordták neki az ételt és hogyan.

Lhotszky sok mindent tudott erről, hiszen ezeket a dolgokat a húga kedvéért szándékosan behatóan figyelte, meg kérdezősködött is, hogy otthon beszámolhasson róla.

Visszaemlékezett az összes nevezetesebb vendégekre, főkép a Velencei Köztársaság követére, de nem feledkezett meg a beezüstözött kenyércipóról sem, amelyet Waldstein, örökös kenyérszelő adott a megkoronázott királynak.

A legtöbb örömet azonban azzal szerezte húgának, amikor az édességekről és tortákról adott részletes leírást: egész habfehér paloták voltak ezek, színes, aranyozott figurákkal, az egyik tortán, például egy cseh alak állt, meg még egy, aki Morva és Szilézia címerét tartotta, egy másik tortán pedig — az is jó nagy volt és költséges, — egy csillogó portálé volt, alatta meg egy ájtatoskodó alak, amely egy másik alaknak — ez Csehországot jelképezte — arany láncot akasztott a nyakába.

Erről az ájtatoskodó alakról s az arany láncról Lhotszky úr élénken beszélt, nyilvánvaló kedvteléssel és örömteli elégedettséggel; úgy hogy az öreg kisasszonyt is megragadta. Egyikük sem vette fontolóra, s nem is tudta fontolóra venni mi az eredete ennek az „ájtatosságnak", hogy milyen kegyetlen változásokat hozott a korona egész területén, meg mi megy végbe továbbra is a nevében, s hogy mi ez a lánc, ha arany is.

Prága, a koronázás és ünnepségei így rövidítették meg Szkalkán a napokat s estéket. Néha még a német kártya is előkerült s olykor, amikor harmadik volt, a trapulka is; az oujezdi plébánost szokták meghívni, aki kitűnően értett ezekhez a képecskékhez. Az uralkodók udvaráról, hogy vajjon elment-e már Prágából, nem egyszer megemlékeztek. De hírük most nem volt róla. Magányukba nem ért oda olyan gyorsan a hír, újságot meg nem járattak, sem a németet, sem Rosenmüller cseh nyelvű *Cseh Postakürt*-jét.

S így ezidőtájt a hatalmas, pompás színielőadásról sem tudtak, amelyet a jezsuiták rendeztek a koronázás után a királynak és udvarának; hogy tanulóik közül százötven vett részt a szent Vencelről szóló színjátékban, amelyhez a lengyel kamarazenész Jan Zelenka, Lounszky földije, szerzette a zenét, s hogy ebben a darabban, mely tele volt a mostani király dícséretével, szent Vencel szerepét a fiatal Kinsky gróf

játszotta; nem tudtak semmit a nagyszerű vadászatokról sem, a pogyebrádi vadaskertben és másutt, ahová a császár is ki szokott lovagolni, semmit Caldara művéről *Numi comtesse zenei szerenádjá*-ról, amelyet a várban, a Spanyol-teremben adtak elő, sem pedig a többi mulatságról.

Lhotszky úr Machoveccel s a fiával vadászni járt, Polexina kisasszony szűz Mária brokát köpenyét varrta s a gyógyszertára s a gazdaság után nézett.

Nem járt ki, legföllebb a tágas udvarra vagy a kertbe, oda is csak szép szeptemberi napokon, amíg a gyümölcs érett és szedni kellett. Máskülönben nem tartózkodott kinn. Ott már megkezdődött a hervadás; a gyümölcsfákról s a kert közepén a rövid fasor hársfáiról, amelyeket a grófnő asszonyka ültetett néhány éve s nyiratott meg az akkori divat szerint, — hullottak a levelek.

Polexina kisasszony most nem járt-kelt alattuk, s a rövid fasor végén nem lépett be abba a deszkából készült faoszlopos *Lusthaus*-ba sem, amelynek zöld zsaluja s megtört zsindely teteje volt. Be volt csukva s a szél aranybarna leveleket fújt a fedelére s küszöbére. Így múlt el az ősz, amely ebben az évben nagyon barátságtalan volt. Gyakran esett, főképp októberben. A nagy udvar felázott, tele volt tócsával, lehullott levéllel, sárral, amelyből az öreg kastély portáléjához vezető gyalogjárón nedves kavics csillogott elő.

November derekán, jó néhány nappal Mindszentek után, amikor a szél az óriási jegenyéről az utolsó sárguló leveleket is letépte, levél jött az unokaöccsüktől Prágából, amelyben egyebek közt azt is jelentette, hogy a császár november hatodikán az udvarral együtt elutazott Prágából, a császár csukott kocsiban, a császárnét azonban, állapotára való tekintettel, hat ember vitte egy zárt gyaloghintóban, a miniszterek pedig már nagyobbrészt azelőtt elmentek, így Jenő herceg is; az egész elvonulás általában csöndben történt, ahogy a császár is kívánta.

Ez volt Szkalkán az utolsó hír. Csend lett a kis kastélyban, a majorban, a csűrökben. Esőverte nehéz kapujuk be volt zárva. A jobbágyoknak egy időre békét hagytak a cséplléssel; ehelyett a cselédházban ültek, főként az asszonyok, s mostak, vagy tollat téptek az uraságnak.

Ebben az időben s később is, amikor a fagyok már beáll-

tak, Polexina kisasszony a könyves polcára nyult, leggyakrabban Steyer *Katolikus posztillái* után. Emellett ott állt egy kisebbfajta zöld bőrkötésű könyv is, benne az a német prédikáció, amelyet P. Kaspar Mayer tartott, amikor az 1711-es évben szent Orsolya templomában Prágában, *„die wohl edel geborene Fräule, Fräule Anna Mladota aus den alten böhmischen ritterlichen Geschlecht v. Solopisk unter dem geistlichen Namen und Praedicat Maria Josepha vom hl. Xaverio"** apácává szenteltetett. Ehhez a prédikációhoz egy cseh prédikáció: *Baráti jókívánság* volt hozzá kötve nemzetes materzsovai Joachima Materzsovszky kisasszonynak a dokszani szent premontrei rendbe való felvételéhez, abban az esztendőben, amikor a tisztelendő Materzsovszky kisasszony a megáldott apáca fátyolt magára öltötte.

Ez a kis könyvecske, melyhez sosem nyultak hozzá, csak emlékül állt itt. Gyakrabban nézegette át a kisasszony boldogult unokafivérének Ádám Ignác kanonoknak kemény fedelű kinyomtatott beszédeit: az ő *Fölemelt alázatosság és megkoronázott erény*-ét, amelyet galliáni Frantiska Heléna Zirona „isten kegyelméből a szent György kolostor fejedelem-apátnőjének" a koronázási ünnepségen mondott el, de még inkább a *Vale, vagy utolsó áldás és búcsú*-t, a zsicsáni Katerzsina Anna nemes kisasszony ravatala fölött elmondott gyászbeszédet. Ez a szónoklat különösen tetszett Polexina kisasszonynak, s mindig meghatotta, valahányszor újból elolvasta.

Némi társasággal szolgált neki most már a vadászék Helenkája is, aki tavasztól a komornája volt.

A kislány reggel fölszaladt a vadászházból, hogy a kisasszonynak fésülködni és öltözni segítsen, s délben és estefelé is átjött, hogy az asztalnál szolgáljon. De napközben is kéznél volt, amikor a kisasszony befőttet készített, vagy kökényből, galagonyából és másból különféle lekvárokat. Néha, amikor kedve volt hozzá, hogy tanítsa, egész délután ott tartotta maga mellett. A varrásban tökéletesítette, vagy művésziesebb hímzésre tanította.

Kedvelte a gyorseszű leánykát, akinek az anyja két évvel

* *„Az igen nemes születésű Anna Mladota kisasszony, a régi cseh Szolopiszki-lovagok nemzetségéből, szent Xavér rendjében Mária Jozefa néven és címen".*

ezelőtt halt meg, akiben nem volt semmi paraszti, sem a külsejében, sem a viselkedésében. Helenka ugyan vörös harisnyákban járt, és otthon, de csak otthon, kis papucsban s olykor facipőben is; a többi ruhája, szoknyája, lejblije azonban városi szabású volt. A majorbeli fiatalság közé gyerekkorában sem keveredett már; erre a vadász is vigyázott meg a boldogult felesége is. Lehetőség szerint otthon tartották a gyerekeiket, de azért nem hagyták magukra. Vigyáztak rájuk, főképp a vadászné.

Iskolába nem küldték őket. Lenn Szkalka alatt a faluban nem is volt iskola, Fehér-Oujezd pedig messze esett. A vadásznak a tanító ellen is kifogása volt. S jogosan. A nyomorúságos faépületben nyomorúságosan tanított s inkább a söprűvel s a veréssel támasztott félelmet az öreg katona, aki valaha Zentánál harcolt a törökök ellen, s szívesebben is mesélt azokról, mint oktatott, különösen amikor leitta magát, ami elég gyakran meg szokott történni. Machovec, a vadász, maga volt gyerekeinek a tanítója, még pedig nagyon lelkiismeretes, s anyjuk is olvasgatott velük.

Helenka, most hogy lassan megérett, egyáltalán nem járt az udvarbeli fiatalság közé, amelytől feltűnően elütött. Nem csicsergett, nem nevetgélt rögtön, mint a korabeli lányok akármi semmiségért.

A nemzetes kisasszony szolgálatába és társaságába csodálatos gyorsan beletalálta magát. Polexina kisasszony csak azt kívánta volna még, hogy fiatal komornája, aki csendes volt, mint a kis egér, beszédesebb legyen.

Hallgatagnak találta s nem elég közlékenynek; a szeme azonban gyorsan járt és mindent észrevett, amint azt pillantása, riadt mosolya, vagy szomorú szempilláinak hirtelen rebbenése el is árulta. Az öreg kisasszony óhajait is rögtön megérezte; csak a szemébe nézett, s amit észrevett benne, gyöngéd figyelmességgel rögtön végre is hajtotta. Mindent úgy csinált, ahogy a kisasszony szerette, még a bogarait is észben tartotta.

A kisasszony megbecsülte ezt, s azt is, hogy a kislánynak, aki mindig tisztán volt öltözve, érzéke volt a szép viselkedéshez is, meg azt is, hogy az apját és bátyját annyira szerette s boldogult anyjára olyan forrón emlékezett. Leginkább még őróla beszélt.

Polexina kisasszony éppen ezért kedvelte Helenkát s kedvelte a bátyját is, ezt a csupa tűz fiút és komoly, szerény apját, aki hű alattvalója volt uraságának, éppúgy mint apja és nagyapja, akikre a kisasszony szintén jól emlékezett.

7

SZKALKÁRA néha egy-egy vándorénekes vagy zenész, gyolcsos, kolduló diák vagy utazó kereskedő is odatévedt, olykor még egy-egy csipkeárus is. Ezeknek Csermák ispánnál nem nagy szerencséjük volt, különösen az utazó kereskedőknek és a csipkeárusoknak. Először hozzá kellett bemenniök szigorú kihallgatásra az irodába, hogy kicsodák, honnét jönnek, mit árulnak, nincs-e tiltott könyv náluk.

Régebben nem vették ilyen szigorúan Szkalkán, amit a hat éve kiadott s később többször meg is szigorított pátens az uraságoknak elrendelt, hogy minden vándorkereskedőt figyeljenek meg, nem terjeszt-e titkon idegenből becsempészett huszita könyveket. Csak Csermák ispán kezdte ezeket a kemény rendeleteket, amelyek a tettenérteket súlyos büntetéssel fenyegették, keményen végrehajtani. Vak hivatali buzgóságában és vallásos lelkesedésében járt el így. Nem volt semmi tekintettel ezekre a vándorokra. Amikor pedig most a koronázás után az említett pátenst újból s még szigorúbban hirdették ki, úgy vigyázott ezekre a szegény szatócsokra, mint valami sárkány. Nemcsak, hogy kihallgatta őket, s a zsákjukat, kosarukat és batyújukat fürkészte, forgatta át, de a hajdúnak is megparancsolta, hogy a különösen gyanúsakat rögtön megmotozza, zsebüket, ruhájukat átvizsgálja, nem rejtegetnek-e valami tiltott könyvet.

De ezeknek a vándor kereskedőknek az egyike mégis meglépett előle. Az ispán egész belefakult, amikor december elején egy délután a sáfár azt jelentette neki, hogy valami csipkeárus volt a majorban, aki minden átvizsgálás nélkül továbbment, ő, a sáfár nem is látta, sem a hajdú, csak hallott róla; az az ember a batyúval a hátán, éppen hogy ideért s be rögtön a vadászházba, de onnan is azonnal kijött s usgyi — a ma-

jorba be sem tette sehová a lábát s a kastélyba sem. Amikor a sáfár kerestetni kezdte, már nyomaveszett a majorból.

Az ispán egy darab időre elnémult.

— A vadász otthon volt? — tört ki aztán hevesen.

— Otthon.

— S mit mondott?

— Semmit.

— Otthon van?

— Otthon.

Az ispán szaladt a vadászházba; de oda sem ért, Machovec épp akkor jött ki. A lépcsőnél találkoztak. Az ispán élesen neki, hogy egy árus volt itt a vadászházban.

— Volt — hagyta rá a vadász zordul, de nyugodtan.

— Honnét?

— Azt nem kérdeztem meg tőle.

— És mit akart?

— Mit akart volna, árulni. Én meg, hogy nem veszek semmit. Arra elment.

— De az irodában nem volt. Mért nem tartotta vissza, mért nem küldte oda?

— Ez nem az én kötelességem. Hiszen egy sem szökik meg kegyelmed elől, mindnek be kell menni az irodába. Azt gondoltam, ez volt már ott.

— Nem volt, hanem azonnal eltűnt, megszökött!

— Azt nem tudom, én a szobában voltam, tovább nem törődtem vele.

Az ispán fürkészőn pillantott Machovecre, de nem szólt egy szót sem, mogorván megfordult s küldte rögtön a hajdút, hogy fogja meg az árust. De a hajdú, noha hosszú lába volt s a hosszú lépéseit is rakta, ahogyan csak bírta, dolgavégezetlen tért vissza. Amikor az irodán jelentette, hogy az árusnak se híre, se hamva, az ispán mérgesen vágta oda a kését, amelyl épp a lúdtollat faragta. Megugrott előle az üzött vad. Meg volt győződve, hogy az árus nem volt árus, hanem álruhás emisszárius, abból a lutheránus országból, Zittauból, az eretnek emigránsok fészkéből, menhelyéből. S most már arról is meg volt győződve, hogy ismerősként jött a vadászhoz, nem tudva róla, az új ispánról, s a vadász adta neki az avizót, hogy azonnal tűnjék el. Nem hiába teszi be a vadász az ablaktáblát és mosolyog a poklon; a múlt pénteken is húst evett, a

böjttel nem törödve, ezen a pénteken, amikor az erdőbe készült, egy darab füstölt húst tett a tarisznyájába, a hajdú látta. Húst pénteken. Ilyet csak hitetlen tesz.

S a szent János képe! Az a lány, Helenkát értette, annyira megdöbbent, amikor ő, a jószágigazgató visszatérte után, másnap az udvaron találkozott vele s megkérdezte, hát a Nepomuki szent János képe hogy tetszik neki, hallotta milyen szép, ő is meg szeretné nézni. A lányka meg rögtön: hogy a nagyságos kisasszonyhoz kell mennie, üzent érte, hogy azonnal jöjjön, a képet majd elhozza neki, ha visszajön. — Hát nem akasztottad föl? — kérdezte rögtön. Bizonykodott, hogy igen, de mintha megijedt volna, s már hozta is volna a képet. De ő, hogy nem sürgős, ráér. Elsietett a kisasszonyhoz, de ahogy ő az iroda felé indult, többször is visszanézett. Csakhogy ő nem ment be az irodába. Amikor a lány a kastélyba belépett, megfordult s vissza egyenest a vadászhoz. Bátran mehetett, hiszen tudta, hogy a vadász nincs otthon, a lány előtt meg lett volna kifogása. Végigment mind a két szobán, szent János sehol. A lány hazudott. A kép nem volt fölakasztva, ahogyan mondta. Alkalmasint az apja nem engedte meg, persze, mert...

Délután meglátta a képet. Tomás hozta föl neki az irodára. Dícsérte, hogy szép; de a falról s a fölakasztásról nem tett említést. Kibeszélhetnék magukat valahogy, s nem akart rájuk ijeszteni. Magában mosolygott, most már biztos felakasztják. Senkinek sem említette a dolgot, de nem is feledkezett meg róla.

A szatócsokon, koldusokon és énekesen kívül szabályszerűen megjött Szkalkára a hegyekből a Králik fölötti magányos klastromból minden évben egy barát, Marcián fráter, akit azonban a majorban csak mint Negyelka frátert emlegettek. Öregebb ember volt, vörös mint a vöröshagyma, jó lelkű, vidám alak. Az udvarbeli lányok és fiatalasszonyok mulattak a csinyjein; ha szerét ejtette, odasündörgött hozzájuk és képeket osztogatva simogatni igyekezett őket, az arcukat, karjukat csipkedni, közben a csillogó szemével rájuk hunyorgatott és szélesen és pákosztosan mosolygott.

Rákövetkező nap, hogy az az árus Szkalkáról olyan feltűnően eltűnt, egy másik barát jelent meg helyette, sovány, sápadt, sötét beesett szemű, komoly, mogorva tekintetű. Már

késő délután érkezett. A cselédségnek, ahogy meglátta, Negyelka fráter jutott az eszébe, az másféle ember volt; senkisem számított rá, hogy utódja jöjjön. Ez pedig nem nagyon hederített a cselédségre. Csak az ispán érdekelte s azt meg is nyerte. A komoly barát, aki beszéd közben gyakran tette két tenyerét a mellére, szemét pedig az ég felé fordította, megtetszett az ispánnak. Behívta magához s éjjeli szállást is ajánlott föl neki.

Vacsora után sokáig elült vele az asztalnál a szentképek alatt, az örökmécseseknél, a faggyúgyertya fényében. A gyertya vöröses fénye ott hunyorgott a képeken a falon. A barát ezekről a képekről kezdett beszélgetni, a legbúzgóbban szűz Mária képeiről, különös tisztelettel és rajongással a csensztochowairól és a máriacelliről, az ottani zarándokhelyekről, aztán a chrudimi szent Szalvátorról, aki napról napra több embert von oda a szent szeretet kötelékeivel, (tenyerét a mellére tette, szemét az ég felé fordította) hatalmasokat és előkelőket éppúgy, mint a megalázottakat; a boldogult Lipót császár, amikor udvarával Pardubicban volt, azt a csodatevő képet Chrudimból Pardubicba, a kastélyba hozatta, három napig magánál tartotta, s mikor az udvari káplánjával visszajuttatta, ajándékul száz aranyat küldött; most pedig ez a csodatevő...

A barát Nepomuki szent János metszetére szegezte szemét. Egy pillanatig hallgatott. Elkomorodott arcát egy fényes gondolat hirtelen sugara derítette föl s tenyerét a mellére téve, örvendező, jámbor dicsekvéssel jelentette az ispánnak, hogy látta szent János sajátkezű aláírását és olyan szerencsés volt, hogy azt meg is csókolhatta.

— Hol, hol — sóhajtott föl az ispán, aki előregörnyedve ült ott, a térdére font kézzel s nem vette le a barátról a szemét. Nem törődött vele, hogy kint a hideg este sötétségével eső és éles szél is támadt.

— Litomislben. Egy régi latin pergament őríznek ott, azon van az aláírása.

— Szent János! A tulajdon kezével!

— Úgy van, Joannes Welflini...

— És valódi?

— Egész biztos, hogy valódi. A litomisli városi tanács küldte fel Prágába, a tiszteletreméltó konzisztóriumnak, s ott

is megerősítették, hogy az ő sajátkezű aláírása, a Nepomuki szent János betűivel teljesen megegyezik. És ha ezt az aláírást már azelőtt is tiszteletben tartották, most még inkább: aki csak tehette, nem mulasztotta el, hogy megnézze s a szent betűket megcsókolja.

— Ó, aki megtehette! — sóhajtott föl vágyakozva és irigyen az ispán.

— De minthogy ez a szent aláírás, ahogy az emberek odaözönlöttek, a csókolgatástól pusztulni kezdett, a litomisli városi tanács azt a pergament szép faragott keretbe, üveg alá tétette; így van kiakasztva szent János nyilvános tiszteletére és dicsőségére a városházán.

— Ó, ha eljuthatnék oda! De hogyan! — Az ispán összehúzta a homlokát. — A mi jószágkormányzó urunk — a kezével legyintett — nem engedne el. Öreg ember, de könnyelmű, semmi jámborság nincs benne, tán még a pokolban sem hisz. Legalább is azt mondja, hogy nem úgy van, ahogy a papok hirdetik. Ördög-pokollal dobálódzik.

— Csak aztán jelenjen meg neki; rögtön abbahagyná a káromlást s haláláig sem mosolyogna többet.

— Borzasztó az ördög...

— Borzasztó. — A barát fölsóhajtott. — Már a ránézés is. Egy alkalommal...

Az ispán mohón hajolt az asztal fölé, hogy a fráterhez közelebb legyen. Az így kezdte:

— Párisban történt. Három diák *spiritus familiáris*-ként tartotta maga mellett az ördögöt. Ő volt az inasuk. Az ördög néhány hónapja szolgálta már őket emberi formában, mégpedig igen buzgón és szívesen. Egy alkalommal azonban, amikor ezek a diákok együtt ültek egy szobában s a pokolbeli szolga szolgált fel nekik, beszédbe keveredtek vele. Mindenképpen faggatták, léhaságukban azt kívánták, hogy vegye magára az igazi arcát és úgy jelenjék meg előttük. Az ördög vonakodott, hogy ne kívánják azt tőle, halandó gyöngeség nem viseli el azt a látványt, az ember azonnal meghal tőle, de a hetyke bolondok nem hagyták annyiba, erősen ösztökélték, hogy ők akár az összes ördögök és kárhozottak látását is elviselnék. Nos, minthogy nem akartak fölhagyni vele, az ördög levetette emberi arculatát s a maga alakjára változott.

Az ispán, az izgalomtól és kíváncsiságtól feldúltan, egy reszkető sóhajt hallatott.

— És lám, — mondta a barát lassan, mintegy elkomorodva — alig pillantottak rá, úgy megrémültek rögtön, hogy az egyik a helyszínen meggebedt, a másik borzalmában el akart szökni, kiugrott az ablakon s összetörte a fejét.

— És a harmadik? — Az ispán szeme kidülledt.

— Az életben maradt ugyan, de nyomban hófehér lett, reszketett mint a nyárfa, úgy, hogy fájt az ember szíve, ha ránézett. Amikor magához tért, elmondta mi történt, de aztán, hogy bűneit levezekelje, a ferencesek rendjébe lépett, s még mielőtt a noviciátuson átesett volna, eltávozott ebből a világból. — A fráter tenyerét a mellére tette, szemét azonban nem a mennyezetre fordította, hanem lesütötte. Egy ideig így ült ott, mintegy súlyos, jámbor tünekedésben. Az ispán, akinek az arcát vöröses foltok lepték el, meg sem mozdult. Az örökmécses ijedten pislogott a szentképek alatt, a faggyúgyertya az asztalon füstölt s csöpögött. A boltíves szoba fojtott csendjébe kintről a szél tört be lármájával s az eső vágta a fekete sötétséggel belepett ablakokat.

A barát lassan leeresztette tenyerét a melléről, szemhéját fölemelte, s lágyan, fojtott hangon szólította föl az ispánt: — Imádkozzunk a tisztítótűzben szenvedő boldogtalan lelkekért. — Fölkelt, letérdelt a padlóra, arccal az asztal fölötti szentképek felé s megragadta a rózsafűzért. Az ispán is térdreesett mellette.

Amikor másnap reggel a frátert a kapuig kísérte s ott elbúcsúzott tőle, híva, hogy jöjjön el megint hamarosan, az udvarbeli hárstól Machovecet pillantotta meg, puskával a vállán, amint a vadászházból kilép. A vadász némán üdvözölte és kilépett a kapun. A cselédházból közben odajött a sáfár.

— A vadász úr ma egyedül van — vetette oda az ispánnak. Tomás, úgy látszik most alussza ki magát.

És elmosolyodott.

— Lesen volt?

— Ha azon nem is, de elég későn jött haza. Itt találkoztam vele a kapunál. Sötét volt már. Valami batyút hozott.

— Hol volt?

— Mezrzsicsen, azt mondta.

— Mezrzsicsen? — ismételte meg az ispán. — Mit csinált ott?

— Ott van a nagybátyja, Klanec gazda. A boldogult vadászné asszony a Klanec portáról került ide: a mostani gazda nővére volt.

— Ah úgy... És mit hozott onnét?

— Azt nem tudom, tán valami kóstolót.

— Kostolót... úgy, úgy. — Az ispán elmosolyodott s bement az irodába. Tomásra gondolt, az útjára s a kostolójára. Miféle kostoló az, ebben az időben. S egyszerre csak elmegy, hozzá még, hétköznap, Mezrzsicsbe. Az a Mezrzsics s az egész vidék, a szomszédjában Rohenice és távolabb Szlavetin, Sesztovice, a leghírhedtebb fészek.

Az irodában ült s még mindig rájuk gondolt. Be akarta mártani a lúdtollat, de megfeledkezett róla; az ujja között tartva, merőn nézett az ablakra s Mezrzsicsre gondolt, azokra a falukra, meg az egész országrészre, amely teli van titkos nemkatolikusokkal, ahol a szent missziók, ahogy azt Rychnov vidékén hallotta, idáig szinte semmit sem értek el. A vadász felesége mezrzsicsi volt. És hogy ez a vadász gyerek gondol egyet s hétköznap elfut a nagybátyjához! És épp akkor... Az ispán odébb tolta kinyújtott lábát, amely rándult egyet a gondolatra, hogy hisz ez másnap volt, azután, hogy az az árus itt Szkalkán megjelent s rögtön el is tűnt innen.

A fiú pedig egy bugyorral jött meg, a kóstolóval, hm... Azt hozta tán meg a bugyorban, amit előbb az a kereskedő hozott, de a vadász avizójára nem rakhatott le. Tán titkos szövetségben vannak, vagy... De semmi talán, egészen biztos. S a jószágkormányzó nem törődik vele. Mit neki a szent katolikus hit. Amikor a poklon nevetni tud. De hogy legalább a királyi pátensektől nem fél, amelyek szigorú büntetéssel fenyegetik az eretneküldözésben hanyag, nemtörődöm uraságot. Akkor mindent rá, az ispánra hárítana. De ő megmutatja majd neki, isten adja, kikkel jár vadászatra, kinek hozza Prágából az ajándékot és szentelt képeket, kit pártol annyira. S tudja meg a kisasszony is, kicsoda a vadászuk, ki a komornája, a kis gyík, s mi történik azok mögött a zárt ablaktáblák mögött, úgyszólván a szemük előtt, náluk, az igazhitű, katolikus uraságoknál.

CSERMÁK ispán ettől az időtől kezdve még éberebb lett és szigorúbb.

Bizalmatlanul, gyanakodva, állandóan a veszedelmet szimatolta. Nem hitt a vadásznak, nem hitt a jobbágyoknak, különösen, amikor kezdett kiszivárogni, hogy mi történik a szomszédságban, Opocsno vidékén, hogy ott egész biztosan titkos istentiszteleket tartanak, éjjelente titkos evangélikusok gyűlnek össze magányos tanyákon s falvakban, együtt imádkoznak s eretnek énekeket énekelnek.

Azt is beszélték, hogy itt-ott megint megjelent lutheránus földről, Szászországból egy kiküldött; az ember nem is tudja hány evangélikus könyvet hoznak be, így pótolják a „bárányok"* könyveit, amelyeket a jezsuita atyák elvettek tőlük.

Az oujezdi plébánián a nevét is meghallotta az egyik kerítőnek, az volt mindnek a feje, a legbátrabb és legravaszabb, valami Kleych nevű, ennek a litomisli uradalomban birtoka volt, de telkéről a huszita hite miatt évekkel ezelőtt, mint fiatal ember, egész családjával Szászországba menekült, s most ott Zittauban nyomja és adja ki ezeket a könyveket, s onnét terjeszti és cseni be ide a hradeci vidékre s máshová, Morvaországba, Szilériába, sőt Magyarországra is eljut; mindenhová odaférkőzik, mindenhová bemerészkedik, mindig más öltözetben s álneveket vesz föl, így terjeszti a könyveit, amelyek olyan kicsinyek, mint egy kis fahasáb, szántszándékkal adja ki így, hogy könnyebben lehessen eldugni s terjeszteni, igazi ördög szolgája. Hányszor volt csapdában már s megfogva szinte, de mindig szerencsésen kihúzta magát és megszökött, bizonyosan az ördög segítette.

Csermák ispán akkor döbbent csak meg s jött méregbe, amikor meghallotta, hogy ezek az *emisszáriusok*** nemcsak ezeket a gyalázatos könyveket terjesztik, de arra is rábeszélik a parasztokat, hogy szökjenek el a telkükről s vándoroljanak külföldre, Szászországba, ott meglesz a szabadságuk, ott min-

* *Az eretnekek gúnyneve. (Az eredetiben* beran, *a. m.* kos.)
** *Kiküldöttek.*

den jobb, mint itt Csehországban, senki nem háborgatja őket a hitükben és semmiben, hogy ott könnyebb lesz az életük.

Az ispán meg volt győződve arról, hogy amikor ezeket az idegen kísértőket és a helybeli jobbágyokat nyomozza, figyeli, nemcsak azt hajtja végre, amit a pátensek rendelnek, de a jobbágyok lelkét is óvja.

Hanem ha egyszer kezdik elhagyni a jószágaikat, külföldre menekülnek, micsoda megkissebbítése, kára az az uraságnak! Megijedt ezektől a hírektől, ugyanakkor azonban, ahogy a jószágkormányzóra gondolt, kárörvendő elégtételt is érzett. Ez tán Lhotszky urat is megmozdítja, ő is megfordul s belátja, hogy szigorúbban kell eljárnia.

Csermák ispán nem vette le közben Machovec vadászról a szemét. Fáradhatatlanul vigyázta, minden lépését megfigyelte. Már a miatyánkját is leste. Égett a vágytól, hogy megtudja, Machovec és a gyerekei hogyan imádkozzák a miatyánkot, azzal a záradékkal mondják-e az imát, hogy „mert tied az ország", Hallotta, hogy az evangélikusok így imádkoznak. De hiába kémlelődött utána. Otthon nem lehetett meggyőződést szerezni, az oujezdi templomban pedig az istentisztelet alatt ritkán találkozott Machoveccel. Ha meg igen, a vadász összekulcsolt kézzel, lehorgasztott fejjel imádkozott, áhítattal, de csendesen. A szája sem mozdult. A Tomás fia ugyanígy.

Helenka pedig Polexina kisasszonnyal járt a templomba, aki fönn ült a főoltárnál, az ősrégi urasági padban, amelynek a fatámlájára dédapjának, szkalkai Vilím Osztrovszkynak, és dédanyjának, doubravici Marketa Osztrovszkynak a címere volt festve, fölötte egy cseh felirat s az 1597-es évszám. A kisasszony szokása szerint ebben a padban ült s nem fönn a kis oratóriumban. S Helenka, amikor a kisasszonyt elkísérte, emellett az urasági pad mellett állt, vagy pedig térdepelt.

Az ispán hiába leste a vadász miatyánkját, csakhogy volt más jele is az eretnekségnek, a vadász pénteken húst evett, s bizonyos, hogy a bőjtre nem hederített. De ez még nem volt elég, sem az a Szent János-képecske, hogy föllépjen ellene.

Ilyen gondok közt, ebben a nyomozásban múlt el a tél s jött meg a tavasz. Polixena kisasszony megint kiment a kertbe, hogy bimbózó virágait és ültetvényeit megnézze. Áp-

rilisban egy napos délután egyszercsak Lhotszky úr állt meg mellette a kertben. De alig ült le hugával a napsütéses padocskára, jött az oujezdi plébános, egy vérbő vörös ember, köpenyegben. Szabadkozott a háborgatásért, számos tiszteletteljes hajlongás után bocsánatot kért, de éppen visszatérőben van Dobruskából, a kocsi lent vár a kastély alatt, s nem tudta Szkalkát elkerülni, olyan hírt hoz, amely azon frissiben ért a városba, a nagyságos kisasszony s a nemzetes úr talán nem méltóztatnak tudni róla.

— Mi, mi?

— Mi történt?

— A császárnénak, kérem, gyereke született.

— Herceg! — kiáltott fel a kisasszony boldog meglepetéssel; Lhotszky úr ugyanúgy, s gyorsan fölállt.

— Sajnos nem, megint hercegnő.

Egy pillanatra a gyors csalódás kínos csendje. A kisasszony bizonyosra várta a herceget, bízott benne, hogy Nepomuki szent János meghallgatta a császári hitvesek imáját. Megdöbbenten hallgatott, Lhotszky úr azonban nem rejtette el a véleményét.

— Lám, lám! — kiáltott föl. — Ennek Bécsben nem nagyon örülnek. Pedig hogy imádkoztak a szent János sírjánál, a nepomuki szent Jánosénál Prágában, a császár s a császárnő is.

A plébános vállat vont s szeliden és édeskésen mondta, mentegetőzve szinte.

— Szent János közben járt talán, de nem nyert meghallgatást.

— A keresztelő megvolt már? S hogy hívják a hercegnőt? — kérdezte a kisasszony.

— Mária Amália.

— Akkor ez már a harmadik hercegnő. Az elsőszülött Mária Terézia.

— Igen, — hagyta helyben a plébános édeskésen és készségesen — az most hét éves, az lesz a királynő, császárnő.

— Mostmár szinte biztos — erősítette meg Lhotszky úr, de rögtön fordított is a szón, hogy a plébános úr bizonyára nem siet, s ha már harmadik került, játszhatnának, — hiszen érti — egy kis trapulka-partit, régen nem volt már.

A plébános rögtön csupa bók, s csak úgy égett az örröm-

teli készségtől. Rendelkezzék csak a nemzetes úr, a trapulkát mindig jó játszani, télen a kandallónál, vagy napsütéssel a zöldben.

Ez tavasz kezdetén volt. Amikor azonban a kert rövid fasorában a kastélyudvaron a hársak sűrű lombba borultak már, s a kertben kivirultak a „koszorúbavaló" virágok és a gyógynövények, Polexina kisasszony gyakran üldögélt egyedül, vagy vadászék Helenkájával a kerti házban. Nem tekingetett ki onnét a kert alá, a csupasz sziklák szakadéka alatt haladó útra, sem a tájékra, az erdős Chlumra. A munkájára figyelt. Vagy hímzett, vagy a koratavaszi gyógynövényeket szárogatta. De később társasága is került, a „grófnő aszszonyka" — unokaöccsének, szolopiszki Antonyín Jozef Mladota lovagnak a felesége.

Júniusban jöttek, két komornával, két inassal. Csermák ispán és Machovec, a vadász, a kapuban üdvözölték az uraságot, a jószágkormányzó, Lhotszky úr, a főbejárónál az eresz alatt, Polexina kisasszony pedig a lépcső tetejében, a szobák előtt. Mladota lovagon hosszú, sötétbarna paróka volt, nem az a koronázási; jó negyvenes volt már, sovány, hervadt, fáradt forma. Feketeharisnyás vékony lábikrája alatt a cipőjén a széles másni még nagyobbnak és szétállóbbnak látszott; méltóságteljes jóindulattal fogadta a tisztviselők üdvözlését. A felesége, harmincesztendő fölötti, elegáns dáma volt, az arca lebarnult, a szeme kék. Büszke méltósággal éppen csak bólintott. Lhotszky urat és Polexina kisasszonyt barátságosan üdvözölte, de szivélyesség nélkül.

Megint csak úgy volt, ahogy lenni szokott. Mladotáné asszony szinte az egész délelőttöt a hálószobájában töltötte. Sokáig aludt, sokáig öltözködött. Kisétált a kertbe, vagy kikocsizott. Polexina kisasszony sohasem kísérte el. Csak este üldögélt el vele, meg az unokaöccsével, Lhotszky urral.

Lhotszky úrban sem lobogott valami nagy lelkesedés a fiatal úrnő iránt, a férje beszédeire sem volt túlságosan kíváncsi: a lovag merő politika volt, hajtásokról, vadászdolgokról nagyritkán beszélt. Bécsről mesélgetett, a császári udvarról, hollandiakról, angolokról, franciákról és spanyolokról, a követeik összejöveteléről Cambray városában, nagybiztonsággal fejtegette, hogy ott most mi történik, miről tárgyalnak, mindebből mi sül ki, azt is nagy, öntudatos határozottsággal

állította, hogy nagy változások lesznek, neki biztos híre van róla, s mindez azért, hogy a császár a pragmatica sanctiót az összes uralkodókkal elismertesse.

Lhotszky úr egy tréfás megjegyzéssel szakította félbe a magyarázatát, hogy no, azok az urakodók, miniszterek, az lesz a megegyezés, hiszen már Csehországban sem fült hozzá az urak egyrészének a foga; inkább el sem mentek az országgyűlésre.

— De ugyan hányan és kik? — legyintett Mladota lovag gőgösen, balszemét behunyva. — Az a néhány, aki jobban szeretné a bajor választófejedelmet, mint a császári hercegnőt, — hm, Sweerts, Vrbna, gróf Paradis. És természetesen Spork. Az nem jött el az országgyűlésre. De meg is kapta érte, hm, a daliborkai börtönt.

— Hogy-hogy: azért? — csodálkozott Lhotszky úr. — Azt hallottam, hogy az a Neumann ügyvéd juttatta oda.

— Ah, Neumann, a doktor, az a selma, az az agyafúrt róka. Ravasz ügyvéd — mondta Mladota lovag egyszuszra, megvetéssel. — De azt hiszi, ki tudott volna csikarni egy letartóztatást egy birodalmi gróf, őfelsége valóságos titkos tanácsosa ellen, ha Spork nem ellensége a pragmatica sanctiónak? Ezt a pört használták fel, hogy Sporkot érzékenyen megbüntessék, az a daliborkai bebörtönzés fizetség volt, az ő — bár csendes — ellenszegüléséért. — És elégedetten, fölényes mosollyal nézett a meglepett öregre, de az rögtön jókedvűen felelt.

— No lám, ki hitte volna. Akkor az a Spork most alaposan rajta vesztett, nem állt neki a szerencse.

— És mikor állt? — kérdezte Mladota úr irónikusan. — A pöreit mindig elveszíti.

— Annak már jóideje, több mint húsz éve, Spork akkor még fiatalember volt; hogy mit nyert, pört ugyan nem, de nyert, mégpedig kivel, milyen úrral szemben! Karlsbadban nyert kártyán a lengyel királytól — ezernégyszáz darab aranyat, ezernégyszázat mondok, a lengyel királynak* azt szépen ki kellett fizetnie. Spork állítólag abból építette a Belvederét, s Vyszokán a malesovi uradalomban a kápolnát. Ezernégyszáz dukátot nyerni egyetlen este.

* *II. Ágoston.*

— Kegyelmed, bátyámuram, mit építene, ha annyit nyerne? — kérdezte Mladotáné asszony egy mosollyal, amely nem volt némi csúfondárosságtól és rosszmájúságtól mentes.

— Én, aranyom? Én semmit, én... — Nem fejezte be, de elmosolyodott.

— No mit!

— Hát én tovább játszottam volna; legalább is akkor, húsz évvel ezelőtt.

— És most sem építene; s okosabb is lenne. Vagy tán iskolákat emelne, — tette hozzá harapósan Mladota — mint Spork az ostoba parasztoknak, vagy a robotjukon könnyítene, mint ő, mindnyájuk kárára, esetleg könyveket is nyomatna nekik, mint ő, ha-ha! könyveket a parasztoknak!

— Nem, azt bátyám uram nem tenné, de a vadászást megengedné nekik... hagyná, hogy lövöldözzék a vadat — ingerkedett Polexina kisasszony.

— Azt nem, azt aztán nem — hördült föl Lhotszky, s majdhogy föl nem ugrott; de látván, hogy a komolyságán mosolyognak, fordított a szón, s arról kezdett el beszélni, hogy ez a Spork, igaz, különc, de arról a pöréről a jezsuita atyák is tudtak bizonyára, azt a letartóztatást is ők csinálták ki.

— Már hogyne, az biztosra vehető — erősítette meg Mladota, a szokásosnál elevenebben. — Mért is lennének mellette, amikor ő ellenük van, amikor olyan pamfleteket nyomat ellenük. A jezsuiták elszedik a parasztoktól az eretnek könyveket, ő meg a nyomdájában állítólag egészen tévelygőket nyomat. Na és az a titkos szövetség ellenük.

— Ez igaz? — kérdezte Polexina kisasszony.

— Igaz, összejárnak titkon, Spork és az övéi, s nemcsak ők, a nemesség, polgárokat is oda engednek maguk közé.

Polexina kisasszony és Lhotszky úr elhűltek: polgárokat is!

— Nos, filozófusok — húzta el a száját Mladota lovag és megint behúnyta a balszemét. — De nyomukon vannak, figyelik őket, mégpedig hogyan!

— A páter urak — jegyezte meg Lhotszky úr.

— Azok különösen. Hiszen ez a titkos szövetség nemcsak ő ellenük van, hanem a vallás ellen is!

— A vallás ellen, a papok ellen! Szövetség a vallás ellen! — ismételte fölgerjedve Polexina kisasszony.

Erről az eljárásról a kis társaságban nem volt eltérő vélemény.

Lhotszky úr ugyan, aki Spork gróffal főként azért rokonszenvezett, mert nem félt a jezsuitáktól, olyasmit gyanított, hogy azért valószínűleg nem minden van úgy, Mladota a jezsuitákhoz húz s neheztel Sporkra; de ezt nem merte hangosan kimondani.

De bosszús percei is voltak aztán Polexina kisasszonynak, amikor a „grófnő asszonyka" egy idő után megint sóhajtozni kezdett. Megérkezése után igen sokáig hallgatott Szkalkáról, a nyár végén azonban gyakran adta értésükre, közvetve s közvetlenül, a férje előtt, később az öreg nagynéni előtt is, hogy Szkalka mégis csak kicsi, nem férnek meg, semmi kényelem sincs benne, hogy szépen, a divat szerint kéne építkezniük; így ez nem maradhat.

Polexina kisasszony védte az öreg várat, dícsérgette, de aztán élesebben is odaszólt, főként amikor az unokaöccse is a feleségének adott igazat, hogy igen, az átépítés nem megy, le kéne rombolni. Ez a rettenetes szó, s hogy a tulajdon unokaöccse, Mladota, mondta ki, fölháborította az öreg kisasszonyt. Ennek a napnak az estéjén le sem jött a társaságba, fenn maradt a szobájában.

A régi és az új kastélyról ezután senki sem tett említést. Csend volt megint, de rajtuk volt az árnyék; bár történt közeledés, egy időre legalább, midőn olykor-olykor Nepomuki szent Jánosról beszélgettek. Polexina kisasszony elismerte huga nagy buzgóságát s lelkes tiszteletét az új szent iránt. Mladota lovag, aki máskor mintha fáradt lett volna, ilyenkor élénkebbé vált; egy nyári este különösen felmelegedett — a kertben ültek, a kertiház előtt, s ő nagynénjének s Lhotszky úrnak egy ősrégi képről mesélt, amelyet Ledvinka lovagnál látott, s amelynek külön elment a megtekintésére. Elmagyarázta a két öregnek, hogy milyen értékes kép az, hány száz éves, rögtön azután festették vászonra, hogy Nepomuki Jánost a vízbe fojtották s holttestét a Nagyobbik szent kereszt kolostornál*, ahol szent János kezdetben el volt temetve, a víz kivetette. De mielőtt a sírba tették volna, festőt hívtak, s az ott

* *Valamikor ott állt a Vltava-folyó partján, nem messze az Irgalmasok kolostorától.*

a templomban megfestette a halott szent Jánost, ez negyed nap volt azután a vízbefojtás után. A kép később a huszita viharok alatt elkerült a kolostorból, s titkon, kincs gyanánt őrizték, míg csak Ledvinka lovag meg nem vette. Háromezer aranyat adott érte.

— És csakugyan olyan régi az a kép? — kérdezte Lhotszky úr.

Mladota lovagot kellemetlenül érintette ez a zavarás és kételkedés, behúnyta kissé a bal szemét és bágyadtan legyintett.

— Bátyám uram, mint valami antijohanista,* — mondta fojtott gúnnyal — nem szívesen hiszi el.

— Ó, hiszem én, csak...

— Mindenkinek hinnie kell, aki a képet meg azt az öreg pergament látta. Egy öreg pergamen is maradt, s arra a pergamenre furcsa régi betűkkel egy tanúság van arról a képről följegyezve. És Ledvinka lovag háromezret adott érte.

— Milyen azon a képen szent János? — kérdezte Polexina kisasszony.

— Halvány, halott, kanonoki palást van rajta, a feje fölött csillagok, azok fölött meg három angyal, nem teljes alakok, csak a fej a szárnyacskákkal. Azokhoz a régi időkhöz képest elég szép festmény.

Erről a képről beszélgettek, majd megint arról, hogyan fogadja a pápa a Rómába küldött óhajt, enged-e új vizsgálatot Nepomuki szent János vértanú halála és csodái ügyében, megjön-e a pápai engedély, nem tart-e túlságosan sokáig.

Augusztus végén, amikor Mladota lovag és Lhotszky úr a vadász és Tomás kíséretében a vadászatról este hazafelé tartottak, Mladotáné asszony és Polexina kisasszony kint várták őket az eresz alatt a lépcsőn, mind a ketten szemmelláthatóan boldog felindulásban.

— Jöjjenek, jöjjenek — kiáltotta a kisasszony az érkezők felé, a „grófnő asszonyka" pedig, aki nem bírta már kivárni, németül kiáltott feléjük:

— Xavér páter úr írt, (a prágai gyóntatója volt, egy jezsuita) arról tudat, hogy a pápa engedélyezte a szenttéavatás ügyében a bizottságot.

* *Nepomuki János ellensége.*

A két nemes, boldog meglepetésében, meggyorsította a lépéseit. A vadász és Tomás, akik az urak puskáit hozták, a lépcső tövén álltak. Nem értették a nemzetes asszonyt, aki az urakkal rögtön bement az előcsarnokba. De azért megtudták, mit adott hírül.

Polexina kisasszony mondta el örvendő megindulásában, amelynek közlékenységre volt szüksége:

— Most már biztos, hogy szent Jánost szentnek nyilvánítják. — Észre sem vette, hogy a vadász, aki a lépcsőre lépett, hirtelen megállt, csodálkozva pillantott reá, de rögtön le is sütötte a szemét és hallgatott. A kisasszony a társaság után sietve, még rá is parancsolt: „Hallod-e vadász, mondd meg az ispánnak is." És bement az előcsarnokba.

A vadász ott állt, körülnézett, aztán odaadta a lovag puskáját Tomásnak, aki Lhotszky kézifegyverét hozta, meg egy fehér csontból szépen kifaragott kürtöt.

— Menj, vidd az urak után.

— Megmondja az ispánnak? — kérdezte Tomás mogorván, mintha félt volna, hogy az apja igent mond rá. De az csak egy kurta „nemet" mondott és megfordult. Tomás az ajtóból látta, hogy egyenest hazamegy, a vadászházba, csak lassúbb lépésekkel.

Csermák ispán nem tudott meg semmit ezen a napon. Másnap reggel találkozott a kisasszonnyal, aki a kertbe ment épp. A kisasszony rögtön megkérdezte, hogy hallotta, ugye, a hírt. Az ispán meg volt lepve.

— A vadász elmondta kegyelmednek.

— Nem, nagyságos kisaszony, nem mondott semmit.

— A bizottságról; hogy a pápa engedélyezte Nepomuki szent János szenttéavatására a bizottságot.

— Nem, semmit.

— Meg kellett volna mondania, tegnap rögtön.

— Szent Jánosról, arról ő...

— Nem látta kegyelmedet, elfeledte.

Az ispán csak mosolygott. Azt szerette volna mondani, hogy a kisasszony remek követet választott.

— Ő és Nepomuki szent János! — De erőt vett magán.

9

AZTÁN megint hallott az új szentről, októberben, amikor az uraság visszament Prágába. Rögtön az első napokban, az elutazása után Szkalkára érkezett a koldus barát, aki tavaly volt itt először, Marcián fráter, az úgynevezett „Negyelka" után; megint rögtön az ispánhoz indult. Ismét az ő vendége volt s amikor az ispán a pápa által engedélyezett bizottságról kezdett beszélni, a fráter nemcsak hogy tudott róla, de újsággal is szolgált mindjárt, hogy a vértanú halálának és csodáinak vizsgálata most a télen kezdődik Prágában, és hogy könnyen fog menni, minthogy csodák most is történnek még, úgy mint a minap is.

— Hol, hol? És szent János? — kérdezte mohón az ispán.

— Igen, Nepomuki szent János. Idén nyáron történt, aratáskor, Pohledben, Német-Brod mellett. Az ispán, a gazdasági ispán úr, épp haza tartott, ahogy mondom, az aratásról, pont délben, egyedül. S minthogy nagy tisztelője volt szent Jánosnak és ma is az, megállt a szent kápolnájánál az út mentén a fák alatt. Megáll, odatérdel a kápolnához, — a szerzetes a mellére szorította a tenyerét s szemét ég felé fordította — és nagy áhitattal imádkozni kezd Nepomuki szent Jánoshoz; ahogy imádkozik, mondom, épp délben volt, körül egy élő lélek sem, csend mindenütt, ahogy az ispán imádkozik, egyszercsak orgonajátékot hall, de mintha a mélyből, a föld alól jönne s ugyanakkor már egy egész embertömeg éneke hallatszik, de idegen nyelven, s ugyanúgy, mint az az orgona.

— A földből — szólalt meg halkabb hangon az ispán.

— A földből, a mélységből szólt. Az ispánt elfogta a borzalom, felugrik s el haza. Lélekzet nélkül, magánkívül fut hazáig, szólani sem tudott. S amikor elmondta, mi történt vele, nem akartak hinni neki, azt gondolták, lázas betegsége van. De ez Nepomuki szent János új csodája volt. — A barát az ég felé fordította a szemét.

Az ispán, aki elámulva hallgatta, fölsóhajtott.

— Ó, ha a magunkfajta ember is...

A csodálatos zenére s a titokzatos éneklésre gondolt akkor is, mikor a szerzetes, aki reggel érkezett, délután tovább

indult kolduló útjára. Az ispán este igen szórakozottan olvasta az ájtatos könyvét s éjjel álmában egy kápolnánál térdelt, öreg fák alatt, amelyek közül fekete csuhás alakok jöttek ki, köztük Jákob fráter is, aki odaintett neki, hogy menekűljön, — ő, az ispán, akart is, de nem tudott felkelni, mozdulni. Annyira, hogy beleizzadt.

Reggel a kastélyudvaron Machovec vadásszal találkozott. Meg akarta hökkenteni őt s ki is kémlelni az új csodával.

— Ide hallgasson, — mondta — ha már nem adta át Nepomuki szent Jánosról, vagyis arról a bizottságról az üzenetet...

— Elfelejtettem.

— El hát, természetes. — Az ispán elnevette magát. — De én azért elmondom, mit hallottam tegnap. — S elmondott mindent, az ispánról, a kápolnáról, orgonáról, énekről, s hogy utána azt gondolták, az ispán lázas betegségben beszél.

A vadász hallgatta, a földet nézte, aztán szemét az ispánra emelte s azt mondta:

— Ez bizonyára csoda lett volna. De az az ispán talán csakugyan beteg volt s fantáziált .

— Semmi fantázia, csoda volt! Nem hiszi?

— Nem voltam ott.

— Persze, hisz maga... — Az ispán nem mondta végig, bosszúsan elfordult. De magában élesen vetette a vadász után: — Bárányok bárányа!

De nem sokkal ezután élesebben támadt rá.

Újév után az ispán a zsidókat külön gúnynévvel kezdte illetni. Abeleszeknek nevezte őket, s ha azok közül, akik a podbrzsezsi vár alatt telepedtek meg, valamelyiket megnevezte, a nevéhez mindig hozzátette ezt az „Abelesz"-t s még valami sértő jelzőt. Hirschl, az a vén tolvaj Abelesz, — mondta például — Stark a kancsal Abelesz, Lőwy, az a rühes Abelesz, s ezt a gúnynevet a csúnya jelzővel mindig dühösen és megvetéssel ejtette ki.

Ezt az „Abelesz"-t az *1725. évre szóló új gazdasági és irodai kálendárium*-ból szedte, amelyben új, szokatlan olvasmányt talált: „Az inkvizíciós eljárás kivonata, amely Császári Őfelsége székhelyén, a cseh királyságbeli Prága Óvárosában, a nagytekintetű királyi Fellebbviteli Tábla előtt folyt le az

1694. évben két prágai zsidó, úgymint Lázár Abelesz és Löbl Kurzhandl ellen, amiért a keresztény hit iránti gyülöletből Simon Abelesz tizenhétéves fiúcskát, ezen első zsidó tulajdon fiát meggyilkolták."

Ezt a „Kivonat"-ot rémítő leírásával Csermák ispán boltíves szobája kandallójánál olvasta néhány téli estén, miközben a kastélyból az öreg hársfák zúgása csapott a szobába s ablakát a hó verdeste. Mindezt, a bírók címét, kérdéseit, a boldogtalan vádlottak és Hannele szakácsnő, a tanú válaszait, a fanatikus ember izzó mohóságával olvasta. Csak a legvégén bosszankodott fel. A „Kivonat" vége nem volt vég, mintha elvágták volna.

Ezt a szomorú históriát ismerte már régebben is, igaz, hogy csak úgy nagyjából, de azt tudta, hogy a vádlottakkal mi történt, hogy Lázár Abelesz kétségbeesésében börtöne ablakára akasztotta magát, hogy Löbl Kurzhandlt a vesztőhelyen lábától fölfelé kerékbe törték, hogy borzalmas fájdalmai közben a jelenlévő jezsuitával megkereszteltette magát, de ezzel sem segített magán, mégis kivégezték; testét kerékbe fonták s egy karóra tűzték. Az ispán ezt tudta, de azért mégis szívesen olvasta volna végig a teljes, részletes leírást s a végét is. Ehelyett azonban csak két sorocskát talált:

„Ezt az inkvizitori eljárást, ha isten is úgy akarja, a nyájas olvasó az 1726-i évben tovább olvashatja."

Ez bosszantotta az ispánt; egy év múlva, egy egész évet várjon! Amikor végig olvasta, köpött egyet és dühösen mormogta: az Abeleszek! Mindnyájukat vádolta vele. Elhitte, hogy Lázár Abelesz meggyilkolta a tulajdon Simele fiát, amiért keresztény lett; arról is meg volt győződve, hogy ezt minden zsidó most is megcsinálná, amint abban is bizonyos volt, hogy a zsidók a titkos eretnekek segítségére vannak a tiltott könyvek megszerzésében, hogy áruikban, vászon közt, zsákokban, zabban, ők hozzák nekik ezeket a könyveket. Ez az olvasmány még jobban megkeményítette a zsidók ellen.

Először a fiatal Lázár Kis érezte ezt meg, egy fonálkereskedő, lent, a kastély alatti podbrzsezsi telepen. Kis összevásárolta faluszerte a fonóktól a fonalat s Prágába szállította. Nem sokkal azután, hogy az ispán a „Kivonatot" olvasta, megint oda készült. S azzal a szándékkal ment föl a kastélyba, hogy az irodán előírás szerint igazoló cédulát kérjen az ispántól,

hogy Prágában, a városkapuban fölmutathassa, kicsoda s honnét jön. Az irodába azonban nem ment be. Ott látta az ispánt a kastélyudvaron, a hóval bevert hársak alatt. A fiatal, zsírosbundájú Kis levette kopott rókaprém sapkáját s alázatosan kérte a cédulát.

Nem cédulát kapott, hanem dühös szavak áradatát, hogy mi az, ő, egy Abelesz, nem tudja, hol van az iroda, neki, az ispánnak kell mindent ott hagynia s szaladni, ahogy egy ilyen Abelesz parancsolja. Amikor Kis meggörnyedve, vörös sapkáját a hóna alatt gyürködve s mentegetődzve valamit válaszolni mert, az ispán rákiabált, hogy nem hallja, takarodjon, — ha cédulát akar, várjon az irodán, ha nem megy el mindjárt... — S az ispán ráemelte a kezét.

A hidegtől és a félelemtől sápadt fiatal zsidó, akinek fekete fürtjeit a fagyos szél összecibálta, meg sem mukkant már, görnyedten sompolygott az iroda felé, noha tudta, hogy az ispán most már készakarva sem jön oda, hogy jó soká hagyja őt az átfagyott előcsarnok téglapadlóján várakozni. De amikor a hársnál még egy hangot hallott, visszanézett s egy pillanatra megállt. Machovec vadász, aki puskával a vállán épp az erdőbe készülődött, odanézett s meghallotta, ahogy az ispán a fiatal zsidóra rátámadt. Az efféle eljárás ellenére volt, s az ispánt sem szerette. Annál inkább fölgerjedt hát. Nem tűrtőztette magát s az ispán mellett elhaladva kurtán és komoran megkérdezte: hogy Kis mit követett el.

— Mit avatkozik bele ebbe? — utasította el az ispán.

— Nem avatkozom, de azt gondolom, nem követett el semmi rettenetest.

— Csak ne védje a zsidót! Na igaz, hitetlen, s akármiféle hitetlen, maga azoknak patronusuk, azokkal... — De hirtelen elhallgatott; észbe kapott abban a pillanatban. Nem mondta ki, amivel a vadászt meg akarta szúrni, hogy a lutheránus hitetleneket sem hagyná, azokat és a huszita eretnekeket sem. A vadász, gyorsan és hevesen, közvetlenül elébe lépett.

— Miféle patrónus és kik azok a mindenféle hitetlenek? — kérdezte komoran.

Az ispán egy pillanatig gúnyos szemmel és szájjal pillantott rá, aztán szelídebben, de csípősen kérdezte, hogy az a Kis Ábelesz tán hívő és ki volt most a patrónusa.

— De maga hitetlenekről beszél! Mifélékről?

— Mifélékről? Hiszen hallotta, ezekről az Abeleszekről, a zsidókról! — Elfordult, elment a csűrök felé. A vadász egy pillanatig utána nézett, aztán kiment a kapun. Elkomorodott arccal lépdelt.

Az ispán elfelejtette Kis zsidót; Machovec vadász járt a fejében. Nagyokat fújt, hogy az arca fölpuffadt bele, olyanokat fújt, mintha titkos belső mérgét akarta volna a lélekzetével kiadni. Ez keresztény, hajtogatta megbotránkozva, s így védeni egy zsidót! De magára is bosszús volt kicsit; ha dühkitörésében többet is szemére vet, kis híja, mindent elrontott volna. Nagy róka ez a vadász.

Ez január végén volt. Nemsokára, egy késő februári délután megjött Prágából a hír, amely az egész Szkalkát fölkavarta, urakat, jobbágyokat, ahogy már az egész Prágát is fölkavarta s fölkavarta az egész királyságot. Mladota lovag levelet küldött Polexina kisasszonynak, amelyben tudtára adta neki s Lhotszky úrnak, hogy a pápától engedélyezett bizottság január végén összeült; a szent Vencel kápolnában ültek össze. Az érsek, kanonokok, szakértők, az orvostudomány és sebészet doktorai, seborvosok — s amikor ezek mind felesküdtek, a szent Vitus-templom Keresztelő szent János oltárának tabernákulumából egy arannyal, ezüsttel, drágakövekkel díszített kristály ereklye-tartóban behozták szent János nyelvét, a szakértők azon a módon vizsgálták meg a nyelvet, ahogy azt Rómában előírták, — nagy gonddal, aggodalmasan vizsgálgatták; s szent borzalom fogta el őket, mert azt vették észre, hogy a nyelv nő, dagad, színét változtatja. Amikor behozták, sötét volt, barnásvörös, a vizsgálat alatt pedig skarlátpiros lett.

Azt gondolták, hogy csalódnak, hogy ez a fénytől van, s megint megvizsgálták, megnézegették. Teljes két órát tartott a vizsgálat, mígnem meggyőződtek, hogy a változás valóságos, s hogy nem történhetett másképp, mint isten kegyelméből, vagyis hogy ez csoda, új nagy csoda. A bizottság leírt mindent, ahogy történt, s ezt most elküldik Rómába, ott most elkezdődik a szenttéavatási eljárás, de hogy még jó hosszú időbe beletelik, amíg a szentté nyilvánításra sor kerül, az ilyen eljárás akár évekig is eltarthat.

Polexina kisasszony minél tovább olvasta annál izgatot-

tabb lett; s izgatottan hallgatta Lhotszky úr is. Amikor Polexina kisasszony a sok éves eljárásról szóló részt elolvasta, megállt s a homloka elborult.

— Évekig, miért évekig?

— De meglesz, bizonyosan meg! Ez aztán az újság! A plébános semmit sem tud még, biztosan. Üzenni kell érte.

— Üzenjen bátyámuram, küldjön érte, de az ispán is tudja meg, nagy tisztelője Nepomuki szent Jánosnak.

— A vadásznak is meg kell tudnia.

— Meg, mindenkinek.

Kis idő mulva már az ispán és a vadász is ott állt Polexina kisasszony szobájában, aki derült arccal számolt be róla, hogy mi történt. Az ispán szinte önkívületben hallgatta. Machovec meglepetten, elhülve, de hallgatagon. Amikor a szobából kimentek, az ispán megkérdezte:

— Nahát, ez is képzelgés? Ezt sem fogja elhinni, hisz nem volt ott?

— Voltak ott mások —tért ki a vadász s nem szólt többet.

Már bealkonyodott, amikor Fehér-Oujezdről a plébános odaért. A hírt lelkesedve hallgatta s hajlongva köszönte meg a kisasszonynak és Lhotszky úrnak, hogy örömükben megemlékezni méltóztattak róla, ő ezt a csodát a templomban majd megünnepli, a szentbeszédben a szószékről kihirdeti, az lesz valami, ha a nép odalenn meghallja! De mielőtt elment, Lhotszky úrral és Polexina kisasszonnyal felhívásukra elimádkozta a szent János litániát. Ott térdeltek a kisasszony oltárkája előtt; azon valamennyi viaszgyertya égett, a fehérpántlikás fehérek, a vörösek és azok is, amelyek gazdag gyertyaöntő munkával voltak díszítve, s amelyeket a kisasszony Nepomuki szent János szobrocskájához állított.

Egy hét mulva vasárnap az egész Szkalka, kastély és major, Fehér-Oujezdre indult a nagy templomi ünnepségre, — az uraság hintón, az irodisták és a cselédség csaknem teljes számmal gyalog. Az ispán, ahogy kilépett, rögtön azt nézte, jön-e a vadász is. Jött. De a fiát nem látta vele. Később a templomban őt sem látta ott s a vadász leánykája sem állt, mint máskor, az uraságí pad mellett, amelyben Polexina kisasszony ült régimódi, de drága bundájában, mellette pténi Lhotszky borotváltan, üdepirosan, ünnepi hosszú parókában, sötét köpenyben.

A vadász gyerekei nem jöttek el. Ez nem hagyott az ispánnak nyugtot. Mért, miért nem jöttek el? Ez nem csak úgy véletlenül történt. Egyenesen megkérdezni nem akarta, nem lehetett. Csak amikor a templomból visszatértek, akkor tudta meg a sáfártól, hogy a vadászék Tomása tegnap este megbetegedett. Helenka ott maradt mellette.

Az ispán megcsóválta a fejét. Azt gondolta, bizonyára nincs olyan rosszul, hogy a lánykának otthon kelljen maradnia, talán csak a papa elővigyázatos, hogy a kis csibéje el ne tévelyedjen, hogy a gyerekek semmit meg ne tudjanak s ne lássanak.

Ő maga eljött, mert nem tudott kitérni előle: ő maga kibírja, a „bárány".

Amikor a plébános a szent vértanúról, szenvedéséről, haláláról és hősiességéről beszélt, a templomban mindenki meg volt hatva, a szemek elborultak, még sírtak is, nagyon sokan sirtak. Ő, Machovec, pedig ott állt lehajtott fejjel, szeme mint mindig a földön, bizonyára, hogy bele ne lehessen nézni, a pillantása el ne árulja; úgy állt ott, mint a kőoszlop. Bárány, bizonyosan bárány.

10

A SZKALKAI kertben a kerti ház megint láhatóvá vált. A tavalyi leveleket körülötte elsöpörték, a zöld zsalukat kihúzták, az ajtót, ablakocskákat kinyitották. Tavaszi, friss levegő lengett át a faházikón, ragyogó fény-özön derítette föl elsötétült falán azt a pár metszetet.

Polexina kisasszony időnként elüldögélt itt a melengető arany árban s megint szárítgatni kezdte a gyógynövényeit. Vadász Helenka az ő utasítása szerint hordta a kora tavasz ajándékait, az arany marti laput, a fehér galagonyavirágot, ibolyát, a tüdőfa vörös bojtjait. A kastély déli lejtőjén szedte őket s még más virágokat is, a kastély alatt s messzebb a sűrű bozótban. Ez alatt a meredek lejtő alatt a magas lombos égerfák árnyékában csendesen szaladt az átlátszó, igen tiszta vízű Aranypatak. Szép volt járni ott a vár pala sziklái alatt,

a mezőn, s tovább a víz túlsó partján, a völgybeli ösvényen; bükkfák és gyertyánok alatt vitt az az ösvény az erdős lejtő közvetlen tövében, a csendes patak mentén, égerfák alatt, ragyogón megvilágított koronák ifjú zöld sátra alatt, mozdulatlan árnyak s a szürke törzseken, az erdő talaján s az utacskán remegő arany visszfények közt.

De hová vezetett ez a csendes, elhagyott ösvény a megifjodó tavasz mozgalmában és életében! Két kőpillér közt végződött egy fekete fakapunál. A pillérek vakolatlanok voltak, nagy, sima kövek fedték, amelyeken kövér, sűrűn burjánzó fülfű zöldelt és vöröslött. A pilléreken túl jobbra-balra fal, fal hátúl is; köztük a zsidó temető, feketére mázolt kapubejárattal.

A baloldali fal és a hátúlsó az erdő árnyában volt, részben a hegyoldalon már; a jobboldali az égerfák alatt egész a patakig nyult, amely nem messze, kerülőt téve, épp a temetővel szemben egy zsilipen keresztül a gát két oldalán sötétlő fekete árnyékba zuhant és zuhogott. Víze tündökölt és fehéren tajtékzott az árnyékban, s fáradhatatlanul zúgott bele a magányos zugban levő, félreeső temető halotti csendjébe.

Helenka régebben, évekkel ezelőtt, még mint kis gyermek, a bátyjával idetévedt néha, akkor bátorságot vettek és a kapun bepillantottak a gyommal benőtt zsidó-temetőbe, amelyet az emberek fényes nappal is elkerültek. Füve sűrűjében néhány meredeken álló kőtábla nyult föl, rajt héberbetűs feliratok. A vadászgyerekek szorongó kíváncsisággal bámultak be, aztán egyszercsak futásnak eredtek, mintegy hirtelen támadt rémületben, mintha csakugyan az öreg Feiwl Áront pillantották volna meg, hosszú, ősz szakállával, akiről fönn a majorban azt hallották, hogy nincs nyugta a sírban, éjfélkor ott ül azon a furcsa zsidó-írásos kövön, síránkozva számolja az aranyait és jajveszékel.

Most ezen az 1725-ös tavaszon is furcsa látványban volt a vadász Helenkának része. Egyszer, ahogy késő délután a kisasszonynak virágot gyüjtött, akaratlanul, észre sem véve, egészen a temetőig tévedt. A fák csendben álltak; egy levelecske sem mozdult, a temető síremlékei körül el sem hajlott egy fűszál sem, a fekete kapu fölött, a pillérek egyikén hajtó, fiatal ökörfarkkóró szára meg sem rezzent. A zsilip is lármátlan zúgott a mély csöndbe, mintha ehhez a csöndhöz tompult

volna hozzá. Más hang semmi. Egyszerre azonban, amikor Helenka megint lehajolt, megszólalt valaki. Egy férfihang szólt.

— Ej, ej, gyermekem, üdvözlöm.

Lágyan és szívélyesen hangzott.

Helenka hirtelen fölnyúlt, mint amikor egy meggörbített hajlékony vessző visszapattan. Annál inkább megdöbbent, mert azt, aki így köszöntötte, nem lehetett látni. Ijedten nézett körül. Egy darabnyira előtte, balra az ösvény fölött, az öreg terebélyes bükkön túl, a zöld bokor mögül egy zöld kabátos, száraz kis ember hajolt ki; a földön ült, arca simára borotvált, hosszú fekete haja a füle mögé fésült, sápadt, szemöldöke sűrű fekete, jobb szemhéján egy vörös hólyag-forma szemölcs.

A zöldkabátos, félig eltakart férfi furcsa arca, ez a váratlan jelenség a víznél, a zúgó zsilip mellett az erdei homályban, megrémítette Helenkát. A víziember, ez volt az első gondolata. Ijedtében sem mozdulni, sem beszélni nem tudott. A váratlan víziember észrevette ezt, lágy hangon, mosolyogva csillapította azonnal: — Ej, ej, gyermekem, ne féljen, ne féljen semmitsem. Vándor vagyok, utazó órás, gyermekem. Eltévedtem, soká tévelyegtem. Most itt nyugszom, pihenek. Hát maga, gyermekem? — mosolygott — honnét való, a faluból? De nem, gyermekem, ahogy látom, nem; tán innét a kastélyból, úgye?

Helenkának ijedtében föl sem tünt, hogy a „tévelygő" tud a kastélyról, amelyet innen nem lehetett látni, s rögtön ráhagyta, hogy igen, innét a kastélyból való. Készségből és félelemből tett így; nem jól érezte magát a zsidó temető elhagyott zugában egy ilyen furcsa idegen férfivel.

— Lám, lám, azt rögtön gondoltam a ruhájáról. Nem tudja az ispán úr otthon van?

— Igen az irodán volt.

— És a vadász úr?

Helenka meglepetten nézett az idegenre.

— Otthon, apámuram otthon van.

— Ej, ej, gyermekem, akkor hát maga a vadász lánykája! — kiáltott fel az idegen megörülve, és gyorsan felkelt. Helenka egy szempillantással fölmérte, hogy nem nagy ember, hogy térdig érő világos bőrnadrág s szürke harisnya van

rajta, s hogy a földön, a kalapja és botja mellett egy szőrös bőrzsák hever, fekete borjúból.

— A vadász lánya — ismételgette; de egyszerre fürkészőn kérdezte:

— Akkor hát Mezrzsicsen is vannak rokonai?

— Van, a nagybátyám.

— Kicsoda, gyermekem?

— Klanec.

— Ej, ej, azt jól ismerem... Az Úr orcája előtt jár.

A félelem kezdte elhagyni Helenkát. Az idegen, aki utolsó szavai alatt fürkészőn szegezte rá szemét, egy lépéssel közelebb jött, s csendesen, bizalommal adta tudtára: „Voltam nála is, tavaly előtt az őszön, majdnem hogy télen már, akkor Szkalkán is átmentem. Beszéltem apjaurával is, de magát nem láttam, gyermekem, nem sokáig voltam itt."

Helenka meglepődött, mert fölvillant benne, hogy akkoriban beállított hozzájuk egy csipkeárus. De az idegen gyorsan tovább beszélt.

— Ma már nem tudok apja urával beszélni. Késő van fölmenni.

— Megmondhatom neki.

— Megkérem rá; mondja, hogy itt vagyok s holnap esetleg beállítok. De másnak ne mondja, ért engem. Ne mondja senkinek, egyedül apjaurának.

— Nem, tudom. Isten vele.

Helenka gyorsan továbbment, nem lefelé a víz mentén, az égerfák alatt vivő úton, hanem egyenest föl a hegyoldalra, a bükkfák és a fenyők alatt, fölzaklatva a gondolattól, hogy ez biztosan „zittaui" — titkos testvér, tán épp az a csipkeárus.

Egy pillanat alatt fönn volt a major mögött a pázsitos kertben. Alma- és cseresznyefái alatt a majorba vivő hátsó kapuhoz szaladt, aztán a kastélyudvaron át a hársak alatt a víztartó mellett a vadászház felé. Titkos testvér, bizonyosan titkos testvér. Izgalmas esemény és veszedelem. Lélekzet nélkül rontott a vadászházba. A pitvarból a szobába vivő ajtó, amelynél a tűzhely feketélt, nyitva volt. Apja a puskáját tisztította. Sietve tette be maga mögött az ajtót. Machovec észre is vette.

— Mi az?

Fojtott hangon kezdte mesélni a találkozást. A vadász otthagyta a puskáját s intett Helenkának, hogy húzódjon odébb a sarokba. Ő is fojtott hangon kezdte kérdezgetni, hogy milyen külsejű az az ember, van-e vörös szemölcs a szemén.

— Van! — erősítette meg Helenka hangosan, elhülve.

— Ő volt itt tavaly előtt, ő a csipkés, Vosztry testvér.

— Azt mondta, hogy órás.

— Most, de akkor...

A vadász, miután mindent kikérdett, komolyan és nyomósan kötötte a lánya szívére:

— Érted, mi a tennivalód. Egy szót sem senkinek, egy szót se!

— De ha valaki ott találja!

— Órás, bizonyára van céhigazolványa. S most senki sem jár arra. Jó rejtek van ott, egyszer már rejtőzött ott, tavaly előtt, amikor az ispán elriasztotta.

— A zsidó temetőben? — kérdezte Helenka csodálkozva, hogy apja előtte és Tomás előtt is hallgatott erről.

— Ott.

— Feljön hozzánk?

— Hogy jöhetne!

— Beszélni akar kegyelmeddel.

— Az meglesz. Lemegyek hozzá.

— De ha valaki, az ispán... — tört ki Helenka ijedten.

— Ne félj. Menj csak a kisasszonyhoz, hogy ne keressen. De vigyázz, mindnyájan rosszul járhatunk.

Helenka ment, nem megnyugodva ugyan, hanem még jobban fölzaklatva apja utolsó szavaitól, amelyeket olyan komolyan, elszomorodott arccal mondott. Amikor a főbejáró eresze alá ért s a szomszéd ajtón kilépő ispánt megpillantotta, megrémült. Mintha az ispán tudná már, s azért jönne elébe, hogy megállítsa s nekiessen, mi az. Akaratlanul is lesütötte a szemét, s mint a szél, úgy rohant föl a lépcsőn, úgyhogy Csermák ispán megállt s utána nézett...

A nap elmult, eljött az este. A kis zsidó temető eltűnt a sötétségben. Falánál a bükkfák s a magas égerfák a sűrű, végtelen sötéttől mintha magasabbra nyultak volna. A patak az erdő feketeségébe tünt alattuk, — a zsilipnek is csak a hangja maradt meg; ott szállt a hang a sötétben a nagy csöndben még fölerősödve.

Machovec puskával a vállán, úttalan utakon lépdelt lefelé az erdős hegyoldalon. A temető felé indult óvatosan. A temető fölött megállt, egy pillanatig várt, lefelé lesett, aztán előre hajolt.

— Testvér — szólt bele maga előtt a sötétbe.

Egy pillanatig csend, aztán megint a vadász hangja.

— Vosztry!

Erre a temető falánál, ahol a sűrű feketélt, hirtelen zörgés s utána egy fojtott hang, szelíd és nyájas.

— Ej, ej, köszöntöm kegyelmedet. — S a földről Vosztry testvér, az „órás" tápászkodott fel. — Akkor hát jól elintézte a lánykája, áldja meg az isten.

Machovec az arcába nézett s megszorította a kezét. — Én is köszöntöm kegyelmedett. — Ő is fojtottan beszélt. — De üljünk le s egyék, bizonyosan éhes. — A tarisznyából kenyeret, egy darab húst és sajtot vett ki.

Vosztry testvér nem kérette magát. Jó étvággyal evett és gyorsan, de a vadász kérdésére közben buzgón magyarázgatta, hogy honnét jön, hogy nagy kerülőt tesz, otthon is járt, Hlavnyovon, tudja, ott Police mögött, a sziklák tövén, azoknak a fekete policei barátoknak az uradalmában. Már évek óta nem volt otthon, Hlavnyovról aztán a testvérekhez indult, megnézni a „rejtett magot" (titkos hittestvéreit értette), legutóbb Urbán testvérnél hált meg Zsgyárkin, a szomszédos machodi uradalomban, ez az Urbán erős támasz, a családja is az, főként a legidősebb fia, Jirzsi, az nagy írástudó, csak isten igazságáért ég. Zsgyárkiból Hronov városkába ment, rögtön a szomszédba, ott Jirászek testvérnél töltötte az éjszakát, aki az elmult őszön eretnekség miatt a machodi tömlöcbe került, a várba; azért került gyanúba, mert a missziókor a jezsuitának „magát" mondott „kegyelmed" helyett; a várban a testvér kegyetlen examenen esett át, azután egész tavaszig a börtönben volt, kényszermunkára vitték, béklyós láncba verten ment az urasági munkára.

Onnét, Hronovról, magyarázta Vosztry gyorsan és halkan, Uj-Hradekra ment, ott azokon a dombokon szerte, a falvakban s a magános malmokban volt a testvérekkel összejövetele; lelki gyakorlatot tartottak, jámbor énekekkel vigasztalták magukat és pénzsegélyt is gyüjtött a zittaui nyomdára,

hogy isten ígéjét követő igaz evangélikus könyveket adhassanak ki gyámolításul s vigaszul.

— Onnét meg — magyarázta Vosztry fojtottan — tovább le ide, az Aranypatak mellett, többnyire a malmokban, mindenütt a legjobb lelki frissítőt hagytam, könyveket.

— A Kleych-féléket?

— Azokat s régebbieket is. De hogy tudja, ide tart, erre a vidékre a lübbeni prédikátor, Moc is.

— Ó, s mikor?

— Talán még aratás előtt. De a testvérek erről majd üzenetet küldenek kegyelmeteknek.

— S kegyelmed hová készül?

— Innét? Nos, Mezrzsicsbe, Rohenicébe, Szlavjetinába, aztán Csernilovba. Ott a jezsuiták a piactéren, úgy hallottam, néhány zsák elszedett könyvet égettek el tavaly.

— Keresztelő János előestéjén; az a Materzsovszky — ejtette ki a vadász hevesebben, haragos fölindulással a nevét — és páter Firmus.

— Ó, az a vasalt cipős!

— És közben még gyalázó éneket is kell énekelniük! Maguk magukra! — A vadász legyintett csak a kezével.

— „Égesd az eretnekvétket, Tűzbe gonosz tévelygések." — idézte Vosztry. — A mieinknek is énekelniök kell. — Elhallgatott és révetegen nézett maga elé, a zsilip felé, amely fölött a kibújó hold derengeni kezdett már.

Aztán megismételte: — Égetik, égetik, de el nem égetik. — A vadászhoz fordult: — Isten megsegít, nem irtják ki a rejtett magot. A könyveket elveszik, elpusztítják, de ami a szívben van, nem veszik el. — Élénkebben tette hozzá:

— Most Csernilovba kell mennem, onnét meg Smirzsicére, Horzsicére, Jicsin felé, a kopidlnói uradalomba. Ott is vannak testvérek, Szvoboda vadász, Slik gróf uradalmában, Velisen, igaz hű lélek. Három fia van, mind a három vadász és mind hű, mint apjuk uruk. De ott különösen rossz világ van, mert az uraság kegyetlen a testvérekhéz, a jezsuitákat támogatja. Ő, Slik gróf, és méginkább a grófnő, egy született Kolovrat grófkány, neki a jezsuita az Uristen, pénzt ad nekik, ő és a gróf is, hogy jezsuita könyveket nyomassanak.

— Spork gróf az mégis más — jutott Machovec eszébe.

— Igen, az befűt a jezsuitáknak.

— És könyveket is nyomat, hallottam, a bosszantásukra.

— Ej, ej, de mit ér az; nem igazi evangéliumi könyvek, s mind német. Akkor hát mit ér, mégha igazak volnának is! És ahhoz a Nepomuki Jánoshoz húz, tudom; ott voltam Kukszban egy éjszaka, tavaly. Szentként tiszteli azt a Nepomukot, szobrocskát is állíttatott neki. Akkor hát...

— Spork gróf szobrot állít neki, én meg pénzt adok rá. — A vadász keserűen mosolygott.

— Azám, gyüjtenek rá, hogy megfizessék a szentségét. Ej, ej, hiszen tudjuk, hogy Róma mindent megfizettet, a mennyországot is.

— Ahogy mondják, hamarosan szentté avatják; de erre több mint ötvenezer rajnai forint kell, a plébános prédikálta. Oujezden a templomban gyüjtöttek, nekem is adnom kellett. — A vadász komoran rázta meg a fejét. — Az ispánunk, nem tudom, mennyit ígért, de a jószágkormányzó előtt elismételte, hogy nem erőltettem meg magam s szememre hányta, hogy a gyerekeim nem adtak semmit.

— Ej, ej.

— Folyton a nyomomban van, kémlel engem, meg a falubelieket is. A bíróknak meg kell nézniök, otthon vannak-e este a jobbágyok, nincs-e titkos összejövetelük. Fél a kivándorlástól, hogy tán a határon túlra akarnak szökni.

— Nem ér az semmit. Költöznek már úgyis, elkezdődött. Itt Veszeléből, Hradec mellett, Kopecky testvér, előtte meg Zlatnik testvér.

—Ah, jobb is volna. — A vadász fölsóhajtott. A hold földerülő fényében, amely most már az ő rejtekhelyüket is beszőtte, Vosztry látta, hogy Machovec arca elkomorodik.

— Jobb, jobb, — ismételte a vadász. — Inkább kevesebbje legyen az embernek, de nyugodt lelkiismerete, mintsem hogy kifelé ilyen gonosz népséggel bajlódjék s még belső férgek is gyötörjék. Folyton ebben a kettősségben lenni, képmutatóskodni s megtagadni az embereket, önmagát és az igaz hitet, színlelni, lelkiismerete ellen cselekedni. Ez a féreg az, ami rág. S folyton csak ez, vég nélkül, állandóan a bizonytalanságban élni, egy órára sem lenni biztosan.

— Igaz, igaz, a missziónáriusok váratlanul lepik meg az embert.

— De rosszabb, hogy ez a pápista, ez az ispán itt van Szkalkán. Ha megtudná, s rajt érne, le kéne esküdnöm a hitem. Hogy az embert fekete gyertyával a kezében vigyék a börtönből a templomba s ott leesküdje, meggyalázza ősei hitét úgy, ahogy a páter elébe mondja, s közben elrúgja tőlem a kelyhet, ahogy azt csinálni szokták. S a félelem a gyerekek miatt...

— A gyerekek?

— Hogy a régi hitben megőrizzem őket. S leginkább a lányom miatt vagyok félelemben.

— Ej, ej, de hisz olyan kedves lányka. S jól is nevelte.

— Idáig mindennel megbirkóztam. Óvtam a gyerekeimet, amennyire csak lehetséges volt, a pápisták társaságától. Magam tanítottam őket s boldogult feleségem buzgón segített mindenben. Templomba csak akkor mennek, ha elkerülhetetlenül szükséges. Tomást, a fiamat nem is félteném annyira... De a lányom most folyton az uraságnál van, a kisasszonynál.

— Muszáj oda mennie?

— Muszáj. A kisasszony kívánta, nem volt menekülés. Idáig nem veszek semmitsem észre. A lány hozzám húz, szilárdan áll a hitünk mellett, szeret engem. De támasza nincs, nem jár az övéi, a testvérei közé. S ebben a szolgálatban odaszokhat. A lélek elalszik, tudja, jön a kísértés, az ész elámítja magát, félelembe kezd esni, ingadozni, — az apja, a hit terhessé lesz.

— Mit tehetünk itt, testvér. Kimenni Egyiptom földjéről az ígéret földjére.

A vadász hevesen fordult Vosztry felé s az arcába nézett, amely a hold fényében most még sápadtabb volt.

— Az ígéret földjére, — ismételte meg Vosztry lelkesebb hangon — amelyet az úristen mutat nékünk prófétái által. A gonosz lélek lehel kegyelmedre testvér. Ahogy a szarvas vágyik az élő vízre, úgy vágyjuk mi isten szavát és az ő szabadságát, az pedig túl van a határon.

— Idegen földön.

— De ott szabadság van, itthon meg rabszolgaság.

— De mindent itt hagyni, mindent odadobni, elmenni üres kézzel. És a gyerekek, a gyerekek!

— Ha másképp nem lehetséges... Az Úr betakart minket irgalma köpenyével.

Lejjebb az utacskán mintha száraz ágak ropogtak volna valakinek a lába alatt. Vosztry egyszeriben elhallgatott, s gyorsan fölkelt, de a vadász, aki ülve maradt, hirtelen visszarántotta: mindaketten hallgattak egy kicsit, vártak és fürkészőn néztek szét. De nem vettek észre semmit. Nem volt ott senki. A vadász mégis azt mondta, még fojtottabban, hogy jobb lesz, ha sietnek, majd elkíséri.

— Ej, ej, én is éppen azt gondoltam. Hajnalra Mezrzsicsbe szeretnék jutni, Tauc kántorhoz.

Vette a zsákját, a hátára dobta, botot fogott s a vadász után indult, aki a hegyoldalon megint fölfelé tartott, de inkább jobbra, messze a majortól.

A zsidó temetőnél csönd. A megvilágított fák és bokrok nem mozdultak. A telihold sütött, a zsilip teli volt a fényével. Ragyogó csíkok rohantak le, sebesen tündökölve, a gáton. Alatta, mint olvadt ezüst, ha forrni kezd: lobbanások, fények, szikrák; ott röppentek-suhantak a hullámokon s a hajlott égerfák és cserjék feketeségébe tüntek velük együtt. Szemben a temetőfal fénylett át; a fekete kapunál a fák óriás árnya között a vakolatlan pillér s a függőleges emléktáblák, sűrű héber soraikkal. A fű meg sem mozdult körülöttük; még az öreg Feiwl Áron sírhalmán sem.

Csermák ispán, még mielőtt az este beállt, a vadászék Helenkáját pillantotta meg az irodából, amint az udvaron át haza siet. Észrevette feltűnő sietségét, azt gondolta, történt tán valami. Később, amikor az irodából kijött, újból látta őt, amint a kisasszonyhoz ment. Most már nem sietett úgy; de ahogy az ispánt megpillantotta, szemmelláthatóan megijedt, mintha csak rálőttek volna és azonnal fölfutott a lépcsőn. Az ispán tudta, hogy a vadász épp otthon volt, s azt is, hogy nemrég tért vissza az erdőből.

De este aztán, mikor az ispán kimenni készült a kapun, hogy kívülről álljon a vadász ablaka alá, Machovecet pillantotta meg, amint a puskával a vállán épp megy ki a házból. Az ispán még idejében a hárs mögé húzódott. Ahogy Machovec megindult, óvatosan követte távolról. Csodálkozott, hogy a kis kapun ment ki a csűr mellett. A lánya is onnan szaladt haza.

Ilyen kémlelődés közben jutott az ispán egészen a kertig, ott azonban meg kellett állnia s egy öreg almafa hatalmas

teste mögé rejtőznie. Tovább nem juthatott. A vadász igen óvatosan haladt, minden pillanatban körülnézett. Az ispán csak azt vette ki, hogy jobbra ment le az erdős hegyoldalon, a zsidó temető irányába. A fák alatt sűrű homály s a sötétség miatt, akármilyen elővigyázatosan osont is, nem tudta hallatlan-látatlan követni. Az is eszébe ötlött, hogy talán fölösleges is, hogy ez csak a vadász éjjeli körútja. De hogy ilyen egyszerre, másodízben is kiszaladt az erdőre... s erre, hova mehet erre? Vadorzónak itt nyoma sincs.

Az ispán fölzaklatva, nyugtalanul tért vissza. Reggel aztán megtudta, hogy a vadász jóval éjfél után jött meg a majorba.

Egy hétre rá a kerületi hivatal egy leirata érkezett az irodára; ez a leirat fölizgatta Csermákot. Öt kiküldöttnek a nevét és személyleírását tartalmazta, akik főkép a hradeci tájat járják, huszita könyveket terjesztenek, a népet a hitetlenségben megerősítik, csűrökben, padlásokon, malmokban titkos összejöveteleket rendeznek, amelyeken két szín alatt is áldoznak, s arra beszélik rá az embereket, hogy vándoroljanak külföldre.

Ahogy az ispán ezt elolvasta, nem győzte a jószágkormányzót bevárni; alig lépett be Lhotszky úr, buzgón, titkos kárörömmel számolt be róla, mi az újság. A jószágkormányzó, aki az efféle leiratokat, minthogy csak gondot okoztak, nagyon nem szerette, átolvasta az írást s bosszusan mondta:

— Nálunk nem volt és nincs is semmi ilyen, mi itt nyugton vagyunk. De kihirdetni azért ki kell.

— Rögtön értesítem a bírót.

— Machovec olvasta?

— Nem.

— Olvassa csak el ő is. Erdőkön-szántókon jár, az ilyenféle madárra ő bukkan rá a legkönnyebben.

— Úgy van, úgy — hagyta helyben az ispán, magában azonban egy fintort vágott; majd éppen ő fogná meg ezeket a madarakat.

Amikor Machovec bejött s az írást kézbe fogta, az ispán nem vette le róla a szemét. A vadász azonban, ahogy a papírba pillantott, rögtön az ablak felé fordult, úgy hogy az arcát nem lehetett látni. Olvasta, jó lassan olvasta, aztán az asztalra tette s komoran, de nyugodtan mondta:

— Jól van, majd ügyelek rájuk.

És elment. Az ispán utána vicsorított, fújt egyet a teleszitt képéből s azt gondolta:

— Szép kis ügyelés lesz az, te...

Másnap eljöttek, ahogy rendelve volt, a bíró s a legvénebb esküdtek. Ott álltak a bolthajtásos irodában a rettenetesen színezett nagy feszület előtt, amely a Mladoták címere alatt függött. Egyesek csüggedten és félelemmel, mások tompa megadással hallgatták Csermák ispánt, aki a fekete asztalnál állva, komor és szigorú arccal, éles hangon, először a tavalyelőtt kiadott királyi pátenst olvasta föl „azokra vonatkozólag, akik városokban, mezővárosokban, falvakban, vagy akár más magányos helyen lévő településeken az eretnek tanítóknak házaikban szállást és menedéket mernek adni, elrejtik őket, magán és titkos eretnek konventikulumokat, vagyis összejöveteleket tartanak, sőt eretnek könyveket is hurcolnak be és adnak ki, hasonlóképp az eretnek emisszáriusok, vagyis külföldi küldöttek és erdei prédikátorok ügyében."

A pátenst fölolvasta, maga pedig keményen emlékezetükbe idézte, hogy mindezért elsősorban a bírók felelősek, hogy mindenkit rögtön föl kell adniok, vagy bezárniok, nemcsak az idegen csábítókat, vagy aki segítségükre van, de azt a jobbágyot is, akire bizonyság nincs, de gyanúban van, hogy netalán külföldre készül szökni, az ilyet a bírónak halogatás nélkül ártalmatlanná kell tenni, különben nemcsak börtönnel és veréssel, de jószágával is felel érte.

Aztán megint kezébe vette a papírt és felolvasta a körözött ügynökök személyleírását.

Először Jakob Mikuleckyét, aki a Krejcsi nevet is fölvette s a litomisli uradalom jobbágya, negyven év körül van, iparára varga, közepes termetű, mellét kifeszíti, fejét is úgy hordja, mintha sokat tartana magáról, az orra kicsi, hajlott, szeme kék, haja rövid, gesztenyebarna, zsemlyeszínű kabátot és fehér ujjast visel, fején fülre csapott zittaui sapka, azonkívül kalap, dohány is van nála, tubákol és dohányzik.

Az ispán itt abbahagyta az olvasást s undorral kiáltott föl, a dohány miatt: „A disznó!" és kiköpött. Aztán tovább olvasta.

A második: Martin Cihlarzs chvaletici szökevény, közepes termetű, magyar ruhát visel, molnárvászonnal jár a Lába és

a patakok mentén, meg ahol víz van, mindenütt, Zittauba is átjár, onnét hozza a könyveket. — A harmadik: Jirzsi Vosztry, a policei uradalombeli Hlavnyovból, kisebb termetű személy, száraz testű, hosszú fekete haja van, a jobb szemén vörös anyajegy, gombos zöld kabátot hord, a hátán fekete borjúbőr zsák. Ha valami ismerőssel találkozik, azt mondja: — Ej, ej, gyermekem, üdvözlöm.

Az ispán itt hirtelen abbahagyta az olvasást s elkomorodva, dühösen vágott szemével a bírókra, hogy mit forgolódnak, a podbrzsezsi mit sutyorog a szomszédjának a fülébe.

— Mi az? — dörögte.

— Kérem alássan, — jelentette a podbrzsezsi bíró — azt, akit itt olvasni méltóztatott, láttam.

— Kit?

— Azt a zöld kabátost, akinek a szemölcs van a szemén s a fekete borjú a hátán.

Az ispán gyorsan előrejött az asztal mögül, s elképedve, mohón kérdezte, hol látta.

— Itt, a Dlouhy malmában.

Egy magányos malomra gondolt Dobré község alatt a völgyben, Podbrzsezsitől mintegy órácskányira.

Az ispán, az irattal a kezében, rögtön a paraszthoz ugrott és heves, örömteli mohósággal kezdte faggatni, mikor történt ez, melyik nap, a nap melyik idejében s hogyan. De itt volt a hiba. A bíró nem tudta rögtön határozottan megmondani. Elmondta, hogy ott volt a Dlouhy malmában, a molnár kancáját nézte meg, meg akart alkudni rá, s ahogy a malomba bement onnét egy idegen ember lépett ki, valami vándor, pontosan olyan, ahogy itt le van írva, szemölcs a szemén, fekete borjú a hátán, zöld kabát, ő jól megnézte, meg is kérdezte, ki az, a molnár azt mondja, valami órásféle.

A bírónak össze kellett szednie az emlékezetét, az ispán annyira unszolta; és számolt, számolt, míg végre bizonyosan ki nem számította, melyik nap volt az. Az ispán rögtön fölírta magának s nem valami barátságos érzéssel Machovecre gondolt. Ahogy a bíró megszólalt, hogy látta az itt leírtat, rögtön ő villant föl benne. Aztán tovább olvasta, de már szórakozottabban, a két utolsó „csábító" leírását, s megkérdezte, látta-e valaki valamelyiküket. De senki sem jelentkezett.

Amikor a bírók elmentek, az ispán latolgatni kezdte, mi

volt azon a napon, amikor a bíró a Dlouhy malmában azt az „órásfélét" látta. Ahogy ide-oda járt az irodában s az emlékezetét erőltette, számítgatott, egyszerre csak megállt, arcát fölfújta, egy nagyot fújt belőle, legyintett, s akaratlanul is hangosan kiáltotta: — Megvan! — Kiszámította, hogy Machovec ezen a napon késő délután jött meg az erdőből s hogy este szokása ellenére kiment, s a lejtőn a zsidó temető irányában, tehát a Dlouhy malma felé indult.

— A kígyó! — hányta a tüzet magában az ispán s fenyegetőn emelte föl az összeszorított öklét.

11

FILECSEK és Szamecsek, leírva Filetschek és Sametschek, szinte naponta eljárt a Brzsezina sörházába a prágai Lóvásártéren. Ott ültek esténként a sarokasztalnál a bolthajtásos vendégszobában, az ajtótól jobbra, mindegyik a maga megszokott helyén; Szamecsek a fal felőli padon, Filecsek a széken, mindig szemben vele. Szamecsektől jobbkézre Mikulás Kroupa szokott ülni, aki nagy lelkesedéssel és csodálattal beszélt a tekintélyes stekrzsi Brandlinszky házról. Filecsek baloldalán pedig az ő Jan Kubicsekje a tekintélyes Hubrikovszky házról beszélt nagy lelkesedéssel és csodálattal. Időnként a cseh krónikáról is beszélt, amelyet ő, a hetven esztendős, fürge-piros, fehérhajú apó még mindig szorgalmasan és szemüveg nélkül olvasott; időnként a festett képekről is megemlékezett, amelyeknek kedvelője volt s minden alkalommal nagy szeretettel és gyöngédséggel szólt öreg nővéréről, Anicskáról, aki neki, özvegynek a háztartását vezette.

Társaságuk ötödik tagja, Flórián Marianek, helyét nem lelő ember volt. Egyik este Filecsek mellett ült, a másikon Szamecsek mellett; néha, ugyanazon este is, emellett ült egy időt, aztán a másik mellett egy kicsit, majd meg az öreg Kubicsekhez húzta a székét, s ki tudja, hányadszor hallgatta már el, hogy ő, Kubicsek, ifjú korától hajlott éveiig, azaz több mint ötven esztendőn át, őkegyelmességét, Hubryk lovag urat s az ő egész nagyméltóságú családját szolgálta, s hogy ennek a

hennersdorfi Hubryk vagy Hoberk úrnak a háza a Mikulanda utcán volt a Zderaz-negyedben.

Ez az öt ember évek óta üldögélt már szinte minden este barátságos együttesben és barátságos egyetértésben Brzszeináéknál. Ez a barátság Filecsek és Szamecsek közt volt a legerősebb. Már a hivatásuk is közelhozta őket.

Ignác Filecsek az országos levéltárban volt komornyik, Filip Szamecsek pedig a prágai szőlők királyi hegybírói hivatalánál. Mindegyikük mintegy ötven éves, Filecsek a soványabb, s mind a kettő szabad ember, Filecsek gyermektelen özvegy, Szamecsek pedig agglegény. Mindegyiküknek volt háza, Filecseknek az Óvárosban, a Szénvásár-téren, Szamecseknek pedig a szent Jindrich templom mögött. Mind a ketten a testvériségek sodalisai, azaz tagjai voltak. Filecsek a nagyhírű Minden igaz lélek testvériségének vagy kongregációjának volt tagja, amely az óvárosi Szentlélek templomhoz tartozott, Szamecsek pedig a szűz Mária annunciációja tiszteletére alakult cseh kongregációnak, az újvárosi Úrteste templomban.

Mindegyikük szívesen szippantgatott a braziliai dohányból, mély kabátzsebében mindegyikük egy-egy ezüst dohányszelencét hordott, Filecsekének egy török alak volt a fedelébe vésve, a Szamecsekének pedig egy női alak, belül a doboz fenekén, amelyről Flórián Mariának bizonyosra állította, hogy olyan, mint Éva ősanyánk, egészen meztelen, sőt még meztelenebb, amennyiben füge levél sincs rajta. Szamecsek tagadta, hogy nem igaz, akár meg is győződhet róla, majd megmutatja azt a hajadont, ha a dohányt kiszippantotta. De közben igen kétértelműen mosolygott, s azon volt, hogy a dohány soha fenékig el ne fogyjon; mindig időben megtömte.

A két komornyik így sokban hasonlított, ruhában is. Mind a ketten gesztenyeszínű kabátot viseltek, ugyanolyan színű hófehér ujjast, a fejükön, mint a polgároknak, félhosszú spanyol paróka, a kezükben spanyol bot. Aki nem ismerte őket, ikertestvéreknek vélte, hiszen az arcuk sem nagyon különbözött; alacsony homlokuk, a szájuk, álluk, minden egyforma, különösen pedig az orr, az elég hosszú, végén gumós orr. Egyszóval mint az ikrek.

De annak ellenére, hogy barátságból egy szem epret is megosztottak volna, néha civakodtak. Azonban az ilyen össze-

tűzések után sem esett meg, hogy a vendéglőből külön mentek volna el, indulásig mindig összebékültek. A leggyakrabban Flórián Mariának ugratta s néha bőszítette is őket, a maga s az egész asztal mulatságára.

Ő is gyermektelen özvegy volt, de szegény. Paróka nélkül járt, szegfűszeg színű, manzsetta nélküli kabátban, félretaposott cipőben, nyáron rendesen szabad nyakkal, kendő nélkül. Az egész társaságból egyedül neki nem volt háza, mert az öreg Kubicsek és Mikulás Kroupa, aki Kubicseknél valamivel fiatalabb volt, a magáéban lakott, Kubicsek a szent Vojtech templomnál a Zderaz alatt, Kroupa az István-utcában. Valamikor Mariának is a saját fedele alatt aludt; házában volt az üzlete, az üzletben sok áru, s túl a városkapun némi földje és szőlője. De az áru a boltjában nagyon elapadt, a végén nem volt abban már száz aranyérő sem, csak csepüvel tömött ládák, csepü papírral letakarva s azonkívül némi fűszer, de az is össze-vissza. A földjét és szőlőjét akkor eladta már, aztán a házát is eladták, az üzletet pedig becsukta. És amikor becsukta, krétát fogott s nagy betűkkel ezt írta a sötét ajtajára: Elvégeztetett.

Most már csak „lakó" volt, bérben élt a Jindrich-utcában, s ő, akinek a házát eladták, abból élt, hogy másoknak közvetített házat, és lakást, mindenféle alkalmi versikéket faragott, főként védőszentek ünnepeire, azonkívül temetéseket rendezett.

Ezekről az „ő" elhunytjairól s néha az idegenekről is megvolt a halotti matrikulája, amelybe nemcsak a halott nevét, a halál évét és napját írta be, de a boldogult halálának a körülményeit is, vagy rövid jellemrajzát, úgyszólván arcképét. Amikor az előző évben szenteste napján a szomszédságban meghalt egy kislányka, akinek a temetését ő intézte, a matrikulájába azt írta: „Karácsony előestéjén boldog véget ért s a mennyei karácsonyestre hivatott meg a kis Katerzsina gyermek, Pável Krayzinger leánya."

Egy évvel előbb, szintén épp szenteste napján hunyt el a fiatal Przsehorzsovszky gróf, de nem Prágában. Ez a hír Flórián Marianéket annyira megkapta, hogy noha a temetés nem az ő gondja volt, így jegyezte be:

„1723 december huszonnegyedik napján meghalt Táborban a nagyságos Kvaszejovici Fr. K. Przsehorzsovszky úr, a

nemzetség utolsó tagja, amikor vőlegényként épp az esküvőjére ment. Halálhajadon, a hatalmasabb jegyes azonban elragadta őt. Adja isten, hogy az örök királyságot kapja vele hozományul."

Ennek az évnek a kezdetén pedig azt jegyezte be: „1725 január huszonharmadikán meghalt az öreg Tomás Lejsek. Jó zenész volt, nyugodt kedélyű, a viszályt nem szerette, pletykát sem kevert."

Brzsezináéknál a társaságot Flórián Mariának látta el hírekkel, főként arról, hogy a „nagyobb" urak közül ki mikor érkezett Prágába, a maga házában lakik-e vagy az *Egyszarvú*nál vagy a *Harang*-nál, a *Fürdő*-ben vagy az *Arany sügér*nél. De ha valami történt, azzal is „a két komornyikhoz" vagy az „ikrekhez" jött, ahogy Brzsezináéknál azt az asztalt, amelynél Filecsek és Szamecsek uralkodott, tréfásan elnevezték.

Persze, minthogy Mariának a temetések után szimatolt, mindig elsőül tudta meg, hogy a szomszédságban vagy a környéken ki mikor ment át a túlvilágra. Mindig ő volt az első hírhozó. Egyszer azonban húsvét ünnepe után, kinn hó szállongott még, az öreg Kubicsek, meg lévén győződve, hogy magát Marianeket is meglepi vele, azzal az újsággal jött az asztalukhoz, hogy ezen a délután a szomszédságukban meghalt...

— Tudom már — vágott a szavába Mariának.

— Nem lehet.

— Mariána Fuker.

— Igen, Mariána Fuker. Istenfélő hajadon.

— Komorna.

— Igen, Kokorzsovecné őnagyságánál. — De az öreg Kubicsek még jobban elhült, amikor Mariának elmondta neki, amit ő, Kubicsek, a szomszédja sem tudott, hogy mindenét hajdani udvarlójára és vőlegényére, a Csernin gróf inasára hagyta, aki elpártolt és odébb állt tőle, mégis mindenét ráhagyta, vagy háromszáz aranyat, öt ezüst kanalat, egy nagy rózsafűzért és gyűrűt, amit az inas ajándékozott neki, amikor házasságot ígért, s haldokolva azt üzente neki, hogy talán meg lesz elégedve vele, imáiban gondol majd rá.

— Nemes, istenfélő hajadon! — fejezte ki bámulatát szenvedélyesen az öreg.

— Ostoba nőszemély — vetette oda Mariának. — Az a

huncút, épp az emlékezik majd rá, ha csak rosszul nem, amikor mindent eliszik, azt a rózsafűzért is.

— Akkor hát mit jegyez be róla? — kérdezte Filecsek.

— Semmit.

— Úgy! És... hm... én rólam mit írna be? — tört ki meggondolatlanul Filecsekből.

— Kegyelmedről? Ezt: Ignác Filecsek, az országos telekkönyv komornyikja, az embereket idézéssel szólította a bíróhoz. Most maga idéztetett a legfelsőbb törvényszék, az égi bíró elé s egy nagy tele tarisznyát vitt tele bűnnel s hamissággal.

Körül az asztalnál s mellette hangos nevetés. Filecsek megzavarodva, ingerülten nézett Mariánekre, de Szamecsekre is, aki úgy kacagott, hogy kétrét görbült, könnyezett, majd beleszakadt, végül is rátámadt, hogy no, és őróla, Mariánekről mi szépet írnának.

— Azt is megmondom kegyelmednek. Ezt fogják írni: Flórián Mariánek, trotli, földjét és házát elvesztegetve, mint öreg csont, ünnepi felköszöntőkből élt és csekély pénzért minden temetés kurátora lett.

Ez a szigorú önbírálat Filecseket némileg lecsillapította, de a düh Szamecsek ellen egész este forrt benne.

Abbahagyta a beszédet, mogorva lett, sőt szúrós. Mariánek csak vágta a képeket, s várta, hogy ebből a furcsa kedvből mi sül ki s Filecsek mikor köpi Szamecseknek a szeme közé, s csúsztatja oda epésen, amivel máskor is ingerelte, hogy a hegybírói hivatalban több a szünidő, mint a főiskolán, van aratási szabadságuk, utána rögtön a szüreti s más mindenféle, ezenkívül is örökös vakáció, vakáció *ad placitum**, s hogy Szamecsek erre bosszantásul rögtön az ő Szűz Mária testvériségéről kezd elmélkedni, hogy az tekintélyesebb, mint a Filecsek „Minden igaz lélek" testvérisége, hogy az ő, vagyis Szamecsek testvériségének a privilegizált oltára az Úr teste templomban több bűnbocsánatot ad, mint Filecsek Szentlélek-kongregációjának privilegizált oltára.

De semmi sem történt. Filecseknek állandóan lógott az orra, Szamecsek pedig vigyázott; egy szóval sem ért hozzá. Eléggé óvakodott, de azért meg nem óvhatta magát. Egyszer

* *Tetszés szerint.*

csak itt volt — a vízből — a Vltava folyó vízéből a csetepaté, midőn is Szamecsek azt kezdte magyarázni, amit egy serfőzőtől, az idősebb Csirtektől tudott meg, aki az „öreg asszonyság"-nál főzte a sört. Mind tudták és elértették, hogy Szamecsek Lerchné asszonyra gondolt, a boldogult Brzszináné asszony anyjára, aki a szent Castulus mellett a „Prágai ház"-ban főzte a sört.

Ez az öreg legény kioktatta Szamecseket, hogy a Vltava folyóban háromféle víz van, középen a Vltava vize, a két szélén pedig mindenik oldalon másféle, Prágában ezt látni is lehet, a parti vizek a folyókból és patakokból valók, amelyeket a Vltava Prága fölött vesz föl, s hogy ez a különbség szép derült napon a vizek közt jól föl is ismerhető.

— Ostobaság — vetette oda élesen Filecsek, aki orrával az asztal fölé hajolva rá sem nézett a barátjára.

— Mért ostobaság! — vetette ellen Szamecsek, az óvatosságáról megfeledkezve. S rögtön élesen bökte oda: — Tapasztalt ember mondta, az idősebb Csirtek, de az ifjabbik is ugyanezt mondta a Prágai házban. Mért ostobaság, amikor a sörön is meg lehet ismerni; a malástranai parton a vízből jobb világos sört főznek, itt meg az ó- és újvárosi parton jobb keserűt. Azt is mondták, s ez kipróbált dolog, hogy az itteni keserű sör jobb, mint a malástranai.

— Azt pedig nem! — tört ki Filecsek felhevülve. — Globicéknál éppen olyan jó, sőt még jobb.

— Mint itt? — horkant föl Szamecsek. — Mint itt, Brzszináéknál például?

— Mint itt Brzszináéknál. Jobb! — vágta ki Filecsek megátalkodottan, noha a keserű sör itt ízlett neki a legjobban. S gúnyosan tette hozzá: — Jobb, nagyságos uram! — Amikor nagyságozni kezdett, akkor már baj volt. Ez a dühös cím csak szította a tüzet. Szamecsek ellenszegült, s az asztalnál heves vita kerekedett; de még a szomszéd asztalok is tüzet fogtak, s most már nem csak a Vltava vize miatt tüzeltek, de általában az ó- és újvárosi, kiváltképp pedig a Brzszezina féle keserű sör miatt. A vihar átcsapott az egész helyiségre, különösen, amikor Vencl úr is tüzet fogott, aki Brzszináék sörfőzdéjének volt az írnoka, továbbá Jirzsi Kocourek, hajdani diák papjelölt, majd kántor, utoljára suszter, egy vad lázongó, sőt virtusból a diákok is beleelegyedtek a harcba — nagyobb-

részt jogászok, akik fölött a falon ott függött a kardjuk és veszekedni kezdtek. A derék és erélyes csaplárosnőnek, akinek a fején fehér főkötő, a köténye alatt nagy pénzeszseb volt, a lábán meg papucs s mindenik kezében több korsó sört hozott, meg kellett az ajtónál állnia; a vendégek úgy rajzottak s annyira föl voltak zaklatva a keserű sör becsülete miatt, amellyel mindnyájukat itatta, hogy nem tudott tovább jutni vele. Az öreg Kubicsek nem akart ebben a méhkasban itt maradni, épp ezért csendesen, észrevétlenül elvonult.

A sovány Vencl úr, egy kiálló arccsontú és hegyes állú ember azt kiáltozta, hogy jelentkezzék, akinek kedvesebb Globicéknál a malástranai sör, csak egyszer mondja még. S szemeit Filecsekbe döfte.

Ez elrémülve azon, amit csinált, már elhallgatott; elmult a harciassága. Fölkelt, riadtan körülnézett, de Vencl urra nem tudott nézni, megint leült, lesütötte a szemét, ekkor azonban megint Szamacsek támadt rá, hogy úgy, Globicéknál jobb, na, ha ezt az öreg úr (Brzsezinára gondolt), meghallja! Ez elevenbe vágott. Brzsezináéknál úgy voltak, mint otthon, az öreg úr olykor odaült hozzájuk, tubákkal kínálta őket, elbeszélgetett, barátian voltak vele, ismerték a családját is.

Mariának mint a vízbe dobott csuka forgolódott, fölkelt az asztaltól, belekiabált a viharba, aztán megint Filecsekre lesett, nevetett a zavarán, szorongásán, majd amikor Filecsek ijedten pillantott felé, mint menedékre, megszánta s oltani kezdte a vihart. A pinttel a kezében középre lépett, a diákok asztalához állt, és szerény baritonján rázendített:

Brzsezináék árpacseppje,
Idd a jó sört gyorsan!

Jó csalétket vetett oda, azzal is, hogy énekelni kezdett, meg hogy az „ah én legédesebbem" helyére „Brzsezináék árpacseppjé"-t iktatta be. A diákok rögtön fölkapták és tovább énekelték:

Az utolsó cseppecskéje...

De ekkor már az egész helyiség visszhangzott:

Az az árpa, az az édes,
Bőven adja az italt...

Egyszerre húrpengés, az ajtónál egy lant szólalt meg. Zsufnicska, a lantos pendítette meg, nem nagy ember, rendkívül sovány, haja eléggé kócos és hosszú, csíkos hosszú ujjas volt rajta, amely egész a combjára ért, hosszú vörös, most már kifakult kabát, amelynek a szélesen fölhajtott ujján nagy gombok voltak, s jóval a térde alá, a kék harisnyába bujtatott, vékony lábikrájáig ért. Nem jószándékból szegődött játékával a harsogó énekhez, hanem a fiatal Jan Rainer és a fiatal Losenfeldi Losz kényszerítéséből s parancsából, akik az utcán találkoztak vele s magukkal hozták. Zsufnicska védekezett, hogy Aronékhoz megy, ott kell játszania, ott kell lennie; félelemmel telten és reszketve mondta. Ismerte Losz urat, tudta, hogy nagy duhaj, nem egyszer vitték már fel az őrségre. Senkivel sem jött ki, otthon az anyjával s a testvéreivel sem, akik mint ingyenélőt eltartották; gyakran nagy lármát csapott velük, mint nem régen is a bőjt alatt, amikor szóvita közben anyjának esett s az ajtótól az ablakig lódította. Ez a nagy, erőteljes ifjú Losenfeldi úr kiáltott rá ott kinn a vézna, kicsiny és gyenge Zsufnicskára, s rögtön a kardjával fenyegette. S a fiatal Rainer, egy pimasz és dorbéz ember, aki apját a sírba segítette, az is elkapta a kabátujját. A nyomorult lantos így jutott Áronék helyett a Brzsezináék hangos társaságába. Ahogy a két nem kívánt mecénás közt, akik inkább ordítoztak, mint énekeltek, a bolthajtásos helyiség ajtajából, játszva s énekelve belépdelt, Filecsek vette gyorsan a kalapját, s mint valami tolvaj, vissza sem nézett. A kalapját az ajtón túl sem tette a fejére, csak a kapualj végében állt meg, ahonnan már oda lehetett látni szembe a strázsára s előtte a katonára, ott tette föl a háromszögletű kalapját. De ekkor egy hang szólalt meg mögötte, gúny nélkül, részvéttel:

— Mi az, haza már?

Filecsek ijedten fordult meg.

Szamecsek jött utána! Úgy kérdezte, mintha nem lett volna ma vihar.

— Én is — tette hozzá. — S olyan méltatlankodással, amelynek Filecseket meg kellett hatnia, hisz az ő hirtelen szökését leplezte kíméletesen, ezt fűzte még hozzá: — Kinek volna kedve hallgatni őket. A duhajok!

És Filecsek hálásan, a lelkében megvigasztalódva és készséges méltatlankodással felelte:

— Részeges fickók!

S ezzel minden rendben volt. Semmit magukról, semmit a haragról. Némán lépdeltek egymás mellett, de mindenikük könnyebben érezte magát, hogy együtt mennek, úgy mint minden este. Szamecsek nem is bírta volna ki az asztalnál egyedül. Ahogy megharagudtak, éppen úgy ki is békültek. De Szamecsek ma messzebb kísérte Filecseket, mint máskor, egész a bezárt ócskásboltokig, a Lóvásártér alsó végén sötétlő bódékig. Ott kezet adott Filecseknek és némileg szelídebben köszönt rá.

— Akkor hát jóéjszakát.

És Filecsek szintúgy: — Akkor hát jóéjszakát.

Szamecsek megint végigment fölfelé a Lóvásártéren, azután be balra egy utcába, s a kicsiny temető fala mögött tűnt el, amely a szent Jindrich templom körül nyúlt el a sötétségben és csendességben.

12

MÁSNAP ESTE Brzsezináéknál az „ikrek" asztalánál s az egész helyiségben nyugalom. Vihar utáni csend, derű s egyetértés, egységes szellem abban is, hogy a Brzsezináék keserű söre mindenkinek ízlett, még Filecseknek is, aki mintegy megbánásul, hangosan is megdícsérte. Flórián Marianek nem volt még ott az asztalnál. Szokatlan sokáig nem jött meg. Így hát egyetértésben ittak s egyetértésben bírálták az éjszakai csendháborítókat, a fiatal Rainert és Losenfeldi Loszt.

Amikor az öreg Kubicsek, aki előző nap időelőtt eltűnt az asztaltól, ahogy most a két emberről hallott, a boldogult Rainerről kezdett el beszélni, ennek a duhajnak az apjáról: szegény öreg, olyan jóravaló derék ember volt, a festészet kiváló értője.

— Tagja volt a mi cseh kongregációnknak, az Úr teste templomban — emlékeztette Szamecsek.

— Igen, igen, istenfélő is volt, de ebben a fiacskájában túlságosan megbízott. Harminc néhány darab képet bízott erre a szélkakasra, több mint ezerötszáz aranyra becsülte, eladásra adta át neki, hogy menjen Lipcsébe velük, ő, a fiacs-

kája és a Rókus öccse is vele. No, elmentek. Oda is értek, de vissza már nem ketten jöttek, csak a fiatalabbik, Rókus, szép üres kézzel.

— Nem adták el — találgatta Kroupa.

— Eladták, el ők, épp eleget, vagyis ez az idősebbik, Johan még ott Lipcsében eladott néhány darabot, a legszebbeket. Rókusnak azonban nem adott semmit, a pénz nagy részét eldorbézolta, a többi képpel meg elment Bécsbe. Így hát a fiatalabbik, Rókus, visszajött. Épp akkor vetődtem oda. Egy képért mentem, — a Getsemáne-kertben verejtékező Krisztus — már kialkudtam, most is ott lóg nálam, mindjárt az ablaknál, kék keretbe van foglalva.

— Na és az öreg Rainer?

— Mit tegyen szegény, haragudott, kesergett, a neveletlen fián. Írt neki, írt Bécsbe, hogy jöjjön vissza, meg hogy mi történt azokkal a képekkel, eladta-e őket s mit kapott. De Johanes úr oda se neki, erre az öreg Rainer mégegyszer írt, most már nyomatékosabban. Erre már felelt a dorbéz, de hogyan és mit, csupa csűrés-csavarás; a képekről, a pénzről semmit, egy szót sem, csak csupa újságot, azzal tartotta az apját, hogy mi mindent látott Bécsben, törököt is, meg drága bundás moszkvaiak érkeztek oda, s hogy olasz színház is van ott, az azt' a látvány, s milyen szép kolombinájuk van, meg hogy tud az a kolombina, az arcátlanok arcátlanja, öltözködni — erről írt apja urának, ilyen fecsegéseket és együgyűségeket, kész nevetség. Az öreg Rainert mégjobban elfogta a harag és a bánat. Annyira gyötörte magát, hogy súlyos betegségbe esett. Ide juttatta az a neveletlen, aztán meg a sírba. Bizonyos, hogy ő juttatta. A fia erre azonnal visszatért, de azért itt sem bánkódott. Hisz látták, éjszaka csavarog, duhajkodik.

— De miből él?

— Az unokatestvérénél, Václav festőnél, annál napszámoskodik kicsit, amikor a templomokat festik; az a Václav, tudják, az aztán a fickó; az összes Rainerek közül ő a legkülönb művész, most megnősül, egy Herzog lányt vesz el, a Perstynről, a zderazi kapunál, az ...

Az öreg Kubicsek hirtelen elhallgatott és körülnézett, mert a többiek egy magas és koros férfi felé fordultak, aki épp akkor lépett be s úgy állt meg az asztaluknál, mint egy jelenés, nagy volt, sovány, paróka nélküli, a haja hosszú, fehér fején

kalap, a bal vállán palást, amely alól egy kard meredt ki. Ott állt parancsolón, keze a csípőjén, feje kissé a bal válla felé hajolt, a szemhéja alól nézte a társaságot. A kalapját nem vette le, nem köszönt s a többiek meglepetésével nem törődve, lassan, elég csendes hangon kezdte.

— A legdicsőségesebb császári és királyi katolikus Őfelsége — itt megemelte a kalapját — cseh királyságbeli helytartó-kancellárjának a jelenlétében össze méltóztattak ülni őexcellenciái, Vrbai gróf úr, a legnagyobb várgrófok, Safgocs gróf úr, tudják az, aki az Úri-utcában lakik a fekete kandur fölött; Csernin gróf, a Jindrich Hradec ház ura, a Loretával szemben s a többi urak, mind a tizenegy helytartó úr, tizenegy, a kancellár úrral tizenkettő, mind egyrakáson, — az asztal fölé hajolt, óvatosan körülnézett s úgy súgta, mint aki mély titkot közöl — mind egy rakáson... és semmi... a főkancellár is mind semmi. Minden Bécsben van... Bécsben. És kegyelem az nincs. — Hirtelen fölegyenesedett s mintha másra terelné a szót, megint hangosan, nagyúri kérkedéssel kezdett el beszélni: — Amikor a koronázáson itt volt, beszéltem a követ úrral, tárgyalásunk volt.

— Melyik követtel, nemzetes Materzsovszky uram? — kérdezte mosolyogva Szamecsek.

Az öreg nem felelt, hanem rákiáltott.

— Fenséges, te tökfej! Fenséges, hát, nem látod; a fejedelem az, az öreg fejedelem. — Kihúzta magát s könyökben kicsit megemelte a csípőjének támasztott karját.

— Méltóztassék megbocsátani, fenség — mentegetőzött Szamecsek, de a szeme nevetett. — Melyik követtel?

— A velenceivel, a legdicsőségesebb velencei köztársaságnak a koronázásra kiküldött követével.

— Azzal méltóztatott fenséged beszélni? — tetette Szamecsek csodálkozón.

— Ki mással? Hát nem mondom! — támadt rá az öreg Materzsovszky. — Meglátogatott; engem és a rendfőnök urat.

— A jezsuitákét?

— Mondom, hogy engem. Hatlovas fogaton jött hozzám, elől két fullajtár, a bakon hajdu, tollas csákója volt s ilyen bajusza annak a hajdunak, — a kezével mutatta, hogy a hajdunak milyen bajusza volt — hátul meg inasok. Fenséges uram, mondja ő, a nagykövet, az itteni nép makacs, szeretett

lázongani, hallottam róla, hogy nyughatatlan volt, mégpedig nagyon, vannak rá élő tanuk. Vannak, vannak, és az is volt, nyugtalan volt, mondom én. De most már meg van törve, feleli a nagykövet. Meg, és engedelmeskedik, felelem én. De jó volt, mondja megint ő, hogy Őfelsége, ha csak rövid időre is, megjelent Csehországban, szent tiszteletet szerzett vele. S én erre: szent tiszteletet, mivelhogy elfeledték.

Elhallgatott, lesütötte a szemét, mintha elgondolkozott volna. Nem vette észre, hogy az asztalnál mosolyognak, hogy a többi vendég is feléje fordul, sőt Vencl úr, Kocourek varga s más kíváncsiskodók is odaállnak.

— Ki, fenséges uram? — kérdezte Szamecsek. — Ki felejtette el?

— Mindenki, aki kérdi. Könnyű kormányzás ez a mostani. Tizenkét helytartó s mind semmi. Bécsben csinálnak helyettük mindent, Bécsben, Prágában semmit.

Vencl úr a nevetéstől pukkadozva a többiekre hunyorított s jelet adott, hogy valami csinyre készül; egyszer csak elkiáltotta magát az öreg Materzsovszky háta mögött:

— A tisztelendő páter úr keresi, fenséges uram.

A fenség szemmelláthatólag összerázkódott és sietve kérdezte:

— Ki, ki?

— Tisztelendő Materzsovszky páter úr, az öccse ura. Már jön is!

— Hogy jön, jön... — Az öreg leejtette a kezét, egyszeriben fölhagyott a gőgös méltósággal, amivel beszélt és nyugtalan, ideges lett. — Jön — ismételte ijedten. — Akkor elébe megyek, megyek is már.

Amilyen grandezzával, fölütött fejjel és lassan lépett be előbb az öreg fejedelem, olyan riadtan és sietősen ment ki most a nyomorult öreg, annyira rettegett az unokaöccsétől, a szent Kelemen jezsuita rendház páterétől. Már a hírére menekült, nem törődve Kocourek varga és Vencl úr kiáltásával és nevetésével. Eltűnt, de a társalgásban ott maradt. Elmondták, hogy páter Materzsovszky milyen szigorúan vigyáz rá, az öreg azonban ha teheti, megszökik előle, Prágaszerte kóborol, néhányszor állítólag a kapun is kiszökött, a szőlőkbe, onnan vadászták elő. Kubicsek sajnálta „a fejedelmet", több mint nyolcvan esztendős aggastyán s hibbant a

boldogtalan — életében sok mindenen ment át, azt is hallotta, hogy nem itt Csehországban született, hanem száműzetésben a birodalomban, Németalföldön valahol, amikor az apja a hite miatt kivándorolt, de évek múlva visszatért, bűnbánatot tartott s áttért a katolikus hitre; a fejedelem akkor még csak fiúcska volt.

— De hisz akkor tán ő is... — fejezte ki a gyanúját Kroupa.

— Azt mondják, úgy van, hogy lutheránus hitben született.

— Nem lehet!

Flórián Mariánek lépett be; kezét dörzsölve, széles mosolyra húzta a száját, úgy hogy látni lehetett az alsó fogait, középütt a réssel, s közben titokzatosan és diadalmasan nézett körül. Látták rajta, hogy hoz valamit. Rögtön abbahagyták az öreg Materzsovszkyt, Szamecsek pedig egyenesen megkérdezte Marianéket, hogy mi az, milyen híre van.

— Menyegző lesz — tört ki Mariánekből, a szeme csak úgy villogott közbe.

— Menyegző, kié?

— Ma délután volt az eljegyzés, a vőlegény és menyasszony annak rendje módja szerint gyűrűt cserélt.

Rátámadtak, hogy beszéljen.

— Itt lesz az esküvő, mondom itt, Brzsezináéknál. A mi öreg urunk, Johanes Brzsezina nősül meg.

Megdöbbent moraj. Az öreg úr jó ötvenes, s már három éve özvegy. Vencl úr azt mondta, az nem lehet igaz, arról neki is kellene, mint írnoknak, tudnia valamit.

— Volt annál írnok is, — nevetett Mariánek — de nem a serfőzdei, hanem *juris licenciát,** az írta meg szépen a szerződést.

Olyan biztonsággal beszélt, hogy fölhagytak a kételkedéssel. Annál mohóbban támadtak rá, hogy kit vesz el az öreg úr, ki a menyasszony. És Mariánek ünnepélyesen jelentette: a tisztelt és nemes Antónia Monika kisasszony, született klarenburgi Vysín.

* *Jogász.*

SZENTIGAZ, minden úgy van, ahogy Mariának hírül hozta. Ezen az estén még titok volt, de másnap az egész Lóvásártér tudta, a Lóvásártér mindkét oldala, a nagy Scheidler kerttől fönn a Lovas-kapunál, le egészen a Prikopy-útig. Az „ikrek" asztala néhány estén tárgyalta a hírt. Fölizgatta őket, hiszen az ő öreg urukról volt szó s a családjáról, amelynek a sorsát forró együttérzéssel kísérték, különösen most hét éve, amikor az öreg Brzsezina úrnak súlyos kellemetlenségei voltak a legidősebb fiával, Vojtechhel, a mostani plzenyi káplánnal, aki akkor mint vidám diák és nagy dorbéz, nem akart a papi rendbe lépni. S a másikkal, Ondrzsejjel, aki most cisztercita, semmivel sem volt szerencsésebb.

Otthon az öreg úrnak még két fia volt, Jindrich, aki az iparban maradt és Jirzsi. Ez ebben az 1725-ös évben a jezsuitákhoz járt retorikára a szent Kelemen kollégiumba.

A gyermekek érett korba kerültek már, Brzsezina mégis úgy határozott, hogy változtat özvegyi állapotán. Először boldogult felesége anyjának jelentette be s a „Prágai ház" úrnője, aki maga is harmadízben volt özvegy, nem kifogásolta, nem beszélte le, elismerte, hogy így nem lehet az ipart kellően vezetni. Azt is elismerte, hogy jól választott, amikor serfőző családból vett menyasszonyt, a lány apja klarenburgi Karel Visín, a sörfőzők céhmestere volt, tizes tanács tagja, a „Csuka" serfőzde tulajdonosa, gazdag ember; bátyja az Óváros szindikusa* szintén tehetős, a többi rokonság hasonlóképpen számottevő.

Az öreg asszonyságnak csak az nem tetszett, hogy a menyasszony húsz évvel fiatalabb; amiatt is gondban volt, hogy elég házias lesz-e, hisz apja ura zsenge korában már nemcsak hogy táncmestert tartott neki, de házitanítót is, és hangszeren taníttatta játszani; talán még nyelvmestere is volt. Az öreg asszonyság véleménye szerint ez meggondalandó — ő maga olvasni tudott ugyan, de a nevét, Rozina Terézia Lerch, született Heidelberki Traustyna, elég nehezen írta le, viszont kitűnően számolt. A veje előtt a lány „tanultságát" nem hozta föl, csak azt a szívből jövő kívánságát fejezte ki, hogy isten

* *Előljáró.*

adjon szerencsét neki, főként, hogy a menyasszony jó legyen a gyerekekhez, az ő unokáihoz.

A menyegzőnek május hó végén kellett meglennie, Flórián Marianéknak most vidámabb tiszt jutott, mint amikor az elhúnytakat készítette utolsó útjukra. A lakodalmi előkészületekben segített. A jobbkezévé lett Vencl úrnak, jó ötletei és tanácsai voltak és kettő helyett lótott-futott. Este meg az „ikrek" asztalához hordta a híreket, hogy mi mindent vittek már végbe, főként a nagy szobában, ahol függönyt és posztókat kellett az ablakokra szerelni, egy hosszú, háromrészes asztalt fölállítani, egyszóval a nagy vendégségre mindenről gondoskodni.

Bámulattal festette le közben, hogy micsoda gazdagság van Brzsezináéknál bútorban, edényben, mindenben, mennyi ónedény, majolika, rézholmi, s mi ezüst, nemcsak kanál, kis kanál, cukros szelence, de félpintes kánnák és bögrék is; mennyi üveg, poharacska, palack, köztük egy különösen szép, metszett, a szent Vencel képe rajta. Ez azt' a gazdagság, csak nézni is, s mi van még az almáriumokban, a közönségesekben, s a falba vágottakban; a kis szobában a selyem mennyezetű ágy mellett egy ezüst mosdó van, színezüst az egész, a kisebb két szoba falán a kárpit csupa festés, az öreg úr újból bevonatta.

— Van, igaz, minden elég. Egy mégis hiányzik — szólt bele Filecsek nagykomolyan a leírásba.

— Mi? — fakadt ki Mariánek.

— A „von".*

— Miféle von?

— Hogy az öreg úr is „von" legyen. A menyasszony „von".

— Ami nincs, az még lehet.

— No és Mariánek, — szólalt meg az öreg Kubicsek — mi lesz a kis Jirzsivel, ha mostohát kap? — Szelíden kérdezte, részvéttel a legfiatalabb Brzsezina fiú, a diák iránt.

— Azt uram, nem tudom, nem is láttam őt. Folyton a szobácskájában ül, a könyveit olvassa, vagy hegedülget.

— Ez bizonyára megkedveli az egyházi hivatást, vele nem lesz úgy mint Vojtech páter úrral.

A munka végét Mariánek az esküvő napján kora reggel

* *Német szócska a nemesek neve előtt.*

fejezte be. A személyzet az ő felügyelete mellett friss fenyő és nyírfa gallyal, csokrokkal díszítette ki a Lóvásártér felől a kaput s a kapualjból a szobákba vivő falépcső bejáratát. Mariának ezen a kora reggelen a megszokott ruhájában jött. Amikor azonban a díszítéssel végzett, haza ugrott a lakására és egészen kicsinosodva, megfésülve tért vissza, a nyakán fehér kendő, lábán csinos cipő; kabátja ujjából olcsó csipkéjű manzsetták fehérlettek, ahogy az egy kiöltözött emberhez illik.

Éppúgy mint ő, Brzsezináéknál is mindenki ünneplőben, az udvar is.

Föl volt söpörve, a kis kocsikat, amelyeken a sört a csaplárosoknak széthordták, a sarokba húzták, a szertehányt hordókat rendbe szedték. Még a „céhtárs" is — egy vándor serfőző, aki tegnap állított be Brzsezináékhoz — jobb ruhát, egy zöld ujjast vett, s a szekercéjét zöld szalagokkal díszítette föl. Ott állt a háznép közt, amely az esküvői menetet várta, hogy a dominikánusok templomából visszatérjen. Kinn a kapualj előtt nagy csődület, amely a bámulnivalóra verődött össze. S látott is valamit.

Csukott fogatok sora hajtott Brzsezináék tágas háza elé, az élén a vőlegény két hintója; az első, amelybe két szürke volt fogva, szalaggal és virággal díszítve. A szép májusi nap déli fényében a gazdag ruhák színei égtek és ragyogtak, az esküvői vendégek dísze, ékszere, ahogy kiléptek s pár-pár után fölsorakoztak, csak úgy csillogott-villogott.

Az elsőben a vőlegény, Jan Václav Brzsezina, jó ötvenes, de délceg, friss külsejű ember — egész a vállig érő göndör parókában, a nyakán hímzett csücskű, drága kendő, amely szélesen feküdt ki az aranygombos fekete kabátra, kezén arannyal hímzett kesztyű, oldalán ezüst kard. A menyasszonyát vezette, egy nyúlánk, de finom, törékeny, arisztokratikus arckifejezésű nőt, a fején gyöngyös szalag és rozmarin koszorú, brokát harangszoknyáján arany csipkedísz.

Utána a koszorúslányok, hajadoni pántlikával, hosszú, karcsú derekú drága csipkés ruha, rózsaszínű selyemharisnya, pici magassarkú cipő. Mellettük a simaképű, fiatal vőfélyek, parókában, fekete kabátban, a kezükön puha fehér manzsetta; mint a vőlegény, ők is fekete harisnyában, a mellükön szalagcsokor. Utánuk a vendégek, tekintélyes polgárok és polgárasszonyok, új- és óvárosiak, többnyire sörfőzde-tulajdono-

sok, a városi tanács tagjai, tanácsosok, akiknek „nemzetes és vitézlő nemes" a címük, a „hétszemélyes" hivatal tagjai, vagy a „tízszemélyes tábla" valamelyik tagja, egyszerű nevű polgárok; Karel Palma, az állatvásártéri serfőző és bátyja, Bernát, a lóvásártéri „Zöld Ház"-ból az „Arany Lúd" mellett, mindketten parókában, fekete ruhában; az öreg, kövér Jirzsi Halának, régimódi hajas parókában, skarlátszín ünnepi köpenyben; Karel Bepta, aki csak kevéssel volt vékonyabb, a Kalivod-serfőzőből, a Jindrich-utcából, a fehér köpenyes Daniel Raitknecht, egy hosszú és sovány ember, serfőző s az újvárosi lovasság hadnagya.

Köztük nemesi előneves polgárok, Blahai Michal serfőző és az egyik óvárosi század kapitánya, a „Csuka-ház" öreg gazdája; klarenburki Karel Vysin, a menyasszony apja, sötét palástban; két Vorliki Zahorzsánszky, mind a kettő vörös palástban; Jan Leopold újvárosi ügyész, a jogtudományok licenciátusa, aki a tulajdon házában a Podusek-házban lakott az Állatvásár-téren, meg a komoly kifejező arcú sovány Václav a „Sólyom"-ból, az újvárosi mészégetőtől nem messze. Előttük doktori palástjában az országos királyfi fizikus, budcsini doktor Ph. és M. Jan Globic a „Három golyó"-ból, magas, hatalmas ember, aztán a tekintélyes Jan. V, Vejvoda, jó negyvenes, óvárosi „nemzetes és vitézlő úr", fejetetejétől a válláig érő, nagy csigás parókában, fekete ruhában és fehér nyakkendőben s mint mindig, karddal az oldalán; a magas heldenburki Számuel Tatyrek vörös köpenyegben, Václav Karlik, a Helmi malmok „apjaura" meg fehérben.

Így sorakoztak föl s velük ifjabb–öregebb, üdepiros feleségeik, soknak egy kis toka az álla alatt, mindnyájan férjeik bal oldalán, akiket kegyelmedeztek s uramoztak, valamennyien „anyám asszonyocskák", akár fiatalabbak, akár öregebbek, valamennyin arany főkötő vagy különböző színű bársony és taft sapka, csipkével és drága, virágos szalaggal díszítve, mindnyájukon értékes selyem és brokát ruha, hosszú, csúcsos derekú, meg abroncsos szoknya. Heldenburki Tatyrekné, egy eleven és mosolygó asszony, aki épp úgy mint Löwenthali Allia tanácsosné és sok más tekintélyes polgárasszony, nem tudott németül, sőt még a nevét sem tudta aláírni, fekete damaszt krinolinban volt, míg Beptáné asszony vörösben. Mindnyájuknál imakönyv, mindnyájukon muszlin vagy csipkés selyem-

sál, arany nyakláncok, gyöngy vagy gránátsorok, arany vagy korál karkötők, s a gyűrűbe foglalt drágakövek tündöklése valamennyin.

A zöld fenyőgallyas kapunál, a fiatal nyírfaligetnél a tarka menet egy pillanatra megállt, mert az öreg legény, oldalán a helyettesével, a személyzet élén egy rövid üdvözlésre és jókívánatra állt elő, hogy isten adjon az új házasoknak hosszú életet, majd egy szívélyes „adjon az isten sok boldogságot"-tal fejezte be. A kapualjból a jókedvű alkalmazottak vivátja dördült meg, fejük fölött a vándor legény lengette szekercéjét, úgy hogy dísze, a zöld pántlika, hevesen csapkodott ide-oda.

A vivátba, odébb a lépcsőknél, a zenészek ujjongó tussa tört bele; ott jókívánat, amelyet Flórián Mariának tolmácsolt a vendéglő valamennyi vendége, főként pedig az „ikrek" asztala nevében. A jókívánat után új hangosabb vivát, új tuss, utána vidám zene. Ez kísérte az esküvői menetet, mialatt a lépcsőn fölhaladt, s tartott akkor is, amikor az a szobákban eltűnt.

Az egész házban sürgés-forgás, fönn a szobákban, a kapualjban, lenn a tágos udvaron, s az erkélyen fölötte, amely egy hatalmas ívalakú aláfalazáson nyugodott. Lenn minduntalan kocsizörgés, ahogy a násznagy, a fiatal Schmidt — az állatvásártéri „Fekete sas"-ból — s az esküvői vőfélyek az asztalhoz hívott vendégeket hozták. A ház előtt még mindig elég sok a kíváncsiskodó; kitartottak, mivel látni akartak mindent, az álarcos vendégeket várták, akiknek a lakoma után a táncra kellett megérkezniök.

Lenn az udvaron megszólaltak a hegedűk s velük a hárfa is, majd a jókedvre gerjedt személyzet éneke, mialatt a zene ebbe a dalba kezdett:

Komámuram, tudja-e hogy mért jövök...

Így szaladt el a délután lármás vidámságban. Amikorra észrevették maguk, beesteledett. Az ég még ragyogott, de az erkélyen a fény utolsó arany sávja is kihúnyt már; lenn az udvaron árnyék mindenütt. A sötétben új szórakozás. Az egyik serfőző legény elkapott egy fiatal lányt, s nótára gyujtva megpörgette:

Gyerünk az erdőre serfőzők...

A hegedű és a hárfa rögtön bele, a cimborák tenyerük csattogtatva énekelték tovább.

Anyánk asszony elhagyta a kötényét,
Milyen is volt? Komámuram, sötétkék!

Ezalatt fönn az erkélyen ott állt Brzsezináék legkisebb fia, Jirzsi, a tizenhatéves rétor, karcsú, de alacsony termetű ifjú, fekete harisnyában és fekete ruhában, mellén széles sarkú, fehér csipke kendő. Kalap nélkül volt, sötét, nem nagy diákparókában, amelyben hosszúkás, finom arca még törékenyebbnek és sápadtabbnak látszott.

Elmenekült az esküvői lakomáról. Amúgy sem szerette a hangos társaságot, de most olyan volt benne, mint akit beékeltek ide. Kényelmetlenül érezte magát az urak és hölgyek közt, annál inkább, mert mostohája közelében kellett ülnie, néznie atyja s a többiek vidámságát, amely nem tudta fölmelegíteni, hallgatni a mindenféle tréfát, amelyen nem tudott nevetni. Nem volt nevetni való kedve. Nem érzett semmiféle keserűséget vagy haragot, de furcsa, nyomasztó érzés szorította össze a szívét. S ez kergette ki. Csak akkor könnyebbült meg kicsit, amikor a kis illatos vizű medencét és az abroszt az ujjmosáshoz odatették; amikor a táncról kezdtek el beszélni, nem bírta tovább. A küszöbön álló tánc megrémítette; volt táncmestere, járta, ha nem is tökéletesen a szarabandát, kurantát, menüettet és a trakanárt, de nem volt kedve a tánchoz.

Elmenekült ebből a vidámságból, az erkélyen azonban öntudatlan megállt s lepillantott a homályos udvarba, a vidám örvénylésbe, amelyből ének, zene, nevetés, tomboló öröm hangos zsivaja csapott föl s ért hozzá. Majd a kapualjból hirtelen kiáltás.

— A maskarák! A maskarák!

Egyszerre mint amikor a katlanból kifut a lé, a zsibongó tömeg az udvar hátuljából a kapualj fele tódult, rohant. S a tér felől másik áradata a kíváncsiaknak; közelről akarták látni a maskarákat, akik azért hajtottak ide, hogy amint ünnepélyes esküvőkön szokás, a táncban részt vegyenek s növeljék a vidámságot. Fekete és vörös dominók, fehér policsinellek tűntek föl a tolongásban. Az utat Flórián Mariának törte nekik,

főként a könyökével, a kapualjból jobbra a lépcső felé, ahol eltűnt velük.

A kapualjbeli kíváncsiskodók találgatták, hogy ki az az álarcban. Vencl úr a lépcsőn állt, onnét kiáltozott a lármába, hogy álljanak félre, várjanak kint, majd megtudják, ő sem tud semmit, neki is várnia kell a harmadikig. A harmadik táncot értette, amely után az esküvői maskaráknak szokás szerint le kellett venniök a lárvát az arcukról.

Ebben a zsivajban és tolakodásban senki sem vette észre, hogy a tömeggel együtt a legfiatalabb Brzsezina fiú, a diák is áttört kalapban-köpenyben a kapualjon s a Lóvásártérre rontott.

14

LEFELÉ INDULT EL, a Prikopy-úton túl átment a Mosztek-utcán, megkerülte a Régi törvényszéket, a zsibpiac melletti katonai őrséget, ezt a hosszú, zsindellyel fedett épületet, amelyben egy sor kisebb-nagyobb boltocska volt elhelyezve. Körülötte és mögötte, a szent Havel lugasai alatt, a bódék és sátrak közt, noha a nap már alkonyodott, még most is tartott a zsibvásár lármája, nyüzsgése. Jirzsi oda se pillantott erre a rajzásra. Sietve ment át a Celetná-utcán s egy homályos sikátoron, a nem nagyon tiszta Templom-utcán át a szent Jakab kolostor felé tartott.

A múlt vasárnap is ide igyekezett a templomba. Zenetanárától, a szent Martin orgonásától, Brixitől hallotta, hogy a szent Jakabban igen nagy szólót fog játszani az az olasz hegedűs, Giuseppe Tartini, aki a tavalyelőtti koronázásról, Fuchs híres operájának az előadásáról maradt itt Prágában, s aki most Kinszky gróf házi zenekarában van.

Jirzsik ismerte ezt a művészt, még többet hallott tőle hajdani házitanítójától, Hubátiustól, épp ezért igyekezett vasárnap a szent Jakab templomba.

És Tartini csakugyan játszott is. Jirzsi, aki maga is szenvedélyes hegedűs volt, elragadtatással hallgatta, s amikor hazatért, akkor is olyan volt, mint aki álmot lát, a lelke tele volt varázslatos hangokkal.

A székesegyház ajtaja most zárva, előtte is csend, körülnézett a templom körül s tovább sietett, a szent Castulus tájára. Ott állt, nem messze a templomtól, nagyanyjának, az öreg Lerchné asszonynak a serfőző háza, az úgynevezett Prágai-ház, nagy, komor külsejű, emeletes épület, amely messze kimagaslott igénytelen környezete, a szomszédos, kisebb és szűkebb, nagyobbrészt zsindellyel fedett házak közül, amelyeknek a tetői közül facsatornák nyultak az utcára.

Lerchné asszonynak két fia volt: az első házasságból Rafael Bláha, a másodikból Karl Wirth. Mind a kettő serfőző volt. A harmadik serfőzdében, a „Prágai ház"-ban maga gazdálkodott. Népes cselédségen uralkodott, férfiakon és nőkön, akiket többnyire „elbocsátó levéllel" váltott ki a jobbágyságból, azaz megvásárolt s ezzel a maga jobbágyává tett. Jirzsi gyakran járt el hozzá. Legelső látogatásainak az egyikét, egészen kicsi korában még, csodálatos öltözetben tette meg. Mintegy ötéves volt, amikor nagymamához gratulálni ment ő s a húgocskája, aki aztán hamarosan meghalt; ő a dominikánus szerzetesek fehér csuhájában, fekete skapulárével, a húga pedig a szent Orsolya rend apácáinak a viseletében; akkoriban kezdett divatba jönni, hogy a gyerekeket így öltöztessék föl sétára.

Jirzsinek élénk emlékezetében volt, hogyan öltöztették fel őt barátnak, a boldogult húgát pedig apácának, s milyen örömmel nézegette őket az anyja, aki némi ajándék fejében a dominikánusok és az orsolyarendi apácák kolostorában az engedélyt ehhez megszerezte, apja ura is milyen vidáman állította a kis apácát az asztalra, hogy forgatták, nézegették őket, Jirzsit és Rozinkát, az egész ház, fönn a szobában, s még lenn a kapualjban is, hogy gyönyörködött mindenki bennük. Anyja s a Marzsi lány aztán idekísérték a Prágai házba, nagyanyónak megzavarodott a szeme, amikor a kis szerzetest s kedvencét, a pici apácát megpillantotta, ők ketten meg egyszerre kezdték a gratulációt mondani, de aztán már csak ő maga, mert Rozinka, a kis apáca, egyszerre csak megakadt, belesült, s nem jutott tovább.

Azután maga járogatott már csak a nagyanyjához ünnepekkor, karácsonyi ajándékért, később mint kisiskolás, majd amikor gimnáziumba került; a leggyakrabban azonban most, hogy elárvult, anyját elvesztette.

Most is a régi serfőző ház fele sietett, hogy megint anyát kapott, hisz épp ezért annál szenvedélyesebben szólaltak meg benne az emlékek s annál jobban elszorult a szíve. Nem tudott védekezni, oda sietett, ahol valahogy mintha közelebb volna hozzá, hisz az anyja anyjánál lesz, nagymamánál, aki úgy őrizi az emlékét, mint ő...

A kapualjban, mint máskor is, a „karosszékben ülő" Orsolya csaplárosné trónolt; a tömeg, korsóval a kézben, a sört várva tolongott körülötte.

Jirzsi elsurrant előtte, a falépcsőkön föl egyenest az emeleti nagyszobába. De nem lépett be, megállt a pitvarban, mert a szobából, minthogy az ajtó nyitva volt, ismerős hangot hallott. Az öreg legény helyettese, Franta, akit a házban „Vasicsek"-nek hívtak, alázatosan kunyerált.

— Arra kérem, anyácskám asszonyom, könnyítsen valamit rajtam, azért az elromlott főzetért.

Mire nagyanyó szigorú hangja:

— Hallod-e, te helyettes, intézd el az öreg legénnyel, ahogyan akarod. Én nekem olyan egyezségem van vele, hogy akár húsz főzetet is tönkretehet, az egészért felelős, semmit el nem nézek neki. Húsz éve van már nálam, én nem tudom, mit tölt abba a hordóba, intézd el vele magad, én nem segíthetek rajtad. — S mintha egy bot koppant volna a padlón.

Jirzsinek mindig kényelmetlen volt, sőt kínos, valahányszor nagymama a cselédségből valakit hevesen korholt, vagy megszidott. Ha tehette, ilyenkor elment, elpárolgott.

Most sem akarózott erre a barátságtalan tárgyalásra rányitnia. Jobbra a másik ajtó felé fordult tehát, amely nagyanyó „kis boltjába" vezetett, egy kicsiny, bolthajtásos szobácskába. A nagy, amelyben Lerchné asszony volt az öreg legény helyettesével, fa mennyezetű volt.

Jirzsi szerette ezt a bolthajtásos szobácskát, amely mint zsenge fiút annyira elbűvölte; akkor nem annyira a meghittségével, mint azzal, ami benne volt s falait díszítette. Visszaemlékezett első benyomására, ahogy belépve, a feszületet a sarokban nem teljes fényben megpillantotta; hogy csillogtak a véres tüskével koszorúzott fej körül a félhomályban az aranyos sugarak: azok csak ködös fémes fénnyel, a Keresztrefeszített oldala azonban világosabban tündökölt, mintha a sebből ragyogó sugarak törnének elő. Akkor nem látta, hogy

az oldalába ékelt csiszolt kristályon lobban föl a fény, csak bámult a csodán, a szent sebből jövő tündöklésen és sugárzáson.

A feszületből iszony s a rémület csendes reszketése áradt; de a szemközti falon lévő képből, a virággal teli kertből, ahol a halottaiból föltámadt Krisztus Mária Magdolnának megjelenik — kellem és derű. Jézuson sötét vörös köpeny és kalap, előtte térden egy fiatal, aranyhajú asszony, a háttérben fák és bokrok sötétje, mögöttük pedig korareggeli fényben úszó ég. A szemét ezen a képen szokta pihentetni, amely alatt két elszáradt úrnapi koszorú száradozott.

Még egy nevezetessége volt a „kis boltnak": a sárga, rézzel kivert ruhásládán egy kis üvegszekrény, benne két erősen zöld fácska közt Mária és a kis Jézus szobra s mellette egy viasz Jézuska . . . A szekrény fenekén két gazdagon díszített viasz oszlopocska közt egy borostyán rózsafűzér s egy ezüstcsattos kis imakönyv. Ennek a könyvnek a lapjai közt néhány száraz, sápadt virág, amelyet egy zarándok hozott Palesztinából, s amelyet Lerchné asszony a ravatalára tartogatott.

Az unokáját, amikor mint kis fiúcska megpillantotta, meghatotta ez a virág; a Getsemáné kertben nőtt, azon a helyen, ahol Krisztus azon az éjjelen halálra szomorított lélekkel nagy szorongások közt imádkozott, mint ahogy azt megindultan hallotta s később maga is olvasta.

Ebben a „kis boltban" üldögélt már mint diákocska is nagymamával; amikor az öreg asszonyságnak magányra és csendre jött kedve, hogy az emberektől s a gazdasági gondoktól egy időre nyugta legyen, vagy amikor egy nemesebb szót áhított meg, Jirzsi itt olvasgatott neki. Az asszonyság szívesen hallgatta, amit nem erős, de kellemes hangján mondogatott neki, akár a Hajek krónikájából vagy Steyer művéből, a *Szent tükör vagy Isten kedves szentjeinek az életé*-ből; szívesen hallgatta s közben csendes gyönyörűséggel nézegette a sápadt és finom arcú, zsenge gyereket, amint hosszú, sötét pillájú szemét a könyvsorokra tapasztotta.

Jirzsi örömest olvasott nagymamának, tetszett neki, ahogy így kettesben csöndesen elüldögéltek; s maga az olvasmány is lebilincselte, gyakran el is érzékenyítette, akár a régi időkről volt szó, akár a szentek szenvedéseiről és hősiességéről.

Egyszer maga Jirzsi is hallott itt nem felolvasást, de elbe-

szélést, ez még akkor volt, amikor a principiába* került, egyszer egy novemberi délutánon. P. Dániel Szuk lépett be hozzá a „kis boltba"; egy öreg jezsuita, nagymama unokabátyja, aki elég gyakran jött látogatóba ide a Prágai-házba. Sohasem volt misszionárius; hosszú éveken át rendje különböző kollégiumaiban tanított, legtovább Klatovyban, aztán Prágában, a Klementinumban. Az utóbbi években azonban fölhagyott a tanítással; a katedra helyett gyóntatószéket adtak neki.

Ez a Dániel páter, egy nyájas és sötétszemű, rövidlátó, erősen szórakozott ember, megszerette unokahúga unokáját. Amikor a „kis boltban" ott érte, amint Hajek krónikájából olvas a nagyanyjának, megcirógatta és megdícsérte, hogy ez jó, szép dolog, de olvasson magában is, a boldogult Bohuszláv páter úr, páter Balbin, már mint fiúcska ötször egymásután olvasta el Hajek krónikáját.

Rögtön Balbinra tért, mint máskor is gyakorta. P. Dániel örömmel mesélt róla, nem minden dicsekvés nélkül, hogy evvel a tanult férfiúval élt itt a szent Kelemen kollégiumban, hogy mint fiatal pap szolgálatot is tehetett neki, páter Balbin szerette őt, s amikor gutaütés érte, páter Dánielt kérte fel, hogy a cédulácskáit rendezze, átvizsgálja, s gyakran diktálgatott neki, ő pedig, P. Dániel, írt, és Balbin meg volt elégedve: mennyire köszönte, istenem, olyan kedves, illedelmes ember, olyan tanult és milyen szerény.

P. Dániel, aki Balbinról mindig lelkesedéssel beszélt, Zsizskáról s a huszitákról viszont borzalommal és undorral, Luthert és Kálvint pedig csúszó-mászónak, kígyónak nevezte, amikor Jirzsit a krónika fölött találta, Lerchné asszonyságot pedig a „kis boltból" kihívták, maga kezdett el mesélni. Szent-Vojtechről beszélt, az életéről, az „Uramisten könyörülj" kezdetű énekről, amelyet mindenek fölött szeretett.

Elevenen és lelkesen magyarázta Jirzsinek, hogy szent Vojtech ezt maga szerzette, szentségével megszentelte, püspöki hatalmával megerősítette és hogy negyven napi üdvös bűnbocsánat erejét adta neki.

Elmesélte, hogyan hagyta el Vojtech püspök Csehországot s hogy került el messze Északra, egészen a tenger közelébe, hogyan prédikált ott porosz földön a pogányoknak s érte a

* *Első osztályba.*

vértanú-halál, hogyan ölték meg egy szent liget tölgye alatt. S amikor a fejét levágták s egy köpenybe burkolva elvitték, a levágott fej hangosan énekelni kezdett: „Uramisten könyörülj!"

Jirzsi akkor mozdulatlanul ült a „kis boltban", elmeredt szemmel, csendben, mint aki kővé vált. Lelkében mindent látott, a ligetet, a tenger sávját mögötte, az öreg tölgyfát, amilyen nekik is volt a zsizskovi szőlőhegyen, hallotta, hogy énekel alatta a holt fej, s szólal meg tompán a szürkületben: „Uramisten könyörülj", látta, ahogy a gyilkos pogányok, olyan félmeztelen, szakállas emberek, amilyeneket a templomokban a vértanúk képein látott, borzalommal térdreesnek...

Ettől az időtől a nagyszobában, ahol szokás szerint ültek, Dániel atya gyakran mesélgetett, Jirzsit azonban semmi sem hatotta meg úgy, mint amit arról az ősrégi énekről a novemberi alkonyatban, a bolthajtásos szürkülő kis szobában hallott.

Most is oda lépett be gyorsan, hogy ne kelljen nagymama szigorú tárgyalását az öreg legény helyettesével végighallgatnia. A meszelt, bolthajtásos mennyezet alatt a sarokban már szürkült. Az egyetlen ablaknál, a kertecske fölött még világosabb volt. Az ablakban ódon, sötét bőrkötésben Hajek krónikája, rajta újabb kötésben a *Szent tükör,* mellette az egyszerű kalamáris, néhány lúdtoll és néhány öreg rótt számadáskönyv. Fölöttük az ablakfülkében a falra szögezett, már elsárgult ív, rajta nyomtatott újévi, „földi és örök üdvösségkívánás a nagyságos, nemzetes és vitézlő mindennemű papi és világi magasabb és alacsonyabb grádusú testvéruraknak, nővérasszonyoknak, és hajadonoknak, a szűz Mária dicsőséges mennybemenetelének nevét viselő s az Úr Betlehem templomában lévő cseh kongregáció tagjainak", mely jókívánságot „Jozef Zelenka, ugyanezen tiszteletreméltó testvériségnek a (t. c.) sekrestyése" nyújtott át szíves szolgálatkészséggel. A jó kívánság alatt ott volt a tagok névsora, a testvéreké és nővéreké, akik az elmúlt 1724. évben haltak meg. Az öreg Lerchné asszony, épp úgy, mint a veje, Brzsezina is, buzgó tagja volt ennek a Betlehem kápolnabeli cseh kongregációnak.

Jirzsi máskor a krónika után nyúlt volna. Most ott állt mellette s észre sem vette.

Lenézett a kertbe, ahol frissen zöldelt a bokor s az ablak alatt a jávor, de idáig még kevés virág nyílott. Elnézelődött,

elgondolkozott. Az jelent meg szeme előtt, ahogy boldogult anyja őt s kicsi húgát, amikor nagymamát meglátogatták, lenn a kertben vezetgette. Mögötte most csodálkozó hang. Visszafordult. Nagymama... Egy derék öreg asszony állt az ajtóban, őszhajú, főkötős, mellén keresztbe kötött kendő, kék kötényben, a lábán sötét posztócipő, kezében egyenes, egyszerű bot. Kifejező arc, rövid, húsos nyak; az arc pírtalan, telt és kissé fonnyadt, barna szeme azonban szinte fiatalos, a kor bölcsesége van benne, gyors és egyenes.

— No lám! Jirzsi! — botjára támaszkodva, nehéz lépésekkel, de sántítás nélkül ment unokájához. — Mi történt? Lakodalmas vendég itt, a kis boltban? — S mint aki elfáradt, leült az ablaknál a kirakós ládára, amelyben ott volt összerakva az ünnepi ruhája. Nem öltözött már föl bele, legszebb és legdrágább darabjait a templomoknak szánta ajándékul, főként az ezüst csipkés damaszt köpenyt, a skapulárés Szűz Máriának a szent Castulus-templomban.

Jirzsi most érezte csak meg, hogy valami különöset követett el. Zavartan ült a nagyanyjához.

— Történt valami? Veled tán? — kérdezte az öreg asszonyság kurtán és elég élesen, előre fölkészülve rá, hogy az unokájáért kiálljon.

— Nem, nagymama, semmi.

— Akkor mi az hát?

S hirtelen odahajolt hozzá és lágyabban kérdezte: — Elfogott a szomorúság, ugye?

— El, nem bírtam ki ott.

— És nagymamához szaladtál. Na, megértem. — Megsimogatta a vállát. — Ma én is emlékezem, kedves fiú, igen, emlékezem. — De aztán elfojtotta fölcsapó érzékenységét s enyhe korholással tette hozzá. — De azért eljönnöd onnét nem kellett volna. Apád uradat ez bántani fogja, aztán új anyád asszonyoddal sem szabad ujjat húznod. Beszélt veled?

— Beszélt, de nem sokat. Folyton emberek vannak körülötte s én...

— Te meg nem nagyon tolakodtál hozzá. Észreveszi, s ha nem ő, mások. Vissza kell menned.

— Táncolnak már.

— Annál inkább észreveszik.

— De én nem akarok táncolni.

— Nem is kell. De mutatkoznod kell. Nincs menekvés. Szóval táncolnak már? — s kérdezgetni kezdett a vendégség felől, hogy milyen volt a trakta, majd egyszer csak abbahagyta:

— Akkor hát, Jirzsi... — figyelmeztette határozottan.

— Nem gondoltam volna, nagymama... — s lesütötte a szemét.

— De arra sem gondolsz, hogy új anyáddal fogsz élni, hogy folyton vele leszel, hogy nem szabad semmi olyanba fognod, amiért megneheztelhet.

Jirzsi elszomorodva, lehorgasztott fejjel hallgatta; amikor befejezte, rászegezte a tekintetét, de úgy, hogy nagyanyját is meglepte. Szürkés kék szemének a pillantásában amely máskor szelíd és csendes volt, most keserűség volt, csalódás, gyász és szemrehányás.

S hirtelen fölkelt. De az öreg asszonyság kézenfogta, magához húzta, megint megsimogatta, csendesítgette.

— Hallgass, kedves fiam, hallgass, értem én; én is jobban szeretném, hogy maradj; derék fiú vagy, de tedd meg jó indulatból, ne mondják, apád urad, hogy szándékosan itt tartottalak s a menyasszony, a mostoha, hogy előle szöktél el. Gyere el holnap, kis Jirzsi, gyere okvetlen, azt pedig jegyezd meg, hogy én, én nem hagylak, ha... Hidd el, hogy nem, nem hagylak, nem.

Jirzsit elkapta nagyanyjának, a határozott és szigorú asszonynak ez a szenvedélyes kitörése, megragadta őt és megindult szívvel ölelte át, aztán kihúzta magát az ölelésből s gyorsan elsietett.

15

Kis idő mulva, amikor Lerchné asszonyság már megint a nagy szobában volt, P. Szuk lépett be, fekete reverendában, háromszögletű kalap a kezében; egy alacsony termetű, öreg, ősz hajú, friss ember. Ahogy belépett, sötét szemét összehúnyorította, hogy jobban lásson. Lerchné asszonyság, aki a sötét karosszékben ült, szívélyesen üdvözölte. Az édes unokahúga volt, de mint papot, fölszentelt embert, magázta.

— Jirzsi itt van? — kérdezte P. Szuk leülve.

— Nem, hiszen esküvőn van.

— Mifélén? Ah, igaz, igaz, Brzsezináéknál lakodalom van. Elfelejtettem. Van ott most ünnepség, bűnös parádé is közben, azt meghiszem, drága fejkötők, bóbiták, *Neu-Modi Hauben* persze, az uracskák, asszonyocskák megint tündökölnek, kicsípték, kidíszítették magukat, — s a krinolin természetesen — az úristen ne büntesse meg őket. Találkoztam minap egy hajadonnal, nem férjes asszonnyal, hajadonnal, annak olyan abroncs szoknyája volt, széles, de milyen széles, hidd el, Rozicska, ha annyi gyereket hordana a szíve alatt, ahány nap van az évben, senki semmit észre nem venne. Hát szoknyák ezek? Hordók!

— De mit jön olyan tűzbe, én nem hordom — védekezett Lerchné asszony mosolyogva s rögtön másról kezdett beszélni. — Mi az, hogy ilyen későn jön ma?

— Későn, csakugyan későn, de ha... Nem tudtam, Rozicska, bizonyisten, előbb jönni, most is csak egy kukkantásra jöttem, hogy még ma megtudd és Jirzsi is, hogy frissiben halljatok erről a hőstettről. Igazi hős, úgyszólván vértanú.

— Kicsoda?

— A mi páter Koniásunk.

— Mi történt, tán megint szent misszión volt?

— Az, az. Misszión. Kiment megint, ahogy példátlan buzgósággal folyton járja a vidéket s prédikál, hogy isten és szűz Mária segítségével a hitetlenség kígyóját legyőzze, szétzúzza s az eretnek könyvvel teli mérges fészkeket kiszedje.

— Történt valami vele? — kérdezte Lerchné asszony, most már türelmetlenül.

— Történt, történt. Ma délután eljött *ad referandum**, hogy meggyógyult.

— Nagy isten! És mi?

— Teli volt sebbel, kék folttal és itt ni, — Dániel páter fölkelt és háttal fordulva az öreg asszonyság felé, koponyáján a tarkója fölé mutatott — itt egy jókora daganata van, szörnyű daganat.

* *Beszámolni.*

— De mégis, mi történt vele, hol kapta?...

— A parasztok verték meg, a csaszlavi vidék tévelygői, ilyen keresztyénietlen módon egy faluban, amikor ott eretnek könyvek után kutatott. Bement egy házba, magányosan álló ház volt, s mikor azt követelte, hogy a tiltott eretnek könyveket kiadják s kutatni kezdett, nekiestek, összelökdösték, megverték, s amikor már szinte magánkívül volt, betaszították s bezárták őt, a fölszentelt papot *salva venia,** a disznóolba és otthagyták.

— Lehetséges ez?

— Ott hagyták, úgy, ahogy volt, tele sebbel, vérbe borultan, vizet sem adtak neki, úgy feküdt ott, seblázban már, egész nap s egész éjszaka, meg még egy nap és éjszaka, két nap és két éjszaka, még inni sem adtak neki, éhen-szomjan hagyták a fájdalmában, mintha ott sem lett volna, mintha nem is hallották volna a kiáltását. A kedves testvér már a halálra készülődött és szűz Máriát szólítgatta, s az lám, meghallgatta.

Lerchné asszony önkéntelen is összekulcsolta a kezét s feszült izgalomban hajolt előre karszékében.

— Harmadik nap délután ezek a bitangok mind elmentek a házból, a kocsmába természetesen, páter Koniás az ácsolt fal résén át ekkor egy asszonyt pillantott meg, aki éppen arra ment. Összeszedi minden erejét s rákiált.

— Meghallotta?

— Meg. S nem valami eretnek, derék istenfélő asszony. Az rögtön kinyitotta a kis ajtót, a páter úr sietett, ahogy tudott, éhen-szomjan, a veréstől elerőtlenedve, aztán, meg kell mondanom, herniája is van, azaz sérve, így hát csak nagy üggyel-bajjal menekült el. De a jó szűz Mária megkönyörült rajta. Eljutott a közeli erdőbe, onnét a legközelebbi plébániára; az az aszony folyton vele. De alig lépett be a plébánia kis udvarára, összerogyott, nem bírta tovább. Fölszedték s rögtön ágyba. Néhány napot ott maradt, azon a plébánián, s most, hogy egy kicsit összeszedte magát, ide jött Prágába, a kollégiumba. Látni rajta, min ment át, nagyon sovány s az a daganat... — Dániel páter megint fölkelt s megfordulva újból megmutatta a fején, hogy hol van

* *Tisztesség ne essék szólván.*

Páter Koniás daganata. — Mint egy tojás; az nem múlt el, s a doktor azt mondta, hogy nem is múlik már el, megmarad emlékül. Hős, igazi hős, kis híján vértanú, mint P. Burnatius, az, tudod, akit a parasztok Jicsin vidékén, Libuna falunál agyonvertek, Páter Burnatiust a szántón, a szolgáját, azt a diákot, Rokytát a Mariánum tagját, ártatlan ifjút meg a szemétdombon, egy istálló mellett. Mind a ketten vértanúk. Páter Koniás is majdnem hogy az lett. De nem félemlítették meg, nem tart tőlük, ahogy P. Bridelius sem félt, azt ismertem, habár csak egyetlen egyszer láttam, az is ilyen vakmerően ment azok közé a „bárányok" közé, hegyekbe, erdőkbe, egyenest közébük, a titkos gyűléshelyeikre.

— Na, és a parasztok?

— Kerékbe törték őket, az eretnekeket, Jicsinben.

— És ezek, akik páter Koniást...

— Már megvannak, meg is bűnhődnek érte, a megátalkodott bárányai. De mi van Jirzsivel, mért nem jött el?

— Mondtam, esküvőn van.

— Ah, úgy, igaz, bár eljönne még.

— Ma már nem jön.

— Akkor holnap. Hadd halljon erről a hőstettről, lássa új bizonyítékát annak, amit a szent egyház lebírhatatlan védőiről, a jezsuita rendbeliekről mondok neki: mint a vadak, félelem nélkül indulnak a betegségek s a legszörnyűbb sebek elé, s bátran szállnak szembe a bunkókkal s újabb véres sebeket kapnak.

— Páter Koniás úr...

— Ó, ő már megint készülődik, most a Hradec-vidékre, a lelkeket menteni, azokat a gyalázatos könyveket pusztítani és égetni. Még ott, még ezen az egyetlen vidéken, különösen a hradecin — aztán tiszta lesz az egész cseh föld, a szent Vencel és szent Vojtech földje! — P. Dániel arcát lelkes bizalom derűje öntötte el, öröm a nehéz és hosszú küzdelem küszöbön álló diadalmas befejezése fölött.

Vette a kalapját s lelkesedésében hallgatagon indult az ajtó felé. De Lerchné asszony megállította a kérdésével, hogy mi van a nemzetes asszonnyal, betegeskedik-e még, hogyan szolgál az egészsége. Az öreg rzsehnici Vancsuráné, született Bzovszka asszonyságot értette, akinek Szuk páter volt a gyóntatója.

— Hála isten, már megint jobban van.

— Kegyelmed jár még hozzá?

— Járok, járok; templomba még nem mehet, fekszik, de tegnap már fölült és örült, hogy ereje lesz megint templomba menni. Alig tudja már kivárni. Jóságos, istenfélő asszony, igazi régifajta cseh nő — tette hozzá meleg elismeréssel. — Ő még a régiek közül való, de körülötte a fiatalok, az már más fajta, mint mindenütt. Az uraságok közt most a német szó terjed s a francia, természetesen, *à la mode*. Ördög a módiját!

— Hát Turekné asszony, hogy szolgál az egészsége? — kérdezte Lerchné asszony; rosenthali Turek Kristóf özvegyére, született payersberki Payerre, a tekintélyes polgárcsalád sarjára gondolt, egy több mint nyolcvan esztendős öreg asszonyra, aki mindennemű jószágát s vagyonát már évekkel ezelőtt a jézustársaságbeli szent Kelemen kollégium rektor páter urának, azaz a jezsuita rendnek engedte át.

Ez az emlékeztetés megrezzentette páter Dánielt.

— Az ám, Turekné asszony; látod Rozicska, róla meg elfelejtkeztem, — nézett az ablakra — sötétedik már, Turekné asszonyhoz kell mennem. — De azért mégis csak visszalépett az ajtóból s megint a húgához lépett.

— Most, ilyen későn?

— Éppen ebben az időben este nagy szorongás jön rá.

— A gombokat nem számolja már? — jutott Lerchné asszony eszébe, s elmesélte, hogy amikor Turekné asszonyt meglátogatta, az ott ült az ágyában, nagy garmada ezüst gomb volt a boldogult férje s a két meghalt fia kabátjairól és ujjasairól a paplanán, ezeket a gombokat rendezgette, számolgatta, hogy mennyi van belőlük.

És páter Szuk rögtön rá:

— Több mint negyven nagyobb ovális alakú és rengeteg kisebb, *in praefata forma*,* azok is olyanok; egy egész font van belőlük, egy font ezüst, tiszta, igazi. Ez az időtöltése.

— És milyen lett szegényke! Szinte megijedtem tőle, az úristen meg ne büntessen! Már csak csont és bőr s a szemei olyan zavartak, beesettek és nagyok, a fejecskéje meg

* *Az előbb említett formában.*

mint az öklöm, összeszáradt, egészen elvész a főkötőben, úgy elaszott. De a svédekre is emlékszik, amikor Prágát ostromolták.

— Elaszott, elaszott, de azért... Csak a szorongásai ne volnának! Éjszaka, most két éjszakán át, lépéseket hallott a szobában, de nem lábtól, cipőstől, hanem mint amikor a pata kopog. Pa-ta, pa-ta. És senkit nem látott, noha világosság volt nála, egész éjszaka világít, Jeromiska volt nála, az ült az ágyánál. Az, ha járkál is, csak úgy oson, ez meg kopogott, pata, lópata.

— Az úristen legyen velünk s távozzon tőlünk a rossz!

— Éppen ezt gondolja ő is, fél, hogy rossz szellem, az kerülgeti. Aztán még az az aggodalom a tisztítótűzbeli lelkekért, a boldogult uráért, fiaiért, s az elhagyottakért és elfelejtettekért, akikre senki sem gondol, akiknek nincs rokonságuk, senki sem könyörög értük. Megjelennek neki és panaszosan könyörögnek. Ő meg remeg, hogy a boldogtalanok mit állanak ki, mit szenvednek, hiszen az ottani gyötrelmek olyan nagyok, hogy a legkisebb is keservesebb közülük, mint ennek a világnak a legnagyobb kínja. És csakugyan olyanok is. — Páter Szuk elfeledkezett az útjáról s magyarázkodásba kezdett. — Olyanok. Mi a földi tűz a tisztítűz lángjához képest; mint valami papírnak a lángja. Egy pillanatra sincs pihenésük a kínjaikban, gyötrelemről gyötrelemre hányatnak, s hasztalan kiáltanak ezerszeres felfohászkodással az istenhez. S Turekné asszony állandóan ezekre a boldogtalan lelkekre gondolt, hogy már aludni sem tud. S este a legrosszabb. Ezért üzent értem, ezért járok oda s imádkozom a megnyugtatására. És mindent megtesz, amit tanácsolok, hogy a szegény lelkeken segítsen, fölveszi értük a szentséget, bűnbocsátó levelekkel, szent misével, alamizsnálkodással szolgál értük.

A homályosodó szoba csendjén az öreg Lerchné asszony reszkető sóhaja lengett át; mozdulatlanul ült, szorongva hallgatta pap bátyja leírását, aki a gyötrelmek ecsetelése közben megfeledkezett Turekné asszonyról s az útról hozzá. De amikor most a szolgáló az égő gyertyával az ón gyertyatartóban belépett, fölocsudott s gyorsan az ajtó felé indult.

— Menjen, menjen, — biztatta az öreg asszonyság — vígasztalja a beteget, s mondja meg, kérem; hogy üdvözlöm

s jó éjszakát kívánok neki. — Lerchné asszony fölkapta a karosszéknek támasztott botját és fölkelt.

— Átadom, igen; Jirzsi meg jöjjön el. Jóéjszakát!

Páter Szuk fehér feje már az ajtóban villant meg. Mielőtt Lerchné asszony, aki ki akarta kísérni, oda ért volna hozzá, már eltűnt.

16

JIRZSI nem sietett haza. Lassú léptekkel ment, a feje lehorgasztva. Azon füstölgött, hogy megint meg kell mutatnia magát a nagy szobában. Nagymama kedvéért, elhatározta, megteszi. De, úgy gondolta, épp csak megmutatja magát és nem marad ott s ha táncolni hívják és a táncolók közé kéne vegyülnie, inkább eltűnik megint. Nem szívesen ment vissza, közben egy tompa, nyomasztó gondolat járt benne, hogy oda kell-e mennie a mostohaanyjához, az apja biztosan azt kívánja majd.

A szürkület beállt már. Ahogy a szent Jakab kolostortól a Stupart-féle „Ördög kocsma" felé közeledett, ahol a kapualjban már kigyujtottak s az asztalok megteltek, az Óvárosi főtér felől egy harang szólalt meg. A városházán kezdtek harangozni, figyelmeztetőül minden háztulajdonosnak, akinek a háza elé harmadéve, az ünnepélyes királyi bevonuláskor, lámpát állítottak, hogy ideje kigyujtaniuk. A lámpás nem az övék volt ugyan, de az ő kötelességük volt harangozáskor kivilágítani, — ők végezték el, ami a nyilvános épületek lámpásain két „vizitátor", vagyis lámpagyujtó feladata volt.

Amikor Jirzsi a Celetná-utcán végigment, ott már több lámpás égett. A Celetná-utcán túl megint homály volt, a Lóvásártéren is.

A házakban már világítottak, a legvilágosabb azonban Brzsezináéknál volt: a homlokzat minden ablaka fényben úszott; a fenyőgallyakkal s fiatal nyírfákkal zöldelő kapun át a kapualjból széles, rőt fénysáv esett a térre. S vele együtt egy hullám lárma és zsivaj.

A kapualjban a karosszékében ülő csaplárné körül ele-

ven az élet, zajos a söntés is, az ajtaja tárva-nyitva. Az asztalok, amelyeken faggyúgyertya ég, zsúfolásig telve. A hangzavarból húrok pendülése s énekszó hallik ki. Vörös, kifakult kabátjában Zsufnicska játszott ott a lantján és énekelt. Maga jött el, mert bő keresetre számított, — a „partes"-e, vagy „muzsikus tányéra", abban bízott, tele lesz majd.

Amikor Jirzsi félve, hogy valaki meg ne állítsa s ki ne kérdezze, a kapualjon riadtan beosont, Zsufnicska érzéssel s nagy szenvedélyességgel énekelte a vékonyka tenorján:

Adio, vale — drága teremtmény,
Nem bírlak arámnak,
Istennek ajánlak,
Máriának én.

Szerelmedért komplimentet mondok,
Angyali teremtmény,
Búcsúképp, egyszer még
Adjál egy csókot.

Fenn a nagy szobában már rég felköszöntötték a vőlegényt, menyasszonyt s a koszorús lányokat, az asztalt is leszedték, a szögletekben lévő asztalkákon s a falakon viaszgyertyák égtek, a sarokban a pódiumon a hat muzsikus jó régen játszott már; a hegedű, viola s flóta kellemes összhangban csábította táncra a vendéget. A násznagy kezdte el, a fiatal Schmidt, a menyasszonyal. Kettesben táncoltak, másnak nem volt szabad. De nem soká tartott a tánc; a menyasszonyt táncosa a vőlegényhez vezette. Most az táncolt szólóban, s csak amikor befejezte, akkor merészkedtek neki táncosnőikkel a vőfélyek is a körtáncnak.

Aztán a maskarák özönlöttek be nagy zajjal, üdvözölték a vőlegényt, menyasszonyt, meghajoltak apja-ura, anyjaasszony s a koszorúslányok előtt, aztán neki megint a táncnak. Mindenki táncolt; a feketébe öltözött maskarák, álarc az arcukon, a kicsípett koszorúslányok — hajadoni pártákkal, szalagosan, a fiatalabb, harangszoknyás polgárasszonyok, kipirultan és csillogó szemmel, vállig érő nagy parókában a komoly atyafiak, és táncolt a kiöregedett, de kicsípett özvegy is, a csupahév Susana Richter, főstrázsamesterné is, Brzsezináék s az öreg Lerchné jó ismerőse.

Szenvedélyes táncos volt, mint ahogy fáradhatatlanul mesélt minden kínálkozó alkalommal a hadjárataikról és csatáikról, különösen a péterváradiról és belgrádiról s Jenő hercegről, főként pedig a boldogult uráról, Krisztián Richterről, aki *von Pick auf** küzdte föl magát. A Capprari ezred vérteseinél kezdte, aztán a Hyserl ezredben szolgált, azok is vértesek voltak, onnan lépett át mint káplár Őexcellenciája Heister tábornok ezredébe, s mint főstrázsamester halt meg a Würtenbergi herceg dragonyos ezredében; rossz betűvető volt, de híres lovas, a kardja könnyű, a tolla azonban nehéz.

A főstrázsamesterné rögtön az elején táncba ment, tüstént, mihelyt a zenészek a méltóságos, lassú ütemű sarabandra rázendítettek, nem hagyta ki a menüettet és a trakanárt sem, jó kedvvel és merészen vetette magát a legforróbb kurrantába is, amelyben a fiatal táncosok tüzesen vágták a merész kapriolákat, az egyszerűeket s a keresztbe menőket.

Amikor Jirzsi a lépcsőn fölment, a maskarák harmadik táncának már megvolt az ideje. A lépcsőn azonnal tudomást szerzett róla. Mariánekbe botlott, aki a folytonos rohanástól vörösen s már kiizzadva sietett le egy pillanatra az asztalához. Sietett, de Jirzsit azért megállította s elszörnyűlködve kiáltott rá, hol van, már kérdezősködtek utána.

— Hubátius úr is mindenütt hajszolja, Jirzsi úr.

— Itt van? Maskarában?

— Maskarában, ő és a fiatal Tatyrek úr, meg Vrazsda báró úr udvarmestere, meg az a francia nyelvmester, Herbais úr, meg... no de hisz meglátja... Le kell mennem, menjen csak, Jirzsi úr.

S már lefele szökdelt a lépcsőn.

Jirzsi viszont szép lassan lépdelt, lépcsőről lépcsőre lassabban, nyugtalanul, hogy keresik már, biztosan az apja, lesz majd nagy faggatás. Zene ömlött szembe vele. A pitvarban, a ragyogóan kivilágított folyosón járókelő személyzetet és vendégeket látott. Az utolsó lépcsőfokon egy fehér pulcsinello** rohant váratlanul a karjába, egy szálas, jókedvű, fia-

* *Egész alulról.*

* *A régi népszerű, rögtönzött vígjátékok ismert alakja.*

talember, álarc nélkül, csillogó szemmel, arcán mosoly és jókedv, Frantisek Hubátius, a hajdani házitanítója, akit még most is meglátogatott néha s akivel el-elhegedülgetett.

— Jirzsicsek, mit csinál, hol van? Jöjjön, jöjjön!

— Jövök rögtön, csak a köpenyem meg a kalapom...

Belépett a ragyogóan kivilágított kisebbik szobába, amely most garderobe volt. Az asztalon, a székeken, az ajtónál, a fogason s a falon csupa palást és háromszögletű kalap és szablya, vörös, fehér és sötét palástok; még a faliképek, jórészt staffázsos tájképek egy részét is elborították. A nagy szobába vivő ajtó ki volt akasztva, Jirzsi odaállt, de úgy, hogy nem lehetett egészen látni. Javában folyt a tánc. A párok egymással szemben álltak, a hatalmas parókák jobbról balra hajlongtak; egy igen méltóságteljes, ceremóniás meghajlás, aztán megint szökdelő lépések, a kezek — a táncosnők balja a táncoló urak jobbjában — egy festői, hullámos mozdulattal a magasba kerülnek, aztán megint előlről, a hegedű és a viola hízelgő hangja s egy meghajlás.

Jirzsi pillantása hiába kereste a mostohaanyját ezen a tarka, szökdelő, virágbaborult mákföldön, ahol a parókák mintha sötét mákfejek lettek volna. És egyszerre im... Megrémült. A menyasszony-anya ott állt nem messze tőle a táncosával, vorliki Zahorzsanszky úrral szemben, gyöngéd szép ujjai, amelyeken gyémántgyűrűk tündököltek, hegyükkel könnyedén és festőien fogták a brokát harangszoknyát; magas volt, törékeny, a színe fehéres, a tánc élénk pírjával az arcán; kecses eleganciával, de komolyan hajolt meg a táncosa előtt és lesütötte a szemhéját.

De egyszerre hirtelen felnézett; pillantása az ajtó felé tévedt, ahol Jirzsi állt. Ahogy megpillantotta, arca felderült, szája, szeme barátságosan és nyájasan mosolygott rá. Jirzsi arcát, homlokát, egész a füléig pír futotta el. De épp csak fölvillant előtte; a tánc már tovább vitte a fiatal asszonyt, még visszapillantott, fejével könnyedén bólintott s rögtön el is tűnt a lassú táncos alakok tarka elegyében. Jirzsinek megmeredt a szeme, zaklatottan pillantott maga elé s még mindig bájos mostohájának a pillantását és mosolyát látta.

Meg volt döbbenve, de kellemes meglepetés is vegyült nem kellemetlen zavarába. Az a pillantás és mosoly olyan nyájas volt. Jirzsi tekintete kutatni kezdte őt a táncosok

közt. Nyomon követte, de nem várta be, míg a zene a darabot befejezi és nem lépett be a nagy szobába, hanem a kisebbikbe ment, majd amikor a táncosok oda özönlöttek, a másikba. Különös, halk félelem s hatalmas szégyen ösztökélte tovább. Nem bírta elszánni magát. A másik szobában Hubátiust találta. A másik két maskara, Vrazsda báró udvarmestere és a francia „sprachmeister", Herbais társaságában egy kis borral erősítgette magát. Herbais rossz németségével épp azt mesélte neki, mi történt tegnapelőtt, — minthogy olyan szép idő volt, Putz úrral kiment Bubnyba, az az új paróka volt rajta, az az eredeti párizsi, a vendéglőben az erkély alá ültek, monsieur Brüll, az a kereskedő az ércverővel szemben, ott megy el előttük a feleségével, az asszony jól odanéz s elfintorítja az arcát, hogy a paróka az nagy, de ő a nagy parádét nem sokba veszi s hogy menjenek föl inkább az erkélyre.

— S minthogy máson nem volt akkora paróka, mint rajtam, én rögtön föl az erkélyre utánuk, s megkérdem, kit értett madame. Ő azonban mindjárt jó élesen felelt, Brüll szintén, s megvan a veszekedés. Az aszony a „Flegel"-t, meg a „hergeloffener Kerl"-t* kezdte hányni s azt kiabálta, tudja, hogy a polgármester meg Globic doktor a patrónusaim, de ő azért...

A nagy szobában ebben a pillanatban rázendített a zene. A fiatalemberek rögtön fölugrottak s ki a táncterembe. Hubátius megkérdezte még sebtében, no aztán, ő, mit csinált ő, Herbais?

— Bepanaszoltam, a szemetet.

Eltüntek. Jirzsi magára maradt. Egy pillanatig azt mérlegelte, visszamenjen-e a nagy szobába. Vissza akart, már be is lépett a kisebbikbe, a ruhatárba, aztán megint megfordult. A mostohája az imént látta, s megmondja apjaurának, hogy itt van. Így mentegette magát. Egy idő mulva majd megint visszajön. Körülnézett, várt, aztán gyorsan a szobácskájába sietett. Ahogy a gyertyát meggyujtotta, a falon megcsillant hegedűjének a fája, a sötét asztal fölött, amelynél a könyvállvány volt, láthatóvá vált a könyvek gerince, a sarokban fölfehérlettek a zöld ágyfüggönyök. A nyi-

* *Jöttment, senkiházi.*

tott ablakon a csillagos május-éj homályából egy hárfa pengése csapott be, lentről az udvarból pedig a hegedű hangja.

Jirzsi becsukta az ablakot; de a zene, a táncterembeli, egyre ott zengett ködösen a lelkében. Kihúzott egy kötet Vergiliust, nem az iskolai kiadású *expurgatus** volt, s olvasni kezdte, de egy idő mulva azt is abbahagyta. Elfordult a fénytől s maga elé nézett; elevenen jelent meg előtte a táncosok füzére, a kicsinosított fiatal kisasszonyok; kipirult arcok és fehér nyakak villantak el előtte, megjelent a karcsú asszony, a mostohája, ahogy rámosolygott, amint rápillantott. S fülében ott szólt halkan a zene, a hízelgő és enyelgő menüett. Megrázkódott, riadtan nézett körül, az asztalon heverő kis könyv után nyúlt, találomra kinyitotta s olvasni kezdte. Kadlinszky könyve volt a „Zdoro-csalogány, akit egy kellemes berekbe helyeztek"; páter Szuk hozta nemrégen neki. Ezt olvasta:

Színaranyból készült mécsek,
A hold kedves cimborái,
Hű szülőcskéi a fénynek
Éj nyoszolyó asszonykái,
Holddal járó sok kis csillag,
Egy percre megálljatok,
Szorongó fájdalmaimnak
Tanui maradjatok.

Tovább nem olvasta. Megint az üres levegőt nézte. A boldogult anyja jó ideje nem jutott eszébe, nem is gondolt már rá, mégis szomorú, nyomasztó érzése volt. S csendesen, szinte a távolból, megint megszólalt az a menüett.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó. Megrémült. Az anyja, mostohája lépett be. Olyan volt ebben a pillanatban, mint egy látomás. Ott állt az ajtóban, bizonytalanul mosolyogva; pillantása nyájasan s mégis fürkészőn tapadt rá. Egy lépését sem hallotta, egyszer csak ott állt előtte, közvetlen mellette.

Illat ömlött belőle, mint a levendula lehelete, a szemébe kellett néznie, derült volt, kedves pillantású. Zavart érzett, de szorongást nem. Előbb az anyjáról feledkezett meg, aztán a mostoháról. Karcsú, szépen öltözött fiatal

* *Megtisztított (megrövidített).*

asszonyt látott, aki még szebbnek tűnt föl, mint előbb. Ott félt tőle, hogy talán büszke lesz, most barátságosan hajolt fölé s könnyedén tette vállára a kezét. Hangja megnyerően csengett, mikor komolyan, de nem színlelt szívélyességgel kérdezte:

— Jirzsicsek, mért szökik?

Nem tudott felelni. Fel sem tűnt neki, hogy magázza. S tovább kérdezte csendes szemrehányással, de mégis szelíden s kíméletesen.

— Előlem?

— Nem, azt nem — tiltakozott Jirzsi hevesen.

Mostohájának a szeme fölfénylett, de azért komolyan tette hozzá:

— Az anyát, tudom, senki sem pótolja. De mi ketten jól megleszünk, te mit gondolsz? — kérdezte bájos mosollyal.

Ez a „mit gondolsz" és ez a „te", noha magától értetődő volt, kellemesen lepte meg Jirzsit s meleg szívélyességet lehelt. Jirzsi arcán és szemén látni lehetett, hogy őszintén helyesli.

— S most, Jirzsicsek, — kezdte nyájas únszolással — úgye megteszel a kedvemért valamit. Odajössz velem apáduradhoz. Eljössz, ugye? — Jirzsi meglepetten nézett rá; de éppen csak ránézett s már felelt is készséggel:

— Igen, oda.

— Apáduradnak örömére szolgál majd, Jirzsicsek.

17

SZOLOPISZKI MLADOTA lovag június elején levelet küldött, amely nagynénjét s Lhotszky urat eléggé meglepte. Nem Prágából írta, hanem Karlovy Varyból s arról adott hírt, hogy mivel felesége orvosának a javaslatára néhány hétre itt szálltak meg s innét visszamennek Prágába, utána pedig falura, Mastovba (apósának a kastélyát és uradalmát értette), Szkalkára csak ősz felé néznek el.

Lhotszky urat nem szomorította el ez az újság; de nem mondta ki, csak azt vetette oda, mikor a levelet elolvasta s Polexina kisasszonynak visszaadta, hogy akkor az idén egyáltalán nem jönnek már, s hogy ugyan mi baja lehet Katerzsina asszonynak, miért ment Karlovy Varyba. A kisasszony, mintha csak a beteg ágyánál állna, tüstént egész határozottan föismerte a betegséget:

— Én megmondom kegyelmednek, bátyám uram, hogy mi: Szkalka feküdte meg a gyomrát.

Lhotszky vidáman hagyta rá.

— Valóban nehéz betegség.

— Szkalka, a vén kastély, bizonyosan. S az orvosságát a beteg maga is tudná, lerombolni Szkalkát s egy *à la mode* kastélyt építtetni. Hallotta tavaly: „rombolni", egyre csak „rombolni". Romboljátok le az öreg Szalkát s a grófnő aszszonyka, mint hal a vízben. De addig csak betegeskedjék. Így is jó neki Karlovy Varyban.

— Vidám társaságban!

— Szkalkán meg csak az öreg nénikéje.

Így tárgyalgatott a két öreg a szombati ebédnél. Délután a vadászék Helenkája kijött a kisasszony után a kertbe s azt kérte, hogy a kisasszony engedje el a most következő vasárnapra; a nagymamájához szeretne elmenni Mezrzsicsbe, beteg a nagymama s üzent érte, hogy jöjjön el hozzá.

— Mi baja a nagymamának? — kérdezte rögtön a kisasszony az ő orvosi kíváncsiságával.

— Azt nem üzente meg. De a lábára régen beteg már, nem is jár ki.

— Csak menj s tudakold meg, mire panaszkodik a nagymama, küldenék orvosságot. Mikor jössz vissza?

— Holnap este. A bácsikám hoz meg.

— Egyedül mégy?

— Tomás is örömest jönne, majd megkéri a jószágkormányzó urat.

— No, magam szólok majd neki.

Polexina kisasszonyt még meg is lepte, hogy Helenka milyen gyorsan hajol le és csókolja meg a kezét s hogy ez a hallgatag, kevéssé közlékeny lány milyen elevenen hálálkodott. A nagy örömtől van, gondolta a kisasszony, ezek az embe-

rek annyira szeretik egymást, a gyerekek egyik a másikat, a papájukat s bizonyára a nagyanyjukat is.

Helenka még másnap reggel is eljött a kisasszonyt kiszolgálni. Kilenc után aztán Tomással együtt útnak indult. Csermák ispán látta, ahogy elment. Amikor a sáfártól meghallotta, hova mennek, rögtön azt kérdezte, hát a vadász, megy-e ő is?

— Nem, otthon van, templomba készül.

Az ispán csak bólintott s nem szólt semmit.

A vadászgyerekek gyorsan fordultak ki a major kapuján a gyümölcsfasoros dűlőútra, Tomás türelmetlenül, nyilvánvaló örömben, Helenka komolyabban. — Megfigyelted az ispánt? — kérdezte Tomás, amikor egy darabnyira voltak már Szkalkától. — Ha tudná! — Tomás elhúzta a képét.

— Csak ne tudja! — S hirtelen eszébe jutott, ott van-e Tomásnál az énekeskönyv.

— Hogyne volna!

A dűlőútról a fehér, porlepte országútra tértek, amely egyenes vonalban vezetett Dobruskába. A nap szép volt, a mező csupa virág, a gabona csendesen hullámzott jobbrabalra a könnyű fuvallatban a táblákon. Dobruskán nem álltak meg. A városon túl a földekre tértek. Tomás tudott egy jó utat Mezrzsicsbe. Régebben, amikor az anyjuk még élt, többször is voltak ott évente. Rendszerint kocsin mentek, a boldogult ispán szívesen adta kölcsön nekik. Amikor Csermák ispán Szkalkára került, a kocsizások megszűntek. A vadászné is elhúnyt már, a vadász nem mehetett el sűrűn a gyermekekkel, az ispánnak meg nem akart a fogatról szólni. Aztán Helenka is odakerült szolgálatba a nemzetes kisasszonyhoz.

Jó nagy idő után Helenka most megint a nagymamájához bandukolt. Örült, hogy újra látni fogja, sok szép emléke volt róla, a kocsikázásokról hozzá, meg a komoly öregasszonyról is, akiről a boldogult anyjától, később meg az apjától is annyit hallott, hogy mit próbált ez a hitéért, lánykorában már, amikor még otthon volt a szüleinél; akkor, ötven éve vagy még több, a hittérítők katonákkal mentek rájuk, azok kínozták a parasztokat; noha kislány volt még, őt, nagymamát is megkínozták, hogy elmondja, hova rejtették el a szülei a könyveiket; úgy megkorbácsolták, hogy

amikor elengedték, véres nyom maradt utána. Mégsem szedtek ki egy szót sem belőle, nem mondta meg nekik.

Amikor meg férjhez ment, új megpróbáltatás érte: őt és a férjét a hittérítők kétszer is examenre* vitték, fölkutatták a házukat, Opocsnóban az irodán megfenyegették s mindenféleképp gyötörték és kínozták, úgyhogy a boldogult nagyapó, aki erejét vesztette már, ki akarta adni a könyveket és mindent bevallott volna, de nagymama keményen ellenszegült, s úgy a lelkére beszélt, hogy elszégyelte magát és kitartott s tovább tűrt.

A Machovec-gyerekek ezért nemcsak úgy tekintettek az öregasszonyra, mint derék nagymamára, hanem mint hősnőre is, Helenka azonban épp emiatt nem minden félelem nélkül gondolt rá az úton. Nyomasztotta a gondolat, hogy nagymama bizonyára nem helyesli, amiért a kisasszony mellett szolgál és szigorúan kikérdezi majd. S még más nyugtalanság is háborgatta bizonyára; hisz nemcsak nagymamához ment, a testvérekkel is találkozni kellett, titkos gyülekezetükbe belépnie. Ez megreszkettette a lelkét. Mohón vágyott látni őket, örült a titkos és titokzatos összejövetelnek; de a félelem is ott kopogott a szívében: Szkalkára, a nagyságos kisasszonyra gondolt, meg hátha Csermák ispán is tudomást szerez majd róla.

Dél volt már, amikor előttük, akik a halmok felől jöttek, a tágas róna, a zöld, megnyílt, meg a végtelen mező, amely széles táblában nyúlt délről észak felé, s tűnt el cserjék, fák és ligetek sűrűjébe az Aranypataknál, amely ott nagy kanyarulattal fordult Rohenice halmai felé. A falu előtt akkor még nem volt ott a mai Rohenicsek falu, mindenütt csak rét, odébb szántóföldek.

A virágzó mezőknek ezen az áttekinthetetlen özönén túl, a déli nyirkos és mocsaras végükön, ahol a déli nap visszfénye náddal és gyékénnyel szegett mélységek színén csillant föl, gyümölcsöskertek koronái nyúltak fel sánc gyanánt, s köztük Mezrzsics falu zsúpfedelei; ez a község akkor még nem volt olyan kiterjedt, mint ma. Fölötte, a fák és házak felett, egy gótikus templom meg a harangtorony meredt a magasba fehéren.

* *Kihallgatásra.*

Tomás afelé indult Helenkával. Átmentek a fahídon; azontúl a temető közepén az öreg templom, amelyet vén, megfeketedett gerendákból összerótt, korhadt zsindelyfedelű kerítés szegett. A malomnál egy nem nagy kertű, ácsolt épületben a plébánia, nem messze a rossz, igénytelen szalmatetős iskola. Apjuk parancsa szerint ott kellett először Tauc kántornál megállniuk.

Az istentiszteletnek már régen vége volt; a templom előtt és körülötte a parasztházak és viskók közt minden riadt és üres. Helenka és Tomás egyenest az iskolába mentek. Az agyagpadlós pitvarban egy idegen férfi villant föl előttük, városias, fekete kabát, fekete harisnya és csat nélküli cipő volt rajta. Balfelől, az osztályból futott ki, s jobbra, a kamrában tűnt el. Utána Tauc kántor lépett ki az osztályból, egy beretvált, negyven körüli ember, a haja rövid, és sötét, a szája szigorúan összeszorított. Sötétzöld kabátban volt, fekete térdnadrágban és fekete harisnyában, megállt az osztály küszöbén, fürkészőn nézett az érkezőre, aztán gyorsan hozzájuk lépett.

— Te vagy az, Tomás?... Ez meg tán...

— A húgom, Helenka.

— Látod, lány, meg sem ismertelek, bizony régen nem láttalak már, megnőttél. Az istentiszteletre jöttetek?

— Arra.

— Hát apádurad?

— Tiszteletét küldi, azt mondja, eljön, ha valaki meg nem akadályozza benne.

— Ahá, értem; Vosztry testvér is beszélt róla.

— Meg kell mondanom, — Tomás körülnézett — hogy Vosztry testvért üldözik. Az irodára jött egy...

— Tudom, Opocsnóba is. De Vosztry testvérnek régesrég hűlt helye; úgy hiszem, már megint más álruhában jár. A fekete borjút itt hagyta. Mesélt Szkalkáról, elmesélt mindent, rólad is, Helenka.

Helenka homlokán pír suhant át.

— Akkor hát kerüljetek beljebb — hívta őket kurtán a kántor.

— Köszönjük, nagymamához kell mennünk.

— Menjetek hát, ott majd meghalljátok a többit. Végy példát, Helenka, nagymamáról, — figyelmeztette nyomaték-

kal és szigorúan a kántor — ha majd a megpróbáltatás ideje eljön; vésd emlékezetedbe, milyen hű és állhatatos ő az isten igazságában, minden gyermekét megőrizte és megerősítette benne, boldogult anyádat is; az is olyan volt, mint ő.

A kamra ajtaja kinyílt. Az idegen ember lépett ki a küszöbön; meghajolt, az ajtó nem volt elég magas neki. Idősebb volt, mint Tauc; sötét szemében s egész arcán komolyság, szelídség.

— Hallottalak benneteket, — mondta lágy hangon — s nincs szükség rá, hogy az ajtót zárva tartsuk. Az isten éltessen titeket, fiatal barátaim.

— A szkalkai vadász gyermekei — szólalt meg a kántor.

— Klanec nővérünk unokái, értem. Mondjátok meg nagymamának, — hagyta meg az idegen a Machovec-gyerekeknek — hogy üdvözlöm s az összejövetel előtt meglátogatom. Ti meg viselkedjetek derekasan. — Baráti jóakarata jeléként Tomás és Helenka fejére tette a kezét s visszament a kamrába.

A tanító kikísérte egészen az épület elé a Machovec-gyerekeket, ott hozzájuk hajolt.

— Moc testvér, — súgta — a lübbeni prédikátor, majd meghalljátok; amit rátok bízott, adjátok át, de különben semmit róla, egy kukkot sem! — Fölemelte az ujját, s pillantásával is nyomatékot adott figyelmeztetésének.

Helenka az iskolában nem szólt egy szót sem. De még akkor sem jött meg a szava, amikor kimentek, annyire meglepte s fölzaklatta, amit látott és hallott. A kántor szava, mint az óvás és figyelmeztetés; titkos nyugtalanságot érzett a lelkében, mintha azzal, hogy a nagyságos kisasszonynál szolgált, elkövetett volna valamit, — ugyanakkor a félelem is kerülgette, hogy a kisasszony mit szólna, ha megtudná, hogy egy testvér-pappal beszélt.

Tomás annál frissebben lépdelt s elevenen, bár fojtott hangon beszélt. Leginkább a prédikátor foglalkoztatta, aki olyan messziről jött, az apja beszédéből ismerte Lübbent, tudta, hogy szász földön van.

Elmagyarázta Helenkának, amit gyanított s kitalált, hogy Moc prédikátor alkalmasint titkon jött be mára virradó éjjel az iskolába, s hogy ebben a pillanatban senki sem tud róla. — A plébános sem — tette hozzá mosolyogva. — Bezzeg, kime-

resztené a szemét, ha meghallaná, hogy itt van s hozzá a szomszédjában! — Tomásnak a feje tele volt a prédikátorral. Idáig még nem hallott testvért prédikálni s most egy nagy gyülekezetben fog szólni!

Magán a falun nem lehetett észrevenni, hogy itt lesz az összejövetel. Az épületek jobbra-balra szinte elhagyatottan pihentek az égető napban, a déli csöndben, a déli szendergésben. A magas fű a kertekben meg sem mozdult. Csendjükben zöld gyümölccsel teli gyümölcsfák álltak. Az épületeknél, a kertecskékben pünkösdi rózsák égtek, a salvia, kakukfű sötétzöld csomói fölött a százlevelű rózsa bokrai vöröslöttek. — Az épületeket itt-ott nem lehetett látni, a vadkomló özöne miatt, amely a kerítéshez szúrt magas karókról sűrű zuhatagban folyt alá.

Ilyen áthatolhatatlan zöld sánc takarta el Klanecék faházának a homlokzatát is. Az udvarában csend. A kiszáradt trágyán apró legyecskék végtelen rajai sürögtek, nyüzsögtek, a csűr és a lóistálló ácsolt falán két vállhám rézgyűrűje csillogott fémes fénnyel. A keserű, fojtott levegő gyantaszaggal volt átitatva; a száraz rőzsehalom árasztotta, a régi, erkélyes faház mellett. Mögötte zárt facsűr, amelynek süllyedt sötét szalmafedelén bársonyos mohacsíkok zöldelnek. Ebben a pillanatban a tető üres; galamb nem fehérlik rajta, ahogy a háznál az ácsolt kút magas gémjén sem pihen kis madár.

Az elhagyott udvar fojtott csöndjébe a barna házőrző Vorzsech rontott bele, aki a pitvar küszöbéről fölrisztva, haragosan köszöntötte Tomást és Helenkát.

Az épületben egyszeribe nagy mozgolódás támadt. Klanecné, a derék háziasszony, szivélyesen köszöntötte a fiatal rokonokat s rögtön jelentette, hogy a bácsi, az ő férje, rögtön jön, a szomszédban van.

— És nagymama? — kérdezte Helenka.

— Mindig egyformán. Egy lépést sem tud a szobácskájából tenni.

— Fekszik?

— Fekszik, üldögél. De ma föl kellett öltöztetnünk, vendégek jönnek. Gyertek be hozzá.

Átmentek a pitvaron; a háziasszony kinyitotta az alacsony, festetlen, egydarab ajtót, amelyet egy fafülnél fogva kellett kirántani, mert sem kilincse, sem retesze nem volt.

— Itt hozom őket — kiáltott be vidáman a küszöbön állva. Önmaga nem ment be a szobába, a jövevényeknek sietett ebédet készíteni.

18

A BARNA GERENDÁBÓL ácsolt szobában, amelyben balra a hosszabbik fal mentén egy vetett ágy állt, jobbra az ajtónál pedig egy festett láda, magas, meggörnyedt öregasszony ült az asztal mellett; ruhája fehér, egyszerű, fejhez tapadó fejkötő, szép fehér ingujj, fekete vállas lajbi, sötétzöld félgyapjúszoknya és vörös harisnya, cipő nélkül. A haja magas korától ősz, karja kiszáradt, arca hamuszínű és ráncos; arcán és szürke szemében szigorú komolyság, a kiállt szenvedések, a zárkózott élet, a titkolt hit miatti állandó veszedelem nyoma.

Falusi Szibillaként ült a lábazatos tölgyasztalnál; előtte egy öreg, elsárgult lapú biblia, a sarkai elmocskultak, a fedele sötét és kopott. Ott ült alacsony szobája csendjében, az egyetlen kicsi ablak világánál, amely tele volt muskátlival és szürke rozmarinnal. Odalátott a kertbe, az öreg almafákra a magas fűben, amelyet fehér permettel szórt be a virágzó vadpetrezselyem. Zöld köd derengett ott, amely az ablaktáblákra is reálehelt.

Az öregasszony csendesen olvasott. Lelke teljesen elmerült a szentírás szavaiban. Ebbe a mély nyugalomba egyszerre csak menyének a hangja szól bele... Az özvegy homloka elborult, de csak egy pillanatra. Ahogy unokái beléptek, szeme fölsugárzott. Ülve köszöntötte őket, — segítség nélkül nem tudott fölkelni — megsimogatta, kikérdezte. Elmondták, hogy szabadultak el a majorból, az apjukkal mi van, beszéltek az iskoláról, a lübbeni prédikátorról. Nagyanyó csendesen bólogatott, amikor Helenka beszámolt róla, hogy estére idejön hozzá. — Eljön hát — sóhajtott föl boldog elégtétellel. — Rég várom. Eljön s megerősíti és megvigasztalja az embert. Dicsértessék az úristen!

A gazda lépett be, a fia, magastermetű negyvenes; térdigérő bőrnadrágban volt, mellény nélkül, fehér ingét hátul

ólomgombocskák fogták össze. Köszöntötte a boldogult nővére gyermekeit, őszinte szívvel köszöntötte, s rögtön hívta is, hogy jöjjenek, szedjenek egy kis erőt magukba, a nénjük várja már őket.

Jó kis idő mulva megint visszamentek nagymamához. Leültek hozzá, a legtöbbet megint Szkalkáról beszéltek. Tomás Csermák ispánra panaszkodott, hogy milyen megátalkodott pápista, mennyire vigyázza az apjukat és őket, hogy figyel, a nyomukon van, mint a vadászkutya; Helenka, a nemzetes kisasszonyról beszélt. Nem maga kezdte, hanem nagymama. Apróra kikérdezte, milyen a szolgálat, hogy vannak az istentisztelettel, templomba járással, s meglepetten csóválta meg a fejét, amikor hallotta, hogy a nemzetes kisasszony orvosságot akar küldeni neki.

— Légy vigyázatos, ha eljön a kísértés, vagy a csapások ideje, emlékezz, Helenka, boldogult anyádra, te is Tomás, hogy megmaradjatok abban, amibe születtetek. Halálos bűnt követnétek el, ha valaha meghátrálnátok. Apátoknak nehogy sírnia kelljen fölöttetek. Ragaszkodjatok az Íráshoz, az megerősít, magam is tapasztaltam, abban van a vigasz. — Napbarnított, kiszáradt eres kezével odatolta a bibliát s megkérte az unokáját, hogy olvasson neki.

Helenka tiszta, kellemes hangja csendült fel a csendes szobácskában. Folyékonyan és őszintén olvasott. Ott kezdte, ahol nagyanyó abbahagyta, a Szt. Máté evangéliumában:

„Őrizkedjetek az emberektől, mert kiadnak benneteket a tanácsnak s gyülekezeteiben megostoroznak titeket.

S gyűlöletesek lesztek mindenki előtt az én nevemért, de aki mindvégig megáll, az megtartatik."

A szobában szürkült már, amikor Helenka nagyanyó felszólítására abbahagyta az olvasást. A pitvarban most hangok:

— Tán jön már! — Az özvegyasszony mohón fordult az ajtó felé. Tomás odaugrott, kinézett, — nem, nem a prédikátor az, — jelentette. Két idegen jött, a bácsi most köszönti őket.

Kisvártatva mind a ketten beléptek a szobába. Jirzsi Urban, fiatal zsgyárkyi paraszt, középkorú, igénytelen termetű. Feltűnő volt vérmes, hosszúkás arca, hegyes, vékony orra, sárgás haja a homlokába lógó tinccsel, világos szemöldöke. Sötétzöld kabát volt rajta, sima sárgaréz gombok, térdigérő bőr-

nadrág, fehér gyapjúharisnya, erősen beporosodott cipő. Mögötte egy nagyobb, vállas gazdagyerek, a füle mögé fésült hosszú, sötét haj, fehér gyapjúkabát, térdnadrág, magasszárú csizma. Hronovi Jan Jirásek volt; mind a ketten a náchodi uradalom jobbágyai.

Reggel sötéttel indultak még el a kladszkói határvidék hegyeiről errefelé. Jó nyolc órát jöttek. Mezrzsicsbe még világoson eljuthattak volna, elővigyázatosságból azonban a bohuszlavici erdőben maradtak, ott várták be a szürkületet. Ebben az erdőben még néhány sonovi, krcsini és hradeki testvér lappangott már. Az erdőből nem egyszerre jöttek ki, hanem egyenként, kettesével, itt Mezrzsicsben is elővigyázatosan széledtek el a hitsorsosaikhoz, Hubacsekékhoz, Kolcsárékhoz, Vanecsekékhez és másokhoz.

A zsgyárkyi Urban élénken és bőbeszédűen mesélte el mindezt; kék szeme csak úgy tündökölt közben. A barátja kevés szavú volt; az öreg Klanecné mégis odafordult hozzá s újra kezet adott neki, amikor Urban beszéd közben elmondta róla, hogy a hitért a náchodi kastélyban ült áristomban; ott még verték is, s vasban és béklyóban kellett az uraság földjén dolgoznia.

És Urban tovább mesélgette a homályos szobában, hogy mi újság náluk a náchodi uradalomban, hogy megint miszszió járt náluk, jezsuita atyák, Materzsovszky és az a Firmus meg még egy, az nem prédikált, csak gyóntatott, de a másik kettő könyvek után is kutatott, természetesen. S hogyan! Aztán a hlavnyovi Vosztry testvér után érdeklődött, majd Nové Meszto jutott az eszébe, tán hallották azt az égbekiáltó szörnyűséget, hogy a provodovi Tlaszkala nővért bezárták Nové Mesztón a kastélyba, ott szült a börtönben, két ikre született, s amikor kérte, hogy legalább a gyerekágy idejére odahaza lehessen a mamájánál, nem engedték, ott halt meg az áristomban a két gyerekével.

— És az ura? — kérdezte komoran Klanecné.

— Az Szászországba menekült.

Most Tauc kántor lépett be sietve. Amikor a jövevények bemutatkoztak neki, őszinte szívvel nyujtott kezet.

— Üdvözöllek, hegylakók, majd beszélgetünk még. — S rögtön az öregasszonyhoz fordult: — Jön már, — majd a gazdához: — gyere.

Kimentek gyorsan Moc prédikátor elé, akit a kántor a szérűk mögött titkon a Klanecné házába vezetett.

A szobában egyszerre nagy sürgés-forgás. A háziasszony fatartóban faggyúgyertyát hozott, az asztalra állította és fehér abroszt terített. Erre Helenka újra odarakta nagymama bibliáját. Az öregasszony az asztalnál maradt. Látni lehetett rajta, hogy a kántor híre mennyire felizgatta. Ebben a pillanatban megfeledkezett a hegyvidéki testvérekről, az unokáiról. Összekulcsolt keze a biblián s türelmetlenül tekintgetett az ajtó felé; a szája mozgott, mintha fogatlan ínye valamit harapdálna. — Kenyeret s még egy gyertyát — adta ki egyszerre a parancsot.

A háziasszony kenyércipót, tányért és kést hozott be. A két gyertyától az asztalon valami szokatlan és szent hangulat támadt a kamrácskában.

— Az ablakot is — figyelmeztette őket nyugtalanul az özvegy.

Helenka behúzta gyorsan a fehér vászonfüggönyt. Moc jött be, sötét palást volt rajta; a kántor meg a házigazda kísérte, aki egy faragott fedelű, fehér s barna dongákból készült díszes kupát hozott be s rakott a ládára. A szobácskában tüstént elállt a zsivaj. A mélységes, szinte már templomi csendbe komolyan csendült bele a küszöbről a prédikátor szava: „Az Úr legyen veletek!"

Az öreg Klanecné csak a prédikátort látta, szemét csak őreá szegezte. Meghatotta jövetele, külön látogatása, s fölzaklatta az a gondolat, hogy az Úr vacsoráját hozza. Föl akart állani, de csak a kezét tudta feléje nyujtani. Moc szivélyesen üdvözölte, aztán a többieket is. Azok is köszöntötték őt, de nem maradtak benn. A szobácskában nem volt elég hely nekik, s a szent pillanatban hadd legyenek kényelmesen. A gazda kiment gyorsan a pitvarba, hogy a kiskaput s az ajtó felsőrészét bezárja. Visszatért, de nem lépett többé a szobába, hanem mint a gazdasszony s a hegyvidéki vendégek is, az ajtóban maradt. Amikor Helenka és Tomás is ki akart menni, nagymama visszatartotta őket, hogy maradjanak, legyenek vele. Tauc kántor ezalatt a cipóból néhány „halacskát" szelt, vékony, négyszögletű, héj nélküli kenyeret, a tányérra tette s az ajtóhoz lépett.

A szobácska egyszeriben szentéllyé vált. A prédikátor le-

vette a palástját, a tarisznyából, amit alatta hordott, nem nagy, de vastag könyvet vett ki, az agendát,* aztán egy ónozott tálat, egyszerű önkelyhet, és a szép fehér abrosszal megterített asztalra rakta. Az összekulcsolt kezű öregasszony minden mozdulatát nyomon követte. Szigorú, szürke szemét az izgalom s jámbor ellágyulás csillogása tette elevenné.

A prédikátor, aki az asztalnál arccal felé fordulva állt, halk hangon rázendített. „Íme minden beteljesült." Tauc kántor rögtön belevágott, utánuk az ajtóban állók is, a szobában pedig Tomás és Helenka. Az öregasszony gyenge, reszkető hangja is odaszegődött a kicsiny karba, amely nem tisztán, nem teljes erővel szólt, csak fojtottan, akadozva, nehogy a falon kihatoljon.

Amikor végigénekelték, a prédikátor fogta az agendát, fölolvasta belőle a bűnvallást s a bocsánatkérést. Az öreg Klanecné szép csendesen mondta utána az imát. Hanem amikor megkérdezték, bánja-e bűneit, akkor aztán megszólalt. Hangosan felelte:

— Szánom, bánom, isten kegyelméből.

— Hiszed-e, hogy Krisztus szenvedéseinek s kereszthalálának az érdeméből megbocsáttatnak teneked?

— Hiszem isten kegyelméből.

— Ezen vallomásod után, amennyiben bűneid szívből szánod, isten kegyelmét s bocsánatát adom hírül neked.

Aztán kivett a „halacskák" közül egyet, odatette a homályosan csillogó óntálra, a kupákból a kehelybe bort töltött, megáldotta a tálon a kenyeret, a kehelyben a bort, tört a „halacskákból", a letört darabkát az öregasszonynak adta, s így szólt:

„Vedd és edd, ez Jézus Krisztus igazi teste, a te Megváltódé, aki a mi bűneinkért kínhalált szenvedett. Ez vigasztaljon, erősítsen, őrizzen meg az igaz hitben az örökéletre. Ámen."

Az öregasszony fogta a kenyérbél darabot, s szájába tette. Látni lehetett, hogyan reszket a kéze.

A prédikátor fogta a kelyhet, odalépett hozzá s megint ezen az ünnepélyes hangon mondta:

„Vegyed és igyad, ez Jézus Krisztus igazi vére, a te Meg-

* *Egyházi szertartások leírását tartalmazó könyv.*

váltódé, amely a mi bűneinkért kiontatott. Ez vigasztaljon, erősítsen, és őrizzen meg az igaz hitben az örökéletre. Ámen."

Körös-körül csönd, tele istenfélelemmel és mélységes elmerüléssel. Pillantásukat mind a prédikátorra s az öregasszonyra szegezték. Helenka azonban mintegy önfeledten állt, egyedül nagyanyón volt a szeme; meghatottan, ellágyultan figyelte, milyen áhitattal és bűnbánóan veszi az úr testét magához, látta, hogy hajtotta hátra ősz fejét s hogyan csukta be szemét, amikor száján érezte a kelyhet s a bort.

Az öregasszony szemhéja alól most könnyek buggyantak ki. Helenka azt érezte, hogy a szíve gyorsabban ver; meghatottan nézett ezekre a könnyekre, amelyek bőven ömlöttek s folytak alá nagyanyja elhervadt orcáin.

A prédikátor letérdelt s mind letérdeltek, úgy mondták a hálaimát. Helenka összekulcsolta a kezét, de nem imádkozott, noha lelke mélyéig fölkavarta a jámbor megindulás, nagyanyóra nézett, aki még sápadtabban, szinte még őszebben ült az asztalnál, mozdulatlanul, lehúnyt szemmel. Orcáin örömkönnyek nyoma tündöklött s arcát az alázat, a csendes boldogság, az áhitatos elragadtatás kifejezése árasztotta el derűjével.

19

A RÉTEKRE messze délre Mezrzsicstől s északra Rohenice felé éjjeli sötétség borult. Ott, ahol napközben vakító visszfények közt fényesen ragyogott a mély tó csillámló tükre, most a nád és gyékény sötétjében minden kialudt, megvakult. A folyócska partján s hajlatában a csalit elsötétedett; fölötte, mint tábori sátrak tömege fölött, koronájukig csonkított fiatal topolyafák zászlói nyúltak fel. A fák csoportja a folyónál, s az öreg tölgyliget mögötte, lágy körvonalú óriási árnyékok tömegébe veszett.

Ezekre az elsötétedett rétekre, mint az árnyékok, férfiak és asszonyok igyekeztek a legkülönbözőbb irányokból. A szérűk alatt húzódtak ki a mezrzsicsi parasztportákról és kalyibákból, s egyenként vagy kettesével, hármasával jöttek. Mások Rohenice és Szlavjetin tájékáról érkeztek, Kralova Lhotáról,

Bohuszlavicéről és Pohorzséből. Ezekből a szomszédos és távolabbi falvakból földeken, ösvényeken vitt az útjuk, harmat lucskolta mesgyéken, sűrű gabonatáblák közt és puszta ugarok mentén, elhagyott mélyutakon, amelyeknek a partján galagonyabozót vagy magános vadkörtefa sötétlett. Hangtalan jöttek, időnként a mélyedésekbe tűntek, aztán egyszerre megint fölmerültek s árnyék árnyék után a magasabb gyalogutakon lépdeltek, majd hirtelen a mezőkbe vesztek, mintha egy hallgatag, fekete tóba merültek volna.

Tomás és Helenka is kijöttek ezen az éjszakán a rétekre. Klanec bátyja mögött bandukoltak egy kicsivel. Ő a zsgyárkyi Urbannal jött és Jirásekkal, annak a fehér gyapjú-kabátja mutatta nekik a sűrű homályban az utat. Helenka úgy lépdelt, mint az álomlátó. Nagyanyó szobájából mély megilletődéssel jött el. Még benne volt a felindulás s már új izgalom felé indult. Az éjszakai út magában véve is izgalomba hozta a lelkét.

Előttük sötét, végtelen mező, jobbra, kelet felé a ködpárába tűnt orlicei hegyek sávja, ködös kigőzölgésükben a Desnói csúcs, a Marusa szirt s a többi hegy eltűnt s egy hatalmas árnyék bástyájába folyt. A széles fekete síkság fölött magas ég s azon a csillagok halk sziporkázásában fehér, mozdulatlan felhők.

A júniusi éj nedves levegőjébe a harmatos mezők hűvössége vegyült; valahonnét, egy már lekaszált tábláról, egyszerre csak száradó széna nehéz, fűszeres illata lebbent.

És csend, nagy csend mindenen, a hegyektől kezdve szerte az egész tájon. Csak időnként tört belé a félreeső nádasból, a fűzekkel benőtt mocsárból a vízityúk rekedt, éles hangja.

Egy másik ösvényen messze balra hirtelen három alak merült fel, két férfi s egy kendős asszony. Megálltak Klaneccel s a barátaival, aztán együtt haladtak tovább. Tomás, akit ez a titokzatos út elbűvölt és fölizgatott, találgatta, kik lehetnek. De Helenka nem felelt. Izgalmában és mohó kíváncsiságában, amelyben csendes félelem is reszketett, nem is tudta, hogy hallgat. Előre szegezte a tekintetét, hogy hová mennek, mikor érnek már oda, hol az a gyülekezet. Ott lesz-e az apjuk, el tud-e jönni. Ha elcsípnék, ha az ispán... S a kisasszony, a kisasszony! S a jószágkormányzó úr! Mi lenne...

— Vigyázz, Helenka — kiáltotta Tomás. — Add ide a kezed. — Egy cserjéshez értek, egy sűrű bozóthoz a nedves úton. De Helenka nem engedte vezetni magát, csak később, amikor fejük fölött, az öreg égerfák koronái közt, a sűrű sötét bezáródott, a folyócskán átvivő pallónál, ahol nagybátyja s a többiek már várták őket. Fölöttük sötét, a palló alatt feketeség; a feketeségben a víz csendes mormolása.

Ahogy a pallón áthaladtak s a fák közül megint a szabadba értek, túl a réten egy kisebb dombon egy tölgyliget feketélt előttük. Itt volt a vége a zarándokútjuknak. Ahogy Tomás észrevette, a tölgyliget irányában egy férfi állt, odébb a mezőn egy másik, jobbra meg még egy. Mozdulatlan álltak, mintha vártak volna valakire. Tomás megkérdezte, kik azok.

— Az őrök, vigyáznak — magyarázta Klanec.

A tölgyfaligetnél azonban egyetlen lélek sem; mintha senki sem volna ott. A tölgyes is egészen fekete, fénytelen. De ahogy sűrű fedele alá léptek, férfiakat és nőket láttak, akik fekete árnyként surrantak át a törzsek közt, egyesével vagy csoportban, a legkülönbözőbb irányokból, mind a vén liget közepe felé. A sötét ágak fonatában már fény is csillant fel.

Egy falámpásban égett, egy izmos tölgy ágára akasztva. A másik lámpás lobogó faggyúgyertyájával a földön volt, oldalvást a tölgytől, a kiálló görbe gyökerek között. Mellette nagy kupa s egy fehér kendővel letakart kosár. A lámpások reszkető fénye ott hunyorgott az öreg fák törzsén, s a tisztáson, amelyet körülzártak.

A függő lámpás közelében a sötét palástú Moc prédikátor állt, meg Tauc kántor néhány parasztal, akiken hosszú sötét kabát és szép fehér zeke volt, a fejükön széles kalap. Köztük a mezrzsisciek is, akiket Tomás jól ismert, Hubacsek, Kolcsár és Vanecsek, mind a három derék, javakorabeli gazda. A vidékiek közül a rohenicei fehérhajú Jakub Pikszet mutatta meg Helenkának, meg a magas és sovány Matyej Kupkát, a szlavjetinit, akinek feltűnő hosszú nyaka volt, Tomás ezt a kettőt is jól ismerte.

A többiek felől is kérdezősködött s meghallotta, hogy az a tömzsi a kralova-lhotai Vilímek, az a nagy mellette, az a szürkekabátos, hosszú fekete hajú, a szlavjetini molnár, épp a sesztovicei Nemecsekkel beszél (ez alacsonyabb ember volt), az ott rögtön mellettük szintén szlavjetini, Mikulás Jakl. Név-

ről az apja s a nagybátyja elbeszéléséből majd mindet ismerte, s tudta, hogy különösen buzgó és különösen nagyrabecsült testvérek.

A többiek e körül a kis térség körül gyülekeztek s mindjárt ketté is váltak; egyik oldalon a férfiak, a másik oldalon az ünneplőruhás asszonyok, kis kabátkában vagy csak lajbiban, férjesek és hajadonok, egyszerű fehér főkötőben, fejkendőben vagy hajadonfőtt, a homlokukon szalag, a hátukon hajfonat.

Klanec elől, a prédikátor körül álló csoporthoz vezette oda a két hegyilakót, Jiráseket és Urbant, az utóbbi beszédesen mutatkozott be Mocnak és elevenen üdvözölte őt.

Helenka, aki az asszonyok között állt, megnézte ezt a csoportot és a gyülekezet többi részét is, amely a liget homályában, a gyertyák ködös, hunyorgó fényében olyan titokzatosnak tetszett. Apját is kereste, nincs-e a férfiak közt. Később váratlanul őt is megpillantotta, szemben a pázsit túlfelén. Éppen akkor érkezett; ahogy kipirult, izzadt arcán s szapora lélekzetén látni való volt, igen sietett. A prédikátor s a körülötte állók örömmel látták s élénken üdvözölték.

Amikor a tölgynél álló férfiak kalapjukat levéve a többi közé léptek, a beszéd zaja a fák közt hirtelen elcsendesedett. Csak a prédikátor maradt ott s vele Tauc kántor. Moc levetette köpönyegét s a fa alá rakta; paróka nélkül volt, fekete paraszt kabátban, fekete harisnyában, kezében az agenda; szemközt állt a gyülekezettel. A férfiak levették a kalapjukat, a kántor rázendített: „Énekeljünk ez órán", s mindnyájan, a prédikátor is, vele énekeltek. A fényt elrejthették a tölgyesben, de egy egész embercsoport teljes hangú éneke kihatolt volna a ligetből s az éjszakai mély csöndben messze elhallatszott volna a mezőkön, földeken. Ezért hát mindyájan visszafojtották a hangjukat.

Helenkával éppúgy mint Tomással ott volt az énekeskönyve, ebben a mély homályban azonban nem tudta zsebéből kihúzni, noha a szomszédságában, a tömegben, a harmadik lámpa is föllobbant, De nem is volt szüksége rá; tudta kívülről az éneket. Gyülekezetben azonban idáig még sohasem hallotta. Most napbarnított férfiak énekelték, fiatalok és ősz öregek, ráncosképű és sima, üde arcú nőtestvérek. Az ének az éneklő hangok fojtottságával is megilletődést keltett, de az-

zal is, hogy hol szólt; ahogy az ágas-bogas fák fekete ernyője alatt fojtottan tovaszállt, benyomult a sárga penésszel teli vén fatörzsek közé, s a lámpások rőt, reszkető fényében a mélységes sötétbe veszett.

Amikor az ének elhallgatott, a tölgy felől a prédikátor szava szólt bele a csöndbe, ahogy a gyülekezetet üdvözölte; majd zengő, megnyerő hangon kezdett el beszélni.

— És ültetett Ábrahám fákat Bersabéban, s hívta az Úrnak, az ő erős és örök istenének a nevét. Mi is, férfi és nőtestvéreim, a fák alatt gyűltünk össze, ezek alatt a tölgyek alatt, mintegy rejtekhelyen, hogy a mi őseink hite szerint szólítsuk a mi úristenünket, mivel a világ hatalmasai elvették tőlünk az imakönyvünket is, s nektek a pápisták templomába kell járnotok, az ő papjaikat hallgatnotok, képekhez és szobrokhoz, mindenféle emberi kézzel csinált bábokhoz imádkoznotok, régi és új szentek előtt hajbókolnotok, ami a szentírás tiszta igazságának mind ellenére van.

— Mindenféle szorongatás fogyaszt minket, de Krisztus Urunk azt rendelte rólunk, hogy ne kiirtottak legyünk, hanem megtartottak.

Machovec vadász most nem úgy állt, mint az oujezdi templomban, lehajtott fejjel, szeme a földön, hogy bele ne nézhessenek, nem olyan volt, mint a kőoszlop, ahogy Csermák ispán rosszmájúan mondta. A vadász szíve a prédikátor szavára most egészen kinyílt. Kezdetben egyszer-kétszer odanézett a gyerekekre, de aztán nem fordította el a prédikátorról a szemét. Egyszer egy pillanatra mégis lesütötte, amikor azt hallotta:

— Kényszerűségből vagytok a bűn szolgái, kényszerűségből vall mást a szátok, mint amit a szívetekben hisztek, s egy színlelés az életetek.

Merőn nézett a prédikátorra, arcán a szorongó feszültség kifejezése, mintha ítéletét várná.

— Nem lehettek és nem is vagytok nyugodtak a lelketekben, — magyarázta a prédikátor — hisz, ahogy Krisztus Urunk a szent Máté evangéliumában mondani méltóztatik, aki megtagad engem az emberek előtt, megtagadom én azt az én atyám előtt, aki a mennyekben van.

A vadász titkon egy mélyet sóhajtott.

— És minthogy inkább illik istennek engedni, mint az embereknek, — mondta a prédikátor — szánkkal is vallanunk kell, amit a szívünkben hiszünk, ahogy isten a Jozsue könyvében parancsolja: „Ne távozzék el a törvénynek a könyve a te szádtól, hanem elmélkedj róla éjjel és nappal."

Ez a szó perzselt. A vadász lelkiismerete megszólalt a prédikátor szavára. Hisz éppen ez fúrdalta olyan gyakran, épp ez nyugtalanította, épp ezt latolgatta olyan sokszor az erdő magányában, s otthon álmatlan éjszakáin, amikor egy belső hang arra ösztökélte, hogy határozzon, hogy határoznia kell. Most ez a szemrehányás, korholás, az egész lelkiismerete hangot kapott, mint élő szót hallhatta.

Helenka ez alatt a beszéd alatt, míg a prédikátori szó élesebben vágott az elevenébe, mindúntalan az apjára nézett. Észrevette, hogy változik el arca, hogy húzódik át rajta a ború, hogy rázkódik meg s kap kétszer is akaratlan a hajához, amikor a prédikátor azt hozta fel, hogy itt-ott a testvérek is felismerték már ezt, fölsorolta a nevüket, lakhelyüket, hogy otthagyták ezt a kétértelmű helyzetet, kivonultak ebből a babiloni fogságból, nekivágtak a határon túlra az ígéret földjének, ahol szabadon vallhatják őseik hitét. Helenka megijedt ettől a felhívástól s az apja szemmellátható megindulásától.

A továbbiakban a prédikátor intését hallotta, hogy a szorongattatásoknak ebben az idejében, amikor betelt, amit az Írás mond, hogy az Úr más népek közé vezeti s bot alá taszítja őket, őseik hitéhez mindnyájan hívek maradjanak, aztán felszólította őket, hogy azoknak a példájából vegyenek erősséget, akik a hitért jószágukat s nyakukat kockáztatták, leljenek vígaszt a szent olvasmányban s az áhítatos énekek éneklésében, most pedig keressenek erőt és vígaszt a leghatalmasabb erősségben, az úrvacsorájában.

Megindult a készülődés rája. Moc hangosan mondta el előttük a bűnvallást s a bocsánatkérést; ezt az imát az egész gyülekezet suttogva mondta a prédikátor után, aztán a megbánásról tette föl az ünnepélyes kérdést s az egész tömeg együttesen válaszolt rá. A nyilvános bűnbocsánat után a két szín alatti úrvacsora következett.

Tauc kántor a prédikátor segédjévé lett most. A kis kosárból odaadogatta a halacskákra fölszelt kenyeret, Moc megáldotta, éppúgy mint a bort, amelyet Tauc a kupából a ke-

helybe öntött. A férfiak és nők közelebb léptek a tölgyfához. A prédikátor megszegte a kenyeret, a megvendégeltek mindenikének a kezébe adott egy darabot, Tauc pedig nyomában ment a kehellyel s az ajkukhoz illesztette.

Helenka Tomást pillantotta meg, ahogy az apjához szegődött s vele együtt lépett az úrvacsorájához, apja bűnbánó arcába is belenézett, ekkor azonban eltűnt előle a bátyja, s maga került a legközelebb álló nőtestvérekkel az első sorba, hogy az úrvacsorában részt vegyen. Ebben a pillanatban megint nagymama reszkető keze, könnyektől csillogó ráncos arca jelent meg előtte. Őelőtte is ködbeborult minden s megreszketett, amikor a prédikátor odaadta a megáldott kenyeret. Amikor pedig a kehely csillant meg szeme előtt, érezte, hogy elsápadt.

Aztán térdreesett, mint mind, hogy hálát adjanak az úristennek. A fojtott, áhitatos ének megint fölcsendült; a gyatra lámpások hunyorgó, ködös, vöröses fényénél, a durva törzsek oszlopai körül repdeső árnyak közt szállt föl a csöndes, mozdulatlan koronák fekete boltjára.

Helenka nem énekelt, nem tudott a meghatottságtól. De boldog volt, a test tápláléka és itala a lélek táplálékává és italává vált benne. Nagy súly esett le róla; megkönnyebbülést érzett, megvilágosodást és vonzalmat a vele térdeplők iránt. Egy lélek volt velük s áhitatos, buzgó éneküket a szívében énekelte.

20

CSERMÁK ispán, mint mindig, ezt a napot követő reggelen is igen korán kelt. Miután megmosdott, a padlóra térdelt s a sarokban, az asztal fölött függő szentképek felé fordulva elmondta az imádságát, azután kiment. A major rég fönn volt. A korai munka sürgés-forgása mindenfelé; főként a csűrnél és lóistállónál. Az ispán nem oda indult ellenőrzésre, mint máskor: a vadászház felé tekintgetett, aztán a sáfárhoz ment, az etetést kérdezte, s mintegy mellesleg, hogy a vadászék otthon vannak-e.

— A vadász igen, az megjött már, de a gyerekei még nem.

— Ő is el volt?

— Én nem is tudtam, de reggel találkoztam vele, amikor visszatért, mégpedig jó későn, világosodott már.

— Olyan későn? És hol volt?

— Azt mondta, az erdőről jön, hogy hiúznak járt a nyomán; állítólag egy hiúz tévedt ide valahonnan a szedlonyovi erdőkből, szörnyű károkat tesz.

— Hiúz, hm?... Tehát nem vadorzó?

— Nem, hiúzt mondott.

— De nem fogta meg — az ispán komolyan mondta ezt, mégis gúnnyal.

— Nem, azt mondta, csapdát kell állítania.

Az ispán elment az istállókhoz. Ebben a hiúzban nem akarózott hinnie. Az is hiúz volt a zsidó temetőnél, gondolta epésen. Ezek az éjszakai kószálások. S most egyszerre a hiúz meg a csapda. Csak aztán magát ne fogja meg vele a vadász.

Amikor a majorban reggeliztek, a mezrzsicsi Klanec gazda kocsija zörgött a kapu elé. Nem jött be az udvarba, hanem azonnal megfordult, mihelyt Tomás és Helenka leszállt róla, s a kastély alá hajtott a faluba. Az udvarban nem volt senki sem ezalatt. Az ispán azonban, aki az iroda ablakában állt, észrevette a visszatérő vadászgyerekeket.

A tegnapi út, az átvirrasztott éjszaka, s a mai kocsizás sem vett erőt Tomáson. Fürge volt, mint az ebihal, Helenka azonban fáradtnak látszott, egész éjjel le sem húnyta a szemét, aztán a megilletődés nagymama szobácskájában, a tölgyesben, az istentisztelet alatt és utána, amikor szép csöndben és apródonként mind elszéledtek megint! Úgy tűntek el a sötét mezőkön, ahogyan jöttek. Helenka és Tomás megint a nagybátyjukkal mentek, meg a két vendégével. Az apjukkal csak néhány szót váltottak. Nagymamához nem jöhetett be ővelük. A tölgyligetből egyenest Szkalkába kellett mennie, hogy elébb érjen haza, mint ők, megőrizni a látszatot, hogy az erdőből jön haza.

Aztán a válás nagyanyótól, aki az ágyában ülve egész éjszaka várta őket, a híreikre szomjazva. Amikor istenhozzádot mondott nekik, megáldotta őket, s figyelmeztette, hogy tartsanak meg mindent az emlékezetükben. Még betértek a homályos faházikóba, ahol bátyjuk a két hegylakót rejtegette, utána föl a kocsira. Világos nappal volt már, amikor Mezrzsics-

ből kihajtottak. A kocsi harmatos mezők s gabonatáblák közt nyikorgott a száraz úton. Körül minden a szép júniusi reggel derűjében állt. De Helenka gondolatai még mindig az elmúlt éjszaka titokzatosságában és homályában jártak. Elgondolkozva pillantott maga elé: nem törődött Tomás és bátyja béresének az eleven beszélgetésével. Akkor szólt csak, amikor Tomás kérdezte. A gabonatáblák, rétek, fák jobbra és balra a hátuk mögé szaladtak, aztán épületek is villantak föl, bennük s az úton is emberek. De Helenka nem nézett vissza. Csak akkor riadt föl, amikor már a dűlőúton a gyümölcsfasorban mentek, s Szkalka fehérlett föl előttük. Megijedt. Itt van megint s rögtön a kisasszonyhoz kell mennie. Félt ettől az úttól, a kisasszonytól, a beszédtől vele, a kérdéseitől. Szégyelt hazudni neki, aki mindig olyan kedves volt. Soha nem esett ilyen nehezére színlelnie s a hitét megtagadni, mint most. Ezt érezte, amikor a kisasszony szobájába lépett, amelyben épp akkor senki nem volt, s megpillantotta a félreállított spanyolfalat s a kis oltárt, amelynél a kisasszony épp elvégezte a reggeli áhitatát. Azok a szobrocskák rajta, Szűz Mária a világias, brokát ruhácskájában, s az az új szent. Fülébe csengett, amit a prédikátor a tölgyligetben ezekről a figurákról és képekről meg az új szentről mondott. Nem vette észre, hogy Polexina kisasszony állt meg a hálószoba ajtajában.

— No, Helenka, későn jöttél, de el nem késtél — mondta mosolyogva. — No és nagymama? — kérdezte a maga módján magvasan, majdnem, hogy szárazon. Most, hogy a betegségéről részletesebben hallott, rögtön elhatározta, hogy egy kenőcsöt küld neki, annak csoda jó hatása van, meg valami gyökeret is, azokat tegyék nagymama mosdóvizébe, ha vízben áztatja a lábát, jobban lesz; csak hogyan küldjék el?

— A bácsi cselédje lenn van a faluban, a lovakat eteti.

A kisasszony azonnal becsomagolta a gyökereket, hozott egy kis tégely kenőcsöt, odaadta Helenkának, hogy vigye el s mondja meg a béresnek, hogyan bánják vele. Helenka készségesen rohant ki a szobából. Nem azért sietett annyira, hogy a cselédet elérje, hanem hogy kinn legyen s a kisasszony ne kérdezősködjék tovább.

Az ezt követő csütörtök délután Dobruska város szolgája egy írást hozott Szkalkára. Beadta az irodára; az ispán nem volt otthon, elment a földeket megnézni, s főként a réteket,

amelyeket a robotosok épp lekaszáltak. Az írnok rápillantott a címre s ezt olvasta: „Nemzetes és vitézlő pténi Hendrych Lhotszky nemes úrnak, a szkalkai uradalom érdemes jószágkormányzójának, nagyrabecsült urunknak, Szkalkán." Rögtön odavitte az írást a jószágkormányzónak. A kertben találta, a kis hársfasorban. Egy padocskán ült s fehér holland pipájából fújta a füstöt, úgyhogy egész füstfelhő volt a feje fölött. A jószágkormányzó azonnal feltörte a levelet. Nyilvánvaló meglepetéssel olvasta s minél tovább olvasgatta, annál gyorsabban pöfékelte a füstgomolyagokat. Így dohányzott; amikor elolvasta, gyors léptekkel Polexina kisasszonyhoz indult. Csak fönn a bolthajtásos udvarban hagyta abba s tette le a pipát az ablakra. A kisasszonyt ott találta vén, írott növénykönyve mellett.

— Hozok valamit! — kiáltotta az ajtóban már, s feje fölé emelte a felbontott levelet. A kisasszony rögtön megértette arckifejezéséből, hogy ez az írás nagyon nincs ínyére.

— Prágából? Karlovy Varyból? — kérdezte kíváncsian.

— Na nem olyan messziről, Hradecből. — Leült szembe vele s rögtön olvasni kezdte a nagyobb részt nyomtatott levelet. Csak néhány kihagyott hely volt a nyomtatott szövegben kézzel írva, éppúgy, mint a felirat is. Ezzel kezdődött:

„Nemzetes és vitézlő nemes kormányzó úr, nagyrabecsült és igen kegyelmes jóakaratú uram."

Ezek alatt az írott sorok alatt nyomtatásban ez állt:

„A mindenfelől jelentkező szükséglet idején a legjobb eszköz buzgó bűnbánattal csalni ki az égből isten áldását s bő vigasztalását." A kormányzó elmosolyodott, a kisasszonyra nézett s megismételte. — Kicsalni! Az égből, az úristentől kicsalni? Hallod? — s tovább olvasta: „Épp ezért a nagytiszteletű püspöki konzisztórium határozata szerint bűnbánó istentiszteletet óhajtunk kezdeni." — A jószágkormányzó itt fölemelte a hangját s tovább olvasta a kézzel közbeírt sorokat. — „A gróf őkegyelmessége városában, Dobruskán, pünkösd utáni hatodik vasárnap, azaz július elsején reggel nyolc órakor."

— Misszió! — kiáltott föl a kisasszony meglepetten, de nem éppen barátságtalanul. — És ki? könyörgöm, bátyám uram.

— Igen, misszió — vágott bele az öreg jószágkormányzó mogorván, s tovább olvasta a szöveget, amely megint nyomta-

tott volt: „A gróf őexcellenciája, a királyi helytartó urak őkegyelmességei s az említett püspöki konzisztórium nevében tisztelettel kérem, hogy az egész keresztény közösség üdvére szolgáló munkát minden lehetséges segédlettel és rendelkezéssel barátságosan támogatni szíveskedjék."

A jószágkormányzó meglengette a levelet s élesen vetette oda, vörösebben, mint az elébb:

— Ez az opocsnóiakra vonatkozik, de minthogy Dobruska itt van az orrunk előtt, tehát...

— De bátyám uram — korholta a kisasszony.

— Ez az igazság! Lesz gond vele. Kergessem a fickókat a prédikációra.

— Olvassa kérem, mi van még.

— Ami ezután jön, az szorosan a dobruskai atyafiakat illeti, miránk nem tartozik különöskép.

— Olvassa csak.

S a kormányzó olvasta:

„Alázatosan jelentjük az istentiszteletre tartozó szükségletünket: először is illedelemmel kérjük, hogy két egyszerű szobácskát készítsenek elő egy vagy két külön házban az egyházi szónokok számára, a lehetőségek szerint kényelmeset. A lakást kimeszelni egyáltalán nem szükséges."

— Ketten jönnek tehát — vágott közbe a kisasszony.

— Ketten, az biztos, ha ugyan nem hárman — s rögtön tovább olvasta.

„Másodszor: a szállást, ahol az étkezés lesz mindnyájunk számára, lehetőleg valamely jámbor matrónánál rendezzék, aki bizonyos fizetésért szükséges eledelünket elkészíti.

Harmadszor: Az úr keresztjéhez tölgy vagy valamely más keményfa, húsz sing hosszú, vagy valamivel rövidebb, időben kivágandó.

Negyedszer: Az állványhoz mintegy tizennégy darab gerenda vagy ölfa, amennyiben hosszúak, valamivel kevesebb szükségeltetik, deszka mintegy három rakás." — A kormányzó leeresztette kezét a körlevéllel a térdére, a kisasszonyra meresztette a szemét, s mosolyogva vetette oda: — No meg még ez...

„Ötödször: — olvasta. — A várost el kell látni sörrel és kenyérrel, mert a hirdetés ideje alatt, minél jobban híre fut a dolognak, annál több nép gyűlik majd össze." — S a kor-

mányzó a levelet az asztalra téve, újra elmondta: — Minél több nép gyűlik össze, ezt fontoljátok meg, ti kedves dobruskai atyafiak annál több sört is isznak. Ez foglaltatik ebben. S a dobruskaiak ezt föl is fogták. Szétküldik a felhívásokat, amiket a misszionáriusok küldtek nekik, s nekünk tessék támogatni. Minél több ember, hogy test és lélek a magáét megkapja.

— De bátyámuram, ez szent misszió.

— Az, az és a jezsuita páterek — ez a legnagyobb gond.

— De hát ki jön, várom, hogy megmondja.

— A hradeci rendházból a páterek. No és még ez.

Elolvasta az áthúzott sorokat is. „Mellékelek néhány hírüladó levelet is s udvariasan kérem, hogy azt azonnal biztonságos módon s biztos alkalmatossággal a helyére juttassák. Ami a többi dolgot illeti, azt szóbelileg könnyebben megbeszéljük." Majd a vége megint áthúzatlan.

„Úgy magamat, mint ezen apostoli munkát addig is alázatosan a kegyes jóakaratába ajánlva, maradok a nemzetes és vitézlő nagyérdemű jószágkormányzó úrnak, Krisztus Urunkban alázatos szolgája: Fr. Materzsovszky S. J. Misszionárius."

— Ah, ezt gondoltam! De ki van még vele?

— Azt nem tudom, itt nincs semmi. Tán az a páter Firmus is, aki vasalt cipővel tapossa a parasztok meztelen lábát, az nekem is odavetette, — a kormányzónak eszébe jutott, amit a kisasszony előtt akkor, amikor Prágából visszatért, eltitkolt — hogy Szkalkában sem lehet megbízni, ami a hitet illeti.

Polexina kisasszony elborzadva egyenesedett ki.

— Mit beszél, bátyámuram? Szkalkában? Ezt mondta? De mikor, hol? Az lehetetlen.

Lhotszky úr, ha már elszólta magát, kénytelen volt elbeszélni, ami akkor történt. Az öreg kisasszony fölhúzta a szemöldökét. A gyanú, amelyet páter Firmus kifejezett, nyomta, megdöbbentette.

— Hogy mondhat ilyet! Tud valamit? Akkor álljon elő vele, — tette hozzá szigorúan s többször is — bizonyítsa be!

— Az nem sikerül neki, minden praktikájával sem.

Amikor Lhotszky úr a kisasszonytól visszajött, az irodánál Machovec vadásszal találkozott.

— Hol voltál? — kérdezte, mert mint jobbágyembert tegezte.

— Az irodán, nagyságos uram, az erdei robot dolgában.

— Na, nem mondták, hogy egy szép kis levél jött Dobruskából?

— Az ispán nem jött idáig vissza s az írnok nem mondott semmit sem.

— Akkor, hogy tudd, Dobruskába misszió érkezik, páter Materzsovszky s még egy vagy kettő vele. — De akaratlan is abbahagyta, fölkapta a fejét, szeme megnőtt a csodálkozástól, hogy a vadász annyira megdöbbent, szinte megijedt, s olyan zavartformán kérdezte, ide is eljönnek-e?

— Hová? Szkalkára? — csodálkozott Lhotszky úr.

— Nem, azt gondoltam Oujezdre esetleg.

— Még mit nem! Dobruskába jelentették be magukat s nekünk oda kell hajtanunk a báránykákat utánuk.

— De mikor, könyörgöm?

A jószágkormányzó megmondta s mosolyogva tette hozzá.

— Gondolom, hogy nagyon kedveled ezeket a fekete angyalokat, de bizonyára nem úgy, ahogy az ispán.

Bement az irodára. Nemsokára utána az ispán is bejött. Ahogy a jószágkormányzó ránézett, rögtön észrevette, hogy hoz valamit, föl van indulva valamelyest. De szántszándékkal nem említette, csak azt kérdezte meg, a rétekről jön-e.

— Onnan. — De rögtön hozzá is tette, hogy mi hírt hoz, hogy visszatérőben az oujezdi plébánossal találkozott az országúton, az Dobruskán volt, az esperesi hivatalban.

— Ahá, a misszió — szakította félbe Lhotszky úr, nem minden káröröm nélkül, hogy elrontja a meglepetést, amit az ispán akart az újságjával szerezni.

— Méltóztatik már tudni?

— Hivatalos írás jött Dobruskából. De hogy hányan lesznek, az nincs megmondva. Páter Materzsovszky, azt tudom.

— És páter Firmus.

— Akinek az a szép cipője van: azt gondoltam. Van harmadik is?

— Koniás páter úr. Az nemrég került Prágából Hradecre; fiatal még. A dobruskai esperes őnagysága szerfölött dicsérte, hogy milyen szónok, hogy buzog az eretnekek ellen, nem fél semmitől, mindenhová bemegy, ahol huszita könyveket gyanít, annyira, hogy Csaszlav vidékén a parasztok meg is verték s bezárták az ólba. Éhen akarták veszíteni.

— Az ólba, no lám, szép kis rezidencia — vetette oda gúnyosan a kormányzó. — Akkor hát ez is eljön hozzánk.

— De szükség is van már, nemzetes uram, a szent miszszióra. Az eretnekség ezen a vidéken csúnyán mozgolódik, úgyszólván világos nappal. Itt Mezrzsicsen, a plébános úr mesélte.

— Mi?

— Volt itt valami zittaui prédikátor s a mezőkön tartottak éjidőn istentiszteletet.

— Menjen már! A plébános valami pletykát hallott.

— A dobruskai esperesi hivatalban is mondták. Bizonyos igaz, a múlt vasárnap gyűltek össze a bárányok, amikor — s ezt lassabban szúrta oda — amikor a vadász gyerekei is Mezrzsicsen voltak.

— Tán éppen ezen az istentiszteleten? — támadt rá gúnyosan Lhotszky úr.

— Én nem mondok semmit, nemzetes uram, csak azt, hogy épp vasárnap.

— Mondja még azt is, hogy a vadász is ott volt.

Az ispán vállat vont s erőt véve dühös felindulásán, fátyolozott hangon mondta:

— Én azt mondom kérem, amit a plébános beszélt. Ezek a husziták és lutheránusok éjszaka összegyültek, ez biztos, mégpedig nyilvánosan, a szabad ég alatt. Hogy ki volt ott... — újra megvonta a vállát. — Ami pedig a vadászt illeti, az azt mondta, hogy azon az éjjelen az erdőn volt, hiúzlesen.

— Ott is volt, a gyerekei meg a nagyanyjuknál. — Lhotszky úr ezt olyan élesen mondta, hogy az ispánnak abba kellett hagyni:

— Igen gyanakvó természet s minden alap nélkül — rótta meg a kormányzó élesen. — Most pedig olvassa át azt a dobruskai írást s hirdettesse ki. — Mogorván adta ki a parancsot s kiment az irodáról.

Az ispán utána nézett. Már erőt vett magán. Teleszívta a képét s dühösen fújt a kormányzó után. A fojtott düh villáma kicsapott. Átfutott az arcán, ott fénylett a szemében is.

— Persze, te nem engedsz a vadászra semmit sem mondani. Nálad nem érek el semmit, de majd...

A MISSZIÓ, misszió, mindenütt csak a misszió. A dobruskai városházáról, az uradalmi irodákról szétfutott a híre, a szószékeken kihirdették, mindenütt csak róla beszéltek, mindenütt, az opcsnói uradalomban, a szkalkaiban, aztán a dobruskai gabonapiacon s távolabb az orlicei hegyek falvaiban. Úgy várták, mint nagy eseményt, néhol félelemmel, titkos ijedelemmel is. Tudták, hogy nemcsak pompás istentisztelet lesz, tele buzgó lobogással, de harc is, a misszionáriusok nemcsak lelkes hitszónokként jönnek, de kutatni és vádat emelni is.

Leginkább a falvakban rettegtek, de csendben és titkon Dobruskán is arról beszéltek, hogy rendeznek-e a misszionáriusok nyilvános könyvégetést.

Erről tárgyaltak otthon a kuckók magányában s este az akkoriban még tisztára faházakkal szegett főtér körül a tornácokon.

Annak is híre futott, hogy a misszionáriusok nem a plébánián fognak lakni, hanem, hogy a városi tanács két kis szobát nézett ki a kívánságukra, egyet az öreg Szladnónénál, aki főz is rájuk, — a jezsuiták közül kettő ott fog lakni, a harmadik meg özvegy Paskalnénál, a városi aktuárius* feleségénél.

A városi tanács a hradeci jezsuiták érkezése előtt három nappal hozzálátott a szószék felállításához, nem a temetőben, a tavaly előtt befejezett plébániatemplomnál, ahol nem volt megfelelő hely, hanem az akkor még szobortalan főtér közepén, a magastornyú városház közelében, amelyhez kívülről egy kőlépcsőház volt hozzáépítve. Az ácsmester reggeltől estig ott dolgozott a legényeivel, reggeltől estig kopogott a szekerce, a kalapács, és szólt az ácsok kiáltása, akik a júniusi nap tüzében a verejtékes munkát alaposan locsolgatták.

Kíváncsi tömeg állt állandóan körülöttük, leste, hogy nő a gerendákból, szarufákból az állvány, hogy borítják el a deszkák, a szokatlanul magas szószékre hogy készítik el a korlátos lépcsőt.

* *Okiratok készítésével és megőrzésével foglalkozó bírósági hivatalnok.*

Bámész fiatalok s öregek álltak ott; megálltak az arramenők, elácsorogtak, elbámészkodtak.

Fönn a városház tornyában a vigyázó nap nap után hosszú ideig kitartott a folyosón a nap hevében, megfeledkezve róla, hogy a vidéket figyelje. Lehajolt, s a piacteret nézegette, hogy nő a munka, az ácsokat nézegette, az eltörpült csoportocskákat, kurtuló árnyékukkal. Látta a szomszédokat, a lányokat, fiúkat, látta a szekeret megállító kocsist, látta urait is, a városi tanácsot; legsűrűbben Flórián Suvart polgármestert meg Varadajnt, a városi céhmestert.

Az előljárók és tanácsosok mind megálltak, csak Mikulás Doubrava tanácsos nem.

S nem volt ott senki a zsidónegyedből sem, amely ott lapít a piac mögötti kis térnél, hat igénytelen faházikó, öt lakóház, hatodik a zsinagóga.

Ezek közül a zsidó családok közül nem jött el egyik sem megnézni, még hátrább sem állt meg, féltek, hogy rájuk kiabálnak, szidják, fenyegetik őket, hogy várjanak csak, megjönnek a misszionáriusok, akkor majd meghallják, miféle fajzat a zsidó; ettől féltek vagy attól, hogy a hátuk mögött, vagy a szemükbe is csúfolkodón rázendítenek: Hej, Saul Lech, zsidók, tudjátok, mi újság!

A zömök, gömbölyű Junk esperes rögtön első nap, amikor hozzáfogtak, eljött és megnézte.

Másnap, péntek délután megint ide indult, noha fülledt forróság volt. A kövezetlen poros utca kihalt, üres.

Az ácsolt házak meszelt falai szinte vakítottak fehérségükkel az izzó napban. Az álmos csöndbe egyszerre friss hangok csendültek. Az iskola alacsony faházának kicsiny ablakán csap ki a hegedűvel kísért ének.

Az esperes kicsit odébb megállt a kedvéért. De ekkor észrevette, hogy az út túlfelén, az iskolával szemben egy földszintes házikó nyitott ablakán a fehérhajú Jirzsi Lemfeld pillant ki, egyike a legkorosabb atyafiaknak. Nyolcvan esztendős volt. Hajának az ezüstje, ahogy fejét hallgatózva kidugta, megcsillant a napon. Az iskolából vékony lány és fiúhangok kara hangzott ki.

Égesd az eretnek vétket,
Tűzbe gonosz tévelygések,
A pogány hit, égjen nosza

Minden asszonyi babona.
Égjél, égjél te is, Jan Husz.
Nehogy lelkünknek alágyujts.

Az öreg Lemfeld gyorsan hátralépett s becsukta az ablakot. Az esperes csodálkozott, azt gondolta, az öreget talán a hangos ének bosszantja s csendet akar.

Nem jutott eszébe, hogy tán maga a kis ének ingerelte, hisz a kántor azért gyakoroltatja az ifjúságot, hogy a tűznél, amikor a misszionáriusok a Dobruskán összeszedett könyveket égetik, rá lehessen zendíteni.

Az esperes elment az iskola előtt, s látta Vondrzsejc kántort, amint a padok előtt hegedül, mellette a „segédje", aki egy nádpálcával verte a taktust s együtt énekelt a gyerekekkel. Az esperes megelégedése jeléül odabólintott az ablak felé, amitől rögtön tűz szállott a tanítókba. A kántor rányomta a vonót, s játszott, hogy az oldala csak úgy hajladozott belé, a sovány segéd erélyesebben kezdett a nádacskájával vívni, a friss, fiatal hangok meg úgy nekiereszkedtek, mint amikor hirtelen eső kezd neszezni.

Égjél te is, Luther Márton,
Lelkeden az ördög szántson.
Kálvin János, be a tűzbe,
Hogy ne mi égjünk örökre.

Az esperes továbbment s mögötte a teljes kar harsogta:

Égjél te is, György Pogyebrád,
Két nagy pofon elkéne rád,
Égjél, égjél, Zsiska János,
Mint szurokban zsíros lángos.

Az esperes ezeket a szavakat nem vette ki már tisztán; de a dallam még akkor is ott volt a nyomában, amikor már a főtérre ért. Az ács állványánál ott találta a polgármestert és Klinger esküdtet, akik azt figyelték, hogy erősítik föl a szószéknél a tizenöt sing magas tölgykeresztet.

Ebben a pillanatban jött ki a városházáról Mikulás Doubrava, a tanácsos; gyorsan jött le a lépcsőn s mindjárt tovább is akart menni. De meg kellett állnia, a polgármester és az esperes odahívták. De nem sokáig nézegette, valami halaszthatatlan dologgal mentette ki magát s hazafelé indult. De késő este aztán hívás nélkül is megállt ott; az öreg Lemfeldet ki-

sérte haza, akinek ebben az időtájban szokott bezárt ajtajú házában, felesége jelenlétében, a králici bibliából felolvasni.

Az öreg Lemfeld, titkos testvér, maga nem tudott már olvasni, de eljárogatott hozzá, igaz testvéréhez, az isten szavát hallgatni. Lemfeld gyermektelen özvegyember volt, s nem volt senkije otthon, aki úgy gondolkozott volna, mint ő, s akiben megbízhatott volna. Így jött a segítségére Doubrava, akinek a szobájában szentképek voltak, a falon rózsafüzér, minden héten ott üldögélt a templomban a nagy tanácspadban s gyónni és áldozni járt.

Amikor ezen a júniusi estén az öreg Lemfeldet elkísérte, át kellett mennie a főtéren. A szószéknél, amely készen volt már, mindketten megálltak.

Némán álltak a magas emelvénynél, amelyre falépcsők vezettek föl és fölébe hatalmas kereszt nyúlt. Ott feketélt a kereszt meg az egész emelvény az éjjeli ég alatt, a csillagok, a fehér holdsarló ködös világában, amelyet egy-egy siető felhő födött el mindúntalan.

— Így van ez, így van ez... — sóhajt föl a meggörnyedt őszhajú Lemfeld, Doubrava vállára támaszkodva. — Ez már a harmadik. A harmadik misszióra emlékszem, isten, örök isten, Egyiptomban vagyunk, az egyiptomi fogságban. De Izrael Egyiptomban kiáltott, s az úr meghallgatta. Nekünk mukkanni sem szabad, mukkanni sem.

— Még hangosabban sóhajtani sem — emlékeztette szomorúan Doubrava tanácsos.

— De énekelni, énekelni, azt kell. Hallottad, amit elmondtam, mi volt az iskolában délután. Nem megy ki a fejemből. Az iskola, az iskola! Azért küldik oda a gyerekeket, hogy azt énekeljék: Égjél te is, Jan Husz!

— Minket ez éget, — mondta Doubrava sötéten — de a gyerekeinket már nem, azok megszokják, ránevelik őket, hogy undorral és gyűlölettel nézzenek mindent, ami nem pápista. Ez szomorú, borzasztó.

— Igen, igen, mi vagyunk az utolsók, a földre tiportak, ez is elég rossz, s még énekelni és idejönni hallgatni ezeket a feketéket.

Az aggastyán kezét a sötét szószék s fölötte a kereszt felé emelte.

— Jöjjön, bácsikám, jobb, ha elmegyünk, hátha valaki..

Kegyelmed legalább, — tette hozzá, ahogy megindult — kegyelmed otthon maradhat, nem kell sehová mennie, öreg.

— Azt nem is, nem, nem jövök el, — vágott bele dühvel az öreg — de nem azért, mert öreg vagyok, nem jönnék el fiatalon sem. Trunecsek fiatal hozzám képest, s mégis azt mondta, nem jön el, nem hallgatja meg ezeket a feketéket.

— De nekem el kell, tanácsbeli vagyok. — Doubrava fölsóhajtott. — Hanem köszönteni nem megyek, nem megyek el őket. Ide, — pillantott vissza a szószékre, — ide el kell jönnöm, itt állnom és megalázottan hallgatnom.

— Nem leszel magad. A falvakból kit ide nem hajtanak! Hát ő, a szkalkai vadász? — jutott egyszerre az öreg eszébe.

— Csöndesen, jön valaki.

Az öreg Lemfeld engedelmeskedett; Doubravára támaszkodva, csoszogó öreges léptekkel cammogott tovább s halkan fölsóhajtott:

— Istenem, szent isten! Mikor könyörülsz már?

22

Az ÉG a derült éjszaka után reggel sűrű szürke felhővel vonódott be. Késő délután szemerkélni kezdett, s este is szemerkélt. Ebben a rossz időben jött meg Opocsnóról az országúton a szent misszió. Elől két jezsuita lovagolt, széles fekete kalapban, sötét köpenyegben, Materzsovszky és P. Firmus, mindenik egy barna lovon; utánuk a famulusuk, egy diák, az is egy sötét ügetőn, amelyre elől két zsák volt fölakasztva. Utánuk egy fehér kanca jött, ez két lovast hozott. Elől egy jezsuita ült, P. Antonin Koniás, ő is köpönyegbe burkolva, mögötte a szolgája, egy kis diáklegényke. A nyereghez elől egy jól megtömött, duzzadó zsák volt kötve s egy kisebb útitarisznya. A papoknak a széles kalap s a nagy köpönyeg magas gallérja miatt nem lehetett jól az arcukba látni. Meg szürkült is már.

A harangok megszólaltak.

Az emberek az ablakhoz álltak, kiszaladtak a kapu elé, — a piactéren a tornácokra és elébük — megbámulni, akiket néhány nap óta mindenfelé emlegettek s izgatottan vártak.

Megbámulták a két elülsőt, de leginkább és legtovább mégis a fehér kancán ülőt és ifjú lovastársát. Hol gúnnyal és nevetve, hol bosszúsan, sőt dühösen mutogatták az ikerpárt, miféle lovaglás ez, annak a kis-diáknak kijut, a nyomorultnak, fölüli magát s mit szenved közben. A legélesebben Lukács Trunecsek mézeskalácsos beszélt, a felesége is hangosan szitkozódott, hogy így kínozni azt a fiút, meg a lovat, nézzék azt a zsákot ott elől, az nem abrak, hanem könyv, nézzék csak, milyen szögletes, elszedett könyvek vannak benne, bizonyosan, hanem azt a pátert, aki ott üldögél, azt le kellene lökni, lerúgni, hogy ott henteregjen a sárban.

Doubrava tanácsos kissé odébb állt, s meg sem mukkant, csak Trunecsekre hunyorított, riadtan elmosolyodott, s rögtön el is tűnt, amikor látta, hogy a polgármester, Kilinger esküdt s a céhmester a tornácról a jezsuiták elé rohannak. Levették a kalapjukat, s az aprószemű. esőben hajadonfőtt álltak meg előttük. Üdvözölték s a piac-utcáról az esperesi házba vezették őket. Az a templom mellett volt, régi faépület, megtört zsindelyfedelű. Előtte, de a templom temetőjébe vezető fekete kapuhoz közel már, egy terebélyes hársfa.

Junk esperes a káplánnal sietve lépett ki, hogy a misszionáriusokat, akik a hársfa alatt leszálltak a lóról, üdvözölje. Bementek a plébániára, de polgári kíséret nélkül. A polgármester az esküdttel meg a céhmesterrel visszatért a városba. A plébánia cselédje a lovat a főtéri vendéglőbe vezette, velük ballagott a két diák is, hogy a zsákokat a kijelölt lakásra juttassák.

A jezsuitáknak a megbeszélés szerint az öreg Szádlónénál volt ellátásuk; erre az első vacsorára azonban az esperességen kellett maradniuk. A terített asztalon két viaszgyertya égett. Egy tágas, meszelt szobában telepedtek le, amelyben hatalmas sötétzöld kandalló volt s néhány durva festésű szentkép, meg egy nagy, rikítón-sokszínű. feszület. P. Materzsovszky és P. Firmus jó étvággyal evett, Koniás azonban keveset. A sörhöz, majd a borhoz azonban hozzá se nyúlt. Csak vizet ivott.

Harmincnégy esztendős volt; de idősebbnek látszott, s két magas és csontos barátja meg a zömök, gömbölyű esperes mellett, noha nem volt kicsiny, törékeny alkatúnak tetszett. Reverendája elnyűtt, viseltes, sötét haja fésületlen, kócos,

álla és sápadt borotvált arca szinte kékes. P. Materzsovszky vérmes orcája mellett még sápadtabbnak, szinte aszkétikusan soványnak tűnt. Sötét szemében azonban nem volt semmiféle ábrándos, egzaltált fény, hanem a harcos erő és elszántság tüze.

Az asztalnál nem üldögélt el soká. Hamarosan fölkelt s bocsánatot kért, hogy szobácskájába szeretne jutni. Az esperes, házigazdai buzgóságában, nem akarta elereszteni, de látva, hogy a páter milyen határozottan, már-már ingerülten ismételgette, hogy mennie kell, abbahagyta az unszolást. P. Materzsovszky jelentős pillantását is elfogta, hogy hagyják csak menni.

P. Koniás elment. Az esperes, aki idáig személy szerint nem ismerte, de azelőtt is sokat hallott már nagy buzgóságáról s szónoki tudásáról, részvéttel jegyezte meg, hogy valószínűleg nem elég egészséges.

— Nem is, — hagyta rá P. Materzsovszky, mialatt P. Firmus, mint idáig is, konokul hallgatott — sérve van. — P. Materzsovszky fölhúzta sűrű fekete szemöldöke ívét. — És csillapíthatatlan fejfájása. Már évek óta. Most jobban van, de tavaly előtt azt mondta, hogy az írásmunkára teljesen képtelen s félórát sem bírja az olvasást.

— Míg végre szűz Mária segített rajta — szólalt meg egyszerre P. Firmus, de komor szemét nem fordította el, továbbra is maga elé nézett.

— Segített, — erősítette buzgón Materzsovszky — a jicsini szűz Mária, a legjóságosabb gyógyító. Nemcsak a szombati, de a mindennapi áhitaton is erre kérte; így szokott a betegségtől néhány órára szabadulni. De akkor sem kíméli magát. Keveset alszik, hosszan éjszakázik, akár hajnalig is elnézegeti az eretnek könyveket, reggel prédikál, a nap folyamán megint, akár háromszor, ötször is. A gyengeségtől már el is ájult.

— Ó, ó! — csodálkozott az esperes.

— De most új munkába fogott. Elvesszük a néptől az eretnek könyveket, azt mondja, de akkor másokat is kell adnunk helyettük; igazakat és jobbakat. Elvesszük a huszita énekeskönyvet, a nép pedig olyan szivesen énekel. Amíg más nem lesz neki, újra és újra a tévelygő énekeskönyvhöz menekül.

— S a páter úr akarja...

— Igen, azt akarja s már készíti is az új katolikus énekeskönyvet. Összeszedi a régi énekeket és újakat is szerez. Hamarosan nyomdába is adja tán.

— Ez azt a munka, szűzanyám, ez igen! Már az összeszedése, átnézése, aztán ekkora misszionáriusi munka mellett még maga is szerez. S az eretnek könyveknek a megrostálása! — csodálkozott az esperes.

— S amellett még a testétől is megtagad mindent. Látta, mit evett. És nem iszik semmit, a gyümölcshöz hozzá sem ér.

— De miért? — csodálkozott az esperes.

— Hogy a testét büntesse. Szinte gyűlöli s mindenféle mód töri, ha föllázad ellene — magyarázta Materzsovszky.

Most P. Firmus erős álla is megmozdult. Széles szája meg szárazon vetette megint oda.

— A döglött kutyát mondja el — s P. Firmus únszolón fordította zöldes szemét a barátjára.

— Igaz ugyan, hogy vacsora után vagyunk már, — mondta erre P. Materzsovszky mosolyogva — de talán mégsem...

— Akkor elmondom én — vágott a szavába P. Firmus faragatlanul. — P. Koniással voltam, Hradecen túl prédikáltunk. — S már az esperesre nézett. — Ott egy faluban, ahogy P. Koniás a szérű mögé ment s valahol a csűrben könyv után kutatott, kegyetlen bűzt érzett, egy döglött kutya hevert ott, egyszóval teli féreggel már. — Az esperes megrázkódott.

— Elege van belőle? — kérdezte P. Firmus röviden, korholón.

Az esperes szívesen ráhagyta volna, de félt, hogy megbántja a vendégét, így hát kérte, hogy mondja csak el.

— Kegyelmed biztos megfordul s elszökik, — s P. Firmus komor szemében valami gúnyféle csillant föl, — és én is. De tudja mit csinált páter Antoni? Hogy a testét, az orrát megbüntesse, amiért a bűz ellen védekeztek s undor támadt bennük, odament, lefeküdt a dög közelébe a földre, s addig feküdt ott s szítta nyitott orral a bűzt, amíg legyőzte magában az undort.

Az esperes csendben köpött egyet, s P. Materzsovszky a beszélgetést másfelé terelve, rögtön közbevágott:

— Majd ha szónokolni hallja.

— Második Bridelius — mondta P. Firmus megint szárazon s komoran.

— Bridelius? — ismételte meg az esperes.

— Ötven évvel ezelőtt ő volt a legjobb szónokunk — magyarázta P. Materzsovszky. — És megfélemlíthetetlen misszionárius. Bátran ment a husziták és eretnekek közé, behatolt a titkos erdei, pusztai összejövetelekre, ezreket térített meg közülük, harcba szállt a prédikátoraikkal, mégpedig hogyan. Csaszlav vidékén történt egyszer, egy ilyen titkos prédikátorba botlott az erdőn s ott az erdőben volt szóvitája vele. S tudja mi lett a vége? A pokolnak az a prédikátora nyilvánosan beismerte s írást adott róla, hogy meg van verve. Nem papiroson, a fa kérgébe, egy bükkbe véste bele, azon a helyen, ahol vitatkoztak. „Itt volt vitám páter Brideliusszal; isten szavával legyőzött."

— Ah, ah, ezt nem is hallottam! — csodálkozott és gyönyörködött az esperes. — És páter Koniás, azt mondja...

— Második Bridelius! — ismételte meg nyomatékosan s még komorabban P. Firmus és fölkelt. Keresztet vetett s elmondta halkan az étkezés utáni imát.

P. Materzsovszky és az esperes, vörösen, akár a rák, fölkeltek s ők is imádkoztak...

P. Koniás ezalatt odaért már özvegy Paskálnéhoz, a városi aktuárius anyjához; könnyű volt megtudnia, hogy hol lakik. Ott találta a szobában a diák famulussal, akit bőséges vacsorával vendégelt meg. Vendég urát nagy, alázatos tisztelettel üdvözölte. Kezet csókolt neki s rögtön mentegetődzött, hogy méltóztassék megbocsátani, ha a szobájában nem úgy volna minden, mint ahogy kell. Az égő gyertyát víve, odakísérte s még útközben is szabadkozott, ha méltóztatna... A páter azonban félbeszakította az öregasszony beszédét. Fogta a gyertyát, köszönetet mondott s jóéjszakát kívánt.

Ahogy bement, a gyertyát az asztalra állította s azonnal a kicsiny ablakhoz lépett, megnézni, hová néz. A kertre nyílott. Alatta néhány bokor. Ágai fekete árnyként hajladoztak a csendes szélben, a gyengén beharmatozott ablaktáblák előtt. A kis szoba sarkában az asztal fölött szentkép, a szoba szépen kimeszelve, a tiszta ágyon fehér párnák, minden fehér és kényelmes. Az asztalon egy kis üvegben az üröm és levendula zöldje közt két ágasbogas rózsa vöröslött kedves bimbóival.

P. Koniás kihúzta a csokrot az üvegből, kinyitotta az ablakot és mint bűnös világi kedvességet a sötét bokorba hajította. Aztán tovább pusztított. A fehér párnákat, a fölsőt és alsót, a fej alá valót meg a terítőt gyorsan lerántotta s az asztal melletti ládára hajította. Az ágyon csak a durva, vastag vásznú szalmazsák maradt. A puhító kényelmet eltakarította az ágyról, de másfélekép díszítette ki. Köpenye mély zsebéből egy darab krétát húzott ki s az ágy feje felől az ágytámlára egy I. H. S.-t* rajzolt s ezt az I. H. S.-t írta az ajtóra is.

Kinyitotta a székre rakott tarisznyát, kivett belőle egy tintatartót, egy üveg kínai tintát, lúdtollakat, egy vastag, teleírt füzetet, s mindezt az asztalra tette. Három könyvet is rakott oda, melyeket a jól bekötött zsákból húzott ki, kettő kisebb volt, a harmadik nagyobb, címlap és tartalomjegyzék nélkül, azonban azokat is meg tudta határozni, valami ünnepi postilla.** Mind a három régi volt, szinte füstös, nyűtt és erősen elpusztult sötét bőrkötésben. Mint gyanúsakat, kobozta el az úton, Opocsno előtt Ocselicben. Most meg akart győződni róla, hogy milyen eretnekséget vagy tévelygést tartalmaznak. Először azonban megvilágosodást és erőt keresett ehhez a munkához.

Letérdelt a padlóra, kezét összekulcsolta s az asztal fölött lévő képek felé fordulva, félhangon egy miatyánkot, üdvözlégyet s egy külön imádságot mondott el szűz Máriához és Páduai szent Antalhoz, a keresők és vizsgálódók patrónusához; majd háromszor keresztet vetett, s hangosabban és buzgóbban azokat a jámbor szavakat mondta el, amelyekről azt hitte, hogy igen hatalmasok s különös erővel támogatják vizsgálódásában.

Ecce crucem Domini, fugite partes adversae!
*Vicit leo de tribu Juda, radix David, Alleluja!****

Fölkelt, felnyitotta gyorsan találomra a gyanús postillát

* *Jesus Hominum Salvator — Jézus az emberi nem megváltója. A jezsuitáknál még ezt is jelentette a rövidítés: Jesus Hostia Sanctissima, vagy In Hoc Sanitas (Jézus a legszentebb ostya, ill. Ebben az üdv).*

** *Szentbeszédek gyűjteménye.*

*** *Ime Isten keresztje, fussatok gonoszok!*
Győzött a Juda törzséből, Dávid gyökeréből való oroszlán, halleluja!

s mohó pillantással futotta át a megsárgult, sváb betűs oldal feliratát. Mária megkísértésének az ünnepére írt olvasmány volt. Nem olvasta el, türelmetlenül forgatta a lapokat, a másodikat, a harmadikat. S itt megtorpant. Ezen az oldalon, ehol ni, Husz János mester ünnepére volt olvasnivaló.

Koniás páternek fölvillant a szeme, helyes nyomra jutott, megtalálta azt, amit gyanított s keresett; a huszita eretnekséget. Állva s az asztal fölé hajolva újra elolvasta a feliratot, a szövegből egy darabot, aztán fordított s az olvasmány végét keresve, sietősen fürkészett tovább. Egyszerre csak megragadta az első lapot, amin a Husz ünnep felirata volt, balkeze ezalatt teli tenyérrel, szétterpesztett ujjal a szentkönyvet szorította, aztán megrántotta s addig húzta, cibálta a lapot, amíg kiszakadva az egész a markában nem maradt. Összegyűrte, eldobta s tovább ráncigálta, a másodikat, s a harmadikat. A kicibáltakat aztán darabokra tépte, alaktalan csomóba gyűrte s megnyugodva s megvigasztalódva sóhajtott föl.

Egy ideig mintegy ingadozva állt ott, aztán bemártotta tollát s a szent könyv első oldalára fölírta az „abolendumot", hogy ez a mű tűzre ítéltetett, meg kell semmisíteni s az asztal alá dobta. Fogta a második könyvet, leült s beleolvasott, mindjárt az elején. Egy idő mulva egy másik tollat mártott a kínai tintába és sűrű feketeséggel kent be néhány sort. Azután megint olvasott, olvasott, „igazított", közben mindenről megfeledkezett maga körül, még az időről is...

A langyos és nedves júliusi éjszakában a fekete szónoki állvány és a missziós kereszt fölött a vigyázó elnyújtott éneke hangzott föl a városháztorony erkélyéről s hatolt a piactér körüli feketélő fatornácokig, a tizenkét órát jelezve s a fény és tűz gondozására híva fel az embereket. De a tűzhelyekben s a kályhákban rég kialudt a láng, éppen úgy mint a szobákban a fény, — az esperesi házban s az öreg Szádlónénál, a két jezsuita lakásán is. Csak Koniás szobája ablakából szűrődött ki az ablak melletti tiszafákon át egy vörös fénysáv.

Jóval túl volt már éjfélen, amikor Koniás a régi könyvek sűrű soraiból felütötte a fejét. Eszébe jutott, hogy utánanéz még prédikációjának. A kéziratos kötet után nyúlt, amelyből egy teleírt papírlap állt ki. Megfogta, jelül akarta a könyvbe tenni, hogy meddig olvasta el. Pillantása megakadt a papírlap sorain s önkénytelenül is olvasni kezdte, az ő termése volt,

egy rigmustöredék, amelybe még Hradecen fogott bele. Manni félelmetes pokolbeli börtöne volt a szeme előtt, amelynek forrása a fenséges Isteni színjáték volt. A kísérteties, szigorú ábrázolás Dante nagyszerű, gigantikus énekéből került belé s onnét jutott aztán az ő „Pokolbeli kínokról szóló ének"-ébe, melynek a kárhozottak szenvedéseit kellett emlékeztetőül az emberek előtt megeleveníteni, ugyanazokat, amelyeket a fanatikus misszionárius olyan égetően és ijesztően festett meg szónoklataiban. S csendben olvasta:

Tárulj fel, te pokol szája,
Barlangbeli sötétség,
Légy látható legalább ma,
Hogy kebledben szétnézzek.

Csak a kezdetét akarta megnézni, de a szerzői szeretet nem hagyott nyugtot neki; tovább olvasott, a szónoklatáról megfeledkezve. Már nem suttogva, hanem félhangon mondta:

Mert nagy kedvem, hogy lefessem
Az elkárhozottakat,
A kint, a jajt, ördögzsivajt
Hogy itt jönn okuljanak.

Műve itt véget ért. Elhallgatott, tág szemmel nézett maga elé, mintha az örök szenvedés helyeibe nézne, a pokol kapuja mögött, amelyen az a rettenetes felirat áll: Hagyj föl minden reménnyel, aki belépsz ide! Hirtelen, mintha elkapta volna valami, tollat fogott s ezt írta:

Meghallgattak, tárva-nyitva
A nagy börtön ajtaja,
Elalél az ember látva,
S égnek mered a haja.
Én sem tudom sötét dalom
Hol kezdjem el mondani —

A toll kiesett a kezéből, mind a két kezével a halántékához kapott, a szeme mögött vájó tompa fájdalom a halántékát s koponyája hátsó felét kezdte dühöngve szúrni, hasogatni. Egy ideig egész sápadtan, megmeredten ült ott, aztán fölállt s kínjában heves léptekkel mérte föl a szobát. Egyszerre térdre esett, mellén gyorsan kigombolta a reverendát s a jicsini szűz Mária kis képét húzta ki belőle. Megcsókolta, két keze ujjával, mint az ostyát, arca előtt a magasba emelte, fölsóhajtott s panaszosan imádkozni kezdett.

A JÓSZÁGKORMÁNYZÓ híre a misszióról annyira megijesztette Machovecet, hogy egészen belezavarodott. S még új félelem is nyugtalanította, nem vette-e észre a jószágkormányzó ezt az ijedelmet. Efelől megnyugodott. Lhotszky úr egy szóval, pillantással sem mutatott semmiféle gyanút. Ez a felhő gyorsan elvonult a vadász fölül. De a misszió! A jószágkormányzó, igaz, azt mondta, a jezsuiták nem jönnek Oujezdre, de milyen közel lesznek. A vadásznak az is az eszébe ötlött, amit Vosztry mondott, amikor éjszaka ott üldögélt vele a zsidótemetőnél, hogy a misszionáriusok váratlanul törnek az emberre. Aztán meg az ispán. Amikor másnap, pénztek reggel vele s a jószágkormányzóval találkozott, készakarva, az ő kedvéért kérdezte meg, hogy hol lesz a misszió, a jezsuiták hány órára érkeznek meg. Az ispán hunyorgott a szemével, s amikor a jószágkormányzó előadta, amit P. Materzsovszky írásából s az ő híradásából tudott, fölfújta kicsit az arcát. A vadász délben elmondta a gyerekeknek, amit hallott s szomorúan tette hozzá:

— Mindent el fogunk tüntetni az útból.

Megértették, hogy a könyveket.

— Vasárnap a városba kell mennünk, hogy az ispán semmit se szólhasson. Én a szentbeszédre is elmegyek, meghallgatom ezeket a...

— Mi nem? — kérdezte Tomás.

— Nem szeretném. Annyi lesz ott az ember, mint a felhő, ki veszi észre, ha eltűntök, s az öreg Lemfeldnél várjátok be, amíg mindennek vége lesz. Én is szívesen odamennék hozzá, de az ispán miatt nem lehetséges.

Másnap, szombat délben visszatért Szkalkára a kastélybeli hajdú, akit részletesebb hírekért küldtek. Meghozta, hogy Dobruskán ma délutánra várják a jezsuita atyákat, hogy hol lesz a lakásuk, a szentbeszédről is mindent, hogy holnap, vasárnap kettő lesz, egyik reggel, a másik délután; Polexina kisasszony, aki már másodnap gyengélkedett, sajnálta, hogy holnap nem tud a beszédre elmenni.

— Én meg nélküled nem megyek — kapott rajta Lhotszky úr készségesen. — Különben nincs mit sietni; holnap úgyis ott lesz az egész Szkalka.

Úgy is volt. Reggel már jókor útnak indult az egész major, meg a kastélybeli cselédség; Csermák ispán már reggel nyergeltetett s elnyargalt Dobruskába. A vadász majd csak ebéd után készült menni. Helenkát várta. Helenka délben korábban szaladt haza, mint máskor, jelentve, hogy a kisasszony elengedte, azt azonban szívére kötötte, hogy jól figyeljen, mert el kell mondania majd, hogy volt minden s a jezsuita páter úr mit prédikált.

A vadász elkomorodott. — Néznetek, hallgatnotok kell egy darabig, — vetette oda rögtön — de aztán eltűntök. A többit a prédikációról majd elmondom hazajövet.

Soha, a leglátogatottabb piac-napon sem volt Dobruskán annyi nép, mint ezen a vasárnap. Sokan már reggeltől ott időztek, mások nemrég érkeztek, megint mások még csak most értek oda egyesével s kicsiny csapatokban. Minden vendéglő tele, a térre nyíló tornácokon nem volt könnyű keresztüljutni, magán a főtéren számos csoport; a szószék körül, amelynek a korlátja reggeltől vörös posztóval volt bevonva, egész csődület.

Nagyobbrészt csupa vidéki a környező falvakból, a közeliekből, de a távolabbiakból is, Opocsno vidékéről s a hegyekből, Hradec, Bysztry, Dobrzsany tájékáról; férfiak, asszonyok, fiatalság; a férfiakon kalap, magas pántlikás süveg, sötét kabát és rézgombos jakli, fehér gyapjú zeke, az asszonyokon fehér vászon fejkötő, a nyakuk köré csavart kendő, a lányok hajadonfőtt, a hátukon fonat, kis kabátka, mellény, félgyapjú és posztó szoknya, vörös harisnya, papucs vagy cipő.

Az élő színeknek ebben a keverékében itt-ott egy urasági hajdú katonaszabású kabátban, egy sötétkabátú irodai úr vagy írnok, amint a komoran várakozó jobbágyok csoportja mellett álldogálnak. A színek tarkasága mindenfelé, de nem ragyog, nem ég semerre sem. Nap nem volt. Az ég reggel nem derült ki, a meleg azonban fullasztó volt.

Machovec, a vadász, a zajongó, zsivajgó tömegen át nem könnyen jutott el gyerekeivel a „Szarvas" vendéglőbe. Az ispán után kérdezősködött. Tudta, hogy mindig ideszáll. A szobájában nem találta; az udvaron azonban ott érte a cselédet, akinek az ispán lovát kellett őriznie. Őtőle megtudta, hogy az ispán az esperességre ment, ahogy mondta, hamarosan visszatér s megkérdezte, van-e valami üzennivalója.

— Semmi, csak hogy itt voltunk.

Machovec nyugtalanul tért vissza. Az esperességre ment. Mit akar ott, miért? Tán a nagyságos kisasszonytól van megbízása, vagy a jezsuitákat ment üdvözölni, vagy...

Ismerősökkel találkoztak, s meg kellett állaniuk velük: meghallották, hogy harangozták ki, mint nagy ünnepen, jókor az embereket; reggel volt már egy szentbeszéd; két jezsuita kora reggeltől délig gyóntatott a templomban, az a harmadik meg, P. Materzsovszky, itt a piactéren prédikált; hogy milyen szónok az, de aki most fog szólni, páter Koniás, állítólag még jobb, az aztán érti a fejtegetést.

A zsivaj és a lárma, az egész hangkeverék fölött érces csendülések hulláma terjedt szét. Az összes harangok megszólaltak. Ünnepi harangozás hirdette a szentbeszéd kezdetét. Nagy vízként zúdultak ki az emberek a teret-szegő tornácok alól; onnét s a főtér különböző részeiből, zugaiból meg az utcákból embercsoportok zúdultak a piacon át a városház felé, oda, ahol a fejek özöne fölött a deszkából összevert szószék állt s a magas tölgykereszt. A többség ott tolongott, itt-ott ugyan voltak, akik mohó kíváncsiság nélkül mentek oda, a hajdúk vagy az irodai urak parancsára, akik idehozták őket...

A szószék körüli teret elöntötte az ember: mintha valami élénk színekkel csíkozott sötét felhő ereszkedett volna zajongva-mozogva arra a térségre. A városház lépcsői s fölöttük a városház kapujában a kis tér mind telistele. Ott voltak a legtekintélyesebbek: a polgármester, a tanácsosok, esküdtek és vendégek, Csermák ispán s az opocsnói kastély urai, a legfőbb tisztviselők. Itt nem egy csigás, vállig omló sötét paróka volt látható, a ruhák nagyobbrészt feketék, fekete harisnya, ünnepi köpönyeg, a nyakon hófehér kendő, könnyed, föllazult csücske a mellre hajló; puha, friss csipkés kézelő.

Magasan az urak fölött, fönn a torony erkélyén, ahonnét máskor a vigyázó maga tekintgetett le, szintén teli volt minden. Most néhány iparos atyafi is volt ott, s gyerekek, mint a verebek. Lenn a főtérre néző házakban, a szószékkel s a városházzal szemben, a tornácra nyíló ablakok tárvanyitva, a balkonokon elevenség és tarkaság; polgáremberek s asszonyok, a gyerekeik, kicsinyek és ifjak, vasárnapiasan kicsípett hajadonok. Még a házorom ablakocskáin is egy-két

arc tekintget ki. A tetőkön s a tetők hajlataiban kíváncsi iparoslegények, inasok, — csoda, hogy a tetők közt a térre nyúló csatornára ki nem ültek.

A harangok kongtak, a hangjuk mindenen úrrá lett. Lentről, a térről egyszerre a várakozó emberek lármája, zsibaja bugyogott, csapott föl. Ahogy a kiáltás elhangzott, hogy a szónok jön, jön már, nagy mozgás, forgolódás, nyomakodás vette kezdetét.

Machovec egyáltalán nem volt rajta, hogy gyerekeivel a szószék közelébe jusson; inkább azt nézte, hogy előre ne nyomják, hogy a tornác közelében maradjon. S később is, amikor a lárma, hogy a misszionárius itt van, szétfutott körülötte, akkor sem tolakodott, hogy megpillantsa. Csak a hirtelen hullámzást látta maga előtt, mintha valaki csíkos barázdát vágna a tömegben, élő utcát, amely ahogy megnyílt, már össze is csukódott. De azt, hogy ki jön vagy tolakszik keresztül, nem lehetett látni.

Machovec a vállánál fogva óvta Helenkát, Tomásra meg rákiáltott, hogy maradjon mellettük, nehogy elveszítsék egymást. De ugyanakkor odahajolt s azt súgta a fülébe:

— Mihelyt az a páter kijön, tünjetek el.

De alighogy kimondta, körülötte és távolabb a meglepetés és csodálkozás zsibaja, kiáltásai csaptak fel. Mindenki a szószék felé meresztette a szemét.

24

A LÉPCSŐKÖN a misszionárius, P. Koniás alakja merült a tömeg fölé. P. Koniás fején magas négyszögalakú sapka volt, fekete ruháját széles, fekete cingulus övezte, lassan, meggörbült vállal ment föl a fokokon, mintha valami terhet vinne.

A vadász komoran nézte, Helenka és Tomás izgatottan. Ez volt az első jezsuita misszionárius, akit láttak, egy azok közül, akiket mint legnagyobb és legfőbb ellenségüket emlegettek előttük, akitől félniük kellett. S ez az ember csakugyan ijesztően festett. Előttük és körülöttük nesz, hangok, a csodálkozás és elborzadás kiáltásai, — a szónokon s azon, hogy

mi van rajta, mit hord magán: azt mondják, láncot. Az volt; amikor a szószék lépcsőin, egy nagy feszületet hozva, megállt, bizonyosan meggyőződtek róla.

Durvaszemű vaslánc csüggött, a mellén kétszer áttekerve, a tarkójáról: lenn az utolsó szem egy vashoroggal volt összekapcsolva. Ez a súlyos rózsafüzér nem csillogott s ebben a pillanatban nem is csörgött, hiszen P. Koniás sápadtan és mozdulatlanul állt ott, a négyszögletű sapka alól kiugró kócos hajjal, amíg a zsivaj odalenn le nem csillapult.

Ebbe a csöndbe szólt belé a tömeg fölött csengő telt hangja. — Legkedvesebbjeim! Hívjuk búzgó áhítattal a szentlelket, hogy bűnbánó elmélkedésünkben isteni fényével megvilágítson bennünket.

Odalépett a szószék magas keresztjéhez, levette a négyszögletes sapkát a fejéről ;térdre esett, hogy a lánc megcsördült belé, és összekulcsolt kezére hajtotta az arcát. Vondrzsejc kántor lenn a szószék alatt a „Miatyánk, kedves urunk"-ra zendített rá; körül a tömeg, az urak a lépcsőkön, Doubrava tanácsos is, mind együtt énekelték a régi éneket. A prédikátor lehajtott fején a sötét hajból nyakszirtjén egy vörös daganat púpja emelkedett ki, amelyet utolsó Csaszlav-környéki kirándulásán szerzett, a parasztok üdvözléseként. Ott térdelt, de meg sem mozdult, alázatos imába merült.

Lenn mindenki énekelt, csak Machovec és a gyerekei hallgattak. Senki sem vette észre, hisz minden szem a misszionáriusra tapadt, aki összetörten térdelt ott, szinte lélek nélkül. Amikor az ének véget ért, Machovec Helenkához hajolt s odasúgta neki, hogy most aztán tűnjenek el, de szép lassacskán. Nem volt nehéz, hisz a tömeg szélén álltak, közvetlenül a nyitott tornácoknál. Tomás egy kicsit vonakodott, most már kedvetlenség nélkül maradt volna. Elbűvölte a csodálatos pap látványa. Helenka is habozott. Hallani akart a prédikációból is valamit, hogy a kisasszonynak elmondhassa. De meg a kíváncsiság is tartóztatta, hiába volt tele nyugtalansággal s szorongással. Nem tűntek el hát olyan gyorsan, mint ahogy lehetett volna. Látták még, hogy P. Koniás az ének végeztével hirtelen fölegyenesedik és sapka nélkül, feszülettel a kezében, gyors léptekkel, arcát feléjük fordítva a korláthoz megy. Mögötte a háttérben a beborult égen sötét felhő támadt.

Fojtó csönd volt. Ijesztő komolysággal fátyolozott hangon hangzott fel benne:

— *A porta inferni erue Domine animas eorum.*

— A szentegyház, amikor áhítatain a holtakért imádkozik, — folytatta a misszionárius tisztább hangon — háromszor ismétli el ezt a versikét: *A porta inferni erue Domine animas eorum,* azaz a pokol kapujából szabadítsd meg, uram, a lelküket. A pokol kapujából, az örök kínból, a végnélküli gyötrelemből, ahol az emberi nemzet legnagyobb ellensége, az ördög uralkodik. — S lefestette az ördögöt, undokságát, hogy amióta csak az égből levettetett, milyen tőrt vet az embernek. Machovec a gyerekei után pillantott, akik ezalatt észrevétlen a tornác faoszlopához léptek, épp amikor Koniás azt magyarázta, milyen ünnepe volt az ördögnek Csehországban, amikor háromszáz évvel ezelőtt Lomha Vencel király uralkodott itt, az, aki Nepomuki szent Jánost a vízbe fojtotta. Ez a király mindenféle kicsapongásra adta magát, úgy hogy joggal mondták, hogy a cseh király alszik, Vencel pedig lakomázik s a mohóságait lakatja.

— Ahogy az ördög ezt meglátta, — folytatta — rögtön a nyakába akasztott egy vetőzsákot, nevezetesen azt a Huszineci Jánost, s Prágán kezdve végigment az egész királyságon s az eretnek tan gyalázatos fekete konkolyát olyan alaposan széjjel szórta, hogy Csehországban nem sok idő múltán több volt a konkoly, mint a búza.

Machovecet ez a beszéd Huszról összerándította. Rögtön a gyerekei után fordult, s jelet adott a pillantásával, hogy menjenek. Engedelmeskedtek, eltűntek. Maga megint a szószékre meresztette a szemét, amelyről P. Koniás tovább hirdette, hol a bal, hol a jobb kezével lóbálva a feszületet, hogy ha az ördögi Húszt Konstanz városában el is égették, az ördög rögtön más vetőzsákot vett, Jan Zsizskát, s az ő révén rettenetes gyilkolást, rablást, házasságtörést, tolvajlást szórt szét Csehországban az embervérnek, főként a papokénak könyörtelen ontásával.

Machovec szája gúnyra húzódott, de amikor észrevette, hogy körülötte minden arc mennyire teli van feszültséggel s minden szem milyen tágrameredten tapad a misszionáriusra, fölhúzta a szemöldökét s elkomorodott. Maga lehorgasztotta a fejét, így hallgatta egy darabig, kényszeredetten s ellen-

szenvvel, hogy az ördög, amikor Zsizska egy szörnyű betegségben elpusztult, új vetőzsákot akasztott a nyakába, Kálvint és Luthert, ezek azonban nem is emberek voltak, hanem kígyók, akik tanításuk kellemes étkével több királyságot mérgeztek meg, köztük a cseh királyságot is.

Machovec hirtelen fölkapta a fejét; szeme titkos dühtől égve tapadt a szószékre, aztán a városház lépcsőre, az urakra. Mikulás Doubravát, a tanácsost látta ott. Hátul az egybegyűltek között fedezte föl, magánosan; kalapját lecsüggő kezében tartotta, feje a mellére hajtva. Egy ideig őt nézegette, közben a gyerekeire gondolt, hogy most az öreg Lemfeldnél ülnek, ők legalább nem hallják ezeket a hazug, félrevezető jezsuita beszédeket.

Koniás ezalatt elmagyarázta, hogy a katolikus hit fényét Csehországban majdnem hogy elfojtották, de a könyörületes isten Ferdinánd császár és cseh király ellenségeivel szemben, akik az egyedül üdvözítő katolikus hitnek is a legnagyobb ellenségei voltak, a Fehérhegyen a császári seregnek adta a győzelmet. Ott a Fehérhegyen a legszentebb szűz Mária közbenjárására a római szentegyház győzött s győz továbbra is, és isten segítségével kiirtja az eretnekség maradványait s észre téríti a tévelygő bárányt, aki Luther után jár, míg mások megint Husz Jánost, mások Kálvint, mások meg más tévelygőt és csábítót követnek. S ezekből a tévelygőkből a legtöbb itt van, ezen a vidéken! — tört ki Koniás, és jobbját úgy rázta meg maga előtt, mintha rájuk mutatna.

— Igen, — ismételgette — itt az uradalmakban, városokban és a falvakban, mindenfelé sokan vannak még a tévelygés sötétségében, még mindig az eretnek könyvek a legkedvesebbek nekik, még mindig mint legfontosabb kincsüket őrzik. Ha a rejtekek és pincék, a ládák és almáriumok, a kamrák, fészerek, csűrök beszélni tudnának, tiltott eretnek bibliákat mutatnának nekünk; ha minden szalmafödél szétesne, a Testvéri Közösség szent könyvei, zsoltárai imádságos és énekeskönyvek hullanának ki belőle, s mások, amiket a lutheránus földről hoztak be titokban.

De ezek a megátalkodott írástudók elfelejtik, hogy a szörnyű bűn az ő rovásukra iratik, tulajdon adósságaik jegyzékébe lesz följegyezve. Vakságukban azt képzelik, hogy jobban értik a szentírást, mint a papok és tanultak. Maguk ma-

gyarázzák és okoskodnak fölötte. És kik, kik ezek? Hallgassátok: kis disznó- és marhapásztorok, kapások, apró parasztocskák, sőt nagyanyók is doktornak s írásmagyarázónak tartják magukat! Ó, boldogtalan vakondokok, vak baglyok, akik mindenféle vak csábításnak, zittaui vagy huszita írástudóknak hitelt adtok.

Beszédközben a keresztet találomra a korlátra tette, de közben egy pillanatra sem állította meg beszéde zuhatagát. Csak még gyorsabban beszélt és hevesebben. Hangja hatalmassá és lággyá vált, amikor azt mondta:

— Véres könnyeket hullatnék azoknak a sziklakemény makacssága felett, akik hozzáférhetetlen szívvel hibájuk bevallani nem akarják. Bár itt volna előttem minden gyanús honfitársam, minden olvasó és írástudó, hogy mindegyiknek, minden egyesnek a lábához vethetném magam s panaszos hangon, az örök gyötrelemre emlékeztetve, a Jézus Krisztus sebeire kérhetném őket, — itt előre hajolt s kezét a magasba nyújtotta — hogy ne okoskodjanak bűnös módon, ne döntsék kárhozatba a lelküket.

Hirtelen fölegyenesedett, a nagy kereszthez lépett, rámutatott s szenvedélyes nyomatékkal kiáltotta:

— Ide, ide a Jézus Krisztushoz, akik még tévelyegtek, akik Husz és Luther tanításában hisztek s tévelygő könyveket rejtegettek, ide kedves cseheim, csalfa olvasmánytól félrevezetett honfitársaim; lelketek, szívetek és értelmetek ide, az egyedül üdvözítő római vallás felé fordítsátok teljes buzgósággal.

Ezek alatt a lelkesedéssel teli szavak alatt a környező csend mintha még csendesebbé vált volna. Mind a misszionáriust nézték, lángoló beszéde szemmellátható módon elragadta az embereket.

Machovec is elfeledkezett ellenszenvéről s nem minden csodálkozás nélkül hallgatta. De ebben a pillanatban mintha villám csapott volna belé; P. Koniás gyors lépésekkel a kereszttől egész a korlátig ment, fogta a feszületet, kihajolt s a keresztet a magasba emelve szenvedélyesen kiáltotta:

— *Redite ad unitatem!* Térjetek vissza az egységhez, az egyedül üdvözítő katolikus hithez, adjátok ki az eretnek könyveket, tagadjátok meg tévelygéseiteket. Aki a hit egységét

megszegi, aki szájával s szívében belül és kívül nem egy hitet vall, az az egy istenhez nem jut el sohasem.

Lobogó szemmel kiáltotta, a magasba emelt feszületet rázva.

Machovecnek mintha beledördült volna a lelkébe. Azt hallotta megint, ami olyan régen és állandóan, az erdő magányában vagy otthon, mindenütt nyomta és gyötörte; a múltkori éjjeli összejövetelen, a tölgyligetben, a testvériség prédikátora is ezzel sújtott rá: Aki megtagad engem az emberek előtt, megtagadom én azt az én mennyei atyám előtt. Ezen a jezsuitán át megint erre figyelmeztette az isten. Machovec lelkiismerete viharzásba jött.

Aki a szájával és szívében, belül és kívül egy hitet nem vall, hangzott a fülébe, ült rá a lelkére. Hallotta a misszionárius további beszédét, szavait és kiáltásait, de az értelmükkel már nem törődött. — Aki megtagad engem az emberek előtt...

Maga elé nézett, de egyáltalán nem törődött azzal, amit látott, ami körülötte történt. Előtte fejek özöne, hajas és kopasz férfiak, fejkötős és színes kendőbe kötött asszonyfejek; efölött a tarkaság fölött, a szószék vörös posztócsíkja, afölött meg a feketecsuhás sápadt pap. Mögötte, a magas kereszt mögött, sötét felhő dagadt. Árnyékában, a házakon s a tömegben eltompult a szín, s mint egy hatalmas, sötét boltív alatt, szürkeség támadt.

Alatta a misszionárius hangja zengett a fojtó csendben, hol békülékenyebben fejtegetve, hol megint megdördülve.

Machovec szeme akkor rebbent csak meg, amikor Koniás páter egyszer csak megragadta a közepe alatt a nagy feszületét, s a korláton hirtelen áthajolva, mintha a tömegbe akarná hajítani, hevesen lefelé nyujtotta s égő szemeit forgatva, szenvedélyesen kiáltotta:

— Itt van, nesztek, Krisztus, az istennek fia! Itt van, korbácsoljátok, rúgjátok, köpjétek le, feszítsétek újból keresztre, ha tévelygésetekből, nyakasságotokból engedni nem akartok.

Valaki a tömegben ijedten összerándult, fölcsuklott, fojtottan fölkiáltott; mindenütt dermedtség, mindnyájan, mintegy kábulatban, mozdulatlan, kimeredt szemmel néztek a prédikátorra, aki megint kiegyenesedett s tovább vihar-

zott. Előbb rábeszélt és kért, aztán isten dühével és büntetésével s az örök kárhozattal fenyegetett.

— *O nox, quam longa es!* — kiáltotta — *quae facis unum senem!* Így mondja Marcianus költő, azaz milyen hosszú az az éjszaka, ha estétől reggelig megőszülhet egy ember. Egy éjszaka megőszülni: szörnyű szenvedés. De mi ehhez az éjszakához a leghosszabb éjszaka, amelyre nem jő nap, az örök éjjel. Vagyis a pokol!

S mintha szeme előtt, úgy mint a múlt éjjel, a pokol nyílna meg, maga elé nézett s elkezdte festeni. Homlokán veríték ütött ki, de egy pillanatra sem állt meg, hogy pihenjen. Izgatottan beszélt, gesztusai s minden mozdulata hevesebb, szenvedélyesebb lett. Most a kereszthez lépett, de gyors léptekkel megint a korlátnál volt már s a városháza feljáróján álló csoport felé fordult, majd meg — a leggyakrabban — a piactér felé, a hatalmas tömeghez. Szétvetette a karját, fölemelte a keresztet, baljával egyszer csak a láncához kapott, megrázta, úgyhogy csörömpölve megzördült, fölemelte, íme a bűnbánat jele, kiáltotta, de a börtönre is emlékeztet, amelyben az elítélt gonosztevők bűnhődnek, pokolbeli lánc, pokolbeli örök börtön, amelyből nincs semmiféle szabadulás.

A nyomorúságos kárhozottaknak ott borzasztó ördögi szörnyetegek, undorító kísértetek és torzalakok lesznek állandóan a szemük előtt, fülükben a szörnyű kiáltozás, szitok és jajgatás nem szűnő lármája, a nyelven keserűség, a szájban kiolthatatlan szomjúság, a szívben rettentő félelem, a hasban a farkasénál vadabb éhség s az egész testben pokoli tűz. De minden kínjuk közül a legszörnyűbb a lelkiismeret, amely mint a féreg állandóan rág s nem nyugszik.

A felhők röpülve emelkedtek a magasba, összeverődtek s óriási feketeségbe futottak s olvadtak. Szél támadt. A szószék vörös posztóját az cibálta, Koniás sápadt homloka fölött a kuszált hajat az lengette: amikor a rettenetes pokolbeli kínt írta le, épp a feje fölött lobogtatta, mintha a borzalomtól állt volna föl.

Lenn a tömegben, amely fölött a vihar szürkesége sűrűsödött, elhallgatott a borzalom; de amikor egyszerre csendben villámlani kezdett, az egész embertömegben nyugtalanság, ijedt mozgolódás volt észlelhető. Rémülten hányták a

keresztet, s amikor most P. Koniás dörögve kiáltotta fölöttük: — Keresztet vettek és féltek isten kövétől, egyetlen villámtól. De mi a villám tüze a pokol tüzéhez, a mennydörgés a pokol viharához? — akkor a fojtott, ijedt csöndben egy aszszonyi hang gyors, szorongó kiáltása jajdult bele — jajgatás s rögtön utána kétségbeesett, görcsös sírás, heves zokogás. Nagy riadalom azon a helyen, a megrémült asszony körül: s az izgalom, mint hirtelen fölviharzó hullám, futott végig tőle a tömegen.

Machovec ebben a pillanatban minden latolgatás és habozás nélkül a homályos tornácra lépett s amikor egyszer ott állt a mennyezet alatt s a szabad kijárást megpillantotta, nem tudta többé türtőztetni magát. Mint akit űznek, úgy sietett el onnét. Nem látta már, hogy a szónok hamarosan csendet teremtett; hangja uralkodóvá vált, mintha mindenkit megbilincselt volna. Emelten szólt, fölhívta a tömeget, főleg a titkos tévelygőket, hogy tartsanak bűnbánatot, s ne szolgáljanak a sötétség fejedelmének, a dühös zsarnoknak, az ördögnek, hanem forduljanak kegyelmes királyukhoz, a Jézus Krisztushoz, meneküljenek az ő szent sebeinek a városába és erősségébe, ahonnét veszélytelen harcolhatnak az ördöggel és a tévelygéssel, az örökös pokolbeli sötétség akkor majd elkerüli őket s meglátják megváltójukat, a megtestesült istent... Amen.

Azt Machovec nem hallotta és nem látta már, ahogy P. Koniás a szószékről lejött. Verejtéktől lepetten, sápadtan, bágyadtabb léptekkel lépdelt lefele. Ebben a pillanatban a plébánia templom harangtornyában följajgatott a harang; a vad felhő ellen harangozott, hogy kár és pusztítás nélkül oszoljon szét.

Öreg Lemfeld ezalatt otthon üldögélt Helenkával és Tomással a szobájában. A fehérhajú aggastyán mindúntalan kifülelt, vagy az ajtón tekintett ki, s fojtott hangon magyarázott nekik a jezsuitákról; csöndesen, de nem rejtett felindulással, nem titkolt gyűlölettel beszélt róluk, azokról, akik tegnap jöttek s a társaikról általában; ő ismeri őket, ez a harmadik misszió, amire emlékszik; most néhány nap megint nyugtalanság lesz, pénteken pedig, ha péntekig itt maradnak, s biztos, hogy itt maradnak, mert nem tisztulnak el olyan egy-kettőre, pénteken még a konyhájában is vigyázat-

tal legyen az ember, mert ezek a jezsuiták a lábosba is benéznek, hogy nem főznek-e húst valahol. A könyveket pedig, ha megtalálják, elégetik, ez bizonyos, a kántor erre gyakorolja már az ifjúságot, istenem, istenem. Akkor, amikor az első misszió volt... Mesélni kezdte, amikor náluk a szüleinél is ott jártak s az épületet meg mindent átkutattak és föltúrtak.

Machovec lépett be. Helenka fölszökött, elébe akart menni; de azonnal megtorpant, ahogy apja arcába nézett, s látta, hogy föl van zaklatva, történt valami vele. Machovec némán adta az öreg Lemfeldnek a kezét, aki bőbeszédűen üdvözölte. Machovec azonban nem hederített rá; némán, mintegy erejét vesztve ült a székre, könyökét az asztalra támasztotta, homloka a tenyerében, hosszú haja, ahogy a halántékáról lehullott, átcsapott a kezén.

A szobában, amelyre a közeledő vihar sötétje szállt, kínos csend. Tomás csodálkozott, Helenka szorongva nézte az apját, a fehérhajú Lemfeld aggodalmasan kérdezte, mi az, mi történt. Machovec nem felelt, kezét leeresztve, a mellére kulcsolta s ujját az ujjához szorítva, keservesen feljajdított:

— Vétkezünk, nagyon vétkezünk. Megtagadjuk a Krisztust. Az isten megint figyelmeztetett és ezen át ott — ezen át! Ó, gyerekek, gyerekek!

25

Polexina kisasszony később kapott hírt a dobruskai misszióról, mint remélte. A vihar, amely késő délután kitört, a szkalkaiakat mind ott tartotta. A kisasszony alig győzte hazavárni őket, kétszer is elküldte Kacskát, nézze meg, a vadászék otthon vannak-e már; az öreg szakácsnő minden alkalommal azzal a jelentéssel jött meg, hogy még senki sem jött vissza. Lhotszky úr magában furcsálta, hogy a húga miért olyan kíváncsi ezekre a hírekre, de azért csak megvigasztalta, hogy holnap maga is megyőződik majd, holnapra olyan jól lesz már ő is, hogy elmehet Dobruskára a misszióba. De amikor Kacska harmadszorra megjött s jelentette, hogy az ispán éppen most érkezett meg, a kisasszony

fölhivatta, noha Lhotszky úr megjegyezte, hogy várhatnának még egy kicsit, hiszen a vadászék is itt lesznek hamarosan. De a kisasszony nem akart várni.

Az ispán feljött s lelkesen mesélte, milyen szép volt a szent misszió, mennyi nép gyűlt össze mindenfelől, ki volt ott Opocsnóról, a kastélyból, miféle magasabb hivatalnokok — s a prédikáció, ilyet, amióta él, nem hallott még, ez aztán a szónok, ez a Koniás páter úr, hogy a lelkére beszél az embernek, már a föllépése is milyen volt, az emberek elhűltek, lánc volt rajta, nehéz vaslánc a nyakán, bűnbánatból hordja.

Lhotszky úr, aki oldalvást ült az ablaknál s idáig az eget vizsgálta komoran, hirtelen megfordult s fölkiáltott:

— Lánc? Lánc volt rajta?

— Az kérem, nemzetes uram.

A jószágkormányzó elhúzta a szája sarkát, legyintett, de nem szólt semmit sem.

Az ispán észrevette, de mintha semmit sem látott volna, tovább mesélt a kisasszonynak, hogy milyen lélekbeható, mily megragadó volt az a szentbeszéd, az emberek megdermedtek és sírtak; amikor a pokolról beszélt,hogy milyen kín vár ott a bűnösökre, főként a megátalkodott eretnekekre és hitetlenekre, egy asszony összeesett. Az ispán ezt nyomatékosabban mondta.

— A vadászékat nem láttad? — vágott szavába Lhotszky úr.

— Nem láttam, kérem.

— De ott voltak — hangzott gúnyosan. Az ispán érezte s elértette, hogy a jószágkormányzó mit akar mondani ezzel; tűzbejött, az indulat elkapta s nem türtőztethette magát.

— Legalább is odaindultak — felelt kurtán.

A kisasszony most a másik két misszionárius felől kérdezte, akik közül az egyiket, a nemesi születésű Materzsovszkyt jól ismerte.

— Azok a templomban gyóntattak, — felelte az ispán — reggel és délután. Mindenki tódult a gyóntatószékükhöz, főleg a prédikáció után.

— És holnap? — kérdezte a kisasszony.

Az ispán elmondta, hogy megint lesz szentbeszéd, de holnap csak egy, délután, aztán megint gyónás. Részletesen be-

számolt mindenről, csak egyet hallgatott el: hogy ott volt az esperes házában is és beszélt P. Firmussal.

Amikor az ispán elment, Lhotszky úr fölkelt, s mint először, de még kedvetlenebbül hördült föl:

— Lánc, lánc volt nyakán a szentbeszéd alatt!

— A bűnbánat jele!

— Bánja otthon a bűnét!

— Példát ad vele.

— Azt lánc nélkül is megteheti.

— Bátyám uram, kegyelmednek, azt hiszem, sem lánccal, sem lánc nélkül nem tehetne kedvére.

— Eh, mert — legyintett Lhotszky úr — mert ez csak — „komédiát" akart mondani, de nem mondta ki a szót, hogy a kisasszony meg ne haragudjék; de azért nem hallgatott el, hanem élesen folytatta: — Ő lánccal, a másik megint másképp. Kedves Polexina, szeretem az áhítatot, s a kitűnő szentbeszédet, de amit ezek... Évekkel ezelőtt Rychnovban hallottam egyet, az azt prédikálta, hiszed-e, hogy a jezsuiták angyalok, hogy nem esznek, nem isznak, az csak látszat, hogy esznek és isznak, s haha, láttam a kastélyban utána, hogy milyen jóízűen nyelte a foglyot meg a fácánt s kortyintotta a borocskát, söröcskét. De mindez csak látszat volt, az ő valódi főtáplálékuk, az ő *Schauessen*-ük* a bölcseség és a művészet, ezt prédikálta, az tett olyan jót neki, attól lett olyan vörös és pocakos.

— Egy nem mind.

— No, hallgasd hát! Rögtön egy másik szónokolt, — vetette ellen Lhotszky úr most már nekivörösödve — arra is emlékszem, az ilyen dolgokat emlékezetében tartja az ember, az azt prédikálta, hogy szűz Mária a mi anyánk asszonyunk, aki a legfölsőbb atyától enni innivalót szerez, kunyerál ki nekünk. A harmadik, ez Opocsnóban volt, azt mondta, hogy a kárhozottakat a pokolban varangyos békával és kígyóval etetik. Ezt hallgassa egy vallásos gondolkozású ember s ne jöjjön dühbe közben. Ilyet akkor sem kellene mondaniuk, ha csak jobbágy fickóknak, holmi ostoba népnek prédikálnának.

Helenka lépett be, komolyabban, mint máskor, némileg riadtan. A kisasszony, akinek nagybátyja ingerült, heves kijelentései nem tetszettek, örült, hogy a kislány megjött. Azon-

*Szellemi táplálékuk.

nal odahívta, hogy jöjjön és beszéljen. De Lhotszky úr nem várta be; nem akart még egyszer a láncos szónoklatról hallani. Kiment.

Machovec, a vadász, ezalatt egyedül volt a vadászházban. Helenka a kisasszonynál időzött. Tomás elment, hogy a kormányzó úr kutyaóljába benézzen. A vadász lehorgasztott fővel, elkomorodva járt le-föl a szobában. A belsejében ádáz harc. Már azelőtt is nem egyszer harsant föl benne a kiáltás, hogy vessen mindennek egy csapásra véget és vándoroljon ki. De nem emberelte meg és nem szánta el magát. Nem volt elég ereje, hogy elhagyja az illő, biztos megélhetést, elmenjen a gyermekeivel, vagyontalanul, idegenben keresni kenyeret. Nem emberelte meg magát s tovább vergődött, tette a szemrehányást s kereste megint a mentséget. De azóta, hogy Vosztry testvér akkor éjszaka lenn a zsidó temetőben a lelkiismeretét felrázta, majd a prédikátor a tölgyligetben még hatalmasabban, nem volt többé a lelkének nyugalma; elismerte, hogy bűnös, érezte, hogy ennyiben nem maradhat, döntenie kell.

S most harmadiknak ez a jezsuita. Azt hitte, isten figyelmezteti ezen a misszionáriuson át.

Amikor visszatért, el volt szánva. Maga miatt nem félt, maga miatt nem volt gondja! De a gyerekek! Kivigye őket, üres kézzel idegenbe, a bizonytalanságba. De mások is elmenekültek! Előbb maguk, idővel aztán a családjukért is eljöttek. Vosztry meg Moc prédikátor a tölgyligetben a nevüket is megmondta. De a gyerekek itt egymagukban... De hát mi történhetne velük, ha semmiről sem tudnak? És nem szabad semmiről tudniuk, hogy ne vádolhassák, ne büntethessék őket, hogy a kihallgatásukat, amelyre biztosan sor kerül, megkönnyítse. Szegények, elhagyni, itt hagyni magukban...

Abbahagyta a föl-alá járkálást a homályos szobában, mély tünődésben állt, míg végre kitépte magát belőle s gyorsan lámpát gyújtott. Az asztalból egy darab papírt húzott ki, az ablakból vette a kalamárist s a lúdtollat, s teljesen földúlva írni kezdett. Írt, megállt és újra írt. Aztán kinyitotta a ládát, mellé térdelt a gyertyával, kivett a fenekéről egy ruhával takart dohányzacskót, a tenyerébe szórt egy csomó ezüstöt. Ahogy átszámolta, a pitvarban Tomás hangja hallatszott, amint Helenkának kiált, aki nyilván akkor ért oda. A vadász bedobta a zacskót a ládába, becsapta a fedelét s egy ugrással

az asztalnál volt, a teleírt papírlapot az asztalba dugta, a fiókot kulcsra zárta, a tollat és tintát eltette az útból. Eközben bejöttek a gyerekek. Tomás mint mindig derülten, Helenka nyugodtabban, mint amikor elment. Jól megúszta, a kisasszonynál nem keveredett bele a beszédbe, nem is kérdezett tőle annyit, mint ahogyan várta. Hiszen tudott már mindent az ispántól.

Machovecnek összeszorult a belső része, amikor a gyerekek beléptek s eszébe ötlött, hogy a mai nap eszerint utolszor... Tomás figyelmeztette, hogy az ablaktábla nincs betéve.

— Az ám, igaz, megfeledkeztem róla. Csukd be. — Máskor soha nem feledkezett meg róla s mindig maga zárta be.

Helenka első pillantása azt kereste, megnyugodott-e már az apja vagy még mindig úgy van, mint amikor Dobruskából megjött. Úgy rémlett neki, hogy nyugodtabb már s többet is beszél. Vacsora után, amikor az ajtót bezárták, Tomás apja felszólítására kivett a láda alatti rejtekből egy kisebbforma könyvet, Comenius *Praxis*-át. Machovec máskor maga olvasott s a gyerekek hallgatták. Most is belekezdett. Helenkának és Tomásnak úgy tetszett, más hangon olvas, mint máskor, tompábban s nem olyan szilárdan. S hamarosan abba is hagyta. Odanyújtotta a könyvet.

— Olvasd, Helenka, — szólt rá — ég ma a szemem.

Nem égett, de nézni kívánta a gyerekeit, hiszen meg volt győződve már, hogy utolszor ül velük. Mozdulatlan ült s úgy látszott, figyelmesen hallgat. De Comenius jámbor szavai elröpültek mellette. Súlyos gondolatok kavarogtak benne. Holnap estére hol lesz, eléri-e szerencsésen a határt. S a gyerekek, mikor látja őket újra s kap-e róluk hírt.

A szépszál, napsütött Tomásra nézett, Helenka gyöngéd arcára. Szemében mély megindulás és szánalom. Átölelte, magához szorította volna őket.

Amikor lefeküdtek, nem tudott elaludni. Helenkára sem jött álom. A dobruskai főtér, az embertömeg, a szószék, az elborult ég alatt a sápadt jezsuita újra meg újra megjelent előtte.

Nagymama jutott az eszébe, hozzá is egy ilyen misszionárius jött, katonákkal, akik megkorbácsolták. Aztán megint az apját látta, hogy jött be az öreg Lemfeldhez, hogy jajdult

fel, s az előbb hogy mondott jóéjszakát, de úgy, hogy Helenka megijedt tőle. És most sem alszik.

A nyitott ajtón át hallotta, amint nyugtalanul forgolódik, hallotta mély, reszkető lélekzetét. Ennek mindnek az a rettenetes misszionárius az oka. Undort és dühöt érzett iránta.

Reggel fölment a szokásos időben a kisasszonyhoz, Tomás meg az erdőre indult, Machovec küldte ki, ő most reggel nem megy, majd délután.

Amikor magára maradt, rögtön munkának látott, hogy az előkészületet befejezze. Vadász tarisznyáját megtömte fehérneművel s a legszükségesebb holmival, az énekeskönyvet is beledugta, pénzt is tett oda a ládából, de nem mind. Egy részét a dohányzacskóban hagyta. Botot választott, odapillantott a falra, a puskákra. Elvett egyet, a legkedvesebbet, s egy darabig ott tartotta a kezében. Szomorúság fogta el. A jó, a kedves fegyver. Már nem fogja hordani. Mennyit volt vele éjjel-nappal az erdőn, amikor egyedül vagy a jószágkormányzóval volt lesen. Ah, az öreg úr, meg fog haragudni, de a gyermekekkel szemben nem lesz tán kemény.

Ebben a pillanatban Tomás futott be, egészen lélekzet fogytán, magánkívül.

— A jezsuiták, — tört ki — idejönnek, ketten, s a szolgájuk velük!

A vadász elsápadt. „Érted" szólalt meg benne s rögtön rá: Feljelentették, az ispán!

— Hol láttad őket?

— A dombról láttam meg.

— S ide tartanak mihozzánk?

— Ide a majorba, nincsenek már messze.

— Akkor el kell mennem!

— Hova? — csodálkozott Tomás.

— Az erdőre, arra az időre, ameddig itt lesznek. Nem szabad, nem akarok itt maradni. — Kapta a botot, átvetette a vállán a tarisznyát. Tomás odaadta a puskáját.

— Tomás, te itt maradsz. Hol van Helenka?

— A nagyságos kisasszonynál, már itt kéne lennie.

— Tomás, a pénzt a ládából dugd el rögtön. Hanem Helenka, istenem, mondd meg neki — szólt sietve, s izgatottan, ide-oda kapva. — Ha nem jönnék meg rögtön, ne ijedjetek meg. Megjövök, biztosan megjövök. De Helenka, őt már...

Fölsóhajtott, az ajtóhoz sietett. Helenka ebben a pillanatban lépett be. Megfogta, magához szorította, megcsókolta, megsimogatta; az a csodálkozástól szólni sem tudott. Az apja elengedte s kezet adott Tomásnak.

— Isten veled, Tomás, — a hangja reszketett — és várjatok, legyetek kitartók. Ne gyertek utánam, maradjatok itt. Isten veletek!

Kirohant. A major felé indult.

A hátsó kapucskánál, amely a kertbe s az erdőbe vitt, egy pillanatra megállt, körülnézett. Utoljára látta a vadászházat a hatalmas jegenye ágasbogas koronája alatt.

26

Kis idővel ezután pténi Lhotszky úr, fehér hollandi pipájából jóízűen pöfékelve, végiglépdelt a kastélyudvaron; a kertbe indult. A vadászház lépcsőjén Tomást pillantotta meg. Úgy rémlett neki, hogy merőn figyel valamit. Lhotszky úr rákiáltott, hogy mi van az apjával. A kamasz észrevette, megrezzent s ijedtformán felelt, hogy az erdőre ment. S nem futott le a lépcsőn olyan fürgén és vidáman, mint máskor.

— Hát te mit csinálsz, kit lesel?

— Ide jönnek, kérem.

— Kik?

— Azok a dobruskai misszionáriusok, ketten.

— Ne bolondozz! Ki mondta ezt neked?

— Láttam, tüstént itt lesznek.

S ott is voltak; alig mondta ki, már belovagoltak. Lhotszky úr meglepetésében abbahagyta a dohányzást. Elhűlve nézett a váratlan vendégekre. P. Firmus! S az a másik, az nem Materzsovszky; talán az, aki lánccal prédikál. S milyen ápolatlan, a cipője teli száraz sárral. Lhotszky úr önkéntelenül odanézett a P. Firmus cipőjére is. Tiszták voltak, vasalatlanok, szögeletlenek. Nem valami kedves látogatás, de erőt vett magán, hogy ki ne mutassa a kellemetlen meglepetést s amikor a nyeregből leszálltak, elébük ment.

P. Firmus röviden és komoran üdvözölte s szárazon tette hozzá:

— Ez itt páter Koniás.

Az nagyon udvariasan köszönt, s megkérdezte, hogy szabad-e nemzetes Mladota kisasszonynál tiszteletüket tenniük. Lhotszky úr hívta, hogy kerüljenek csak beljebb, s a kastélyba vezette őket. Tomást, aki odébb állt, egyikük sem vette észre. Tomás utánuk nézett s egyszer csak neki iramodott a vadászház lépcsőinek. Helenka, apja hirtelen elmenetelén még mindig egész elrémülve, riadtan állt ott.

— Gyere, gyere haza! — kiáltott rá Tomás fojtott hangon. Helenka eltűnt az épületben, ő pedig utána. Így kerülte el Csermák ispánt, akit az iroda pitvarából látott épp kijönni.

Az ispán ezalatt az irodán ült és írt. A vadászt az előbb nem vette észre. De aztán beszéd és lódobogás csapott az irodába. Ahogy a jezsuitákat megpillantotta, hirtelen izgalomban rohant ki. Tegnap este azt, amit tudott s amit Machovec vadászról gondolt, négyszemközt közölte P. Firmussal. P. Firmus megismerte a búzgóságát s azt is, hogy ez a vadász mindenek szerint nagyon gyanus; azt mondta, hogy majd meggyőződést szerez róla; de hogy mikor és hogyan, azt nem mondta meg. S most váratlanul itt vannak. Látta, amint a jószágkormányzóval a kastélyba mennek. No, az nem fordítja vissza őket. P. Firmus is tudja, milyen buzgó, s hogy a poklon csak nevet.

Az ispán kárörömet, diadalmat érzett; de erre a sugárzásra felhő is borult: mi lesz, ha semmit sem találnak, ha a vadászra nem tudnak semmit rábizonyítani. Egyre megy; joguk van keresni, kutatni, s hogy ki hozta ki őket, nem árulják el. Mintha gyónási titok volna, biztosította P. Firmus.

Lhotszky úr ezalatt bevezette a vendégeket Polexina kisasszony szobájába. A kisasszony nagyon meg volt lepve, de nem kellemetlenül, mély jámborságában nagy tisztelettel volt a papok iránt; s ezek itt a szent misszió tagjai voltak. Érdekes volt megismerni őket, főként az esti szónokot. Az rendkívül elhanyagolt külsejével is meglepte; mástól nagyon rossz néven vette volna, de a láncos prédikátornál rögtön mint a nem mindennapi férfi sajátságát mentegette. Behívta a jezsuitákat az ebédlőbe, meg akarta vendégelni őket.

P. Koniás köszönte, s azt mondta, hogy délelőtt nem esznek, nem isznak semmit; de általában nem is lehet sokáig vesztegelniök, csak bemutatkozni jöttek és engedélyt kérni.

P. Firmus úgy csapott oda, mint a szekercével.

— Azért jöttünk, hogy titkos eretnekségről, rejtett, tévelygő könyvekről meggyőződést szerezzünk.

— Itt nálunk? — kérdezte Lhotszky úr mosolyogva. Annyira lehetetlen dolognak tartotta.

A kisasszony meghökkenve ütötte fel fejét s a szemhéja alól P. Firmusra nézett. Lhotszky úr tréfára fogta a dolgot, vele gyorsan kész lesznek, egy-két katolikus imakönyve van, néhány öreg kalendáriuma meg vadászati könyve.

— Vagy talán itt? — mondta Polexina kisasszony élesen s a könyvespolcára mutatott. — Boldogult bátyámuramnak, a szent Vitus kanonokjának a halotti beszédei talán?

— Ne méltóztassék heveskedni — kérte udvariasan P. Koniás s meghajolt a kisasszony és Lhotszky úr előtt. — Eszünkbe sem jutott, bár tessék elhinni, hogy nemzetes uraságok, mégpedig jó katolikus gondolkozású emberek könyvtárában is találtunk még az őseiktől örökölt huszita könyveket. Az ősök meghaltak, a könyvek azonban nem haltak meg. Azok, bár elfeledve, félredobva, fennmaradtak, az uraságok közül senki nem olvassa, tán nem is tud róluk, de ott vannak, valójában ott találhatók. Méltóztassék megengedni, hogy elmondjam, de a szememmel győződtem meg, mégpedig itt a hradeci vidéken egy tekintélyes úrnál, ősrégi cseh lovagi család sarja az illető, a római szent egyház odaadó híve. A név nem fontos.

Ez a nemzetes úr maga hivatott el, hogy tekintsem meg a könyveit. És lám, több mint harminc tévelygésben elmarasztalt könyvet találtam. Az úr megdermedt ijedtében, de rögtön fogta a könyveket és saját kezével vitte a kastély melletti sörfőzdébe s behányta a katlan tüzébe, nem törődött a szégyennel, még ő köszönte nekem, hogy megszabadítottam isten ellenségétől, akit akaratán kívül mindezideig őrzött.

Lhotszky úr ezalatt a beszéd alatt nyugtalanul forgolódott a karosszékében s csípősen vetette oda, hogy ők ugyan nem fognak a katlan alá gyújtani, mert nincs semmijük.

— Nem is azért jöttünk — vágott a szavába Koniás. — Másutt kell teljesítenünk szent kötelességünket. Amíg tévelygő könyvek lesznek az emberek kezében, nincs remény, hogy a katolikus vallás a szívükbe gyökeret eresszen. Ezek az eret-

nek könyvek olyanok, mint a bennhagyott gyökerek, amelyekből a gonosz állandóan kihajt.

— Itt a mi jobbágyaink közt, azt gondolja? — kérdezte a kisasszony bizonytalanul, nem tudva elhinni, hogy az lehetséges. — Vagy lenn a faluban?

— Ott nincs gyanura ok, — felelte Koniás — hanem...

— Itt, a vadász — vetette oda váratlan P. Firmus.

Lhotszky úr elvörösödve szökött föl karosszékéből, úgy kiáltotta:

— Az nem lehetséges, ráfogás az egész, az... — Ki akarta mondani, ahogy az eszébe villant, hogy valószínűleg az ispán feketítette be, de nem mondta.

A kisasszony egy pillanatig elborzadva, ijedten hallgatott, míg végre lélekzethez jutott.

— A vadász? A mi vadászunk? Machovec? Tisztelendő urak... — állt föl s védte nem minden indulat nélkül — a családjuk mindig hű katolikus volt, ő és az apja is; a nagyapját is ismertem, mind hűséges jobbágyok.

— És hívek talán a titkos eretnekségben is — tette hozzá komoran P. Firmus.

— De ki tett panaszt, páter urak, a vadászra kegyelmeteknél? — kérdezte Lhotszy úr egész ingerülten.

P. Firmus szigorúan és korholón fordította rá a szemét, hogy mit kérdez, hova gondol. P. Koniás azonban mintha nem hallotta volna, udvariasan, de határozottan kérdezte:

— Meg méltóztatik engedni, hogy meggyőződést szerezzünk?

— Itthon van Machovec? — kérdezte Lhotszky urat a kisasszony, akinek az arcán vörös foltok ütöttek ki. Hangján is érezni lehetett felindulását.

— Nem, az erdőbe ment. Megvárják — fordult a jezsuitákhoz — amíg visszajön?

— Nem lehet, haladék nélkül hozzá kell látnunk — felelt P. Koniás. — De azért tán szíveskedne a vadászért küldeni... Mi rögtön indulunk s meggyőződést szerzünk. — Fölkelt és vele P. Firmus is.

AMIKOR Helenka Tomás hívására a szobába beugrott, ijedten kiáltotta, hogy apjuk urukért jönnek talán?

— Tán a nagyságos kisasszonyt jönnek meglátogatni — próbálta meg Tomás csillapítani. Közben eszébe jutott, amit az apja parancsolt. Kinyitotta gyorsan a ládát, amelyben minden összevissza volt dobálva, felül feküdt a dohányzacskó, benne a pénz. Bedugta a zsebébe, a ládát rázárta, aztán azonnal Helenkához lépett s szorongva tekintett ki az ablakon, az udvaron át a kastély felé. Új félelem jött rá; mi lenne, ha az apja most, ebben a pillanatban visszatérne, ha hazajönne, megfognák s elvinnék.

— Hogy tehetnék?! Miért? — mondott ellen határozottan Tomás, s azon iparkodott, hogy szavai biztonságosan hangozzanak.

— Ha kutatnának és megtalálnák.

— Nem találnak meg semmit. Mi meg nem tudunk semmit sem, értesz Helenka?

Helenkának nagyanyó jutott az eszébe, hogy annak is az elrejtett könyveket kellett volna elárulni, de nem felelt, még a korbács alatt sem.

— Látod a szörnyeteget? — kiáltott föl Tomás ingerülten, meglátva, hogy Csermák ispán az írnokkal és a hajdúval a várudvar felé tart. Az a kettő lenn maradt a lépcsőn, az ispán maga ment föl a pitvar széléig.

— Ez már alig várja — mérgeskedett Tomás. — Biztos ő hívta ide a pátereket.

Helenka ebben a pillanatban egy fojtott kiáltást hallatott. Kitágult szeme most pillantotta meg a különös menetet, amely a kastélyból a majoron át feléjük tartott; elől a két jezsuita, velük Csermák ispán, utánuk a diák famulus az írnokkal, utolsóul a hajdú. Ezt már látták s azt is, ahogy a vadászház előtt megálltak s az épületet s főleg a tetőt nézegették. Azt a vadászgyerekek nem láthatták, ahogy pár pillanattal előbb a kastélykapuban várakozó ispán a kisasszonytól jövő jezsuiták előtt mélyen meghajolt, kezetcsókolt, páter Firmus meg adta, mintha nem ismerte volna.

Azt azonban látták már, hogy milyen alázatos készséggel vezette őket, egész meggörnyedve, s milyen édeskés tisztelettel felelgetett. Aztán a pitvarból hallották a hangját, ahol a tűzhely volt, amint magyarázza, hogy erre jobbra van a kamra s a padláslépcső, s hogy erre, balra méltóztassanak. Beléptek az alacsony famennyezetű szobába, amelyből egy most nyitva

álló ajtó vitt a kisebb szobácskába. Helenka, mint a megriadt csirke, a sarok közelébe állt; Tomásnak csillogott a szeme, izgatott volt, de elszántan ütötte föl a fejét.

A jezsuiták, ahogy beléptek, fürkészőn néztek végig a szobán, a sarkokon, falakon, mindent megfigyeltek, a bútort, a puskákat, Tomás erdei kürtjét, amely az ablakok közt egy agancsra volt fölakasztva, meg azt is, hogy a Nepomuki szent János képe nincs sehol sem. P. Firmus tegnap megtudta az ispántól a történetét, hogy került ide a kép, hogyan akasztotta fel ijedtében a vadász, s tüntette el megint, nyilván az utóbbi időben. De nem kérdezősködtek utána, mintha nem is tudtak volna róla. A legfigyelmesebben mégis a vadász gyermekeit nézegették, akiktől Csermák ispán megkérdezte, hol van az apjuk.

— Az erdőben — felelte Tomás keményen s határozottan.

— Melyikben?

— Apám uram nem mondott semmit, hogy melyikbe megy.

Aztán rögtön Koniás kérdései, hogy vannak-e könyveik, bibliájuk vagy más ilyesféle, mutassák meg. Mire Tomás nyomban s megint olyan eltökélten, hogy nincsenek. Koniás komolyan és nyomatékosan figyelmeztette s fenyegetően intette őket, hogy ne tagadjanak, mondják meg az igazat, a tagadással rossz szolgálatot tesznek nemcsak az apjuknak, de maguknak is, s újra fölszólította, most egyenest Helenkát, hogy beszéljen. Helenkának bele kellett néznie a sápadt arcába, beesett sötét szemébe, szigorú átható tekintetébe. Megijedt tőle és hallgatott. Ekkor P. Firmus vetette oda keményen, hatalmas, kékre borotvált állát megmozdítva:

— Van olyan könyvetek, tudjuk. Mondjátok meg, hol van, ne tagadjátok. — S szorosan Helenka elé állt, mintha a lábára akarna taposni. Az ő fenyegetésére Helenka halkan, de határozottan felelt:

— Nincs.

— Akkor majd megtaláljuk! — P. Firmusnak fenyegetően csillant meg a szeme. Odament az asztalhoz, ki akarta húzni a fiókját. Be volt zárva. Koniás latinul rászólt, hogy az asztalban nincsenek könyvek, az asztalt majd fölnyitják, de később, most nézzenek körül. Kinyitotta a ládát s rászólt a hajdúra, hogy dobáljon ki mindent. A hajdú mindent kido-

bált, a fenekéig feltúrt, könyveket azonban nem húzott ki. A jezsuiták parancsára most az ágyakat dobta szét, alájuk nézett a szalmazsákoknak, a nagyszobában s a benyilóban is, ahol Helenka ágya állt. Sehol semmi.

Átkutatták a polcot, a nagyszobabeli almáriumot, valamennyi sarkot, mindent, Helenka szobácskájában a ládát, a kis asztalt, mind hasztalan. P. Firmus közben a vadász-gyerekeket figyelte: le nem vette róluk a szemét, minden mozdulatukat, minden pillantásukat megfigyelte. Mindenhová velük kellett a misszionáriusokkal menniük, a pitvarba is, amíg a hideg tűzhelybe, a kürtőbe, a tűznél a tönk alá s a kamrába benéztek. De itt sem volt szerencséjük a vizsgálódásukkal.

— Nézzünk föl a padlásra — határozta el P. Koniás, a vad nyomán menő vadász szenvedélyességével.

27

POLEXINA kisasszonyt ez a váratlan látogatás kiforgatta a nyugalmából és a határozottságából. Fölháborította, hogy hozzájuk Szkalkára ilyen célból jönnek, általában hogy ilyen gyanuval merik illetni őket. Megijedt a gyanutól, tiltakozott ellene s a szégyen pírja öntötte el a gondolatra, hogy talán mégis csak igaz. El volt keseredve Machovec ellen, miatta van az egész, hogy is viselkedhetett így, hogy hozhatott ilyen gyalázatot a fejükre, ő, akiben annyira megbíztak, akit családostól úgy a pártjukba vettek. Lhotszky úrral is erről beszélt, ingerülten, aztán megint megnyugodva, hogy nem, ez mégsem lehetséges.

— Nem, nem is igaz — biztosította a kormányzó, noha eszébe jutott, hogy amikor megmondta, hogy jezsuita misszió jön ide, Machovec mennyire meghökkent, igen, megrémült szinte.

A kisasszony az ablakhoz lépett s kinézett, nem jönnek-e már; de rögtön vissza is fordult.

— Nézze — mutatott ki az udvarra.

Lhotszky úr béreseket, szolgálólányokat, s néhány robotost látott, akik mind kitódultak az udvarra. A hársak alatt

álltak s a vadászház felé tekintgettek, amelynek a lépcsőjén néhány asszony s egy csomó majorsági gyerek várakozott.

— Látja, — jött tűzbe a kisasszony — s mi lesz, ha valamit találnak, rögtön szétfut a híre, hogy Szkalkán...

— Köszönjük meg a túlbúzgó ispán úrnak.

— Azt gondolja?

— Biztos, ki más.

— A vadász nem jön, s hamarosan dél van. A gyerekek maguk vannak ott, Helenka...

— Maguk, igaz — ismételte meg Lhotszky úr. — Az a P. Firmus biztos nekik esik. Mégis csak oda kéne néznem.

— Menjen, menjen, bátyám uram — bíztatta a kisasszony, aki ahogy a vadász gyerekeire, főként Helenkára gondolt, meglágyult kicsit.

Lhotszky úrnak eleinte nem volt kedve a jezsuita bizottsággal menni, nem akaródzott „szimatolni és vizslatni", ahogy magában mondta. De most, hogy a kisasszony a vadász gyerekeire emlékeztette, amikor eszébe jutott, hogy az ispán éppenúgy, mint az a P. Firmus s a másik szorongatni fogja őket, elindult a vadászház felé. Az udvaron szokatlan hevesen kiáltott rá a cselédnépre, hogy mit tátják a szájuk, tágulja-nak. Mintha valami verébcsapatra puffantott volna, egy szempillantás alatt mind szétszaladtak.

Amikor a vadászházba lépett, a jezsuiták akkor tértek vissza a padlásról a kíséretükkel. Nem hoztak magukkal semmit, noha mindent buzgón átkutattak és fölforgattak, P. Koniás még a gerendákat is átvizsgálta nagy szakértőn, hogy nincsen-e bevágás bennük s azokban egy-egy könyv számára rejtekhely. Minden hiábavaló volt. Az ispán elkomorodott; magában dühöngött s megijedt, hogy tán semmit sem találnak. S most még a jószágkormányzó is itt van, gúnyosan köszönti őket, hogy a páter urak s a többiek eszerint mind hiába fáradoztak, nincs semmi sem.

— Idáig semmi — felelte nyersen P. Firmus.

— Mi az, hogy az apád nem jön? — fordult a jószágkormányzó Tomáshoz s szeméből titkos öröm fénylett. — Fuss érte, te meg, Helenka...

— Arra kérem, nemzetes uram, — vágott a szavába P. Koniás igen határozottan — szíveskedjék valaki mást küldeni, ezeknek itt kell maradniuk.

Az ispán rögtön csupa készség, hogy elküld a vadászért valakit, s azonnal kiment. A sáfárnak kiáltotta, hogy szalaszszon az erdőre a vadászért, hogy azonnal jöjjön; ő, a sáfár meg fusson le a zsidó temetőhöz s vizsgáljon meg mindent ott is meg körülötte is, nincs-e elrejtve valami, előbb azonban küldjön neki, az ispánnak, vésőt és kalapácsot.

Amikor a sáfárné a szerszámokat meghozta, az ispán megint a szobában volt, ahol P. Koniás most az ágyat huzatta el s a padlót vizsgálta alatta, de megint nem ment semmire. Hanem azért nem hagyta annyiban.

— A ládát elhúzni! — parancsolta hirtelen, a hiábavaló kutatásban fölizgatva és fölingerelve. S ahogy a parancs elhangzott, P. Firmus latinul odaszólt, hogy: „Megijedtek." Azt vette észre, hogy Tomás Koniás parancsát meghallva hevesen kezd hunyorgatni a szemével, az arcszíne elváltozik, Helenka meg gyorsan feléje fordul.

Az ispán közben az asztalra tette a vésőt.

— Mit csinál? — kiáltott rá Lhotszky úr rosszalón.

— A tisztelendő urak be akarnak nézni az asztalba.

— Majd épp ott találja meg! Tán az asztalban hagynák a könyveket, ha lenne is nekik? — Lhotszky úr bosszusan fordult el s kiment a pitvarba, nem volt kedve ezeket a dolgokat nézni. A legszívesebben elzavarta volna az ispánt s odavágja hozzá a vésőt. De ha a páter urak parancsolják, mondta magában dühösen, mit tegyünk, hivatalos segítséget kell adni nekik; ebben ők az urak; nem tekintenének semmit, senkit, csúnya gyanúba kevernék rögtön akár őt is. Hanem ez az ispán! Kikergetni nemcsak onnét, de a majorból is. Milyen felfordulást csinált, milyen szégyent, azt bizony, szégyent; igaza van Polexinának, a szégyen, a gyalázatos rágalom megmarad, ha dolguk-végzetlen mennek is el.

A szobából kopogást hallott, most feszítették fel az asztalt, azután másokat, új ütések következtek. Mi ez? Megfordult, fülelt. Egy kiáltás! Gyorsan a szobába lépett. Az ispánt látta, ahogy a kifeszített fiókot otthagyva arra a helyre ugrott, ahol előbb a láda állt; az urasági hajdú ott épp most tört és húzott ki egy rövid deszkát, egy hosszú padlóléc toldását, P. Koniás pedig térdre esett s a kitört deszka alatt valami lukba nyúlt bele.

— A rejtek! Megvan már!

Lhotszky úr rémülten állt a küszöbön, s majd hogy el nem káromkodta magát, amikor P. Koniás, egy öreg könyvet tartva kezében, hirtelen fölegyenesedett, gyönyörűséggel emelte a könyvet a magasba, s mint a vadász, aki egy rég hajtott s elejtett szép darabot mutat fel, győztesen kiáltott: — Itt van! Ecce! Ime! — De éppen csak futólag nézett rá s már megint a rejtek fölött térdelt, s örvendő kiáltással vadászott tovább: — Fészek, egész fészek. — Egy kisebb, apróbb formájú könyvet húzott ki megint, utána a harmadikat, negyediket; az ispán a győzelem sugárzásában, örvendő készséggel szedte el tőle.

Lhotszky úr villámsújtottan, megzavarodva állt ott, mintha őt érték volna tetten. Dühös gyűlölet rázta meg az ispán s „ezeknek a feketéknek" a győzelme miatt, de hirtelen harag Machovec ellen is. Akaratlanul is a gyerekeihez fordult, barnás-vörös arccal azoknak támadt nekik.

— Hát ti s az apátok, eretnek könyveket... így hazudni, színlelni, ilyen ámítás, éveken, éveken át. Így hazudni nekem, a kisasszonynak, te, Tomás, és te — villámló szemét haragosan szegezte Helenkára. Azok eddig megdermedve nézték a könyveiket kiszedő Koniást. Most a jószágkormányzó előtt lehorgasztották a fejüket.

Kinn a kastélytető tornyocskájában megkondult a delet jelző harang. A vadászházban senki sem hederített rá. A jószágkormányzó dühös fellobbanásában nem törődött a könyveknél álló jezsuitákkal, észre sem vette, hogy az ispán csak most tekinti meg a kifeszített fiókot, egy darab papírt húz ki belőle s kíváncsian nézegeti. De amikor az ispán titkos kárörömmel teli alázatos hangját maga mögött meghallotta: „Nemzetes uram, itt az az írás" — ráförmedt, mit akar. De P. Firmus ezalatt már ki is vette az ispán kezéből a papírt, s belenézett.

— Nemzetes jószágkormányzó úr, — olvasta azonnal hangosan — nemzetes kisasszony őnagysága, kegyelmes uraim.

A jószágkormányzó hirtelen megfordult, Tomás és Helenka ijedten emelték fel a fejüket. A jószágkormányzó meglepetésében s csodálkozásában nem nyúlt a levél után. P. Firmus olvasta:

— Szorongások és gyötrelem közt fordulok Őkegyelmes-

ségeikhez, s az isten szerelmére kérem kegyelmes uraságaim bocsánatát és köszönök mindent, amiért hozzám és gyermekeimhez olyan jóakarattal méltóztattak lenni.

A sápadt Helenka vacogni kezdett; de senkisem vette észre, mind P. Firmus felé fordultak, aki tovább olvasott.

— Szívesen lennék, mint eddig is, mindenben Kegyelmességed és ökegyelmessége, az uraság, szolgálatára; ami uraságomnak jár, énnekem pedig kötelességem, örömest teljesíteném, ha közben isten törvénye szerint megvolna a szabadságom isten szolgálatára. Ezt azonban itt nem lehet elérni; lelkiismeretemet, — P. Firmus megemelte a hangját s szemét és kemény arcát gonosz gúny világította be közben — lelkiismeretemet nagyhatalmú papok tapossák el s én az ő hitüket lelkiismeretemre kényszeríteni nem tudom. Fájdalommal ismertem föl, hogy vétkezem, amikor igaz hitemet megtagadom, tovább így élnem nem lehet, s épp ezért elmegyek innen. — P. Firmus abbahagyta, abba kellett hagynia, Helenka fölkiáltott és sírásban tört ki, Tomás, aki előtt most világos lett, ami reggel rossz sejtelemként kerülgette, mozdulatlan állt egyhelyben, tágranyílt szemmel, egy kicsit előrehajolva. De ahogy Helenka felzokogott, megfogta s csillapítani kezdte. P. Firmus nem olvasta tovább, Lhotszky úr fogta a levelet s halkan, sietősen olvasta végig a többit.

— Mindenre kérem, hogy kegyelmes uraságom bocsásson meg nekem, gyermekeimet miattam ne dorgálja, ne büntesse. A gyermekek nem tudnak semmit, arról sem, amit tenni akarok, s amit meg is kell tennem, semmiről sem tudnak, mindenben ártatlanok, s az istenre kérem, hogy őket ne érje baj. Ökegyelmessége alázatos szolgája, Václav Machovec.

A jószágkormányzó a jezsuiták felé fordult: — Megszökött, — mondta németül — de a gyerekek, ahogy látni is, nem tudnak semmiről, ami itt írva áll. — Odaadta nekik a levelet. Mindaketten mohón olvasták a végét.

Lhotszky úr a vadász-gyerekekhez lépett, s élesen, de már nem olyan hevesen és dühösen kérdezte meg tőlük, hogy hova lett, merre menekült az apjuk.

— Mi semmit sem tudunk, — felelte Tomás — erről az írásról sem, meg arról sem, hogy el akar menni. Reggel, mint máskor is, elment az erdőbe, azt mondta az erdőre megy, mást semmit.

— Tagadsz! — intézte el Lhotszky úr, noha Tomás válaszát, ahogyan mondta, igaznak érezte.

— Nem, kegyelmes uram, ez így igaz — bizonygatta Tomás megindultan.

— És te, mit tudsz? — támadt a jószágkormányzó Helenkára.

Az ráemelte könnyel teli szemét.

— Kegyelmes uram, csak azt tudom, amit itt hallottam, hogy apámuram elment, hogy bennünket... — Nem mondta végig, újra sírásban tört ki.

Lhotszky úr legyintett; haragudott, de már egy kis részvevő megindulás is reszketett a háborgásában.

Polexina kisasszony nem tudta bevárni nagybátyja visszatérését. Delet harangoztak már, amikor Kacska jelentette, hogy az ebédlőben terítve van, beadhatja-e az ebédet.

— Meg kell várnunk, amíg visszajönnek.

A kisasszony megint az ablakhoz állt és kinézett. Abból, hogy sokáig nem jönnek, arra következtetett, hogy kutatnak még, valószínűleg nem találnak semmit. Aztán a nagybátyját pillantotta meg, ahogy a vadászházból kijön. S utána senki, egyedül jött. Visszalépett az ablaktól s kíváncsian tüstént az ajtóhoz ment. Lhotszky úr egészen megváltozottan lépett be.

— Nem találtak — kiáltotta a kisasszony, azt óhajtva, hogy így legyen.

— Sajnos, találtak, egy csomó könyvet, a láda alatt a rejtekben. S mind nem katolikus, huszita, ahogy P. Koniás rögtön fölismerte.

A kisasszony mintha megkövült volna.

— Ez az igazság, — erősítette meg Lhotszky úr — félrevezettek, ez a vadász, a gazember, éveken át csalt és ámított bennünket.

— És a gyerekek, Helenka?

— Azok is vele.

— Istenem!

— Az erdőben nincs, nem is jön vissza, föltéve, hogy meg nem fogják. Itt van ni! — Kihúzta zsebéből a levelét, s elolvasta. A kisasszony kábultan ült a karosszékbe.

— A gyerekek erről, úgylátszik, nem tudnak, — koppintott Lhotszky úr az ujja hegyével Machovec írására — sem Tomás, sem az a lány. Az sírvafakadt s rettenetesen megijedt,

amikor meghallotta. De ez a hóbortos apjuk. Jól megcsinálta! Ilyen órát választani a szökésre. De még nincs túl a határon. Ha megfogják...

— Üzőbe veszik?

— Az ispán épp utána küld. Hallod?

Az udvarból lódobogást hallott. A kisasszony és Lhotszky úr az ablakhoz léptek. Látták, hogy három lovas szolga megy a kapu felé.

— Ez az első, — magyarázta a kormányzó — aztán írnak a hivataloknak, megküldik a személyleírását, írnak utána. Az ispán rögtön rávetette magát, annak sietős az efféle hivatali kötelesség. — Lhotszky úr elhúzta a képét.

— És a páter urak?

— Ki fogják hallgatni, az ispán is velük, Tomást és Helenkát.

— A vadászházban?

— Nem, az irodán. Az ispán azt akarja. Nos, haszontalanság, amit ez a Machovec végbevitt, hanem az ispán, látnod kellene, a boldog buzgóságát, hogy ragyog a szeme; magában nevet, rajtam különösen. Mit tegyünk, hallgatunk, ha egyszer hivatalos eljárás.

— A páter urak ebédre nem jönnek ide?

— Nem esznek, nem isznak, — nevette el magát Lhotszky úr dühösen — most van *schauessen*-ük. Annak adják maguk, különösen ez a P. Firmus. S az a másik is. Nem jönnek, amíg túl nem lesznek a kihallgatáson. Nem fogunk várni rájuk.

Ebédhez ültek, de egyiküknek sem volt étvágya. A kisasszony alig nyúlt az ételhez, már letette a villát, s elgondolkozva mondta, csak úgy maga elé:

— Szóval kihallgatják őket.

— Ki — felelte komoran Lhotszky úr. — Vasalt cipője nincs ugyan ennek a P. Firmusnak, a mezítelen lábukra nem hág. De értik ezek az atyák, kínzás nélkül is, a kihallgatást. Ez az ispán pedig, ha tehetné, deresre huzatná őket.

— Ha tényleg nem tudnak arról a szökésről, nem fogják-e szorongatni őket — fordult a kisasszony a jószágkormányzó felé, aki otthagyta az ételt és fölkelt. — Bátyám-uram, megnézhetné...

— Az efféle kihallgatások, ezekkel, nem nekem valók. Hanem igaz, oda kellene mennem... No, majd meglátom...

Csak jó hosszú idő multán jött vissza. Elmondta, mit látott, mit hallott, hogy az írnok mindent fölír, kérdést, feleletet.

— S a vadász-gyerekek?

— Tomás, őrajta nem csodálkozom, az olyan volt mindig, mint a szikla, s bátor is. Most is bátran és biztosan felel. De ez a lány. Mindig olyan csendes és hallgatag.

— S most beszél?

— Ha nem is beszél, de hogy viselkedik! Semmit sincs megzavarodva, megijedve. Egyenesen áll, a feje fölütve, s olyan biztosan felel.

— Merészen?

— Nem ellenszenves merészséggel, inkább csendesen és szomorúan, de olyan keményen; hanem ez az ispán, kedves Polexina, ez szívesen megzavarná, belebonyolítaná. Folyton keveri, s mi mindent tud az! Hogy a vadászék nem böjtöltek, pénteken húst ettek s hallod csak, az a kép, a Nepomuki szent Jánosé, amit Prágából hoztam...

— Az a megszentelt kép, mi van vele?

— Hogy föl sem akasztották. Helenka azonban egész bizonyossággal, hogy igen, fölakasztották. Mire az ispán harapósan, hogy akkor hol van hát, sem ő, a tisztelendő urak sem látták a falon. Látod már, honnan fúj a szél, honnan van az egész.

— És Helenka?

— Hogy a kép nemrégen leesett, az üvege eltört, a városba akarták küldeni, csináltatni.

A kisasszony hitetlenül csóválta a fejét.

— Én erre azt mondtam: Páter urak, — folytatta Lhotszky úr föltüzesedve — láttam, milyen öröme volt, amikor azt a képet hoztam neki.

— Még segített neki.

— Segítettem is, mikor az ispán úgy méregbe hozott; amikor láttam, hogyan marja őket. S folyton új dologgal állt elő: még azzal is, hogy a vadász találkozott azokkal a csipkésnek meg órásnak öltözött szászországi küldöttekkel.

— S a gyerekek?

— Hogy ők erről semmit sem tudnak — az apjukat senki ilyesfélével nem látták, hozzájuk sem jött ilyesvalaki. De a misszionáriusok csak úgy szórják a kérdést, hogy milyen

hitűek, beszélt-e az apjuk a katolikus hit, a szentségek ellen, mondott-e isten anyjára valami gyalázót.

— És ők?

— Hogy katolikus hitűek, s az apjuk soha ilyesmit nem beszélt. S rögtön utána, hogy vajjon áldoztak-e két szín alatt, ők meg, hogy nem. Erre az ispán megint rájuk kiáltott, mondom, kiáltott, s fölfújta az arcát, hogy tudott dolog — s milyen biztosan mondta! — tudott dolog, hogy eretnek úrvacsorán voltak, még pedig Mezrzsicsen. Erre Tomás szólalt meg, hogy mondhat ilyet az ispán, van-e tanúja rá. Mezrzsicsen csakugyan voltak, de a nagyanyjuknál, beteges, lábra sem tud állni.

— A lány nekem is ezt mondta. S mi van a könyvekkel?

— Azt nem tagadta s a fiú sem; tudtak róluk, de az apjuk csak nagyníha szedett ki közülök egyet, a bibliát, abból olykor olvasott is nekik.

— S a többiből nem? Megnézte, miféle könyvek?

— Megnéztem. Hát ahogy mondom, biblia, valami épületes olvasmány — énekeskönyv s így tovább, meg még egy, — itt gúny villant föl az arcán — a misszionárius uraknak ebben lesz a legnagyobb örömük. „Jezsuiták tükre", az a könyv címe, a jezsuiták ravaszságáról, furfangjáról, üzelmeiről szól, ahogy a címlapján írva áll.

— Ilyen olvasmányai voltak Machovecnek?

— Honnan tudtam volna! — Lhotszky úr kétértelműen mosolygott. — S az ispán folyton rakta a tüzet.

— De kegyelmed, bátyám uram, az ügyvédjüknek csap fel! — bámult el a kisasszony.

— Amikor az ispán ilyen dühvel tör rájuk; most már nyilvánvaló, nem is takargatja.

— De ha, bátyám uram, csakugyan nem téved, egy akkor is megmarad: amit a vadász írt s hogy elmenekült.

— Igaz, igaz, a bolond! Ilyen kitűnő vadász! Kár, kár érte, öröm volt járni vele, s ilyet csinál. Itthagyni mindent, a gyerekeit odadobni azért a tévelygésért. Mi lesz most velük? Az a lány...

— Látni sem akarom. A fiú sem maradhat meg a vadászságban.

— Ez már nekem is eszembe jutott — hagyta rá Lhotszky úr nem elég készséggel s nem elég határozottan.

A misszionáriusok bejöttek. P. Firmus szótlanul, komoran, de az arckifejezése mégsem volt olyan kemény, mint előbb. A nyugalom fénye világította be szigorú arcát. P. Koniáson is látni lehetett a belső elégedettséget; de egy szóval sem mutatta ki. Udvariasan szabadkozott, hogy ilyen nyugtalanságot okoztak. Amikor Polexina kisasszony mentegetőzésül a vadászgyerekekre tért, hogy mennyire csalódott bennük, ki gyaníthatta volna ezt, rögtön megvígasztalta, hogy nincsenek egyedül, akik így csalódtak, ilyen és ehhez hasonló huszita van éppen elég, a parasztokról nem is beszélve, de a polgárok közt is.

— Különösen itt a hradeci vidéken — magyarázta. — S a városokban, mezővárosokban is bőviben van a hamis, tettető katolikus, senki nem mondaná róluk. Elsőül mennek el az isten templomába, elmenetelkor ők az utolsók, a kezükben rózsafüzér, katolikus könyvek, szentgyónáshoz s áldozáshoz többször járulnak, mint kötelességük volna, szent misét tartatnak, gyertyát vesznek és zarándokútra mennek, de az ilyen katolikus otthon a homályban, zárt ajtóknál istenkáromló könyveket olvas, Husz vagy Motesicky postilláit, a szentképet báboknak nevezi, a szent istentiszteleteket ördögi szemfényvesztésnek. Ó, ismerjük azt a furfangosságot! S ezekhez a titkos madárkákhoz nehéz hozzáférni. De nem engedünk belőle, a gyomot ki kell irtani, a római szent egyház győzelmének teljesnek kell lenni. Először is ezeket a könyveket kell elszedni s elpusztítani, amelyekért az életüket is odaadnák.

— Az életüket!

— Úgy van, nagyságos kisasszony, az életüket is, mégpedig ostoba parasztok: nem tanult emberek, parasztok. Nem is olyan régen, itt Náchod vidékén egy bizonyos ember, zsellér, inkább a halastóba ugrott, s szégyenletes halálra adta magát, mintsem lelkipásztorának a tévelygő könyveket beadja.

— Borzasztó, borzasztó!

— Ezért megyünk mi ezek után a könyvek után, mint minden rossz gyökere után, s ezért méltóztassék megbocsátani nekünk, hogy ide is olyan váratlan állítottunk be, minden híradás nélkül. Máskép nem megy a dolog.

Lhotszky úr hallgatott. Érezte, hogy nem szólalhat meg, le van fegyverezve; a kisasszony, aki lelkében bámulta a misszionáriusok buzgóságát s becsülte céljukat, fennhangon is

elismerte, amit P. Koniás mondott s újból sajnálkozott, hogy ennyire csalódott s úgy megbízott az emberekben, ő és bátyjaura is. Az most nem szólt, csak bólogatott. A kisasszony áthívta, s most már szivélyesebben, a misszionáriusokat az ebédlőbe egy kis erőgyüjtésre. Elfogadták, de P. Koniás rögtön hozzátette, hogy sok idejük nincs, egy kis idő múlva tovább mennek, mert még prédikálniuk kell, négy óra után szentbeszédje lesz.

Amikor egy kis idő múlva valóban elnyargaltak, a kisasszony igen melegen búcsúzott el tőlük, főként P. Koniástól, aki buzgóságával, egész beszédes fellépésével megnyerte az elismerését. Lhotszky úr azonban az elmenetelükkor ugyanolyan maradt, mint amilyen a jövetelükkor volt, de most még jobban erőt vett magán, úgy hogy kedvetlenségét s bosszúságát nem lehetett észre venni. Egészen az udvari lépcső tövéig kísérte a pátereket. Ahogy a kapun kilovagoltak, utánuk nézett. A famulusokat is megnézegette, a zsákot, ami a nyergéhez volt erősítve, a zsákot, amelyben Machovec könyvei voltak, s azt gondolta, hogy az egyik, az a „Jezsuiták tükre", a jezsuiták ravaszságáról s alattomosságáról és üzelmeiről, jó lenne neki is.

28

TOMÁS és Helenka ezalatt már megint a vadászházban volt. De hogy tértek vissza oda! A kihallgatás után nem engedték el az irodáról őket, hogy szabadon hazamenjenek. Az ispán kíséretet adott melléjük, a hajdu kísérte el. A cselédháznál, a csűrnél, a víztartó hársai alatt ott állt a cselédség, s kíméletlen, léha kíváncsisággal bámulta a vadászgyerekeket, mint tettenért gonosztevőket. Hol egy férfi, hol egy asszony rájuk is kiáltott s csúfot űzött belőlük. Helenkát elöntötte a forróság, szeme előtt ködbeborult minden; látta az embereket, de nem ismert föl senkit. A kastély ablaka alatt lesütötte a szemét. Nézi-e a kisasszony, észrevette-e, látja-e így, a hajduval? Tomás, akit az ispán viselkedése tűzbe hozott, tele volt daccal és makacssággal, fölütött fejjel lépdelt, s körül se nézett közben.

Aztán minden abbamaradt, a kiabálás elcsitult, csend körröskörül. Bementek a vadászházba. A hajdu ott maradt a lépcsőkön a ház ajtajánál, amelyet, ahogy a pitvarba léptek, azonnal bezárt, aztán elment. A csikorgó kulcs hangja emlékezetükbe idézte, hogy micsodák. Helenka ijedten pillantott föl Tomásra, az az ajtóhoz lépett, megfogta a kilincset, ki akarta nyitni. Addig rázta, míg belevörösödött, de hiába.

— Be vagyunk hát zárva! Hogy el ne szökjünk — kiáltotta gúnnyal, haragosan. De a gúny elmúlt, ahogy a küszöbön beléptek, s az üres, elhagyott szobában szétnéztek. Az ágyak s az egész bútorzat a helyéből kirángatva, a ládából, almáriumból minden kidobálva. Egy pillantás a fiókra, amely félig még mindig ki volt húzva az asztalból, meg a végzetes tátongó rejtekre: ez volt, ami a legfájdalmasabban érintette őket. Helenkának elpárásodott a szeme.

— Hogy minket nem vitt magával! — sóhajtott föl szomorún és szemrehányón.

— Akart, de nem tudott. Egyedül eljut a határra, de hárman egyszerre bajosan szöktünk volna ki. Elfogtak volna az úton, apám uram erre gondolt.

— De ha nem sikerül, elfogják...

— Nem fogják, messze előttük van, egy félnappal. Biztos helyre menekülhetett már, esetleg Mezrzsicsre, s ott rejtőzködik egyelőre.

— Ha nagymamához bemenne! S azt gondolod, Tomás, hogy eljön értünk?

— Eljön, emlékezz, mit mondott, amikor elment, amikor...

Hangok és zaj az udvaron, Tomás az ablakhoz szökött: kihajolt, úgy nézte. A jezsuiták mennek, jelentette, az ispán kíséri ki őket, a jószágkormányzó úr a lépcsőn áll, a kisasszony meg az ablakban van.

Hirtelen átfutott a szobán, szembe a hátsó ablakhoz, amely kifele, a földek fele nézett, a majorból s a kastélyból kivezető útra.

— Egész a kapuig kíséri őket, az ispán, ez a... Hogy hajlong! S a mi könyveink...

Helenka gyorsan az ablakhoz lépett.

— Látod, — mutatta Tomás — annál a diáknál van a nyergen, a zsákban.

— Ha apánk urunk látná!

— De belelőnék ezekbe a feketékbe! El fogják égetni, elégetik, a bibliát és mindent!

A sáfárné bejött az étellel s a vízzel. Furcsa volt nekik, hogy ő hozza. Tomás Verunát kérdezte, az ő öreg szolgálójukat, akit előbb, amikor az irodából kivezették őket, ott láttak, egész elijedten az irodaajtóban várakozni. A sáfárné, aki fürkészőn és barátságtalanul tekintett rájuk, kurtán intézte el Tomást.

— Nem jöhet hozzátok. Szépen belekevertétek őt is a bajba, a vén teremtést. Neki is kihallgatásra kellett mennie, a nyomorultnak, az a szégyen érte őt is, ami benneteket. Apátoknak ezt meg kellett volna gondolnia. S így itt hagyni titeket, fogságban. De majd idehozzák nektek, megfogják.

— Üldözik? — kiáltott Tomás.

— Tán majd hagyják megugorni. — S megnevezte a béreslegényeket, akiket lovon utána küldtek. Tomás kérdezni akart volna még, de a sáfárné megfordult és kiment. Hallották, amint a kulcs megint megfordult a házajtóban.

A foglyok most már csak az apjukra gondoltak, sikerült-e elmenekülnie. Erről beszélgettek, s szomorúan elhallgattak. Tomás aztán visszahúzkodta az eltolt bútorokat a régi helyükre. Helenka eltakarította a széthányt ruha- és fehérneműt. Minduntalan megálltak, hallgatóztak, vagy lopva az ablakhoz sompolyogtak, hol Helenka, hol Tomás, hogy az udvarra kinézzenek, mi történik, nem hozzák-e az apjukat. Ez volt most a kínos, gyötrő aggodalmuk.

A szürkület előmászott a szoba szögletéből s megsűrűsödött a mennyezet alatt. A két ablak közt az agancson a vadászkürt fémes fénye kihunyt. A szobában nyomasztó, súlyos csend. Az udvarból az utolsó jövés-menés nesze csapott be hozzájuk. S hirtelen zajos beszéd. Egy lovast pillantottak meg. Az egyik szolgalegény tért vissza, az egész udvar összefutott.

— Egyedül jött! — kiáltott föl Tomás. — Ó, most már nem érik utól! — De Helenka már el is ugrott az ablaktól. Azok ott a lovát az istállóba vezető bérestől a vadászház felé rohantak. — Ránkjönnek! — ijedt meg Helenka. — Tomás! — kiáltott föl s megfogta a bátyját, aki a kézifegyverhez ugrott. Odakinn valaki megrugdosta a házajtót s szitkozódott,

eretneknek, báránynak nevezte őket, a többiek az ablak alatt azonnal beállták a durva karba.

— Hagyj, Helenka! — rázta meg magát Tomás. — Ha az ajtót föltépik, lövök. Hagyj!

De most kinn egyszerre csönd támadt. A szitkozódó tömeg, látták, elszéledt.

— Valaki szétkergette. Nézd, Tomás, a kormányzó úr. — A homályban is megismerték nem nagy, tagbaszakadt alakját, ott állt a kastély-ajtóban a lépcsőn. Kiáltott valamit; hogy mit, nem hallották, — csak azt látták, hogy hevesen rázza a jobb kezét.

Azután zavartalan csend. Tomás és Helenka időnként kitekintett az udvarra, majd a szoba átellenes oldalán a gyümölcssoros útra. Észrevették, hogy a férfi, akit az előbb ott láttak a fa alatt állni, még mindig ott van. — Az ispán őrszeme! — vetette oda Tomás gúnnyal. Így tekintgettek kifele, aztán megint a padon üldögéltek, elemlegették, hogy hol van most az apjuk, hogy volt tegnap ebben az időben, hogy olvastak, hogy kívánt az apjuk jóéjszakát. Aztán a majoron át a sötét kastélyra néztek, az urasági ebédlő megvilágított ablakaira. A nagyságos kisasszony van ott a kormányzó úrral. Róluk beszéltek, arról, hogy a kormányzó úr mégis pártjukat fogta, de azért haragszik. S a kisasszony! S gondterhelten kezdték latolgatni, hogy határoz, s a kormányzó úr mit csinál majd.

Tizenegy óra után a mély csöndbe lódobogás tört. Egy szolgalegény lovagolt be az udvarba, de egyedül, egyedül; nem hozott senkit sem. Az irodáról egy férfi szaladt felé, nyilván az ispán, aki bizonyára türelmetlen várt eddig. A szolgalegény éppen csak hogy leugrott a lóról, s már jött a másik cseléd, az utolsó, azzal sem volt senki. Tomás diadalmasan lóbálta a kezét.

— Apámuram elszökött előlük. S az ispán, látod hogy tárgyal velük. Haha, vártál, szimatoltál, de kivárni nem tudtad. Eltűnt előled, hóhér.

Amikor a sáfárné behozta a reggelit, nyersebb volt mint tegnap. A béresekről egy szó említést sem tett s csak rájuk förmedt, amikor Tomás szántszándékkal kérdezősködni kezdett felőlük. Egy idő múlva, hogy elment, Helenka a nagyságos kisasszonyt pillantotta meg. Az ablakuk alatt ment a kert

felé. Amikor Helenka megpillantotta, megijedt. De a kisasszony a fejét sem mozdította, mintha a vadászház nem is volna. A szorongás, szomorúság és félelem új erővel lepte el Helenkát.

Ezen a napon is rabok maradtak. Délután két óratájt azt látták, az uraságí fedett kocsi odaáll szembe a kiskastély elé, később a nemzetes kisasszony lép föl rá ünneplő ruhában, meg Lhotszky úr válláig göndörödő ünnepi parókában és palástban. Dobruskába mentek, a misszió szentbeszédjére. Lhotszky úr most már nem is húzta ki magát, amikor Polexina kisasszony reggel szólt, hogy délután a városba mennek. Helyeselte. Most el kell mennünk — tette hozzá. Érezte, hogy azután, ami tegnap történt, nincs kibúvó, különben még rajtuk is marad valami árnyék.

Tomás és Helenka még másnap, szerdán is be maradtak zárva. Ezen a napon arról győződtek meg, hogy az öreg nagyságos kisasszony keményebben neheztel rájuk, mint a kormányzó úr. Többször is elment a vadászház előtt, de egyetlen egyszer sem nézett föl az ablakukra. Lhotszky urat azonban rajtérték, ahogy pipára gyújt s gyorsan és félénken a vadászház felé néz; de meg is fordul rögtön, ahogy az ablak mögött, mint a rabokat a rács mögött, megpillanja őket.

A júliusi, párás nap nehezen vánszorgott. Kedves szobájukban, amely most börtönük lett, szomorúság fogta el őket. Apjuk jutott az eszükbe, a bizonytalanság nyomasztotta, mi lesz velük; Tomás az erdő után vágyott. Olyan volt, mint szűk ketrecben a megfogott madár. Nem tudott elfutni, kiröpülni.

Másnap, csütörtök délután átjön értük a hajdu s átkíséri őket a majoron. Meghökkentek, amikor látták, hogy az irodába vezeti; Helenkának megdobbant a szíve, hogy tán az apja van ott, megfogták közben. Nem volt, csak az ispánt és az írnokot találták ott. Az ispán komoran és szigorúan ült a fekete asztalnál. Amikor megálltak előtte, egy ideig rájuk meresztette a szemét, aztán teleszívta a képét, fújt egyet s mint valami gonosztevőknek, úgy hozta tudomásukra:

— Apátok súlyosan vétkezett az egyedül üdvözítő római katolikus hit és az ő kegyelmes uraságai ellen. Ti ugyan mindent tagadtatok, de mi nem hiszünk nektek, gyanúban maradtatok és fogtok is maradni. Apátok maga mondott ítéletet maga fölött azzal, hogy szégyenletesen elfutott s jobbágyi

kötelességei mellől megszökött. A helyére más jön s ti kiköltöztök a vadászházból. Te — fordult Tomáshoz — visszaadod a puskát és mindent, s mint jobbágyember más munkára mégy. Engedelmeskedj a sáfárnak s azt ne gondold, hogy vadász vagy még! — Tomás megrántotta a vállát. Várta ezt a csapást, s mégis, mintha váratlan és hirtelen érte volna. A vadászházból ki s az erdőre nem mehet többé. — Te meg, — vetette oda az ispán, Helenkára pillantva még élesebben — te különösen rászolgáltál a büntetésre. Így megcsalni a mi nemzetes és nagyságos kisasszonyunkat, te szégyentelen. Nem is tudod milyen kegyelmes volt hozzád. Most megkapod a magadét, szolgálni fogsz, a szolgálók közé mégy.

Helenka elsápadt, lehorgasztotta fejét.

— Pusztuljatok innét — dördült meg fölötte.

Helenka nem tudta, hogy került ki. Abban a pillanatban, ahogy az udvarra kilépett, Lhotszky urat pillantotta meg, épp a kastélyból jött s le készült menni a lépcsőn. De mintha valaki vállon fogta volna, megállt a legfelső fokon és nem mozdult. Tomás feléje fordult, szólni akart hozzá, de a hajdu meglökte, s rákiáltott, hogy mit tekintget vissza, lóduljon.

Lhotszky úr akaratlanul is fölemelte a karját, rá akart kiáltani, hogy hagyja. De a karja rögtön leesett, s egy szó sem jött ki a száján. Hallgatott, de egy időre el is feledte, hova akar menni. Ott állt s a vadászgyerekek után nézett, míg csak Helenkát be nem vitték a cselédházba, Tomást meg a csűrbe; ott épp kéve-kötelet kötöttek, a közeli aratáshoz volt szükség rája. Utánuk nézett s Tomás tekintete volt a szeme előtt, a lélekbehatóan könyörgés és szemrehányás benne. Rájuk gondolt akkor is, amikor lement, rájuk, az egész látványra, a vadász felnőtt lánykájára, akinek mint gonosztevőnek kell a hajdu előtt menni. Mindig olyan ügyes és kedves volt, ezekben a napokban is hogy hiányzott nekik, és most így megszégyenítve, megalázva. De milyen hősiesen lépdelt, nem is sírt. És ez a fiú, Tomás, ez fog csak neki hiányozni, gyors fickó, született vadász. A vadászkürtöt nem fújja senki úgy mint ő. Az erdőben mindig olyan kedvesen hangzott. Hogy lesz most nélküle s az apja nélkül a vadászkodás, miféle vadászatok lesznek azok!

Ezt Polexina kisasszony előtt is kimondta később a kertben, amint a nyitott nyáriház előtt ültek, a már kinyílt ban-

gita és zelmice-meggy árnyékában. A kisasszony erélyes kifejezésű, üde-piros arca a könnyű à la Fontagne főkötőben a bátyja beszédére erősen elkomorodott. Az öreg kisasszony egy pillanatig rajt nyugtatta a szemét.

— Ki a bűnös ebben, bátyám uram? — mondta aztán. — Mi? Az apjuk eretnek, s ők eretnekséggel fertőzöttek.

— Hisz igaz, igaz — hagyta rá az öreg — én csak úgy mondom, az ember sajnálja, s nem is tudja...

— Mit szólna a szent misszió?

— Hm, hm — Lhotszky úr nyugtalanul dobolt ujjával az asztalon.

— S a gyalázat! Nem száll-e ebből szégyen Szkalkára is?

— Hát igaz, igaz.

— Nekem sem közömbös a dolog — a kisasszony hangja nem csengett már olyan mereven. — Az a lány...

— Látod, látod, — kapott rajta Lhotszky úr fürgén — hiányozni fog nekünk. És Tomás! Kedves Polexina, milyen kár érte.

— Nem segíthetünk. Eretnek népet tartsunk magunk mellett? — hangzott már megint szigorún, sőt mereven. — Megszolgálták.

Lhotszky úr a fehér hollandi pipáját kezdte tömögetni, nem mert ellentmondani; de azért a „hát igaz, igaz"-át sem mondta ki. Csak bólogatott komor rezignációval.

Tomás ezen az éjszakán először feküdt a tágas, kevéssé tiszta cselédházban a férfi cselédség közt a fekhelyén. A ház másik végén, a sarokban, egy öreg lány ágya mellett volt a Helenka ágya. Egész estig mindenféle gúny és csúfolódás közben mosta a fehérneműt. Erőt vett magán, némán viselte, de itt, ebben a barátságtalan helyiségben, melyben egész családok aludtak a családtalanokkal, amely tele volt nyugtalansággal, durva beszéddel, gyermeksírással, szorongás fogta el. Most már így lesz ez folyton. És hogy bánnak vele, az apját, a hitét hányták fel neki. Ha nagymama hallaná! Fölmerült előtte, amint a bibliánál ül a kamrájában s fülébe csengett, amit ő olvasott akkor nagymamának: „Gyűlöletesek lesztek az én nevemért, de aki mindvégig kitart, megtartatik".

Ezek a szavak s az emlék hűvös szellőként lengett át a nyomasztó fülledtségen; olyan volt, mintha nagyanyó simogatta volna meg, úgy mint akkor, amikor elbúcsúzott tőle

s figyelmeztette, hogy vigyázzon s ha eljön a megpróbáltatás s a csapások ideje, jusson eszébe a boldogult anyja. Könnyek csordultak ki s folytak végig az arcán. De nem perzseltek.

Tomás ezalatt a fogát szorította, s erőt vett magán, hogy valami rosszat ne szóljon. A szomszéd béreslegény egyre ingerelte; gúnyosan beszélt a vadász szökéséről, hogy nem szökik-e ő, Tomás is, abba a Luteránus országba, vagy eljön-e holnap Dobruskára megnézni, hogy égetik el ott a könyveket, az övéket is, s nem hozza-e a húgát is magával, az lesz a látvány, ott a tüzecskénél, ahogy a tisztátalan eretnekséget ráhajítják.

29

MÁSNAP, pénteken, a szent misszió elbúcsúzott Dobruskától. Az összes harangok ünnepélyes meghúzása után P. Materzsovszky tartott késő délután a piacon beszédet. A beszéd az utolsó volt, de nem lezárása még a hradeci jezsuiták hatnapi tevékenységének. Annak a szentbeszéd után a temetőben kellett megtörténnie.

A templom mögötti szabad térre a sírásó egy halom száraz fát készített oda. A két jezsuita famulus három zsák könyvet hordott ki mellé, nagyobb részt véneket, de újabbakat is, amelyeket főként Zittauból hoztak be titkon; mindet itt szedték el. Köztük voltak azok is, amelyeket P. Koniás hozott Ocselicből, azok, amelyeket Szkalkán szedtek el, s mások, amelyeket a prédikációk, főképp a Koniásé után az emberek maguktól vittek be a plébániára, vagy pedig titokban küldtek oda.

Az öreg Lemfeld három könyve, — egész könyvtára is a máglyára ítéltek közé került. Az öreg nem maga adta ki, nem jelentkezett velük, titkon sem küldte fel; P. Koniás csikarta ki tőle. Szkalkán talált hozzája nyomot. Machovec elvett könyvei közt volt egy, amelyben Jirzsi Lemfeld aláírása és családi bejegyzései voltak benne, Machovec vette kölcsön tőle. Koniás rögtön azután, hogy Szkalkáról visszatértek, a plébánián megtudakolta, ismernek-e ilyen nevű embert.

Hallott az öreg polgárról, s hogy nincs semmi ellene; templomba ugyan nem sokat jár, hisz erősen benne van a kor-

4-20

ban meg beteges is, de gyónásra eljár, ahogy illik. Koniás csak bólogatott, mintha örömmel hallaná, de másnap P. Firmussal s a famulusával már kora reggel elment a Lemfeld házhoz. Nem soká maradt ott, félóra múlva visszajött a plébániára s mosolyogva tette a három könyvet az asztalra.

— Íme, a kegyelmetek jámbor, igazhitű kereszténye, Jirzsi Lemfeld — mutatta a gömbölyű, elhűlt esperesnek.

Ez a három könyv is ott hevert most a többi között a temetőn. A sekrestyés letépte róluk is mint az összes nagyobbfajta régi könyvről a fedelet. A fedelek egész halma gyűlt fel, bőrrel bevont fafedelek, egyszerűek s vasaltak, rézsarkúak, kapoccsal s anélkül, vagy amin kis szíj van. A fedeleket azért tépték le, hogy a tartalmuk könnyebben fogjon tüzet s hamarabb lobbanjon fel és égjen el. A könyvek kis cédulával voltak megjelölve, a cédulán eddigi birtokosaik neve, akiktől elszedték őket. Azoknak a könyvein azonban, akik önként adták be a plébániára, nem volt cédula.

A bűnbánó könyvtulajdonosok nevét a máglyánál nem hirdették ki; elkerülték a megszégyenítést. Ez volt a jutalom az engedelmességükért.

A szentbeszéd véget ért; utána a tömeg zaja és lármája, amint a főtérről a misszió utolsó áhitatára a templomba mennek. A papok előtt egy csoport kis iskolásfiú és iskoláslány, akiket Vondrzsejc kántor meg a segédje vezetett. A Mária himnuszt énekelve, a tömeg a plébánia utcáján a temetőkapuhoz tódult, a templomba, amelynek a homályából arany csillagok gyanánt három sor gyertya lángja derengett elő.

Amikor az istentisztelet véget ért, az orgona elnémult, a templomból mindenki az elkészített máglyához özönlött. A három fekete csuhás, magas sapkájú misszionárius, a gömbölyű esperes és a káplánja előtt, akiken fehér miseing volt, az iskolásfiúk és lányok jöttek a kántorral. A temető szűk volt, szorongás mindenütt. A falon is fiúk és fiatalemberek álltak. Mind kíváncsiak voltak a látványra, mind látni akarta ezt a különös kivégzést.

Szürkült már, csend, egy szellőcske se fújt. Fojtó júliusi alkonyat volt. A templom virágzó hársain egy levélke sem mozdult; temetőszerte s messze mögötte is az ő nehéz szaguk. Az összeverődött szürke tömegben, amely szinte egybeolvadt, egyszerre vörös láng csapott fel. A láng ott ropogott a máglyá-

ban, átjárta, kitört belőle, s a magasba csapott. Vörös fénye azokra esett a leginkább, akik a legközelebb álltak; a sápadt Koniás, a vérmes Materzsovszky és P. Firmus, akinek a széles állát örvendő megindulás kezdte mocorgatni, az esperes a káplánjával; mögöttük a városi tanács, a polgármester, a céhmester, a tanácsosok, köztük Mikulás Doubrava is.

A tömegben hátul nyomakodtak, a nyakukat nyujtogatták, lábujjhegyre álltak, főként amikor a tűz felől a misszonáriusok hangja is megszólalt; Koniás tartott egy rövid bevezetőt; vesszenek ezek a könyvek, a gonosz gyökere, az ördög műve, a tévelygéssel és eretnekséggel telt, és égjen velük a bűnös szeretet is, amellyel irántuk viseltettek. Intett, s a famulus diák, odaadta az első köteget: „Václav Machovec, szkalkai vadász könyvei" — kiáltotta. A sekrestyés átvette őket, s először az öreg, elnyűtt, fedél nélküli bibliát hajította a lángba. Vondrzsejc kántor ebben a pillanatban a feje fölé lódította jobbját, a lábával dobbantott s rázendített:

Égesd az eretnek vétket...

A segédtanító éles tenorja s friss leány- és fiúhangok zuhataga vágott azonnal belé.

Tűzbe gonosz tévelygések.
A pogány hit égjen nosza...

A biblia után a második, harmadik könyv hullott a tűzbe. A régi nyomtatványok lapjai a parázsban gyorsan meghajoltak, fölkunkorodtak, megfeketedtek s a szélükön nyomban izzásba jöttek, égni kezdtek. Aztán megint új könyv zuhant közébük, ahogy a sekrestyés és a famulus újat és újat dobott oda, szikrák nyalábja röppent föl, köteg fogott tüzet köteg után, s a famulusdiák megint a tulajdonosok nevét kiáltotta, Jirzsi Lemfeldét, ami hevesebb mozgásba hozta a tömeget, meg az ocselici parasztokét.

Könyv könyv után villant fel a mohó lángok fölött és zuhant beléjük. Az ősök öröme és büszkesége a szorongatások és a gyász idején, nem egy nemzedék vigasza égett és pusztult, elpusztult egyetlen örömük, támaszuk, az utolsók menedéke, akik őseik hitéhez hívek maradtak. Hamuba esett szét a szent

Biblia, Husz postillái, Comenius *Praxis*-a, *A biztonság mélye*, Kleych újabb *Jámborság koronája* s még mások s mások. A sötét füst lágy gomolyai egyenesen szálltak a sötétedő égre s vele az éneklő iskolások hangja, akiket elbűvölt a szokatlan látvány, s kedvvel, telt hangon énekelték a rettenetes átkot, amelyet nem értettek, s amely mint ez az egész autodafé, megrögzítette és megerősítette a beléjük oltott undort és gyűlöletet a dicső mult és nagy szellemei iránt. Telt hangon énekeltek és magasztalták azt, ami a prédikáció szerint mindenkinek az üdvét szolgálta:

Égjél, égjél te is, Jan Husz,
Nehogy lelkünknek alágyujts.

A misszionáriusok arcán megnyugvás; mögöttük a városi tanács, méltóságteljes tartásban, mintha valami vallásos szertartást nézne végig. Csak Doubrava tanácsos süti le a szemét többet, mint amennyit a lángokba néz, vagy a szörnyű misszionáriusokra sandít s az öreg Lemfeldre meg Machovecre gondol, a vadászra, hogy az milyen bátor dologra határozta el magát, ő pedig, Doubrava még mindig kétszínűsködik, más hit van a szívében és más a szájában. S a maga tizenhét nem katolikus könyvére gondolt s rettegett: lehetséges lesz-e soká rejtegetnie, meddig bujhat meg ő maga is.

A lángok a magasba csaptak, ropogtak, a füstgomolyok sűrűbben dőltek s a gyermekek éneke csengőbben szállt a fojtott, júliusi estben a sírok fölött, át a kerítésen, messze a besötétedő, ácsolt házak közé.

Az öreg Lemfeld otthon ült a kuckójában az ajtónál, magábarogyva, összekulcsolt keze a térdén, feje lehorgasztva, egészen egyedül. Nem volt senkije, a házbeliek kiszaladtak a temetőre. Nem volt senkije, s ami az ősei után drágaságul rámaradt, az öreg könyveket, a kincsét most égetik el. S még énekelnek hozzá.

A gyerekek, az elidegenített gyerekek, énekelnek, ahogy az iskolában tanulták! Énekük tompa visszhangja elér a homályos szobába, a szoba szomorú csendjébe is.

A sötét kuckóban az ajtó mellett az agg felütötte fehér fejét. Egy pillanatig hallgatózott, de ugyanakkor már meg is rázkódott a fájdalmas sírástól.

ENNEK az 1725. évnek az augusztusában lovas toborzók érkeztek Prágába s a Lóvásártéren az „Arany lúd" fogadóban szálltak meg, Bernhard Palma sörfőző „Zöldház"-a mellett.

Itt ütötték föl a sátrukat, itt bűvölték a fiatal embereket, hogy csapjanak föl „dragonyos"-nak; bűvölték, csalták, ámították, hogy elhiggyék, hogy ahol a háború, ott a „bőségszarú" meg a vidám élet, s milyen szép dolog lovon, dragonyos mundérban, rüsztunggal szolgálni.

Ezt a mundért és rüsztungot a verbunkosok az Arany lúdnál a „verbunk" jeléül a földszinti ablakba ki is akasztották — a híres Savoyai Jenő herceg ezredének szép új egyenruhája volt az, hosszú hófehér palást, vörös gallérral, s ugyanolyan béléssel, mellette egy fekete karkihajtós és feketével kihímzett skarlátszínű kabát, enyhén húzott derekával. A derékon, a kihajtókon, elől a kabáton sárga fémgombok ragyogása. A vörös kabát fölött háromszögletű, tündöklő szegélyű fekete kalap; lenn a kabát s a fehéres-sárga mellény alatt lovagló csizma, amelyen a sarkantyú mintha ezüstből volna, mellette csillogó pallós, karabély, s két pisztoly.

Ez az ablakban; a kapualjban meg a lármás verbunkos muzsika. Vidám annál az élet; ének és innivaló, sör, bor is van bőven, itt s a vendéglő helyiségében is.

A kapualjjal szemben bolthajtásos szoba, benne asztal, rajta az újonc-jegyzék árkusa, tintatartó, tollak, s mögötte egy dragonyos tiszt arany paszománnyal és sújtással csillogó egyenruhában; öreg katona, vérbő, barnás-kék érrel tele arca simára borotvált, nyaka vörös, fején *à la brigadière* paróka. Fölötte dohányfüstfelhő, körülötte dragonyosok, egy öreg, őszhajú strázsamester, a verbunkos káplár, s három közdragonyos mind szép új egyenruhában, akár a parádén.

Ezelőtt a szoba előtt a kapualj tele volt fiatal férfival, iparoslegénnyel s podszkali hajóssal és lovászlegénnyel. Az ablakbeli pompa, a pénzéhség s a kíváncsiság csalta ide őket; egyik-másikat a kétségbeesés hajtotta be.

Kinn az Arany lúd előtt még mindig teli minden, a kíváncsiak, öregek és fiatalok, állandó tömege nyüzsög. Tolakodtak, hogy a kapualjba bejussanak, hogy a zenészekre, a tisztekre, a vöröskabátos dragonyosokra odalássanak, hogy megbámulják a kedvregerjedt, becsípett legénykéket, akik a bőrük már eladták s most énekelnek, rikoltoznak, isznak, verbunkost táncolnak meg még sírnak is.

Ez aztán látványosság; az emberek emiatt tolongtak, de közben azt is várták, hogy a verbunkos menet az Arany lúdból a Lóvásártérre kivonuljon, ahogy az naponta egyszer legalább megtörtént.

Ezt jött el megnézni Ignác Filecsek is, az országos levéltár komornyikja. Nem tolakodott be a kapualjba, hanem egy kicsit följebb várakozott a járdán s az Arany lúd felé tekintgetett, ahonnét épp a részeg újoncok nem túlságosan összhangzó nótája csapott ki:

Én katona, te katona, két katona,
Bort ide a, bort ide a poharamba!
Éljen minden szép prágai lány,
Főként akit szerettünk,
S nem fogunk már.

Ebben a pillanatban „ikertársa": Filip Szamecsek, a prágai szőlőhegyek királyi hegybírói hivatalának a komornyikja termett Filecsek előtt, mind a ketten félhosszú, spanyol parókában voltak, üdvözölték egymást s nagy udvariasan kölcsönösen odakínálták a pikszisüket (mindegyiknek egy spanyol bot a hóna alatt), Filecsek az ezüstöt a török képével a fedelén, Szamecsek az ezüstöt a meztelen nő titokzatos alakjával a fenekén a dohány alatt. Mind a ketten fölfrissítették elég hosszú, s a végén bibircsókos orrukat, de nem mind a kettő egyforma megelégedéssel; Filecsek nyugodtan mosolyogva, Szamecsek azonban, aki máskor csupa tréfa, most bosszankodva; mihelyt felelnie kell rá, hogy hogyan van, rögtön hozzá is fog a duzzogáshoz — bár ne is találkoztak volna, olyan, ezer mennykő, mint az üldözött kutya.

— Mi, mi történt?

— Mi történt. Csupa strapa. Folyton nevetnek rajtam, hogy nekünk a hegybírói hivatalban több vakációnk van,

mint a főiskolásoknak, aratási szabadság s rögtön reá a szüreti, szünet folyton, *ad placitum.* Csupa vakáció! — Szamecsek kiköpött. — Aztán az embernek éjszaka sincs semmi nyugta, folyton csak a loholás.

— A loholás! Szakrament, a loholás! Valami idézéssel?

— Igen, idézés idézés után.

— Az nálunk is van...

— A pokol fenekén kell rovást vágni a kapuba,* mint tegnap is egészen Radlicén.

— De hisz azért mindenért megfizetnek; a hegybírói hivatalnál minden lépést megfizetnek, ha csak a hegybíró kilincséhez nyúl is az ember. — Filecsek ezzel a békéssel akarta Szamecsek rossz kedvét elűzni. De nem ért célt, Szamecsek még jobban megbokrosodott.

— Ezt csak úgy mondják, de Radlice az a világ vége, és milyen az út oda, csupa sár s vízmosás, s aközé a vincellérbanda közé, csupa pogány és eretnek. Aztán meg ez a kaland!

— Mi történt?

— Egy kicsit elidőztem, s egész este van már, egy köpenyes embert pillantok meg, egy öreget, a haja fehér; itt Kosirzsénél az úton a szőlőhegy alatt. Épp akkor kísérte oda őt valami ember a szőlőből, karonfogva hozta az öreget. De ahogy engem megpillantott, eltűnt a szőlők közt. Az öreg ott ült a fűben. Mit akart vele ez a fickó, gondolom; nyilván valami vincellér, de mért menekült el s mi van az öreggel? Odamegyek hozzá, ő meg — mit szólnak hozzá — azonnal rámtámad, hogy miért nem jönnek már, négyesfogatot kell küldeniük érte.

— Az öreg fejedelem! — találta el Filecsek. — Az öreg Materzsovszky.

— Ő volt az, ő. Hogy négyesfogatot kellene küldeniük érte. Na, szükség is lett volna rá. Szegény ember kifogyott már az erejéből.

— S ki volt az a fickó s mért menekült el?

* *Az „elintézett" szőlő kapujába.*

— Kérdeztem, de ő, hogy angyal volt, az kísérte, — mit mondjak, hibbant bolond öregember — eféle beszédet tett. Rákiáltok arra az „angyal"-ra, de elfutott, eltűnt. Így magam lettem az angyal. Az öreg Materzsovszkyt nem hagyhattam csak ott.

— S ment?

— Nem akaródzott neki, folyton egyet hajtogatott, hogy négyesfogatot kell küldeni érte. Mire én, hogy a tisztelendő úr, már mint az unokaöccse, Materzsovszky páter, gondban lesz miatta s biztosan keresi már.

— Ez aztán hatott?

— Ez igen; rögtön fölkelt és jött. De micsoda menés volt az, egy ilyen öreggel. Sötét volt már, amikorra hazavezettem. Utána már az asztalhoz sem volt kedvem elmenni. — A Brzsezina vendéglőbeli asztalukat értette. — Reggel meg még nem keltem ki az ágyból, a hegymester már rám üzen, *cito, cito,** hajtsam fel a hegybírókat. Mit csináljak, az ember nem mer ellenkezni. S délután megint a szolgálat, most jövök a hegyhivatalból. Ilyen vakációzás van ott. Kegyelmetek a levéltárban...

Elhallgatott. Csörömpölő muzsika szakította félbe a beszédjét. Tábori trombita hangja, átható klarinét, síp s tompa dobpergés hangzott fel az Arany lúd előtt. A verbunkos zenekar utat tört a sűrű tömegben s fölfelé fordult a Lóvásártéren. A zenészek után egy dragonyos jött nagy szurkos kancsóval a fején, mellette egy másik, ónfedelű félpintes üveggel, amely sörrel volt teli. A harmadiknak mély ón tál volt a kezében, tele tallérral és aranyforintossal, azt rázta és zörgette folyton, hogy a pénzdarabok hangosan csörrentek-zörrentek. Időnként bele is nyúlt az edénybe, a pénzbe, kivett egy maréknyit s a magasból lassan megint visszahullatta a tálba, hogy az ezüstös záport jól lehessen látni.

A dragonyosok után legénykék és fiatal emberek jöttek, akik felcsaptak már, a kalapjukon és a mellükön gallyacska, csokréta, meg a tarka szalagok. Sorban mentek, egyiknek a karja a másiknak a vállán, vagy a nyaka körül. Így haladtak összeölelkezve, nem valami biztos lépésekkel, vörösen, jókedvre hangoltan, énekelve. És megint kurjintottak, rikol-

* *Gyorsan, gyorsan.*

toztak, főként amikor a dragonyos, aki előttük ment, feje fölé lódította a sörösüveget, s hatalmas hangján németül elkiáltotta magát: — Ő császári és királyi felsége, a mi legkegyelmesebb urunk, Karolus, vivat, vivat! — s a zene egy dörgő tust eresztett meg utána.

Az emberek ácsorogtak és meg-megálltak a járdákon és a téren; kamaszok, felnőtt fiatalemberek, s nem egy iparoslegény sietett a menet után vagy távolabb mellette, el a vásártér közepén álló strázsa előtt föl a városkapu irányába.

Szamecsek elfeledkezett a szőlősgazdáról, a hegymesterről és bíróiról, ő és Filecsek is csak nézett és bámult s tekintetét a zajos menet után fordította. Ebben a pillanatban valaki neki is, meg Filecseknek is hirtelen a vállára csapott s vidáman rájuk kiáltott:

— No mi az, legények, fölcsaptatok ti is dragonyosnak. Föl, úgye?

Mogorván fordultak meg. Flórián Mariának! Nevetett, úgy, hogy minden sárga fogát látni lehetett, a kihúzott fog hézagát is az alsó sorban. S amikor Szamecsek visszavágott, hogy mit verbunkol, csapjon fel ő is, ő festene jól lovon, megint nevetett.

— Föl is csapnék, csakugyan, — jegyezte meg Mariának — föl én, de itt kellene hagynom kegyelmeteket, az ikrek asztalát, Kroupa urat, meg az öreg Kubicsek urat, azt pedig nem, de nem ám, ha mindjárt főstrázsamestert, vagy akár generálist csinálnának is belőlem. Kegyelmeteket itt hagyni! A háborúban is utánuk vágyódnék, belehalnék. De tudják-e, — fordította komolyabbra — hogy a fiatal nép milyen bolond, fejestül fut a háborúba; most épp azért szaladok az „Arany lúd"-hoz, hogy utána nézzek; a Marek festő fiatalabb legénye a szomszédból, azt mondják, fölcsapott, valami hajadon kedvéért halálraszánta magát a bolond. Elég gyenge legény és felcsap.

A zene, amely távolodóban, mind tompábban hangzott, egyszerre megint megerősödött. A menet a Lovas kapu előtt megfordult, s a téren át megint lefelé haladt.

— Este eszerint mi lesz, találkozunk, eljönnek? — ocsúdott föl s mondta gyorsan Mariának a menet után fordulva. — Most megyek, utána nézek annak a gyereknek. Addig is, istenvelük. — S már lenn volt a járdáról a téren s el is tűnt

a várakozók és tekintgetők közt. A menet közeledett, a zene egy pillanatra elhallgatott. Annál teltebben harsant föl és terjedt szét a verbuváltak éneke:

Aranyos szülécském, áldj meg gyorsan,
Ki tudja, látsz-e még élősorban.
Ég veled, öcsikém, búcsúzom már,
Válnunk kell, aranyos kis hugocskám.

S a házak ablaka, amelyek akkor még nem voltak magosak, nagyobbrészt egyemeletesek, szintén tele volt mindkét oldalon nézővel. A karcsú, fiatal Brzsezináné asszony is ott állt az ablaknál, rövid csipkésujjú csinos házikabátka volt rajta, igen jól illő, s hófehér főkötő; ebben a háziöltönyében is elbűvölően állt ott s nézett a menet után, amely zajongva ment el a házuk előtt s a bámészkodók tömege között lefelé tartott a téren. Ahogy utánuk nézett, észre sem vette, amint férje belépett. Ünnepi parókában jött, barna vasárnapi kabátban s ugyanolyan mellényben.

— Egyedül? Azt hittem, kedves Tonicska, hogy Jirzsi is itt van. Hallottam, amint az imént muzsikáltak. — S önkéntelenül az asztalon heverő lantra nézett.

— Már eleget játszottunk, énekeltünk. — Kedvesen elmosolyodott, s közelebb lépett a férjéhez. — Jirzsivel szívesen játszom.

— Ő is azt mondja, hogy kegyelmed szépen énekel s a lanton is szépen játszik.

— Jól megy együtt, mindig örömünk telik benne.

— Jirzsinek is bizonyosan. Látja, kedves Tonicska, féltem tőle.

— Jirzsitől?

— Csak azért, mert olyan félős; hogy majd kerüli, kegyelmed még rosszat gondol emiatt s nem lesz tán jóindulattal iránta.

— Ettől feleslegesen félt, uram. A jóindulat köztem és Jirzsi közt, megvan, s még hozzá milyen! A zene az — tette hozzá tréfálva.

— Az is segített talán, de még inkább kegyelmed, Tonicska, főként a kegyelmed érdeme ez. Ezt anyánk asszony is elismeri. — Az öreg Lerchnét értette, boldogult első feleségének az anyját. — Tegnap meglátogattam, dícsérte kegyelmedet.

Könnyű pír futotta el a fiatal asszony arcát.

— Kevéssé ismer, hogyan dicsérhetett?

— Jirzsitől hallja.

— Kikérdezte?

— Meglehet; ő a kedvence a nagyanyjának. De amikor utoljára nála voltam, azt mondta, hogy Jirzsi magától is olyan szépen beszél kegyelmedről. De hová ment?

— Zenéből zenébe. Azt mondta, Hubátius úrhoz megy, ma játszanak első ízben az új lakásán. Hubátius úr átköltözött.

— S megint azonnal játszanak? — kérdezte Brzsezina komolyabban, aggódva mintegy.

— Vakáció, van rá ideje.

— De nem erőlteti-e meg. Nem olyan egészséges.

— A zenében pihen. Ez a szórakozása.

— Azt tudtam, hogy így járok Tonicska, hogy kegyelmed nem hagyja őt, — Brzsezina elmosolyodott.

— Hova megy, uram?

— Nem találná ki: Mladota báró hivatott.

— Mladota báró?

— De gyanítom, miért. Pénzem van nála.

— Meg akarja adni.

— Azt aligha, hanem hogy kölcsönözzek még, úgy hiszem, Karlovy Varyban voltak s jósoká, meg talán még Bécsben is, abban elmegy a pénz.

— Akkor nem lesz sokáig oda.

— Hamarosan megjövök, kedves Tonicska. Hiszen tudja, hogy mindig sietek haza, ezt elmondhatom; és kegyelmed is tudja, hogy miért sietek, azt is tudja, úgye? — A hosszú parókás, komoly úr elmosolyodott, s ha nem is tűzzel, de gyöngéd méltósággal hajolt fiatal felesége felé s homlokon csókolta.

31

FRANTISEK HUBÁTIUS öt évvel ezelőtt kezdett el, akkor még mint bölcsész, naponta a Lóvásártérre, Brzsezináékhoz járni, de nem a bolthajtásos vendéglőszobába, hanem

az emeletre, a kicsi kamrába, ahol Brzsezináné legkisebb fia, Jirzsi várt rá. Ezek a látogatások nem sokkal azután kezdődtek, hogy Jirzsi a szent Kelemen jezsuita kollégiumban a *prima seu infima classis grammaticae seu principorum*-ba* került.

Ott minden oktatásnak a summája a „jezsuiták anyanyelve", a latin volt. Latin és folyton csak a latin. Latinul olvasni, írni, beszélni, ez volt minden. Jirzsinek ez kezdetben nem nagyon ment, pedig eléggé nekilátott s az emlékezetét is erőltette. Sok kínlódása volt a latinnal, s még budcsini Jan Globic Ph. és Med. dr. országos királyi fizikus, az öreg Brzsezina úr barátja s háziorvosa sem hagyta nyugton vele. Valahányszor náluk járt, latinul támadt Jirzsire, vagy azt kívánta, hogy mondja, de jó frissen: *Pietatem ama.*** A kisdiák először engedelmeskedett, s a fekete kabátú, fekete harisnyás, magas, hatalmas fizikus úgy nyerített, hogy a hosszú parókáján csak úgy remegtek a sűrű fürtök. — Mi lelte, Jirzsi, — kiáltotta — hogy azt mondja: *Pije tata mama?**** — És jókedvűen tette hozzá. — Azt nem, hogy papa és mama is iszik, mert ha a papa iszik, és mama is pityókás, akkor a fia, lánya is pityizálók lesznek. Hanem — pi-e-tatem a-ma.

A kis principista**** később, amikor látta, hogy doktor Globic hozzájuk jön, vagy amikor a folyosóról vagy a lépcsőkről hatalmas hangját meghallotta — megugrott vagy elrejtőzött inkább.

Nyilvánvaló volt, hogy Jirzsi segítség nélkül nem boldogul. Az öreg úr éppen csak megemlítette, hogy szeretne egy megbízható diákot mellé s Flórián Mariának már jelentette is, hogy volna egy preceptora, nagyon megfelelő ember, metafizikus***** bölcsész, Frantisek Hubátius nevű, komoly családból való, az apja Táborban szindikus. Brzsezina megbízott Mariánekben s rögtön elfogadta a jelöltjét.

Az eljött, sötét kabátban, fahéjszínű mellény, fekete harisnya volt rajta, derék, megtermett, szép barnaszemű fiatal

* *Első, grammatikai osztály.*
** *Szeresd a jámborságot.*
*** *Iszik tata s mama.*
**** *Elsőosztályos.*
***** *Harmadéves, aki a metafizikát tanulja.*

ember. Az öreg úrnak megtetszett s rögtön bevezette a fia szobájába. Hubátius egy halvány, gyenge fiúcskát talált az asztalnál a könyv mellett, aki megrettenten emelte rá hosszú pillájú szürkéskék szemét. Félt a preceptor úrtól. De már ennek az első órának a vége felé elhagyta őt a félelem. Második látogatásakor már nem félt tőle, harmadszor s a továbbiakban már minden óra örömet szerzett neki. A preceptor barátságos volt, „jókedélyű", ahogy Mariának mondta, jó pajtás és jól is tanított. Jirzsi a következő évben, amikor a szekundába* járt s az iskolában meg otthon a házitanítójával is, Cicero bizalmas leveleit s Ovidius néhány énekét olvasta, nem félt már a kövér Globic doktortól, nem rejtőzött el előle s meg mert latinul is felelni neki. Nem volt az ugyan cicerói latinság, de nem beszélte azt a nemzetes és nagy tudományú doktor duplex és országos fizikus sem.

Jirzsinek ez a jelentős előhaladása a latinban Hubátius érdeme volt. A vidám preceptor, aki olyan szívből jövő és mélységesen tudott nevetni, s olyan jó humorral szavalta főként Hammerschmiednak, a Tyn-templom plébánosának latin verseit, a nemrég megjelent *Proteus felicitatis et miseriae Czechiae* című szatirát, s akit Brzezináéknál mindenki, legfőképpen pedig Jirzsi úgy szeretett, kitűnő zenész és basszista énekes volt. Hegedülni nemcsak otthon hegedült, diákszobájában, hanem a szabad ég alatt is, tavaszi s nyári éjszakákon, amikor a prágai utcák csendjében a kedves kisasszonyok tiszteletére és mulatságára előadott *cassatiók*** hangzottak föl. A vidám bölcsész majd jogász, akinek akkor már kard volt az oldalán, nemcsak maga hozott össze cassatiókat, hanem készségesen segített szerelembe esett kollegáinak, esetleg pénzfizetség fejében is. De akár így játszott, akár úgy, hegedűje egyformán ott szólt, holdfénynél vagy a csillagok világánál, az árkádok alatt vagy egy sötét utácska zugában.

A hegedűjével segédkezett ott is, ahova még a nemzetes uraságok közül sem jutott el akárki, a hradcsáni királyi kert pompás színjátékában, amelyet két évvel ezelőtt rendeztek, amikor a koronázási ünnepségek alkalmából Fuchs nagy operáját, a *La constanza e fortezzá*-t adták elő.

* *Második osztályba.*

** *Több tételű és több hangszeren játszott zenedarab, melyet a szabadban adtak elő.*

Ezen az előadáson kétszáz válogatott hazai és idegen zenész közt ott hegedült a jogász Hubátius is. Volt mit mesélnie s gyakran mesélt is Jirzsinek, aki akkor épp a harmadik osztályt, vagyis a szintaxist járta. Mesélt a szépen festett díszletekről, a csodálatos színpadi gépezetekről, a legtöbbet mégis az énekesekről és énekesnőkről, meg a zenészekről, Tartiniről, a hegedűsről, aki a koronázás után is Prágában maradt, meg Zelenka zeneszerzőről, akivel ott ismerkedett össze. Zelenka kedvtelésből énekelni szokott a kertben, ő volt az, aki a jezsuitáknak, koronázási színielőadásukra, a szent Vencelről szóló darab zenéjét szerzette. De újra és újra visszatért Tartinira: istenem, az aztán hegedűs, azon látni lehet, amit az öreg Brixi mond, hogy mi a muzsika. S hogy mi mindent mesélnek erről a taljánról, Pádovában titkon elvett valami hajadont, Cornara bíboros unokahúgát; ezért üldözőbe vették, s az assisi kolostorba menekült, ott vette pártfogásába P. Csernohorszky, a szent Jakab kolostorból, aki ott orgonista, ő tanította meg rendesen hegedülni, s hogy ennek a taljánnak milyen hatalma van, részben P. Csernohorszkytól, de ahogy mondják, az ördögtől is. A sátán megjelent állítólag Tartininek, aki írásban adta el magát neki, tőle van a rendkívüli művészete és titokzatossága, az ördögtől. S Hubátius itt egy szívből jövőt és mélységeset nevetett, s nevetve ismételgette, hogy ördöge van, bizonyos, hogy van, de itt — s jobbkezét fölemelve, az ujjait rázogatta és mozgatta, abban van az ördögi hatalom.

Jirzsi kíváncsian hallgatta a mesét Tartini kalandjairól és művészetéről meg a prágai zenészekről és orgonistákról, akikkel Hubátius majd minddel ismerős volt. Jirzsi maga is zenész volt, s a hegedűt különösen szerette. Harmadik éve tanulta már, rögtön elsőosztályos kora óta, a szent Márton karmesterétől, Simon Brixitől, akinek Nepomuki szent János előestéjén nem egy *concertum seu offertorium*-át* és *Regina coeli*-jét** játszották, amikor a Vltaván csónakos *musica navalis****** volt, Hubátius vitte el Brixihez. Akkor, mielőtt Brixihez elindult vele, előkészítette a kisdiákot s megtanította, hogyan kell beszélnie.

— Ahogy bemegyünk és bemutatkozol neki, Brixi rád néz

* *Versenyművét, ill. miséjét.*
** *Az Ég királynője.*
*** *Hajón előadott zene.*

a szemüvegén át, így, — Hubátius megmutatta — s minden bevezetés nélkül rádtámad: „Szóval te muzsikus akarsz lenni; akkor mondd meg nekem, mi az a muzsika?" Ezt kérdi majd. Mit mondanál neki, Jirzsi?

Jirzsi csodálkozva nézett Hubátiusra.

— Hallgatnál, látod, mint mind, az öreg Brixi pedig elhúzná a száját s azt mondaná, amit mondani szokott:

Beszélj papagájom,
Mondd, hogy mit tudsz,
Jobb, ha elfutsz,
Mert itt megbuksz.

— Mit kell hát mondanom?

— Azt, amit ő kíván és elvár. Odaállsz s azt mondod: „A muzsika, az egy művészet." Ő megrezzen, rád néz a szemüvegén át s fölhorkan: — Ejha. Ha ezt tudod, akkor mondd meg azt is, mi az a hegedű. Szólj, kis papagájom!

— És én? — kérdezte Jirzsi.

— Te meg rögtön: A hegedű egy hangos zeneszerszám. No, erre elkomorodik s rád támad. — Ez igaz, fiacskám, de micsoda a füled? Ezt már nem kérdem, erről meggyőződöm.

S így is történt. Brixi meg volt lepetve, csóválta a fejét, de elvállalta Jirzsit oktatásra s később a fülével is rendkívül meg volt elégedve. Az elsőtől kezdve csaknem az egész *studia inferiora** alatt, jó négy esztendőn át járt Brixihez. A poétikai osztályban aztán abbahagyta. Ekkor azonban már Hubátius is tisztelettel jelentette, hogy Jirzsinek nincs szüksége többé az ő támogatására, minden kitűnően megy neki, a latin versek szerzéséhez, amelyeket leckéül adtak fel, jobban ért nála; ő, Hubátius a „poétai robotra" nem való, az ő versei igen sántítanak, állandóan Aler „mankó"-ja** van a kezében.

Jirzsivel nem ismételt már; de Brzsezináékhoz elég gyakran eljárt, inkább mint a ház barátja, s Jirzsivel hegedülgetett. És ő is elég sűrűn láttogatta meg Hubátiust.

Azon a délutánon is, amelyen Filecsek és Szamecsek a verbunkos menetet bámulták, épp Hubátiushoz indult, első

* *Alsóbb osztályok.*

** *U. n. „Gradus ad Parnassum" Aler jezsuitától: latin szótár, amely közli a szavak szinonimáit és a klasszikus versfordulatokat, melyekben az adott szó előfordul.*

ízben, amióta az új szállásán lakott. Lakást változtatott, mert megharagudott a lakásadónéjára. Apjaurának Táborba többnyire latinul írt, a címet franciául; vagy pedig részint latinul, részint csehül írta a leveleit.

Az apja rendszerint csehül felelt. De Hubátius egyszerre csak azt vette észre, hogy az utolsó levelei nem érintetlenek, a kvártélyosnője feltöri. Jelentette az apjának s kérte, hogy csak latinul írjon. De ez sem használt.

Hubátiust már azelőtt is fölbosszantotta a lakásadóné asszony nyalánksága. Ezt a nyalánkságot mindannyiszor tapasztalta, amikor hazulról egy kis bödön sózott vajat vagy kalácsot küldtek, vagy amikor a tábori rákász rákot hozott neki. De ekkor még hallgatott. Hanem a levélfeltörés megharagította. Rátámadt a szállásadónőjére, az nem is nagyon tiltakozott, nevetett csak, hogy nem akart ő rosszat, azt gondolta, hogy Hubátius Amasiájától jön az a levelecske. Hubátius erre azt mondta magában: Majd adok én neked Amásiát, nyalánk kecske! S fölmondott.

Így költözött el a Celetna utcai „Pulyka"-házból a régi „Isten-szeme" házba, a Szent Jakab kolostor szomszédságában. Ez a ház ott állt a Tyni udvar mellett, de a Stupart utcáról volt a bejárása. Ebbe a házba lépett be Jirzsi Brzsezina az említett délután első ízben. A tág, boltos kapualjból balfele egy kisebb nyitott, két erkélyes udvarba ért az ember, onnét egyenest a nem túlságos világos falépcsőre, amely az emeletre vitt. A második s legfelső emeleten, amelynek az ablakai kisebbek voltak, mint az első emeletiek, lakott Hubátius.

A folyosóra két ajtó nyílt. Jirzsi nem tudta, melyiken lépjen be. Ahogy latolgatta, melyiken kopogjon, lentről, a lépcső felől lépéseket hallott. Egy kisebbforma ember lépdelt fölfelé, a fején háromszögletű kalap, paróka, sötétbarna kabát. Hóna alatt egy csomó régi könyvet hozott. Ahogy a folyosón, kék harisnyájában, csattalan cipőjében megállt, Jirzsi látta, hogy a jövevény kicsiny, gyenge, mintegy ötven éves ember, fonnyadt arc, a szeme szép kék, barátságosan mosolygó. Ezek a szemek kicsit becsukódtak, s szinte derültebben nyiltak föl, amikor Jirzsi megkérdezte: hol lakik itten Hubátius úr. A férfi bólintott, elmosolyodott.

— A muzsikus úr — mondta — a vidám muzsikus. — Az ajtóra mutatott jobbfelől, jóságosan, fojtottan, mintha titkot

közölne. — Erre, erre ni. — S a könyveket a hóna alá csapva eltűnt balra az ajtóban.

Ebben a pillanatban kinyílt a jobboldali ajtó, s Hubátius nézett ki, háziöltözetben, ujjatlan mellényben, s hangosan üdvözölte hajdani tanítványát, most pedig fiatal barátját. Jirzsi belépett a kicsiny, alacsony, egyablakos szobába. Sok ismerős dolgot pillantott meg ott a Hubátius régi lakásából: a hangjegyállványt, a mennyezettelen, fekete pácolt ágyat, rajta a csíkos huzatú párnákat, a falon a kardot, mellette a két hegedűt s a lantot, a fal melletti asztalra állított „könyvtárat", mintegy hat darab könyvet, amelyek közül a *Compendium institutionum* és a *Jus feudale** vált ki hajdan fehér kötésével. Ehhez a sötétkötésű „mankó" támaszkodott: Aler „gradus ad parnassum"-a, mellette fekete papírtokban a latin imádságos könyv s egy oszlop kotta.

Jirzsi mindezt jól ismerte, a virágdíszes kötésű könyvet is, amelybe különféle énekek és nóták voltak bejegyezve, csehek, németek, latinok. Ebből a kéziratos kötetből írta le tavaly azt a hosszú éneket kottástól, amely a fehérhegyi csatát dicsőítette: *Ária, a fehér-hegyi csatáról s győzelemről anno 1620. 8. Novembris,* a refrenje: „Győzelem, győzelem az egész cseh földön."

Jirzsi mindezt ismerte már a „Pulyká"-ból; s az új lakás többi bútorára alig vetett egy pillantást. De rögtön az ablakhoz lépett; a látvány onnét elbűvölte. Nem messze balra a Szent Jakab templom imponáló homlokzata meredt föl, előtte a templomon túl, az utca túlfelén, a terjedelmes Stupart ház, benne az Ördög kocsma, jobbra a Tyni udvar épületei s nyugati kapuja. Hubátius nevetett, hogy közel van a templomhoz és a kocsmához is, s rögtön húzta is Jirzsit a ruhaszárnyánál fogva, hogy jöjjön, játsszanak, szép új duói vannak.

Amikor a kottaállvány elé álltak, Jirzsinek eszébe jutott Hubátius szomszédja. Megkérdezte, ki az.

— Az én „auditoriumom",** Johannes Szvoboda úr, az országos levéltár deklamátora.*** Amikor idetelepedtem, azt gondoltam, elátkozza a muzsikálásomat. De nem, épp a zenén

* *Intézmények Foglalata és Hűbéri Jog.*
** *Hallgatóságom.*
*** *Segédhivatalnok.*

barátkoztunk össze. A szomszéd úr maga állított meg, s dicsérte, mennyire kedvére van, hogy a szomszédban játszanak.

— Muzsikus?

— Egyáltalán nem, nem játszik semmin. Csak nagy néha dúdolgat, de nem is énekes. Egyszer hallottam, valami furcsa, kissé régimódi dolgot énekelt. S szinte megijedt, amikor később, azután, hogy hallottam, elmondtam neki; szégyenkezett és mentegetőzött, hogy ő nem énekes, csak néha dúdol holmi vallásos éneket, de ha tudta volna, hogy otthon vagyok, nem produkálja magát.

— A falon át, a szobájából hallgatja?

— Néha át is jön már hozzám, ha meghívom.

— Az előbb egy csomó könyvet hozott.

— Azokat hordja össze, — mint az ürge s többnyire ócskákat, a zsidóknál veszi. Akkor hát kezdjük el, Jirzsi.

De csak három sort játszottak, az ajtó kinyílt, s a deklamátor úr osont be rajta, most már otthoni öltözetben, ujjas mellényben, paróka nélkül, amelyet otthon egy kis állványra tűzött s egy fekete gyapjú sapkát húzott a fejére helyette. Már az ajtóban intett a tenyerével, hogy ne zavartassák magukat, leült egy székre, a hideg párkányos zöld kályha mellé, áhítatosan hallgatott s meg sem mozdult, amíg be nem fejezték.

Aztán a játékosokhoz lépett s dicsérte, hogy ez aztán szép darabocska volt, szép duó s jól is ment, a fiatal uracska, Jirzsit értette, jó hegedűs ám, csakugyan.

Hubátius összeismertette őket. A deklamátor úr beszélt, beszélt, de nyilvánvaló volt, hogy valami mást akar mondani. Beszéd közben néhányszor belenyult a mellényzsebébe, tapogatott, nyomkodott valamit. Hubátius csendesen mosolygott, gyanította, hogy a deklamátor megint valami könyvecskét hozott. De csak félig találta el. Nem könyv volt, amit végül a zsebéből kihúzott, hanem újság, Rosenmüller Cseh postakürtjének egy száma. Rögtön kihajtotta, elmagyarázta, hogy a Szénpiacon ment át, a Rosenmüller nyomda, az Arany kereszt előtt, ott vette ezt a számot, hírek vannak benne, — elmosolyodott — hogy a világban mi minden történik, Rómából mit írnak s már olvasta is magából a számból a címeket, Boroszlóból, Teschenből, Pétervárról.

— És Prágáról semmi? — tréfált Hubátius.

— De onnan is, onnan is. Itt van ni — gyorsan fordított

s már olvasta is. — A nagyságos nemzetes urat trautmannsdorfi és weinsbergi Frantisek Josef urat a római birodalom grófját, Gleichenberg lovagját, a felesége asszony, nagyságos nemzetes trautmannsdorfi Terézia grófné asszony, született racsini nemeskisasszony, a most elmult augusztus hónapban lakóhelyén, a királyi Prága Újvárosában egy fiatal kis gróf úrral örvendeztette meg, aki a szent keresztségben a Frantisek Tadeus nevet kapta.

— A gróf urat a felesége így hát egy fiatal gróffal örvendeztette meg — nevetett Hubátius. — S Prágából nincs más?

— Semmi, de van Bécsből — jelentette Szvoboda deklamátor, mint akiben az olvasói szenvedély fellobbant. — Ez is hír. Bécsújhelyről kapjuk a hírt, — olvasta — hogy ott Császári és Királyi katolikus Őkegyelmessége, a mi legkegyelmesebb urunk, az emult kedden vadászatban lelte mulatságát s utána Badenbe hajtott át, ahol Császári és Királyi Őkegyelmességével, a dicsőségesen uralkodó római császárnéval ebédelt, délután megint vadászattal töltötte az időt, estére pedig Bécsújhelyre méltóztatott visszatérni.

Nagy komolysággal olvasta, de szeme, ahogy kettejükre emelte, huncutul mosolygott. S rögtön tovább is olvasta:

— Az hallatszik, hogy a két dicsőségesen uralkodó...

— Mi az? — kiáltott föl Hubátius s az ablakhoz ugrott. S rögtön jelentette is, hogy lenn valami hajsza van, emberek futnak a kapun át az Ungelt felé.

A deklamátor letette az újságot s megint a zsebébe dugta, belátva, hogy az idő nem alkalmas az olvasásra, s mosolyogva mondta, hogy lenn is van valami újság. Amikor látta, hogy Hubátius gyorsan összerakja a kottákat, hogy nem játszanak többet, megköszönte, hogy igazi mulatság volt, rendkívül szép előadás. Szája, szeme nevetett, bólintott s eltűnt, ahogyan jött.

— Nagy olvasó — jegyezte meg Jirzsi.

— Az; már többször is jött át könyvvel, eldicsekszik, hogy mit vásárolt s ajánlgatja, hogy olvassam én is el. De valahogy nincs rá időm, aztán meg aféle ócska lomok. Mégy már?

— Ideje.

— Veled megyek, megnézem, hogy az Ungeltben mi történt.

Ott nem volt semmi, de a piacon azt hallották, nagy csődület van.

— Gyerünk oda — ajánlotta Hubátius.

Sietve átmentek a Tyni udvaron, amely tele volt kereskedő-kocsikkal, idegenekkel és falusiakkal. Kereskedő és kocsis kevés volt mellettük. Még az épp ott időző ungelti hivatalnokok is ott hagyták egy időre a kötelességüket s egy csomóba gyűlve arról tanácskoztak, hogy mi történt; ott volt a komoly királyi mázsáló mester, Tollenstein, Wussin, az egyik árufelvigyázó és Beranek, a bőrpecsételő, akiknek Anton Rasch, a pincék sáfára épp nagy élénkséggel magyarázott valamit.

Hubátius és Jirzsi sietve mentek át a Tyni utcán el a Tyni templom pillérei közt levő boltocskák előtt. Mindenütt sok nép, vagy a főtérre iparkodtak, vagy onnét jöttek vissza. A kiáltásokból, kérdésekből és a szaggatott beszédből kivették, hogy elfogtak valakit, egy gonosztevőt, azt kísérik az óvárosi tanácsház börtönébe. Amikor a sötét, szűk utcából az Óvárosi főtér szabad térségére értek, amelyet a nap utolsó sugara világított be, a városház előtt hatalmas, sötét tömeget pillantottak meg, a tömeg a legsűrűbb a Sirk utca felől volt, amely fölé a Mária-szobor sötétedő oszlopa nyult. Odébb jobbra, ahol a sárguló fa alatt az őr állt, már könnyebb mozgás esett. A fehér egyenruhás, fekete kamáslis katona, puska a vállán, abbahagyta a deszkán a le-föl járkálást s a városház felé, a csődület irányába fordult és kíváncsian nézelődött.

Jirzsi ott maradt volna a tér szélén, Hubátius azonban tovább rohant, egész a tömegig. Ott meghallották, hogy a várban, a szent Vitusban elfogtak egy fiatal embert, aki Nepomuki szent János sírját megrabolta, délelőtt bezáratta magát a templomba, délután vecsernye végével azonban rajta érték s hogy ez a fiatal ember levágta a baldachinról Szent János sírja fölött az arany paszományt és az arany bojtokat, meg is találták nála; meg hogy milyen volt az a lator, amikor összeszaggatva, agyonverve idehozták, rongyok lógtak róla, csupa vér volt, telisteli sebbel, az emberek szét akarták tépni a gyalázatos gonosztevőt.

JIRZSI nem soká bírta ki a tömegben, amely ettől a gonosztettől izgalomba jött, mohó kíváncsiságra gyult s új hírekre és részletekre lett éhes. Nem jól érezte itt magát. A templomban elkövetett rablás megdermesztette, de az elfogott gonosztevő kegyetlen kínzása is megremegtette, sőt meg is rendítette. Neki, aki elfordult és elment, amikor nagymama a sörfőző személyzetéből vagy a cselédségből valakit megszídott, véres ütésekről kellett hallani, amelyek alatt a letartóztatott félholtan rogyott az utcára.

Hubátius elkísérte Jirzsit egy darabon, aztán visszafordult, a vendéglőjébe készült. Jirzsi meggyorsította lépéseit, hisz máris elkésett; egyenest hazafelé tartott. Akkor, apja lakodalmakor, húzódozva, öröm nélkül ment haza nagymamától; szégyelte magát a mostohája előtt s titokban rettegett is tőle. De a mostohája maga űzte el rögtön azon este a félelmeit. Úgyszólván egy pillanat alatt magához hajlította. S ahogy megnyerte, meg is tartotta. Jirzsi félénksége és nyomasztó szégyenlőssége eltűnt mellette. Jó viszonyukat megerősítette aztán a zene, amelyet a fiatal Brzsezináné éppúgy kedvelt, mint mostoha fia. Amitől Lerchné asszony félt, hogy vejének a második felesége „tanult nő", áldás volt az öreg asszonyság unokájára. A zenén még melegebben összebarátkozott vele. Míg az a lantján játszott és énekelt, Jirzsi hegedűn kísérte.

Szokatlan dolog volt ez. Az öreg Lerchné asszony elcsodálkozott, amikor Jirzsitől meghallotta, hogy a mostohája vele muzsikálgat; dohogott, hogy férjes nőhöz nem illik, különösen nem „öreg" asszonyhoz, akinek kulcsok, konyha és cselédség után kell néznie. De maga az öreg úr nem ítélt ilyen szigorúan. Fiatal feleségének jól állt, amikor játszott és énekelt, örömmel nyugodott rajta a szeme s ha Jirzsi kísérte, a kettejük összhangja különös örömet szerzett neki.

Jirzsi, amikor ezen a déldután Hubátiushoz indult, arra gondolt, hogy anyja asszonynak lesz majd mit mesélnie, az új lakásról is, meg hogy mit játszanak. Ehhez reményén felül hozzájött Hubátius csodálatos auditóriumáról, a deklamátor úrról a beszámoló, végül az a hír is a szent Vitusbeli vakmerő rablásról.

Ezalatt lenn a söntésben, az „ikrek" asztalánál ott ültek egymással szemben az „ikrek", Filecsek és Szamecsek; Szamecsek jobbján Mikulás Kroupa, Filecsek balján az öreg Jan Kubicsek, ebben a pillanatban övé volt a szó. De most nem a tekintélyes Hubrykovszky házról beszélt, amelyről olyan lelkesedéssel és csodálattal szokott beszélgetni, sem a cseh krónikáról, nem is a festett képeket magyarázta, amelyeknek kedvelőjük volt, hanem a komédiákra és komédiásokra dühösködött, a Régi Törvényszékbeli német bandára és a porzsicsi opera olasz énekeseire s énekesnőire.

A leghevesebben azonban a Régi Törvényszék komédiásait tépázta, hogy micsoda illetlenséget visznek véghez a színpadon, meg másképp is; egy komédiát mutattak be a zsidókról, abban még körülmetélést is csináltak, nyilvános zsidó körülmetélést a színpadon... Hogy a zsidókból a bohócok bolondot űzzenek, az semmi, de nyilvános körülmetélést!

— Kegyelmednek eszerint nem tetszett — ingerelte őt Szamecsek.

Az öreg Kubicseket mintha darázs csípte volna meg. Elvörösödött, hadonászott és ráförmedt, mit gondol Szamecsek, hogy ő, Kubicsek, elmegy ilyen csőcselék közé, megnéz ilyen csepürágókat, kókler nőszemélyeket, akiket haláluk után még a temető sem fogad be, hanem a kerítés alatt ássák el valahol.

— Szép kis látványosság, ahogy hallom, — dühösködött tovább — s ez megy köztük is, az a Pantalon, a főnökük pofozza az embereket a színházban, a színjátszónői közül egyet tegnap nyilvánosan k...-nak nevezett, nyilvánosan az utcán.

— De Porzsicsban az olasz színház, az jobb — dicsérte Szamecsek készakarva. — Szépen is játszanak, énekelnek, az uraságok is eljárnak belé.

— Az úri nép, az úri nép, az tudjuk, hogy hajszolja az ilyen szórakozást, még hogyha bűnős dolog is.

— Spork gróf adja rá a pénzt, szépen átépíti nekik a színházat.

— Na, még nem építi! Spork gróf félig hitetlen s maga is teli van efféle bolondsággal. De a tiszteletreméltó polgárság már felszólalt. Kegyelmetek nem tudják, de a szomszédságban az egész Porzsics háborog, tiltakozó írást nyujtotttak be a helytartói hivatalhoz, hogy a helytartó urak ne engedjék meg

az építkezést, helytelenkedés az egész, meg szerencsétlenség is történhet, tűzeset. A kovácsműhely ott van egészen mellette.

Ebben a pillanatban egy másik állandó vendég lépett be, Jirzsi Kocourek, hajdani diák, papjelölt, később kántor, most suszter és állandó duhaj. Gyorsan lépett be, egészen fölzaklatva s már a küszöbről kiabálta:

— Szomszéd urak, tudják-e mi újság?

Rögtön zaj s nyugtalanság támadt az asztaloknál.

— Nepomuki szent Jánost a várban a szent Vitus templomban megrabolták.

Olyan hatást tett, amilyet óhajtott és várt. Mit most az a Pantalon s a német és talján csepürágók, kóklerek. A szent megrablása mindenkit felizgatott. S a tüzet még szította Flórián Mariánek, aki határozottabb és részletesebb híreket hozott, hogy a rablás miként történt, a gonosztevőt hogyan fogták meg, a lopott dolgokkal mi történt, minden ott van a városházán. Már azt is tudta, hogy hat arany bojtot loptak el s hogy az az arany szegély, amit a baldachinról levágtak, harminckét lat és három kvintál.

Mi történjék a gonosztevővel, most ezen tanácskoztak, majd veszekedtek. Abban mind egyek voltak, hogy kivégzik, csak azt találgatták, hogyan. Egyesek akasztófára ítélték, mások, köztük a vad Jirzsi Kocourek, máglyára, el kell égetni. Ekkor lépett be Vencel úr, Brzsezináék sörfőzdei írnoka. Kocourek rögtön neki, tudja-e, mi történt a szent Vitusban, hallgassa csak...

De Vencl úr elrontotta az örömét, nem engedte végig mondani; hogy már ő is tudja.

— Hanem Mariánek úr! — kiáltotta az ikrek asztala felé — üzenetem van kegyelmed számára, jöjjön oda egy pillanatra az öreg úrhoz.

— Megyek már. — Mariánek vette a kalapját, de nem búcsúzott el a társaságtól. Széles mosolyra húzta a száját s oda szólt, hogy visszajön még.

MACHOVEC vadász gyerekei ezen az estén másodnapja tartózkodtak már a Goltz gróf tágas házában, az Óváros főterén. Három teljes napot jöttek Szkalkából. Hirtelen és váratlanul kellett útnak indulniuk. Attól a naptól fogva, hogy a jezsuiták, P. Koniás és P. Firmus az elszedett könyvekkel Szkalkáról elmentek, a majorbeli cselédség között volt a helyük, Helenka a szolgálóleányok és Tomás a béresek közt.

Az ispán egyáltalán nem kímélte és nem volt semmi tekintettel rájuk. Amíg Lhotszky úr észre nem vette. Néhány határozott szót szólt az ispánnak s maga parancsolt rá a sáfárra és a feleségére, hogy a vadász gyerekeit ne terheljék meg nagyon, túlnehéz munkával. A munkában könnyebbségük lett, a lelki szenvedésben azonban nem. A bizonytalanság, hogy az apjukkal mi történt, állandóan nyomasztotta őket; nem volt semmiféle hírük róla. Hogy Mezrzsicsre átszaladjanak, nagybátyjuknál tudakozódjanak, nagymamával beszéljenek, arra gondolni sem lehetett. Szkalkán minden lépésüket figyelték. Helenka és Tomás örültek, hogy Mezrzsicsről titokban üzennek talán, de hét mult hét után és senki sem állított be hozzájuk. Talán volt itt már valaki, de nem jutott hozzájuk, nem engedték be.

Egymással sem lehettek sokat. Eltérő munkájuk elválasztotta őket. A vasárnap sem volt egészen az övék. Délelőtt az oujezdi templomba kellett menniök s mindig a cselédséggel, amely, érezték, figyeli őket. Csak délután üldögéltek együtt a cselédház előtt vagy az udvar közepén a hársak alatt, ahonnan szomorú kilátásuk nyílt hajdani vadászházukra a régi terebélyes jegenye alatt; onnét az új lakókat is látták, a vadászt s gyerekeit, akik a lépcsőkön vagy a kertben játszadoztak. Nem egyszer, amikor kedves házacskájuk felé néztek, abbahagyták a beszédet, szomorúan hallgattak.

Ezeken a vasárnapi együttléteiken az apjukat, meg Mezrzsicset emlegették, de a bajukról, nyomorúságukról, a jószágkormányzóról és Polexina kisasszonyról is eltárgyalgattak, hogy Lhotszky úr volt, aki a sorsukon könnyített, azt azonban nehezen viselték el, hogy mint a kisasszony, ő sem szólította meg őket s nem állt meg, ha találkozott velük. Tomást ez kü-

lönösen nyomasztotta, az utolsó időben, aratás után, ahogy a vadászidény beállt, minduntalan összeszorult a szíve, amikor majorbeli robotos munkája mellől látta, amint a jószágkormányzó úr kutyáival, puskásan az erdőnek indul. Hogy is volt az, az ilyen ragyogó őszi reggeleken, amikor a jószágkormányzó úrral s apja urával a szántókat, erdőket járták s vadászat közben vidáman fújhatta a kürtöt.

Munkája, a kedvetlen és nem szeretett, így különösen nehéz teherré vált, s rá-rájött a kísértés, hogy elszökjön innét. De elég volt rágondolni, már megtorpant. Maga könnyen el tudott volna jutni innen, de mi lesz Helenkával?

Tomás nem gyanította, hogy Lhotszky úr, amikor ezeken a reggeleken a csűrnél vagy az udvaron a munkánál megpillantotta, a legszívesebben rákiáltott volna, hogy ugorjon s jöjjön vele. Nem tudta az új vadászt megszokni; nem olyan volt, mint Machovec. Tomása meg egyáltalán nem volt. Amikor a jezsuiták elmentek, Lhotszky úr abban reménykedett, hogy a Machovec-gyerekekkel nem marad örökké ennyiben a dolog, Tomást megint odaveheti a vadászkodásba. Aratás után el is kezdett a húga előtt beszélni róla, jól tudta, hogy neki is erősen hiányzik Helenka, nagyon is hozzászokott már. Mással pótolni meg nem tudta. S egy szavából, amit elszólásként mondott, úgy vette ki, hogy azért ő is sajnálja Helenkát, ő sem tudja ebben a megaláztatásban és goromba munkában látni.

De elég volt arra céloznia, hogy Tomást néha, csak úgy alkalmilag magával vihetné vadászni, az erélyes öreg kisasszony elkomorodott s szigorúan pillantott bátyjára.

— Kegyelmed, bátyámuram, Tomást a vadászatra, én meg a lányt vegyem megint magamhoz, úgye? Mit szólnának ahhoz az emberek? Előbb büntetni, aztán kegyelmet mutatni, hogy ránk mutassanak, lám, nem tudnak meglenni azok nélkül az eretnek gyerekek nélkül. Azt hiszi, az apjuk tévelygése bennük nem hagyott nyomot?

— Nem eretnekek.

— De bizonyos, hogy kárt tett a lelkükben. S ott legyen az ember mellett és körülötte valaki, aki olyan rég csalta, ámította, akinek nem lehet hinnie, ki bírná ezt? Megint oda kéne engednem ezt a lányt a szobabeli oltáromhoz, amelyen szűz Mária és Nepomuki szent János áll. Jusson csak eszébe, mi volt a képével. Én, hogy az igazat megmondjam, sajnálom

azt a lányt, jó akarattal voltam hozzá, máskép ügyes volt, sajnálom azért is, hogy mire jutott s azért is, hogy az apja úgy félre vezette. Néha, higgye el, elfog a szorongás érte, a lelki üdvéért, hogy titkon, biztos, még most is abban a tévelygésben van, amint az a fiú is. Gondolkozom, mit tegyek, hol itt az orvosság. Kegyelmed vagy én, mi nem gyógyítjuk ki. Az igaz útra vinni, a mi katolikus hitünkben megerősíteni, erre gondolok, ezt akarnám, éppen, mert kedvelem őket s különben derék teremtések. De mit tehetek itt? A plébánia messze van, a plébános nem sokat érne el, nem arravaló ember. Aztán meg gondolja meg...

— Mit?

— Hogy még mindig nem vagyunk bizonyosak, hogy az apjuk nem jön-e vissza, nem lopja-e, titkon nem viszi-e el őket.

Lhotszky úr a fejét csóválta, ujjával dobolt az asztalon, de nem ellenkezett, csak azt ismételgette: — Na, meglátjuk majd. — Magában még nem adta föl egészen a gondolatot, hogy Polexinával lehet majd beszélni s nem marad ilyen szigorú. De csakhamar meggyőződött, hogy tévedett. Amikor szeptember második felében ebédnél említést tett, hogy a kocsi készen áll Prágába, már csak a vajat, tojást s a szárnyast kell fölrakni, Polexina kisasszonyt egy hirtelen ötlet rezzentette meg s egy pillanatig maga elé nézett.

— Tudja-e, bátyámuram, mi lesz a legjobb; ha a vadász gyerekeit is fölküldjük ezzel a kocsival Prágába! Ott biztonságban lesznek, az apjuk onnét el nem lopja őket, az oktatásukról is illő módon lehet gondoskodni.

Lhotszky urat meglepte ez a terv. Szabadkozni kezdett, hogy ilyen hirtelen az nem megy. Antonit, az unokaöccsét értette, előbb meg kéne kérdezni. De nem tartott ki az ellenkezésben, meggondolta, hogy Tomásból most nem csinálhat vadászt, inkább később, ha Prágából visszatér, ott Helenkának is jobb dolga lesz, meg az ispán is bosszankodik majd. Megadta magát, csak azt kötötte ki, hogy a húga vállalja magára s írjon az unokaöccsének, ő nem tudná kibeszélni, hogy előre mért nem jelentette. Polexina kisasszony rögtön beleegyezett, hogy igen, megírja a levelet, ha megmagyarázza neki, Antoni belátja, hogy itt két fiatal lélek üdvösségéről van szó.

Lhotszky úr jól gyanította, hogy az ispánnak milyen öröme lesz. Megrezzent, elvörösödött, fölfújta a képét s szabadkozni kezdett, mit szól ahhoz a báró úr, majd rá haragszik meg, minthogy...

— Nem haragszik meg kegyelmedre, én magamra veszem a dolgot — szakította félbe a tiltakozást erélyesen a kisasszony.

Az ispán egész földultan távozott s elüzent, ahogy Lhotszky úr meghagyta neki, a vadászgyerekekért, hogy jöjjenek föl a nagyságos kisasszonyhoz.

Helenka és Tomás megrémültek. Annyi hónap után először léphettek a nemzetes kisasszony elé.

Mi történt? Miért hívja őket? Bizonytalan, ijedten léptek be a szobába, ahol a jószágkormányzó úr is ült. Helenka megreszketett, amikor a szoba ismerős levegője, az oly jól ismert gyógynövények kevert illata megcsapta s amikorra a helyiséget, amelyben naponta tartózkodott s amelyet olyan rég nem látott, megpillantotta, a kisasszony hangját meghallotta. Szigorúan csengett, de nem élesen, dühösen. Azon kezdte hogy bár mind a ketten a katolikus hitet vallják, de a hitük meg van támadva, épp ezért, hogy amint illik, jó útra térjenek s alapos oktatást nyerjenek, Prágába küldik őket, holnap útnak is indulnak.

Ez mint villám a tiszta égből, úgy jött. Mindketten ijedt csodálkozással néztek a kisasszonyra, a jószágkormányzóra, aki látva megrendülésüket, köhécselve arról kezdett beszélni, hogy ez csak egy időre van, hogy ha derékul viselkednek, megint visszajöhetnek.

— Azt majd meglátjuk — vágott szavába a kisasszony, nehogy bátyjaura ígérjen valamit. — Legyetek derekak, — fordult a vadászgyerekekhez — hagyjatok föl makacsságotokkal, te pedig — pillantott Helenkára — légy őszintébb, mint énhozzám voltál. — Korholásként hangzott, de nem keményen. — No, akkor isten veletek!

Helenka szeme tele volt könnyel, amikor a kezét megcsókolta. A kisasszony nem vonta el tőle s akaratlanul is szelidebben ismételte meg: — Isten veletek.

Lhotszky úr, aki nem jól érezte magát és sajnálta a gyerekeket, köhécselt és bizonytalan vigasztalással mondta: — No, no, hiszen tán nem örökké lesz, isten veletek!

Megrendülten, elkábulva léptek ki a vadászgyerekek az urasági lakásból. Csak kinn, a hársak alatt, ahol sötétedett már, hisz beállt a szürkület, ütötte meg Helenkát a gondolat, hogy már holnap el muszáj menniük, hogy nagymamát sem látják többé, búcsút sem vehetnek tőle, nem is üzenhetnek, hogy mi történt velük, hova viszik őket, még Oujezdre sem mehetnek be, a temetőbe, az anyjuk sírját megnézni.

Ahogy ezt a bátyjának elmondta, már ott volt a sáfár figyelmeztetni, hogy készítsék a holmijukat s feküdjenek le azonnal, mert korán reggel, még sötéttel indulnak. Egész a cselédház kapujáig kísérte őket. Jó idő mulva megint odajött s egyenest Tomáshoz.

— Ezt a nemzetes úr küldi... — s odaadta a vadászkürtöt, amelyet Tomásnak annakidején szintén ott kellett hagynia a vadászházban — magaddal viheted Prágába, neked adja, esetleg szükséged lehet rá, ez meg egy kis kisegítő. — Három tallér volt, papírba csomagolva.

Tomás majdnem hogy elfelejtette a vadászkürtöt. Azt hitte, nem látja viszont többé; most az övé marad, kedves emlékeztető a vadászházra, az apjára, a jószágkormányzó úrra, a vidám vadászatokra.

Egy kis idő mulva másik ajándék, Helenkának; Kacska, az öreg szakácsné hozta, egy kis csomag a kisasszonytól, benne útravaló, meg egy kis üvegcse cseppekkel, hogyha gyengeség, szédülés jönne rá, még egy kis tégely kenőcsöt is küldött, fájdalom, seb ellen.

De a bizonytalanság és szorongás csillapítására nem tudott semmit sem küldeni. Tomásnak és Helenkának nem volt kedve ellen, hogy a cselédházból, a megalázó szolgálatból kiemeljék őket; de zavarba hozta, hogy ilyen hirtelen jött, hogy talán rosszabb sorsuk lesz még, s nyomasztotta, hogy nagymamának sem tudnak istenhozzádot mondani, talán meg sem látják többet, az apjukkal is nehezebben találkoznak. S előttük a bizonytalanság, nem tudták, mit akarnak velük Prágában kezdeni. Máskor örültek volna neki, most azonban féltek, főképpen Helenka.

KORÁN REGGEL keltették őket. Sűrű homály volt még, amikor a készletekkel teli szekér mögött Szkalkából kiballagtak. A kis kastély, a vadászház, a major mind sötétben; a hársak, a jegenye, a kertbeli fasor ott feketedett a ködös és nyirkos levegőben. A kapun túl még egyszer visszafordultak a vadászház felé, amely fölött az öreg jegenye terebélyes koronája mintegy álmában zizegett.

Helenka és Tomás a kocsi után lépdeltek; a cséplő gazda, a kocsi kísérője s az ő őrük velük. Lefelé mentek, lejutottak a meredek palaszikla alá, amelyen Szkalka nyult a magasba, majd a faluba alatta s tovább a völgybe. Minden házban sötét; a falu aludt, fekete volt, csak Lázár Kisnek, a fiatal zsidónak az ácsolt háza előtt égett a lámpás a kocsinál, amelybe Kis a lovacskáját épp befogta. Ahogy Tomás a zsidót megpillantotta, gyorsan odafutott hozzá, és sebtiben megkérte, hogy ha Mezrzsicsről valaki beállítana hozzá, üzenjen Klanec bátyjuknak, hogy Prágába vitték őket, üdvözlik a bácsit, a nagymamát, ő és Helenka, ha lehetséges lesz, idővel üzennek majd Mezrzsicsbe is.

Lázár Kis meg volt lepve, de rögtön megígérte, hogy gondja lesz rá, bizonyosak lehetnek.

— Átadom, át bizony, apjuk uruk nagyon jó volt hozzám, kiállt értem, aztán meg mi is a hitünkért szenvedünk, egyszóval, megcsinálom. Mi lenne, cséplőgazda? — szólt oda hevesebben, amikor a gazda Tomásra kiáltott, hogy mi dolga van a zsidóval, jöjjön már, — s gyorsan Helenkához lépett.

— Ha majd a fonállal Prágába megyek, elmegyek magukhoz, Helenka, s elmondok mindent a nagymamáról, el én, nisz jól tudom, hogy Mladota báró hol lakik, közel van az Ungelthez, a fuvarommal mindig oda kell mennem. Na, na, cséplős gazda, mit haragszik úgy, legyen lelke, szerencsétlen emberek ezek, akkor hát isten velük, érezzék jól magukat Prágában.

Ez volt az utolsó nyájas szó Szkalkán. Vigasztaló volt, amikor mindenki elfordult tőlük, vigasztaló az ígéret, hogy átadja az üzenetet s hírt hoz nagymamáról.

Amikor az országútra kikanyarodtak, jobbra, túl az alattuk lévő mélyedésen s a fák fekete csúcsán át, amelyek pata-

kocskájának a partján nőttek, odaláttak a völgy túlfelén a meredek sziklára, rajta a kis kastélyra, az őszi reggel ködösségében sötétlő majorra, a vadászház fölött az óriási jegenye fekete lombjára. Azt látták legtovább s utoljára is.

Fagyos homályban bandukoltak a fehér vászonponyvás szekér mögött vagy mellett, amelynek a kocsisa a nyerges lovon ült; napvilágnál egy elhagyott vidéken vitt az útjuk, falukon, városokon, földeken át, halovány mezők mellett.

Időnként, amikor a cséplősgazda fölajánlotta, kocsin mentek, aztán megint a poros úton lépegettek. Nyomorúságosan háltak, tágas, ódon fogadókban, amelyeknek a hatalmas udvara fuvaros szekerekkel volt tele. Aztán kora reggel, sötéttel még, megint tovább mentek s így az egész napon át, ugarok közt, sárgáló tarlók, vadaskertek mellett, amelyek előtt fenyegető feliratú táblák meredtek, hogy akit vadorzáson érnek, akasztófával büntetik.

Szatócsokkal, lovasokkal találkoztak, zsidókkal, akiknek sárga folt volt a köpenyükön, vándormuzsikusokkal, hintókkal és teherhordó szekerekkel, egy kolduló barátot pillantottak meg, valami férfivel, aki talicskán tolta az összeroskadt készletet. Cseh-Brodnál Helenka megreszketett, mert egy cigányt meg egy cigányasszonyt pillantott meg, aki egy fekete, kondri, sötétre sült gyereket hozott a hátán. A cigány és a cigányasszony fülén vászondarab, a vér átszivárgott a kötésen, amely alól engedetlen cigányfürtök göndörödtek ki. A cséplősgazda rögtön megmondta, hogy bizonyára Brodból korbácsolták ki őket, s a jobbfülét mind a kettőnek levágták, hogy meg legyen jelölve az a dög cigányasszony, meg az a fickó, okosabb lett volna felakasztani őket, de a hóhért úgyse kerülik el; akkor majd a másik fülüket is levágják s vége lesz. Helenka borzalommal, megilletődve nézett a boldogtalan nomádokra, akiket kártékony állatként bélyegeztek meg.

A Machovec-gyerekek ott mentek a cséplősgazdával, a végtelen országúton, az elágazódásoknál, időnként feszületek, az útmenti öreg hársfák alatt fehér kápolnák és Nepomuki János megújított szobra mellett lépegettek, vagy kocsiztak el; faházas falukon haladtak át, majd megint messze láttak a vidékre, amely fölé a sárguló fák közül egy-egy régi vár vagy újabb vörös cseréptetős barokk kastély nyult föl, míg végre a harmadik nap végén a koraszürkület ködösségében a lege-

lőkön s a Zsizskov-lejtő szőlőin túl a kiterjedt, sáncoktól körülvett várost s a bástyákon túl a magas templomok és tornyok körvonalait megpillantották.

Aztán a Porzsicsi-kapu boltja borult rájuk homályával. Benn voltak Prágában. Helenka otthon mindig kíváncsian hallgatta, ha a majorban elemlegették, hogy milyen szép, mennyi csodálatos palota, uraság van benne; így két éve azon az estén is, amikor a jószágkormányzó a prágai koronázásról visszatért s Polexina kisasszonynak az ünnepségeket, a pompát, a fölvonulásokat magyarázta, hogy bor folyt a szökőkútból s az emberek közé pénzt szórtak, meg amit a grófnőkről és hercegnőkről mondott s a Kőhídról, az új szobrokról rajta, hogy az a száz zenész és énekes hogyan játszott és énekelt, Polexina kisasszony pedig valami szép templomot emlegetett.

Most Helenka is belépett ebbe az akkor oly varázsos városba, de hogyan. Szomorú volt az út, de mégis csak újdonság, amely elfoglalta a gondolatot; már Prága látványa is, aztán a bevonulás a katonákkal teli, zajos kapun, odébb a lármás, zsivajló utca. De nem időztek sehol; a cséplőgazda, ahogy a homály sűrűsödött, egyre jobban sietett, csak az Óváros főterén állt meg azelőtt a ház előtt, ahol a kocsijuk is megtorpant. A Tyni templom közelében volt, amelynek a két tornya s köztük a magas oromzat komoran és sötéten nyult a körülötte álló házak fölé a szürkületben.

Goltz gróf háza magasabb volt, mint Szkalkán a kis kastély; három emelete volt, magas cserép fedele, homlokzatán árkádok, a sarkán erkélyes torony. Széles, döngő kapualjba léptek. A cséplőgazda hátul egy kis bolthajtásos szobácskába vitte s ott hagyta őket. Ment, hogy jelentést tegyen az „élelmes" szekérről meg a fiatal jobbágyokról. A hosszú úttól fáradtan ültek le, a legkülönfélébb indulatok özöne vett erőt rajtuk. Itt újra megszólalt a félénk bizonytalanság s a feszült kíváncsiság, hogy mi vár rájuk, meg a félelem, hogy a báró hívatja őket.

Sokáig várakoztak, de a cséplőgazda nem jött vissza. Végül egy asszony jött értük, fején fehér főkötő, mellén keresztbe kötött kendő; kenyeret, sajtot meg egy korsó vizet hozott, fölszólította őket, hogy szedjék a holmijukat s jöjjenek vele. Egyre följebb és följebb vitte őket a falépcsőn. Jóval több volt

a lépcső, mint náluk az oujezdi harangtoronyban. Végre valahol a tető alatt, egy alacsony famennyezetű kamrában véget ért a zarándoklásuk. Hogy milyen magasan vannak, akkor látták, amikor a szobácskának, amelyben két öreg ágy volt, egy rossz asztalka s két szék, az egyetlen ablakán kinéztek.

Csak a tér egy részére láttak oda, a Tyn előtti házakra, a házak utcai folyosóira, amelyeknek a sötétjéből két három gyertyácska hunyorgott ki a pillérek közti fabódékból, meg a Celetná-utca torkolatának a házaira; de csodálkozó pillantásuk a sötét Mária oszlop felé fordult, amely karcsún nyult a talpazat fekete szobrai fölé és mögötte a városház felé. Minden besötétedett, a házak, a tér; csak a városháztorony alatt vöröslött a boltocskákban a mécs. A sarki lámpás bágyadtan s nem nagy távolságra zavarta szét az esti sötétséget. Az emberek már megritkultak; fekete árnyékként igyekeztek a tágas téren át, egyikük-másikuk égő lámpásokkal.

Zaj nem ért föl a kamrácskájukba. Csend volt. S ebbe a csöndbe messziről, a fekete Tyn székesegyház magasából, egy kis harang hangja jajdult belé, azé, amelyet állítólag egy nemes asszony öntetett vezeklésül, aki szolgálólányát, amikor a lány öltöztetés közben a térdelésbe egy pillanatra belefáradt, hirtelen dührohamában megfojtotta. A harang panaszos hangja a Goltz ház kamrájába is elért; hangjából kimondhatatlan szomorúság áradt. Helenka nem nézett ki többé. A szkalkai szürkület jelent meg előtte, amikor a kis kastély tornyában megcsendül a harangocska; az otthonuk jutott az eszébe, az apjuk, nagymama, s annyira elszorult a szíve, hogy elsírta magát.

Ott hagyták az ablakot; Tomás meggyujtotta a faggyúgyertyát és Helenka meg a maga vigaszára rögtön arról kezdett beszélni, hogy Kis zsidó itt jól kiismeri magát s megtalálja őket, azt ugyan elfeledte megkérdezni, hogy mikor jön Prágába, de biztos, hogy még most a tél előtt s hírt hoz Mezrzsicsről, talán apjuk urukról is, meg hogy mi van nagy mamával, szegény, bizonyosan nem tud még róluk. A hosszú megerőltető út után gyorsan elaludtak. Felfrissülve ébredtek az éjszakai szorongás elmult. A világos nap mozgalmassága az élet lenn a téren annyi újat kínált, hogy elfeledkeztek bánatukról. Világosan, teli napban pillantottak meg minden ami tegnap az őszi este homályában feketének tünt fel;

Tyn előtti házakat, a Mária-szobrot, a városházát. S zajosabb is volt mindenütt. Tomás minduntalan felkiáltott, valami szokatlant vett észre, főként azt a két férfit, akik egy zöld hordszéket vittek, amelyben valami asszonyság ült.

Az asszony, aki este fölkísérte őket, levest és kenyeret hozott nekik. Aztán megint sokáig magukra maradtak, többnyire az ablakon kandikáltak ki. Elbámulva néztek a Celetná utca felé, amelyből két fiatal férfi rohant ki, prémmel szegett vörös bársony-ujjasban és bíborszínű, ezüst bojtos szoknyában, vörös sapka a fejükön. Bottal a kezükben futó lépésben igyekeztek a városház felé, nyomukban egy nagy kocsi gördült ki a Celetná utcából, hat pej volt belefogva. A kocsison paróka, a háromszögletű kalapon toll, a magas, vörös bársonnyal borított bakon inkább állt, mint ült; a fogat két oldalán két hatalmas férfi vörös és fehér tollas sapkácskában. Hátul a kocsi deszkán két inas, vörös libériában, a fejükön tollas kalap. A hintó könnyedén gördült a rohanók után s a Jezsuita-utcában tünt el a városház mögött.

— Bámultok, falusi farkasok, mi ? — szólalt meg egy hang a Machovec gyerekek mögött, akik a számukra ragyogó látványosságot nézték.

Egy simára borotvált lakáj szólt így rájuk, prémmel szegett vörös kabát volta rajta, maga is vörös, elhízott. Megismerték. Ott volt Szkalkán az urasággal; ő is emlékezett rájuk. Elkezdte kérdezgetni őket, eléggé lóhátról, hogy mit követtek el, mi van az apjukkal s mit gondol a nagyságos kisasszony és a jószágkormányzó, hogy őket, a Machovec gyerekeket, ide küldte, mit kezdjenek itt velük, senkinek sincs szüksége rájuk, mire is volnának jók, a báró úr nagyon haragszik, vissza akarja megint küldeni őket, most azonban menjenek le és segítsenek takarítani.

Lementek, de ez a váratlan hír megzavarta és megdöbbentette őket. A kapualjból odaláttak a kinn várakozó hintóra, négy ló volt elé fogva, az ajtajánál egy inas, a hintó mögött a lépcsőn kettő. Ahogy a Machovec gyerekek öntudatlanul is oda bámészkodtak, mögöttük suhogás támad. Mladotáné nemzetes asszony, a „grófnő asszonyka" jött le a lépcsőn; mögötte a két komorna. Mint valami istennő szállt le pompás ruhájában, a hatalmas krinolinban, structollas magas frizurájában, csupa csipke, szalag és ékszer. Szkalkán sohasem látták ilyen-

8/23

nek, még templomba menet sem. Tomás előtt a szkalkai régi fekete hintó villant fel, benne a két öreg fekete, amely a kisasszonyt s a jószágkormányzót viszi a templomba. Mi az ehhez a pompához képest!

Tomás feszülten s nem minden félelem nélkül nézett a báróné asszony felé, éppúgy mint Helenka. Az inas szava tette elfogulttá, hogy a báró haragszik s vissza akarja küldeni őket. Mit szól most a báróné asszony? Látta, észrevette őket, ismerte is, főképpen Helenkát; de csak a magasból pillantott rájuk s gőgösen tovább suhogott a hintó felé. Eltűnt benne, a hintó elhajtott, az inasok eltűntek, a komornák visszajöttek, a kapus pedig rászólt Tomásra és Helenkára, hogy menjenek, lássanak a dologhoz. Körülnéztek, nincs-e valahol itt a cséplőgazda, Tomás meg is kérdezte, elment-e már. Azt hallotta, nem, holnap indul útnak.

Az ebédhez azzal a sejtelemmel ültek le, hogy másnap ők is nekivágnak megint a hosszú útnak. A szkalkai udvartól s a robottól benne féltek, az egyetlen előnye az lenne, hogy ott közelebb vannak nagymamához, előbb megtudják, az apjuk hol van s ő is könnyebben odatalál, ha visszatér.

Ebéd után megint lementek az udvarra, munkára. Ismerősük, a kövér lakáj azonban megzavarta munkájukat s fölszólította, hogy jöjjenek vele. Sejtették már, hogy a báróhoz kíséri. Nem mentek magasra. Az első emeleten a vezetőjük mögött egy szép szobába léptek, amelyben nem volt senki sem. Az inas elment, de kis idő mulva egy parókás úrral tért vissza, akin szép barna kabát volt s ugyanolyan mellény. Rájuk pillantott, megnézegette őket, megkérdezte, mi a nevük, hány évesek, Tomástól azt is, hogy tud-e trombitálni. Aztán németül mondott az inasnak valamit s visszament a másik szobába, amelyből kilépett.

— Most visszamehettek a kamrátokba — bíztatta őket az inas.

— Ki ez, kérem szépen? — kérdezte Tomás.

— Nagyon gazdag úr, sok pénze van, az öreg Brzsezina úr, még hallhattok róla. — Furcsán mosolygott s hozzátette, hogy menjenek csak föl a kamrájukba. Új félelem nyugtalanságával tértek vissza. A bárónak nem kellenek itt, megmondták nekik, hogy visszaküldik Szkalkára; s most egyszerre id-

hozzák ez elé a sörfőző elé, aki megnézegeti s kikérdezi őket. Rossz előérzettel beszélgettek erről.

De mindenről elfeledkeztek, amikor Tomás az ablakon kinézve fölkiáltott, hogy jöjjön csak, nézze Helenka is, valami történt, mennyi ember van odalent s az összefutott csődületet nézték, amely a városház körül zajongott; olyan sűrűn álltak ott máris, mint a fal, s még mindig új kíváncsiak futottak oda a szomszédos utcákból.

A futkosás azért a tolvajért volt, akit a szent Vitusból a városházára vittek. Emiatt a csődület és esemény miatt időzött el az öreg Brzsezina úr is; később került haza, mint számította, szürkülettel már. Fiatal felesége még semmit sem tudott. Dermedten hallgatta a gonosztett hírét. Brzsezina részletesen beszámolt a tettről s a csődületről is. Ekkor lépett be Jirzsi.

— Hallottad, mi történt? — kérdezte a mostohaanyja, ahogy a küszöbön belépett. Azt mondta, hallotta, látta is a tömeget a városházánál.

— Azért maradtam el olyan soká — folytatta Brzsezina. — Mladota bárótól jóideje megjöhettem volna.

— Nos mit végeztek, mit akart? — kérdezte Brzsezináné.

— Ahogy mondtam. Nem fizetett, sőt még több pénzt akart kölcsön. Közben bosszusan magyarázta, hogy az uradalomból ez alkalommal pénzben keveset küldtek, s azonfelül még milyen ajándékot. Milyen ajándékot, nemzetes uram, mondom én. S elmondja, hogy felküldték, ahogy az őszszel szokás, a vaddal s eleséggel a gazdaságból a szekeret, azonkívül még két fiatal jobbágyot is, mivel ott az uradalomban attól tartottak, hogy esetleg megszöknek. Meg a lelkük üdvössége miatt is aggodalomban vannak.

— A lelkük üdvössége miatt? — csodálkozott Brzsezináné. Jirzsi, akit a pénzügyi dolog nem érdekelt s az asztalon fekvő kottákat válogatta, gyorsan az apja felé fordult, aki tovább magyarázta, hogy az a két jobbágy, fiú és leánytestvér, eretnek családból való, apjuk, a vadász, titkos huszita, vagy mi, a hite miatt megszökött a szolgálatából, állítólag túl van már a határon, ahogy ezt ott a hradeci vidéken a hitetlenek csinálni szokták.

— Miért nem vitte a gyerekeit is magával? — kérdezte Jirzsi.

— Nem tudta, hirtelen szökött meg a misszió elől. A gyerekeket egy időre bezárták, hogy el ne szökhessenek, aztán a cselédség közé rakták.

— Hát jobbágy volt az a vadász? — kérdezte Brzsezináné.

— Az. Az uradalomban most féltik a gyerekeket, főként a báró nagynénje, egy öreg kisasszony, hogy az apjuk titkon értük jön majd. Ahogy mondtam, a kisasszony a lelki üdvösségük miatt is gondban van. Azt gondolta, hogy Prágában mindenképp jobban vigyáznak rájuk. A báró azt mondja, hogy hosszú levelet írt erről.

— S a báró haragszik?

— Haragszik, hogy őt még csak meg sem kérdezték. Meg mit is kezdjen ezekkel a fiatal bárányokkal, inasa, cselédje van elég, nem tudja, hova tegye őket. S egyszer csak egész váratlan odafordult hozzám, hogy átvehetném a magam uraságа alá. Így hát megalkudtam a báróval rájuk. Száz kopát* akart kettejük kiengedéséért, de tizet leengedett.

— S kegyelmed látta a két testvért?

— Természetes, az inas odahozta őket. A fiú tizennyolc éves, a lány meg tizenhét. A fiú egészséges, derék, egy kicsit muzsikus is, állítólag szépen fújja a kürtöt.

— Tanult? — kérdezte Jirzsi hirtelen.

— Azt hiszem, nem igen. Hanem az a lány csinos, igazán csinos, szép növésű, s mintha nem is falusi volna. Az jutott rögtön az eszembe, hogy kegyelmednek, Tonicska, megfelelne.

— Az az evangélikus?

— Nem kifejezetten az.

— Nem, köszönöm, nincs rá szükségem. Akkor el kellene Lyzlát bocsátanom, nem szívesen tenném, meg vagyok elégedve vele, kettőre meg nincs szükségem.

— Akkor hát nem találtam el. — Brzsezina elmosolyodott. — No, másként kell majd intézkednem.

— S mi lesz a fiúval?

— Azt megtartom, a szőlőben megfelel, erős, s ott nincsen most senki, aki a napszámosoknak kürtölne.

— Ahogy gondolja, uram. No és mi van Hubátius úrral? — Brzsezináné mosolyogva fordult Jirzsi felé. Az rögtön az

* *Kopa: hatvan darab ezüst pénz.*

„Isten-szeme"-beli lakásról kezdett beszélni, hogy Hubátius hogyan van ott, meg az „auditoriumáról", a levéltár deklarátoráról, Johan Szvobodáról.

35

MÁSNAP délelőtt egy kövér, vörös libériás inas lépett be a Machovec gyerekek kamrájába s mosolyogva adta tudtukra, hogy el kell válniok, nem maradnak itt. Tomás gyorsan fölkelt, megkérdezte, Szkalkára küldik-e őket vissza.

— Nem, azt nem, Szkalkára nem mentek, abba a fészekbe soha vissza nem tértek már.

A Machovec gyerekek meg sem tudtak azonnal szólalni.

— A báró úrnak nem kelletek, de Prágában maradtok. Az öreg Brzsezina úr váltott meg a mi báró urunk fennhatósága alól; tegnap óta már az ő jobbágyai vagytok, azé a sörgyárosé.

Eladva! Ijedtükben Helenka szólalt meg először.

Szorongó hangon kérdezte, hogy mindkettőjüket-e.

— Mind a kettőtöket, magától értetődik, mind a kettőtöket. És örüljetek neki. Itt maradtok Prágában, nem kell Szkalkára, abba az ostoba fészekbe visszamennetek. Van is ott élet! S Brzsezináéknál, azt hiszem, nem lesz rossz dolgotok.

Flórián Mariának lépett be. Széles mosollyal üdvözölte az inast, fürkészőn nézegette a Machovec gyerekeket, s közölte, miről van szó, az öreg Brzsezina küldi őt, hogy a fiatalokat oda kísérje, készüljenek tehát, minden el van már intézve, az elbocsátó levél, minden, ahogyan kell.

— Először te, fiacskám, — fordult Tomáshoz — téged viszlek el előbb, azután ezt a lánykát.

Helenka mintha hirtelen egy szakadék szélére került volna, hevesen kapott Tomás után és megdöbbenten pillantott Mariánekra, aki rettenetesnek tünt fel neki.

— És a húgom itt? — kérdezte hevesen Tomás.

— Azért majd később jövök, előbb téged viszlek el.

— Miért nem velem, miért nem mind a kettőnket egyszerre, ha mind a ketten egy úr jobbágyai vagyunk?

— Azok vagytok és azok is maradtok, de Brzsezina úrnál

nincs mind a kettőtőknek helye, így ennek a leánykának el kell mennie...

— Hova?

— Neki is jó helyre.

— Ide Prágába? — vágott a szavába Helenka szorongó mohósággal.

— Hova máshova? — mosolyodott el Mariának. Lerchné asszonysághoz, ha tudni akarod. De hogy tudd, a Brzsezina úr jobbágya maradsz. S nem lesztek a világ két végén; te — mondta Tomásnak — a Lóvásártéren, te meg, kisasszonyka, a szent Castulusnál. Nem lesztek messze egymáshoz. Csak semmi jajveszékelés. Teérted majd délután jövök, te meg, Tomás gyerek, Tomásnak hívnak, úgye, gyere.

Nem volt sem fellebbezés, sem segítség. Tomás engedelmeskedett, fogta a botját, batyúját.

— Hát a trombitád, azt itt hagynád? Brzsezina úrnak főként azért van szüksége rád.

Tomás elszomorodva vett búcsút Helenkától. Helenka csendesen sirdogált. Támaszát és utolsó vígaszát vették el tőle.

Kiment utánuk egész a lépcsőig, elől a kövér lakáj lépdelt lefelé, aztán Flórián Mariának, majd Tomás. Mariának még a lépcsőről is vigasztalta Helenkát, hogy ne eméssze magát, nem lesznek messzire egymástól. Nem hederített a szavára csak Tomás után nézett. Áthajolt a korláton, amíg csak el nem tűnt a fordulóban a sötétben. Aztán berontott a kamrájába és sírva roskadt az asztalnál a székre.

Ezen a nem túlságosan derült délutánon Brzsezináék Jirzsije elment meglátogatni a nagymamáját, mint ahogy most a vakációban majd mindennap megtette. Az öreg serfőzőház, a „Prágai" kapujában csend. A csapos-asztal körül minden üres. Korán volt még, a hűvös őszi nap nem hajtott ide, mint párás nyáron, senkit idő előtt, hogy a „csaplárosnénál" felüdüljön. Hanem az udvaron, amely tele volt hordóval és kétkerekű kocsikkal, ének zendült meg. Egy fiatal serfőzőlegény kente ott az egyik kétkerekűt, amelyen a kiskocsmáknak hordták a sört, ő énekelgetett munkaközben.

Az öregúr előhivat,
Elbocsátó levelet ad.
Köszöni a munkám, sok szerencsét kíván,
Sok szerencsét kívá-án.

Az érzelmesen elnyujtott s megszakított szó s dallam Jirzsinek a falépcsőn is utána szállt. Miközben az emeletre ment, akaratlanul is odahallgatott; ahogy azonban fönn az utolsó lépcsőre ért, egyszerre abbahagyta a figyelést.

A fehér pitvarban az ajtónál egy fiatal lányka állt, batyú a kezében, a termete feltűnően szépnövésű. A fején bőrrel szegett fejkötő, csúcsán kisebb fekete bojt. A szürke posztó kabátocskát mintha ráöntötték volna; a szoknyája sötét, harisnyája piros. Falusi lányka, vagy valami kisvárosból való. Mozdulalanul állt, szorongón nézett a nagy szoba ajtajára; de ahogy a lépcsőn a lépéseket meghallotta, gyorsan visszanézett.

Riadt és ijedt volt a pillantása.

De Jirzsi maga is megdöbbent, ahogy abban a szemvillanásban eszébe jutott, hogy talán az az eretnek lány lesz; az, akiről apjaura tegnap este beszélt s akiért Mariáneket elhivatta, hogy a nagymamához másnap idehozza. Megijedt, de az is eszébe jutott rögtön, hogy nem megy egyenesen a nagy szobába, csakhogy ne kelljen a lány előtt elmennie, hanem azonnal betér jobbra, a „kisboltba".

A nagyszoba ajtaja mögött azonban ebben a pillanatban egy férfi hangos, gyors beszéde csendült meg, s ahogy az ajtó kinyílt, még hangosabban ömlött kifelé. Flórián Mariánek beszélt így, elmenőben már, a szoba felé fordulva, „úgy, úgy, anyácskám asszonyom", hajtogatta egyre mosolyogva aztán megint „igen, igen, természetes, igaz, igaz anyácskám asszonyom, hát hogyne."

Most megfordult s odaszólt Helenkának.

— Akkor hát gyere, gyere csak, te lány. Ah, a kis Jirzsi úr!

Lerchné asszony egy botra támaszkodva állt ott az ajtóban. Rámosolygott az unokájára, ősz fejével odabólintott s rászólt, hogy menjen egy pillanatra a kisboltba, neki elintézni való dolga van, hamarosan jön ő is.

Mariánek, aki meg volt elégedve megbízatása eredményével, jókedvűen és virgoncan lépdelt le a lépcsőn, lenn a kapualj végében azonban megállt, s egy pillanatig azt a néhány serfőzőlegényt nézegette, akik egy hordó sört raktak a kétkerekű kocsira.

De nem nézegette sokáig némán őket, szélesen elmosolyodott s rákezdett a serfőzők gúnynótájára.

Kétkerekű kocsi,
A sört azon viszi,
Csaplárnénak leereszti,
Az idejét elenyelgi.

Mire a „kétkerekű kocsi"-ról a serfőző legények hirtelen kórusa. Magvas szitkok és fenyegetések özöne zúdult rá, s midőn az egyik legény, mint aki készpénzzel akar fizetni, a kocsitól feléje iramodott, az énekes hirtelen odébb húzódott s gyorsított léptekkel, mosolyogva sietett el a Hosszú sor irányába.

Jirzsi, ahogyan a „kisboltba" belépett, a küszöbről visszanézett s látta és hallotta, amint nagymama odaszólt a lánynak, hogy lépjen be; de nem bíztatta olyan vidáman, mint Flórián Mariának, hanem komolyan, sőt szigorúan. Egy kis ideig a lányra gondolt, de nem arra, hogy milyen csinos, szeptermetű, hanem arra, még pedig bizonyos homályos félelemmel, öntudatlan sajnálkozással, hogy eretnek talán, hisz az apja a hit miatt szökött meg. Közben azonban azt is megfigyelte, hogy a lány, amint nagymama beszólította, rögtön belépett a szobába, de a batyuja nélkül, amelyet illemtudóan kint az ajtónál hagyott.

Majdnem egész biztos, hogy titkos eretnek. Ilyennel tárgyalni. A máshitűekről, nevezetesen a lutheránusokról és huszitákról, már gyermekkorától mindig ellenszenvvel és undorral beszéltek előtte; ezt hallotta otthon, az iskolában, a templomban, a prédikáción, erről írtak a krónikák, posztillák. Egyszer már élt át ilyen ijedelmet a hitetlenség fölött, akkor is itt, nagyanyó régi serfőző házában, évekkel ezelőtt, mint kisfiú.

Nagymama akkor egyszer téli szürkülettel elmesélte neki, hogy ez az ő háza nagyon régi már, száz évvel ezelőtt egy gazdag polgáré volt, Tangeberki Dávid Kuklának hívták, gazdag sörgyáros volt, négy háza és szőllője, de lutheránus volt s beállt abba a császárellenes rebellióba, s amikor a lázadást a Fehérhegyen leverték, ezt a Kuklát is szigorúan megbüntették. Elvették a szőlőjét, minden házát, el ezt is, amelyet régi időktől, emberemlékezet óta a „Prágai ház"-nak hívnak. Akkor ez a Dávid Kukla száműzetésbe ment. De minthogy egy-kettőre kellett mennie, szinte menekülnie, nem adhatott el, sem magá-

val nem vihetett mindent, nevezetesen az ezüsthalmijait, pedig volt belőle sok.

S minthogy nem vihetett el mindent, utolsó éjjel, az elmenetel előtt, minden ezüst edényét, tányérját, tálját, kannáját megolvasztotta, ezt az olvadt ezüstöt egy nagy formába öntötte, amelynek hal alakja volt. Amikor ezt a formából kiverte, volt egy nagy ezüst hala, s azt itt, ebben a házban titkon befalazta. Magával nem vihette, azért sem, mert nagy volt, meg az idők is igen bizonytalanok voltak, de meg azt is gondolta, hogy majd visszajön megint, hisz ezek az evangélikusok mind azt hitték akkor, hogy majd visszajönnek. Dávid Kukla elment a Prágai házból, de többet nem tért vissza.

Száműzetésben halt meg és senki sem tudta, hova falazta be azt a nagy ezüst halat. Úgy hogy ez a kincs itt van máig is a házban, de hogy hol, azt senki meg nem tudja, amíg csak a házat le nem bontják, de meg aztán is, ki tudja majd. Nagyanyjának ez az elbeszélése akkor nagyon fölzaklatta a kis Jirzsi gyereket. Önkéntelen borzadással nézett szét a kisboltban; itt lakott az az eretnek Kukla, azon az utolsó éjjelen itt öntötte tán az ezüst halat s tán éppen itt van valahol befalazva is.

S amikor elment, borzadva nézegette az öreg házat s később is hosszú ideig még, valahányszor nagymamát meglátogatta. Minden homályos, eldugott sarok titokkal lett teli a számára; oda képzelte beléjük a titkos kincset, az ezüsthalat, oda, vagy valahova máshova, lenn, a mély pincébe. A régi házban, mintha mindenütt s mindenen a gazdag Dávid Kukla árnyéka lett volna.

Az istenfélő fiú félte és sajnálta a rejtélyes eretneket, aki olyan makacs volt, de boldogtalan is, minthogy makacsságában kitartott s abban is halt meg. S bizonyára a pokol kínjára jutott.

Ez akkor történt, amikor Jirzsi az ábécés könyvvel már végzett, s amikor a katekizmusról a szent evangéliumra tért át; anyja örömmel és dicsekvéssel mesélt róla a nagymamájának, hogy milyen istenfélő és lelkiismeretes; egyszer elfelejtett a tisztítótűzben lévő lelkekért imádkozni s nem tudott utána elaludni, nem és nem, de később, amikor eszébe jutott, mit mulasztott el, s a szegény lelkekért kiimádkozta magát, rögtön behúnyta a szemét s édesen aludt.

Brzsezináné máskor megint arról számolt be nagymamának, hogy ez az ő legénykéje, minden nap rózsákkal s más virágokkal koronázza meg szűz Mária képét a szobácskájában, egyszer meg egy magafonta kis koszorúval ékítette föl szűz Mária fejét.

Az anyja boldogan dicsekedett evvel, nem fogta fel, hogy ebben a szenvedélyes jámborságban, ebben a rózsákkal és virágokkal való koronázásban öntudatlan költői érzés van; a templomban az istentisztelet pompája közben ez emelte föl, amikor a tömjénfüst kékes felhői, a naptól megvilágítva, az élénkszínű festményekkel díszített magas mennyezet felé szálltak, amely gazdag fehér stukkóval s az aranyozott ékítmények csillogásával volt tele, a kórusról pedig hangos zene s művészi ének szólt ujjongón; máskor meg a templom mély csöndje fogta meg, amikor az imádságról elfeledkezve az oltárt nézte, a képeket rajta, lelkét a szentek szelíd és aszkétikus alakja ragadta meg és bájolta el, a göndör aranyhajú angyalok, a megnyílt ég, amelyből az élénk koloritu csoportra vakító fény ömlött, vagy a háttérben derengő különös építmény, fák és bokrok lágy csoportja — mögött izzó vagy kihúnyó alkonypirú ég.

Akkor alig birta bevárni, hogy zöldcsütörtökön mikor mehet fel először a várba, a szent Vitusba, ahogy otthon megígérték neki. Amikor a Marzsi lány kíséretében útnak indult, sietett, hogy bár a templomban volna már, aztán ott tolongott a tömegben, hogy lássa, amire mohón vágyott, a szent ereklyéket, amiket ezen a napon mutattak meg, különösen a számára két legvonzóbbat; az asztalnak egy darabját, amelyen Krisztus Urunk vacsorált, s egy darab abroszt erről az asztalról, amiben ő, mint mindannyian, — legszentebbül hitt.

Ez a jámborság akkor oltódott belé; de még megerősítette P. Daniel Suk, nagymama unokabátyja; de ő ellenszenvet is szított benne, undort a másvallásúak iránt, miközben a nemkatolikusok elleni harcban a Jézus-társaság érdemeit magasztalta.

Egy délután Jirzsi, akkor már a grammatikai osztály kicsiny tanulója, a kőhídon ment át P. Daniellel. A fehérhajú páter egyszer csak megállt a Loyola Ignác csaknem új szobra előtt.

— Nézd csak Jirzsi, — mondta — nézd meg jól ennek a szentnek a szobrát. Ki ez?

— Szent Ignác.

— Ezt tudod s tán azt is, hogy Kálvin és Luther nem emberek voltak, hanem kígyók. Herkules sem ment semmire kettő ellen, szent Ignác azonban többet bírt, mint Herkules. Legyőzte ezt a két kígyót. S olvasd csak el, mi van erre a táblára írva. Olvasd!

Jirzsi kibetűzte: *„Hic stat quo opem ferente, Christiana in fide orbis stat."* És Páter Dániel kissé szabadon rögtön le is fordította: „Itt áll az az angyal, akinek erős segítségével az egész világ keményen áll a keresztény hitben."

Jirzsi akkor szent bámulatban nézett föl a Jézus társaság megalapítójának szobrára. A szavak, amelyeket az öreg pap olyan fanatikus lelkesedéssel ejtett ki, nem illantak el, hanem a törékeny, sápadt fiú szívébe vésődtek.

S most, évek múlva, a hajdani tangeberki Dávid Kukla — lutheránus és rebellis — házában, akire nem gondolt és nem emlékezett már, idejövet egy leánykával találkozott, aki ugyanolyan eredetű s talán titkos eretnek, lutheránus is. Ez nem ment ki rögtön a fejéből. A kis boltban nem nyúlt, mint máskor, a Hajek krónikája után, amelyen új kötésben Steyer „Szent tükre vagy Isten kedves szentjeinek az élete" feküdt, nem bámult ki a kertecskére sem. Erre a lányra gondolt, csakugyan olyan-e s mit szól hozzá nagymama, megtartja-e.

De előbb más hírt hallott. A rövidlátó P. Daniel hozta. Nyájas sötét szeme hunyorgott, amikor belépett. Ahogy fölismerte, hogy Jirzsi van itt, örvendezőn kiáltott fel.

— Ah, ah, kis Jirzsi, örülök, hogy itt vagy, épp rád gondoltam, ha elmondhatnám neked, milyen hírt hozok. Tudod-e, hír jött Rómából, hallgasd meg, milyen; az ebben a hónapban, az elején, megtartott szent kongregáció rituum tizenkét szavazatból héttel a boldogságos Gonzága Alajos kanonizációja mellett foglalt állást. Úgy, hogy most már szent. Új szent s a mi rendünkből való, a szent atya amellett az összes nagy diákok védőszentjévé nyilvánította! Jövendő bölcsész úr, új patrónusod van, és milyen! Egy szent, angyali erkölcsű ifjú, aki az asszonynép előtt lesütötte a szemét és egy kicsit, igaz, csak egy kicsit, cseh is, nem születésre, hanem cseh urakkal jutott atyafiságba. Tán nem is tudod, hogy egy Pernstejn lány, a

híres Pernstejn családból, — olvasnod kellene, mit ír a mi pater Balbinunk róla — nos ez a Pernstejn lány a boldogságos — most már szent — Alajos bátyjához ment nőül, úgybizony, és — és a többi rokonság — gyere, ülj le, erről majd mesélek még neked.

Jirzsi leült az ablaknál a kirakós ládára s P. Daniel élénken folytatta.

— Amikor én még grammás diák voltam, annak már több, mint ötven éve, pater Bernard Frank tanította a grammatikai osztályt, Bernardus Frank, az még visszaemlékezett, milyen ünnepség volt itt Prágában nem sokkal azután, hogy Aloisius Gonzágát boldogságosnak nyilvánították. S emlékezetre méltó, kedves Jirzsi, hogy annál az ünnepségnél magának a boldogságosnak a rokonsága is ott volt, valóban, a tulajdon rokonai.

Daniel atya mosolyogva hunyorgatott s úgy nézte Jirzsiket, mintha a szavainak a hatását kémlelte volna. És Jirzsi valóban meglepetten ismételte:

— A tulajdon rokonai? És itt Prágában? Mikor volt ez?

— A harmincéves háború kezdetén. Úgy bizony, a vérrokonai, mégpedig a boldogságos, most már szent Alajosnak az unokahúga, akit Martinic Jirzsihez adtak nőül s így cseh családba került, meg annak a bátyja, az is ott volt akkor. Az udvarmestere is akkor vette föl a papi szentséget s épp a boldogságos szent Alajos napján volt a felavatása nálunk, a szent Szalvátorban. Bernard páter elmesélte nekünk, milyen szép volt, milyen pompás, a templom kidrapériázva, csupa virág és koszorú s mennyi gyertya s ők, a diákok, — P. Bernard akkor színtakszista volt — mind ünnepi öltözetben persze, mindegyikük kezében liliom, a fejükön meg rózsakoszorú, úgy járultak mind a szent áldozáshoz. Az áldozást az új fölszentelt tartotta.

Elsőül boldogságos Alajos unokaöccse lépett az oltárhoz, aztán az unokahúga, férjezett Martinicné, majd a férje, Martinic gróf és még négy Martinic, utánuk a diákok, azok a szintakszisták, a kezében mindnek liliom, a fején meg rózsakoszorú, ezt a koszorút aztán mindegyikük szépen a boldogságos Alajos képe alá helyezte. Amikor ezt páter Bernard elmesélte nekünk, a szeme elpárásodott. Mi meg hogy hallgattuk! Istenem, istenem, bizony milyen esemény is, milyen.

Az öreg Lerchné asszony lassan, nehéz lépésekkel jött be, a botjára támaszkodva.

Alig üdvözölte a pap bátyját, már szóba hozta, hogy csudálkozik majd, ki került a házba. Páter Dánielnek, aki maga is újsággal jött, először az ő újságjait kellett meghallgatnia, új kisegítőjéről, akit Jirzsi apjaura küldött ide. S részletesen elbeszélt mindent, ahogy Mariánektől tudta, Helenkáról s Tomásról, s Mladota kisasszonyról, hogy azért küldte őket Prágába, hogy illően oktassák s a szent katolikus hitben megerősítsék őket.

Páter Dániel buzgón helyeselt, dícsérte, hogy ez az igazi keresztény szeretet és gondosság, nekik is, magára és Lerchné asszonyra gondolt, segíteniük kell, az eltévedteket gondjukba venni.

— A lány ügyes és nem ostoba, — említette meg az öreg asszonyság — komorna volt amellett a nemzetes kisasszony mellett.

— Annál jobb, annál jobb — dícsérte páter Dániel, a fehér fejével bólogatva.

Amikor Jirzsi elment, az előcsarnokban akaratlanul is arra a helyre nézett az ajtónál, ahol az előbb Helenka állt. Nem látott ott senkit, a batyu is eltűnt.

36

Az „IKREK" asztalánál jó néhány estén át a szent Vitusbeli lopásról tárgyaltak, a fiatal gonosztevőről, hogy milyen makacsul tagad még a kínpadon is, amikor megcsigázták s az oldalát perzselték. Ez az izgató esemény az öreg Kubicsekkel elfeledtette a bűvészeket és bohócokat, a Régi Törvényszék Pantalonját, s Porzsicson az olasz operát. Aztán Florián Mariánek mesélte el a két falusi, Helenka és Tomás csodálatos történetét, hogy mért küldték Prágába s hogyan kísérte őket a helyükre, s mennyire szeretik egymást ezek a titkos bárányok.

Több, mint egy héttel a toborzás után az ikrek asztalát azzal a hírrel lepte meg, hogy Marek, a kelmefestő fiatalabb

segédje, aki dragonyosnak csapott fel, túl van már háborún s halálon, amikor a többiekkel együtt az ezredhez vitték, az úton, nem is messze Prágától, Beroun előtt hirtelen meghalt. Szamecsek rögtön csípkelődött is, hogy Mariánek erről valószínűleg semmit sem jegyzett föl.

— De följegyeztem.

— Mit jegyezhetett volna föl, kérdem én, a maga módján.

— A magam módján ezt jegyeztem föl: Bernard Mnik, a Szavojai ezred közlegénye marsolás közben a túlvilágra marsolt. Nem ért el még a berouni ezredszállásra s a mennyekben volt már szállása.

— Ah, ah, ezt elmésen írta föl, de Mariánek, ma magára gondoltam, hogy az lenne a bejegyzés vagy följegyzés, ha az az öreg halász halna meg. A piacon mutatták, hogy ez az apó már százöt éves. Itt lakik az oujezdi kapunál.

— Lahovicén, az öreg Danihel.

— Ismeri?

— Mégpedig jól. Halász volt már, amikor a svédek az Óvárost ostromolták, akkor fogta a Vltavában s árulta a svédeknek a halat, méghozzá készpénzért, mert salva gardiája* volt. Arról, kedves Szamecsek úr, nem fogok semmit írni, mert az túl él engem.

— Akkor az öreg Turekné asszonyról, állítólag az is emlékszik a svédekre.

— Táncolt velük — vágott egy fintort Filecsek, aki nem hitt ebben a hírben.

— Táncolt vagy nem táncolt, de bizonyosan emlékszik rájuk, nyolc éves volt, amikor Prága előtt táboroztak.

— Akkor most mennyi idős? — számolgatta az öreg Kroupa.

— Nyolcvanöt.

— Mariánek úr, az lesz a temetés. És az örökség!

— A temetés pompás lesz, az természetes, de az örökségről kérdezze meg a Klementinum páter urait. — És Mariánek sandán elmosolyodott.

Ahogy az ősz beállt, a borról is tárgyalgattak az asztalnál, sikerül-e, érik-e, meg a küszöbön álló szüretről. A megszokott beszélgetéseikhez is visszatértek. Az öreg Kubicsek

* *Menlevele.*

időnként, amikor épp azt olvasta, a cseh krónika némely fejezetét magyarázta el, vagy öreg nővéréről, Anicskáról mesélgetett szívélyesen és gyöngéden, amikor pedig Mikulás Kroupa lelkesedéssel és csodálkozással tért rá a nevezetes stekrzsi Brandliszky házra, ő a nevezetes Hubrikovszky-házra tért rá nagy lelkesedéssel és csodálattal.

Aztán megint Flórián Mariának ingerelte a két ikret, vagy bökdöste őket, hogy megbokrosodjanak. November elsején egy este, amikor esni kezdett a hó, az egész asztalt és az egész vendéglőt felkavarta a hírrel, hogy mi történt a krzsivoklati erdőkben, hogy ott szent Simon és Judás napja előtti este a sötétben, rettenetes viharban, megtámadtak egy magányos tanyát, mintegy tizenkét bekormozott képű legény, kifordított ujjas volt rajtuk, az egyikükön vörös öv, a többiek ezt úrnak hívták, ezek a fickók kirabolták a házat, elvitték a pénzt, mindent, amit lehetett, az embereket megkötözték, de senkit meg nem gyilkoltak, csak egyetlen bérest, aki védekezni akart, vertek meg szörnyen, úgy hogy eszméletét vesztette.

Aztán novembernek a második felében már a krónikák és festett képek kedvelője, az öreg Kubicsek jött azzal a hírrel, hogy az összes Rainerok közül a legnevesebb, a kiváló művész, Václav, most már hamarosan esküvőt tart, még pedig milyet, a menyasszony házában, Hercogéknál a Perstynen nagy a készülődés, vidám lakodalom lesz, mi maskara készül, hát persze, művészek: az féktelen népség; az egybekelés szerdán lesz, e hónap 21-én, a Keresztesek templomában, hogyisne, amikor maga Václav festette ki olyan szépen az egész kupolát, istenem, milyen gyönyörű is az, senki sem ért úgy a mennyezet és a falak festéséhez.

Elmesélgetett volna erről a festményről, de a vad Kocourek rontott be, s elfulladva, kimeredt szemmel rögtön az egész vendéglőnek tette fel a kérdést, tudják-e, hogy azt a gonosztevőt, aki szent Jánost meglopta, elítélték, tudják-e, mi az ítélet, itt Brzsezinánál mindenkinek igaza volt, annak is, aki azt gyanította, hogy fölakasztják, s annak is, akik mint ő, azt hitte, hogy elégetik a latrot, mert föl is akasztják és el is égetik a gonosztevőt, egy cölöpre akasztják, aztán a cölöppel együtt máglyán égetik el.

Ebben az időben Brzsezináék Jirzsije már bölcsész volt; a logikára járt, a filozófia első évfolyamára. S elég gyakran

látogatta meg Hubátiust; kettesben hegedülgettek. A hallgatóságuk rendszerint Szvoboda volt, az országos levéltár deklamátora. A produkció után azonban nem széledtek el azonnal, egy darabig elbeszélgettek még vagy a deklamátor tartott magyarázatot könyvtára új gyarapodásáról.

A deklamátor ezek alatt a látogatásai és beszédei alatt megszerette Jirzsit; a fiatal filozófus buzgón figyelt, amikor Hubátiusnak s neki a régi könyveiről mesélt. Október végén meghívta Jirzsiket, hogy jöjjön át, nézze meg őket. Amikor Jirzsi első ízben lépett a szobájába, rögtön észrevette, hogy a falakon nincs semmiféle szentkép; csak az ajtónál függött az ón szenteltvíztartó alatt egy sötét rózsafűzér. Ezzel szemben két állványon a falnál rengeteg könyv, s nagy halom, kicsi és nagy, vegyest, az asztalon is, a kis tartó körül, amelyre a deklamátor parókája volt föltűzve. Jirzsi könyveket pillantott meg ott, amelyekről hallott s amelyeket nem ismert, mint Balbin írásai, de volt elég sok olyan is, amelyek egyáltalán ismeretlenek voltak előtte, nagyobbrészt csupa történeti mű, cseh és latin.

A deklamátor, aki olyan szívesen beszélt a kincséről, örült, hogy talált valakit, aki a kedvenceit élvezettel nézegeti, aki nem kezd el másról beszélni, nem húzza ki magát, amikor egyes könyvekről magyarázni kezd, hogy mi az, milyen nevezetesség, hol látta először, hol, melyik ócskásnál talált rá s hogyan vásárolta meg; hogy azt a könyvet, amelyet most különös tisztelettel őriz, simogat s kérkedve mutogat, porlepetten, öreg papirok közt, egy mocskos zugban összetépve, félredobva fedezte fel a szent Havelnél vagy egy sötét zsidó boltban. Közben elégedetten mosolygott s fekete gyapjú sipkáját tapogatta, élvezte, hogy ha az a zsidó tudta volna, mije van, bizonyára fölverte volna az árát s hogy neki a deklamátornak hányszor kellett erőt vennie magán, amikor egy régen és mohón keresett könyvet pillantott meg, amelyre a szíve rámosolygott, a keze reszketett fölötte, hogy el ne árulja magát, milyen fontos neki.

Jirzsi kezdetben csak a hegedülések után ment át Szvoboda lakásába; később azonban már más időben is, a deklamátor ugyanis fölszólította, hogy jöjjön el máskor is, délután vagy este, ő mindig odahaza van. Otthon is volt, csak este járt el a Tyni templom közelében lévő csendes kis kocsmába,

a Vorlicsekbe, ahogy ott nevezték. Jirzsi minden alkalommal otthon találta. Vagy olvasott, vagy valami jegyzetet készített, vagy régi könyveket javítgatott. Volt egy köténye, amely valaha zöld volt, az asztalon enyves és kenőcsös tégelyek; a kötést javítgatta, az elszakadt lapokat ragasztotta, tiszta papírlapokat ragasztott be, kirajzolta a nem teljes szavakat, régi nyomás betűivel kerekítgette ki őket.

Egyszer egy ilyen látogatása alatt, ahogy váratlan belépett, Jirzsi azt vette észre, hogy a deklamátor, akit érkezése meglepett, az olvasott könyvecskét sietve fölkapja és sebesen a papírjai és az asztalon heverő többi könyv közé dugja, többé nem is húzta ki s egy árva szóval sem említette. Más alkalommal meg, novemberben történt, ahogy belépett, a deklamátort fekete sapkájában a nyitott almárium előtt találta térdepelve. Az almárium fenekén Jirzsi egy furcsa, hosszúkás, sötét borítású szekrénykét pillantott meg. A deklamátor rögtön bezárta a szekrénykét s Jirzsiket tüstént az asztalhoz vezette. Ez a szekrényke szokatlan volt és különös, Jirzsi mégsem tünődött rajta olyan soká, mint azon, hogy miféle könyv lehetett az, amelyet a deklamátor akkor olyan sietve, szinte ijedten dugott be s rejtett el s amelyről utóbb is hallgatott.

Miközben a könyvekről beszéltek, Szvoboda deklamátor néha más dolgokra is rátért, főként a történelem, az elmúlt idők eseményeire. Jirzsinek, aki gyakran érezte közben, milyen elégtelen a tudása, a beszélgetések alatt nem egyszer mintha kinyílt volna a szeme; fény csapott ki a szavakból, s olyasmire világított rá, amit nem vett észre, vagy amiről sejtelme sem volt. De a deklamátor Hubátiusnál vagy amikor maga volt otthon Jirzsikkel, néha a napi újságokról is említést tett és elbeszélgetett.

Annak a fiatal gonosztevőnek a kivégzése, aki a boldogságos Nepomuki János sírját megrabolta, Miklós nap előtti nap ment végbe. Hubátius, aki éppúgy, mint Jirzsi, nem ment el megnézni, délután, amikor a hegedűjátékra készült, azt gondolta, hogy tán a deklamátor úr mond majd el valamit nekik a kivégzésről; de nem mondott semmit, nem is jött át. Pedig otthon volt, hallották, valamit bevert a falba.

Egy hét múlva, a legközelebbi játékra, a „hallgatóság" is eljött. A deklamátor szomszéd szép csendesen beosont az ajtón, de nem ült le némán, mint máskor, hallgatózni a kály-

hához, hanem egyenesen a muzsikusokhoz ment; s már húzta is ki a papírt a zsebéből. Rosenmüller „Cseh postakürt"-jének az utolsó számát, minden mentegetőzés nélkül jelentette nekik, hogy amit ebben a számban arról a szerencsétlen fiatal Káspár S.-ről írnak, aki a szent Vitusban a lopást elkövette, meg a kivégzéséről is, mind a kettőjüknek meg kell hallgatniuk; s nem törődve a kinyitott kottával s a fölhangolt hegedűvel, olvasni kezdett az ifjúról, akit múlt szerda délelőtt az óvárosi tömlöcből a vesztőhelyre kísértek ki. „A hozott ítélet szerint egy cölöpre kellett akasztani, ezzel a cölöppel együtt máglyán elégetni. De amikor a hóhérmester már fölakasztotta s a nyakát el akarta törni, a kötél elszakadt s a gonosztevő még élve a máglyára esett. Erre az út közelében lévő kis kápolnába vitték, ahol kis idő mulva meg is halt. A teste erős őrizet mellett egészen tegnapig ott maradt, míg végre a hozott ítélet szerint tegnap délelőtt a máglyára vetették és elégették."

Ez az újság nem volt már újság, de megragadta őket, hogy az újságok is írnak róla, Jirzsit pedig még az is, ahogy a deklamátor olvasta, hogy milyen komoly és szomorú volt közben az arca.

— Itt a szent Jakab templomban máskép történt, mondta, amikor befejezte. Ujjával a vállán át a közeli szent Jakab kolostor és templom felé mutatott. Itt szűz Mária maga fogta el a gonosztevőt.

Arra a mesére célzott, amely szerint szűz Mária szobra a szent Jakab egyik oltárán elkapta az ember kezét, aki a gyöngyöt s aranypénzt le akarta lopni róla, s nem engedte el, amíg a kezét le nem vágták. Jirzsi csak akkor döbbent meg igazán és hűlt el még jobban, amikor a deklamátor még ezt tette hozzá.

— Ha szent János sem engedi el őt... — elhallgatott, majd fojtottan így tört ki, — az egy új csodája lett volna. — Kék szemét fölfelé fordította, de ugyanakkor már meg is fordult s a kályhához sietett, leült, mosolyogva kérte, hogy a zenész urak lássanak csak hozzá, nem fogja zavarni, hallgatja már őket; odahajolt, a kezét dörzsölte, mint aki örül s alig bírja már kivárni.

Jirzsi most nem járt olyan gyakran a nagymamájához, mint a vakációban. Első látogatásakor, egy héttel azután, hogy Machovec Helenkát fönt a nagyszoba előtt az előszobában

megpillantotta, bizonyos izgalommal lépett ebbe az előszobába, hogy nem látja-e ott ismét a leányt. Nem látta, de hallott róla. Lerchné asszony maga kezdte el, hogy abban a lányban, úgy hiszi, nem csalódott, hogy nagyon helyes, készséges és ügyes mindenben.

— Meglátszik, — tette hozzá az öreg asszonyság, — hogy kitűnő, úri iskolája volt s a nevelése is jó. Hát igaz, vadásznak a lánya. Írni is tud, még pedig milyen szépen. Nagy könnyebbség a számomra.

— S a hit dolgában hogy áll? — kérdezte Jirzsi komolyan, tompítottan, intő figyelmeztetéssel.

— Az ember azt mondaná, hogy nincs semmi baj, katolikus, nem lehet semmit észrevenni, keresztet vet, a rózsafűzérrel imádkozik s minden egyéb. De ennek a népségnek nem lehet hinni. A páter úr, — a bátyjára, P. Dánielre gondolt — azt mondja, fiatal még, nem vált még vérévé, s mindent helyre lehet hozni, a tévelygés gyökerét kihúzni, ő majd gondoskodik róla.

37

A „PRÁGAI HÁZ"-BAN Helenkának jobb dolga volt, mint Szkalkán, az utolsó időben. Az öreg Lerchné asszony semmi durva munkával nem terhelte. Helenka szinte állandóan mellette volt a szolgálatára és segítségére. De a hite miatt nem volt nyugta. Azt még türelemmel viselte volna, hogy kezdetben mindig idegenül néztek rá, nem nyájasan s szívesen. Így voltak vele Szkalkán is, sőt rosszabbul még. De itt a serfőző házban, annak a jezsuita rendnek a papjával találkozott, melyről olyan szomorú emléke volt. Borzalommal és undorral gondolt arra a kettőre, akik Szkalkán betörtek hozzájuk, akik a könyveiket kihuzkodták, azután elégették, akik Tomást és őt olyan kegyetlenül hallgatták ki, az a sápadt, kócoshajú és átható, lobogó szemű, s a másik, a nagyállú, aki odaállt elé, majd hogy a lábára nem tiport, úgy nézte őt a gonosz szemével s úgy fenyegette, kérdésekkel ostromolta.

Itt rögtön másnap átvitték a kisebbik bolthajtásos szobába, ahol egy fehérhajú öreg pap ült. Hunyorgó szemmel

nézte, vizsgálta, s az öreg asszonyság jelenlétében rögtön faggatni kezdte, mint a gyóntatószékben. Csaknem olyan kihallgatás volt, mint akkor, a szkalkai irodán, amikor a bátyjával állt a jezsuiták és Csermák ispán előtt, éppen csak, hogy P. Dániel nyájasan és türelmesen kérdezgette, hogy az apja szűz Máriáról és a szentekről hogyan beszélt, ő maga mikor volt utoljára szent gyónáson, van-e imádságos könyve, rózsafűzére. Amikor azt felelte, hogy rózsafűzére nincs, az imádságoskönyvét Szkalkán elvették tőle, az öreg asszonyság rögtön hozott egy rózsafűzért, P. Dániel pedig két nappal rá egy szent könyvet. Amikor adaadta neki, megint elkezdődött a magyarázat, ez alkalommal a nagyszobában, Lerchné asszony nélkül. Amikor az öreg asszonyság kiment a szobából, Helenka megijedt, hogy most egyedül hallgathatja majd a jezsuita rábeszélését s úgy kell a kérdéseire felelnie. Ha nagymama, a mezrzsicsi nagymama tudná, hallaná, villant föl benne, hogy ez a jezsuita hogyan magyarázza neki a római hitet, s az evangélikus tan hamisságait és tévelygéseit! Forrt benne minden, a halántéka csak úgy lüktetett. Lesütötte a szemét, lecsüggesztette a fejét, öntudatlanul gyűrte, szorongatta az összekulcsolt keze ujjait, elfulladt és sóhajtania kellett, amikor a vakondokról és a vak kígyóról, Lutherről és Husztról hallott. Apja jutott az eszébe, hogy zárt ajtónál késő este milyen komolyan beszélt, vagy olvasott ezekről a férfiakról a vadászházban, hogyan égne ő most a dühtől, ha hallaná. Helenka föl szeretett volna kiáltani, kitépni magát, elmenekülni. De alázatosan hallgatnia kellett. Amikor megérezte, hogy könnyek öntik el a szemét, mélyen lehorgasztotta a fejét.

P. Szuk rögtön észrevette az első felindulását. Szavai hatásának tulajdonította; buzgóságában annál nyomatékosabban beszélt, annál élesebben támadt a máshitűekre. Csak amikor a könnyeit megpillantotta, csillapította beszéde tüzét. Örült neki, hogy a lány meg van hatva, kedveskedni kezdett, csitítgatta, vigasztalta, hogy Jézus örök könyörület, hogy szűz Mária közbenjárására az igaz hit világában és vigaszában lesz része, figyelmeztette, hogy csak Mária szent nevét hívja, emlékezzék, mi van abban, milyen betűkből áll, mindegyik betűje micsoda, M — *mediatrix*, azaz könyörületes anya, A — *auxiliatrix*, a mi menedékünk, R — *restantrix*, az elbukók támasza, I — *illuminatrix*, ragyogó világosság, A — *advocata*, azaz ügy-

véd; ahogy Krisztus a mi ügyvédünk az atyaistennél, úgy ügyvédkedik Mária az ő fiánál miértünk; hogy már a neve is egész imádság és vigasztalás, csak szólítsa, ne hagyjon fel a hívásával.

Helenka homlokán kiütött a veríték. Vörös volt, kényszeredetten hajolt P. Dániel kezére, amelyet befejezésül csókra odanyújtott neki; szelíden és nyájasan bocsátotta el, hogy menjen csak isten hírével s amit hallott, véssen mindent a szívébe.

A régi serfőző házból, amely teli volt háznéppel és cselédséggel, teli zajjal és mozgással, Helenka az első hetekben ki sem ment, egy lépést sem tett sehova máshova, csak vasárnap korán reggel a közeli templomba, a szent Castulusba, ahova a kapualjbeli csaplárosné kísérte el. Lerchné asszony nem bíztatta, hogy menjen a városba, arra meg, hogy maga mondja, nem volt merészsége. Érezte, és látta, hogy figyelik. Olyan volt, mint aki börtönben van; kivágyott belőle, nem azért, hogy Prágát meglássa, hanem, hogy a bátyjával találkozzék. Nem tudott semmit sem róla. Mariának, ott a Goltz házban s később, jövet, azzal vigasztalta, hogy találkozik a bátyjával.

Várta, hogy eljön, epekedve, türelmetlen várta. Elgondolkozott rajta, eszébe jutott, hogy milyen lehet a szolgálata, milyen az új ura, Tomásnak is el kell-e járnia, mint neki, valami jezsuitához. Ebben a szorongásban nem egyszer jutott az eszébe a zsidó Lázár Kis is, adott-e hírt róluk Mezrzsicsen, vajjon mikor jön Prágába, megtalálja-e most őket, hogy nincsenek már abban a házban, ahol Mladota báró lakik.

A harmadik vasárnap, egy borús októberi délután, végre meglátta Tomást. Váratlanul lépett a kamrácskájába. Helenka hirtelen boldog meglepetésében rögtön odaugrott hozzá. Tomás elmondta, hogy előbb nem jöhetett ide, nem engedték, a szőlőben sok volt állandóan a munka s az őrködés, ma jött el első ízben, most sem maga, egy fiatal serfőző legényt adtak kísérőül, de bizonyára őrízőül is, az itt is vár most rája, mielőtt azonban ide jött volna hozzá, az öregasszonyhoz kellett mennie, az alaposan kikérdezte mindenről, főként a szőlőről s a munkáról.

Az egyszerű szobácskában, amelyben Helenka idáig csak bánatban és szorongásban élt, most kiderült. A kérdések csak úgy záporoztak; hol Helenka kérdezett, hol Tomás. A zsidó

Lázár Kis jutott rögtön mind a kettőjüknek az eszébe, hogy volt-e itt. Megtudták, hogy idáig egyiküknél sem jelentkezett. Tomás elmesélte, milyen volt Brzsezináéknál a serfőző házban az első napja, elmondta, mit tudott, mit figyelt meg az új urakról, Brzsezináról és a családjáról; aztán meg ő hallott az öreg Lerchné asszonyról, Helenka fogadtatásáról és szolgálatáról, majd megint Tomás mesélte már, hogy a serfőzdéből nemsokára a szőlőbe jutott, túl a kapun, annak a hegynek az aljába, amelyet Zsizskovnak neveznek, ott a szőlőben szép is, folyton kinn van, mostanában sok munka volt és van is a szőlővel, s hogy milyen kilátás van onnét a többi szőlőskertre s Prágára, úgy elnézte s őt is vágyott már látni s hogy az urak közül most minduntalan kijön valaki a szőlőbe, tegnap Brzsezina úr volt ott a feleségével s a diák fiával.

— El szokott jönni az öreg asszonysághoz, a nagymamájához is — vágott a szavába Helenka.

— Engem is hivatott, hogy menjek el hozzá a kürtömmel.

— Te? S mit akart?

— Kikérdezett, értek-e hozzá, tanultam-e a kürtölést. Azt mondom, csak úgy magam, sokat nem értek hozzá. De ő, hogy csak fújjam. Ott álltunk oldalt a szőlőbeli ház mögött a tölgy alatt, egy szép öreg tölgy van ott. S ahogy ott álltam alatta, olyan érzésem jött, mintha otthon lennék az erdőben s a jószágkormányzó úr mondaná, ahogy mondani szokta: „Fújj egyet, Tomás!" Így aztán egész kedvvel kezdtem el fújni, a szőlő, attól a tölgyfától lefele s körül, csak úgy harsogott bele. A fiatal úr tapsolt, hogy jó a hallásom és szépen fúvom, tanulnom kellene. Az öreg is dícsérte a muzsikámat. Így hát elég jó volna ott, nem mondhatok semmit rá, tízszer jobb, mint ott Szkalkán, annál a sintér ispánnál a cselédházban.

— S a hit dolgában, nem erőltettek?

— Idáig nem.

— Jezsuita páterhez nem vittek?

— Nem.

— Ah, ha én is azt mondhatnám. — Helenka mindent elmondott, de csendesebb hangon, P. Dánielről, hogyan kellett kétszer is gyakorlatra mennie hozzája. Tomás elkomorodott. Amikor Helenka befejezte, körülnézett s csendesen bíztatta:

— Gondolj apánk urunkra, Helenka, s nagymamára, tudod? Egy ideig el kell ezt viselned. De éjszaka, mialatt a szőlőt járom és őrködöm, azt mondom magamban, hogy ha a hit dolgában erőszakot akarnának tenni rajtunk, elszökünk apánk urunk után, nem várjuk be itt.

Helenka elhűlve meresztette rá a szemét.

— Igazán mondom, Helenka, innét Prágából, tudod-e, könnyebb elszökni, mint Szkalkáról, hidd el nekem.

A szobában szürkült már, de ők nem vették észre. Végre is Tomás kísérője jött be s figyelmeztette, hogy ideje, menniük kell már.

Tomás látszatra vidáman ment el, vigasztalta a húgát, hogy most már hamarabb eljön; a lelkében azonban gondot vitt magával Helenka miatt, nyugtalanította, amit a jezsuita páterről mesélt. Helenka viszont nyugodtabb volt. Beszélt a bátyjával, bizonyos volt, hogy nincs rossz dolga; csak vele volna, ha legalább átnézhetne hozzá. S a fiatal úr is beleszövődött ezekbe a gondolatokba, azt kívánta Tomástól, hogy megfújja a kürtjét, s megdícsérte érte.

Két hét múlva, novemberben volt már, Lerchné asszony egy délután a nagy szobában számolt; valami számadásokat hasonlított össze. Helenka a számokat írta. Az öreg asszonyságnak egyszer csak eszébe jutottak a számadásai, amelyeket a kisboltban tartott. Helenka átfutott értük. Amikor visszatért velük, a pitvarban a „fiatal úrral", Jirzsivel találkozott. Épp amikor a kilincshez nyúlt s a nagy szobába akart nyitni, lépéseket hallott maga mögött. Visszanézett.

— Várjon! — szólt rá Jirzsi, némileg bizonytalanul, abban a pillanatban.

Habozva állt a lépcsőn, mintha megijedt volna attól, amit tett, hogy a lány után kiáltott s magázta. Helenka engedelmeskedett, megvárta; Jirzsinek szólnia kellett vele, meg kellett mondania, amit valaki üzent vele.

— Lent a kapualjban valaki maga után érdeklődik, — közölte félénken s szinte szégyenlősen — valami zsidó.

Látta, hogy ez a hír milyen kellemesen lepte meg Helenkát.

— Tőlünk lesz, Szkalkáról, Lázár Kis — közölte is mindjárt meglepetésében.

De Jirzsi nem törődött a zsidóval; röstelte a további beszédet. Csak azt kérdezte, hogy nagymama a nagy szobában van-e. Arra vette a lépteit, Helenka az ajtóban maradt. Amikor Jirzsi odaért hozzá, fojtott hangon azt mondta: — Köszönöm. — Jirzsi bement s ő utána. A számadásokat az asztalra tette s rögtön meg is kérte az öreg asszonyságot, le szabad-e mennie egy pillanatra a kapualjba, üzenete van otthonról, megjött...

— Kicsoda?

— Kis, a szkalkai zsidó.

Lerchné asszony hitetlenkedve nézett rá. Ekkor Jirzsi is megerősítette, hogy igen, az a zsidó szólt neki.

— Akkor eredj, de ne maradj soká.

Amikor Helenka nagy sebesen eltűnt, az öreg asszonyság megkérdezte Jirzsit, milyen az a zsidó.

— Falusi, nem öreg s csak ennyit kért, meg hogy már olyan rég keresi ezt a lányt.

— Akkor írd hát te, Jirzsi, helyette a számokat itt, látod?

Jirzsi írt, de szeme előtt Helenka lebegett, ahogy ott állt vele szemben a pitvarban; hogy földerült a szeme, hogy futott át arcán a pirosság. Az a zsidó üzenetet hoz hazulról. Kitől? Az apja oda van, elmenekült a hite miatt. Ettől a gondolattól felocsúdott. Buzgón kezdte írni a számoszlopokat.

Helenka, mint a nyíl, úgy futott le a lépcsőkön. Lázár Kis ott állt a kapualjban. Bunda volt rajta, a fekete fürtjein öreg rókaprém sapka. Otthon Szkalkán Helenka úgy nézett rá, mint mind, mint valami zsidóra; most úgy sietett hozzá, mint kedves földihez s nyilvánvaló örömmel üdvözölte. Egy darab otthon jött el vele, s hozta, ahogy remélte is, a rég várt híreket.

Hogy tegnap érkezett Prágába s hogy tegnap, mihelyt a lovát, kocsiját elhelyezte, azonnal elment a Goltz gróf úr házába, de hogy ott már nem találta őket, s időbe került, amíg megértette magát, s mindent kikérdezett, bajos dolog ám az, amikor az embert, — magát, mint zsidót gondolta — mindenütt elkergetik, különösen az olyan házban, de ő nem hagyta magát elutasítani, amíg mindent ki nem tudott; előbb a Lóvásártérre ment Brzsezináékhoz, ott azonban azt mondták neki, hogy a bátyja, már mint Tomás, a szőlőben van, oda

pedig nem mehetett el, mert jóval túl van a kapun. Tomással így nem is beszélt, kár, mert nagyon szerette volna látni, adja át az üdvözletét neki.

— Mit csinál nagymama — vágott a szavába Helenka mohón. — Találkozott valakivel a mezrzsicsiek közül?

— Hogyne találkoztam volna, találkoztam, beszéltem is velük. Voltam ott. Hát bíz a nagymama öreg személy, azt tudja, — magázta Helenkát, akiben még folyton a vadász lányát tisztelte — az beteg egy kicsit, már ahogyan az öreg emberek.

— Tud rólunk?

— Persze, hogy tud, tőlem tudta meg. Azt is, amit az az ispán tett magukkal, hogy hogyan kínozta; azt már azelőtt is tudta, el is küldte oda az unokáját, a bátyjuk fiát, de az nem jutott be, az ispán nem engedte.

— Mi ezt meg sem tudtuk.

— Azt elhiszem, az a gonosz ember nem engedte, nem is volt szabad tudniuk róla.

— De azért mi gondoltuk; és apánk urunk?

— No hála isten, — Kis körülnézett. — Túl van már a határon, úgy hiszem — mondotta fojtottan.

Helenka megrémült, hogy biztosan nem tudja. Kis újra körülnézett, s távolabb állt az ajtótól; Helenka utána. Szállt a hó, fagy volt s rajta csak egy könnyű háziruha, de nem törődött vele, nem érezte a hideget. Szeme Lázár Kisre tapadt, aki sietve, szinte már suttogva adta tudtára, hogy akkor, amikor atyja ura Szkalkáról elmenekült, egy napot az erdőben rejtőzött, éjszaka azonban szerencsésen bejutott Mezrzsicsbe, ott Klanec bácsinál rejtették el, de rögtön másik éjszaka útnak indult, most már fegyver nélkül.

— Arról a flintáról meg ne feledkezzék, azt mondja meg Tomásnak; apja urának, úgy hiszem, nagyon kedves volt az a fegyver. Nem dobta el, szerencsésen elvitte Mezrzsicsig, ott aztán otthagyta, ha egyszer még szüksége lenne rá, ha pedig nem, hát ott marad Tomásnak, Mezrzsicsen kifejezetten így mondták.

— Ah, bárcsak most volna az! — sóhajtott föl Helenka. — S hogy volt tovább, mit csinált aztán apánk urunk?

— Arról már nem tudok sokat. Azt mondom, amit hallottam, amit Klanec bátyjuk beszélt nekem. Persze nem tudom,

elmondott-e mindent; tán elmondott, tán nem, ha nem, nem csodálnám, ilyen dolgokat nem mondanak el mindenkinek, jó is, ha nem kötnek mindent az ember orrára, nem kell árulástól félni. Énbennem azonban megbízhatnak, az úristen tudja, hogy meg, hisz emlékezetemben van, milyen velünk szemben az az ispán, senki úgy nem gyűlöl bennünket, mint ő, atyja ura pedig sohasem volt hozzánk rossz, sohasem nyomorgatott bennünket, még mellém is állt. Így hát elmondom, amit tudok. Mezrzsicsen a rokonaiknál azt mesélték nekem, hogy atyja ura először Jicsin felé tartott, ott van egy maguk hitén való vadász, annál akart megszállni s egyideig megbújni, aztán az ő segítségével ki a határon túl. Ennyit mondtak nekem.

— Többet semmit?

— Semmit. Csak azt még, — vigasztalta gyorsan, látva Helenka csalódását — hogy atyja urának biztosan sikerült a dolga. Ha nem, ha elfogták volna, rég ott volna már megint Szkalkán, bilincsben küldték volna oda. Így azonban jól van.

— Semmit sem üzent?

— Addig az ideig, amíg Mezrzsicsen voltam, nem, de annak már három hete lesz. Írnia nem lehet, az természetes; követet küldeni meg, azt hiszem, ilyen nyomban nem tudott; jó darab az, gondolja csak meg, ebben az időben! Legyen türelemmel, Helenka, örüljön neki, hogy szerencsésen kijutott; ha isten adja, hamarosan többet is hall. Mindezt mondja el a bátyjának is, természetesen. Hogy megy a sora neki?

Helenka elmondta gyorsan, de aztán megint nagymamát kérdezte rögtön, hogy látta-e?

— Persze, hogy láttam, ahogy mondtam is, s beszéltem vele. Amikor meghallotta, hogy láttam, amint Prágába vitték magukat, fölsóhajtott s igen szánakozott szegény öreg kettőjükön, hogy milyen megpróbáltatást küldött az úristen magukra. S amikor meghallotta, hogy ide jövök, hogy beszélek magukkal, szinte megelevenedett, fölült az ágyában s így szólt: Mondja meg, hogy üdvözlöm őket, százszor is üdvözlöm, éjjel-nappal folyton csak őrájuk gondolok és imádkozom, hívom az Urat, hogy meg ne feledkezzenek magukról, ezt mondja meg, hogy tartsák eszükben, mit mondtam nekik, maradjanak meg abban, amiben születtek, hogy ne kelljen sírnia felettük. Ezt mondta. Öreg asszony, de... — Ebben a pillanatban lejött föntről a kis szolgáló lány, s elmondta,

hogy az öreg asszonyság már igen kérdi, mit csinál Helenka idelenn, mért marad olyan soká.

— Megyek már. — Gyorsan köszönetet mondott Kisnek, sebtében megkérdezte még a jószágkormányzó s a kisasszony felől, s megkérte, hogy ha látna valakit Mezrzsicsről, adja át mindenki számára kettőjük üdvözletét. Amikor a fagytól sápadtan fölszaladt, az öreg asszonyság szigorúan fogadta, hogy mi dolga zsidókkal s mért maradt olyan soká. Jirzsit bántotta a nagyanyja hangja, a legszívesebben fölállt s elment volna, hogy ne kelljen a további korholást hallgatni. Ez azonban most nem volt lehetséges. Meghallgatta Helenka csendes válaszát, hogy ez a zsidó a nagybátyjától s a nagyanyjától hozott üdvözletet neki s a bátyjának.

— Nagymamád van? — vágott a szavába az öreg asszonyság — ott, ahonnét való vagy?

— Nem, nagymama nem Szkalkán van, Mezrzsicsen, Opocsno mellett.

— Tud rólatok, rólad s a bátyádról, hol vagytok?

— Azt nem tudja még, de hallotta, hogy Prágába kellett jönnünk.

— Mit, hát nem voltatok nála, mielőtt elhoztak?

— Nem voltunk, nem volt szabad, nem engedtek. Este mondták meg s reggel már mennünk kellett. Nem is vehettünk nagymamától búcsút. — Helenka hangja megremegett.

Jirzsi hirtelen fölvetette a keskeny, hosszú számadás könyvre hajtott fejét; szürkéskék szeme Helenkára tapadt. A kemény eljárást hallva, máskor csendes pillantásában borzalom volt s a részvét lágy sugara.

38

HUBÁTIUS azt mondta egyszer tél végén Jirzsinek, hogy Jirzsi abbahagyja már a hozzá járást s átköltözik lassan a deklamátor úrhoz. Tréfából mondta s mosolyogva tette hozzá, hogy Jirzsi is a zsidókhoz fog járni s öreg lomokat hord majd haza. Jirzsi mosolygott csak rajta, azt felelte, hogy a deklamátornak nemcsak sok könyve van, hanem jól is lehet beszélgetni vele.

Most már könyveket is kölcsönzött tőle. Szvoboda deklamátor maga ajánlotta fel s Jirzsi örömmel kapott rajta. Az első könyv, amit a tömör könyvállványról kihúzott neki, egy apró, maroknyi szépen nyomott könyv volt, amelyet külföldön, Leidában az Elzevir nyomdában készítettek, a címlapon szép metszeten a cseh oroszlán és a cseh korona országainak a címere; Pavel Sztranszky *Respublica Bohemiae*-je.

— Ezt olvassa el, fiatal uracskám, érdemes könyv, az én vigaszom, néhányszor végigolvastam már. Aki írta, nem volt ugyan katolikus, de ebből ne csináljon nagy dolgot: igaz, derék, öreg cseh volt. Ebből a könyvből sokat megtud, hogyan volt nálunk régen, másképp mint a mi időnkben; akkor, kedves uracskám, ha az úri rendek fölmentek a várba, az országgyűlés termeibe, az nemcsak azért volt, hogy a császár követeléseit, ahogy azt Bécsből megüzenik, alázatosan meghallgassák, mint manapság, nem ám, s a német nyelv sem uralkodott akkor nálunk, az országos levéltárnál sem. — A száraz, szinte hervadt kis ember hátratolta fekete gyapjúsapkáját s Jirzsire szegezte kék szemét. Aztán odahajolt hozzá, s mintha titkot közölne vele, fojtottan tette hozzá:

— Ha megnézné nálunk, az országos levéltárnál, a régi írásokat, ott minden cseh; de most bámulna csak, hogy a német szó mennyire elterjedt. A német bejegyzés és végrendelet egyre szaporodik, kedves uracskám, én látom, gyarapszik.

Jirzsit, aki az országos levéltár bejegyzéseivel sohasem törődött, meglepte ez a sóhaj.

— Igen, igen csodálkozik, uracskám. S a legrosszabb, hogy erről semmit sem tudunk, az egész feledésbe megy, mégpedig hogyan, a rendek meg nem törődnek vele. De amikor Bécsben az udvarnál minden németül megy, hát az uraink is azt csinálják. S már nemcsak nyilvánosan, hanem egymásközt is mindent németül kezdenek mondani, a fiatalabbak legfőképpen. Aztán meg, kedves uracskám, — megint letompította a hangját, mintha valami titkot közölne — a mi nyelvünk Bécsben, *Rebellensprach*,* érti, Rebellensprach, még mindig nem tudják elfeledni, hogy a cseh úri rend száz évvel ezelőtt hogy föllázadt. *Rebellensprach*. Így hát az urak, meg

* *Lázadók nyelve.*

aki meg akarja óvni magát, — no, hisz érti. Akik meg németek és idegenek, azok vetik csak meg igazán a nyelvünk. — A könyvállvány felé akart fordulni, de hirtelen megállt s megint Jirzsihez lépett.

— Arra, hogy mennyire megfeledkezünk magunkról, eszembe jutott, *exempli gratia*,* valami, elmondom kegyelmednek, ez is a levéltárnál történt. Nemrég volt, mintegy két hete, odaadott nekem Ramhofszky regisztrátor úr elolvasásra egy levelet, Brnóból jött, egy bizonyos Schellenberger küldte, nemzetes Lippai Szalava úr kívánságát tolmácsolta, akinek most öt éve olyan nagy gondja volt, hogy a pragmatica törvényt a morva rendek is elismerjék; gondolom, ott sem buzgott úgy mindenki érte, ahogyan nálunk sem, Spork gróf például, ahogy mondják, meg mások, — ezt megint suttogta, — de, hogy el ne kalandozzam, ez a Szalava úr, Anton Frank, udvarbíró, ezen a Schellenbergeren át odaírt hozzánk Ramhofszky regisztrátor úrhoz, hogy kutassuk ki, mi található a mi levéltárunknál az ő családjáról. Tudja, uracskám, hogy ez a Szalava-család valaha Csehországban élt. Így ez a Lippai Szalava úr azt óhajtotta, hogy kutassák föl a bejegyzések között, nevezetesen az 1572-ik esztendő körül, ami a levéltárnál az ő családjáról *pro honore*** áll, hogy a Szalavák már 1427-ben háborús szolgálatot teljesítettek, „haben selbste Kriegsdienste versehen", így írta. — A deklamátor elnevette magát. — A regisztrátor úr ki is kutatta s ami a Kriegsdiensteket illette, hozzám fordult. — Szvoboda úr, — azt mondja, — kegyelmed olyan nagy krónikás, tud-e valamit erről. — Tudok, regisztrátor úr, — mondom. Abban az időben, 1427-ben a Szalavák husziták voltak, épp úgy, mint a Kunásiak és Malovecek s a többi uraságok nálunk, az egyik Szalava, lippai Matyej Szalava huszita főkapitány volt és Zsizska alatt harcolt, az ő seregében. Azt kellett volna uracskám látnia!

A deklamátor arca hirtelen elváltozott; nyájasan mosolygó kék szeme gúnnyal csillant föl. — Azt kellett volna látni, hogyan csapta össze a regisztrátor úr a kezét, hogyan meredt meg s kiáltott föl, hogy ezt kellene az udvarbíró úrnak, Lippai Szalava úrnak Brnóba jelenteni, azt gondolom, ez csinos *pro*

* *A példa okáért*
** *Ami a becsületére válik.*

honore lenne a házának. — Egy kukkot sem, parancsolt rám, egy kukkot se Zsizskáról, arról a tolvajról és a huszitákról, semmit meg nem írjunk róluk! Így aztán hallgattunk. Hm, *pro honore*. — A deklamátor szemében kialudt a hirtelen gúny, arca komor lett és hallgatag, szomorúan bólogatott.

Jirzsi, ahogy hazatért, egész úton azon gondolkozott, amit a deklamátortól hallott. Idáig sohasem tűnődött ezeken a dolgokon, eszébe sem ötlöttek. Hogy a cseh nyelv *Rebellensprach* volna, Szent Václav és szent Vojtech nyelve, ahogy P. Dániel nevezte? De még jobban meghökkent azon, ahogy Szvoboda deklamátor beszélt, milyen hangnemben, főképp Szalava úrról, mintha nevetne rajta; az őseit, a huszitákat meg úgyszólván dicsérte, dicső családnak nevezte.

Ettől az a kis könyv, amit elhozott, némiképp nyomni kezdte. Hiszen nem katolikus ember; de a deklamátor annyira dicsérte.

Jirzsi nem bírt ellenállni. Ahogy a szobácskájába belépett, rögtön alaposan vizsgálgatni, majd olvasni is kezdett. Ült és olvasta, sokáig olvasta. S este és másnap is olvasta. Tetszett neki a könyv, annyi új dolgot tudott meg s nem volt benne semmi, ami a katolikus egyházat csúfolta volna. Eszébe jutott, hogy ez a könyvecske biztos nem az, amelyet a deklamátor akkor elkapott s gyorsan elrejtett előle. A lelkiismerete megmozdult; tán szólni kellene róla P. Dánielnek, hogy milyen könyvet olvas. De miért? A deklamátor maga mondta neki, hogy ez a könyv nem katolikus. S megvan neki Balbin, Hájek és Beckovszky új krónikája, csupa katolikus könyv.

Jirzsi nem szólt hát semmit P. Dánielnek; Hubátiusnak azonban félig-meddig bevallotta a kétségeit. Hubátius nevetett, hogy ugyan mit gondol, a deklamátor a hit dolgában ugyan nem disputál, de katolikus, az magától értetődik, ha nem is adja annyira az emberek tudtára; rózsafüzére azonban van, azt Jirzsi maga is látta és misére is jár, azt meg ő tudja, Hubátius. Jirzsiket ez megnyugtatta.

Nagymamához eljárt, télen és tavasszal is, ahogy azelőtt is szokta. Elüldögélt vele, néha P. Dániellel is, néha meg maga időzött el a „kis boltban". Nem változott semmi, csak az, hogy most, nagymama házába lépve várta, találkozik-e Helenkával. Maga sem jött tudatára, hogy vágyódik rá. De ha a pitvarban nem villant föl, a szobába nem lépett be, nyugtalan

lett; ilyenkor aztán mindig késleltette a távozást, hátha mégis mutatkozna s ha mégsem tudta kivárni s el kellett mennie, lassabban lépdelt le a lépcsőn, hátha netalán... S még lenn, a kapualjban is körülnézett.

Eddig az ideig, áprilisig, Tomás ötször volt az első látogatása óta a Prágai-házban. Helenkától tudta már, hogy Lázár Kis milyen hírt hozott, s határozottabban beszélhetett most már az apjáról, Helenkával találgathatták, ki az a jicsini vadász, bizonyára az, akiről Vosztry testvér, — az „ej, ej, leánykám, üdvözlöm" — apjuk uruknak mesélt, amikor éjszaka a zsidótemetőben üldögélt vele.

Tomás és Helenka azzal vigasztalták magukat, hogy Kis megint megjöhet s talán már határozott hírt hoz az apjukról.

Tomás Helenkát minden látogatásakor kikérdezte, mégpedig szenvedélyesen kérdezte ki, afelől a jezsuita, P. Dániel felől. Meghallotta, hogy minden héten a katekizmusra oktatja, hogy mennyire vigyáz rá s szűz Mária vagy valamely más szent képét hozza minden alkalommal neki, most utóljára pedig egy viasz báránykát hozott, szép fehéret, egy kis vörös szalaggal, s meghagyta neki, állítsa oda kamrácskájába szűz Mária képecskéje mellé s imádkozzék buzgón előttük, hogy Jézus, isten báránya, az igaz hit fényében részesítse s megkönyörüljön rajta, a bátyján s az apjukon. Tomás elkomorodott s megkérdezte, mit csinált vele. Helenka lesütötte a szemét s azt felelte, mit tehet, engedelmeskednie kellett, azaz ezeket a kis képeket s a bárányt nem tüntethette el a kamrácskájából, mint Szkalkán annak a nepomuki Jánosnak a képét. A többit meg miért kérdezi, úgy is tudja.

Utolsó látogatásakor Helenka azt közölhette a bátyjával, hogy az utolsó két hétben enyhült a helyzete, egyszer sem kellett katekizmusra mennie, az öreg jezsuita sem jön most ide, estefelé minden nap egy bizonyos Turekné nemzetes asszonynál van, nagyon öreg asszony s annyira fél a szellemektől, hogy a kulcsárnéja azt mesélte neki, Helenkának, hogy egész vagyonát, pedig állítólag igen nagy vagyona van, ezeknek a jezsuitáknak hagyta.

Lerchné asszonyság is elment április végén egy délután a rosenthali Turekné asszony látogatására, akiről azt hallotta, hogy nagyon összeesett s a végét járja. Ezen a délután Helenka a nagy szobában maradt és varrt, ahogy az öreg asz-

szonyság meghagyta. Jól érezte magát, egyedül volt, csendben és nyugalomban, szabadon forgathatta az emlékeit. Senki sem jött oda, senki sem háborgatta; mígnem késő délután nyílt az ajtó. Fölnézett a varrásából. Nem az öreg asszonyság, hanem a fiatal Brzsezina úr volt az. Megijedt, s nem tudta, miért. De Jirzsi is zavarban volt. Belépett, elpirult. Nagymamát kérdezte.

Helenka megmondta, hol van, hogy hatra jön meg s a faórára nézett a falon. Jirzsi is önkénytelen. Hatra járt már. Megfordulni, elmenni, amikor nagymama minden pillanatban belépheteti, lehetetlen. De itt maradni evvel a lánykával, attól meg félt. Csak úgy szó nélkül megfordulni pedig nem akart. De mit mondjon? Helenka bátyja jutott az eszébe. Megkérdezte, volt-e itt.

— Nagy ritkán el-eljön. — Mély bánat csendült meg ezekben a szavakban.

— Sok munka van most a szőlőben — mentegetőzött Jirzsi akaratlan. — Már rég nem voltam kinn. Hanem szépen fújja a kürtöt — jutott egyszerre az eszébe.

— Mesélte az őszön, hogy trombitálnia kellett a tölgy alatt.

— Ha kottából tanulhatná!

Nem fejezte be. Lerchné asszony lépett be.

— Ah, te mégy is már, Jirzsi?

— Nem, most jöttem.

— Akkor gyere beljebb.

— Türekné asszonynál volt, nagymama? — kérdezte Jirzsi s az asztalhoz ült szembe a nagyanyjával.

— Ott. — Az öreg asszonyság fölsóhajtott. — S azt hiszem, utóljára, nem látom élve többé. Olyan már, mint a tövig égett kis lángocska, kialvóban van. Beszél, beszél, de az már nem az. Máskor mindig a halálon kezdte, a temetésen, hogy ő hogy elrendezett mindent, Jeromiska mesélte, hogy őt Jeromiskát is mindúntalan emlékeztette, hogy erről-arról meg ne feledkezzék, de ma már semmit. Nekem, valahányszor elmentem, mindig azt hajtogatta, szinte dicsekedett vele, hogy a szent Szalvátor templomban, a jezsuita páter uraknál lesz eltemetve s így a szerzet minden előnyében része lesz, istentiszteletben, imában, ahogy azt jótevőikért végezni szokták, a jezsuita páter urakkal már azt is kialkudta. Akkor, amikor

utolsó akaratával mindenét átengedte nekik. A kétszáz misét, a temetést, Jeromiska azt is elbeszélte nekem.

Az öreg asszonyság beszédessé vált, s megfeledkezett Helenkáról, aki oldalt az ablaknál varrt.

— De a kongregációkra is gondolt — folytatta Lerchné asszony. — A Betlehem-templombeli boldogságos szűz Mária cseh testvériségnek háromszáz aranyat hagyott egy új zászlóra és a Minden hű lélek testvériségnek a Szentlélek templomban tíz font gyertyát, az óvárosi jezsuita páter urak cseh kongregációjának ötven aranyat.

— A szegényekről nem feledkezett meg? — kérdezte Jirzsi.

— Nem, öt mérő jó gabonalisztet hagyott nekik, hogy kenyeret süssenek belőle és hogy minden megajándékozottnak adjanak cipónként egy kanál sót. No meg amit Jeromiska ma mesélt. Tudod, Jeromiska, figyelmeztette minden nap, az a bizonyos zacskó, el ne feledkezz mit mondtam neked!

— Miféle zacskó?

— Egy zacskó, teli hatosokkal, azt már régen elkészítette, a koldusoknak, a temetésére, hogy imádkozzanak érte. A temetést estére akarja, húsz fáklya lesz, trombitás kíséret és a testvériségek természetesen. És még valami, Jirzsikém, amiről majd megfeledkeztem. A szent Szalvátor alapítványra is hagyott, az őseiért és azokért a lelkekért, akikre senki sem gondol s a tisztítótűzben szenvednek. Kétszáz aranyat szánt rá...

— Mesélték, hogy megjelennek neki.

— Attól szokott olyan szorongása lenni, főként estefelé, néhány éjszakán át lépéseket hallott a szobában, mintha paták kopognának. De senkit sem látott és Jeromiska sem, pedig kigyujtottak. No, ettől most nyugta van, a páter úr (Dánielt értette) előzte őket; beszentelte a szobát és imádkozott. A páter úr most minden délután ott van és este is imádkozik és vigasztalja Turekné asszonyt.

Helenka abbahagyta a varrást és az öreg asszonyságra és Jirzsire nézett; de aztán rögtön megint a tűhöz nyúlt.

— S kegyelmednek, nagymama, mit mondott Turekné asszony? — kérdezte Jirzsi.

— Sajnos, meg sem ismert azonnal, kedves aranyom. Már szinte a másvilágon van. Máskor, ahogy elmondtam is, rög-

tön a temetésen kezdte vagy a fiatal évein, amikor a svédek Prágát ostromolták, arra jól emlékezett, nyolc éves volt akkor, meg mindenre, hogy milyen rettenetes lövöldözés volt, a hosszú páterre is, a Plachy páter úrra.

— Az vezette a diákokat.

— Igen; azt jól ismerte s visszaemlékezett, — ő maga Payersberki Payer családból való — hogy náluk is volt, a bátyjáért jött hozzájuk, a fején sisak volt a páter úrnak, a kezén meg vaskesztyű. Erről mindig olyan örömmel mesélt, most, hogy ezt a sisakot és kesztyűt a szent búcsún egy rúdon viszik szűz Máriához a piactérre, ő meg az élő fején s a kezén látta a hosszú páternek.

Jirzsi mohón hallgatta. Elbeszélésekből, főként pedig P. Dániel lelkes ábrázolásából ismerte Plachyt, a Mária-búcsúkból meg ismerte a sisakját, páncélját, kesztyűjét.

— Erről mesélgetett mindig Turekné asszony, — folytatta Lerchné — meg hogy hogyan zarándokolt ő Máriacellbe, ő és Lövenburki Zatocsil asszony a férjével, a boldogult Klarenburki Visin úr feleségével, meg a fiatal Halánek asszonyság s még mások, s hogy mikor a máriacelli csodatévő szűz Máriát meglátogatták, hogyan térdelt elé, fakadt sírásra, s hogy végzett ott egyetemes gyónást. Most meg, szegényke, engem sem ismert meg. De ahogy a feje egy kicsit föltisztult, magához tért s halkan, mint a kis gyerek, rámnevetett s azt mondta: Rozicska, most már nincs sem apám uram, sem Vacláv, sem Jenicsek. A boldogult urát értette s a két fiát, mind a nagy pestisben halt meg, abban az elsőben. Most már nincs utánuk semmim, azt mondja, már az ezüst gombokat sem rendezgetem, mindenemet az Úristennek ajánlottam. Mindenemet. Páter Dániel át is vett mindent, mindent írásban.

— Mit értett ezen?

— Jeromiska eljövet a pitvarban megmagyarázta. Az urának és a fiainak a kabátjáról, ujjasáról az összes ezüstgombokat, több, mint egy fontnyi gomb volt, a legjobb ezüst, a jezsuita páterek cseh testvériségének hagyta a privilegizált oltárra extrafundációként, külön alapítványul a halottjaiért és magáért. Dánielnek ezt oda kellett írni a végakaratához, ő pedig aláírta; de mielőtt aláírta, — gondold el, milyen elővigyázatos volt — azt mondja Páter Dániel úr-

nak: s mi lesz, ha erre az alapítványra, ezekre a szentmisékre, neki és a családjának, minthogy nincsenek a tisztítótűzben, nincs is szükségük.

— No és? — kérdezte Jirzsi gyorsan.

— Nos, a páter úr itt is föltalálta magát; odaírta a végakarathoz, hogy Turekné asszony ezt az ezüstöt s a pénzt azzal a szándékkal és azzal a megokolással ajánlja föl, hogy amennyiben a férje és fiai lelkének, s a magáénak ezekre a misékre nem volna szükségük, a mindenható isten a miséket azoknak a lelkeknek a javára fordítsa, akik a megszabaduláshoz a legközelebb állnak. Turekné asszony ebben megnyugodott és aláírta.

Mialatt ez a beszélgetés folyt a lelkekről s szellemekről, Helenka a tűjét fűzte. De elég hosszan, mert nagy elképedéssel hallgatta a hallatlan és csodálatos dolgot, hogy Páter Dániel a végakaratba azt is bele írta, az úristennek mit kell csinálnia. Látta a fehérhajú jezsuitát, ahogy ezt írja s a szemével hunyorgat. És Jirzsit is megfigyelte, ahogy mereven néz nagymamára s állhatatosan figyel. Befűzte a tűt, megint varrni akart, de Lerchné asszony ebben a pillanatban az órára nézett, s küldte is már a konyhára vacsorát készíteni.

Jirzsi ezután már nem maradt soká. De nem ment egyenesen haza, Hubátiushoz vette az útját, A lépcsők alján, a kapualjban Szvoboda deklamátorba akadt, aki akkor jött meg a városból. Fönn a pitvarban Hubátiussal találkoztak. Elmenőben volt, épp lakása ajtaját zárta. Szabadkozott, hogy nem mehet vissza Jirzsivel, a kolostorba kell mennie, a cyrusiakhoz, P. Szkopec karmester hívta meg próbára, Brixi új művét fogják próbálni, *Pro pompos gloriae divi Joannis Nepomuceni,* amelyet szent János napján a csónakokon fognak játszani. És lelkesen magasztalta, hogy az lesz a valami, nagyszerű *musica navalis,* lesz mit nézni, különösen, ha a nagy vadászkürt-szólót meghallják.

— Ezt meg kellene hallgatnia a mi kürtösünknek is — tréfált Jirzsi s Tomásról kezdett mesélni, akiről az imént beszélt a húgával, hogy milyen fúvós, noha senki sem tanította. Megemlítette, hogy faluról jött, Hradecből, hogy Prágában báró Mladotához került, attól meg hozzájuk, Brzsezináékhoz, a húgával küldték fel Prágába, mivel a vadász

apjuk, valami lutheránus vagy huszita, a hite miatt külföldre menekült.

Szvoboda deklamátor kék szemét Jirzsire szegezte.

Az elbeszélés láthatóan meglepte. Élénken kérdezősködött a vadászgyerekekről, hogy ez aztán a sors, csodálatos dolog s mit csinálnak náluk, Brzsezináéknál.

— Csak a fiúcska van nálunk, a szőlőben dolgozik. A húga Lerchné nagymamánál van.

Hubátius, aki türelmetlenül hallgatta, mert sietett, félbeszakította a beszédet, hogy mennie kell már, Jirzsi vele jön-e, ő is játszhatna önkéntes segítségként ezen a zenés sétahajózáson. A váratlan terv vonzotta Jirzsit. Gondolkozás nélkül beleegyezett, hogy elmegy.

Elbúcsúztak a deklamátortól. Az nem lépett be a szobájába; ott állt s utánuk nézett. Hirtelen nekiiramodott, mintha be akarta volna érni őket vagy utánuk kiáltani. De a lépcsőnél gyors eltökéléssel megtorpant. Visszafordult és a lakásába surrant.

39

EZEN A NAPON késő este meghalt rosenthali Turekné Dorota Katerzsina, született Payersberki Payer asszony. Még előbb húnyt el, mint ahogy az öreg Lerchné számította. Harmadnap este volt a pompás temetés. A ravatal körül húsz fáklya égett, tizenkét pár szerzetes vitte a viaszgyertyákat s a gyászpalástos kongregációk kísérték ki harangok zúgása, énekszó és harsona hang mellett, ahogy azt a boldogult évekkel ezelőtt megszabta.

A Brzsezina-család és az öreg asszonyság a Prágai-házból szintén elment őt kikísérni. Helenka Machovec maga maradt a nagy szobában. De alig ment el az öreg asszonyság, egy lányka futott föl jelenteni, hogy a bátyja odalent várja. Helenka fölugrott a varrástól, Tomas még sohasem jött ide hétköznap és ilyen későn. Valami történt, hoz valamit; fölvillant benne, hogy Lázár Kis jött meg s ez alkalommal hozzá állított be. Éppen csak kezet adott a bátyjának s szinte biztosra kérdezte, hogy Kis jött-e meg.

— Nem, nem jött, de gyere a kamrádba, — hívta Tomás sietve s fojtottan — ha tudsz. Mondanom kell valamit, de sietek. — Nyilvánvaló izgalomban volt.

Ahogy a kamrába beléptek, megint csak azt mondta, ugyanilyen sebbel-lobbal, hogy rögtön vissza kell mennie, vasárnap majd eljön hosszabb időre is.

— Mi történt?

— Ma délután megyek le a szőlőn, — mesélte halkan Tomás — s ahogy a nyitott kapuhoz érek, ott áll egy férfi, valami polgár, vincellér nem volt. Hozzám fordul: „Isten éltesse", s aztán elmosolyodik s azt mondja, ismerek-e egy bizonyos Tomás nevű ifjút, egy vadásznak a fia Hradecből, itt van a szőlőben. Én vagyok az, mondom. Erre az atyafi rögtön nekem, hogy van-e egy nővérem és hol. Megmondtam, megneveztelek téged, s hogy hol vagy. Erre a zsebébe nyúlt, kihúzott egy könyvecskét, mutat benne egy képet, koszorú, benne nyitott könyv, a könyv fölött egy szív három rózsaszállal s a szívbe szúrt kard — hisz tudod!

— Nekünk is volt egy könyvünk, amiben ilyen kép volt — kiáltott föl Helenka, egyre jobban elcsodálkozva.

— Az a polgár meg nekem, hogy ismerem-e ezt a könyvecskét; én, hogy ismerem, volt nekünk is hasonló. Ő meg, hogy akarom-e. Én rögtön nyúlok érte, csoda, hogy ki nem téptem a kezéből. Ő csak mosolyog s azt mondja, legyek elővigyázatos, hisz tudom, mi az, — legyek nagyon elővigyázatos. „No, isten velünk", mondja és elment. Egyszercsak nem volt ott. Futok utána, de jó darabon lenn volt a városba vivő úton. Nem mehettem utána, meg az is eszembe jutott, hogy tán nem akarja. Ha vincellér lett volna, nem csodálkoznék annyira. A szőlőkben, Prága körül sok titkos testvérünk van, ezt hallottam. De még eggyel sem kerültem össze. A mi urunk szőlejében, azt hiszem, egy sincs. Vagy annyira rejtőzködnek, olyan félénkek; hallottam, mennyire büntetik, ha könyvet találnak náluk vagy titkos összejövetelen érik őket.

Leginkább a jezsuiták vigyázzák őket és nyomoznak utánuk. A szőlőkben állandóan van két misszionárius, az egyiké a szőlők s a falvak a folyónak ezen az oldalán, a másiké minden szőlő és falu túl a folyón, a másik parton. Az utóbbi időben sok könyvet szedtek össze, éjszaka lepték meg a testvéreket, amikor az áhítatukat végezték. Egy öreg vincellér me-

sélte nekem a napokban. Egy prédikátor is járt ide, Zittauból vagy Drezdából, azt is megértettem. De most állítólag rég nem volt már itt, az öreg úgy mesélte, utoljára valami Trojan meg Radlicén volt. Így hát elővigyázatra van szükség. Ami azt illeti, aki a könyvet hozta nekem...

— Azt mondod, idevaló polgár?

— Azt hiszem, idevaló. Tán Prágában is vannak a mieinkből. Hallottam róluk.

— És az a könyvecske?

— Rögtön elrejtettem; később elódalogtam a szőlőben az épület mögé a sarokba, a kis szerszámos kamrába és átnéztem. Kleychnek a könyvecskéje, az a kis hasábforma kötet, imádságok. Jóideig olvastam. Elgondolhatod, milyen érzés volt. Olyan rég nem volt a mi könyvünkből a kezemben. Közben az az ismeretlen is zavart, hogy ki az, hogyan szerzett tudomást rólam és terólad; meg ha te is itt lennél, ha elmondhatnám, vasárnapig nagyon hosszú volt az idő. Egyszer csak kiáltanak értem, hogy menjek a városba. Brzsezináéktól aztán ideugrottam.

— Itt van nálad a könyv?

— Nem, nincs itt, a szőlőben van a rejtekben, féltem magammal hozni. — Tomás suttogva beszélt már. — De vasárnap elhozom. Hát az a jezsuită?...

— Az nem jár most. Helenka elmagyarázta, miért s hogy fél, hogy most annak az öreg asszonyságnak a temetése után újból elkezd járni.

— Vasárnap majd mesélsz róla, Helenka. Most már vissza kell mennem a Lóvásártérre. Kereshetnek s máskor esetleg nem küldenek be már a városba. Jóéjszakát kívánt s eltűnt gyorsan. Helenka úgy tért vissza a nagy szobába, mint az álomlátó. Megfeledkezett a munkáról. Hiába igyekezett a talányt megfejteni, ki ez az ember, ki tud róluk, ki gondol velük. Isten rendelése, hogy megint könyvhöz jutottak, hogy ne legyenek vígasztalás nélkül, bizonyára az isten rendelése.

Brzsezináék bolthajtásos söntésében sok volt ezen az estén a vendég; az „ikrek" asztala körül ott volt az egész kollégium. Flórián Máriának vitte a szót.

Turekné asszony temetését magyarázta, amelyről épp

akkor jött vissza, főként a két iker komornyiknak, Filecseknek és Szamecseknek írta le, akik a temetésen nem voltak ott. De azoknak is mondott valami újat, akik elmentek megnézni, főképp a gazdag öregasszonynak a haláláról, hogy P. Dániel, a Jézus társaságból, az utolsó időben, amíg csak a lelkét ki nem lehelte, állandóan mellette volt, hogy is ne lett volna, hisz ő az örökös.

— Ő az örökös? — kérdezte Filecsek.

— Nem ő, hanem a Klementinum páter rektor ura, vagyis Turekné utolsó akarata szerint az egész rend a jogos és végleges örökös. Így hát ez a páter Dániel úr, értjük, nehogy történjék valami... És imádkozott, s amikor halóban volt, Jézus nevét kiáltotta a fülébe.

— És hallotta is? — kérdezte Filecsek.

— Hallotta, — jegyezte meg komolyan az öreg Kubicsek — és el is ismételte a szent nevet, így nemcsak hogy teljes bocsánatot nyert, hanem milyen boldogság s szerencse, ezzel a legszentebb névvel fejezte be életét.

— Akkor hát a páter urak örököltek mindent — ismételte meg Szamecsek némileg eltűnődve. — Vajjon gondolt-e a szegényekre is?

— Hát, gondolt; néhány cipó, kenyér, egy kanál só, néhány krajcár. A többi szegényeknek pedig, — villantotta ki Mariánek a fogát — a kapucinusoknak és a paulinusoknak, hat-hat vödör bort *in natura,** hogy imádkozzanak érte.

— Ah, ah, Mariánek, hát kegyelmed, kegyelmed hogy van a végrendeletével? — kérdezte Filecsek, s odahunyorított mosolyogva a balszemével.

— Én azt már megírtam.

— És megemlékezett rólunk is itten az asztalnál? — tréfált Filecsek.

— Az egész asztalról nem, de kegyelmedről igen.

— Hallgasson, hallgasson, nem akarok semmit sem tudni — rázta Filecsek maga előtt a tenyerét, eszébe jutott, hogy kifizették őt a tréfás kérdéséért a halála utáni bejegyzésről. De a többiek, főként Szamecsek, unszolni kezdték Mariáneket, hogy mondja csak. Ő meg is tette és közölte, mit hagyott Filecsekre; bizonyára a legszebb dolog, hogy ezt a végrende-

* *Természetben.*

letet megírta, noha Filecsek neki s ennek a Szamecseknek itt életében sok bosszúságot szerzett; így neki, Flórián Máriáneknek semmiféle oka sem volt, hogy rágondoljon; utolsó akaratát nyilvánítván ő mégis önként, isten sugalmazásából, senkitől sem kényszerítve, egyedül a tiszta szeretet kényszeréből Ignác Filecsekre, az országos levéltár komornyikjára hagyja és testálja azt az utat, amelyen elmegy s a lakást, amelyet önmagának az öröklétre kíván. Ez az utolsó rendelkezés nagy vidámságot támasztott az asztal körül s a szomszédságban. Csak Ignác Filecsek akart megsértődni, de nem tudott, hisz Mariánek nem simogatta meg olyan élesen, mint amikor azt mondta el, hogy mit jegyezne be róla, ha meghalna. Most a legszebbet hagyta neki, lakást a mennyek országában.

— De csak ne készüljön még azon nyomban arra az útra — kívánta Szamecsek; koccintott Filecsekkel és Mariánekkel s az egész asztal megemelte a korsót.

HELENKA alig várta a vasárnapot. Tomás korán délután jött. Ahogy a kamrába beléptek, Helenka a könyvet kérte. Tomás óvatosan körülnézett, aztán kihúzta az ujjasa alól. Helenka mohón kapott utána és mohón is nézegette. Mohón és megindultan. Éppen ilyen volt nekik is, imádságok, mellette rövid katekizmus, ez a kép a tartalomjegyzék végén, kis koszorú, benne a szív a karddal és rózsákkal, aztán a katekizmus végén megint az a kép s a katekizmus után az „Istenes énekek". Az egész belsőrésze megdermedt. A kedves vadászházbeli szoba légköre vette hirtelen körül, s mintha egy illat csapná meg, szeme előtt ott voltak az esték, amikor Szkalkán zárt ajtónál és ablaktáblánál olvasgattak, az apja, olykor-olykor ő; hogyan hallgatták az apjuk komoly hangját, hogyan énekelgettek. Megindultan, némán nézegette a Kleych könyvecskéjét.

— Az a férfi nem mutatkozott többet — riasztotta fel Tomás. — Azt gondoltam, hogy eljön talán. De meglehet, nem tudott, vagy ott volt talán a szőlőben, de nem jutott el hozzám. És Kis sem volt itt, ugye?

— Nem volt, Tomás.

— Ezen csodálkozom. Hát te, Helenka, hogy vagy a jezsuitáddal?

— Itt volt tegnap s rögtön tudtomra adta, hogy megint elkezdjük a katekizmust.

— Adnék én neki katekizmust! — hirtelen gúny villant fel Tomás szemében, — Ha tudná! — És Kleych könyvecskéjére mutatott...

— Gyere Tomás, imádkozzunk. — Helenka levette a kabátkáját s a kendőt a fogasról s mindent az asztalra dobott, hogyha valaki hirtelen bejönne, a „kis hasábot" észrevétlen rögtön elrejthesse, hiszen bezárni nem merték az ajtót.

Amikor Tomás elmenőben volt, eszébe jutott, hogy a most jövő csütörtök ünnep. Mégpedig híres, — tette hozzá gúnyosan — azé a nepomuki Jánosé. A római pápa nem nyilvánította még szentté s máris nem beszélnek róla másképp, mint szent Jánosról.

— És nekem is ünnepelnem kell — tette hozzá szomorúan Helenka.

— Neked! Micsoda?

— Az öreg asszonyság mondta, hogy szerdán, az előtt az ünnep előtti délután elmegyek az istentiszteletre, ami a hídnál lesz, ott majd látok valamit, az lesz csak a pompa.

— Elmégy?

— Muszáj.

— Egyedül?

— Az asszonyság azt mondta, Santrucseknéval, az is a mi asszonyunk jobbágya. Te mikor jössz?

— Majd vasárnap. — A könyvecskét az ujjasa alá dugta. — Már nem vigyáznak úgy rám, ma magam vagyok itt; azt hiszik, tetszik nekem itt, — mosolygott — s hogy nem gondolok szökésre.

— Pedig gondolsz?

— Csak apánk urunkról legyen hírünk.

40

Erre a vasárnapra következő szerda délután, boldogságos Nepomuki János ünnepe előtt, Jirzsi Brzsezina hegedűvel a hóna alatt állított be az „Isten szeme" házba. Sie-

tett, mert örült a zenés hajókázásnak, amelyben először vett részt. Hubátiussal úgy egyezett meg, hogy idejön, aztán együtt indulnak a cyrusiak Nagyobbik szent kereszt templomába, ahol az ünneplésnek kezdődnie kell. Türelmetlenségében valamivel korábban jött. Hubátius nem volt még otthon. Épp ezért Szvoboda deklamátorhoz nézett be. Mint rendesen, paróka nélkül találta, fekete gyapjú sipkában, a kezében könyv. Mosolyogva üdvözölte Jirzsit, de amikor meghallotta, hova készül, rámeresztette a szemét s egy pillanatra elhallgatott. Aztán csak annyit mondott: „Úgy, úgy, *musica navalis, musica aquatica.*"* — Amikor Jirzsi megkérdezte, nem jön-e oda ő is meghallgatni, megcsóválta a fejét s némi gúnnyal tette hozzá:

— Ott más hallgatóság lesz. — Egy pillanatig az üres levegőbe nézett, de hirtelen Jirzsihez fordult.

— Tudja-e, úrficskám, hogy ott a hídnál régi időktől szokott zene lenni s tüzet is égettek, de mindezt egy más szentnek a tiszteletére s dicsőségére, bár az is János volt...

— Kicsoda?

— Azaz, akkor az is szent volt nálunk, ma persze már nem az, ma eretnek.

— Kicsoda? — kérdezte Jirzsi ijedten, megint valami különöset sejtve.

— Jan Husz.

Jirzsi elborzadva nézett a deklamátorra.

— Ej, úrficskám, hiszen csak azt mondom, ami volt; akkor háromszáz évvel ezelőtt szent volt egész Csehországban és Prágában is, naptári és templomi ünnepe volt, július 6-án volt mindig, azelőtt az ünnep előtt volt szokás, a krónikából tudjuk. — A könyvvel teli állványhoz ment gyorsan s egyik könyvnek a széles gerincére tette a tenyerét. — Itt van, ebből.

— Miféle krónika ez?

— Nem nyomtatott, írott. Ebben olvastam, — folytatta föléje hajolva csendesebben, mintha valami titkot közölne — hogy Jan Husz mester előestéjén itt Prágában a tanácsnokok a híd alatt tüzet gyujtottak, hogy a híd tornyán a trombitások ünnepélyesen trombitáltak, a dobot verték, és mozsárból

* *Hajós zene, vizi zene.*

lőttek, a hídon s a Petrzsinnel szemben a malmoknál is, s hogy rengeteg ember volt a hídon s a partokon, ahogy ma is lesz.

— Eretnekség volt — hördült fel Jirzsi.

— Nos, én a régi időkről mesélek. Akkor azt hitték, vértanú volt.

— Eretnek volt! — ismételte meg Jirzsi határozottan, kellemetlenül érintette, hogy Szvoboda deklamátor Huszt Nepomuki szent Jánoshoz akarja hasonlítani, és bosszankodott, hogy a deklamátor nem erősítette meg, hogy Husz eretnek. Ebben valami titkos, csendes támadást érzett, különösen, amikor a deklamátor, ha csillapítólag is, újra azt erősgette:

— Én csak azt mondom, ami a krónikában van.

Jirzsi erre már nem felelt. Egy pillanatra fojtott csönd állt be. Ebben a pillanatban lépett be Hubátius; jókedve mindjárt derültebb levegőt teremtett, amikor az öreg Brixi, akinek ma az új művét kellett játszaniok, az eszébe jutott, s egyszer csak róla kezdett el beszélni. Jirzsi elé állt, mintha a szemüvegén át nézne s reátámadt:

— Tehát te az én koncertemet vagy offertóriumomat akarod játszani? Akkor mondd meg nekem, mi a muzsika. Most beszélj kis papagájom!

Majd rögtön szerepet cserélve, úgy állt ott, mint iskolásfiú, iskolás modorban felelt.

— A muzsika művészet. — S most már megint Brixi volt. Megsímogatta Jirzsit, úgy biztatta: „No, beszélj hát, papagájom. Gyere, ideje már!" — Majd a maga hangján kérdezte: — A deklamátor úr itthon marad?

— Lehet, hogy én is megnézem.

Amikor kimentek, Jirzsi elég nyersen jegyezte meg, hogy a deklamátor nem jár el sehová s hogy milyen magyarázatot tartott Huszról, arról az eretnekről, hogy mekkora becsben állt.

— Hagyd a csodabogarat. Értsd meg őt. Ezt azokból a krónikákból szedi, folyton a régi időkben jár, annyi száz évvel a multban, s így lehetséges, hogy még meg is ünnepli azt az eretnek Huszt. — Hubátius nevetett az ötletén, de rögtön ki is igazította magát. — No, de mit is beszélek! Csak tréfá-

ból mondom. Az én tiszteletreméltó hallgatóságom, a deklamátor úr, jó katolikus, ez az igazság.

Amikor Hubátius Jirzsivel elment, deklamátor Szvoboda bereteszelte az ajtót. Komoly lett, eltűnődött, egy ideig ott állt, maga elé meredt az üres levegőbe, aztán lehúzta fekete sapkáját a fejéről s fojtott hangon énekelni kezdte:

Te konstanci zsinat,
Szentnek hivod magad,
S mily óvatlan voltál
Szentet pusztítottál
El könyörtelen.

KÖRÜLBELÜL ebben az időben jött ki a Prágai házból Machovec Helenka, Santrucsekné, az egyik serfőzőlegény feleségének a kíséretében, aki Lerchné asszonynak volt a jobbágya. Santrucsekné javakorabeli, frissarcú asszony volt, mintha csak kiszappanozták volna, a ruhája ünneplő, nagy fehér főkötő a fején, nagyon áhítatos és nagyon hiszékeny teremtés, aki félt az ördögöktől, szellemektől s a különféle jelenésektől és gyakran imádkozott szent Tafrielhez.

Helenka először indult a Prágai házból hosszabb kirándulásra. De azért nem örült neki; tudta, hogy csak a szentjánosi áhítatra viszik. Azt azonban nem gyanította, hogy ez is P. Dániel ösztönzésére történik, aki az unokahúgának elmagyarázta, milyen hasznos és fontos, hogy a lány katolikus ünnepséget lásson, hogy ez nagy hatással lesz rá s megszilárdítja hitében, hogy csak küldje el hát a mai szent János ünnepre s később a nagybúcsúra s a nyilvános ájtatosságokra is. Azt is helyeselte, hogy Santrucsekné a kísérője.

Santrucsekné buzgón teljesítette a feladatát. Útközben folyton beszélt, folyton magyarázott, főként a templomokról, noha Helenka semmit sem kérdezett. Útközben ismerős helyeket is látott, az óvárosi főteret, a Tyn templomot s a szomszédságban Goltz gróf házát, amelyben annyi izgalmat, rettegést és félelmet élt át s a bátyjáért szorongva zokogott. Elnézegette a mutatós épületet. Santrucsekné ezalatt a piactéri Mária-oszlopot magyarázta neki, hogy itt minden szombaton és Mária-ünnepen litániát énekelnek, a szent Vitusból van itt mindig egy kanonok s mindig lánccal zárják el az ut-

cát, hogy a zsidók és a szekerek ide ne jöhessenek, s hogy milyen búcsújárás szokott itt lenni; a diák urak s a többi testvériségek kongregációi, főként a Mária-kongregáció, az azt a gyönyörű!

Amíg ezt magyarázta, elhagyták a katonai őrséget, odébb lenn ott vöröslött Krocin szökőkútja, s elmentek a városháza mellett. A szűk, homályos Jezsuita-utcában Santrucsekné egy pillanatra elcsöndesedett, de ahogy szemben velük a hídnál kivilágosodott, ahogy a Hídtorony mögött a szép nyári délután izzó kék ege föltárult, újra megeredt a nyelve; megállni azonban nem állt meg, pedig Helenka szívesen szétnézett volna, hanem rögtön a Kőhídra sietett, ott meglátják majd a szent helyet, ahol szent Jánost a folyóba dobták, meg a szobrát is, amely ma, ünnep előtt ki van díszítve, az azt a gyönyörű!

A híd azonban már erősen el volt lepve, különösen heves volt a tolongás a jobboldali járdán, a „szent hely"-nél, amelyet egy kis kereszt és öt csillag jelölt meg a híd korlátján. Prágaiak és gyapjú ujjasú parasztok, széles kalap, vagy báránybőrsüveg a kezükben; a parasztasszonyok tarka kendőben, szoknyában, mind a kereszthez nyomakodtak, hogy megcsókolják. Odébb, a szobornál szintén minden teli. A szobor a térdeplők és imádkozók tarka tömege felett erre az ünnepségre külön kidíszítve emelkedett a magasba.

Santrucsekné nem is jutott el odáig; át kellett mennie a szembülső járdára, onnét mutogatta s magyarázta buzgón Helenkának, hogy nézze csak, az azt a gyönyörű, az az oltár, mennyi viaszgyertya és színes golyó, ha azt mind kivilágítják; meg azok a szentek ott, nézze csak, azok csak most vannak ott, az ünnep hetében, az azt a gyönyörű. Rosszul magyarázta; szenteknek nézte az allegórikus alakokat, amelyeket Wunschwitz báró ajándékozott, akinek az atyja a szent János szobrot ide állíttatta. Santrucsekné keresztet vetett a festett fáma előtt, amely az oltár tetején a jövendő szentnek a dicsőségét kürtöli szét a világ minden égtájának, meg Európa, Ázsia, Afrika, Amerika géniuszai előtt, amelyek a szent előtt hódolnak.

Ezen a helyen s a hídon általában nem maradhattak, innen semmit sem láthattak volna, hisz az északi korlátnál, a cyrusiak kolostora felé eső oldalon, ahonnét az ünnepély-

nek kezdődnie kellett, emberek sűrű tömege nyomakodott, s állt fal gyanánt. Tehát újra visszamentek a Hídtoronyhoz s alatta a szent Vencel szobor s a Keresztesek kolostora mellett le a partra a vízhez. Itt is állt s várt már a nép, de mégsem olyan sűrűn. Santrucsekné a víz mellett, a vén füzeknél, amelyek a Keresztesek kolostora alatt friss zöldben álltak, jó helyet talált még.

Odébb jobbra, a hepehupás part szintén tele volt kíváncsiakkal, a víztől távolabb is, ahol a farakások voltak, s agyag- és trágyahalmok feketéltek s zöldültek a fűből s két-három kopott és megdűlt zsindellyel borított ház lapított, amelyek mellett a kerítéseken fehérnemű darabok és halászhálók függtek. Helenka nem tekintgetett arrafelé, sem odébb a Zsidóváros alatti piszkos, gidres-gödrös partra. Megdermedve, elnyílt szemmel nézett maga elé, a híd felé, a hatalmas ívekre, pillérekre, a szobrokra rajta, korlátjánál a tarka embertömegre. Tekintete egy pillanatra a híd mögötti magaslatokra tapadt, a puszta lejtőre, a meztelen sziklákra, a bokrokra, a gölöncsér kemencékre, amelyekhez cikk-cakkos, szegényes út kanyargott föl s a szomszédos gyeptől, bokroktól, fáktól és szőlőktől zöldelő vidékre. A Sztrahovra szegezte a szemét, amelyre a nap éppen ráhajolt, a királyi várra, a városra alatta, amely fölé a hídon túl óriási állványzat emelkedett, egy földből kinövő, nagy épület körül gerendák, szarufák, deszkák tömege.*

A szemközti alacsony part, amely helyenként homokos volt, odébb jobbra sűrű zöldbe borult; öreg, magas fűzfák, és lombos nyárfák képe merült ott mélyen a ragyogó folyóba. Koronáik mögül egy tető vöröslött s egy kápolna fehérlett át. Santrucsekné azt is megmutatta; ott szemben, ahol azok a nagy fák vannak, van a jezsuita páter urak kertje, az a vörös tető az ő nyári házuk, az a fehér abban a kertben szent Ignác kápolnája, odébb, de azt innét már nem lehet látni, szent Marzsi kápolnája a szőlőben, oda is nagyszerű zarándoklatok szoktak lenni, csónakon mentek föl, ó, az azt a gyönyörű; abban a jezsuita kertben a víz is jó és milyen szép ott a szent Ignác ünnepi hetében, oda is el lehet menni, majd meglátja, az azt a gyönyörű. Az emberek mind többen lettek, a tömeg

* *A Szt. Miklós templom.*

sűrű sorba nyúlt, egyre messzebb a part mentén, itt s túl a vizen, a másik oldalon, ahol ladikokon is álltak. A hidon a forgalom megszűnt. Fiatalok és öregek szorongtak ott vegyest, parókában és anélkül, fiatal és öreg asszonyok fejkötőben, többnyire fehérben, de vörösben is, vagy gyászos feketében; mind lefelé néztek a vízre, ahol a Zsidóváros egyik része mögött a fakoronák lágy, zöld hullámából, a szent Ágoston bűnbánó rendjéhez tartozó barátok kolostoránál, a vörös szívet hordó fehér szerzeteseknél, akiket röviden cyrusiaknak neveztek, a Nagyobbik szent kereszt templom tornya és cserépteteje meredt a magasba.

Az ünnepi menetnek ebből az ősrégi templomból kellett kiindulnia, amelyet a kolostorral együtt II. Przsemisl király alapított, midőn hadjáratából a Balti tengerről visszatért.

Helenka a helyéről nem látott oda erre a templomra, de egész históriát hallott róla Santrucseknétől, aki búzgón, lelkesedve magyarázta, hogy amikor onnét a hídról szent Jánost a vízbe dobták, hogyan hullottak le a csillagok, s amikor a holttest a folyón úszott, hogyan ragyogtak a feje fölött, hogyan akadt meg a test ott a partnál, ahol az a cyrusi kolostor áll, s hogyan őrizték a szerzetesek a templomukban: ott volt szent János első sírja, ez a sír akkor jóleső szagot árasztott, ez volt az első csoda, később, amikor szent Jánost a szent Vitus templomban őrizték, a szent Vitus templomban is jó illat áradt, s jó illat áradt a cyrusiak templomában is, annál az oltárnál, amelyet szent János első sírja fölött állítottak; ha valaki ott jámboran imádkozik, még ma is olyan kellemes szagot érez, maga is elmondhatja, hogy amikor ott imádkozott, mindig olyan volt, mintha ibolyacsokrok lettek volna ott.

Az izzó oszlop, a hanyatló nap visszfénye, amely a folyó tükre fölött reszketett, s mint egy égő kard, mélyen beléje nyúlt, egyre rövidebb lett. A fák árnya a túlsó oldalon még sötétebb lett s tovább nőtt a folyó fölött. Szent Vitus temploma s a királyi vár a fehéren izzó mennybolt hátterében szürkéskéken ködösekké váltak. A folyónál és a hidon rég várakozó tömegben nyugtalanság; mindenütt hangosabb beszéd és lárma. Egyszerre mindenki megrezzent s egyidejű hullámzásba jött. A dörgő mozsárlövés mozgatta meg őket. Utána egy másik dördült el. A tömegben mozgás, hirtelen tolongás.

Mindenki előre nyomakodott, hogy többet és jobban lásson. Megint egy lövés, valahol a cyrusiak kolostoránál; erre a híd mögül, a Lövész-szigetről válaszoltak a mozsarak. S most harangozás. A cyrusiaknál kezdődött, utána a vörös csillagos kereszteseknél szólaltak meg a harangok, aztán a hídon túl a vízbefúlt szent Jánosnál, szent Andrásnál és szent Annánál.

Mindenki le, a víz felé fordult, mindenütt mohó várakozás és feszültség. Az ablakok a kereszteseknél s a vizen túli házakban kinyíltak s rögtön tele is lettek fejjel. A harangok zengésébe időnként mozsárlövések dördültek; föntről, a cyrusiak kolostorából egyszerre nagy zengés: trombiták újjongó harsogása s az olasz dobok pergése. Már a zenészek is megjelentek. A fenyőgallyal díszített ladikra mentek, amelynek az elején egy ministráns gyerek állt, fehér karingben és vörös szoknyácskában, a kezében vörös zászló. Négy trombitás a dereglyére állt és fújni kezdett, a dobos az üstdobra vert. Utána egy másik nagy dereglye, ez nemcsak örökzöld gallyal volt díszítve, hanem nyírfa ággal is, amelyet előre, hátra s az oldalába tűzködtek. A hajó orrán két vörös zászló, rajta csillogó kereszt, a közepén arannyal hímzett fehér mennyezet, amelyet négy hosszúparókás polgár tartott a cyrusi kolostor apátja felett. Az apát körül egy csapat szerzetes; mint az apát, mind fehér csuhában, mellük baloldalán vörös kereszt vöröslött, piros szívvel.

A papok csónakja után két másik jött, ugyanolyan nagy, szintén fenyőággal díszítve. Bennük énekes gyerekek, zenészek, öregebbek, fiatalabbak, sötét kabátjaik közül a baloldali csónakon Augusztin Szkopec páter, a Nagyobbik szent kereszt templom karmesterének ruhája fehérlett ki. Mind fedetlen fővel voltak. Aztán még két hajó: ezekben az Óváros méltóságai jöttek, nagy csigás parókában, sötét és vörös színű ünnepi köpönyegben, Brandt polgármester, Klauzál városbíró s az óváros kancellárja, Klarenburki Václav Visin, a tanácsosok s a hétszemélyes tábla urai.

Elől szóltak a dobok és a trombiták. Szelíd szellő vitte a hangjukat a part felé, fölfújva a papi csónak felett a baldachint, amelynek arany bojtján és hímzésén, éppen úgy mint a lengő zászlók sárgaréz keresztjén visszfények lobbantak fel. A hajók csendben siklottak. A magas öreg nyárfák és fűzfák, a kertek virágzó almafái a bal parton ünnepélyesen

úsztak el mellettük. A háttérben a Malá Strana fölött a Hradcsán emelkedett fenséges, csöndes szépségében. Zengő visszhang szállt a Vltava fölött, amely részben árnyékba borult már, részben azonban még áramló, hunyorgó, nedves fényektől és a csillogó haboktól világított.

Helenka, ahogy a folyónál megállt, elbámult; most még kevesebbet törődött avval, amit Santrucsekné jámbor buzgóságában magyarázott neki, főként, amikor a csónakok menete megjelent s a víz fölött, a part felé s még messzebb a városig, zengő harsonaszó szállt s a hidon túl mozsarak dördültek meg. A zene és a lövések fölizgatták; de aztán már csak a kidíszített hajókat nézte, hogyan közelednek, milyen csendben mennek el előttük, mint az álomlátás s torpannak meg a város alatt, közvetlen a Károly-hídnál, ahol Nepomuki Jánost a vízbe dobták, a szent szobor alatt, amely körül a színes gömbökben viaszgyertyák és mécsek égtek. Két, három mozsár dördült el utoljára még, s az utolsó harsonaszó szállt fölfele az emberektől megszállt híd felé. Aztán csönd. A tömeg a hidon, a parton feszült várakozásban hallgatott.

A ladikokon ezalatt jövés-menés. A zenészek állványaikhoz álltak vagy a fiúk mellé, akik a nyitott kottát tartották nekik, nagy énekesek s apró énekes fiúcskák nyúltak a kotta után. A tonzúrás, fehér csuhájú karmester megadta a jelet. „Az énekhanggal elegy zene", egy énekes litánia boldogságos Nepomuki szent Jánoshoz, kezdetét vette. Helenka idáig soha ilyen zenét és ilyen szép teljes éneket nem hallott. Elfelejtette, hogy ez római litánia; csak az énekeseket hallgatta és nézte, fehér vezetőjüket, ahogy a kezét hányja, s a zenészeket figyelte. Volt ismerős is köztük: de ebben a tömegben, ilyen távolságról Jirzsit nem vehette ki.

Lejátszották, végigénekelték; egy kis csönd, aztán új mozgolódás a csónakokon. Helenka látta, ahogy a hangjegyfüzeteket összecsukják s újakat osztanak ki s megint készenlétben állnak, a zeneszerszám a kezükben. De most már nem a fehér pap adott jelet; a helyén egy kisebb, parókás, feketekabátú férfi állt, az orrán pápaszem, maga a szerző, Simon Jan Jozef Brixi, most dirigens is. Egy pillanatig feje fölött tartotta a pálcát, aztán lehúzta, a kar fürgén belevágott s fürgén játszotta *pro pompos gloriae divi Joannis*-át. A szerzemény szépen hangzott. Játszottak, s a húros hangszerek és

flóták, oboák, klarinétok és dobok egyszerre csak elhallgattak, csak a négy vadászkürt, — akkor még ritka hangszer — játszotta tovább maga a nagy szólót. Lágyan, szinte fátyolozottan szállt kedves, megragadó hangja a folyó fölött, az utolsó fénysugártól ragyogó friss levegőben; a jól hangzó dallam, kevéssé templomi és kevéssé jámbor, de szívélyes és kedves, mindenkit elbájolt. Amikor az erdei kürtök utolsó hangja haldokolva szállt a parti öreg lombos fák alatt a szürkeségben, mégegyszer megszólalt a többi hangszer kara. Gyorsabban, hevesebben játszottak, teljes fortissimo, a dobok zajosabban döngtek, sötét viharként dübörögtek, míg végre Brixi utolsó kézmozdulatára, akinek a csigás parókája csak úgy reszketett, egyszerre minden elhallgatott.

A híd íve fölött, lenn a partokon, az ablakokban mint hirtelen zápor, csattant föl a taps. Mindenütt tapsoltak, újra és újra, a hidon, mindenfele. Eltartott egy darabig, amíg a lelkes ünneplés abbamaradt. Utána ismét új szám a hajókon. A *Regina coeli*-t játszották s énekelték el.

Ezalatt a levegőben már kialudt a fény, a színek árnyalatai sötétebbek lettek, a balpart árnyai elfeketedtek s a folyó fölé borultak. A májusi alkony szürkeségében a Mária-himnusz zendült föl. A híd lámpásai, amelyek a nappali fényben eddig halványak voltak, fölragyogtak, izzani kezdtek, a színes gömbök kigyulladtak, lenn a ladikokban fáklyák lobbantak fel, amelyeknek vörös fénye ott reszketett a folyó hullámaiban. A *Regina coeli* elhangzott, a harsonák megint megszólaltak, lövések dördültek el. A csónakok visszafordultak; elől megint trombitaszó és dobszó. A zászlók csendesebben csüngtek, a fáklyák rőt lángja, amelynek a füstje a ladikok felett a vizen lefele szállt, visszafele tartott a cyrusiak kolostora felé.

A tömegben zaj, lárma, kiabálás. Akik egész órákat álltak s türelmesen vártak itt a napon, egyszerre, mint amikor zsilipet húznak föl s a víztömeget nekiengedik, — a hidon és a parton levők is — mind megindultak a helyükről. Emberek lavinája. Tolongtak, nyomakodtak, lökdösődtek, rákiáltoztak egymásra, átkozódtak, rikoltoztak, mintegy beékelten, vad zsúfoltságban.

Santrucsekné elkapta Helenka kezét s rákiáltott, hogy húzódjék hozzá. Bevergődtek a Klementinum melletti utcába. Ott azonban a heves ár szétszakította, elsodorta őket s mind-

egyiküket másfelé vitte. Helenka egy ismeretlen utcába került, csúnya házak, mocskos, gyatrán világított boltok közé. Kezdetben meg-megállt, Santrucseknét keresgélte, de látva, hogy hiába, továbbsietett; félt, hogy esetleg még jobban eltéved s későn ér haza. Az Óváros főterére igyekezett, onnét, azt gondolta, eltalál már. Jobbfelől egyszerre nagyobb térség, fölötte hatalmas épület homlokzata s szemben vele a tér túloldalán templom. A templomnál megállított egy asszonyt s megkérdezte, hol van s hogy juthatna el a nagypiacra.

— Ez tavi szűz Máriának a temploma, itt szemben vele az a szent Kelemen kollégium, erre menjen a piacnak, kisasszonykám, a szent Lénárt templom felé, onnét jobbra vagy balra, no, de hisz akkor már eltalál.

Helenka továbbsietett; nagy igyekezetében a szent Lénárt templom mögött balra tért, s a szent Miklós templomhoz jutott, a benedekrendiek kolostora mellett. Itt az óvárosi piac térsége tárult ki előtte, amelyet nem ismert azonnal föl. De a Krocin-szökőkút, a fa alatt a katonai várta s odébb oldalt a pellengér eszébe juttatták. Föllélekzett; ismerősebb helyen érezte magát s világosabbon is. Itt a városházán s a Zseleznáés Celetná-utca sarkain lámpások égtek. Egyenest a Goltz gróf háza felé indult, amelyre a Tyn templomról azonnal rátalált; itt egy pillanatra megállt s körülnézett, merre mehetne tovább.

Balfelől ebben a pillanatban gyors lépésekkel közeledett valaki. Nem nézte meg; de az rátekintett s azonnal megállt, közvetlen mellette; egy sápadt arcú, feketeruhájú ifjú, a hóna alatt hegedű, a fiatal Jirzsi Brzsezina. Helenka meghökkent, Jirzsi mégjobban. A Dusná-utcából jött, a cyrusiak kolostora felől, ahol a ladikból kiszállt. Egyedül jött, mert Hubátius néhány szomjaskedvű zenésszel a kocsmába vette az útját.

— Helenka, — szólt rá meglepetten — maga itt?

— Eltévedtem. — Elmondta, honnét jön, hogy jutott egész idáig. — De most már eltalálok, — tette hozzá — erre balra, — mutatta a kezével — azután egyenest.

— Nem, aztán megint jobbra. — Jirzsi egy pillanatra elhallgatott, majd habozott, de tüstént határozott is. — Megmutatom, megint eltévedhetne.

Helenka örült a készségnek. Szívesen fogadta s rögtön meg is indult. Jirzsi azonban a hirtelen elhatározása után

szégyent érzett, zavarba hozta, hogy a lány oldalán kell lépkednie. Kezdetben rá sem nézett; mintha csak az útra vigyázna, maga elé meresztette a tekintetét. De amikor Helenka megkérdezte, hegedült-e ő is a hajón, mert nem látta, nem lehetett kivenni, s elmondta, hogy ilyen zenét és ilyen éneket még nem hallott soha, hogy milyen csudálatos volt a folyóról a csónakokat s az egészet nézni, Jirzsi feléje fordult.

Kapott rajta, s rögtön Brixi szerzeményére tért, volt miről beszélnie. Dícsérte a hangversenyt, főként azt a vadászkürt szólót.

— Eszembe jutott a bátyám, ha az hallotta volna — csúszott ki véletlen Helenka száján. De rögtön meg is torpant s csodálkozott, amikor Jirzsi ráhagyta, hogy neki is eszébe jutott, nem ma, hanem akkor, amikor Hubátius úrral és Szvoboda deklamátorral erről a szerzeményről beszélt. Ő is betért a Castulus-utcába, noha itt már megállhatott és visszafordulhatott volna. De nem is gondolt rá s nem törődött vele, hogy jó messze elment már. Most, hogy így beszédbe ereszkedtek, fölmelegedett, csendes örömet érzett ettől a beszédtől s az esteli úttól. Még sohasem lépdelt így. Elfeledkezett a környezetről, az időről. Végre is Helenka állt meg s mutatott maga elé, hogy ott van a szent Castulus, látja a tornyát. Ő maga is meg volt lepve, csodálkozott, hogy olyan közel van már.

— Benézhetnék még egy kicsit nagymamához — mondta Jirzsi mosolyogva, de az is fölvillant benne, hogy nagymama mit szólna. — Most már odatalál?

Helenka megköszönte, jóestét kívánt s gyorsabb léptekkel ment tovább. Jirzsi utána nézett, amíg eltűnt a sötétben, aztán hazasietett. De mintha folyton mellette lett, mellette lépdelt volna, karcsún, sudáran; hangja a fülében csengett, látta az arcát, ahogy néhányszor felé fordult. Ez a találkozás és ez a kísérés olyan esemény volt a számára, amelyre otthon is visszagondolt, főként, amikor vacsora után a szobácskájába vonult.

Brzsezináéknál ezen az estén különösen eleven volt az élet, a nyírfaágakkal, gallyakkal díszített kapualjban és a bolthajtásos söntésszobában is. Minden asztal tele; kettőnél csupa diák, többnyire jogászok, a sarokban Zsufnicska is ott van már a lanttal. Mindenütt a szent János-ünnepélyről beszéltek, főleg a zenés hajókázásról. Az öreg Kubicsek elma-

gyarázta, hogy Plzenyből is van itt egy nagy zarándoklat, a plébános vezeti, meg még néhány búcsús csapat; általában, hogy ebben az évben sokkal több a zarándok, mint tavaly.

— És még több lesz, meglátja, évről-évre, — bizonygatta Flórián Mariának — mihelyt Rómából megjön az írás, hogy a pápa boldogságos Nepomuki Jánost szentté nyilvánítja.

— Mit! Minálunk már szent! — vetette oda élesen a szomszéd asztaltól a vad Jirzsi Kocourek.

— Nem is hinné, — szólalt meg a kövér szomszéd, egy gabonakereskedő — hogy Csehországban szent János nem mindenütt szent még. Vannak olyan bárányok. Most voltam Kamenicében, az ispán ott beszéd közben elmondta, hogy milyenek a jobbágyai, épp elég parasztnép van, aki Huszt, ezt az eretneket szentnek, cseh vértanúnak tartja; egy öreg paraszt beszélte, hogy mi, katolikusok azért tiszteljük annyira Nepomuki Jánost, hogy az milyen szent, mert el vagyunk bolondítva, Husz János az, aki egész Csehországban szent volt, de a papok, már mint a mieink, a katolikusok, ebből a Jan Huszból Nepomuki Szent Jánost csináltak.

— Barmok! — kiáltott fel vadul Kocourek. — Eretnek, paraszt csőcselék, mért nem ütött a pofájára?

— De hisz én nem a paraszttól hallottam, az ispán mesélte.

— Nem tesz semmit! El kellett volna kapni, az ispán is érdemelne valamit, amiért nem büntette meg.

— De hiszen kihallgatta, de mit tehet, a paraszt azt mondja, nem tud semmit, részeg volt. Az azonban igaz, hogy Rómában folyton halogatják a szenttéavatást.

— Kegyelmed nem ért ahhoz! — förmedt rá Kocourek, hajdani papjelölt, később kántor, most pedig varga. — Ez egész pör, mégpedig milyen! Kanonizációs eljárás. Ott az ördögnek is megvan az ügyvédje s az úristennek is megvan.

— S azokat az ügyvédeket mi fizetjük — súgta oda Flórián Mariának Szamecseknek.

Eközben megpendültek a húrok; Zsufnicska elkezdte az előjátékot s tekintettel a beszédre, komoly énekbe kezdett:

Virágzik a Fehérhegy...

Kocourek ugyan rákiáltott, hogy hallgasson, nem tudnak beszélni, de a diákok biztatták, hogy csak énekeljen s

maguk is segítettek neki. Zsufnicska lantkíséretével tele hangon zendítettek rá:

Téli király kihirdeti,
Övé lesz a győzelem,
Nagy ágyúit meregeti,
De az óra, mit terem!
Miksa Mária nevét kiáltja,
Győzelem, győzelem, végig a cseh földön.

41

TOMÁS a következő vasárnap még jobban sietett Helenkához, mint máskor; kíváncsi volt, hallani akarta, milyen volt az a szent János ünnep, amelyre el kellett mennie. Azt remélte, hogy a húga kényszeredetten fog beszélni róla; de nem volt egészen úgy. Kiérezte, hogy a látvány, a zene és az ének is tetszett neki, de ő maga is feszülten figyelt, amikor a vadászkürtszólót mesélte, s hogy a fiatal úrnak ő is eszébe jutott, meg hogy hogyan mutatta meg Helenkának az utat. Végül is azonban azt mondta szomorúan, bár inkább ne vinnék Helenkát erre a szemfényvesztésre, s gondterhesen emlegette az otthonukat, az apjukat, hogy Kis miért nem jön még.

Megjött a következő héten s megint Helenkát kereste föl. Amikor a kis szolgálólány hírül adta, hogy lenn valami zsidó áll s utána kérdezősködik, nagy sebbel-lobbal szaladt le a lépcsőn. Lázár Kis várakozott a kapuban. Mezrzsicsből hozott üdvözletet, a nagymamától, nagybátyjától s határozott hírt Machovecről is. Elmondta, hogy Mezrzsicsen Klanec bácsinál megszállt egy „testvér", állítólag valami órás, az számolt be róla, hogy Machovec szökése közben ott Jicsin körül bújkált annál a vadásznál és más testvéreknél is, hogy állítólag soká bújkált, mert mindenütt hajszolták s a határon veszélyes volt az átmenés. Csak ősszel jutott el szerencsésen Zittauba, de ott kezdetben rosszul ment a dolga, főleg télen, mert nem tudott semmiféle megélhetést szerezni,

csak tavasz felé kapott kertészi állást egy úrnál, s hogy egészséges, de folyton rájuk gondol, a gyerekeire, hogy szabadulhatnának ki ebből a börtönből, meg hogy eljön értük és kiviszi őket, de ha netalán nem tudná, legyenek készenlétben, amíg üzen, vagy értük küld.

Helenka a legjobban annak örült ebből a hírből, hogy biztosat tud az apjáról, megmenekült és biztonságban van. Az azonban hogy értük jön, homályos nyugtalanságot keltett benne. Egy pillanatra megijedt, ha nem is tudta rögtön, hogy miért. De aztán megint örült már, hogy milyen boldog lesz Tomás, ha apja uráról mesél majd neki...

Nemsokára megint istentiszteletre kellett mennie, úrnapjára, először föl a várba a szent Vitusba, s megint Santrucsekné kíséretében. Volt min bámulnia megint; ismét új világot látott meg, hihetetlen pompát, az arannyal teli oltárok, égő viaszgyertyák, szentképek, virágok fényét, a ragyogó menetek, papi ruhák, uraságok, parádés katonák, aranyozott kocsik, prémmel szegélyezett ruhájú inasok, hajdúk, drága szerszámú paripák pompáját. Nem jutott eszébe sem nagymama a sötét szobácskában, sem a testvérek éjjeli összejövetele a sötét ligetben két-három lámpás világánál. Elvakultan nézte s mintegy kábulatban tért haza, két megszentelt koszorút hozva, egyet az öreg Lerchné asszonynak, a másikat magának. Meg kellett tartania s fölakasztania a kamrácskájában. S nem volt ellenére. A koszorú mezei virágokból volt, amilyenek náluk otthon is nőnek, örült neki, s olyan szép is volt a falon.

Aztán búcsú búcsú után. Egész héten át tartottak Prágában. A második még az ünnep napján az Állatvásártéren, az Úr teste templomában, másnap a Havas Istenanyjánál, szombat délután a várban a Loretában, vasárnap a Tyn templomban, délután a Szent Júliában, s a Malá Stranán a karmelitáknál, hétfőn a szent Tamásban, kedden a szent Jindrichben, szerdán a jezsuitáknál, a Kőhíd közelében, csütörtök reggel a Sztrahovon, az utolsó ugyanezen nap délutánján a Hiberni atyáknál.

Helenka Santrucseknétől előre tudott már ezekről az ünnepségekről; az egyikre maga is szívesen elment volna, nem magáért az ünnepségért, hanem a helyért, ahol tartották, a Loretán. Erről már otthon Szkalkán is hallott Mladota

kisasszonytól, amikor Lhotszky úr Prágából a koronázásról visszatért, hogy milyen szép abban a Loretában. A nagyságos kisasszony, amikor Helenkával maga volt, vagy amikor télen hímezgettek, beszéd közben később is rátért még néhányszor erre a Loretára, amelyre nyilván szívesen emlékezett. De Santrucsekné oda nem vitte el, noha ő is magasztalta a Loretát, különösen a harangjátékot: istenem, az azt a gyönyörű.

De egyre még Helenkának el kellett mennie ezek közül az ünnepségek közül, vasárnap a Tyni székesegyházba. Ennek a napnak a reggelén Tomás is bejött váratlanul egy vincellérrel, aki az őre volt s vigyáznia kellett, hogy Tomás tényleg az úrnapi körmenetre megy-e, amelyre a szőlőbeli missziónárius küldte; főképp Tomás kedvéért jött el a szőlőbe hozzájuk. Tomás nem szívesen indult útnak. Nem volt kedve oltártól oltárig járni. A vincellér azonban, amikor látta, hogy vannak kísérői, nem vigyázta többé. Santrucsekné azonban egy lépést sem tágított tőle és Helenkától, közlékenyen mutogatott és egyre beszélt nekik, úgyhogy mindent meg kellett figyelniök, főként az oltárokat és papokat. Tomás rögtön az út elején azt latolgatta, hogy szabadulhatna meg tőle.

De csak az ünnepség végén sikerült, a csődületben, amikor mindenki elszéledt. Nem volt ugyan olyan tolongás, mint azon a zenés előadáson a Kőhíd alatt, nem kellett volna Santrucseknét elveszíteniök; de elvesztették. Tomás alkalmas pillanatban elkapta Helenka kezét s betört az embergomolyba. A Tyni utcára szöktek. Annak a zegzugain siettek tovább, megkerülték görbén kiugró házainak a sarkait, eltűntek az utca fölötti ívek homályába. Tomás azonban egyszerre megállt s meglepetten, elhűlve nézett az öreg emeletes ház felé, amelynek a földszintjén egy vendéglő volt, amely most ünnep idején be volt zárva.

Ennek a háznak a kapualjából; nem a vendéglőből, kicsiny, száraz emberke jött ki éppen egy nagyobbal; mindkettőn polgár-ruha és paróka. A kisebbik valami kendőbe takartat hozott a hóna alatt, mintha egy kis láda lett volna. A kapu előtt mindketten megálltak s beszéltek valamit.

— Nézd csak, Helenka, nézd azt a két embert, a kisebbik, látod, az a kisebbik, sovány — figyelmeztette Tomás foj-

tottan, hirtelen felindulásában. — Ez ő, tudod — s megfogta Helenka karját.

— Kicsoda?

— Az, aki ott volt nálam a szőlőben, aki azt a könyvecskét... Gyere. — A két férfi felé sietett, akik szintén megindultak. Helenkát nem engedte el, kézenfogva vitte. Ahogy ahhoz a kettőhöz odaértek, köszönt s önkéntelenül megállt. Az a sovány kis ember, Szvoboda deklamátor, rájuk emelte a kék szemét, amely a hirtelen meglepetéstől már tovább is rebbent. Tomásra szegezte, aztán Helenkát nézte meg, majd nekieredt; Tomás üdvözlését mintha észre sem vette volna. De alighogy megindult, visszanézett; s észrevéve, hogy Tomás és Helenka nem leplezett meglepetéssel néznek utána, azonnal megfordult és a szűk utcában az ezidőtájt sűrűn arrajáró emberek közt gyorsan és könnyen eltűnt.

— Ő volt az! — ismételte meg Tomás.

— Nem tévedsz?

— Nem tévedek, bizonyosan nem.

— De ő nem ismert meg téged.

— Lehet, vagy nem akart szólni. De ki az, kicsoda?

— Nem a búcsún volt. Onnét jött ki, abból a házból.

— De nem a vendéglőben volt, az csukva van. Nem lehetett ott, tán itt lakik. Gyere, megnézzük.

Bementek a kapualjba. Hosszú volt s homályos. Túl rajta szűk, piszkos udvart láttak, afölött balra erkélyeket, jobbra a szomszéd ház ablaktalan, befüstölt fala, hátul pedig az udvar végében rézsút egy zsindelytetejű korhadt, alacsony épület. Néhány ember jött ki onnan, két férfi, két asszony, a ruhájuk után prágaiak. A Machovec-gyerekek mellett jöttek el, megnézték őket, az egyik férfi meg is állt és megkérdezte, mit csinálnak itt, várnak-e valamit. Tomás rögtön megfelelt, hogy nem s gyorsan megfordulva, elment Helenkával.

A következő vasárnap Helenka hiába várta Tomást; csak két hétre rá jött el. Helenka, ahogy megpillantotta, rögtön tudta, hogy híre van. Azzal jött, hogy megmagyarázta, a múlt héten miért nem jöhetett el.

— Készültem már, de ahogy kijöttem a szőlőből, megállított...

— Az az ismeretlen polgár — vágott a szavába Helenka mohón.

— Nem, nem az, hanem egy vincellér, de nem a mi szőlőnkből, hanem máshonnét való idegen. Hogy honnét, nem mondta meg. A nevemet kérdezte s hogy rám vár. Szeretne beszélni velem. Mondom, a városba megyek a nővéremhez. Mire ő: tudom, hogy ott van a húgod. De a városba nem megyek be veled, ott nem tudnánk kellően beszélgetni; emberek közt nem megy. Gyere velem ide, a szőlők közé. Nem volt kedvem; gondoltam, mit akar ez az idegen ember; de amikor megkérdezte, megvan-e a Kleych imakönyve, amit egy bizonyostól kaptam, láttam, hogy alighanem testvér. Mondom, a könyv megvan, úgy kaptam valakitől, de nem tudom, kitől, ő tudja-e. Mire ő: Azt nem mondahatom meg neked.

Helenka egyre feszültebben hallgatta.

— A vincellér látta, hogy csodálkozom s azt mondja: Ne félj semmit, azt a könyvet hittestvéred adta, jó testvér, hidd el nekem! Így aztán elmentem avval a vincellérrel, a szőlők közt mentünk, aztán kikanyarodott föl, a földekre, ott leültünk egy vadkörtefa alatt a partra. Eszembe ötlött, hogy talán szimatolni jött, de hát tudott a Kleych-féle imakönyvről; amikor aztán hallottam, mit és hogyan beszél, megbizonyosodtam. De hogy mi a neve és honnan való, azt nem mondta meg.

— Tán ő sem bízott benned.

— Azt talán nem, de nagyon óvatos volt. A jezsuitákról beszélt kegyetlen dolgokat, hogy mennyire üldözik, az a két szőlőbeli főleg, a testvéreket, ahogy már meséltem is neked. Aztán fölkelt s azt mondja, nézzek körül. Kikúsztam utána a partra, onnét mutatott meg mindent. Az egész Prágát látni lehetett s körül is mindent. Minden irányba mutogatott, ahová nem is lehetett ellátni, a folyón túli falvakat is megnevezte, ott Liben és Troja felé mindenütt vannak szőlők, aztán megint Szmihovot, Michel felé Pankrácét; miközben a nevüket elsorolta, elmondta, hogy Prága körül vagy három mérföldnyire sok száz szőlősgazda él a szőlőkben és köztük sok a magunkfajta. Időnként csoportokba verődnek s istentiszteletet tartanak. Egyszer csak hozzámfordult és megkérdi,

nem kívánkozom-e közébük az úr szaván épülni, azért jött. Én meg azt mondom, hogy igen.

Helenka meghökkent, félelem fogta el; csendesebb hangon rögtön megkérdezte, nem fél-e, s övele mi lesz.

— Te nem jöhetsz, most legalább is nem; messze van a szőlőkben valahol, nem is tudom, hogy hol. Azt mondta, értem jön, jelet beszéltünk meg. De téged is említett.

— Ő?

— Azt mondja, a húgodról, már mint rólad is gondoskodunk.

— Hogyan? — vágott a szavába Helenka mohón, de aggodalmasan, nem minden félelem nélkül.

— Kérdeztem, de erre nem mondott semmit, csak azt, hogy most rögtön nem lehet...

Amikor Helenka Tomást a ház elé kikísérte, nem tért vissza, mint máskor a nagyszobába, hanem a kamrácskájába ment. A bátyja nagy gondban hagyta, különös gondolatok közt, amelyek magányba kergették. Az az egész titokzatos híradás, amit bátyja a parókás polgártól s a vincellértől kapott, fölizgatta kíváncsiságát s titkos félelemmel járta át. Ha Tomást egy titkos összejövetelen, a szőlőkben megfognák s börtönbe vetnék... S most már vele is gondolnak; hogyan, hová akarnák elvinni? Félelemmel gondolt rá, de rögtön szemrehányást is tett, nagymama nem ijedne meg, az még küldené is. Megrendüléssel, belső lelkiismeretfurdalással pillantott a szentek képeire, amelyeket P. Dánieltől kapott, a viaszbáránya a zászlócskával, a kis úrnapi koszorúra.

Nem sok idő múltán megint római istentiszteletre kellett mennie. Lerchné asszony tudomására adta (Loyolai szent Ignác nyolcada volt), hogy Santrucseknével a szent Ignác kápolnájába megy, a jezsuita kertbe, vecsernyére. Jirzsi előtt mondta, aki épp akkor lépett be. El is indultak rögtön másnap. Santrucsekné Helenkát az irgalmasok kolostora és a cyrusiak rendháza mellett a malástranai révhez vezette. Az átkelés a széles folyón, az emberekkel, férfiakkal és asszonyokkal teli hatalmas kompon, Helenkának szokatlan dolog volt, Santrucsekné megint bőbeszédűen magyarázott és mutogatott, főként fönt jobbra a másik partra, ahol a lejtő lábában, egész a folyóknál, a szőlőkből szent Mária gömbölyű

kápolnája fehérlett ki, hogy Helenka nézze csak, ott volt mit bámulni, amikor zarándoklaton ott jártak, az azt a gyönyörű.

Helenka arra nézett, de a pillantása rögtön megint balra siklott a Malá Strana, a Hradcsán s közvetlenül a jezsuita kert szélén, a túlparti magas lombosfűzek s az öreg nyárfák felé, amelyeknek terebélyes koronái a párás nyári délután heves fényében fölizzva ragyogóan nyúltak oldalt s a magasba.

A hangos beszédtől és nevetéstől zajló bárka átkelt a folyó áradó, ragyogó ezüstjén, s az öreg fák hűvös árnyékában állt meg, amelyeknek hatalmas ágai helyenként egészen a víz szintjéig hajoltak. A komp gyorsan kiürült. Az emberek egy része a kisebbik városba sietett, a nagyobbik rész azonban jobbra a nem messzi jezsuita-kert felé. Faragott homokkő kapuja fölött jobbra-balra homokkő piramis. Köztük az oromzat ívén szent Ignác szobra, körülötte csupa örökmécs. Két hársfa hátteréből tündökölt, villogott elő, koronájuk kinyúlt a kapu mögül, és festőien terjesztette ágai hálóját a fény ragyogó árjában a kertfal és a kapu fölé. Lent azonban a vasrácsos, szépen vasalt ajtajú kapuban, s mögötte: lombos fák zöldes homálya, főként a hársfasorban, az út mentén, amely a fasor végén fehérlő kápolnához vezet.

Ahogy a kapun bementek, Santrucsekné rögtön azt mutatta Helenkának, aztán nyomban megint jobbra, a folyó felé mutatott, ahol a fák mögül vörösen tűnt át egy téglatető, ott van a tisztelendő páter urak nyaralója, a lusthaus, amellett van a kút, annak van aztán vize, ó, nézzen csak körül, ez azt a gyönyörű. Rögtön a kápolnához ment vele, melyhez félkör alakú kőlépcsők vezettek föl. A nyitott szentély homályából csendesen ragyogtak ki az oltár viaszgyertyasorai. Benn már énekeltek.

A vecsernye után megint úgy volt, mint tavasszal, az után a szentjánosi ünnepség után. A gyorsan kitóduló s az egyetlen ajtónál tolongó tömegben Helenka elvesztette Santrucseknét. Most azonban nem ijedt meg, amikor egy ismeretlen tájon egyedül találta magát. Egy ösvényre jutott, jobbra a fő fasortól. Ezen haladt, azt gyanítva, hogy kijut a kapuhoz s ott bizonyára megtalálja a kísérőjét. De egyszerre csak elvesztette a szabad kilátást. Jobbra balra egyenesre nyírt magas mogyoróbokrok zöld fala; mögülük egyenlő tá-

volban fiatal fák koronája, amelyeket késsel s ollóval hol kocka, hol kúp formára alakítottak. A két fal az ösvény végén félkörben futott össze. Ebben a zöld aszpiszban egy kőpad állt, az is félköralakú. Helenka meglepetten állt meg; az elhagyott csendes hely kedvére volt, a kis pad elbűvölte. Nem ment tovább, leült, egy pillanatra csak, hisz Santrucsekné nem veszíti el őt, a kapuban biztosan bevárja. De éppen csak hogy leült, már föl is kelt s elvörösödött. A „fiatal urat", Jirzsit pillantotta meg.

Tegnap óta, mióta nagymamánál meghallotta, hogy Helenka ide jön, erre a kertre gondolt; nyugtalanul, önmaga, a hirtelen vágya ellen védekezve, hogy ő is elnézzen ide. Nem akarta, szégyelte magát, odázta, még reggel is azon volt, hogy otthon marad. Délután azonban, amikor a vecsernye ideje közelgett, nem bírta ki. Valami kihajtotta a házból, nekiiramodott, a folyó irányába sietett; amikor azonban a révhez ért, meglassította lépéseit s körülnézett, nem áll-e ott Helenka Santrucseknével. A bárkába nem mert volna velük együtt szállni. De amikor nem látta őket, beült. Közben olyan érzése volt, mintha valami meg nem engedett dolgot követne el.

A kápolnában ott állt a tömegben s nem törődött az oltárnál a pappal, szórakozottan imádkozta a többiekkel a litániát. Nyugtalanul nézett körül s nyomakodott, hogy előnyösebb helyre jusson. A szeme kutatott, kutatott; de csak egészen az áldásnál pillantotta meg Santrucsekné nagy fehér főkötője mellett a friss leányfejet, sötét hajában a hajadoni pántlika, amint, nem jámboran előre hajolva, hanem eltűnődve, komolyan pillant maga elé. S már nem törődött semmivel maga körül. Látott, de nem vett észre semmit. Az oltárnál megcsendült a csengő, a pap éneklősen imádkozott valamit, a tömjénfüst kék gomolyai sebesen szálltak fel s könnyű fátyolként lebegtek el a viaszgyertyák lángja előtt és sötétítették be a gazdag, buja diszű arany keretben az oltárképet. A tömegre áldását adó öreg pap kezében fölvillant fehér ostyájával az arany szentségtartó; az emberek letérdeltek, keresztet vetettek. Jirzsi máskor térdre esve a mellét verte volna s mélyen lehajtja a fejét; de a pillantása most ezalatt a szertartás alatt is lopva Helenkát kereste.

Még egy utolsó ének, aztán az elvonulás mozgása-zsibaja.

Jirzsi, amikor Helenka az ajtónál a tolongásban eltűnt előle, sietve nyomult kifelé; amikorra a lépcsőre kijutott, Santrucsekné fehér főkötője lent fehérlett a fasorban előtte. Az asszony állt, várt, tekingetett. Ugyanakkor Helenka is fölvillant a fasorból jobbra ágazó gyalogúton.

Éppen csak fölvillant, már el is tűnt a bokrok mögött. Utána eredt, míg végre a kis padon meglátta. De most megrémült, hogy mit merészelt, utána jött.

Helenka fölkelt, egy pillanatig habozott, aztán megindult. Üdvözölte s bizonytalan mosollyal mondta, amelynek a zavarát kellett volna elrejtenie, hogy elvesztette Santrucseknét, azt hiszi, itt majd megtalálja.

— Láttam őt s magát is, — bökte ki Jirzsi — azt gondoltam, hogy eltévedt.

Tehát szándékosan jött utána. Helenka megrémült ettől a gondolattól, de hirtelen derült, örvendező remegést is érzett. Készségesen elfogadta, amikor Jirzsi ajánlkozott, hogy kikíséri, erre nem jutna el a kapuhoz.

Lassan haladtak a már árnyékba borult falak között; fölöttük, a fák koronái közt, a fehér kápolna zsindely kupoláján az utolsó reszkető fény. Olyan volt, mintha egy más világon lettek volna; maguk mentek a homályosodó zöldben és csendességben. Senkivel nem találkoztak, csak a távolodó hangzavart lehetett hallani. Hallgattak, de ez a hallgatás nem volt nyomasztó. Öntudatlan, édes vágy szólt benne, amelyben megvolt az első közelebbi találkozás bája, a fiatal szívek első mámorosodó mozdulata. Jirzsi, mint valami látomásban, mindent megváltozottnak, ragyogóbbnak, szebbnek látott maga körül. Helenka kérdezte meg végre, hogy merre van a kapu.

— Itt egy kicsit odébb, most jobbra térünk.

Ahogy befordultak s a zöld lombkapu boltja alatt megálltak, Helenka maga elé mutatott az ösvényre, ahol egy nagy fehér főkötő fehérlett.

— Santrucsekné — bökte ki hirtelen ijedelemmel.

— Vágjunk elébe erre, — mutatta Jirzsi — a kapunál összetalálkozunk vele.

Szívesen ment volna, ahogy Jirzsi jelezte, ki is akart már lépni, de erőt vett magán.

— Kérem, ne. — Félelemmel és esdeklőn nézett rá. —

Santrucsekné az, majd magam megyek, Jirzsi úr, jobb lesz úgy, magam megyek. — A hangja izgatott volt.

Jirzsi meg volt lepődve, kellemetlen zavart érzett, de azért tetszett is neki, hogy így határozott, s a leány pillantása és reszkető hangja meghatotta.

Nem ellenkezett, engedelmeskedett. Látta Helenkát a fák és bokrok közt elhaladni. Mint a magányos őz, könnyed léptekkel szaladt, karcsú volt, szép növésű. Jirzsi egy ideig utána nézett, aztán gyorsan nekivágott az ösvénynek, amelyen elébük kerülhetett. Amikor a hársak alatt a kapun kilépett, ott látta Helenkát és Santrucseknét a kompnál. Valami arra sarkalta, hogy utánuk menjen, még időben oda érhetett. De Helenka hangja csengett a fülébe, milyen reszketőn kérte a kertben, hogy maga megy, jobb lesz úgy. Ott maradt, úgy nézte, hogy lép a bárkába, hogy száll át a vizen, míg a kiözönlők tömegében el nem tűnik.

Santrucsekné az öreg Lerchné asszonynak otthon aztán bőbeszédűen és körülményesen elmagyarázta, hogy az volt csak a gyönyörű, ott a kertben, az áldásosztáson, de hogy mi volt ott aztán, amikor Helenkát megint elvesztette s hogyan akadtak össze.

— No, ez alkalommal nem volt már mit félned — fordult Lerchné asszony Helenkához.

Helenka akkor, amikor a szent János ünnepségekről megjött, mindent elmondott, azt is, hogy a fiatal úr hogyan mutatta meg az utat neki. Most azonban hallgatott, csak azt hagyta rá, hogy nem félt, nem volt megijedve. És titokban önkéntelenül fölsóhajtott.

42

Jirzsi nem vitette át magát az óvárosba. A komptól, nem törődve az úttal, visszafordult. Egyszer csak megint a jezsuita-kertnél állt. Kovácsolt rácsa bezárva, a szobor örökmécse fölötte kialudt, a kapunál a hársak elsötétedtek, szerte a kertben sötét. Csak a homályos hársfasor halmán világított a bezárt, elcsendesedett kápolna. Jirzsi benézett a kertbe, nézte s Helenkát látta megint.

Amikor a kaputól visszahúzódott, nem is gondolkozott, csak ment egyenest tovább, a kompról megfeledkezett.

Este volt már. Kertek előtt haladt el, utcácskákon, egy árkádnak a sötétsége esett rá, aztán megint egy szabadabb utcán lépdelt. Itt-ott emberek ültek az ajtók előtt, vagy a nyitott ablakban. Meleg volt, sőt fülledt. A vendéglők kivilágított ablakai mögött, a kapualjakban zaj, ének és hárfa vagy hegedű hangja. Jirzsi elment mellettük, észre sem vette az embereket, akikkel találkozott.

De aztán véletlen egy keskeny ház nyitott emeleti ablaka felé fordult, ahol valaki az ablakban ülve a lantot pengette és énekelt. Az az új dal volt, amelyet az egész Prága egy csapásra megszeretett, otthon, az udvaron ő is gyakran hallotta, hisz apjaurának a legényei fáradhatatlanul énekelték. Addig, mint valami együgyű dolgot, észre sem igen vette, most azonban hirtelen megindulással hallgatta a kellemes baritont a lant kísérete mellett:

Ó te loretai óra,
Az ütéssel mért nem késtél?
Kedvesemtől búcsúzóra
Oly gyorsan mért ösztökéltél?

Jirzsi addig haligatta, amíg csak az ének s a kíséret nyomába ért.

A Malá Strana főterén ocsúdott föl, amelynek a híd s a Sarkantyú-utca felé eső sarkán nagy lámpások vöröses lángja lobogott. A házak előtti folyosókban sötét; fölöttük az újabb barokk s a régibb festett oromzatú, röneszansz házak ablakaiban itt-ott világosság. A térség közepén hosszú épület feketélt, a jezsuita rendház s a szent Vencel temploma. A rendháztól oldalt, néhány mellészorult kisebb épület fölött, a félig felépített szent Miklós templom nagyszerű, félbenálló építménye emelkedett töméntelen állványával az esti égbe.

Jirzsi végignézett a rendház megvilágított ablakainak hosszú során, szemét az állványzat gerendáinak és deszkáinak fekete erdejére emelte s most már gyorsabban lépdelt tovább.

A Kőhíd egészen homályban volt; csak balra Nepomuki szent János szobra alatt hunyorgott öt vöröses lángocska s

odébb a kereszt alatt derengett egy sárga kis lámpás. A pillér fölött jobbra és balra lévő szobrok, Róma győzelmének a jelei és emlékei a cseh nemkatolikusok fölött, sötét fátyolban nyúltak az esti égre. A járdákon alattuk minden zaj elhallgatott, a kolduló diákok jámbor énekei is; a boltok a hídon mind bezárva.

A szoborcsportok, szobrok, szétfolyó, lágyabb vonalaikkal szent titokzatosságban álltak a mély csendben, amelybe háborítatlan zúgott bele a zsilip s két hegedű fojtott hangja, nyilván egy rögtönzött diákhangverseny, valahol a Kampán a fák alatt.

Jirzsi, ahogy az Óvároshoz ért, hirtelen megállt; szemben hatalmas szoborcsoport zárta el az útját. Loyolai Ignác, miseruhában, a szentség magasan a feje fölött, állt ott a földgolyón, a négy világtáj allegórikus alakjai fölött, amelyeken műve, az általa alapított rend uralkodott. Jirzsi megijedt egy pillanatra ettől a szobortól. *„Hic stat quo opem ferente Christiana in fide orbis stat."* Emlékezetében az öreg, őszhajú P. Dániel villant föl ez alatt a szobor alatt, amint az egykori kis diáknak lelkesen magyarázza a feliratot, hogy itt áll az, akinek hatalmas segítségével az egész földkerekség keményen áll a katolikus hitben. Mit mondana most neki, hogy nézne rá, ha tudná, hogy ő, Jirzsi, egy eretnek családból való lányt szemelt ki, vele ment, s ahány lépést tesz, egész úton állandóan őrá gondol.

Hangok zaja s egészséges, szívből jövő nevetés riasztotta fel. A hídtorony boltja alól öt férfi rohant ki. Egy kis vörös lámpás pislákolt sötét alakjaik között. Egyiküket, Hubátiust alakjáról és nevetéséről ebben a homályban is rögtön megismerte. A Malá Strana fele igyekeztek, — Hubátius és a három zenész, ötödik a szerelmes, aki a szerenádra vitte őket. Hangosan beszélgettek, Hubátius újból mélyen fölkacagott. Jirzsi elfordította az arcát, de nem volt szükség rá. Elmentek előtte, észre sem vették.

Elindult, de most már sietett is. Hubátiusra gondolt, hogy nevetne, ha felismerte volna s tudná hogyan és miért kóborolt itt; aztán megint P. Dániel villant föl előtte.

Fönn, az óvárosi városház tornyában megállt az erkély sarkán az éjjeli őr, s ezt énekelte bele az elcsöndesülő, besötétedő főtérbe:

Atya, Fiú és Szentlélek,
Őt dicsérje minden lélek.
Tizet vert az óra néktek,
Tűzre, fényre vigyázzatok,
Nehogy ebből kárt lássatok,
Isten óvja nyugalmatok.

Tovább ment az erkélyen, a másik sarkon újra rázendített. Komolyan szállt a hang az elszunnyadó város fölött.

Ó nagyisten, mindenható,
Őrül téged hív az alvó
Prága községeit lakó.

Kis idővel azután, amikor a két ének az erkély harmadik és negyedik sarkán is elhangzott már, a Zsidóváros szűk utcáján — egyik kezében a pika, másikban a lámpás, — Lemmel Sperk, a zsidó éjjeli őr rohant végig; Lázár Gollerstepper „kávéfőző" alacsony, kopott háza felé tartott, ahonnan rettenetes lárma és kiáltozás tört elő. Két fiatal óvárosi polgár, Antoni Pasewi és Leopold Königsaal féktelenkedett ott, mind a kettő kikeresztelkedett zsidó. Kevélyen jöttek, a kardjukat csörgették, gőgösen rendelték a kávét. Gollerstepper rögtön hozta a csészéket, a cukrot, a kávéskannát, s alázatos szívélyességgel németül jelentette, hogy nagyon jó kávét hoz, ez aztán jó lesz ám, Zbraszláv úr, egész biztos nagyon...

Nem fejezte be. A fiatal Königsaal ráordított, hogy mit nem merészel, hogyan szólítja őt, ő semmiféle Zbraszláv, nem tudja a büdös, hogy Königsaallal beszél, Leopold Königsaallal, a királyi Prága-Óváros polgárával.

A zsidó meglepetve és ijedten kezdett mentegetődzni, hogy igen megszokta már, hiszen Königsaal úr azelőtt Zbraszláv volt, apja ura, Ábrahám Zbraszláv úr ma is itt van a Maiszl-utcában. Elborzadva hallgatott el.

A fiatal Königsaal-Zbraszláv az asztalról, átkok és mennydörgés közt, egyetlen csapással mindent lesöpört, csészét, cukrot, és kannát, úgy hogy azok darabokra törtek, a fiatal Pasewi fölfordította az asztalt és épp úgy kiabált és átkozódott, mint a barátja, aki kirántotta kardját s a rémülten menekülő Gollerstepper után vetette magát. Ebben a pillanatban állta el az útját Lemmel Sperk, az éjjeli őr.

— Jó hogy jössz, ember, — kiáltott rá Königsaal és ki-

rántotta a lámpást a kezéből. — Majd világítok vele, hogy hova bújt az az átkozott, kötélrevaló fickó.

Egy idő múlva Lemmel Sperk pika és lámpás nélkül repült ki a kávéfőző házból; a katonai őrségért rohant, hogy jöjjön segítségére, mert ez a Zbraszláv meg ez a Pasewi a kávéfőzőben mindenkit meggyilkolnak, Gollersteppert keresik, betörtek fönn a kamrájába, kihúzták a kávéfőzőnét, az ágyából kiráncigálták, nem törődtek vele, hogy állapotos s hogy kiabál, könyörög, kegyetlenül meglódították.

Negyedóra múlva az Óváros piacán lévő őrségből három katona, két közlegény s egy ősz tizedes futott ki fehér kabátban, a kezükben nehéz puska és hosszú szurony; vágtában mentek a Zsidóváros felé, Lemmel Sperk velük. Ismerték őt s ő is ismerte őket, a Szikkingeni Damján lovag úr ezredéből valók voltak, amely ezred emberemlékezet óta Prágában „tanyázott", felerészben itt nősült, s a prágaiakkal lett atyafi.

Amikor ez a három katona Lemmel Sperkkel a kávéfőző házból visszatért, Königsaal és Pasewi kard nélkül, megtépdesve, összecibált parókával lépdelt köztük; Königsaal fehér csipkés „kravátlija" vérrel volt átitatva.

Egy utcácskába fordultak be; az Óváros főtere felé tartó lépéseik nagy zajt vertek a kongásukkal.

A sötétbe borult Zsidóváros fölött megint csönd; a kivilágított ablakokból csak itt-ott esett egy vörös fénysáv a nyomorúságosan kövezett vagy kövezetlen girbe-gurba utcácskákra, a tócsákra és szeméthalmokra.

Most Hubátius kvartettjének a hegedűi és fuvolái szóltak bele a langyos nyári éjszakába. Egy szépen hangzó cassatiót játszottak egy elhagyott csendes helyen, a várlépcső alatt, két fának a tövén egy cseréppel födött emeletes ház udvarán. Körös-körül sötét, minthogy a hold nem tudott a felhők fölé kerülni. A fojtott hegedű-kíséretből most ének csendült meg. Hubátius énekelte kellemes hangon:

Nyári szél forog,
Kupido mosolyog,
A kis madár kedvesen csipog.
Visz a gondolat,
Erdőn őzre akad,
Nincs nálam boldogabb.

Amikor Hubátius megismételte hogy „Nincs nálam boldogabb", a vonókat megnyomták, a húrok teljesebben szóltak, a közjáték alatt pedig valahol fönn az emeleten kinyílott az ablak és fölfehérlett benne valami. Megint fojtottabban játszottak, s Hubátius tovább énekelt:

Ó, kedves őzecském,
Ugyan, hová lettél,
Szívemen mély sebet ejtettél,
Hegyekbe futottam,
Őzikém, nyomodban,
Éghöz-földhöz sűrűn fohászkodtam.

A cassatiónak az „őzecskén" és a szomszédságon kívül még egy hallgatója volt. A magasban, fönn a várlépcsők fölött, a Kajetán kápolnával szemben, a vörös-fehér korlát mellett, a királyi vár egyik őre állt, egy azok közül, aki a hradcsáni Aranyköz házikóiban laktak, egy „várlövész", háromszögletű kalap és vörös kabát rajta; puskáját a lépcsőkorlát véginek támasztotta. Cserép- és zsindelytetők rengetege fölött pillantott az elcsendesedett városra, amely homályában, mély fekete árnyékai közt is varázslatosan szép volt; az édeshangzású casatiót hallgatta, ahogy a szellő tompán feléje hozta.

A hold hirtelen kitört a felhők mögül; ragyogó fényének az árja elöntötte az álomszerűen fenséges várat s mágikusan sütött föl a város fölött. A vörös lövész-kabát világosan gyúlt ki az ezüst derengésben. Az őr mozdulatlan állt, sovány maradványa a királyi pompának, amely végleg elköltözött a nyomasztó szépségű, üres, szinte elátkozott várkastélyból.

A langyos éjszakai szél már csak a maga zúgásával fújdogált, a cassatio elhangzott. Prága megcsöndesedett, elaludt.

Az éjfél elmúlt. A tornyokban fémes ütéssel ezt hirdették az órák, s ezt jelentette a toronyőrök éneke.

A Waldstein palota éjjeli őre is belekezdett, mint ahogy elődei is rázendítettek, a dicső hadvezér ideje óta már. Komor komolysággal, melankólikusan szállt a hang a malástranai utcák mély csöndjében a palota felől:

Tizenkettő, s három fertály,
Sok embernek élet-halál.
Váratlan jön, nincs hová fuss,
Elviszi a királyt, koldust.

HELENKA elhallgatta Lerchné asszony előtt, hogy az unokájával a jezsuita kertben találkozott; de Tomásnak sem tett említést róla, amikor a következő vasárnap délelőtt meglátogatta. Tomás mondta el, hogy a fiatal úr kétszer volt kinn ezen a héten a szőlőben s mindenik alkalommal benézett hozzá, Tomáshoz is, s elbeszélgetett vele.

— Képzeld el, Helenka, nagymamánk felől is kérdezősködött, azt mondja, tőled hallott róla.

Helenka homloka piros lett meglepetésében.

— De amit még mondott, azon csodálkoztam.

Helenka megrémült, de rögtön föl is fénylett a szeme, amikor Tomás tovább beszélt. — Szólt apja urának, már mint az öreg Brzsezina úrnak, hogy taníttasson ki kürtösnek, hogy kottából is tudjak játszani, de az öreg úr azt mondta rá, hogy most nem lehet. Ezt is a fiatal mondta nekem.

Helenka magában megörült. Érezte, hogy a fiatal úr közben őrá gondolt. De némi árnyék esett a derűre, amikor Tomás hirtelen megjegyezte, hogy a fiatal úr derék fiú, de mit szólna, ha megtudná, hogy ő, Tomás, titkos istentiszteletre készül. Helenka ijedten kérdezte, tud-e már valami biztosat, mikor...

— Úgy számítom, hogy egy hét, vagy kettő múlva megyek... Hát te, mit csinál az a jezsuita?

— Most nyugtom van tőle. Az egész római katekizmust elmagyarázta, mindent, s utána vallást kellett tennem.

— Hol? A templomban talán? — hördült fel Tomás, s hirtelen fölállt.

— Nem, itthon, az öreg asszonyság előtt. Azóta nyugtom van, már nem vigyáznak annyira. Templomba azért el kell minden vasárnap mennem, de magam járok, Santrucsekné nem ügyel már úgy rám.

— Ez jó. Ez könnyebbség nekünk!...

Helenka észrevette, hogy amióta a jezsuita kertben találkoztak, a fiatal úr sűrűbben jár nagymamához mint azelőtt; most már ő is várta a látogatását. Mostanában nem történt meg soha, hogy egyedül maradt volna vele a szobában. Nem

is volt mindig ott, amikor Jirzsi belépett, s gyakran csak egy pillanatra tudott ott maradni; de öröm volt neki, ha megpillantotta.

Jirzsi a nagymamájával ült, néha P. Dániellel. De most nem hallgatta őket olyan buzgón és figyelmesen, ha a fehérhajú jezsuita valamit mesélt vagy magyarázott. Szórakozott volt s gyakran pillantott titkon az ajtóra, nem nyílik-e, nem lép-e be Helenka rajta. Ezt tette még az érdekes híreknél is, amelyeket nagymama úgy hallgatott, mintha a templomban volna, vagy pedig hangosan hüledezett rajtuk, mint legutóbb is, amikor öreg nagybátyja elmesélte, hogy levelet kaptak a rendházban, de milyen messziről, még Ázsiának is a túlsó végiből, kínai földről, ami ezer mérföld ide; onnét írt a kínai fővárosból egy páter, Szlávicsek, Carolus Szlávicsek, misszionárius, az ő prágai rendházuk tagja; hosszú idő múltán megint jött tőle levél, tizedik éve van már Kínában, ott isten segítségével jól is megy dolga, főként azért, mert magánál a császárnál talált kedvességre és kegyelemre, mégpedig a legkifejezőbb nyelvvel, a zenével. P. Szlávicsek kiváló zenész, szépen játszik hegedűn, fuvolán s még néhány hangszeren, így nyerte meg az udvaroncok kegyét, akiket mandarinoknak hívnak, majd pedig magáét a császárét. Az öreg Lerchné asszony álmélkodott, egész csomó kérdést tett fel, hol van és milyen az a Kínaország s azok a kínaiak, a császár, pogányok ugye; de vannak ott emberevők is?

Jirzsi nem kérdezősködött, némán, elgondolkozva hallgatta. Helenkára gondolt, akit jövet még csak meg sem pillanthatott s ma már alkalmasint nem is fog látni. A következő találkozásukon azonban P. Dániel kizökkentette a tűnődéséből az újságjával, hogy az ördög, amely az eretnek gyomot védi, oltalmazza, Csehországból ugyan csaknem teljesen ki van már írtva, itt-ott azonban még...

— Azt gondolnátok, hogy csak a parasztok közt van ez a konkoly, de uramisten, nem, a polgárok között is. Az ember elhűl, és megrémül, amikor hallja, milyen sötétségben és rettenetes tévelygésben élnek emberek, mint az a kutnahorai polgár is. A kutnahorai rendházból érkezett a hír. Ott Kutna Horán egy bizonyos polgár és kereskedő, Fellmann a neve, olyan gyalázatos beszédet folytatott, hogy mindenkit szentté lehet avatni, csak a pápának s a papoknak elég pénzt adja-

nak; s közben a szenteket, halljátok-e, isten szentjeit, gazfickóknak nevezte.

Lerchné asszony elhűlve hányta a keresztet, Jirzsi P. Dániel felé fordult, aki tovább beszélt. — Ugye elszörnyűlködtök, de ez még semmi. Mit fejtegetett még nyilvánosan az a kutnahorai hitetlen polgár: hogy isten szentjei istentelen emberek voltak, hogy a császárok és királyok bujaságuk miatt fogták meg őket s dugták zsákba és vetették a vízbe.

P. Dániel hunyorgó szemét Lerchné asszonyra szegezte s elhallgatott; de el is kellett hallgatnia, ha nem is akart, mert az öreg asszonyság hevesen nekiesett, hogy mit beszél, hiszen ezt Nepomuki szent Jánosra mondta. Jirzsi is, aki előtt ebben a pillanatban Szvoboda deklamátor merült fel, hogyan beszélt ő a szent Husz Jánosról, majd hogy föl nem ugrott a székéből. P. Dániel szomorúan bólogatott a fehér fejével.

— Úgy van, úgy Rozicska, — hagyta helyben — a mi csodatevő szentünkről van szó. Ez a szentségtörő nemcsak így leplezetten, de nyíltan, minden burkoltság és színezés nélkül is kijelentette, hogy Nepomuki szent Jánost azért dobták Vencel király parancsára a Kőhídról a vízbe, mert ezt a szentet házasságtörésen érték a királynéval.

Lerchné asszony fuldokolni kezdett, s akaratlanul is a karosszékéhez támasztott botja után kapott.

— Az nem volt ember, aki ezt mondta, — tört ki — az maga volt az ördög.

Jirzsi azonban ijedten hördült föl, hogy az nem lehet, az...

Nem mondta végig, Helenkát pillantotta meg a nagy szoba végében, a konyhába vezető ajtónál. Felindulásában sem P. Dániel, sem az öreg asszonyság nem vették észre.

— Ember mondta ezt, Rozicska, ember, — ismételte meg P. Dániel — Fellmann kutnahorai polgár és kereskedő, de abban igazad van, Rozicska, hogy az ördög beszél a szájából, az mindig ezeken az evangélikus és huszita háborodottakon át beszél. — P. Dániel a fehér haja tövéig nekivörösödött s a feje fölött rázta a jobbját.

Helenka mozdulatlanul, megbénultan állott az ajtóban. Csak Jirzsi vette észre, hogy belépve mint hallgatta végig, amit a kutnahorai kereskedő istenkáromlásáról mondtak, s

nagymama és P. Dániel bosszúságának a kitörésére hogyan lépett vissza és tűnt el hirtelen. Jirzsi már csak félfüllel fogta el nagymama kérdését, hogy mi történt azzal a kutnahorai istenkáromlóval, megengedik-e, hogy az emberek botránkoztatására így beszéljen.

— Nem beszél már többet, becsukták, a hűvösön ül, s nyakán az ítélet. És az szigorú lesz, ó, szigorú.

— Annak is kell lennie. — Lerchné asszony hevesen koccantotta a botját a padlóba.

— Az lesz, az Rozicska. Megérdemli, már csak *exempli gratia* is, hogy elmenjen az efféle istenkáromlók kedve, főként most, amikor a szenttéavatást tárgyalják.

Jirzsi nem gondolt már Szvoboda deklamátorra; nem ment ki az eszéből, hogy Helenka milyen ijedten állt ott. Szántszándékkal bevárta, amíg P. Dániel elmegy. Szeretett volna még Helenkával találkozni; azt remélte, bejön. Be is lépett, éppen amikor ő menőben volt. Riadtan pillantott rá s bizonytalanul közelített Lerchné asszonyhoz s halkabb hangon jelentette, hogy egyszer már volt benn, de a tisztelendő úr épp beszélt s nem akarta megzavarni.

— Akkor hallottad, mit beszélt arról az istenkáromlóról? — kérdezte kurtán s elég élesen az öreg asszony.

— Hallottam.

— Eretnek volt, evangélikus; a pokolban fog égni! — Lerchné asszony, aki eléggé ingerült volt, szándékosan tört ki ilyen keményen, azt akarta, hogy Helenka előtt ijesztő példa legyen.

— Látod, miben éltél — tette hozzá élesen.

Helenka lesütötte a szemét.

Jirzsi fogta a kalapját s búcsút vett gyorsan. Nagymama kíméletlensége Helenka iránt szívenszúrta; sajnálta Helenkát, de nem lehetett, nem volt szabad szólnia; nem mondhatta meg nagymamának, hogy miért hányja föl Helenkának apja eretnekségét, amikor ő maga kitépte magát belőle s igaz hitre jutott. Tudott a katekizmus-órákról s hogy P. Dániel dícsérte nagymamának, meg hogy hitvallást tett.

Helenkát megrendítette, amit a nagyszobában hallott és látott, amikor P. Dániel a kutnahorai polgárról beszélt; de még nehezebben esett neki Lerchné asszony szava. Folyton az

csengett a fülében, folyton az öreg asszonyság és P. Dániel fölindulását látta, a fiatal urat is hogy fölizgatta a hírével.

Állandóan erre gondolt, még este s éjszaka is; elaludni sem tudott. Telt az idő, s ami Szkalkán volt, s ami a lelkében csendesen leülepedett s szinte elaludt, felébredt s fájón megszólalt. Mi volt már ott is azért a Nepomuki szent Jánosért! A fiatal úr elhűlne, elfordulna tőle.

Most azt gondolja, abban bízik, hogy igazi római, bizonyára hallott a vallástételéről is. Nehéz volt Szkalkán hithűnek lenni; de csak most érezte az ellenállás és helyzete nehézségét. S némán kellett mindezt viselnie. Tomásnak sem panaszkodhatott. Elhallgatta előtte, ami a nagyszobában történt, az öreg asszonyság hogyan hányta szemére a hitét — a hajdanit, ahogy gyanította. Mit szólna hozzá, s mit nagymama, az apja! Most először nyomasztotta az emlékük, s most először terelte el róluk más gondolatok felé az eszét.

Tomás nem mutatkozott három vasárnapon át. A szüret ideje volt ugyan, de vasárnap délután azért tán eljöhetett volna a szőlőből. Talán azon a titkos istentiszteleten maradt el, találgatta Helenka, s helyesen. Amikor október utolsó vasárnapján eljött, rögtön azon kezdte. A sarokba ülve, halkan mesélgette, hogy akkor, azon a szombaton estefelé, a szőlőjük fala mögül, a vincellérház közelében megszólalt a jel.

— Miféle jel?

— Egy énekben egyeztünk meg, a Kleych énekeskönyvéből, az útnakindulóké, tudod; „Isten nevében útnak indulok", hangzott a fal mögül. Én rögtön a fal fele indulok s rázendítek: „Istenem, nézz rám kegyelmes szemeddel".

— S rázendítettél, nem volt ott senki?

— Volt, a mi öreg vincellérünk, de az süket, aztán meg nem is tudja, miféle ének az.

— Mikor volt ez?

— Estefelé. Amikor besötétedett, kisomfordáltam a fal mögé. Az a vincellér, aki nálam volt, ott várt. Azt mondta, nem megyünk messzire. Az úton mesélgetett és nevetett, hogy ma katekizmuson volt, az az itteni szőlőkbeli jezsuita szombaton fizetés előtt eljön a szőlőmunkások közé, katekizmust tart velük, elmagyarázza a római hitet, s minthogy olyan tolakodó, mint a poloska, a vincellérek egy ilyen katekizmus után, ahogy hazament, elrakták, de azért csak megint eljött.

— És hogy volt, hova vitt az a vincellér?

— Liben fölött egy szőlőbe, egy vincellérházikóba. Már vártak minket. A kapunál megadta a jelet. Rögtön beengedtek és bevezettek a házikóba. Ott már vártak ránk, annak az épületnek a vincellére, egy öreg ember, a felesége s a fia; a másik fiú, aki várt bennünket, kinn maradt őrségen s figyelt. A házban még három vincellér volt, meg egy öreg juhász, valami libeni suszter s mi ketten.

— Az a polgár, tudod, aki a Kleych könyvet adta, az nem volt ott?

— Nem, nem volt. Énnekem is eszembe jutott, s megkérdeztem a vezetőmet felőle, de azt mondta: A szőlőkbe nem jöhet. Bezárták természetes az ajtót, azután megkezdődött az ájtatosság. Rátok gondoltam, rád, apámuramra és nagymamára; aztán az öreg vincellér bibliát olvasott, magyarázatot tartott, utána énekeltünk, s szép áhítatot tartottunk. Az öregek eltünődtek, hogy mint volt régen, milyen rossz most, egyre rosszabb, ezek a jezsuiták hogyan támadják és üldözik őket, aztán megint ígérgetnek és csábítgatnak, a parádéval és pompával csalják a templomba, karácsonyra szép betlehemet állítanak a vincelléreknek, itt Michleben pedig, az is egy falu Prága mellett, iskolát állítottak, az a katolikusok magvetője. Előbb lejárt Zittauból egy prédikátor, akkor jó volt, mesélte az öreg vincellér, nagyszerű prédikátor volt, Sztránszky, Dániel Sztránszky volt a neve. Minduntalan bejött, s istentiszteletet tartott itt Prága körül, a szőlőkben, de benn a városban is.

— Meghalt?

— Nem, visszament Magyarországra, magyarországi születésű volt, most ottan plébános. Utána is járt ide ugyan egy prédikátor, de már nem olyan gyakran. Most megint várnak egyet, tán ez az, aki Mezrzsicsen volt, a réteken, tudod? No de hisz meglátod.

Helenka, aki csendben, feszülten figyelte, hirtelen megrezzent.

— Én? — kérdezte ijedten.

Tomás meglepetten pillantott rá.

— Az a vincellér azt mondta nekem, hogy eljön s neked is meglesz a módod, hogy eljöhess.

— Este, éjszaka, olyan messze, a szőlőbe, azt nem lehet, Tomás.

— Én is mondtam neki. De ő csak mosolygott s azt mondja: Majd elrendeződik. Hogyan, azt nem mondta meg. De hihetünk neki, Helenka, istenfélő ember, igazi testvér. Ne félj, meglátod, megvigasztal.

44

KÉT HÉTTEL később, szombati nap, egy mord novemberi alkonyaton Machovec Tomás benézett a Prágai házba. A Lóvásártérről, Brzsezináéktól ugrott ide, ahova a szőlőből jött eleségért. Nem ment föl Helenkához a lakásba, a szolgálóval üzent föl neki, hogy jöjjön le egy pillanatra. Helenka lefutott, kíváncsian várta a hazai hírt. De Tomásnak nem volt híre; azonnal intett Helenkának, hogy jöjjenek ki a kapualjból az ajtó elé; ott fojtott hangon megkérdezte, megy-e holnap a templomba.

Helenka csodálkozott s azt mondta, igen.

— A reggelire vagy a nagymisére?

— A szentbeszédre s a nagymisére.

— Akkor jó. S magad mégy?

— Magam.

— Indulj csak el, mintha templomba mennél, de nem oda mégy majd. A templomnál várunk rád, aztán elmegyünk a mi istentiszteletünkre.

Helenka meglepetésében és ijedtében nem tudott azonnal szólalni. Tomásnak nagyon sietős volt, s a homályban nem vette észre húga néma felindulását, csak azt ismételte meg, hogy készüljön, el kell menniük, prédikátor is lesz ott.

— Akkor hát a templomajtónál. Most mennem kell. Jóéjszakát.

Gyors léptekkel tűnt el a sűrűsödő homályban. Helenkát elővette a didergés. Nem a nyirkos hideg okozta: bátyjának a felszólítása. Le a bátyjához szökdécselve futott, vissza lassan ment, szinte fáradt lépésekkel. Hirtelen izgalma nem állt el, nem múlt el. Lerchné asszony is észrevette, hogy He-

lenka, aki máskor olyan ügyes, fürge és figyelmes, a vacsoránál nehézkesen szolgálja ki, megzavarodik. Megkérdezte, hogy mi lelte.

— Nagyon fáj a fejem.

— Majd előbb fekszel le.

Helenka ment, lefeküdt, az álom azonban nem jött. Ezen az éjszakán csak kis időre szunnyadt el, még nehéz álmok is kínozták. Akkor Mezrzsicsen félelem nélkül lépdelt éjszaka a mezőn a titkos istentiszteletre. Most a holnapira csak rettegéssel gondolt. Leginkább a fiatal úr, Jirzsi miatt.

Reggel lassan öltözött, aztán nagy bizonytalanul kiment a házból, riadtan nézett körül, mintha lesnék, hogy hová megy, mintha tudnák, hová készül. Furcsa gondolatok, csudálatos óhajok rajzottak az eszében, mi lenne, ha elfognák; bár Tomás ne tudna jönni s nem is jönne; ha elkerülnék egymást, vagy ha Santrucsekné egyszercsak véletlenül hozzászegődne. De a lelkiismerete nyomban korholta is, hogy titokban ilyen dolgokat kíván, hogy annyira fél.

Amikor a szent Castulus templom közelébe ért, amely felé a környező házakból s a szomszédos utcákból csak úgy özönlött a nép, egyszerre a szívébe szúrt, Jirzsi úr! Ott villant föl valamivel előtte, épp akkor lépett a templomba. Nem akart hinni a szemének. De ő volt, bizonyosan. A nagymisére ment. Még sosem látta őt itt, nem ide járt. Mint hízelgő szellő enyelgett vele a gondolat, hogy az ő kedvéért. S ő nem lesz ott, épp ma, amikor idejött!

Visszanézett, körültekintett. Kitágult, ijedt szeme végigfutott a templom körül a terecskén, az utcákon, az egyesével, vagy csoportokban érkező embereken. Nem jön, Tomás nincs sehol, nem jön már, bizonygatta magának; s nem esett nehezére, megkönnyebbülést érzett. Még egy kis időt vár, ha nem jön, bemegy a templomba. De ez a kis idő csak egy szemvillanás volt; megindult, egyenest a templom főkapuja felé, ahol egy csomó kicsípett fiatal piperkőc állt, vakító fehér manzsettákban, a nyakukon fehér csipke kendő, a kabátjuk fekete meg zöld meg kék, egyszerű és ezüsttel szegett, széles kihajtójú kabátujjal, a kezükben spanyol vagy fügefa bot; a cipőjükön csillogó csat, vagy másli.

Ahogy a csoport előtt elment, Helenka mggyorsította a lépéseit s lesütötte a szemét. De közvetlenül a küszöbön hir-

telen megállt. Valaki megérintette a karját. Tomás! Elszomorodott s habozva lépett hozzá.

— Mi jut eszedbe! — súgta oda Tomás, csodálkozva.

— Ha egyszer nem jöttél...

— Itt vártam. Gyere!

Nem volt menekvés, mennie kellett. Nem törődött a polgárfiúkkal s a piperkőcökkel, akik meglepetten és mosolyogva figyelték s mutogatták; visszanézett a templomkapura, Jirzsire gondolt, hogy ő ott van; ha most kilépne s meglátná őt, hogy nem ment be, hogy visszafordul, s ha tudná hova...

— Hol lesz? — kérdezte Helenka, amikor egy darabot mentek.

— Azt magam sem tudom; a vincellér vár már és elvezet bennünket.

Egy kis idő múlva ott álltak mellette. Idősebb férfi volt, egyszerű öltözetű. A legközelebbi utca sarkán várt, ahogy Tomással megbeszélte. Köszöntötte Helenkát, kezet adott neki s tüstént tovább vitte őket. Egy utcába jutottak, amelyet Helenka felismert; azt gondolta, hogy ezen az utcán a főtérre vezeti őket. De a vincellér balra tért, egy másik keskenyebbe, nagyobbrészt ódon és szomorú házak közé; aztán még egy másikon mentek végig, míg egyszer csak abban az utcácskában álltak meg, amelyben akkor, az úrnapi búcsú után, Santrucsekné elől szökött meg Tomással, abban, amelyet a komor órjás, a sötétszürke Tyn templom szorított össze és borított homályba. Magas, beporosodott, színüket-vesztett ablakai alatt a pillérek közt elevenség és tarkaság, főként a megfeketedett kapu előtt, amelyet kőbaldachin, támoszlopok s ódon, elfakult szobrok díszítettek. A kapu nyitva volt. Az emberek ezen léptek be a székesegyházból ömlő figurális zene áradatába, a friss gyermekhangok koloratúrájába, az orgona és a hangszerek zenéjébe, amelyet dobok mély, tompa dördülése kísért.

A vincellér körül sem nézett, gyorsan tovább törtetett az emberek közt, végig a sarkokkal és furcsa kiugrókkal teli zegzúgos utcán, míg egyszerre egy öreg, emeletes, zsindelyfedelű ház előtt állt meg; a ház földszintjén kocsma, amely most az istentisztelet idején zárva volt. Helenka meglepetten pillantott Tomásra és Tomás is rá. Mindkettőjükben felvillant, hogy akkor úrnapja után itt vették észre azt a titokza-

tos polgárt, aki Tomásnak a szőlőbe a Kleych könyvét kihozta, s aki akkor valami kendőbe bugyolált szekrénykét vitt.

— Ezt a vendéglőt itt Vorlicseknek hívják — említette meg a vincellér, ahogy a kapualjba beléptek. Megismerték, a szűk udvart is mögötte, az udvar fölött balra az erkélyt, jobbra a szomszéd ház sötét ablaktalan falát s a kis házat hátul az udvarban. A vincellér efelé a ház felé haladt.

— Talán itt lesz — suttogta Tomás Helenkának, az ismeretlen ajándékozóra gondolva. Helenka, aki merő izgalom volt, mintha nem is hallotta volna. Itt a templom közelében, fényes nappal, titkos istentisztelet! Riadtan tekintett körül, mintha üldöznék, mintha valakinek rájuk kellene kiáltania s megállítani, hogy mit csinálnak, hová mennek. A Tyn templomból emberek jöttek ki, mások oda tartottak, de rájuk senki nem figyelt, senki sem fordult meg utánuk.

Amikor az udvari épületbe léptek, Helenka előtt a mezrzsicsi iskola pitvara villant fel, hogy állítottak be oda, amikor arra a titkos mezei istentiszteletre mentek, Tauc kántor merült fel előtte, ahogy abban a pitvarban intette, hogy ha a kísértés órája eljön, nagymamáról vegyen példát, emlékezzék vissza, hogy nagymama milyen hű volt, az isten igazságában milyen állhatatos, abban nevelte mindenik gyermekét, az ő, Helenka anyját is, az is olyan volt a hit dolgában, mint nagymama. Ez a hirtelen emlék megremegtette a szívét. Elszégyelte magát, hogy most így ingadozik.

Tomás a pitvarban megint odasúgott valamit neki. De azt már nem értette meg. A füle zúgott az izgalomtól, Tomás is föl volt zaklatva, nem a félelem, hanem a mohó várakozás miatt, hogy itt lesz-e az is...

Beléptek a nagy, alacsony famennyezetű szobába, amely valaha ki is volt meszelve, kép, dísz nem volt benne, a bútora szegényes. A végében fehér abrosszal letakart asztal állt, mellette két szék; odébb, az oldalfalnál egy kisebb asztal, rajt ón kupa s egy fehér tál. A fő asztal előtt egy sor szék, azon néhány idősebb polgári öltözetű férfi ült s néhány fejkötős asszony. Mögöttük egy csoport fiatalabb férfi és asszony, nagyobbrészt mégis férfiak. Az asztalnál, amelyen két-három könyv hevert s egy hosszúkás, sötét burkolatú szekrény, ahogy Tomás kitalálta, a prédikátor ült, nem palástban, hanem fekete kabátban, fekete harisnyában; Moc prédikátoron is ilyen

öltözet volt, amikor a mezrzsicsi réteken az istentiszteletet tartotta; csak ezen paróka volt. A prédikátor mellett, aki Drezdából jött, ahogy a vincellér az úton elmondta nekik, egy száraz, fonnyadt kis ember ült, ő is parókában. Tomás első pillantásra fölismerte, hogy ez az a titokzatos adakozó. Helenkára nézett, aki elértette és bólintott, hogy igen, megismeri. A vincellér egyenest az asztalhoz vezette őket.

— Itt van Machovec testvér lánya és fia.

A prédikátor, aki tudott már róluk, fölkelt, kezet adott, s barátságos beszélgetésbe kezdett, hogy az apjukról hallott már, milyen bátor ember, ők is legyenek állhatatosak, tartsanak ki a testvéreik mellett, az ő társaságukkal erősítsék maguk s bízzanak istenben, aki nem hagyja el s megáldja őket és atyjukat. Most Szvoboda deklamátor lépett oda hozzájuk. Kezet szorított velük, mosolyogva üdvözölte őket (kék szemei is mosolyogtak), s rögtön Helenkához fordult, hogy egy könyvecskét hozott neki, hogy ne legyen lelki támasz nélkül.

— Nincs semmije? — tette hozzá kérdőn.

— Nincsen, uram.

— Testvér, nem uram — javította ki nyájasan a deklamátor. — Akkor itt van. A zsebébe nyúlt s egy kisebb könyvet adott, ez is a Kleych „hasábocská"-ja volt.

Amikor félreállt, a többi testvér — férfi és nő — odasereglett köréjük, kezet nyújtottak nekik s szívélyesen üdvözölték őket. Közbe még öt-hat testvér jött be, de nem egyszerre, hanem egyenként, kis időközökben. Aztán megszólalt a zárban a kulcs, az ajtót bezárták, az istentisztelet elkezdődött. A prédikátor, aki az asztalnál állt, — oldalán a deklamátor — rázendített: „Ne panaszkodj, tisztes nép" s a testvérek gyülekezete tovább énekelte a régi éneket, de nem teljes hangon, noha félreeső helyen voltak s az ablakot is jól bezárták s betömködték.

Amikor az éneket befejezték, a prédikátor kezdett rá. Tomás mohón hallgatta; ebben a pillanatban Helenka is megfeledkezett a szent Castulus templomról, a bizonytalanság és a sötét félelem érzése azonban megmaradt benne. A prédikátor szavaiban szívből jövő vigasz, férfias bátorítás és fölhívás volt, amely körülötte mindenkit meghatott, ő azonban nem fogadta olyan forró együttérzéssel, mint akkor, a

réten a titkos istentisztelet alatt, s akaratlanul is fölsóhajtott, amikor a prédikátor befejezte s fölszólította a gyülekezetet, hogy járuljon az Úr vacsorájához s igyanak abból a kehelyből, amely annyi nemzedéken, két egész századon át s még többön — vallásukra dicső és áldott, majd nehéz és fájdalmas időkben — erősítette meg őseikben a hitet.

A prédikátor hangosan mondta el előttük a bűnvallást s a bocsánatkérést, amelyet a gyülekezet halkan vele imádkozott, s föltette a bűnbánatra vonatkozó kérdéseket; mind egyszerre feleltek rá. Egy öregebb ember odahozta a szomszédos asztalról a fehér tálat, a felszelt kenyér „halacskáival" s az ón boroskancsót. Szvoboda deklamátor odalépett a prédikátori asztalhoz, kinyitotta a szekrénykét és kivette belőle a kelyhet, Tomás és Helenka megint összenéztek. Ez a szekrény! S elcsodálkoztak. Az asztalon nem egyszerű ón kehely állt, amilyenből Moc prédikátor szolgált, hanem szép művészi munkájú, aranyosan csillogó, — arany, vagy gazdagon aranyozott. S régi; kétszáz éve vagy még régebben isznak belőle — mondta a prédikátor — az úrvacsorán a „vendégek". S nyilván annál a kis parókás embernél van, ő őrzi, — akkor is bizonyára ezt a kelyhet vitte. Ez mind fölködlött a Tomás lelkében.

Előtte az első sorban már folyt az úrvacsoraosztás. A prédikátor megtörte a kenyeret s a tálból (egyszerű óntál volt) a szentségben részesedők kezébe adta. Szvoboda deklamátor ott ment a kehellyel mögöttük s a szájukhoz nyújtotta. Most Helenkához lépett. Kék, nyájas szeme, amely ebben a pillanatban teli volt komolysággal és kedvességgel, fölvillant előtte. De éppen csak fölvillant. Többet nem látott, reszketve sütötte le a szemhéját. Akkor éjjel, a mezőkön, az áldozás pillanatában nagyanyó reszkető fonnyadt keze merült föl előtte, amint a prédikátor kezéből a megáldott kenyeret elveszi, a ráncos arc, amelyen az áhítatos megindulás könnyei csillogtak, s az úrvacsora alatt abban a fekete ligetben maga is boldognak és szabadnak érezte magát, megkönnyebbülést érzett és vonzalmat a vele térdelők iránt. Most pedig — elvette a kenyeret, reszketett is, de ebben a pillanatban a római templom villant föl előtte, tele gyertyával, képekkel, csillogó arannyal, szívhezszóló zenéjével, tele emberekkel, akik közt Jirzsi is ott van, az ajtónál áll s őt keresi a szemével. Össze-

szorította a szemhéját, el akarta űzni ezt a képet, maga is haragudott önmagára.

Körülötte megcsendült az ének. Kinyitotta a szemét, hallgatott, nem tudott az énekben résztvenni. Bűnösnek érezte magát s amikor az istentisztelet végetért, bizonytalanul, szégyenkezve lépett Tomással a deklamátorhoz, aki intett nekik, hogy jöjjenek oda hozzá s a prédikátorhoz. Kikérdezték az apja felől, mikor és hogyan szökött meg, hova jutott, mit tudnak róla. Tomás vitte a szót. Amikor elmondta, mi volt Szkalkán, hogyan jött oda a misszió, melyik jezsuiták, az apja hogyan szökött meg, s hol rejtőzött, először a nagybátyjuknál, azután Jicsin környékén, Velisen, Szvoboda vadásznál, a deklamátor bólintott; csendesen mosolygott, s a prédikátorra pillantott.

— A bátyám — mondta latinul.

Ezalatt a gyülekezet elszéledt, de nem egyszerre, hanem egyenként, kettesével, kis időközökben; egyesek, ahogy Tomás megfigyelte, azon az ajtón, amelyen ő jött be Helenkával s ki az udvaron át, mások egy mellékajtón. A prédikátor is erre tűnt el. Jó időbe került, amíg elszéledtek. Tomás Helenkával utolsónak maradt, a vincellér olyan sokára vitte ki őket. Mialatt várakoztak, látták, hogy a kisember is elment, aki a könyveket adta, s akinek a nevét most sem tudták meg. Most egyedül távozott. A kehely már előbb eltűnt a szekrénykében; most azután a szekrény is. Deklamátor Szvoboda vitte el kendőbe csavartan.

Amikor a kapualjból kiléptek, Helenka riadtan tekintett szét. De senki sem hederített rájuk. A vincellér kikísérte őket az óvárosi húsosboltokhoz, onnét már közel volt a szent Castulus. Ott búcsút vett Helenkától, Tomás vele együtt. Helenka odament a templomhoz, amelyből néhány ember jödögélt még ki, a legutolsók. Egy pillanatig habozva állt ott, aztán hazafele vette az útját. Bizonytalanul, félelemmel ment haza. Ha az öreg asszonyság a szentbeszédet kérdezné tőle, ahogy néha tenni szokta! Legjobban azonban az nyomasztotta, ha a fiatal úrra gondolt.

Lerchné asszony ez alkalommal nem tett az istentiszteletről említést. Jirzsi másnap eljött, Helenka nem volt a szobában, amikor belépett; a lépcsőkön azonban, amikor elment,

találkozott vele. Jirzsi üdvözölte, megállt, ránézett, mintha mondani akarna valamit, de aztán anélkül, hogy szólt volna, megint tovább ment.

45

AZ UTÁN az ingerült beszélgetés után, amelyet Husz Jánosról és Nepomuki Jánosról folytattak, Jirzsi hosszabb időn át nem állított be Szvoboda deklamátorhoz. Nem volt kedve odamenni, nem engedte a titkos kedvetlenség s a félelem, hogy a deklamátor megint olyan fejtegetésbe kezd. De amikor Hubátiusnál találkozott vele, semmit sem vett észre rajta; olyan volt, mint azelőtt szokott lenni, mintha arról a beszélgetésről nem is tudna. S az olvasás utáni vágy is jelentkezett. S megint meglátogatta a deklamátort, és utána megint. Könyvekről beszélgettek, és ismét könyveket hozott el tőle.

De egyszer aztán, ősszel történt, megint furcsa, némileg talányos színben tűnt föl előtte a deklamátor. Hubátiusnál történt, amikor a hegedűlést befejezték, kigyújtott gyertyáknál már, — mostanában, őszi alkonyatokon így szoktak játszani. A hegedű az asztalon feküdt, Jirzsi a széken ült, a kottaállványnál, a „hallgatóság" a befűtött kandallónál a karosszékbe kuporodott, Hubátius, miután holland pipáját a fenyőforgácson meggyujtotta, az ágyra ereszkedett. Jóízűen füstölt, jóízűen és vidoran beszélgetett. Elmondta, mi történt ma vele, milyen jó dolga volt; közvetlen ebéd előtt a fiatal Blatnickyval sétált (gazdag polgárgyerek volt); találkoznak Holtzhayval, — ez, hogy tudják, kitűnő lantos, zeneoktatásból él, nagy világot bevándorolt, Magyarországot, Sziléziát, Lengyelországot; Bajorországban is volt, meg Bécsben, mindenütt a lantjátékot tanította, s milyen házakban: fejedelmeknél, grófoknál, bárónál, most itt Prágában tanít, a fiatal Blatnickyt is.

— Nos, találkozunk vele, Blatnicky megkérdi, hova megy. Ebédre. És hol lesz az ebéd; mondja, hogy Maseknál, a trombitásnál kosztol, de elege van belőle, nem étel az, amit

ott adnak. „Akkor hát ebédeljen velem", hívja meg váratlanul Blatnicky, „és te is", mondja nekem. Azt mondom, hova? „Ahova akartok", azt mondja, a *Kék csillag*-ba, vagy a *Zöld-ajtó*-ba. De a Zöld ajtó, ott van a legízletesebb koszt, annál jobb étkező nincs, aztán a társaság! Planckenheim báró, a százados, minden nap ott van, goldflussui Visnyoberszky és Dubszky báró odaküldi az inasát mindennap ebédért, az úri nép, szóval. No elmegyek, mondom, úgysem járok sehova. — Hubátius egy mély szívből jövőt nevetett. — De még Holtzhay úr sem járt ott. Hát elmegyünk. Életemben sem láttam olyat. Ez nem olyan ám mint az Ungeltben, vagy Kunásnál, vagy *salva venia*, deklamátor úr, Vorlicseknél. — A maga vendéglőjén bökött s a deklamátorén. Az csendesen mosolygott csak, s csípősen kérdezte, hogy ért-e Hubátius az úri módon való étkezéshez.

— Azt kellett volna látniuk, hogy adtam én ott a gavallért! És ettünk! Eszembe jutott, uraim, amikor mint éhes bölcsész Kunáshoz jártam, az Állatvásártérre, Netoliczky báró ösztövér fullajtárával ebédeltem ott, s állandóan kinn függtem az ajtón, a felírónénak már nem volt elég krétája, minthogy ezekre a sovány ebédkékre sem telt. S most a városi szakács traktáján hat fogás egymásután, s milyenek! Kapott a bendő! Hanem, uraim, a pénz is szép, tíz garas egy ebéd, az innivalót nem számítva! S az az úrinép!

A deklamátor elfordult; úgy látszott, nem szórakoztatja a dolog.

Hubátius azonban nem vette észre s tovább beszélt.

— Ez a lantos Holtzhay mindenkit ismert, majd ezt, majd azt az uraságot nevezte meg, egyszerre csak, ahogyan két úr bejön, ránkhunyorít, az asztal fölé hajol, úgy súgja: „Az a nagyobbik, báró Stillenau, Spork gróf titkára, a másik meg az a nagy parókájú, előkelő angol, Skótországból való, már hosszabb idő óta él Prágában, az Egyszarvúban lakik, több szobája van ott. Sok itteni uraság látogatja, meg ő is azokat. A leggyakrabban Spork gróf palotájában fordul meg, napközben, de néha állítólag éjjel is titokban."

— Ki az az angol? — kérdezte Jirzsi.

— Holtzhay azt mesélte, hogy a szabadkőművesek feje; az egy titkos testvériség, vagy egyesület, s hogy Sporkkal még akkor ismerkedett össze, amikor Spork Angliában járt. Ott

vannak ilyen szabadkőművesek, egyesületeik vannak ott, páholynak mondják, de minden titokban folyik, mint itten is.

— Itt? — csodálkozott Jirzsi.

— Állítólag itt is van már ilyen páholy. Nos, ez az angol a mesterük, ez nincsen itt hiába s nem járogat csak úgy a Spork palotába.

— Miért! — nevetett a deklamátor. — Ha egyszer ismerősök.

— Azok, azok, de mért járnak titokban oda, éjszaka, ő s állítólag Vrbna gróf és Sweerts gróf is, ezeknek a nevét hallottam, s ki tudja még ki, s mind éjszaka titkos gyűlésre, abba az egyletbe...

— Az a lantos ott volt? Ha akkora titok, ki tudhatja azt? — vetette közbe a deklamátor.

— Én is mondtam annak a Holtzhaynak. De ő csak mosolygott, mit meg nem tudnak a páter jezsuiták. Megvásárolták Spork titkárát, azt az elsőt, Kronszkyt, az ugyan elszökött már Sporktól, el kellett neki, azt vásárolták meg, s megveszik, ha kell, esetleg az inasokat is, a hajdút; ez a Holtzhay azt mondja, hogy mindenütt megvannak az embereik s mindenről tudomást szereznek.

Jirzsi észrevette, hogy a deklamátor némi rosszmájúsággal mosolyog és készségesen bólogat. Megkérdezte Hubatiust, hogy ez a titkos társaság, a frajmauerok, ellenük van-e, a jezsuitáknak...

— De még mennyire! — erősítette meg Hubátius.

— No, az még nem volna szerencsétlenség — kiáltott föl élénken a deklamátor s csak mosolygott.

Jirzsi feléje fordult, majd Hubátius felé s egy kissé élesen vetette oda, hogy ezek a szabadkőművesek eszerint a vallás ellen vannak.

— Állítólag nem egészen; van vallásuk, de az övék, *Naturreligion*, ahogy Holtzhay mesélte, az úristenben hisznek, de a kinyilatkoztatás s a Szentírás ellen vannak.

— Az pedig rossz! Helytelen! — fordult meg a deklamátor hirtelen s kezével egy heves mozdulatot tett. — Ezzel semmire sem mennek.

Jirzsi megint elcsodálkozott. Előbb a jezsuiták ellen, most meg a Szentírás mellett.

Még az úton hazafelé is a deklamátoron tűnődött, milyen furcsa ember ez, s a titkos társaságon, a frajmauerokon; elborzadt rajtuk, hogyan lehetnek emberek olyan hitetlenek, hogy nem hisznek sem az örökéletben, sem az utolsó ítéletben; de úgy van, ahogy Hubátius az után a lantos után mondotta, mindezt az istentelen francia könyvekből szedik s nem csak az uraságok, de állítólag a polgárok is, az itteni taljánok, Casanova gyógyszertáros a „Zöld szarvas"-ból, meg mások; ki mondaná.

Amikor már majdnem otthon volt, a Jindrisska-utca sarkán, noha fagyos szél fújt s a hó is szállt, önkéntelen megállt. Fölnézett a Spork palotára. Csak két-három ablakot látott a homályba kivilágítani, Spork gróf most maga van csak ott, de éjszaka majd, ha titokban odajönnek hozzá, elkezdik, ő vagy az az ánglus, meg a gróf társai is, akiket az ördög elbolondított, kőműves kötényben a titkos ceremóniát.

Ez nem sokkal karácsony ünnepe előtt történt.

Szenteste napján Jirzsi fölállította a betlehemet, azt a szép betlehemet, amelyet apjaura évekkel ezelőtt Frantisek Rainernál festetett, akinek a Vásár-téren volt háza s Václav Rainernek volt nagybátyja. Jirzsi még mint kis iskolás állítgatta ezt a jászolt, de később is, amikor a gimnáziumba járt már, sőt tavaly mint elsőéves filozófus is. Jámborságában tette, s a szent éj, a pásztori idill s a családi hagyományok varázsa alatt. A karácsonyi ünnepekre így ebben az évben is bevitte a szokott helyre a nagy szobába, az ablaktalan keskenyebbik falhoz, egy hosszú deszkára a hatalmas betlehemet, amely gazdag volt s festői, teli mohás sziklákkal, a háttérben egy keleti város, házikóin valódi üveg ablakok s fehér barikák, hazai parasztruhás pásztorok, vadász és kéményseprő is volt benne.

Ez alkalommal megint a fiatal mostohája segített neki, mint tavaly is, csak nem olyan vidáman, mint a múlt karácsony előnapján. Komolyabb volt, néhányszor meg is feledkezett, hogy a pásztort vagy a barikát odaadja, kinézegetett a fagyos napba, mintha a csendesen hulló havat figyelgetné; Jirzsi ezt nem igen vette észre, maga is mintegy önfeledten állt ott pillanatokig, mintha azon gondolkozna, hová, melyik helyre lehet a kezében tartott alakot odatűzni. De semmit sem szemelt ki, csak a munkájában akadt el — Helenkán gondol-

kozott, ha egyszercsak belépne, ha megnézhetné, vagy legalább az ünnepekre eljöhetne, amikor a betlehem készen lesz már.

Mint rétor s még tavaly is, első ünnep délután a betlehem alatt ült s a kedves csöndben, egyedül, a „Zdoro-csalogány"-ból olvasgatott: a két pásztor, Mavon és Davon pásztori beszélgetéseit, akik versenyt muzsikálnak, s az éji órán, amikor a hold s a csillagok ragyogóbban sütnek, istent magasztalják. Olyan gyönyörűséggel olvasta mindig:

A telehold éppen felkelt,
. . . . . .
Mikor a két pásztorember
Zenélgetni nekiállt.

Majd:

Ki hajdan Mavon nevet nyert,
Hegedűt hangolgatott,
Kit Davonnak kereszteltek
Hárfáján igazgatott.

Majd meg:

Mindeniküк azt keresi,
Hogy játszhatna legszebben,
Cifrázatokat eszel ki,
Hogy szólna kedvesebben.

S csendes gyönyörködéssel olvasta tovább a pásztori szerzeményt: „Föl, a drága kis gyermekhez, igyekezzetek" és „Ime, karmazsinba öltözött a reggel".

Az idén azonban nem olvasott ebből a kicsiny könyvből. De ha a „Zdoro-csalogány" eszébe jutott volna is, nem olvashatta volna. Ezen az első ünnep délutánon látogatója érkezett, a betlehemet jött megnézni, Susana Richter főstrázsamesterné asszony, megöregedetten, de kicsípve, bő krinolinban: — tavaly az öreg úr esküvőjén egyetlen táncot sem engedett el, még a heves kurrantákat sem. A betlehemet jött megnézni, de a betlehemről, mint minden beszélgetésnél, azonnal az ő hadjárataikra s az elhúnyt férjére tért, és persze Savoyai Jenő hercegre is, hogyan harcoltak alatta; a tábori páterük, páter Fagot, azt mondta a katonáknak a szentbeszédben, hogy a Savoyai herceget az úristen Gedeonként szemelte ki a török ellen, de a herceg isten anyjának, szűz Máriának is kedvence, hisz a pétervároradi csata napja (abban

is volt, ő s a boldogult Krisztiánja is) szeplőtelen szűz Mária napjára esik, az a rettenetes belgrádi csata pedig (azon is ott voltak), szűz Mária mennybemenetelének napjára, a boldogult Krisztián ezen a napon lett főstrázsamesterré; gondolják csak meg mi volt az, amikor *von Pik auf* kezdte, milyen lovas volt az; a toll, ahhoz nem igen értett, hanem a szablyához, istenem. És milyen férfi: mint egy csokréta, amikor Chrudimban először meglátta, — a Capprari vértesek akkor vonultak be oda, Krisztián is velük — ő olyan volt, mint a bolond, apja ura, aki tanácsos volt Chrudimban, ellenállt, de mit használt, ő olyan szerelemre gyúlt, hogy megszökött, nagyisten, Krisztiánnal.

Amikor a főstrázsamesterné krinolinjában a szélesre kitárt ajtón kivonult s az ajtó megint bezáródott, csönd lett a nagyszobában.

Belopózott a szürkület; a hatalmas asztal, a kredenc s az egész bútorzat elsötétedett: a kárpitok, a szentek képei, a vászonra festett tájképek s a betlehem, amely előtt a deszkára állított lámpácskában, pontosan a jászolban fekvő Jézuskával szemben, egy lángocska világított.

Ebben a sötét órácskában Brzsezinának eszébe jutott, hogy a felesége énekelhetne, Jirzsi meg hegedűlhetne hozzá. A fiatal asszony nem nyúlt olyan fürgén és készségesen a lant után, mint máskor, de férje óhajtását azért rögtön teljesítette; Jirzsi beugrott a szobácskájába a hegedűért s megvolt a koncert.

Brzsezina, parókában még, a karosszékben ült, az énekesnő s a zenész mellette az asztal végén. Odakinn havazott; a szobában lágy homály, nyugalom, kényelem. Néhány bevezető akkord a lanton, aztán az ének, s a hegedű tompa kísérete.

Azt akarva, hogy szunnyadna, gyermekének
Fenn virrasztva így dúdolgat az anya.

Brzsezináné asszonynak szép hangja volt s csinosan énekelt. A lámpácska alatt, a betlehem előtt, kedvesen csendült meg az ódon karácsonyi ének, s az érzelemmel teli, harmónikus kíséret. Az öreg úr áhítatosan hallgatta, közben nem vette le szemét fiatal feleségéről. Amikor hangja hirtelen megremegett s egy pillanatra meg is ingott, a lesütött szem-

mel játszó Jirzsi is a mostohájára nézett. Éppen akkor volt, amikor azt énekelte:

Tente, mennyei virágom, rozmarin gally,
Csokrot csinálok belőled, min nem fog fagy.
Ó, én szekfűm, liliomom, rózsaszálom,
Tente, szagos kis kertecském,
Gyöngyvirágom.

Az ismétlést: „Aludj szagos gyöngyvirágom!" — elhagyta. Csak a húrok pengtek. De rögtön össze is szedte magát, s újból kezdte, ha nem is olyan telt hangon és frissen; inkább látható erőltetéssel.

Ó, én lantom, ó, én hattyúm, csalogányom,
Tente, kedves kicsi hárfám, csöpp gitárom,
Jó éjszakát, anyád itt áll,
Tente, kicsim, adj egy csókot — elcsicsikál.

Abbahagyta, nem bírta tovább. Brzsezina gyorsan odalépett hozzá s megkérdezte, mi lelte; a homályban nem vette ki, hogy elsápad s rögtön utána kipirosodik.

— Semmi semmi, csak a hangom egy kicsit...

— Akkor elég lesz. Jirzsi, elég.

Jirzsi meglepetten és gondterhelten nézett a mostohájára; amikor az apja megismételte, hogy mára már elég, visszavitte a hegedűjét a szobájába. Ahogy az ajtót bezárta, Brzsezina újból megkérdezte, nyomatékosabban már, mi az, mi történt, Brzsezináné egy pillanatra elhallgatott, aztán hirtelen fölállt, átfonta a nyakát, fejét mellére hajtotta és súgott valamit. Brzsezina pedig magához szorította, megsimogatta s megcsókolta az édes titokért, amelyet szemérmesen megvallott neki.

46

AMIKOR aztán a tavasz kinyílt, Brzsezináné asszony titka megszűnt titok lenni. Flórián Mariának egyike volt az elsőknek, aki pillantásával kifürkészte s március hónapban egy este jelentősen mosolyogva nagy szemhunyorítások közt

igen bizalmasan az ikrek asztalával is közölte, ugyanekkor arra is figyelmeztette kedvenc asztalát, hogy nézzék csak meg az öreg urat, mennyire ragyog az örömtől s a megelégedéstől, most már semmi sem hiányzik neki, csak a „von"; hogy ha egyszer már a kis felesége „von"-os családból való, a fiacskájának is meglegyen, hiszen biztosan fiúcska lesz, a „von", de az öreg úr ezt is elintézi majd.

Később aztán már a serfőző házban is gólyáról és a keresztelőről, hercegről, vagy hercegnőről suttogtak a cselédek meg a legények. Csak Jirzsinek nem volt a küszöbön álló eseményről idáig sejtelme sem. Ebben az időben, a tél múlásával, nem volt egészséges. Kényes szervezete rosszul viselte el mostanában a havasesős, ködös, nyirkosszelű napokat. Nagymama, Lerchné asszony, gondterhelten figyelte őt, főként, amikor kora tavasz idején is romlott még némileg. Figyelmeztette, mindennapi sétát ajánlott neki, noha Jirzsit az már fárasztotta. Épp azért szívesen könnyített volna magán, ritkábban járt volna el nagyanyjához is, Helenka kedvéért azonban nem mondott le róla.

Azóta az alkony óta, amikor a jezsuita kertben mellette lépdelt, az egész idő alatt egyszer sem beszélt magányosan vele. Csak a látogatásai alatt látta s akkor sem mindeniken. De ha megpillantotta, ha felvillant előtte legalább, már derültebb lett. Amikor azonban nem tudta kibőjtölni, amikor Helenka a szobába sem lépett be, mert Lerchné asszonyság máshol foglalkoztatta, nyugtalanul és szomorúan ment haza. Április kezdetén egy délután épp nagymamához indult, annak ellenére, hogy nagyon nem jól érezte magát. Didergés, láz kerülgette, de a heves vágy, hogy Helenkával találkozzék, erősebb volt. Az úton elképzelte, mi lenne, ha magában találná, ha négyszemközt beszélhetnének. És amikor odaért, szívét mohó vágy és bizonytalanság dobogtatta meg. De a szobában csak nagymamát találta s az rögtön az egészségéről kezdett beszélni, hogy nem engedelmeskedik, nem kíméli magát, így nem lesz ereje a hajeki zarándoklatra.

— Tegnap jutott eszembe, hogy szép lenne elmenni oda, mondom is ennek a lánynak... — Helenkát értette. De nem fejezte be, mert hirtelen észbe kapott.

— Hallottál már a nagymamájáról? — kiáltotta.

— Hogy el sem tudott búcsúzni tőle? Hallottam — hagyta rá Jirzsi elevenebben.

— Már nem is búcsúzik el, soha.

Jirzsi összerezzent.

— Meghalt.

— Meg! De hogy, hogyan tudták meg?

— Itt járt tegnap az a zsidó, az hozta Helenkának a hírt.

Jirzsi egy pillanatig maga elé nézett, hogy megdöbbenésén úrrá legyen; aztán megkérdezte, hát Helenka?

— Szörnyen van, ilyennek nem is láttam még.

— Mikor jött a hír?

— Ma délelőtt. De a temetés már régen megvolt, mintegy három hete már. Na, mi lesz hát ezzel a Hajekkel, kis Jirzsi, s a zarándoklattal.

De Jirzsinek nem volt kedve hallani és beszélni róla. Egyre Helenkára gondolt. Kis idő mulva fölállt, látta, hogy úgysem várja ki. Amikor a pitvarba kiment, Helenka kamra ajtaja felé nézett. Semmi mozgás, csönd mögötte is. A lépcsőn sem találkozott vele. De azért nem lépett ki rögtön a kapualjból az utcára. A kertbe vivő folyosó vonzotta. Ha netalán... S nem csalódott.

Helenka ott ült — az öntöző kanna a lábánál — a jávorfa alatt, amelynek friss lombú zöld koronája a „kisbolt" ablakának a közelében az emeletig nyult. Nehéz tünődésében meg sem hallotta, hogy valaki a kertbe lépett. Hanem amikor a közelében hangzottak fel a homokban a lépései, sietve fölállt, Jirzsi sápadtan, reszketve adott kezet neki. „Helenka, vigasztalja meg gyászában az isten." Helenka nem tudott megszólalni, szemét elöntötte a könny. Amikorra szétfolyt, lecsöpögött, egyedül állt ott, Jirzsi hangja azonban még a fülében volt. Egy pillanatra elcsitította a fájdalmát s boldog megindulással töltötte meg.

Másnap este Flórián Mariának komoly képpel jelentette az ikrek asztalánál, hogy az öreg úr bölcsész fia, Jirzsi úr megbetegedett. Tegnap estefelé némileg leverten jött meg a nagymamájától, a mostohája rögtön látta, hogy nincsen jól. Ágyba kellett feküdnie, éjszaka rosszabbul lett, ma korán reggel meg Globic doktor úrért küldtek, rögtön eljött, estefelé megint ott volt, valami komoly baj lesz, mindenek szerint forróláz. Neki,

Mariáneknek kellett a Prágai-házba az öregasszonysághoz mennie s hírül adni, az öregasszonyság nagyon megijedt s nagy gondban van most Jirzsi úr miatt. Azt azonban nem mondta el, — miközben az öreg asszonysággal tárgyalt, nem is vette észre — hogy a kissé odébb álló Helenka mennyire elsápadt.

Doktor phil. és med. budcsini Globic, országos királyi fizikus, naponta járt most Brzsezináékhoz, az első időben naponta kétszer is. Nem tréfálkozott Jirzsivel mint máskor, nem beszélt latinul, ellenben latinul írt, hosszú recepteket, miután Jirzsin előbb eret vágott; *Cephaliá*-t írt föl, fejnek való orvosságokat, *Cordiacá*-t a gyenge szívre, továbbá *balsamum vitae*-t és gyöngyitalt. Ezekkel a hosszú papírcsíkokkal jártak Brzsezináéktól az Augustin Dutoy úr „Aranyláb" gyógyszertárába a Lóvásártérre s hordták onnan az üvegeket és üvegcséket, amelyeket a fehér mennyezetes, zöld ágy mellett, a boldogtalan Jirzsi asztalkájára raktak. Amikor Brzsezina s a fiatal mostoha odakinn szorongva kérdezték, hogy a fiuk hogy van, a doktor telt arca a nagy paróka csiga-áradatában komollyá vált és elkomorult. A doktor nem vigasztalt, nem ígért, inkább a rosszabbra készített elő, s azt hajtogatta, hogy adják a betegnek az orvosságot, ahogyan ő előírta, s bízzanak isten segedelmében. Ő, aki tizenhárom évvel azelőtt a nagy pestis idején mint a prágai orvosok mind, imát is rendelt a pestis-hárító szentekhez, szent Sebestyénhez, szent Rókushoz és szent Rozáliához, s a betegnek „pestispajzsocskát" tétetett egy kis imádsággal a szívére, Brzsezináéknál most úgy rendelkezett, hogy amennyiben Jirzsi rosszabbul lenne, akasszanak a nyakába egy felszentelt skapulárét, ilyen esetekben az jót tesz, továbbá imákat a tizennégy közbenjáró szenthez, — a skapuláré miatt szóljanak csak anyjuk asszonynak, Lerchné asszonyt értette, annak, ahogy emlékszik, van egy skapuláréja, amit Rómában szenteltek fel.

Amikor Lerchné asszony Brzsezináék üzenetét a felszentelt skapuláréról megkapta, azon nyomban elhatározta, hogy maga akasztja az unokája nyakába. Gyalog azonban nem tudott a Lóvásártérig menni. Befogatott az öreg hintajába. Helenka buzgóbban segített neki, mint máskor, az öltözködésben, a kocsihoz is kikísérte. Odafönn s a lépcsőkön jövet is azt várta, még pedig mohón, hogy az öreg asszonyság fölszólítja,

üljön mellé és kísérje el, szüksége lesz rá a lépcsőkön. De hiába várta. A hintó szép lassan elgördült. Helenka időnként kikinézett; izgatottan várta az öreg asszonyságot. Mihelyt aztán a kocsit megpillantotta, szökdelve futott le a lépcsőn s a kapu előtt várta be.

Megkönnyebbülten sóhajtott föl, amikor az öreg asszonyság elmondta, hogy Jirzsi jobban van valamivel, de a szíve összeszorult szánalmában, amikor az öreg asszonyság lefestette, hogy szegényke milyen erőtlenül, gyengén fekszik ott, a kellő ápolás azonban megvan, a mostohája, mint a tulajdon anyja, úgy gondozza. Lyzla is nagyon lelkiismeretes, Hubátius úr is segítségükre van, egész estéket elül a betegnél, Globic doktor úr is igyekszik, de minden az úristen kezében van, azt mondta, imádkozzanak. S az öregasszony, aki imáiban minden nap fölemlítette az unokáját, templomi imát és misét is mondatott s Helenkának azt ajánlotta, imádkozzanak együtt érte. Helenka készségesen térdelt le vele a sarokban, az asztal fölött levő képekhez, amelyek előtt a lámpácska égett, szenvedélyesen imádkozott s az öregasszony fölhívására belső ellenkezés nélkül mondta imakönyvéből a tizennégy szenthez az imádságot.

Egy héttel később doktor Globic egy reggelen benézett a Prágai-házba; az öreg asszonysággal akarta közölni, hogy Jirzsi túl van a veszélyen, tegnap már csak egyszer volt nála; ő, a doktor, a magáét megtette, most már Jirzsin áll, hogy megerősödjék, túlságosan gyenge; a tanulmányaiból ebben az évben nem lesz már semmi sem.

Helenka, amikor doktor Globicot ilyen szokatlan időben látta idejönni, megijedt, hogy Jirzsi megint rosszabbul van. A szobába nem mehetett be. A konyhában nem volt maradása; kiment a pitvarba, leste, jön-e már a doktor. Nem a doktort pillantotta meg, hanem egy fiatal serfőző legényt, aki nyilvánvaló sietséggel futott ide, egészen kifulladva. Már a lépcsőkön kérdezgette, itt van-e doktor Globic.

— Itt; hova kell mennie?

— Brzsezináékhoz.

Helenkának elakadt a lélekzete, alig tudta kimondani:

— A fiatal úrhoz?

— Nem, az öregasszonysághoz. — S már kopogtatott és lépett is be.

Helenka megkönnyebbült, idáig ugyanis mozdulatlan állt, ijedtében egész elgyengülten. A serfőző legény kijött a nagyszobából, Helenka ki akarta kérdezni, de akkorra már doktor Globic is kijött; nem olyan lassan és tekintélyesen lépegetett le a lépcsőkön, mint máskor, hanem sietősebb, ha nem is sietős léptekkel. Ugyanígy indult a Lóvásártér felé, Brzezináékhoz, ahonnét egy órával ezelőtt jött el. Feltünt neki, hogy néhány fiatal ember rohant el mellette, mintha kergetnének valakit; odébb az utcában egy csomó ember ötlött a szemébe, amint rendkívül élénken tárgyalnak valamit. Lenn, a Lóvásártéren, a bódéknál, boltoknál szokatlan rajzás. Ott, amikor már meg akarta kérdezni, mi történik, egy újvárosi polgár, Vorliki Vojtech Zathorzsanszky, az istálló ügyek igazgatója, állította meg s magából kikelve kérdezte tőle, hallotta-e, hogy mi történt.

— Mi? Brzezináéknál talán?

— Nem, a cyrusiaknál. Van ott a kolostor előtt Nepomuki szent Jánosnak egy új szobra, nemrégen állították.

— Tudom, voltam ott megnézni.

— Most ezt az új, már fölszentelt szobrot egy gyalázatos zsidó megszentségtelenítette.

— Mit csinált?

— Hogy mit csinált! *Tergum obvertit in summum opprobrium sancti.**

— Fuj! — Az országos királyi fizikus hangosat köpött. — Gyalázat! Ez nem is lehetséges.

— De hogyne lenne, egy halász látta.

— Mikor?

— Ma, korán reggel.

— De megvan az a zsidó?

— Már a Spinkában van.

— No és?

— Többet nem tudok, megyek a városházára érdeklődni. És kegyelmed, hova siet? Brzezináékat mondta. A diákhoz?

— Az jobban van, de Brzezináné asszony hirtelen megbetegedett.

— Mi történt?

— Nem tudom biztosan; de a gólyát várják, tán korább-

* *Hátsó felét mutatva meggyalázta a szentet.*

ban jött, idő előtt, az baj, sietek. Akasszák föl azt a zsidót! Meggyalázni szent Jánost! Isten vele, direktor úr.

Az este lenn, a Brzsezináék söntésében is szokatlanul mozgalmas volt. Először amiatt a zsidó miatt, akinek a tette az egész Prágát fölizgatta és mozgásba hozta. Flórián Marianeknek, mint rendszerint, most is a legbővebb és legalaposabb értesülései voltak. Annak a zsidó szentséggyalázónak az ügyét ezen a napon már több helyen előadta, itt Brzsezináéknál ezen az estén már másodízben; hogy ma reggel Vit Zelenka, óvárosi polgár és halász, hat óra előtt a folyóhoz tartott, sehol nem volt egy ember, de egyszerre az új szobor előtt a cyrusiak kolostoránál, azon a kis téren, egy zsidót pillantott meg, Fresl a neve, ez a Fresl fölnézett a szoborra, aztán óvatosan körültekintett s amikor senkit sem látott (Vit Zelenka a fa mögött állt) a zsidó fölfedte a hátulját s aztán gyalázatos módon háromszor meghajolt az új szobor előtt. Ebben a pillanatban a halász kiugrott s a zsidó után vetette magát, de az már bemenekült a Hrzsebikov-házba s ott elrejtőzött. Természetesen megtalálták, kihúzták, rögtön ott eldöngették, ez a pimasz fickó pedig, amikor az áristomba vitték, kiáltozott és prüszkölt, hogy ő azt nem szent Jánosnak csinálta, hanem a gyerekeknek.

A hallgatók itt félbeszakították Mariáneket; dühösen nevetgéltek, szídták és átkozták Freslt, azt kiabálták, hogy fel kell akasztani. Jirzsi Kocourek természetesen az elégetés mellett volt. Nem érte be azzal, hogy Fresl zsidót, ahogy azt Mariánek elmondta, megcsigázták, hogy egyszer már megkínozták; rázta magát s a karjait vadul hányva kiabálta, hogy az egész zsidó fajt meg kellene büntetni, rájuk kellene menni, kiverni az egész zsidó várost.

Mariánek másik, halkabb szenzációja, amely az ikrek asztalát meghatotta, az volt, hogy a fiatal asszonyság, Brzsezináné asszony súlyosan megbetegedett, ma reggel történt valami, rögtön a bábáért, majd doktor Globicért küldtek, Tóbiás Ledecky seborvost is elhívták, az öregúr a szoba előtt járkált, ott várt, amikor aztán nem győzte már várni, kirontott a folyosóra, ott szaladgált, mint az eszeveszett, a fejéhez kapkodott, az asszonyság azonban rosszul van, magyarázta Mariánek, mivel sok vért vesztett, szinte öntudatlan fekszik, nem tud magáról.

EGY IDŐTÁJT úgy látszott, hogy Flórián Mariának a bölcsész Brzsezinát is odaírja elhunytjai jegyzékébe s a temetéséről kell gondoskodnia. De nem így történt. Jirzsi kitépte magát a halál kezéből, a küzdelem azonban megviselte, teljesen legyengült. Globic doktor, országos királyi fizikus belátta, hogy az Aranyláb üvegcséiből, bármennyit ír is föl, fiatal páciense nem gyüjt erőt, s hogy nem szabad a szobácskájában maradnia, ki kell a friss levegőre mennie.

A tanács jó volt, a segítség könnyű. Az öreg Brzsezina úrnak a Zsizskov alatt három szőlője volt. Egyiket, a Ventryskát, évekkel ezelőtt vette a Prágai-ház öregasszonysága a Nagyobbik szent kereszt kolostor cyrusi barátjaitól 1200 aranyon, s később leányának, Jirzsi anyjának adta hozományul. A másik két egymás mellett levő, amelyet csak egy kerítés választott el, messzebb volt. A nagyobbikban Brzsezinának, mint a gazdagabb prágai családok közül többnek, nyári szállása, lusthausa volt. Ott fehérlett a szőlő tetejében egy alacsony terraszon, amelyre néhány széles kőlépcső vezetett föl.

Két épületből állt, egy régibb földszintesből, ez volt az eredeti, s egy új emeletes pavillonból, amelyet néhány évvel ezelőtt az öreg Brzsezina úr építtetett mellé. Ez az épület takarosabb volt, legömbölyített sarkain sima oszlopok, az ablakok fölött gazdag oromdísz, a megtört zsindelytető alatt kerekablakú festői padlásszoba. A pavillon földszintjéhez egy verandát építettek, melynek támoszlopait s íveit szőlő futotta be. Oldalt kicsi kert, bokrok, a pavillon mögött málnacserjék bozótja. Ide ment ki Flórián Mariának, mint szállácsináló, s tett meg minden előkészületet, és ide indult ki aztán, mint a lábbadozó bölcsész kísérője, amikor Jirzsit hordszékében a zöld szőlőn át a keskeny ösvényen fölszállították. Fönn a nyaralóban az öreg szakácsné s a mostani ápolónője várta, akit Prágából előre küldtek ide.

Amikor Jirzsi a terrasz utolsó lépcsőjén a hordszékből kilépett, jobb felé a vén, óriás tölgyfára nézett, amely valamivel odébb magányosan állt tavaszi lombjában. Terebélyes koronájára pillantott s a padra, amely nyers barázdált törzsének támaszkodott. Ez volt a kedves helye már gyerekkorában is.

De most ez az évszázados tölgy, amelyről azt hallotta, hogy Zsizskára emlékszik, hogy már akkor is itt állt, amikor Zsizska itt harcolt a hegyen s a németnek a fejére ütött, most Tomást juttatta az eszébe, a fiatal vincellért, hogy fújta itt vadászkürtjén a vidám harsonaszót. S Tomással együtt Helenka is megjelent előtte.

Régen nem látta már, azóta, hogy nagymama kertjében találkoztak. Betegsége kezdetén, lázas képei közt gyakran megjelent neki; később, amikor kormányozni s irányítani tudta a gondolatait, hosszan el-elgondolkozott rajta. Fölidézte, visszahozta a pillanatokat, amelyek a legmélyebben maradtak meg a lelkében, hogyan jött vele első ízben az óvárosi piacról, hogyan akadtak össze a jezsuita kertben, hogyan találta őt a nagy szobában egyedül a varrásnál ülve, mintha csak most is rátekintene, még a hangja is a fülében reszketett, ahogy akkor kérte (a jezsuita kertben), hogy ne jöjjön tovább vele. Így gondolt reá odahaza. Itt pedig, ahogy belépett ide, a bátyjával együtt ő is ott lebegett a lelkében s vele jött az öreg tölgytől a nyaraló küszöbéhez, ahová Flórián Mariának az öreg szakácsnéval óvatosan fölkísérte.

Ahogy Mariának elment, azonnal hivatta az öreg vincellért; Tomás felől kérdezősködött, noha jól tudta, hogy itt a szomszéd szőlőben van s azt kérte, hogy holnap küldje majd ide neki. De még mielőtt Tomás eljött volna, már meghallotta a kürtjét.

Korán reggel, amikor Jirzsi még ágyban feküdt, távoli harsonázás csapott tompán a fülébe, a napszámosoknak hírdette, hogy ideje munkába állni. Aztán újra megszólalt, közelebb s még közelebb, ahogy Tomás a szőlőket kürtölve körüljárta. Olyan kedves volt hallgatni a fehér ágyban, a leeresztett zöld zsaluval homályossá tett szobában, amelynek a lécei közt ragyogó arany sugarak törtek át s reszkettek aranyporként, kifele csábítva.

Az öreg szakácsné ellenkezett, hogy a fiatal úr ne menjen ki, hűvös van még. De nem tarthatta vissza. Kilépett, leült a veranda szélén a napra a karosszékbe, amelyet a szakácsné párnával rakott ki, s a ragyogó júniusi reggelt nézegette. Lélekzete szinte elakadt a tiszta erős levegőben, amelyben a veranda ívein csendesen reszkettek a laza, fiatal ágak.

Egy pillanatra becsukta a szemét, elvakította a szőlőn és

mindenen elömlő ragyogás, de aztán nagyot kortyintott a szép kilátásból, élvezettel szívta be a balzsamos üde levegőt. Lenn ott látta maga előtt a harmatos szőlőt, amelynek beragyogott, porhanyós talaján karók és tőkék hosszú árnyai nyultak el, jobbra, balra nézdegélt a szőlőkben, amelyekből itt-ott egy-egy gyümölcsfa nyult ki s le-lenézett a síkságra, a kertekre, a Vltava menti legelők és parlagok felé, amelyekből fehér pára szállt fel, aztán megint Prága, a város, a zöld gyepű, barnavörös téglasáncok irányába, azontúl a városra, a zsindely- és cseréptetők rengetege fölé nyúló tornyokra, templomokra, oromzatukra, arany kupoláikra, a reggel sugaraiban tündöklő keresztekre, az egész sürgés-forgásra s életre, a szőlőkben dolgozó emberekre, a juhnyájra ott lenn a folyónál, s a fehér vászonborítós kocsikra, amint lassan gördülnek az Ispotály-kapu felé.

Örömmel figyelte meg, amit máskor alig vett észre, hogy megy-suhan a lovakkal, kocsikkal, fuvarosokkal messze a beragyogott országúton, hosszú árnyékuk is; aztán megint a szőlőre nézett, a szőlő sürgés-forgására. Sohasem tetszett neki úgy, mint most, zöldjében a vincellérek átfehérlő inge, az asszonyok itt-ott vörösen fellobbanó kendője, mellénykéje s a férfiujjasok.

Mindezt máskor gyakran látta, a nap különböző idejében, de sohasem volt olyan szép, sohasem telt ebben a látványban olyan öröme, mint most. Szinte meghatottan szítta föl a világos kék ég, a zöld szőlő, az ezüstösen csillogó folyó s az izzón megvilágított Prága egész szépségét. Pillantása mindent végigjárt s megszítt, mint a nyugtalan pillangó. Míg végre kezdett megállapodni, válogatni, keresgélni. A Tyn tornyára tapadt, a szent Jakab-templomra, a szent Castulus templomot kereste. Ebben a pillanatban fölvillant előtte a szomorú öreg Prágaiház, nagyanyó most énekli reggeli énekét: „Elmult az éji óra s én térdre omolva", és Helenka, Helenka...

Egy árnyék villant föl mellette, valaki megállt: egy napbarnított fiú, zeke, harisnya nélküli térdnadrág és durva cipő volt rajta, a kezében sapka. Köszönt, mosolygott, egészséges foga kifehérlett. Tomás.

— A vincellér szólt — jelentette.

— Igen; üzentem érted. Hallottalak ma már, az előbb, amikor fújtad. Tisztán, szépen — Jirzsi a fiúra nézett, nem

vette észre milyen hosszan. Tomás szinte különösnek is találta. Nem gyanította, hogy a fiatal úr Helenka hasonmását fürkészi az arcán; hogy az ő szép homlokát, szemét látja. Egyszer csak azt kérdezte, szeret-e a szőlőben, nem lenne-e benn szívesebben a városban.

— Azt nem, — vágott Tomás a szavába élénken — ott olyan, mintha pincében volnék. — Azt azonban nem mondta ki, hogy a városból nehezebb lenne elszökni, mint innen. Csak azt tette hozzá: — Itt egy kicsit mégis csak vadász vagyok.

— Hogyan?

— Nyestet és görényt fogok csapdával néha; itt a szőlőben előfordul, hallottam, hogy borzot is láttak, odébb, Liben fölött.

— De lőni nem lőhetsz?

— Nem, de néha lövök is — villantotta ki Tomás a fogát. — A vincellérnek van egy flintája.

— De tilos.

— Flintája lehet, a tolvajokat elijeszteni. Nohát a kártevő állat olyan mint a gonosztevő. S ha éjszaka őrtállok s valami moccan . . .

— Megfújod néha máskor is a kürtöt, vagy csak a szőlőmunkásoknak?

— Meg, néha máskor is.

Egy kis csönd, Jirzsi megint Tomásra mereszti a szemét, aztán lassan, lágyabban említi meg, hogy gyászuk volt.

— Az, nagymamánk meghalt.

— A húgod nagyon el volt szomorodva, láttam — mondta Jirzsi kissé bizonytalan, anélkül, hogy Tomásra nézne.

— El volt s még most is el van. Azt is ő mondta, hogy betegeskedik, különben nem is tudtam volna.

— Mesélte neked? — S mintha fény futott volna át sápadt arcán.

Az öreg szakácsnő jött jelenteni, hogy kész van a reggeli, s hogy a fiatal úr sokat beszél, megerőlteti magát.

— Nem erőlteti; de menj Tomás, s jöjj el megint.

Délután az apja látogatta meg Jirzsit, örömmel hallotta, hogy a fia szeret itt. Jirzsi mohón tudakolta, anyja asszony hogy van.

— Jobban, hálistennek, jobban, a doktor úr azt mondta,

hogy ha így halad, rövid idő mulva kijöhet ide a szőlőbe, neki is erre van szüksége. Akkor legalább te sem leszel magad.

Jirzsi elmosolyodott s elégedetten bólintott.

Másnap a nagyanyjától kapott üzenetet. P. Dániel hozta. Jirzsi, ahogy délután a verandán ült s a napon sütkérezett, a szőlőtőkék közt az ő fehér fejét pillantotta meg. Az öreg pap lassan lépdelt fölfelé a szőlőn, a kalap a kezében; ahogy Jirzsit meglátta, rögtön elfelejtette a fáradtságot. Leült mellé, megsimogatta beesett arcát és sovány, fehér kezét, s vigasztalta, hogy itt a jó levegőn, *procul negotiis,** majd rendbejön, csak kímélje magát, nagymama azt üzeni és Globic doktor is azt kívánja, hogy semmit ne csináljon, semmit ne olvasson. Hanem, jutott az eszébe, hallott-e arról a zsidóról, aki Nepomuki szent Jánost meggyalázta.

Jirzsi nem tudott, most azonban tudomást szerzett Freslről, s arról is, hogy ez a zsidó azóta is az óvárosi börtönben ül, néhányszor megkínozták már, de idáig semmit sem szedtek ki belőle, makacsul tagad s nem akar vallani. Jirzsi némán hallgatta. Máskor ez a tett fölingerelte volna; ma nyomasztotta s kényelmetlen érzése támadt tőle. P. Dániel nem vette észre; hevesen magyarázta neki, s mégegyszer előhozta Fellmannt, a kutnahorai kereskedőt, akiről tavaly őszön mesélt neki, hogy az hogyan gyalázta meg Nepomuki szent Jánost; az azóta súlyos áristomban ült, a fellebbviteli bíróság is tárgyalta Prágában az ügyét, de ameddigre a tárgyalás véget ért, az a hitetlen káromló csúnyán fejezte be az életét, — a napokban, gyónás nélkül, megrögzötten, halálos bűnben adta ki a börtönben a lelkét. A jezsuita most hirtelen abbahagyta, szemét hunyorgatva gyorsan Jirzsi fölé hajolt, aki a székébe hanyatlott s behunyta a szemét.

Vidámabb volt, amikor másnap Hubátius úr jött el. A legszeszélyesebb híreket hozta, szívből jövő nevetésében öröm csengett. Zenei dolgot is sokat tudott; mesélt az idei zenés sétahajózásról, az öreg Brixiről, hogy megint új opusa van, megint nagy tetszéssel játszották, az volt a taps, s a mult héten is szerepeltek, a cyrusiaknál játszottak, a templomban áldásosztás után, s megint egy új művet, amelyet Garaffe úr szerzett, ez nagyon virtuózus férfi, az ő óratóriumát *seu operet-*

* *Távol a világ nyüzsgésétől.*

*tam de vita sancti Joannis Nepomuceni** játszották, áldás után kezdték, s egészen hét óráig tartott.

— És a deklamátor úr? — jutott Jirzsi eszébe.

— Jaj istenem, annyit tudakozódik minden nap kegyelmed után, hogy van, üdvözli s azt kívánja, legyen minél előbb köztünk.

— Átjár még zenét hallgatni?

— Most ritkán.

— Adja át üdvözletemet, kérem.

Jirzsi csakhamar kezdte nem betartani a nagymamája és P. Dániel tanácsát. Fárasztotta, hogy folyton üljön és feküdjön, a szellem foglalatosságot kívánt.

Flórián Mariának, amikor második látogatásakor megtudta, hogy Jirzsi könyvek után áhítozik, készséggel és ügyesen segített rajta. Hozott neki, a szobácskájából, úgy hogy Brzsezináék ne tudjanak róla, Jirzsi meghagyása szerint, egy imakönyvet, egy kis kötet Ovidiust és Vergiliust. Jirzsi szívesen mulatott volna a Hájek krónikájával is; de ehhez a nagy súlyos könyvhöz még gyenge volt és Mariának sem szállíthatta észrevétlen ide. A kis „Zdoro-csalogányt" könnyen elhozhatta volna, de az Jirzsinek eszébe sem jutott. Éhes mohósággal nyult a könyvek után. Az olvasás most különös gyönyör volt neki. Annyi hete nem volt betű a kezében s most a százados tölgy ferde ágai alatt, árnya hűvösében, különösen kellemes volt az olvasás. Sohasem bilincselte le úgy ezeknek a régi költőknek a költészete, mint itt a zöldben, csendben és magányban. Többnyire ismerős versek voltak, de érzékeny lelke szenvedélyesebben szívta fel, s olyan érdeklődéssel, mintha először olvasta volna. Ovidius Metamorphosisait, Vergilius Eclogáit olvasta. Mindez most elevenebben jelent meg előtte, főként a nőalakok, akiknek a vágyódásait és síránkozását régebben nem értette; a szerelmi jelenetek, vallomások, amelyeken máskor futólag, határozott elképzelések nélkül futott át, meghatották. Gyakran elkalandozott. A régi szent berkekben tévelygett, sziklás tengerpartok merültek föl előtte; a hullámtörés fölött a sziklákon egy lányka eped, s a végtelen távolba néz. Helenkához volt hasonló, ahogy a hercegnő, a szent berek istennője vagy a tavaszi tájon a nyírfák alatt ülő pásztorlány is, a Tyrty-

**Avagy kis zeneművét Nepomuki szent János életéről.*

rus fuvoláját hallgató; a terebélyes bükk alatt a füves, árnyékos lejtőn is ennek a fuvolának az epedő hangja szólalt meg.

De voltak pillanatok, amikor otthagyta az álmodott világot, amikor szorongás és vágy kerítette hatalmába, amikor az öreg Prágai-házba ment gondolatban. Itt a szőlőhegyen nem nyomasztották hitbeli meggondolások, hogy Helenka eretnek családból származik; itt csak látni szerette volna. Egy örökkévalóságnak tűnt föl, mióta nem látta s nem tudott beszélni róla, legföllebb, amikor Tomás eljött hozzá, említette lopva s mintegy mellékesen. Már ez is örömet szerzett neki, ezért látta szívesen az ifjú vincellért, meg azért is, mert az arca Helenkára emlékeztetett.

A második pénteken, hogy Jirzsi kinn volt a szőlőhegyen, apja urától megtudta, hogy másnap anyja asszony is kiköltözik ide, hogy hosszú nehéz betegsége után magához térjen. Jirzsi örült a mostohájának, kora reggeltől várta már. Jöttek a teherhordók, akik párnákat, s egy láda varrást és ruhaneműt hoztak ki.

Tőlük tudta meg, hogy az „öreg" asszonyság később délfelé érkezik, azalatt itt mindent elrendeznek s elkészítenek. Kijött az épületből és leült a tölgy alá. Egy könyvet vett magához, de ahogy a szőlőkön, a szép júniusi reggelben a ragyogó környéken végignézett, a padon hagyta. Friss szellő fújt, a tölgy koronájában csendesen susogtak a levelek. Jirzsi pillantása ide-odajárt, de egyszerre csak a szőlőn át a nyaralóhoz vezető ösvényre tapadt.

Gyors léptekkel, lehajtott arccal, az útra s a lépcsőkre vigyázva, amelyeket hellyel-közzel gerendából róttak az útba, egy lány lépdelt frissen, nem munkás, hanem polgári ruhában, a hajában szalag, világos, virágos kabátkájának könyékig ért az ujja. A terrasz lépcsői alatt egy pillanatra eltűnt előle, már föl is suhant rajtuk, az utolsón megállt s kíváncsian nézett körül s fürkészte balra előtte a nyári házat. Jirzsinek megremegett a térde — Helenka! Rémülten pillantott rá, mint valami jelenésre. Helenka nem látta, tovább akart menni a ház felé.

— Helenka! — tört ki.

Helenka megijedt, egy pillanatig mozdulatlan állt, elvörösödött, aztán gondolkozás nélkül sietett feléje. Jirzsi látta, amint karcsún, könnyű léptekkel, örvendező meglepetésben,

boldog sietségben jött át a pázsitra. De amikor megállt Jirzsi előtt, amikor közelről látta, hogy milyen sovány és sápadt, amikor vékony, fehér kezét odaadta neki, nem tudott a megindulástól szólani.

Jirzsi nem eresztette el rögtön a jobbját. Izgalmában, boldog meglepetésében megfeledkezett odább a házról s mindenről körülötte.

— Rég nem láttam már, Helenka, olyan régen.

— Sokon ment át, mindig eszemben volt... De most már jobban van?

— Most jól vagyok. — Ezt a földerült szemén is látni lehetett, amely odaadón, gyengéden tapadt rá. — Eljött hát...

— Az asszonyság küldött, nagymama.

— Üzen valamit?

— Nem, nem üzen; én itt maradok most.

Jirzsi örvendő ijedelemmel hajolt előre.

— Itt? Itt marad?

— Itt maradok. Anyja asszonyt fogom ápolni.

— Ah!

— Előre jöttem, mindent elkészíteni, — mondta indulóban — hogy az asszonyságnak, ami kell, mindene meglegyen.

Jirzsi Helenka után nézett, míg csak el nem tűnt a nyaralóban. Olyan volt, mint egy szép álom. — De ez igaz, — újjongott föl benne — itt marad, itt marad, itt lesz velünk!

Amíg fiatal mostoháját ki nem hozták, a tölgy alatt maradt. Brzsezináné egy fehér párnákkal puhán kibélelt hordszékben ült. Sápadt sovány arcán látni lehetett, milyen nehéz betegség emésztette. A hordszék mellett Brzsezina lépdelt.

Jirzsi rögtön a terrasz lépcsőjénél üdvözölte az anyját. Szívélyesen köszöntötte, nyilvánvaló örömmel. Mostohája odanyujtotta fehér kezét a hordszékből s meghatott mosollyal mondta:

— Jirzsicska, együtt betegeskedtünk, együtt fogunk meggyógyulni is.

Jirzsi meg volt hatva s szenvedélyesen csókolta meg a kezét. Maga sem tudta, hogy ebben a megindulásban az öntudatlan hála rezdülése is ott volt Helenka miatt.

A MIKOR doktor Globic két nappal azelőtt közölte, hogy Brzsezináné asszony most már kiköltözhet a szőlőbe, a férje elment első anyósához, Lerchné asszonyhoz egy kis tanácskozásra. Nehézségei voltak a kiszolgálást illetően; előadta, hogy kiküldené Lyzlát a feleségével, de Lyzlára a háztartásban okvetlen szükség van, hogy nincs senkije helyette, s a feleségének lelkiismeretes kiszolgálásra van szüksége.

Amire Lerchné asszonyság, hogy ezen könnyű segíteni, itt van nála Brzsezina jobbágya, Helenka, annak a szkalkai vadásznak a lánya, szerfölött dicsérte, milyen készséges, lelkiismeretes és ügyes, a gondolatát is kitalálja s teljesíti gyakran, s hogy urasági szolgálatban volt, Mladota kisasszonynál.

— Ami pedig az apját illeti, ott sincs baj, a lány egészen megtért, jámbor, templomba jár, P. Dániel úr is dicséri. Én ugyan már meglehetősen megszoktam, eléggé szeretem, de ebben az esetben, néhány hétre, vegyétek csak át, bizonyosan meg lesztek elégedve vele.

Így lett Helenka Brzsezináné asszonynak a gondozója és társalkodónője. Az öreg úr már második látogatásakor is csak dicséretet hallott róla, hogy milyen szépen elkészít mindent, hogy gondol mindenre s milyen áldott keze van.

Brzsezináné a pavillonban lakott a földszinten; szobája mellett, amelynek az ablaka a homlokzaton a verandára, oldalt meg a kertre nyílott, Helenkának egy szép fehér szobácskája volt, a gyepes part málnabokraira tekintő ablakkal. Jirzsi két szobát lakott, a szomszédos, öregebb épületben. Már az első időben szemmelláthatóan magához tért itt, most pedig csendes vidámság és nyugalom derüje ült ki rá. Boldoggá tette, hogy közel van Helenkához. Gyakran látta, naponta többször is akadtak pillanatok, amikor beszélhetett vele. Nem egyszer találta ott, amikor látogatásra ment a mostohájához, vagy a fehér, napfényes folyosón akadt vele össze, vagy kinn az épület előtt.

Rögtön első reggel Tomást hozta elő, hogy el szokott beszélgetni vele, s hogy Tomás eljárogat ide, azt azonban elhallgatta, hogy aznap is idejön. Amikor késő délután megjelent, azt mondta neki, hogy várjon kicsit a tölgy alatt, maga meg

Helenkáért ment, hogy várja valaki. Ott maradt a verandán, onnét láthatta, hogy Helenkát s Tomást méginkább, mennyire meglepte a váratlan találkozás.

A mostohájához sűrűbben eljárt, nemcsak az ő kedvéért, Helenka miatt is. Reggel mindig csak a folyosójára ment el megtudakolni, anyja asszony hogy van, ma éjjel hogy aludt. Nagymamánál Helenkát csak rövid időre látta, néha csak egy pillanatra és mindig ugyanabban a környezetben. Itt minduntalan és mindig másképp, szabadabban, meghittebb légkörben. Apró együttlétek és hosszabb találkozások adódtak, amelyekben Helenka mindig új színben jelent meg, természetes bájban, kellemes meglepetést okozva. Látta, milyen gondosan és gyöngéden ápolja a mostoháját; titkon csendes örömmel figyelte, elhallgatta a hangját, amint őszinte gondossággal kérdezte anyja asszonyt, ezt vagy azt a szolgálatot ajánlotta fel neki, gyönyörködött a mosolyában, hogy milyen készségesen teljesítette új úrnője kívánságát.

Amikor Brzsezináné asszony kissé erősebb lett, s kimehetett a ház elé a borszőlővel befutott lugasba, Jirzsi is odaült hozzá; Helenka lábadozó úrnőjének a karosszéke mögött állt, Jirzsivel együtt. első sétájára is elkísérte az öreg tölgy alá. Brzsezináné asszonynak tetszett ott, csakhamar naponta kiült Helenkával, Jirzsi minden alkalommal utánuk jött. Már figyelte, várta, mennek-e. Most még szívesebben időzött itt, mint régebben, Prágát nézték, elbeszélgettek róla, a látogatókról, akiket vártak, vagy akik kinn jártak náluk, új, csendes háztartásuk eseményeiről, a kertecskéről, elhallgatták, főként estefelé, a prágai harangok távoli kongását.

Jirzsi egyedül üldögélt itt, mint régen is, de már nem olvasott olyan kitartón; gyakran megfordult s az épületet nézegette, nem bukkan-e fel Helenka. Egyszer azonban, egy fülledt késő délután, csak az égboltra szegezte a szemét. Fekete felhők emelkedtek, rohamosan nőttek, fölfúvódtak s vad hullámok gyanánt hajszolták egymást. Hatalmas árnyékuk ráborult a szőlőre, Prágára, melynek a tornyai ott sötétlettek a nyári viharfelhők gomolyai alatt, a téglasáncokra, parlagokra, a városkapu előtti legelőkre, a fénytelen, tompa ólomszürke Vltavára s a fölötte feketélő magas facsoportra. Ez a látvány annyira elbűvölte, hogy azzal sem törődött, amikor az öreg tölgy terebélyes koronája zúgni kezdett fölötte.

Abban a szempillantásban, amikor egy mélyet dördült s a szél egy a felhők ellen meghúzott harang szorongó hangját hozta felé, Helenka szaladt Jirzsihez s nyilvánvaló nyugtalansággal jelentette, hogy anyja asszony küldi, Jirzsi úr jöjjön haza, ne maradjon itt kinn a viharban. Jirzsi örömmel elüldögélt volna még, de minthogy Helenkával mehetett, azonnal felállt. Az öreg tölgy búgása ott szállt mögöttük; az első nehéz cseppek leestek már, a dörgés hevesebb lett, de Jirzsi azért nem sietett. Olyan szép volt a Helenka oldalán menni; elgyönyörködött, ahogy a szél a homlokába cibálta a haját, s egy laza fürt meg-meglobbant fölötte.

Brzsezináné asszonyt a legnagyobb rémületben találták. Ott ült fehér főkötőjében az ágyon, a vihartól besötétedett szobában. Lába felől a kisszéken az öreg szakácsnő, kezében a rózsafűzér. Helenka asszonya parancsára egy szentelt gyertyát gyujtott ki, Jirzsi annak a hunyorgó fényénél olvasott, ahogy az anyja kívánta, az imádságos könyvéből. Komolyan, lehorgasztott fejjel mondta a vihar elhárításáért a könyörgést; ahogy a lapot fordította s felpillantott, azt vette észre, hogy Helenka szeme reámered. És most már nem merült olyan forrón az imába.

Aztán megint az egyszerű idill jelenetei. Ott látta Helenkát a málnabozótban, amelynek a bokrain csak úgy lángolt az érett gyümölcs. Asszonyának szedte a málnát, mint máskor a kiskertben a szobai csokorba való virágot, maga is frissen, mint a málna vagy virág. Jirzsi, ahogy a folyosón ment, bepillantott tisztán takarított fehér szobácskájába, amely véletlen nyitva volt, az ablakában virág; kedves meglepetéssel pillantott be, mint egy elragadó titokba, de riadtan is, tiszteletteljes félelemmel. Soká eszében volt, hogyan találkozott vele, egy forró délelőttön a kertben, milyen virágos fehér kendő volt rajta, az álla alatt könnyedén megkötve az izzó nap ellen védelemül, s milyen friss volt és piros.

A mostohája szobájában nem tudott beszédbe ereszkedni vele, a váratlan találkozások alatt sem, amikor Helenka a dolga után sietett rendesen. Csak néha álltak meg beszélni, máskor csak köszöntötte, egy futó szót szólt; a sietö Helenka néha csak rámosolygott, s mint a lepke el is tűnt már. Jirzsit mindez, egy rövid szó, egy mosoly is boldoggá tette. A szőlő most szebb volt, a derült nyári napok ragyogóbbak. Nem szá-

molta őket, nem törődött a nevükkel. Reggel örömmel és türelmetlenül ment ki, este lefeküdt, s mint virágokat rendezgette a nap kedves benyomásait s örült a reggelnek. Elfeledkezett Prágáról, nem kívánkozott oda akkor sem, amikor már bemehetett volna.

Hasonló volt a helyzet a szomszédságban, Brzsezináné szobája mellett, a kicsiny kamrácskában. Helenka harmadéve volt Prágában. Félelemmel jött ide, új viszontagságokra számított, de tévedett. Itt is színlelnie és hazudnia kellett, mint Szkalkán; Prágában azonban gyorsan elfeledte, miért küldték ide a bátyjával. Nem volt oka panaszra, ellenkezőleg, el kellett ismernie s el is ismerte, hogy illőn bánnak vele. Lerchné asszonyhoz is gyorsan hozzászokott, egyre jobban megadta magát, alkalmazkodott új környezetéhez, az utóbbi időben hízelgett is neki az öregasszonyság dicsérete, amikor jámborságát és buzgóságát elismerte. Titkos ellenkezése, amellyel idejött, ebben a dicséretben is olvadt és bágyadt.

Ellenszenve a katolikus vallás megnyilvánulásai iránt szintén alábbhagyott. A pompás istentiszteletek, felvonulások, a fénnyel és festőiséggel teli búcsúk, a templomok pompája elvakította. Utóbb nem tudott már ellenállni a csodálatnak s az öntudatlan csendes bámulatnak; ebben a lelkiismerete is elaludt, multjának hangja s az emlék, amelyben máskor támaszt keresett, gyengébbé vált. Már nem kereste, nem ébresztgette. Nem felejtette el, de nem gondolt rá, kitért előle, főleg amióta minden gondolata Jirzsinél járt. Már nem gondolt a szökésre, amelyről kezdetben Tomással annyit beszélt.

Nagymama halálhíre fájón érintette s a lelkiismetét is megrázta, de hogy Jirzsi épp akkor súlyosan megbetegedett, a féltés erőt vett rajta s elnyomta bánatát. Szorongás emésztette, de amikor az öregasszonyság tudtára adta, hogy kimegy a szőlőbe, nehezen leplezte el a heves, hirtelen öröm kitörését. Jirzsi közelében most nem gondolt többé a szkalkai napokra. Mintha gyöngéd pókháló vonta volna be a belsejét, csak a napnak élt, a nap nyugalmának, derüjének. Nem várta már Tomást azzal a türelmetlenséggel, mint az első időben; s amikor megjött, csendes rettegéssel fogadta, nem hoz-e hírt a titkos istentiszteletről. A közelében volt, de nem sokkal sűrűbben látta mint azelőtt. Nem jöhetett sűrűn hozzá. Mindig estefelé jött s rendesen az öreg tölgynél várakozott. Tomás minden

találkozásukkor Kis zsidón kezdte, hogy nem jön, vagy hogy itt volt, de nem tudta megtalálni, vagy talán nem is kereste őket, nincs híre, amit hozhatna. És aggódva, már-már türelmetlenül beszélt minden alkalommal arról, hogy apjuk uruk sem küld semmiféle hírt. Ő, ahogy elmondta, megint volt titkos istentiszteleten, megint éjjel abban a szőlőben, úgy mint első ízben. Fölemlítette azt a polgárt is, akinek az az ősrégi kelyhe volt; újra kérdezősködött utána, de nem tudott meg róla semmit; azt is megkérdezte, hogy a városban, Vorlicsek-nél, mikor lesz újra istentisztelet, de az az öreg vincellér azt mondta neki, hogy most nem, a prédikátornak se híre, se hamva. Nem vette észre, hogy Helenka mennyire fellélekzett.

Az öreg Brzsezina úr naponta meglátogatta a fiát, feleségét, P. Dániel is kijött megint, néhány nappal az első látogatás után. Júliusban, amikor Brzsezináné már a tölgy alá is kijárt s később egyedül is sétálgatott, megszaporodtak a szőlőben a látogatások. Susanna Richter asszony is kijött. Amikor a szőlő alatt a hordszékből kilépett, heldenburki Tatyrekné asszonnyal találkozott s nagy közlékenységében rögtön németül szólt hozzá, hogy akkor hát együtt teszik meg az utat, de amikor a fürge, mosolygó Tatyrekné asszony figyelmeztette, hogy nem érti, nem tud németül, csehül kezdett el beszélni, hogy istenem, ő, a főstrázsamesterné sem tudott lánykorában egy szót sem németül, de Chrudimba kerültek, — mert ő chrudimi eredet, apja ura ott volt tanácsos, Chrudim királyi város tanácsosa — odakerültek tehát a Capprari vértesek, s velük a boldogult Krisztián, az volt a férfi, mint egy bokréta, de sült német, ő meg egy szót sem tudott németül, de hát a szerelem, apja ura, istenem, elég sokat ellenkezett, de mit használt, ő elszökött Krisztiánnal, így tanulta meg a német nyelvet. Tatyrekné csak mosolygott, s mint a mókus, fürgén lépdelt az ösvényen föl a szőlő felé. Richterné asszony a krinolinjában erősen kipirult s nehezen követte, de közben folyton Krisztiánjáról beszélt, hogyan katonáskodott, *von Pik auf* kezdte, s milyen lovas volt, istenem!

Fönn a nyaraló előtt, amikor Brzsezina és Hubátius is megérkezett, eleven lett az élet. Később P. Dániel feje is fölfehérlett a szőlővel megrakott tőkék között. Nyájasan hunyorogva ült le az asztalhoz s némán mosolyogva, udvariasan hallgatott. A szót a főstrázsamesterné asszony vitte, majd

pedig Hubátius, aki humorosan adta elő, hogy a jogon, a törvénycikkeken s a zenén kívül milyen foglalatossága van még, mennyi megbízása, mi mindent írnak őneki otthonról, mi mindent kell megrendelnie, fűszert, harisnyát, dohányt, cseh katekizmust, most egy bizonyos hajadonnak, a szomszédjuk lányának divatos kabátanyag-színeket, mi utánjárásba kerül az, harisnyát is vett, még pedig milyet, a csinos kisasszonynak nem kell pirulnia miatta; ezek a megbizatások néha össze is torlódnak, apja ura olykor egész litániát ír, mit kíván a postamester úr meg az unokahúga, ez meg az a plébános, de a vakációban megvan a plébános uraktól a kárpótlása, vikárus urat csinálnak belőle.

Tatyrekné asszony nevetett, mint a galamb, főként amikor a főstrázsamesterné asszony elcsodálkozott, hogy hogyan csinálnak belőle vikárius urat.

— Hát a plébániákat járom majd vizitálni, vizitációra járok.

— De csak nem egyházi ruhában?

— Egyházi ruha nélkül, kérem alázattal, úgy ahogyan vagyok; a konyhákat vizitálom a plébániákon, a pincéket, asztalokat, azoknak vagyok ügybuzgó vikáriusa.

Nevettek s nem vették észre, hogy P. Dániel ezalatt a beszéd alatt nyugtalan forgolódott, s nem nevetett, hanem csendesen fölállt s odaintett minden feltűnés nélkül Helenkának, aki asszonyának a széke mögött állt, úgyhogy Helenka zavartan nézett körül, azt várva, hogy Brzsezináné asszony megkérdi, miért megy el. De az föl sem figyelt rá s arra sem, amint P. Dániel után a nyaralóba elment. Senki sem pillantott utána, hiszen gyakran elment borért, vagy édességért, vízért. Csak Jirzsi, aki anyjával szemben ült, meresztette utána csodálkozón a szemét, s bámult el, mi történt, miért viszi el P. Dániel Helenkát. S most már nem nagyon törődött vele, amit körülötte beszéltek, hogy Richterné asszony megint Savoyai Jenő herceget s a Krisztiánját kezdte magyarázni, hogy Hubátius huncútul félbeszakította, amin mindenki nevetett; — a nyaraló felé fordult s Helenkát várta nyugtalan, azt latolgatva, mit akar tőle P. Dániel, tán csak nem valami oktatás lesz most, ebben az időben.

Eltalálta. P. Dániel Brzsezináné asszony tárva-nyitva álló szobájába vezette Helenkát s rögtön azon kezdte, hogy Helenka

mostanában nem jut el a templomba, régen nem volt már istentiszteleten, a szent gyónásról nem is szólva, s kikérdezte, hogyan, mikor és mit imádkozik. Helenka, aki kényszeredetten jött ide, gyorsan felelt, hogy megint visszamehessen. De elpirult a bosszúságtól, amikor az öreg pap azt kezdte el, hogy isten ígéjével kell őt megerősíteni, azért hívta ide, hogy ezek helyett a meddő világi beszédek helyett oktatást és serkentést kapjon.

Beszéd közben leült és nyájas, sötét szemével időnként hunyorítgatva, olykor-olykor fölsóhajtva szeliden és atyain kezdte magyarázni, hogy ez a világ mllyen hiú és vétkes, s az emberi szív milyen nyugtalan, gyönyört kívánó, bűnrehajló, csupa kívánság, vágyódás, mohóság, hogy a szív, egy tudós ember mondta, *se ipso majus*, önmagánál nagyobb, azaz mohóságában nagyobb önmagánál, vagy ahogy szent Hugó mondta, az emberi szív kicsiny, de nagyot kíván, hogy az ember szíve alig volna elég, hogy egy kis állatot jóllakasson, de magának a szívnek az egész világ sem elég, azért óvja hát a szívét, hogy a világi hiúságot meg ne kedvelje, mert a világ az igazi Babylon, tele zürzavarral, nyitott kórház a világ, az emberek nagyrésze lázasbeteg benne, mépgedig a becsvágy, a falánkság, az erkölcstelenség, a gonoszság lázának betege.

Fölsóhajtott, szemével Helenkára hunyorított, aki lehajtott fejjel szinte tűkön állt előtte. De az öreg jezsuita, ha egyszer már fölgyult, buzgóságában tovább mondta, hogy a világ ugyan szépnek látszik, mint a hajnal pírja, de egyetlen sötét éjszaka, tele veszedelemmel, bűnnel, kísértéssel . . .

Ézsaiás prófétánál olvassuk a szent írásban: *Desideravi te de nocte*, azaz lelkem téged kíván az éjszakában. Hallod, lányom, ezt a hangot, lelkem téged kíván az éjszakában. De nem úgy, ahogy ennek a világnak a bűnösei kívánják a bűnös szerelem és gyönyör sötét éjjelében. A jámbor keresztény hajadon fény után áhítozik ennek a világnak az éjjelében, a legédesebb Jézus után, aki az ő fenséges megígért vőlegénye. Az ő kedvéért veti meg ezt a világot, az ő kedvéért vesz erőt kívánságain, az ő kedvéért őrzi meg magát a bűnöktől.

Helenka kényelmetlenül, kínosan érezte magát; az ajtóra nézett, de az ősz jezsuita ezt nem látta, s buzgón mondta tovább.

— Az ilyen szűzről mondják: *Haec est virgo sapiens et*

una de numero prudentum, ez bölcs szűz s az elővigyázatosak közül való, aki majd elmondhatja: *Inveni, quem diligit anima mea,* megtaláltam, akit kedvel az én lelkem s örömmel szól: Vale, jóéjszakát, hiú világ, salve: légy üdvöz én Megváltóm.

— Helenka! — hallatszott a folyosóról az öreg szakácsnő hangja. — Helenka!

Ez a nyers hívás úgy csengett Helenka fülébe, mint az angyalok hangja. Megrezzent, s akaratlanul is megint az ajtó felé fordult.

— Menj, lányom, hívnak, menj most a munkád után, — P. Dániel fölkelt — de vésd a szívedbe azt, amit hallottál, s aszerint viselkedj. — A kezét nyujtotta, Helenka sietve odahajolt felé, a száját éppenhogy odaértette s kirohant a szobából. Amikor a verandára a tálat az étellel kivitte, P. Dániel megint a helyén ült s a szemét hunyorgatva hallgatta is meg nem is, amit a főstrázsamesterné buzgón magyarázott neki, hogy mit állt ki, amikor az ő Krisztiánja Magyarországon meghalt, milyen kellemetlenségei voltak, Krisztián úgyan csinált végrendeletet, az auditor annak rendje-módja szerint meg is írta, Bartoll hadnagy és Schepper zászlós aláírták, alá a hadiírnok, s ahogyan kell, egy dragonyos is, minden az előírás szerint volt; hanem aztán, nagyisten, amije a megboldogultnak az ezrednél volt, megszerezni, nyergest és dobost a maga garasain tartott, azt sem tudta megkapni, s a Krisztián lova, mi volt azért, de ő nem engedett, az volt a háború, istenem, de nyert, az ezredes-úrnak mindent ki kellett fizetnie, ahogy illik, egy fillért nem engedett el, csak aztán költözött fel ide Prágába, ha hagyta volna magát, itt nem tud házat és két szőlőt vásárolni.

Jirzsi nem lelte örömét már a társaságban. Alig várta, hogy szétoszoljon, hogy Helenkával, ha csak egy pillanatra is, magára maradjon, hogy megkérdezhesse, P. Dániel miért hívta el s mit akart tőle. Először Hubátius ajánlotta magát, aztán P. Dániel ment el, utána egy kis idő mulva heldenburki Tatyrekné asszony. Csak a főstrázsamesterné nem készült el; csak amikor a nap lehanyatlott s látta, hogy az öreg úr marad még, akkor kelt föl.

HUBÁTIUS, ahogy hazaért, azonnal meggyujtotta fehér holland pipáját s az asztalhoz ült, hogy befejezze a levelet, amelyet apjaurának készített. De mielőtt hozzákezdett, elolvasta, amit már megírt. Az így szólt:

*Praenobilis domine parens honorandissime! Valde consternatus fui, dum hodierna posta nullas litteras super meas duplices reperui; nescio, quid sit causae. Per dominum patruelem Cziczek 17 fl. rite obtinui, pro quo paterno affectu summas agens gratias, filialiter obligatus ero.** Ezek itt jó harisnyák, olyanok, mintha selyemből volnának, 1 fr. 30 kr-t adtam érte, de újmódiak. A pénzt nem szükséges megküldeni érte, hanem szép rákokat, két tucattal, igen szépet, mert haszontalan van nekünk itt Prágában is elég. A két cseh katekizmust, az egyik kisebb, a másik nagyobb, itt küldöm, a kicsinyért 10 kr jár, a nagyért 12 kr, úgyszintén fél font gyömbért, négy font borsot, egy font szegfűszeget, fél virágot is küldök. Kaphatok-e egy fiatal rigót, apám uram *pro distructione*** megint nevelhetne néhányat, de hím legyen, azonkívül kérek vagy hat zsebkendőt, nem magamnak, hanem egy cyrusi barátnak, a pénzt majd megküldöm érte, csak finom legyen és sötétszínű, végig csíkos.

Vette a tollat s ezt írta tovább.

*Peto informari utrum quattuor poma citrina et tabaca obtenta sit.**** Különben itt semmi újság.

* *Igen tisztelt nemzetes atyám uram! Nagyon meg voltam döbbenve, hogy a mai posta egy sor választ sem hozott ismételt leveleimre; nem tudom, mi lehet az oka. Cziczek bátyám uram által 17 frt-ot rendjén megkaptam, s ezért az atyai jóindulatáért tiszta szívből köszönetet mondva örökké hálás fia leszek.*

** *A szórakozás kedvéért.*

*** *Kérem értesitsen, hogy megkapta-e a négy citromot s a dohányt.*

Kérem értesítsen apám uram, vajjon átadott-e mindent a fuvaros, s nem jö-e a rákászné korábban mint máskor, amikor is várni fogom; ajánlom magam s maradok *praenobilis domini parentis obedientissimus filius**

Fr. Hubátius.

Letette a tollat, de rögtön megint fölkapta, s ezt az utóiratot írta hozzá: „A postamester úrnak és asszonyomnak kérem átadni legszívélyesebb üdvözletem, hogy azok miatt a dolgok miatt, amelyeket expediálnom kell, ne legyen gondjuk, hiszen tudják, hogy szolgájuk vagyok". — Összehajtotta a levelet s elkezdte írni a címzést: *Monsieur Joseph Adalbert Hubátius, syndique de la ville royale Tabor*".** Ebben a pillanatban valaki kopogtatott az ajtón. Hubátius gyorsan odaírta: „pr. a Tabor", s fölkelt.

Egy vadász lépett be, jó hatvanas, hosszú őszes haja a füle mögé fésülve, sötétszürke kabátján széles zöld kihajtó, az övén balta, bőrnadrágot és hosszúszárú csizmát viselt. Valami csomagocskát hozott. Hubátiust meglepte a vadász, de az még inkább, hogy a deklamátorhoz annyira hasonlít. Valamivel nagyobb volt, erősebb, napbarnított, de az arcukban milyen hasonlóság. Szeme éppen olyan szép kék, mint a deklamátoré, csak nem mosolygott olyan barátságosan. Komolyan, szinte szomorúan nézett. S a hangja is mélyebb volt. A deklamátort kérdezte, be van zárva nála, nem tudja-e az úr, mikor jön meg, ő a bátyja neki.

— Azt mindjárt gondoltam. Hanem az én kedves szomszéd uram, a deklamátor úr ilyen időtájt már otthon szokott lenni. Ha nincsen, azonnal jön.

Alig mondta ki, a félig nyitott ajtón át lépéseket lehetett a pitvarról hallani. Hubátius látta, hogy a deklamátor menynyire meglepődött, s a testvérek milyen szivélyesen fogtak kezet. És rögtön el is tűntek a deklamátor lakásában. Hubátius, ahogy a pipáját kiverte, a két testvér hasonlóságára gondolt, s arra (magában el is mosolyodott), hogy a vadász is egy kis csomaggal jött, ahogy a deklamátor is egy csomag könyvvel a hóna alatt szokott a városból rendesen megjönni.

* *Nemzetes atyám uram legengedelmesebb fia.*
** *Tábor kir. város szindikusa.*

A különbség bizonyára az, hogy nem könyvet hoz, hanem valami jó hazait.

Ahogy a testvérek a szobába beléptek, a deklamátor újra megragadta a vadász kezét.

— Akkor hát köszöntlek, bátyókám, köszöntlek. S ilyen váratlanul, hát otthon, mit csinálnak a fiúk? — A bátyja három fiát értette, akik szintén vadász szolgálatban álltak.

— A világ szerint jól vannak, s lélekben is hűek, az igaz hitben kitartanak, éppenúgy mint Baruska és Zuzanka is. — A lányai nevét mondta. — Csak az apjuk a haszontalan ember, mint a nádvessző, olyan gyenge, haszontalan. — A vadász arca komor lett, eltorzult.

— Te, Tomás? — ijedt meg a deklamátor. — Mi történt? — Föl akarta tolni a házisapkáját, elfelejtette, hogy még parókában van.

A vadász, aki a földre nézett, tenyerét a halántékához szorította. Egy pillanatig így állt, aztán fölemelte a szemét.

— Már nem vagyok Velisben — mondta tompa hangon.

— Nem! Hát hol?

— Kopidlnón, hogy a szemük előtt legyek, hogy strázsálhassanak. Testvér! — tört ki görcsbe szorult torkából. — Esküt tettem, — a hangja megremegett — esküt tettem és megtagadtam atyáink hitét, s megfogadtam, hogy nem fogom többé a könyveinket olvasni.

— Kitudódott? — kérdezte gyorsan a deklamátor, ettől az újságtól megdermedten.

— A jezsuiták kiszimatolták, hogy evangélikus könyveim vannak, rámrontottak, nekem estek, mint a kutyák a vadnak az odvában, majd mindet elszedték s be is vádoltak rögtön. S az uraság, tudod, milyen a gróf, a grófné még inkább, olyan nagy katolikus, amit a jezsuita mond, szentírás neki. S rögtön az ítélet, a gróf nem teketóriázott, nem nézte, hogy negyven éven át hűséggel szolgáltam, azzal fenyegetett, hogy nyomban elkerget, engem s a fiamat is, ha a hitem meg nem tagadom s meg nem esküszöm rá, hogy nem nyúlok többé evangélikus könyvhöz. Mit tegyek, hova menjek, öreg fiú vagyok, megfosszam kenyerüktől a gyerekeimet; és Zuzanka, Baruska! — Szinte erőtlenül rogyott az asztalnál álló székre, s fájdalmasan sóhajtott föl. — Megtagadtam hát, esküt tettem a gróf, az igazgató, az erdőmester előtt, a két jezsuita, aki följelentett,

aki a könyveim elvette, ott állt a feszületnél, a kerítők, csalók. Így történt testvér, — tette hozzá fájdalmas rezignációval — ezt tettem. Mutass ajtót nekem, kergess ki. — A vadász fölállt.

A deklamátor csillapítóan fogta meg a vállát.

— Tomás, hova gondolsz!

De a vadász izgalmában nem is hederített a szavára.

— Kikergethetsz, joggal; — folytatta izgatottan — hanem mért jöttem hozzád. Azt hoztam föl ürügyül, hogy beteg vagy, csak hogy fölengedjenek Prágába. Azon az éjszakán, mielőtt eljöttem, Václav kihozta — a legkisebbik fiát értette — ezt itt; — a vadász jobbját a kis csomagra tette, amelyet előzőleg az asztalra helyezett — s ott várt vele az erdőben reggelig az útnál. Így otthon senki sem látta, mert folyton szaglásznak utánam, — hogy hozok valamit magammal, rögtön elvették volna. — Beszéd közben kioldotta a batyút; s egy nagy könyvet húzott ki belőle. A deklamátor sietve lépett oda hozzá. Elég volt rápillantani, ahogy sötét bőrfedelét fölemelte, izgatottan kiáltott föl: — A Králicl! — Megragadta s meghatottan fogta a kezében, mintha egy kedves lélekkel találkozna.

— Amikor még apánk, s nagyapó olvasott és magyarázott belőle — mondta magának inkább, ahogy nézegette.

A vadász szomorúan bólintott.

— Ehhez nem fértek hozzá a jezsuiták, — magyarázta — egy külön rejtekben volt. De Kopidlnón most nincs biztonsága, sem nálam, sem a gyerekeknél. Elfogott hát a félelem, hogy ezt a mi régi örökségünket, a Králicit is el ne vegyék és el ne égessék nekem; azt mondtam magamban, elbúcsúzol tőle, — a hangja megbicsaklott — s odaadod Jánnak, nála jól meg lesz őrizve.

— Meg, meg, attól ne félj. S ha esetleg megint magadhoz vehetnéd, később, — a deklamátor hangja vigasztalón csengett — gyere el, vagy küldd el valamelyik gyerekedet, én visszaadom.

— Isten adja, de én már... — legyintett, végigment a szobán, majd megállt s keserűn tette hozzá: — Mit számítok én, én már csak a kalapom kapom le minden oszlop előtt, meg a Nepomuki előtt hajlongok.

— Hogy mit visznek azzal végbe — kapott rajta a deklamátor, hogy elterelje a beszédet. — S ezek a csodák!

— Csalás az egész — vetette oda élesen a vadász. — Hogy a szent Husz helyett legyen valakijük. S ezt mind a jezsuiták, azok! — emelte föl fenyegetően az öklét. — Azok uralkodnak, ők uralkodnak mindenen. A paraszt reszket az uraság s a katonaság előtt, az uraságok a porban hevernek az udvar előtt, az udvarnál a jezsuita viszi a szót, pokollal meg a tisztítótűzzel ijeszt mindent és uralkodik.

— Zsizska kéne rájuk! — hördült föl a vadász fenyegetőn. — Hányszor gondolok rá, ahogy a sáncai közt járok; amikor ő állt ott a seregével, s a pápisták reszkettek előtte. Most pedig minden puszta, a sáncokat benőtte a tölgy és a bozót. De minket azért még elrejt.

A deklamátor kérdőn pillantott föl rá.

— Ott olvasok, imádkozom — magyarázta a vadász.

— Most?

— Most is, a kikényszerített eskü után. — A vadász összehúzta a szemöldökét. — És testvéreket is rejtegetünk ott. Egy hónappal ezelőtt Vosztry testvért rejtettem ott, Zittauból jött, de később, ahogyan útközben hallottam, Podjebradban elfogták, ott ül a börtönben.

— Úgy! — A deklamátor meghökkent.

— Nem most ül először. Abból ugyan semmit sem szednek ki, kemény ember az, föltalálja magát. Hát a Machovec gyerekek? — jutott hirtelen a vadász eszébe.

— Vigyázunk rájuk. A fiú a szőlőhegyen a mieink közt van, őt nem féltem. Rosszabbul vagyunk a lánnyal. Folyton a katolikusok közt van, a lelkitámasza kevés, az övéi közé ritkán jut — tette hozzá gondterhesen a deklamátor.

— A papájuk, a papájuk pedig, ha ismernéd, öcsém, milyen ember az, mint a kemény szikla, hős. Másféle mint én — tört ki a vadász komoran, hirtelen. — Ó, hogy bánom, testvér, azt amit csináltam! Bánom, a lelkiismeretem nem hagy nyugton érte. És ha ma — állt meg a deklamátorral szemben, kiegyenesedve, mintha ígéretet tenne — megfognának, hidd el, nem tagadnám meg a hitem, ha azon helyben kikergetnének, vagy még nagyobbal fenyegetnének, megkínoznának, nem öcsém, nem engednék nekik.

Az öreg Brzsezina úr szürkülettel ment el a szőlőből. Felesége, hogy elment, behúzódott a szobájába s a látogatókba belefáradtan csakhamar elaludt. Jirzsi ezalatt a lakásban volt. Ő is korán szokott aludni menni, de ezen az estén nem tudott alvásra gondolni. Az ablaknál állt, a veranda felé nézett, hogy Helenka nem mutatkozik-e. Meg akarta tudni, ma még, hogy P. Dániel miért hívta el őt az asztaltól; nagyon nyugtalan volt emiatt.

Jóideje várt már az ablaknál, egyre nyugtalanabbul. Aztán kiment, benézett a szomszéd lakásrészbe. De nem látott senkit sem. A konyhaajtó a folyosó végében zárva volt. Az öreg szakácsné, azt gyanította, lefeküdt már, s Helenka a szobájában van. Megkerülte óvatosan az épületet, be akart nézni az ablakán. Az sötét volt. Lehetetlen, fontolgatta magában, hogy Helenka aludjon már. Még nyugtalanabbul tért vissza a lakásába. De ahogy az ablaknál megint megállt, Helenka ott suhant el alatta. Valahová sietett. Jirzsi egy szempillantásig habozott, aztán gyorsan kifele indult.

A hold már fölkelt. A besötétült szőlő kivilágosult a sugarában. A fényes ösvényen, amelyre a fölkarózott szőlő árnya vetett rácsot, senki. De a tölgy alatt! A megvilágított felén hosszú árnyék esett a törzsére. Helenka állt a padnál, Jirzsinek megdobbant a szíve. Odamenni, vele lenni... Vacogás fogta el, megremegett. Vele lenni, megkérdeni, még most bizonyosságot szerezni. Elindult. Nem látta, hogy Helenka menynyire megijedt, amikor meglátta, hogy jön, Jirzsi ott állt előtte, nem tudott rögtön megszólalni. És nem tudta levenni róla a szemét. Mintha más lett volna ebben a holdfényben, sápadtabb, de szebb.

— Helenka — lehelte felé megreszketve. — Itt van?

— A bátyámat várom — felelte Helenka, ő is nyugtalanul.

— Azt gondoltam, nincs nyugta, történt valami. A páter úr kihívta, mondott valamit, szemrehányást tett talán? — kérdezte gyorsan, hevesebben.

— Nem, azt nem, csak magyarázott. Azt mondta, rég nem voltam már templomban, elkelne, hogy megint valami jámbor szót halljak.

— Ez volt hát! — Jirzsi föllélekzett. — Csak a templom. — Elhallgatott s egy pillanatra Helenkára nézett. — Helenka, — nevette el magát — maga a szent Castulusba jár.

— Oda, a nagymisére.

— Minden vasárnap?

Helenkát meghökkentette ez a kérdés. De Jirzsi már felelt is helyette, mosolyogva.

— Minden vasárnap nem, Helenka. Én is ott voltam s nem láttam.

Helenka lehorgasztotta a fejét, majd mintha most jutna eszébe, tompább hangon és bizonytalanul azt mondta, hogy egyszer nem volt ott, a bátyjával a Tyn felé ment. Nem tudta azt mondani, a Tynbe, nem tudott Jirzsinek annyira hazudni; igazat mondott s mégis nehezen mondta ki, mert nem a teljes igazság volt, elhallgatott valamit, amin Jirzsi megborzadt volna s amire most maga is félelemmel emlékezett vissza.

— Én akkor vártam magára, Helenka. — Szürkéskék szemének szelíd és csendes pillantása, a sápadt, finom arca is földerült eközben a vallomás közben. — Vártam, — ismételte meg — a jezsuita kertbe is maga után mentem, Helenka és most...

Helenka a szívére tóduló örömtől reszketve hallgatta, de erőt vett magán.

— Jirzsi úr, kértem kegyelmedet akkor.

— És most?

— Újra kérem.

— Hogy elmenjek! Ott miattam félt. Most maga miatt fél?

Helenka szomorúan mosolygott.

— És ha nem kellene félnie, akkor is elküldene? — Nyomatékosabban kérdezte és közelebb lépett.

— Nem — felelte Helenka gondolkozás nélkül, szívből-jövőn, s gyöngédséggel és odaadással teljes tekintetében még bensőségesebben ragyogott a válasz.

— Helenka, — fogta meg Jirzsi a kezét — mindenütt kerestem s itt találtam meg.

Ott álltak, szemben egymással, izgatottan és boldogan. Árnyékuk mozdulatlan pihent az öreg tölgy megvilágított törzsén, amelynek a koronájában egy kis esti szellő susogott. Ez

volt az egyetlen hang és szívük dobogása. De csak egy kis ideig. A nyaraló mögött, a málnabozót felől ének hallatszott.

Istenem, nézz rám, kegyelmes szemeddel.

— Tomás! — ijedt meg Helenka s akaratlanul is visszalépett.

A hang felé fordultak, amely tovább énekelte:

Szorongásomban angyalod ereszd el
Onnan a magasból; ő legyen pajzsom,
Ördög, ember ellen ki oltalmazzon.

— Fél Tomástól? — kérdezte Jirzsi mosolyogva, mintha az lehetetlen volna. Meg volt lepetve, amikor Helenka hirtelen szomorúsággal ráhagyta.

— Félek — s csendesen, reszketve tette hozzá: — Kérem szépen.

— Akkor hát jóéjszakát. Ne féljen Helenka, ne féljen senkitől.

Helenka kezet adott neki; ő mindkét kezével megfogta.

— Jóéjszakát.

Helenka a boldogságtól mámorosan tekintett utána, amíg csak el nem tűnt. Aztán a kis padra rogyott s szomorúan, szinte mint az elítélt, fordult abba az irányba, ahonnét Tomás előlépett.

51

JIRZSI ez után az este után nem látta Helenkát sűrűbben, mint addig, nem is tudott vele hosszabban beszélni. De rövid, néha sietős beszélgetéseik szívélyesebbek voltak, szó és pillantás a boldogító megértés varázsától meleg. De Jirzsit ezek a szinte lopott pillanatok nem elégítették ki, főképpen amikor úgy látta, hogy Helenka most félénkebb és óvatosabb. Nem egyszer tünődött rajta, hogyan találkozhatna vele; ez volt az álma s ennek az álomnak a szintere mindig az öreg, lombos tölgy alatt volt, amely most még kedvesebb lett neki, mint

előbb. Közben már az időt is kezdte számolgatni, hogy itt van az augusztus, anyja asszonnyal valószínűleg nem sokáig lesznek már itt s mi lesz, ha megint visszatérnek a városba, mi Helenkával, megint nagymamához megy?

Szíven szúrta, amikor apja ura először tett említést a beköltözésről. Kinn üldögéltek a nyári ház előtt, P. Dániel is velük. Helenka az épületben volt. Brzsezináné asszony sem szívesen hallott a visszatérésről s az volt mindjárt a kívánsága, hogy legalább a hónap végéig itt maradhassanak. P. Dániel dicsérte a szőlőt, hogy jót tett nekik, de Prágáról azért nem szabad megfeledkezniök, nem annyira a városról, inkább a templomról, rég nem voltak már istentiszteleten. Brzsezina rögtön fel is vetette a tervet: — Bejöhetnétek Prágába, elég erősek vagytok már, aztán megint ki ide. Na lám! — kiáltott föl s csettintett az ujjaival — holnapután ünnep van, szűz Mária mennybemenetele, a kongregációnk most tartja havi ünnepségét.

Buzgó tagja s ebben az időben tisztségviselője is volt, a tizenkét kurátor egyike, a diadalmas és dicső szűz Mária mennybemenetelének nevét viselő nagytiszteletű cseh kongregációnak. P. Dániel is negyven éve volt tagja ennek a testvériségnek, nagy elevenséggel magasztalta a tervet, igen, igen, ezt megtehetik és meg is kell tenniök, megköszönni az Úristennek a gyógyulásukat, az asszonyságnak pedig nemcsak azt; ő beléphet, be is kell lépnie ebbe a nagytiszteletű kongregációba, amely csaknem száz éve áll már fönn.

— S a legkezdettől cseh volt és híres, igen előkelő nevek vannak a Mária-albumába jegyezve, maga a dicső emlékezetű III. Ferdinánd császár és király is beleírta a nevét s hány püspök, prelátus, kanonok, a legelső gavallérok, Lobkovicok, Kolovrátok, Sternberkek voltak a testvériség rektorai, úgy amint most ez a Vrbna gróf is. És mennyi kegyelemben részesít a mi kongregációnk, milyen privilégiumokkal bír, hát még az oltára!

— Hány bűnbocsánat, — hagyta rá Brzsezina kurátor — évente négyszer, teljes érvényű hétesztendős bűnbocsánat és mennyi quadragena,* ritka kongregáció, amelyik...

— És az a másik pápai bréve, — vágott a szavába lelkesen

* *Büntetések elengedése negyven napi böjt után.*

P. Dániel — ha a testvériség oltáránál akármelyik elhúnyt férfi vagy nőtestvér lelkéért mindszentek napján misét szolgáltatnak, az a lélek a bűnbocsánat erejénél fogva kiszabadul a tisztítótűz kínjaiból. Ilyen brévéje, ilyen ajándéka van a mi testvériségünknek. S milyen erőssége volt mindig a katolikus hitnek. Hogyan támogatta csehországi nagy és dicső hitépítésében; ahogy a dicső fehérhegyi csata után megalapították azonnal, bizonyára jobban még, mint más testvériségek, s hogyan terjesztette s terjeszti ma is szűz Mária tiszteletét. Ő jár most közbe, ha hozzá fordulnak, Csehországért, az ő kedves, jámbor cseheiért, az ő pártfogó szavára fejeződik be a dicsőséges mű, s lesz Csehország, mint a dicső emlékezetű IV. Károly császár idejében: *pia terra*, szent föld. Így hát, kedves asszonyom, — fordult Brzsezináné asszonyhoz — lépjen csak be okvetlenül, magam jelentem be, mint jelentkezőt, magától értetődik, hogy minden további nélkül, gyorsan elfogadják, előbb mint jelöltet, azután mint nővért. Így tehát...

Brzsezináné asszony készségesen ráhagyta, hogy már gondolt is erre.

— Holnap után így tehát még mint vendég megy majd a testvériség áhitatára s a kis Jirzsi is, természetesen. De lám csak, mi jut eszembe, azt a lányt, Helenkát, azt is magával vihetné, kérem.

Jirzsi, aki csendben hallgatta, megrezzent. Brzsezina sem titkolta el meglepetését. — Azt a lányt? — kiáltott föl.

— Igen, igen, azt a lányt, megmondom, miért kívánom. Jusson eszükbe, milyen eredetű. S a testvériség istentisztelete a Betlehem-kápolnában van. A huszita apjától biztosan hallott erről a kápolnáról, — a kápolnáról, Huszról, hadd lássa most megtisztultan, vegyen részt egy igaz keresztény áhítaton. Az ilyen istentiszteletnek megvan a hatása, megfogja a szívet s a hitben is megerősít. S fölemeli lelkét a diadalmas szűz Máriához.

— Ó, Helenkában már nem kételkedem — erősítgette Brzsezináné asszony.

— Én is azt mondanám, — hagyta rá Brzsezina — de ha a tisztelendő úr úgy véli, jöjjön el ő is és lássa meg.

Jirzsi örömmel hallotta a határozatot.

Másnap délután megint látogatójuk volt. Hubátius jött ki. Amikor tudtára adták, hogy másnap bemennek Prágába,

a jogász tréfára fogta, nem látogatja-e meg a deklamátor urat is, de rögtön eszébe jutott, hogy a deklamátornak vendége van, a vadász bátyja valahonnan Kopidlno tájékáról, hanem az a hasonlóság, még abban is, hogy egy kis csomagot hozott a hóna alatt, mintha könyv lett volna.

— A deklamátornak tréfából megemlítettem, de nem vette föl, elkomorodott s a kezét rázta, mintha hallani sem akarna róla. Így hát ki tudja, mi az.

Másnap reggel szűz Mária mennybemenetelének volt az ünnepe, a nyaralóban szokatlan mozgolódás, Prágába készültek. Jirzsi, ahogy kiment, Helenkát látta a lugasban, majd odébb az épület előtt elsuhanni. Ott találta őt a ház sarka mögött, amint mozdulatlanul néz az öreg tölgy felé, amelyet a szép augusztusi reggel napja ragyogott be. Kiálló görbe gyökere körül egy fűszál sem rezdült, a lombban egy levél sem moccant meg, az óriási barázdált törzsön, amelyen a sárga moha-sáv világosabban fénylett, nem lengett át árnyék.

Jirzsi letompította lépéseit, amelyeket a fű már úgyis letompított s észrevétlenül Helenka mellé állt, vele együtt nézte a tölgyet s mosolyogva mondta: — Az öreg barát!

Helenka zavartan mosolyodott el s hogy azt jött ki megnézni, nincs-e ott Tomás. S ebben a pillanatban egyszer csak mindketten elrémültek. A vén tölgy terebélyes néma koronája, noha egy szellőcske sem fújt, hirtelen megmozdult, a fatörzsben lenn rettenetes ropogás, a fa csúcsa megrázkódott s egy csapásra hirtelen jobbra hajolt és vele hajolt az egész korona, ahogy a törzs is egyszeriben megdőlt. S a hatalmas lomb most már mind gyorsabban hajolt, esett, röpült a föld felé; a levegő zúgott, a föld az óriás test hatalmas ütésétől megdöndült, földübörgött, ágak és gallyak ropogtak, törtek, verődtek ide-oda és reszkettek, levelek hulltak és röpültek, a fatörzsből pedig szállt a por.

Ahogy a tölgyfa lerogyott, ahogy hatalmas koronája, amely idáig magasan, tiszteletet parancsoló nyugalomban vetette ágait, zajos zúgással és recsegéssel gyorsan lezuhant, Helenka fölkiáltott és hátra ugrott, Jirzsi is vele. Amikor a tölgy a földön volt már, mind a ketten megrémülve, elborzadtan álltak ott. Ekkorra már az öreg szakácsné meg a cseléd is elősietett, utána Brzsezináné asszony futott oda. Egy tompa zuhanást hallottak ebből az irányból. S utána megint

csend. Az óriás mozdulatlanul feküdt, nem úgy vágták ki, nem a vihar fordította ki, a kor vett rajta erőt és sujtotta le. Fölkavart koronája elcsöndesült, legnagyobb, izmos és hatalmas ágai a földbe vájódtak vagy csendesen meredtek felfelé; ágaik és gallyaik rengetegében egyetlen levél sem mozdult.

Elhűlve, ijedten álltak a leesett fölött és sajnálkoztak. Jirzsi némán lépett kedvencéhez, amely alatt szétzúzva hevert padocskája s a keresztül-kasul korhadt törzset vizsgálgatta. Mennyi időt töltött el alatta, azon az estén a holdfénynél is, amikor Helenkával találkozott! Hallotta, amint az öreg szakácsné felsóhajt: Így a tiszta égből, mint amikor az ember lerogyik, istenem, ha valaki alatta ült volna! — Jirzsi körülnézett; elmentek. Helenka leghátul mögöttük. Gyorsan utánament s megállította. Helenka komoly volt, szomorú.

— Sajnálom ezt a fát! — sóhajtott föl Jirzsi.

— Rossz előjel!

— Kinek?

— Úgy elszomorított!

52

Ezen az ünnepi késő délutánon a Betlehem-kápolna előtt mozgalom, elevenség. Csigás parókájú polgárok ünnepi palástban, gazdag polgárasszonyok arany fejkötőben, bő krinolinban, kezükben gyertya, kicsípett ifjak, hajadonok, papok, többnyire jezsuiták, a diadalmas és dicső szűz Mária mennybemenetelének nevét viselő nagytiszteletű cseh kongregáció tagjai igyekeztek a jezsuita tulajdonban lévő Betlehem-kápolna felé, hol a kongregáció összejöveteleit tartotta s kincstárát és albumát őrizte. Két prelátus érkezett oda hintón, utána egy másik, még pompásabb gördült oda. Két csíkos ruhájú fullajtár futott előtte; a magas bakon a kocsis; a hintó hátulján egy deszkán a tollas kalapú sujtásos lakájok, oldalt két vöröskabátos hajdu lépkedett, a fejükön tollas csákó. A kocsiból vrbnoi és freudenthali gróf Josef Frantisek lépett ki, a kongregáció rektora, akit túlzott udvariassággal, mély hajlongások közt üdvözölt a vicerektor, továbbá a két asszisztens, a két kurátor s a testvériség titkára.

A többi érkezőnek emiatt meg kell állnia s nem juthat azonnal tovább. Így Helenka Machovec sem; Brzsezináné asszony kívánságára jött ide, aki a férjével és Jirzsivel ebben a pillanatban már benn volt a kápolnában. Helenka a tömegben szoronkodva az uraságokat nézte s tekintetét a kápolna bejáratára szegezte, amelyről otthon is hallotta már, hogy Husz mester ebben tartotta a prédikációkat. Az apja mesélt és olvasott neki erről. Amikor ide indult, eszébe jutott, s most megint. Elszorult a szíve, a lelkiismerete megszólalt, hogy hova jutott, milyen istentiszteletre megy, melyik templomba. Ha Tomás tudná!

A gróf hintaja elhajtott, szabad lett a mozgás, a tömeg megmozdult. Vele jutott a bejáratig. A nyitott ajtón át, az előtte belépők feje fölött, az oltáron s a nagy üveg csillárban rengeteg lobogó viaszgyertya ragyogott szembe vele. Közvetlenül a bejárónál valaki megérintette a karját, s már meg is szólította.

— Ej, ej, gyermekem, köszöntöm.

Helenka megrezzent. Egy pillanatra megfordult, mintha valaki beleszúrt volna onnét. A gótikus kapupillér mellett zöld kabátos férfi állt odaszorulva, sápadt arca simára borotvált, szemöldöke sűrű fekete, hosszú fekete haja a füle mögé fésült, a jobb szemhéján hólyagformájú vörös anyajegy. Helenka rögtön megismerte. Három évvel ezelőtt otthon a zsidótemetőnél bukkant föl előtte, a zittaui volt, Vosztry, Vosztry testvér, aki titkon jött apja urához. Meghűlt benne a vér. Ahogy Helenkának tovább kellett lépnie, ahogy a mögötte özönlő tömeg magával ragadta, már el is tűnt előle. Benn volt a Betlehem-kápolnában, s vitte az áradat. Fölkavart lélekkel tekintett vissza, nem jön-e utána a zittaui. Nem látta és azután sem pillantotta meg. Mintha látomás volna az egész. A pillérek sora, amint a négy hajó fölött a boltozatot tartja, a Husz idejéből való fakó feliratok a falon. A padok szinte már tele. Az üvegcsillárból a fény áradata ömlött, a rosenthali Turekné asszony hagyatékából szerzett új vörös zászlók, az arany szegélydísz föl-fölcsillan benne. Gyertyák ragyogásában áll a baldachin alatt a hajlott oszlopú privilegizált oltár is, a gazdagon metszett, aranyozott keretű oltárkép, a szenvedélyes tartású, aranyozott szobrok. Az oltáron is viaszgyertya sorok. Csendes, egyenletes lángjuk fényében

meg-megcsillan a képkeret aranyozása, s élesen villog az aranyozott angyalok és szentek dúsan redőzött ruhája. Az oltár mellett a falon nagy, fekete tábla; azon több oszlopban a rektor, az asszisztensek, kurátorok, titkárok, a testvériség egész „magisztrátus"-ának, összes tagjainak és jelöltjeinek a neve.

Helenka, ahogy a tolongás vitte, mindezt végignézte, de egyszercsak nem jutott tovább. Egy kerek, kőkockákkal kirakott kút kávájánál akadt el. De onnét is odalátott a kivilágított, privilegizált oltárra, az oltár előtt az úri rendre, a kongregáció tisztikarára, a teljes díszbe öltözött tagokra, a nagy göndör-parókás, skarlát vagy fekete palástú méltóságokra s tagokra, a reverendás sovány és kövér vörös papokra, a gazdag polgárasszonyokra, akik égő gyertyát tartottak a kezükben, — a gyertya fényében homlokuk föltündökölt, arany főkötőik s karcsú, hegybemenő derekuk arany csipkéi meg-megvillantak, nyakukon az aranyláncok és gránát füzérek, keblükön a tarkán zománcozott „galantériák" föl-fölszikráztak.

Ez az egész pompás gyülekezet egyszerre csak elcsendesedett. Az oltár előtt mindenki térdreesett s énekelni kezdett. A Betlehem-kápolna boltja alatt, ahol valaha a huszineci prédikátor tüze hatotta meg és gyujtotta föl a gyülekezetet, most a teljes kar zengte:

Ó, Mária, mennyek császárnője.

Ahogy ez a lelkes ének az orgona kísérete mellett fölhangzott, Helenka riadtan és megrémülten pillantott az ajtó felé. A zittaui nem volt ott — és sehol sem. Az „Ej, ej, gyermekem, köszöntöm" azonban ott csengett a fülében, ahogy az előbb s akkor otthon a zsidótemetőnél megszólította, az is, ahogyan akkor mondta: — Tehát maga a vadász lánya. — S egyszerre mintha minden elszürkült volna előtte, mint akkor Dobruskán a vihar előtt, az öreg Lemfeld szobájában. Apja urát látta, ahogy belép oda, annak a szörnyű misszionáriusnak, Koniásnak a prédikációjáról jövet, látta, hogyan rogyott szinte erőtlenül a székére, könyöke az asztalon, homloka a tenyerében, majd hogyan fonta össze mellén a kezét s jajdult föl fájdalmasan: — Vétkezünk, csúnyán vétkezünk, megtagadjuk Krisztust, oh, gyermekek, gyermekek!

Ahogy térdelt, még mélyebbre hajolt s tenyerébe temette az arcát. Fölötte a hajdani Husz-szentély boltja felé győzelmi himnuszként szállt a Mária-ének.

53

AMIKOR a tagok éneküket befejezték, Husz szószékére egy alacsony, fehér karinges jezsuita lépett s édeskés, hellyelközzel remegő hangon beszélt a testvéri gyülekezetnek patrónusáról, ég és föld mindenható császárnéjáról, a legboldogságosabb szűz Máriáról, mennybemeneteléről, dicsőségéről az angyalok seregében, szent udvartartásáról, amelyben emelt, mintegy örömtől reszkető hangon névszerint is megemlítette az ég igen dicső fejedelmeit és polgárait, a cseh védőszenteket, isten előtt minden cseh közbenjáróit és szószólóit s szent Cyrrhust és Sztrachotát, szent Václavot és a többieket, de különös örömmel Nepomuki Jánost, noha őt idáig nem nyilvánították szentté.

Helenka lehajtott fejjel, összekulcsolt kézzel térdelt ott, hallgatta a szószékről fölcsapó s a gyülekezet fölött szálló hangot, de nem tudott semmiről semmit s nem is törődött vele, hogy a pap miről prédikál. Amikor befejezte, hirtelen fölemelte fejét, s körülnézett. Brzsezináékat kereste, Jirzsit, az ajtó felé fordította riadtan a szemét. Nem látta ott a zittauit, de azért nem nyugodott meg.

Elkezdődött a litánia. Helenka nem mondta a többiekkel, akkor is hallgatott, amikor a tömjénfüst kék felhője az oltárlépcsőjéről a lobogó gyertyasorok, az angyalok és szentek aranyozott szobrai fölött a templomboltozat homályába szállt, a testvériség tagjai ugyanebben a pillanatban újból rázendítettek. Amikor abbahagyták és fölkeltek, megrémült, hogy neki is mennie kell. Félelemmel haladt az ajtó felé, hogy Vosztry testvér megint megszólítja s mindenki füle hallatára szól majd rá: „Ej, ej, gyermekem, köszöntöm". Riadtan nézett arra, ahol az előbb állt, s önkéntelenül is az ajtó körüli tolongásba fúródott, hogy elvesszen benne.

A kifelé özönlők sűrű áradatával jutott a kis Betlehem-tér szabad térségére; sötétedett már, itt volt a szürkület. Helenka

nem állt meg, nem várakozott; bizonytalanul tekintett szét a kápolna körül, rögtön hazafelé vette az útját, Vosztryra gondolt, várja-e, tud-e róla Tomás, hogyan szerzett Vosztry tudomást róla, hogy idejön a kápolnába, tudja-e kinél van. Lelkifurdalása volt, hogy ennyire siet, menekül előle, hátha az apjától hozott hírt.

Amikor a Perstinen a Szladky-féle serfőzőház előtt elment, gyors lépteket hallott maga mögött, ugyanakkor fojtott, nyomatékos hívást.

— Ej, ej, gyermekem.

Egy kis sápadt ember állt mellette, háromszögletű kalap volt rajta, arca simára borotvált, szemöldöke sűrű fekete, hosszú fekete haja a füle mögé fésült.

— Sokat kellett kergetnem, kisasszonykám — adott mosolyogva kezet neki. — Adjon isten, itt most megszólítom.

Helenka bizonytalanul nyujtotta oda a jobbját s nem tudta, mit mondjon. De Vosztry nem is várta be.

— Isten rendeléséből találtam magára, azon nyomban — folytatta. — De hová megy, merre lakik, én gyermekem?

— A Lóvásártéren, Brzsezináéknál.

— Akkor magával mehetek, ismerem azt a házat.

Helenka megijedt, hogy odáig vele jön; de nem merte megkérdezni. Befordultak a Skorzsepkába, Vosztry megint isten segítségéről és gondviseléséről kezdett el beszélni, hogy hozzájuk jött, a bátyjához és hozzá, s rögtön első nap megtalálta. A szíve, magyarázta, először is a Betlehem kápolnába vitte, isten sátorához, ahol valaha Husz mester prédikált, s ahol most azok a feketék uralkodnak. Ezt a szent helyet akarta először megtekinteni, mindig idejön, amikor Prágába érkezik, először, s abban a pillanatban meg is látta őt, ez isten segedelmének a jele.

— S hol van a bátyja, gyermekem? Szeretnék beszélni vele.

Helenka megmondta s Vosztry azonnal részletesen kikérdezte, hogy Tomás melyik szőlőben dolgozik; ő, Vosztry, ismeri a prágai szőlőket, volt ott már néhányszor a „titkos magot" látogatni, — titkos hitsorsosait értette — s hogy már elég „istenkenyerét", olvasmányt vitt oda.

— S most honnan jön? — kérdezte Helenka feszülten.

— Szászországból, gyermekem, apja urától jövök.

— Apám uramtól! Mit csinál, hol van, egészséges? — kérdezte sietve.

— Az, most egészséges, de beteg volt, mégpedig sokáig. Hogy mit csinál, kertész; jól meglenne, hogy ebből a cseh Egyiptomból kijött, csak a gyerekei, maguk után epekedik; de nem jöhet értük, most nem jöhet, személyesen nem, de folyton, folyton magukra gondol s üdvözli, százszor is üdvözli.

Helenkában megszólalt a szív. Az apja váratlanul a közelébe került, szinte hallotta is. Megfeledkezett az utcáról, nem félt többet, hogy valami ismerős meglátja, Vosztry felé fordult.

— Olyan rég nem hallottunk róla — sóhajtott föl.

— Az bizony nehéz dolog, gyermekem, ez alkalommal én is sok időt vesztegettem el, nem jöhettem egyenest Prágába, csak nagy kerülővel, megérti, miért; a hivatalokba mindenhová megjött rólam a hirdetés, testvéreknél kellett rejtőznöm, néha eléggé soká. A legtovább... De nehogy elkalandozzam: előbb is itt lehettem volna, de hurokba estem; a katolikusok elcsíptek; több, mint negyven napot ültem Podjebrádon, a börtönben, mintegy három nap előtt kerültem ki isten segítségével belőle, s ma hála isten, bejutottam Prágába.

— Az éjszakát hol tölti? — kérdezte Helenka aggódva.

— Van itt egy régi barlangom, — nevetett — az éjjeli szállás miatt nincs gondom.

Keresztül mentek már a szűk, mocskos Skorzsepkán, a Szénvásártéren, a Muszteken át a Lóvásártérre fordultak, amelynek az alsó végén az ünnepnapra bezárt bódék és boltok feketéltek. Helenka már megint riadtan nézett körül, rettegett, hogy Vosztry egészen Brzsezináékig vele jön. A bódékon túl Vosztry egyszerre csak megállt s egy pillanatra elhaligatott, Helenka érezte, hogy rászegezi a szemét, vizsgálgatja s mondani készül valamit.

— Mikor beszélhetnék, gyermekem, magával megint? — kérdezte egyszerre halkan.

— Itt a városban aligha, innét megint visszamegyünk a szőlőbe, ott voltam a beteg asszonyommal. Talán már holnap, de nem tudom még, majd ahogy az urak.

— Abban a szőlőben van, ahol a bátyja?

— A szomszédosban.

— Majd megtalálom, előbb azonban a kis bátyja, azzal kell beszélnem. — Közelebb lépett, Helenka a szemébe nézhe-

tett, a vörös hólyagocska, ahogy hozzáhajolt, megmozdult a szemehéján. — Nos, elég soká volt már — súgta, — ebben a fogságban. Értük jöttem, apja ura küldött.

Helenka hirtelen rémülettel lépett el tőle s nem tudott azonnal szólani. Most vette észre, hogy a bódék felől az öreg Brzsezina közeledik a feleségével.

— Az istenért, az úrék! — sóhajtott föl.

Ebben a pillanatban néhány asszony haladt el mellettük, s szinte egyszerre velük Jirzsi és Hubátius, akiket minthogy a bódék felé voltak fordulva, nem vett észre. Jirzsi azonban felismerte, Helenkára nézett s egy éles pillantást vetett Vosztryra; ahogy tovább mentek, mégegyszer visszanézett.

— A maga uraságai? — Vosztry tekintetét a tér lenti vége felé fordította, amerre Helenka tekintett ijedten. — Akkor hát menjen, menjen csak, gyermekem, majd megint jelentkezem. — Ahogy kimondta, hátralépett, s elveszett az erre igyekvő emberek közt.

Helenka nem nézett már utána. Egy szempillantás alatt a Császár-ház sarkán volt, átfutott a Jindriska utcán, kikerült egy embercsoportot, amely Brzsezináék előtt állt s eltűnt a kivilágított kapualjban. Nem vette észre, hogy abban a csoportban Jirzsi is ott áll Hubátiusszal. Jirzsi, ahogyan megpillantotta, jóéjszakát kívánt Hubátiusnak.

Nem ment a szobácskájába, hanem egyenesen a nagyszobába, mert azt remélte, hogy Helenkát ott találja. Nem csalódott. Már a felszolgálásnál segített Lylzának, Jirzsi észrevette, hogy amikor ő belépett, meghökkent. A szüleit kérdezte, itthon vannak-e már, noha tudta, hogy most jönnek csak. Lyzla figyelmeztette Helenkát, hogy készítse ki a kredencből az óntálat, az öreg úrnak pedig a kedvenc aranyozott, ezüst kupáját, ő meg majd kinéz a konyhára. Helenka remegő kézzel szedte elő a tálat s vette ki tokjából az ezüst kupát, közben félt visszanézni. De vissza kellett. Jirzsi ott állt nem messze tőle, s megkérdezte, hogy tetszett neki az ünnepség. Ráhagyta, hogy tetszett.

— Valami vidékivel beszélt? — kérdezte Jirzsi hirtelen. — Talán valami földijével?

— Igen, egy földivel, földi volt, Hradecből, megállított, megismert — tette hozzá Helenka gyorsan, mintegy mentegetőzésül és elpirult.

— Észre sem vett, — tréfálkozott Jirzsi — amikor elmentem maga mellett.

Helenka mosolyogni akart, de csak a szemét sütötte le, s csendesebben tette hozzá, hogy az a földi Tomás után tudakozódott.

— Akkor ki kell mennie a szőlőbe utána. Hanem, Helenka, — Jirzsinek földerült az arca — mi is kimegyünk. Most már bizonyos, apám uram, anyám asszony kérésére, beleegyezett, igaz, nem sok időre már, lehet, hogy csak ennek a hónak a végéig.

Közben közelebb lépett s melegebben emlékeztette:

— Kár, hogy az öreg tölgy... Kár, hogy az nem lesz már ott. Hanem Helenka, mi lelte magát, mi történt? Tán az a földije?

— Nem, nem, semmi, csak az a tölgy jutott eszembe, a jel. — Helenka kényszeredetten mosolygott, fogta a tálat s a kannát s az asztalra akarta vinni.

— Nem, várjon csak, Helenka, mondja el, történt valami, beszéljen — únszolta csendesebb hangon.

— Mi történt volna. Nem, kérem — rezzent meg s fölfülelt. — Jönnek már! — Fogta gyorsan az edényt, az asztalra rakta s idegesen, csakhogy csináljon valamit, buzgón rakosgatni kezdte a tányérokat. Jirzsi nem kérdezősködhetett tovább, a szülei elé kellett menni.

Leültek vacsorázni. A testvériség Betlehem-kápolnabeli ünnepségéről beszéltek, a prédikációról, az új tagokról. Jirzsi keveset beszélt és szórakozottan hallgatott. A fölszolgáló Helenkát figyelte s magában azon tünődött, hogy miért ilyen elgondolkozott, szomorú.

AMIKOR Jirzsi Vosztry, a zittaui, Helenkától elvált, a Lóvásártér alsó vége felé vette az útját, aztán megint a Muszteknek; onnét a régi törvényszék, s a zsibvásár előtt gyorsan a szent Havel felé s tovább a Zselezná-utcába tartott. Biztosan lépdelt, hisz nem először járt erre. Az Óvárosi főtéren sem habozott, éppen hogy körülnézett s a katonai őrség meg a Krocin-szökőkút előtt rögtön a szent Miklós-kolostornak

vágott át. Megkerülte a homlokzatát s a nem messzi Zsidóvárosba fordult. Az utcán mindenütt elég sok emberrel találkozott, vagy olyanok mellett haladt el, akik a meleg nap után a házak előtt, vagy az árkádok alatt pihentek.

A Zsidóváros kapuja előtt, amely még nyitva állt, nagy volt az elevenség, mögötte szintúgy, főként jobbra, a kis téren, a sarokban a kútnál. A Zsidóváros kacskaringós utcája rohamosan sötétedett. Nem volt benne, mint más utcákban, lámpás; csak az alacsony, itt-ott még fából épült házak ablakából szivárgó fény világította meg gyatrán, a járdák mellett a mocsokkal teli csatornákat s a rothadó vízű álló pocsolyákat... Az egész fölött nehéz szag s a meleg augusztusi este fülledtsége.

A Zsidó városrészben minden zsidó fogadhatott be idegen zsidót éjjeli szállásra, de a beszállónak egy cédulát kellett fölmutatnia a zsidó „kvártélymestertől", amelyre rá kellett vezetni a jövevény nevét, hogy melyik városkapun s honnét jött Prágába s mennyi ideig szándékszik itt maradni. Ezt a cédulát azonban csak akkor kapta meg a kvártélymestertől, ha útlevelét vagy uraságának az írását felmutatta.

Jirzsi Vosztry nem volt zsidó, a zsidó kvártélymestertől sem volt cédulája, mégis itt keresett éjszakai szállást. Befordult a félreeső piszkos utcába, ahol a „Fekete nap" fogadó volt, napközben sötét mocskos lyuk, zsidókkal tele, akik maguk közt sefteltek, este azonban keresztény vendégek látogatták; sábeszkor vagy vasárnap azonban senki sem vetődött ide.

Ezen az ünnepestén csönd volt itt, az ablaktáblákon vörös fény szivárgott ki. Világítottak, de bentről egy hang sem hallatszott. Az ajtó is zárva. Amikor Vosztry kopogtatott rajta, megmozdultak. Egy fekete, választott szakállú, göndörhajú zsidó tekintett ki.

— Soye Samson, — mondotta csendesen Vosztry — éjszakára jövök.

— Van cédulája?

— Nincs.

— Akkor menjen, ahová jól esik, nálam nem alszik.

— Ej, ej, gyermekem, hisz ismer engem. Vosztry, a zittaui, — emlékeztette — az az emigráns — s az ajtóban álló zsidóhoz hajolt.

— Jöjjön, mutassa magát.

Vosztry besiklott a kicsiny, alacsony szobába, ahol az öreg ládán egy lámpás égett. A zárban egy pillanat mulva megcsikordult a kulcs. A fénysáv visszaszökött az utcáról, az ajtó becsukódott. Vosztry nem jött többé vissza. A „Fekete nap" befogadta.

54

EZEN AZ ESTÉN az „ikrek" asztalánál, a Brzsezina vendéglő bolthajtásos helyiségében, úgy folyt minden, mint rendesen, de nem azt a Fresl zsidót tárgyalták, — mint tavasz óta gyakran, aki május havában Nepomuki János új szobrát, melyet a Nagyobbik szent kereszt templommal a cyrusiak kolostora előtt állítottak fel, meggyalázta, s aki attól az időtől fogva az óvárosi tanácsház „tisztítótüzében" ült. Tagadott, amikor elfogták, tagadott, amikor a létrára húzták és kínozták, s akkor sem tett vallomást, amikor újra kínpadra vonták és mindenféleképp gyötörték.

Brzsezináéknál épp az érdekelte az egész társaságot, fölhagy-e a zsidó a tagadással, bevallja-e a bűnét. Flórián Mariának mindig azonnal megtudta, valahányszor Freslt kínvallatásnak vetették alá (mindig magától a vallató írnoktól volt híre), s rögtön ment is vele Brzsezináékhoz. Az „ikrek" asztala s a társaság minden alkalommal dühbe jött, hogy milyen megátalkodott az a zsidó, még jobban kellene kínozni; a vad Jirzsi Kocourek, a hajdani diák, papjelölt, majd kántor, most suszter, tűzbejött s a városházát támadta, hogy milyen nagy cécót csinál azzal a büdössel, meddig fognak még kínlódni vele, ő azonnal fölakasztaná, nem, megégetné, élve égetné meg, azt érdemelné a szentségtörő fickó.

Június derekán azonban egészen elfeledkeztek Freslről, amikor Flórián Mariának egy új hírt hozott, amely voltaképp titok volt, és épp ezért mértéken felül fölcsigázta mindnyájuk kíváncsiságát. Két nappal ezelőtt este a szent Kelemen jezsuita rendházba állítólag egy zárt kocsi érkezett, mesélte Mariának, azt is hozzáköltve, hogy ez a kocsi egészen fekete volt, hollófekete lovak voltak beléfogva, s hogy vidékről

jött, egészen zárt volt, a kis ablaka is befüggönyözve (ez igaz volt), a bakján természetesen ott ült a kocsis, de még egy hatalmas szál férfi is, a hintóból két páter úr lépett ki, meg még egy, azt a kettő karonfogta, az a ménkő nagy fickó, valami lakáj, meg utánuk ment.

A páter, akit az a kettő vezetett, nem akart menni, valami éleset szólt, aztán kapálózni kezdett, mintha ki akarná tépni magát; erre odaugrott az óriás, segítségükre ment a páter uraknak, erőszakkal hurcolták be az ellenszegülőt a kollégiumba. Az ajtó bezárult utánuk.

— És? — kérdezte mohón Filecsek, amikor Mariának, mintha elvágták volna, abbahagyta.

— Tovább nem tudom — fejezte be Mariának.

A nem csekély izgalomra nagy csalódás. Nem is akartak hinni neki, azt mondták, készakarva csinálja, Szamecsek még dühösen rá is támadt, hogy bolondot csinál belőlük, ne vonja kínpadra őket, beszéljen. Az egész asztal unszolta, de hasztalan. Mariának verte a mellét, hogy valóban semmit sem tud, de megígérte, hogy utánajár s kinyomozza a titkot.

Már másnap este hozott egy kis világosságot, de csak egy gyertyácskányit: hogy az a hintó Kosumberkből jött, a pátereknek ott van a rezidenciájuk, de a papokról, akik jöttek, idáig semmit sem tud, azt sem, hogy az az egy miért nem akart a rendházba menni, miért vitték olyan titkon a Klementinumba.

Egy hét múlva azonban derült arccal ült le az ikrek asztalához, elégedett mosollyal, úgyhogy Szamecsek határozottan, dolgában biztosan esett azonnal neki.

— Na, tudja már, Mariának?

— Tudom.

— Hát, mi az?

Mind odahajoltak hozzá, mohón sürgették, mint a mesére szomjas gyerekek, hogy beszéljen hát.

— Sok munkámba került, de már tudom, most már bizonyos.

— Kik voltak azok?

— Jezsuita páterek Kosumberkből.

— És az, aki rángatta magát, aki nem akart menni?...

— Egy hibbant páter, őrült. Ott Kosumberken, abban a

magányos házban nem tudtak mit kezdeni vele, nem volt segítség, így Prágába hozták. Ott nem is tudták úgy eltitkolni.

— Ki az?

— Páter Trzsepicky, misszióra járt, jeles misszionárius, énekeket is szerzett. Az is tőle van, amit akkor énekelnek, amikor a tévelygő könyveket égetik, Huszról és Zsizskáról szól.

— Mi esett a fejébe, mitől bolondult meg? — kérdezte az öreg Kubicsek.

— Mi esett a fejébe? Ez mind, a szent beszéd, a misszió. Ahogy mondják: ki mibe gabalyodik bele, attól gabalyodik meg.

— És nincs segítség?

— Nincs, itt még csak rosszabbodott. A rendházban egyszeribe dühöngeni kezdett. Be kellett zárni, mint valami gonosztevőt a pincébe s láncokat verni rá. Őrjöngeni kezdett, kiabált, állítólag rettenetesen kiabál, szinte üvölt.

— Mit kiabál? — kérdezte csendesebben az öreg Kubicsek. Az elnémult asztaltársaság mohón tapasztotta Mariánek szájára a tekintetét.

— Folyton egyet, hogy: „Már a pokol lángjában égek!" Közben rettenetesen öltögeti a nyelvét.

— Ó, a szegény, — sajnálkozott az öreg Kubicsek — akkor már itt a földön az égő pokolban van — tette hozzá együgyűen.

Szamecsek elvigyorodott, meg akarta az öreget csipkedni, de rögtön visszafordult, amikor Mariánek tovább mesélte, hogy az őrült páter Trzsepicky semmit nem eszik, csak vízért kiáltoz: „Égek, égek! A pokol lángjában égek!" — kiabálja.

Egész este csak őt tárgyalták, az ő sorsát, aki, hogy az az eretnekeket és tévelygőket az örök tűztől megmentse, maga kóstolja meg a pokol kínját, bár az isten könyörülne rajta.

Ez a kívánság egy hétre rá teljesült. Flórián Mariánek szombat este jött a hírrel, hogy Páter Trzsepicky bár bennük halt meg, kiszabadult már láncaiból s tulajdonképp a pokolban végezte be az életét, s hogy egy pillanatra sem volt könnyebbsége vagy világos öntudata, a szent Kelemen rendházban titkolják, hogyan halt meg; általában titokban tartották, titkon hozták ide, titkon dugták le abba a pincébe, talán még doktort sem hívtak.

— És kegyelmed, Mariának, hogyan tudta meg? — kérdezte Filecsek.

— A rendház páter rektor ura mondta meg neki — nevetett Szamecsek. — Mi az a mi Mariánekünknek, aki ilyen urakkal...

— Természetes, magától értetődik — hagyta helyben Mariának mosolyogva. — De ez alkalommal nem, ez alkalommal egy asszony volt, az ám... — És figyelte a csodálkozásukat.

— Kicsoda? — kiáltott föl Filecsek.

— Egy komoly, erényes asszonyság.

— Ki? — sürgette Filecsek.

— Az öreg asszonyság.

— Ah!

Mind elértették, hogy Lerchné asszonyságra gondol, a Prágai-házból, a boldogult Brzsezináné asszony anyjára.

— És mért épp ő?

— Ha kegyelmetek mindenre emlékeznének, és gondolnának! Az öreg asszonyságnak van egy jezsuita unokabátyja, páter Szuk.

És megint általános „Ah", a meglepetés és csodálkozás hangjai.

— Értik? — Mariának csak mosolygott. — Itt volt az utacska, azon jutottam oda. Szuk páter mindent tud, hiszen ő adta fel annak a őrült misszionáriusnak az utolsó kenetet s kiáltotta Jézus szent nevét a fülébe, amikor halódott.

De az ikrek asztala mindjárt másnap este megint a szent Kelemen melletti jezsuita kollégiummal foglalkozott. Ez alkalommal Szamecsek jött a hírrel, s mind alaposan elhűltek rajta. Náluk, a hegybírói hivatalnál hallotta, hogy fölhívták abba a rendházba páter Materzsovszkyt: egy ilyen nevű van már náluk, két testvér az a jezsuita, a másik, aki most jött föl Prágába, idáig a Lábe melletti Hradecben volt misszionárius.

Filecsek megkérdezte, miért hívták fel.

— Azért, mert tudja, hogy kell ezzel a lutheránus bandával bánni, azért — magyarázta Szamecsek otrombán.

— És mit keres itt Prágában?

— A szőlőkbe kell, érti-e?

— Hiszen ott van már két páter, — emlékeztetett az öreg

Kroupa — azok szolgáltatják ki a szentségeket s végeznek lelkigyakorlatot.

— Végzik, de az az eretnek gyom azért még mindig tartja magát. — Szamecsek legyintett. — Mennyi könyvet szedtünk már el s nem ér semmit.

— Ha egyszer mindig másokat hoznak helyettük.

— És ha árulók és titkos pártfogóik is vannak. Emlékezzenek csak, mi történt három évvel ezelőtt: a szőlők inspektora, több mint harminc éve volt inspektor és titkos huszita! Mialatt a páter urak a szőlőben prédikáltak, titkos tévelygő összejöveteleket kémleltek ki és szórtak szét, állandó félelemben, hogy a vincellérek meg ne verjék, meg ne kínozzák őket, közben az inspektor úr csavargó prédikátoroknál két szín alatt áldozott, s ha azok nem jöhettek ide, Drezdába utazott hozzájuk áldozni, vagy Zittauba... brr.

— Jól megcsinálta, — nevette el magát Flórián Mariánek — hát az a sekrestyés a szent Pankrácban, Jaurisz. Az is jó kis fickó. Katolikus sekrestyés és titkos huszita. Az kellene még, hogy a jezsuita páter urak közül valaki titkon két szín alatt áldozott volna.

— Ss, Mariánek, — fenyegette meg az öreg Kubicsek — mit beszél itt, bűnös ember, valaki azt mondhatná még, hogy kegyelmed is ilyen titkos tévelygő istentiszteletekre jár.

— Ó, itt Prágában nincs ilyesmi, — nevetett Mariánek — itt nincs, a szőlők pedig nagyon messze vannak és rosszak az utak.

— Úgy van, úgy — kapott rajta buzgón a mogorva Szamecsek — most hallhatják, nagyon messze vannak s nagyon rosszak az utak. Hát bizony az igaz, arról lehetne beszélni, Podolba, Michlebe menni, aztán Liben, Trója, Bubenecs meg Holesovice, Podhorzsi, s mi a pokol feneke. Odamenni, esetleg éjszaka is, ha annak a Materzsovszkynak eszébe jut s fejébe veszi. Följön hozzánk a hegybírói hivatalba, bemegy a hegymester úrhoz, a hegymester úr előhív s rögtön rákezd: „Tessék, Szamecsek komornyik, végigjárni a hegybíró urakat, vizsgálatra mennek a szőlőkbe, megnézni a vincellérék lakását, nincsenek-e tiltott könyveik, szétrebbenteni az eretnekek úrvacsoráját, elfogni a bolond prédikátoraikat, azért kell az összes hegybíró urakat végigjárni." Könnyű ezt elrendelni, de menjen, járja körbe az urakat s adja hírül, hogy ezekbe

az isten hátamögötti zugokba kell kimenniök, Radlicén vagy Podhorzsin. S hogy fogadják az embert a hegybíró urak, mondjuk a nemzetes és vitézlő Palma úr, amikor ledőlt már a kanapéjára s a hasa mint egy hegy mered fölötte, én meg jelentem, hogy nemzetes és vitézlő granichsfeldi Piszecky hegymester úr azt méltóztatik üzenni, hogy ki kell menni...

Nem fejezte be, Flórián Mariának és a többiek hangos nevetése miatt, hiszen mind ismerték a kövér Palma serfőzőt és ismerték a fürgeségét is. Filecsek sem állhatta meg a nevetést, meg is kapta a magáét.

Szamecsek, az ikertársa, ingerülten támadt neki, hogy így szánakozik rajta: könnyű az országos levéltár komornyikjának nevetni, s még szemére hányja neki, Szamecseknek, hogy a hegybírói hivatalnál több a szabadság, mint a felső oktatásnál, aratási szabadság, szüreti s mindenféle más, folytonos szabadságok, *ad placitum,* de kívánná ő Filecseknek, hogy legalább egyszer kellene éjjel olyan darabot futnia, azokba a zugokba, lyukakba, a tévelygő tisztátalan vincellérek között, esetleg kékre festett háttal kerülni haza, valóban ezt kívánná neki.

Szamecsek fölindulása azonban egyelőre felesleges volt. A következő este megint eljött, utána megint és így tovább, minden áldott este. Nemzetes és vitézlő granichsfeldi Piszecky úr, a szőlőhegyek hegymester ura nem hívta be rendkívüli szolgálatra. Az esték az ikrek asztalánál megint megcsillapodtak. Napokon át semmi különös nem történt, amiről elevenebben beszélgethettek volna.

Míg végre aznap este, amikor Helenka a Betlehem kápolnánál a zittauival, Vosztryval találkozott, megtudták a nagy eseményt (s nekik ez nagy esemény volt), hogy Brzsezináné asszony a „szűz Mária mennybemenetele" ünnepélyére bejött Jirzsivel a szőlőből. Flórián Mariának, aki beszélt velük, lefestette este az asztalnál, hogy a szőlő mindkettőjüknek, az asszonyságnak és Jirzsinek is milyen jót tett, mennyire szeretnek ott, — s hogy még visszatérnek oda s őszig ott is maradnak.

Az öreg Kubicsek közben megemlítette, igaz, hogy Jirzsi úr bölcsészeti éve a betegség miatt elveszett, nem lesz módja a harmadik évfolyamba a metafizikára följutnia, hanem mégegyszer kell a fizikát járnia, de azért ez nem lesz mulasztás,

főként, ha megszereti az egyházi rendet; az öreg Brzsezina úrnak, szinte bizonyos, nem lesz vele olyan súlyos nehézsége, mint a legidősebbel, Vojtechhel, Jirzsi úr bizonyosan a papi hivatásra adja magát.

55

JIRZSI még másnap sem szerzett bizonyosságot, nem érte-e valami Helenkát. Reggel a folyosón látta, Lyzlával ment. Arca sápadtabb volt, de az üdvözlésre mosolyogva köszönt. Csakhogy szájának, szemének, lelkének nem az a mosolya volt ez, amellyel máskor mosolygott rá az ilyen találkozások alatt. Ez a mosoly olyan volt, mint virág az ablakban, a lélek kamrájában azonban homály és gyász volt. Beszélni nem tudott vele. Reggel nem lehettek négyszemközt, délelőtt nagymamához kellett mennie, délután meg, ahogy meghallotta, Helenka kiment a szőlőbe, ahová a mostohája előre kiküldte. Ők maguk csak holnapután készültek ki.

Jirzsi nyugtalan volt, a legszívesebben kiugrott volna a városkapun túl, a nyaralóba.

A könyveit készítgette a szobácskájában, de mindúntalan tűnődésbe, találgatásba merült, hogy ez a kis ember talán mégis valami hírt hozott, mégpedig nem jót, Helenkának; miért lett volna este szomorú, miért említette az öreg tölgyet, a rossz előjelet.

Késő délután elfutott Hubátiushoz, azt remélte, hogy Szvoboda deklamátorral is találkozik, akivel régen nem beszélt már. Hubátius rögtön a hegedűje után nyúlt s hozzákészült, hogy játsszanak.

— No és a deklamátor? — kérdezte Jirzsi.

— Most már nem jár olyan gyakran ide, amióta nincsenek duettek. Ma valószínűleg átjön majd; azt hiszem, otthon van, előbb hallottam a hangját, hacsak azóta el nem ment. No, kezdjük; ha otthon van, idefut, mint az egér, mikor a szalonnát megérzi.

Elkezdték, játszottak, az ajtó azonban nem nyílt ki, a hallgatóság nem osont be, mint máskor; a deklamátor nem jelentkezett.

Amikor későre kezdett járni, abbahagyták és Jirzsi elbúcsúzott. Már majdnem lenn volt a lépcső alján, amikor eszébe jutott, hogy biztonság okáért mégis oda kéne mennie a deklamátor ajtajához és kopogtatni. Rögtön határozott s megint fölment a lépcsőn. Amikor a legfelső fokon megállt, egy kis emberrel találkozott, akinek háromszögletű kalapja volt s hosszú, füle mögé fésült haja. Jirzsi megtorpant. Egy éppen ilyen ember, sőt egész biztos, hogy ez álldogált ott tegnap este Helenkával. Ebben a pillanatban már el is surrant mellette, szinte menekült és sietve ment le a lépcsőkön. De Jirzsi az arcába tekinthetett; a vörös szemölcsét is észrevette a szemhéján.

Egy ideig egész meglepetten állt, attól is, amit látott s attól is, hogy itt találkozott vele. Hubátiusnál nem volt ez az ember. Hubátiuson kívül pedig nem lakott itt senki, csak Szvoboda deklamátor. Az pedig nincs otthon, ők legalább is azt gondolták; vagy otthon van, látogatója volt s azért nem jött? De mit akar ez a kis ember tőle? És mit Helenkától? Jirzsi kitépte magát gondolataiból, a rövid folyosón egy-kettő a deklamátor ajtajához futott s gyorsan bekopogott. De semmi, csönd. Újra kopogtatott, hallgatózott, ebben a pillanatban egy tompa puffanás az ajtó mögött, mintha valami leesett volna, valami nehéz könyv. Aztán megint csend, semmi lépés, Jirzsi harmadszor is kopogtatott, de senki sem felelt. Megfogta a kilincset, az ajtó zárva. A deklamátor nincs otthon, de az a puffanás előbb! És az az ember!

Jirzsinek eszébe ötlött, hogy beszól Hubátiushoz. De ott az az idegen nem volt, az bizonyos, Hubátius semmit sem tud róla; az az ember talán csak véletlen került ide, eltévedt, valami vidéki, keresett talán valakit, ott állt a deklamátor ajtajában s ő, Jirzsi, ahogy eljött, észre se vette.

Mit magyarázhatna meg Hubátius? Semmit. Nem ment be hozzá, lement a lépcsőn, előbb lépegetve, aztán szökdelve, mert eszébe jutott, hogy lenn a ház előtt talán még eléri azt a férfit, vagy meglátja, merre tart. Amikor a házból kiért, nem látott csak néhány gyereket, akik a szent Jakab-templom előtt kergetőztek, odébb, a templommal szemben, az „Ördög kocsmája" előtt a Stupartnál egy parasztkocsit, s két kosaras asszonyt, akik az Ungelt keleti kapuján jöttek ki. A rejtélyes embernek azonban nyoma sem volt.

Helenka szorongó félelemmel tért vissza ezen a délután a szőlőbe.

Amikor fönn a tetejében, a terrasz utolsó lépcsőjén, amelyen a nyaraló volt, megállt, akaratlanul is jobbfele tekintett. Ott, ahol még tegnapelőtt mint sötét felhőtömeg nyúlt széltébe-magasba a hatalmas tölgy terebélyes koronája, most üresség, egy darabka ég. A földön ott feküdt szétdúlt, összezilált koronájával, az ágak és letört gallyak tömkelegében az évszázados óriás. Helenka sajnálta, de ebben a sajnálkozásban ott reszketett a maga külön sötét szorongása is, hogy az a rossz előjel teljesült.

Este egyenesen a tölgy felé indult. Lassan közeledett felé, félénk léptekkel, mintha halotthoz menne; félelem nyomasztotta, azt várta, hogy Tomás eljön, tud már róla, talán már Vosztry is megtalálta s átadta neki apjuk üzenetét.

A holdsarló kisütött; a ledőlt tölgy barázdás törzse megvilágosodott, a sárga mohasáv aranyosabban világított rajta. Ezüstös holdfény szórta be a koronát, amelynek fekete árnya csendesen pihent a levelekkel és gallyakkal teli, megvilágított talajon. Helenkának eszébe jutott a padocska, amely szétmorzsolva hevert a törzs alatt, megdermedve gondolt rá, hogyan találkozott itt Jirzsivel, hogyan álltak együtt. Leült a törzsre. Szorongás fogta el. Biztosra vette, hogy Tomás Vosztry hírét örömmel fogadja, azt akarja, hogy elszökjenek, mégpedig rögtön, hisz maga is gondolt már rá, mindjárt akkor, amikor Kleych imádságos könyvét, amelyet az ismeretlen, titokzatos testvér adott, elhozta neki, különösen pedig azután, hogy tavaly, szent János ünnepe után Lázár Kis meghozta apjuk üzenetét, hogy legyenek készen, ha üzen vagy értük küld.

Már akkor is megdöbbent, amikor a szökésről hallott; de örült is, hogy apja megmenekült, biztos helyen van. Most már csak félt s többet gondolt arra, hogy Jirzsitől el kell válnia, mint hogy atyját viszontlátja.

Ijedelem fogta el a közelgő szörnyű elhatározás előtt. Lelkifurdalást érzett, hogy fél attól, amire kezdetben maga is gondolt és számított; de elszökni, itthagyni Jirzsit mindörökre!

A ledőlt tölgy koronájában, ahogy az esti szél hirtelen megrebbent, a levelek susogni kezdtek. Megrázkódott, mintha egy szellemhang szólt volna rá. Nagymama jelent meg neki,

amint ott ül az asztalnál az alacsony szobácska csendjében, a kis ablaknak a világánál, amelyen a zöld, ködbevesző kertbe lehetett látni; látta nagyanyó ősz haját, hamuszínű ráncos ábrázatát, az előző szenvedésektől szigorú, komoly arcot, látta szürke szemeit, amint rátekint, fülében volt szigorú, aggodalmas hangja. „Ha eljön a kísértés, emlékezz, Helenka, boldogult anyádra, hogy megmaradj abban, amiben születtél. Halálosan vétkeznétek, ha valaha kitérnétek." Így beszélt akkor, összekulcsolt keze a szentíráson.

Ezek a szavak akkor bevésődtek a szívébe, s megindult lelkében a nagymamának adott határozott válasza is fölhangzott rögtön, hogy soha, az apjuk nem fog soha miattuk sírni.

S most fél elmenni innét, habozik hozzámenni, a hitét megőrizni, félelemmel várja Tomást, s az a titkos kívánsága, bár inkább ne jönne.

A nyaraló mögött, a szomszéd szőlő kerítése felől kellemes énekhang csapott az esti csendbe:

Istenem, nézz rám, kegyelmes szemeddel
Szorongásimban, angyalod ereszd el
Onnan a magasból.

— Tomás! — Helenka megremegett. Föl akart kelni, elébe menni, de a lába, mintha megmerevedett volna; mozdulatlan, kitágult szemmel nézett a bátyja felé, mintha az ítéletét hozná.

Tudja-e már? S ha nem tudja, neki kell megmondania.

Tomás közeledett, gyorsan szedte a lábát, sapkájával integetett, amit idáig sohasem tett. Az örömtől van, tudja már, tudja...

— Rég vársz, Helenka? Nem tudtam előbb jönni. Újságod van, ugye. Én is tudom már! — Arcán öröm és elégedettség ragyogott.

— Akkor hát tudod már — ismételte meg Helenka bágyadtan s csendesen.

— Tudom; estefelé beállított hozzánk a szőlőbe Novotny, a vincellér, ismered, aki a Tyn templom mögé vitt bennünket a testvérek istentiszteletére, — Tomás leült Helenka mellé a fatörzsre, lehalkított hangon folytatta, amely azonban megindulással és csendes örömmel volt teli. — Megállt, mintha csak úgy véletlen tenné, a munkáról beszélt, meg a szombati

jezsuita áhítatról, olyan jámboran, a szemét forgatva, a mi öreg vincellérünk ott állt mellette, de alig ment el a lapátért, Novotny testvér odasúgta: Kísérj ki, ott kinn vár valaki!

Én ki is mentem. Kinn a szőlő előtt a hárs alatt, de hiszen kitalálod, Vosztry volt, a zittaui testvér. Nagy szemet meresztettem. De ő csak röviden szólt velem, elővigyázatosságból csak kis ideig maradt. Könnyen megtalált.

— Tudta tőlem, hogy hol vagy.

— Elmondta; de meg a városban egy testvér is beszélt neki.

— A városban? Prágában? Kicsoda?

— Azt nem mondta meg.

— És te nem kérdezted?

— Nem, amikor hírül adta, hogy apám uramtól jön, megfeledkeztem róla.

— Akkor hát mindent tudsz már, — mondta Helenka, a letört tölgyágat nézve maga előtt a földön, meg fekete árnyékát a holdvilágban.

— Hogy értünk jön, hogy elszökünk innét. — Tomás megfeledkezett magáról, hangosabban beszélt s örömében megrázkódott. — Én, Helenka, ha nálam lett volna a vadászkürt, egy olyan vidámat fújtam volna rajta. De Helenka, mi lelt, olyan kedvetlenül ülsz itt. Hiszen te nem örülsz.

— Félek.

— Ej, gyerek, ne félj semmit. Innét könnyen eljutunk, a szőlőből inkább, mint a városból.

— És mikor? Mit mondott Vosztry? Erről sem tudtam beszélni vele. Mindjárt? — Pillantása szorongva tapadt Tomásra.

— Nem tárgyalhattunk róla hosszabban, de azt elmondta, hogy rögtön nem kerekedünk föl, hogy még mindenféle útjai lesznek a szőlőkben, meglátogatja a „rejtett magot", könyveket hoz nekik és lelkigyakorlatot tart.

— Milyen soká lesz itt?

— Azt nem tudom, nem mondta, csak, hogy készüljünk föl. Bár jó soká maradnátok a szőlőben. Nem tudod, meddig?

— Azt nem tudom.

— Legalább két hetet még?

— Annyit talán igen.

— Jó lenne.

— Olyan soká marad itt Vosztry?

— Bizonyára. Tudod, amíg Prága körül az összes szőlőket végiglátogatja. Aztán az összejöveteleket sem hozhatjuk úgy össze, ahogyan akarná, nagyon elővigyázatosnak kell lennie, maga és a testvérek miatt is; a jezsuiták még figyelmesebbek most; Novotny testvér mesélte, hogy most itt van az a gonosz hradeci is, az a Materzsovszky, aki Dobruskán is ott volt a misszióban, azzal a kettővel együtt, akik Szkalkán rajtunk ütöttek; most a prágai kollégiumba került. De ez mind semmi. Most, amikor Vosztry itt van s tudjuk, hogy elkerülünk innen, apánk urunkhoz, most már nem hagyjuk annyiba. Készülj hát, rendezz el mindent, hogy rögtön kaphasd a bugyrodat, mihelyst Vosztrytól üzenet vagy jel jön, este vagy éjszaka. Csak ne félj semmit, Helenka, mindent szépen elintézünk s megint apánk urunknál leszünk, én meg — fölkelt s gyorsabban, örvendőn tette hozzá, — talán megint vadász leszek, a kürtöm nem is hagyom itt nekik. Akkor hát jó éjszakát, vigyázz és készülődj. De ne itt a tölgynél várj ezután, a kerítésnél légy mindig a málnás mögött. Ott várj minden este.

Kezet adott neki s mint az őz, gyorsan elfutott. Kis idő mulva eltűnt a málnabokrok mögött a kerítésnél.

Helenka lassú léptekkel, leeresztett fejjel tért vissza a fehér szobácskájába. Nem feküdt le, soká ült még az ablaknál, nehéz tűnődésben nézte a kertet, a holdfényben ezüstösen hullámzó málnást, amint az éjjeli szél a sűrű hajlékony veszszőket ingatta. Amikor aztán lefeküdt, soká nem tudott elaludni. Reggel felé rövid álomból riadt, amely igen nyomasztó volt. S a nap nem könnyített nyomott hangulatán és félelmén. Csak dél felé fénylett föl hirtelen, kedves meglepetéssel. Jirzsi érkezett meg váratlanul.

Helenka azt várta, hogy majd csak délután jön vissza anyja asszonnyal. Előresietett, maga. Helenka örült és félt, nehéz érzése volt a közeledő döntés miatt. A veranda alatt találkoztak. Jirzsi szemén meglátszott az öröm, hogy megint itt van vele, öröm hangzott a szavából, hangjából is. Dicsérte, milyen szép itt, hogy Prágában vágy fogta el, nem tudta kivárni már, azért is sietett ennyire.

— S a maga kedvéért is — tette hirtelen hozzá. — Gondban voltam, hogy talán mégis történt valami magával.

Helenkát meghatotta az aggodalma, az igazat azonban nem mondhatta meg. A fejét rázta, nevetett.

— Tehát nem? Csakugyan?

Jirzsi egy pillanatra elhallgatott, fürkészőn tekintett Helenka szemébe, aztán azt mondta: — Titkol valamit, Helenka? No és a tölgy? — kérdezte egyszerre s a szeme fölfénylett. — Meglátogatta?

— Ott voltam.

— Mikor, ma?

— Tegnap.

— Talán épp alkonyattal, vagy este! Én is ott voltam, Helenka, állandóan ott voltam lélekben s — magával. És maga, eszébe jutottam? Eszébe jutottam? — kérdezte halkabban.

Helenka bólintott, elmosolyodott, lesütötte a szemét.

A szakácsné ebben a pillanatban a pitvarba hívta. Helenka elsietett.

Ez a csendes, kedves válasz megvigasztalta Jirzsit. De azért ott maradt benne a homályos, nyomasztó nyugtalanság, hogy az ő aggodalmairól és arról a földiről Helenka semmi határozottat nem mondott, hogy valami talán mégis történt, csak titkolja.

56

DÉLUTÁN megérkezett Brzsezináné asszony. Másnap négy favágó jött ki a szőlőbe, akiket az öreg úr küldött, hogy a vén tölgyfát részben eltakarítsák. Fűrészük leegyengette a gyökerek fölött a csonkot, ott járt, fütyölt, a hatalmas ágakat a törzstől elválasztva; a koronában, a levágottban, szekercék csillogtak, a kisebb ágakat lemetszették. Kötegeiket a nyári ház mögé hordták, a kerítéshez s ott egy egész rakást csináltak belőle.

Jirzsi nem ment oda a munkát nézni és Helenka sem mutatkozott. Brzsezináné asszony hívta oda őket másnap estefelé, amikor a napszámosok elmentek, hogy jöjjenek megnézni. Amikor a halott, lefosztott, fűben fekvő fa törzse mellett megálltak, Jirzsi megnézte, aztán azt jegyezte meg, hogy olyan, mint az erős Sámson, amikor megnyírták s erő nélkül

maradt; kár, hogy hangot nem ad többé s hűsöt sem az árnyékával.

— Padocska azonban maradt alatta — mutatott oda Brzsezináné asszony. — Most már az egész lesz egy pad. Gyerünk, próbáljuk meg.

Jirzsi elsőül ült a fatörzsre, a fiatal mostoha melléje. Amikor látta, hogy Helenka áll, felajánlotta, hogy foglaljon ő is helyet. Helenka leült, egy kicsit odébb az úrnője mellé, és épp úgy mint az úrnője meg Jirzsi, túl a szőlőkön az alattuk fekvő Prágát nézte, a kupolákat és tornyokat, a vörös téglasáncot, a zöld, gyeppel födött bástyákat, az egész várost, amely most az alkony rózsás fényében égett, s hirtelen szomorúság fogta el s a szíve összeszorult. Jirzsi komolyan hallgatott, mintha nem hallaná, ahogy a mostohája beszédesen magyaráz Prágáról, de amikor Brzsezináné azt mondta végre, hogy szép látvány így is, de amíg a tölgy ott volt fölöttük, annak a lombos koronája alatt még szebb volt, ráhagyta, hogy az, s titkon Helenkára nézett.

De nem a csendes helyeslés kifejezését, hanem a szorongás árnyékát fogta el az arcán; s ezután az este utáni reggelen, amint a málnabokrok mögött véletlenül megállt, ott látta Helenkát, a kis kertben, olyan eltűnődve, hogy Jirzsi meghökkent szinte. A legszívesebben kirohant volna a bokrok közül s megkérdi, mi nyomasztja, de nem merte.

S amikor egy idő múlva találkozott vele, ez a komorság eltűnt az arcáról, a helyén mosoly. De annak nem hitt már, csak még komolyabban és gondterheltebben mérlegelte, hogy mi történt és mi fog esetleg történni. Erre gondolt benn a szobájában, kinn a ledőlt tölgyfa törzsén, ahol könyvvel a kezében ült, de nem olvasott. Különféle furcsa kis gondolatok és talányok fonódtak össze benne. Mindegyikről arra tért vissza, hogy Helenka azóta ilyen, amióta azzal a földijével beszélt.

Másnap a szőlők fölött a terraszon találkozott vele. Csak úgy mellesleg kérdezte meg, itt van-e még az a földije Prágában. Helenka megdöbbent, vöröses árnyék húzódott át a homlokán, de rögtön biztosan felelt, nem tudja, attól az estétől nem látta.

— Van valami azzal a földivel, Helenka; azt hiszem, valami rossz hírt hozott. — A nem várt kérdés legyőzte Helenkát, nem tudott Jirzsinek hazudni, tagadni.

— A mieinkről beszélt.

— A családjáról? — ismételte meg Jirzsi kérdőn.

— Apámról. — És a földre nézett.

Jirzsi megdöbbent. Amióta Helenka Prágában volt, az egész idő alatt először hallott róla, az eretnekről. Megrémült, kellemetlen, nyomasztó meglepetés volt. Egy pillanatig hallgatott, de amikor Helenka félénken pillantott fel rá, érezve, hogy hallgatása hogy érintheti, megkérdezte, történt-e az apjával valami.

— Nem, azt nem, egészséges.

— Hol van, ha szabad kérdeznem?

— Messze, Zittauban.

— És az a maga földije Zittauból jött? — kérdezte Jirzsi elhűlve.

— Nem, nem onnan, — hazudta hirtelen — azt mondta, hallotta. Csak kis ideig beszéltem vele, ahogy találkoztunk. — Megint a földre szegezte a szemét, de rögtön fel is emelte, amikor Jirzsi váratlanul azt kérdezte, ismeri-e Szvoboda deklamátort az országos levéltárnál.

— Nem, azt az urat nem ismerem, sohasem hallottam róla. — Határozottan hangzott, az őszinte meglepetés hangján. Helenka elbámult, honnét jön egyszerre ez a kérdés. De Jirzsi nem magyarázta meg.

Ezután a beszélgetés után Jirzsiben nyomasztó nyugtalanság maradt, Helenka apja, a megrögzött eretnek miatt. Már gyermekkorától belevésődött az ellenszenv s az undor a másvallásúak iránt; borzadva hallgatta, amit otthon, az iskolában, a templomban a lutheránusokról és huszitákról, ezekről az elveszett, kárhozott emberekről mondtak. Így hallgatta később, mint gyerek, nagymama elbeszélését tagenberki Dániel Kukelről, aki nagymama házának, a Prágai háznak valaha a tulajdonosa volt, hogy eretnek hitéért hagyta ott a házát és egész gazdagságát s ebben az eretnekségben halt meg idegenben. Akkor félt a titokzatos hitetlentől és sajnálta is, hogy olyan megrögzött és szerencsétlen volt, hiszen ebben a megrögzöttségben halt meg s bizonyára a pokol kínjára jutott.

Ezért gondolt Helenkára is, már amikor először pillantotta meg, amint nagymamájához jött s az ajtóban várakozott, tüstént sötét félelemmel és részvéttel, hogy eretnek, hiszen az apja a hite miatt szökött meg.

Most szorongás fogta el érte, eszébe jutott, hogy az apja után búsul s talán a hite után is, mert hiszen, ha idáig búzgó és jámbor volt s hitet is vallott, talán mégis ingadozik az igazhitűségben, veszély környékezi, s az üdvösségéről van szó. Hogyan győződjék meg erről s váljék bizonyossá? Beszélnie kell róla, őszintén, nyíltan. De hogyan, hol? Talán a tölgynél lehetne, ha majd odajön Tomást várni.

S ki is ment rögtön estefelé, leült a törzsre, várt. Helenka nem jött. Várt másnap is, nyugtalanul tekintgetett a nyaraló felé, nem fehérlik-e fel ott a verandán a tőkék alatt a ruhája, nem indul-e a tölgy felé. Nem tudta kivárni. Következő nap estefelé messze elment az öreg tölgytől, mert az jutott eszébe, hogy Helenka tán épp azért nem megy oda, mert ő ott van. Hogy Helenka meg ne lássa, messzébb ült, egészen a sűrű bodzabokrok közé az öreg falhoz, amelyet benőtt a fülfű s a gyom. Rögtön vacsora után kilopódzott oda és ott maradt addig, amíg feje fölött a bodzabokrok, lenn a szőlőben a tőkék el nem feketedtek. Várt, várt, de hiába.

Helenka ezalatt ott állt a nyaraló mögött, túl a málnabokrokon; a szomszéd kerítésnél lévő tölgygallyrakás takarta el. A bátyját várta itt. Ahogy az meghagyta neki, várta, mint minden este, szorongva, hogy mit hoz. Azután, hogy a városból visszatérve Tomással először találkozott, három estén át nem tudott kijönni, Brzsezináné asszony mellett volt elfoglalva, aztán meg az öreg szakácsné miatt, aki sokáig tartóztatta. Negyednap végre találkozott itt vele. Tomás fojtott hangon, a legnagyobb elővigyázattal mesélte el, hogy a „testvérnek" (nevet sohasem mondott) jól megy dolga, meglátogatott már néhány testvért, ő, Tomás is beszélt vele, megvan a megállapodott helyük, a szőlő mögötti parkban az öreg nyárfák alatt, de hogy a „testvér" nem maradhatott soká, holnap azonban tovább lesz vele, tehát Helenka ne is várja, ő, Tomás nem jön ide, a „testvér" azonban újra figyelmeztette, hogy minden órában legyenek útrakészek.

Helenka másnap este a szobájában maradt; de Tomás a következő este sem jött el. Most, a hetedik este, mialatt Jirzsi a bodzabozót alatt az öreg falnál várt, Helenka a megbeszélt helyen állt, izgatott várakozásban, hogy Tomás ma bizonyosan eljön. S vajjon milyen hírt hoz? Nem sokáig tekintgetett. Odébb jobbra a kerítésben megmozdultak a karók, fölemel-

kedtek s a nyíláson alattuk a zittaui csúszott be, Vosztry testvér, kalap a kezében. Úgy szökdelt, mint egy csikó a fűben, s már ott is állt Helenkával szemben.

— Ej, ej, gyermekem — üdvözölte csendesen, kezet nyújtott neki s rögtön vissza is tekintett Tomásra, aki mögötte bújt át s kicsivel odébb a tölgyrőzserakáshoz állt, hogy a nyaralóra odalásson, őt azonban senki se láthassa. A zittaui éppen csak kezet adott Helenkának s rögtön leült a kerítésnél a fűbe, s halkan odahívta, hogy üljön le melléje. Helenka engedelmeskedett: de Vosztry váratlan jövetele csodálatba ejtette s félelem lepte meg, hogy ő érte jön.

Mozdulatlan, szinte megdermedten hallgatta végig a beszédét. Barátságosan, fojtott hangon beszélt. Helenka azonban nem tudott a félelemtől szabadulni. Tomást elfeledte, Jirzsi merült fel előtte. De ő is eltűnt, ahogy Vosztry a maga lágy, szelíd módján az apjáról kezdett beszélni, hogy sokszor üdvözli. Tomás ezt már elmondta neki, de hallotta volna apja urát, hogyan adta a megbízást neki, Vosztrynak, hogyan reszketett a hangja, amikor eszébe jutott, hogy Vosztry látni fogja a gyermekeit, beszél velük, vele, Helenkával, ő pedig nem; ha tudná, hogy apja ura mennyit gondol rá, őrá különösen.

— És különösen miattad aggódik. — A zittaui őt, a nőtestvérét nem magázta már, mint első találkozásukkor a zsidótemetőben, amikor még nem tudta, kicsoda. — Én tudom ezt, rögtön akkor, amikor a zsidótemetőnél találkoztunk, emlékszel, amikor apád urad éjszaka odajött hozzám, a szorongattatásairól beszélt, hogy rejtőzködnie kell, mennyire bántja, hogy a hitét meg kell tagadnia, hogy ilyen kétkulacsos, s elmondta, milyen félelem van benne miattatok, mennyit gyötrődik, hogy titeket a régi hitben megőrizzen, hogy miattad van, gyermekem, a legnagyobb félelemben, mivel folyton az uraság mellett vagy, a kisasszonynál, annál a rómainál.

Megsimogatta a hosszú haját, a homlokától végig a feje tetején s Helenkára nézett, aki mozdulatlan, lehúnyt szemmel ült tovább.

— Szépen beszélt rólad, — folytatta — hogy kitartasz mellette, s a hitünk mellett, ez igaz, s az is, hogy szereted őt, de nincs semmiféle támaszod, nem jársz a férfi és a nőtestvérek közé, beleszokhatsz abba az urasági szolgálatba, a lelki-

ismereted elalszik lassan, jön a kísértés, gyermekem, s meginoghatsz. Már akkor ilyen gondja s félelme volt.

A szürkületben egy levél sem mozdult, sem a málnásban, sem a tölgygallyak közt; csönd. Helenka mély sóhajtása reszketett belé.

Szomorúság, szánalom fogta el az apja miatt, meg volt hatva a szeretetétől, a gondoskodásától. Mintha ő maga szólt volna, mintha hallotta volna, hogy óvja s figyelmezteti; az öreg Lemfeld szobája merült föl előtte, ahogy a vihar besötétítette, hogy rogyott akkor, a misszió után, bágyadtan és kétségbeesetten a székre, hogyan kulcsolta össze, ujjat ujjba, a mellén kezét és hogyan jajdult fel:

— Vétkeztünk, megtagadjuk a Krisztust. Gyerekek, gyerekek! — Úgy az eszébe tódult, a szíve összeszorult tőle. És a szorongása még hevesebb lett, mikor Vosztry tovább folytatta.

— Akkor is ez volt már. Pedig akkor ott voltál apád uradnak a szeme előtt, meg volt a támaszod benne és Tomásban s mindnyájatoknak a szentírásban. De most, ennyi időn át egyedül, folyton a pápisták közt, istentiszteletre sem járhatsz el, nem úgy mint a testvéreid. Pápista családban vagy, egy jezsuita jár oda, lelkigyakorlatra fogott, aztán hitvallásra. — Lágy hangja egyszerre keserűn, keményen csengett, szinte borzadón, undorodva. — Tomás mindent elmondott, gyermekem.

Mintha P. Dániel fehér feje hajolna felé, amikor Lutherről és Huszról, a vakondokról és a vak kígyóról beszél. Aztán megint Vosztry csöndes hangja, unszoló beszéde, mintha kitalálta volna, mi jutott eszébe.

— Meggyalázták a hitünket, s meggyalázták vele az atyát. Most segítség érkezett. Érted küld, kiszakítunk innen. De te állítólag félsz, Tomás ezt mesélte. Talán csak nem ingadozol?

Elhallgatott, várt, de amikor Helenka nem szólalt meg, tovább beszélt, nyomatékosabban: — Ej, ej gyermekem, hogy is lehetne gondolkoznod, ha apád urad jut eszedbe, az ő szenvedése és gyötrelme. Ő azt üzeni, emlékezz anyádra, nagymamára, mit próbált az a hitért. Megszabadulsz a kísértéstől, a jezsuita ámítástól, viszontlátod apád uradat. Csak légy készen. Kész leszel, ugye?

Helenka egész lelkében felzaklatva, csendes remegésben kérdéssel felelt, hogy mikor akarnak indulni.

— Egy hét múlva, de lehet, hogy előbb is. — Vosztry csendesen felállt. — Ahogy adódik. Örömmel lennék még néhány napot a testvérek közt, de ki tudja. Ezért hát légy minden pillanatban készen. Úgy lesz. — S kezet adott, mintegy ígéretül. Helenka némán nyújtotta a jobbját. Tomás odalépett, izgatott és szomorú arcába nézett, csendes mosollyal bíztatta:

— Ugyan menj, ostobácska, mit félsz úgy? Örülnöd kell, én örülök. Holnap estefelé várj itten megint. S ha esetleg nem jönnék, holnapután és minden este. Ide jövök érted.

— Imádkozz, hívd az urat, — suttogta a kis ember — gondolj apád uradra. Jóéjszakát. — Eltűnt a kerítésen át, Tomás mögötte. Helenka utánuk nézett, amíg el nem vesztek a tőkék között a sötétségben. Elbágyadva, elgyengülve tért vissza a szobácskájába. Ott tüzet csiholt, kigyújtotta a lámpást, bezárta az ajtót, az ablaktáblát, kinyitotta a ládát, kivett belőle egy nagy kendőt, a padlón kiterítette, belerakott ruhát, fehérneműt, lábravalót, aztán mindent bekötözött. Ott térdelt a batyú fölött, nézte, de nem látta. Szeme előtt minden elsötétedett. Hirtelen odahajította a ládába, lecsapta a fedelét, s ahogy a láda fedele lezuhant, kezével-fejével odaroskadt rá és sírva fakadt.

Ilyen fájdalmasan készült a szökésre. Elhatározása, amely prágai tartózkodása első idejében örömet szerzett volna neki, most nem szabad akaratából eredt, nem az apai hit iránti búzgóságából; az már megrendült benne. A kényszerűségnek engedett, a nyomásnak, amellyel Vosztry és Tomás szorongatta, s náluk is erősebben a hitért szenvedő apa. Messze volt, de mialatt Vosztry beszélt róla, mintha ott állna fölötte. Hogy szomorítsa meg annyira! Félt tőle, hogy megtagadná, elátkozná. Muszáj volt engedelmeskednie.

Otthon azonban, a szobácskájában, sírva fakadt elhatározása miatt, s az oly nehéz éjszakát követő reggelen, amikor nem látta és nem hallotta a lelkére beszélő zittauit, amikor megint Jirzsi közelében volt, elrémült az elhatározásán. Elmenni innét, Jirzsitől, mindörökre, soha többé nem látni, nem

lenni a közelében! S ha meghallja, hogy elborzad, hogy elfordul majd tőle, hazugnak fogja tartani, aki megcsalta őt.

Kinyitotta a ládáját, kendőt akart kivenni belőle, de ahogy meglátta az útra készített batyút, gyorsan leeresztette a láda tetejét és kiszaladt. A válás fájdalma fogta el. Már csak néhány nap. A verandáról a szőlő tetejében a terraszon Jirzsit pillantotta meg. Könyv volt a kezében, de nem olvasott. A reggeli fényben izzó Prága felé fordult. Helenka elfeledkezett az asszonyáról, az öreg szakácsnéról, a veranda ívére futó szőlő mögé bújt, amely csendesen lengett, mint valami függöny, s mély megindulással nézett Jirzsire, odaadón, szenvedélyes szeretettel és szorongással, olyan fájdalommal, mintha már elváltak volna. Szeme elpárásodott.

De ahogy Jirzsi megfordult, elhúzódott rejtekhelyéről s a pitvarba futott. Aztán megint várt, leste, hogy ha meglátható. Félt találkozni vele, s mégis vágyódott utána. S az a gondolata jött, hátha maradhatna, vagy valami váratlan akadály merülne föl... Nem félt tőle, sőt időnként ez volt a titkos óhaja. De aztán megint védekezett, hogy nem lehet, kell; muszáj.

Szórakozottan dolgozott, s amikor ebéd előtt a kis kertbe lépett, hogy virágokat tépjen az asztalra, elfelejtette, miért jött. Ott állt a virágágy fölött, s elfeledkezve szinte, a rőzserakáson túlra nézett, a kerítés fele, ahol tegnap este a zittauival ült. A homok egyszercsak megcsikordult, mögötte lépések. Hirtelen körülnézett. A málnabozótból Jirzsi lépett ki. Helenka megijedt.

— Nem is tudja, Helenka, hogy egy ideje nézem már. Olyan elgondolkozott...

Helenka elpirult.

— S nem is először; egyszer már láttam így itt. De elkerül, nem akarja, hogy beszéljek magával.

— Nem, azt nem, Jirzsi úr! — A szavakban, a csengésükben ijedelem.

— A tölgyfához sem jár már.

— Tomás nem szokott ott lenni.

— És nem is beszél vele?

— Itt néha — mutatott Helenka a kerítésre.

— Ó, ott? — hökkent meg Jirzsi. — Talán készakarva.

— Nem, Tomás akarja — vágott bele Helenka gyorsan.

— Ott vagyok minden nap a tölgynél, meg kissé odébb, hogy ne féljen. Várom.

— Jirzsi úr, nem lehet. — Kérőn nézett rá.

— Fél. De már nem soká leszünk a szőlőben. Nekem pedig beszélnem kell magával, valami fontosról. Odajön ma? Jöjjön, Helenka, jön, ugye? — Ránézett és olyan bensőségesen kérte, hogy Helenka megremegett a boldogságtól. Azt kérte, amire titkon maga is áhítozott.

— Megyek — ígérte csendesen és gyorsan, meghajolva, s a virágot kezdte tépni. Amikor kiegyenesedett, maga volt. Szinte álomban kötötte meg a csokrot. Így múlt el az egész nap. Nem akart vége lenni s közben az estétől is félt, amelyet nem tudott kivárni. És félelemmel gondolt Tomásra, várja-e majd a kerítésnél.

57

EZEN A NAPON, későn délután, az „öreg fejedelem", a két Materzsovszky páter nagybátyja, egy magas, sovány, paróka nélküli, hosszú őszhajú öreg, ott állt a meszelt, bolthajtásos szoba közepén, amely egy alacsony ház földszintjén volt, a szent Kelemen jezsuita rendházzal szemben egy kis utcácskában, és szigorúan, parancsolón felvetett fejjel kiáltotta: — Matyej! Matyej!

De Matyej nem jelentkezett.

Csak amikor az aggastyán élesebben mondta ki a nevet, sőt már kiabált is, és öklével verte az asztalt, akkor nyílt ki az ajtó, s jött be kényszeredetten, meggörbülve Matyej, jó hatvanas ember, hajadonfőtt, ujjasban, sötét harisnyában, durva cipőben.

Az „öreg fejedelem", ahogy a szolga ősz feje megjelent, mégjobban kiegyenesedett, keze a csípőjén s egy pillanatig büszkén és szigorúan nézett a szemhéja alól Matyejre.

— Miért nem jöttél rögtön?

— Nem hallottam, nemzetes uram.

— Semmi nemzetes. Már megint eltévesztetted? Még mindig nem tudod, kinél szolgálsz. Semmi nemzetes: Őfensége. Nem tudod, hogy az öreg fejedelem parancsolja így,

hogy a dicsőséges velencei köztársaság követe eljött hozzám, hatos fogaton jött, a kocsi előtt jobbra-balra fullajtárok, vörös csákós hajdúk, az orruk alatt bajusz.

— Mit parancsol fenséged?

— Kalapot, kabátot, köpenyt.

— Minden a ládában van.

— Nyisd ki.

— Mire kell a kabát és kalap?

— Ostoba tökfilkó, kimegyek, körül akarok nézni a városban. Add a kabátot, de rögtön, meg a szablyát, az ezüstöt.

— Minden el van zárva, kérem.

— Van kulcsod, nyisd ki!

— Nem szabad kinyitnom.

— Nem szabad kinyitnod? Nem akarod, nincs kedved hozzá, te lajhár. Nyisd azonnal!

— Nem szabad — ismételte meg Matyej már ijedten s nem túlhatározottan.

— Akkor kinyitom magam, add ide a kulcsot.

— Azt sem tehetem.

— Nem teheted? — kiáltott fel az öreg és gyors lépéssel már ott volt mellette s az ujjason át a nyakának ugrott.

A szolga, akinek az arca kivörösödött, ki akarta rántani magát, az öreg fejedelem azonban, aki egész fakó volt, sovány, csontos kezével fogta, rázta s szidta közben.

Matyej megcsavarodott és nekifeszült, hogy kihúzza magát, de az öreg mintha fogóban szorította volna.

De váratlan segítség érkezett.

P. Materzsovszky lépett be, fekete reverendában, széles fekete kalapban. A két Materzsovszky közül ő volt a fiatalabb, ide Prágába nemrégen került a Lábe melletti Hradecből. — Az alatt a rövid idő alatt nem csekély tekintélyre tett szert nagybátyja, az „öreg fejedelem" előtt, aki tőle a „hradecitől", ahogyan nevezte, még jobban rettegett, mint prágai unokaöccsétől.

— Bátyám uram! — kiáltott rá Materzsovszky szigorúan, rögtön az ajtóból. Annyira meglepte ez a látvány, hogy elfeledte a kalapját levenni.

Az öreg nagybácsi nyomban elengedte Matyejt; keze erőtlenül hanyatlott sovány combjára.

Amilyen grandezzával és szigorral parancsolgatott előbb, olyan elfulladva, riadtan pillantott most, mint egy tettenért iskolás gyerek az unokaöccsére, a szemét hunyorgatta és hallgatott. Az „öreg fejedelem" egyszerre csüggedt, megrémült öreg emberré lett.

P. Materzsovszky vérbő arca elsötétedett, sűrű fekete szemöldöke, mint két széles, szénnel rajzolt ív felhúzódott; tüstént becsukta maga után az ajtót és szigorúan kérdezte Matyejt, hogy mi történt.

— A nemzetes úr azt akarta, hogy kabátot, kalapot adjak neki.

— Kardot nem? — kerekítette ki élesen a jezsuita. — És minek?

— A nemzetes úr a városba akart menni.

— Esetleg a szőlőbe — tette hozzá Materzsovszky ugyanabban a modorban. — Matyej menj ki; de nem, várj. Hol van a kulcs?

Matyej egy fogazott kulcsot húzott ki a zsebéből.

— Jól megőrizted, de a mai után, ki tudja. Add ide azt a kulcsot és várj odakint.

Az öreg Matyej odaadta a kulcsot és kiment.

— Páter úr — tört ki az öreg reszkető hangon. — Az a kulcs...

— Ezt a kulcsot most elteszem, bátyám uram, és nem adom ki. — Odahúzta a meredekhátú öreg bőrkarosszéket, a nagybátyját beleültette, s ott maradt előtte.

— Mit akart megint! — mondta korholón. — A városba nem mehet, sehova; nem engedjük meg, hogy nevetségül szolgáljon, ez a mi tekintélyünknek is rovására menne. Ezek a kószálások, isten tudja hová, a kapun túl. Szégyen származik belőle. Nem szabad megtörténnie.

Szurokszínű, ragyogó szeme szigorúan és áthatón meredt az öregre, aki ennek a pillantásnak a hatására beszélni sem mert, csak az ingerültség és félelem rövid, morgó hangjai törtek elő a torkából; kiálló álla járt, beesett szája mintha valamit rágcsált volna. Megreszketett s a karosszék támláját simogatta öntudatlan a tenyerével.

— Bátyám uram, — korholta tovább a pap-unokaöccs — hallottam, hogy a szőlőbe is eljár, eretnek módra...

Nem fejezte be. Az öreg Matyej lépett be s jelentette, hogy

valami küldönc érkezett, ott volt a tisztelendő úrért a rendházban, a bátyja, a tisztelendő úr, küldte ide.

— Engedd be — parancsolta Materzsovszky.

Egy napbarnított férfi lépett be, mintegy ötven esztendős, szegényes öltözetű. Vén szalmakalapját a balkezében tartotta; miután köszönt, a kabátja alá nyúlt s egy ostyával leragasztott levelecskét húzott ki.

— A mi tisztelendő urunk küldi ezt ni...

Materzsovszky a ruhájáról felismerte, hogy a küldönc vincellér. A levelet elvéve, megkérdezte, melyik szőlőből való, a vizen túlról-e.

— Nem, innét a Cihelkából.

— Akkor Karasz páter úr küldi?

— Igen, a mi tisztelendő urunk. Azt mondta, itt van az a levél, fussál, de rögtön, ahogy csak tudsz, a Szt. Kelemen rendházba, meg ne állj sehol, s el ne bámészkodj, hanem már ott is légy.

Mialatt a beszédes küldönc így kimagyarázkodott, P. Materzsovszky feltörte a levelet s olvasni kezdte. Mind mohóbban olvasta. P. Karasz, az a jezsuita, akinek a lelki gondozására a Vltava jobbparti szőlők voltak bízva, jelentette, hogy ő, P. Materzsovszky, helyes tanácsot adott, hogy amint mondta: nyomozott, s most már biztos benne, hogy a szőlőkben egy prédikátor kószál; ő, P. Karasz, bizonyosan tudja, hol tartózkodik, Liben fölött, a Kanturka szőlőben, ma legalább is ott van, így tehát rögtön intézkedni kell. A levél végén kétszeri „cito, cito", kétszer aláhúzva.

Ezekre a kiemelt szavakra nem volt szükség. P. Materzsovszky ahogy a levelet átolvasta és eltette, már intézkedett is.

— Matyej, van tollad és papirod, de gyorsan ám.

Matyej a fali fülkéből, amelyben néhány öreg könyv állt, előhozta a papírt és a tollat, s mialatt P. Materzsovszky írt, meggyújtotta a gyertyát s egy darab vörös pecsétviaszt is kerített.

Az „öreg fejedelem" nyugtalanul nézegette mindezt, szája szüntelenül őrölt, tenyerével gyorsan dörgölgette az öreg karosszék karfáját. Nagy, beesett szeme unokaöccse minden mozdulatát nyomon kísérte, de a vincellért is szemmel tartotta.

— Nesze, — P. Materzsovszky odaadta a levelet a küldöncnek — elviszed ezt a hegymester úrnak, granichsfeldi Piszecky úrnak. Tudod, hol lakik?

— Hogyne tudnám, a Kispiac-téren, a Három fecskénél, hiszen voltam ott...

— Akkor hát fuss oda, de úgy, ahogy ide futottál. Jó cselekedetet viszel végbe. Isten dicsőségét szolgálod.

— Isten vele! — s a küldönc már kinn volt az ajtón.

P. Materzsovszkynak is sietnie kellett.

— El kell mennem, bátyám uram, de azokra a sétákra ne gondoljon többet. — Szelídebben beszélt, mint az előbb. — Nem is illik kegyelmedhez; meg gyanút is kelthet. Isten vele.

Az „öreg fejedelem" egy szót sem szólt; de amikor az unokaöccse az ajtón kiment, fölegyenesedett a karosszékében, ökölbe fogott kezét fenyegetőn emelte utána; idáig néma dühe élesen tört ki:

— Gonosz praktikázó! Majd meglátod még!

Körülbelül egy félóra mulva Filip Szamecsek igen keresztényietlen átkozódásban tört ki, amikor lakására a hegymester parancsa odaért, hogy ő, Szamecsek járja végig rögtön a szőlőhegyek királyi hegymesteri hivatalának hegybíróit, minthogy a Kanturka szőlőbe kell haladéktalanul menniük s azt felkutatni, a hegybíró urak közül tehát legalább kettő jöjjön ki napnyugtakor az Ispotály-kapuhoz.

Szamecseknek is oda kellett mennie; ezért háborította fel az a parancs, meg azért is, hogy most már biztos semmivé lesz az ikrek asztalánál a ma esti ülés. És tompán átkozódott s morgott még akkor is, amikor a fafogasról a köpenyét levette és minden eshetőségre a kézi lámpását is elkészítette.

58

A SZŐLŐK felett a Zsizskov lejtőin és lábánál kürtszó harsant fel. Egyszerű harsona hangzott ott, jelentve, hogy vége a munkának. Az hangzott lejjebb is, az Ispotály-kapu felé eső szőlőkben, ami még meg volt belőlük; amikor kilenc évvel ezelőtt az Ispotály-kaputól új utat építettek, sokat kivágtak.

A nap már lenyugodott. A szőlőmunkások, akik kora reggeltől a karón túlhajtó vesszőket kacsolták vagy a szőlőtőkéket kapálták, ebben az évben harmadszor és utoljára, haza indultak, többnyire a közeli falvakba. Hol egyesével, hol egész sorokban haladtak a szőlőkön át. A tőkék felett helyenként csak a fejüket és vállukat lehetett látni; helyenként egy pillanatra egészen elvesztek benne; napbarnított arcuk, szalmakalapjuk aztán megint átvillant a szőlő zöldjén, ingük is fölfehérlett, itt-ott egy vörös ujjas lobbant fel, itt-ott egy lapát vagy kapa villant meg a vállon, mígnem minden kialudt, s a lejtőkön, hegylábon, mindenütt csak a „szőlőerdő" egyenletes árnyalatlan sötétzöldje maradt.

A napszámosok patakjai a szőlőhegy kapuja előtt s a kis ajtónál apró csoportokba verődtek, amelyek a Prága felé vivő utakon és ösvényeken, vagy a falvakba vivő rév fele tűntek el. A kürtölés elhallgatott, a szőlő kiürült; hol fehér kőből épült, hol sötétebb présházak nyúltak ki belőle, itt-ott egy „lusthaus", nagyobbrészt egyszerű gerendából rótt, zsindelytetejű épület, vagy mutatósabb is, mint a Brzsezináéké, amely magas terraszán a kialvó nap utolsó fényében a legtovább fehérlett. A Kanturka szőlőben, amely a Zsizskov hegyen az utolsó volt, lent a hegy lábában gyümölcsös kert sötétlett, a lejtőn tőkék s egy határjelül szolgáló vén lombos bükkfa, fönn a szőlő sarkában. Fala, illetőleg kerítése a két rövidebb oldalán volt s az egyik hosszabb oldalán észak felé. A másikon, a délin, az említett bükktől egy vén árok haladt lefelé a lejtőn, amely a Kanturkát a szomszédos szőlőtől választotta el. A Kanturka-szőlő közepén a lejtőn egy fa présház állt.

A kapu, lent a falban, be volt zárva, a kertben és feljebb a szőlőkben csend, sehol egy lélek. Csak a fűvel és gyommal benőtt vén ároknál, amely felett itt-ott egy vadrózsa feketélt, ült a fűzbozót alatt egy fiatal vincellér. Őrségen volt.

Lelátott a kapu felé, a kertre, látta a szomszéd szőlőt s jól látta a présházat is. Az augusztusi este langyos volt, széltelen. A tőkék közt, a bokrokban és fent az öreg bükk lombjában csend.

A présháznál, a kicsiny eresz alatt néhány üres hordó feketélt, meg kasok, rajta gyümölcshordó kosarak; benn a bódéban a durva faprésnél más hordók, valamint kádak, dézsák, vödrök és sajtárok.

A bejárattól balra egy kisebb, alacsonyabb ajtajú kamra volt elrekesztve. Az edények s a prés sűrű homályba vesztek; az egész helyiségnek csak két kicsiny ablaka volt. Kinn már késő este, az ég fátyolos, csillagtalan és holdtalan.

A kamra kis ajtaja felnyílt; a lámpás rőt világa, amelyet egy kalap és zeke nélküli öreg vincellér tartott a kezében, átcsapott a tágas bódén, a présen és edényeken; mögöttük ugyanakkor hatalmas árnyékok vetődtek a falra, a sarkokban pedig sűrűbb lett a fekete homály. Az őszhajú vincellér a lámpást a földre tette és félregördített két egymáson álló üres hordót. Mögöttük keskeny utacska nyílt meg, amely a többi hordó közt a prés-felé vezetett. A vincellér vette a lámpát, átmászott vele s eltűnt a prés mögött; de nemsokára visszatért, mégpedig nem egyedül. A „zittaui", Jirzsi Vosztry történetett mögötte. Biztosan jött, zavar nélkül s bement a kamrába. Ebben a pillanatban a főajtón valaki kopogott. A vincellér gyorsan odalépett s megkérdezte, ki az.

— Rejtett mag — szólalt meg egy tompa hang.

A vincellér kinyitotta az ajtót, s a bódéba egy kisebb, sovány férfi lépett, háromszögletű kalapban, utána egy nagyobb, robusztusabb, süveges, ruházata szerint „a mezők mestere": juhász. A vincellér némán adott kezet nekik s az ajtót megint bezárva a kamrába vezette őket.

Az alacsony szobácskában, amelynek a falán a fekete fatartókba tűzött szurokfenyő világánál üveglopók csillogtak, és merők meg tölcsérek függtek, nem nagy társaság volt együtt; a padon a vincellér felesége és a kisebbik fia, az asztalnál Vosztry és a szomszéd szőlő vincellére. A jövevény, az a kisebbik, egy libeni suszter, meg a juhász mindenkit üdvözölt. Az öreg vincellér elfújta a lámpást s az egyetlen, bedeszkázott ablakocskára állította.

— Ej, ej, köszöntlek titeket, — kezdte Vosztry — isten áldjon meg, hogy eljöttetek az Úr szavából erőt meríteni.

— Még Rejsz és Rzsesznicsek testvéreket várjuk — figyelmeztette az öreg vincellér.

— Úgy, úgy, de azért azalatt sem fogunk lustálkodni, elkezdjük a munkát az Úr szőlejében. — Vosztry mély kabátzsebébe nyúlt s egy kisebb, de elég vastag könyvet húzott ki, amelynek alaposan elnyűtt, sötét kötése volt. — Gyertek testvérek, gyere nővérünk, kezdjük el az Úr nevében — hívta

őket. De ahogy a könyvet kinyitotta s olvasni kezdett, valaki hármat koppintott, igen gyors koccantással, az ablaktáblán. Mind megrázkódtak, szemüket az ablakra meresztették. A libeni suszter ijedten felállt.

— Ez Václav, — szólalt meg az öreg vincellér meglepetten — van valami.

Ebben a pillanatban újabb kopogás az ablaktáblán, megint három, de hevesebb.

— Kétszeri kopogás — hördült fel az öreg vincellér, ez baj. Testvérünk, — fordult Vosztry felé — azonnal el kell megint bújnod. Ránk jönnek s közel vannak már. Asszony, nyiss ki, hogy ezek a testvérek még kicsúszhassanak. — Mialatt beszélt, meggyújtotta a lámpát. Vosztry becsapta közben a könyvet, zsebre dugta és mindenkinek kezet adott.

— Ejnye, ejnye, ezek rám jönnek, a nyomomban vannak. — Gyorsan beszélt, de nem ijedten, nem is izgatottan, hanem biztos nyugalommal és elhatározottsággal. — Nem szabad megfogniuk, már csak miattad sem, — a vincellérre nézett — isten veletek, viselkedjetek bátran! — Ezt már a küszöbön mondta, ahogy a vincellér mögött kiment. Az világított s a hordók közt a szabad résen megint a prés mögé vezette. Vosztry eltűnt mögöttük. A vincellér előre hajolt s a lámpát minél messzebb nyújtva maga elé, fojtott hangon kérdezte, tudja-e, amit előbb mondott neki.

— Tudom, tudom, csak ne félj! — suttogta a sötétből a hang. A bot már meg is van és a tarisznya is, minden, csak menj, isten veled!

A vincellér, miután a kis utat a két félre gördített hordóval elzárta, elfújta a lámpát. Amikor visszafordult, a vendégek kint voltak már. A főajtón ugrottak ki, amelyet a vincellérné kinyitott; az ajtó előtt ott várt az idősebb fiú. Figyelmeztetésül futott ide, s most a menekülőkkel a sűrű szőlőtőkék közé a sötétbe tűnt.

Alig vesztek el ott, a présháznál hangok hallatszottak, hat férfi alak feketélt fel, közülök négyen köpenyeg volt. Az élükön P. Materzsovszky, mögötte a szőlőhegyek hegymesteri hivatalának nyolc bírója közül kettő, mind a kettő óvárosi, Václav Zatocsil és Dániel Sut, akiket erre az éjszakai kirándulásra Szamecsek, a komornyik riasztott fel; azért ezt a kettőt, hogy ne legyen sok hajsza, hiszen mind a ketten közel lak-

tak a Perstinen egymáshoz. A szőlőhegyre is mögöttük ment két szablyával és bottal fölfegyverzett férfi társaságában.

Napnyugtakor jöttek össze az Ispotály-kapunál; szürkülettel benyomultak a Kanturka melletti szőlőbe, ott várakoztak, aztán a határárokhoz húzódtak. A bozót sötétjében rejtőző őrt nem vették észre és azt sem, hogy mihelyt meglátta őket s a hangjukat meghallotta, a bokortól a tőkék felé surrant. Ott kiegyenesedett s előregörbülve rohant a bódé felé, hogy a megbeszélt jelet megadja.

Amikor a bizottság odaért, körül mindenütt kihalt és csendes. Csak egy sáv fényt láttak, amely vörösen szivárgott ki az ablaktábla résein át.

— Álljatok fel, ahogy mondtam — parancsolta fojtott hangon P. Materzsovszky.

Szamecsek a két darabonttal a présház körül állt fel; ezalatt parancsnokjuk a két hegybíróval az ajtóhoz lépett, s megdöngette. De semmi, nem felelt senkisem. Materzsovszky újra kopogott, s szigorúan rájukszólt, hogy nyissanak ki. Az ajtó mögül lassú léptek, aztán a vincellér hangja, hogy ki az.

— Nyissátok ki, a hegymester úr nevében — parancsolta a két hegybíró.

A vincellér engedelmeskedett.

— Kendhez jövünk — szólt oda P. Materzsovszky az öregnek, aki az égő lámpást a kezében fogta. — Vezessen; de előbb zárja be az ajtót.

A vincellér engedelmeskedett.

— A kulcs egyelőre nálam marad. — P. Materzsovszky elvette a vincellér kezéből a kulcsot. — Na és most nézzük kendteket. — Körülnézett és bement a vincellér után a szobájába.

Kint csak Szamecsek maradt a két darabonttal. Nem álltak egycsomóban, hanem néhány lépésre egymástól, úgy hogy a présház körül az egész területen rajt volt a szemük. Sötétben álltak: csak Szamecsek előtt volt egy reszkető gyertyasáv s benne nyugtalan fekete árnyékok. A lámpást, amelyet a köpenyével elfödött, előrenyújtotta. Ahol ő állt, világos lett, a szomszédságban azonban annál sötétebb s mögötte is, ahogy a szőlőre visszanézett, fenn a lejtőn és lenn, a végtelen, fekete sötétség árja mindenütt. Némán állt, nem hederített rá, hogy a társai fojtottan mit beszélnek, arra gondolt csak nagy bosz-

szúsan, hogy időbe kerül, amíg a páter úr ezeket a huszitákat kihallgatja s mindent megnéz és átkutat.

P. Materzsovszky csakugyan alaposan látott hozzá. Miután gyors, gyakorlott pillantásával a szobácskában széttekintett, nyomatékosan és szigorún támadt rájuk.

— Novotny, mondja az igazat, ne tagadjon semmit, nem megy semmire vele. Eretnek összejövetelek szoktak lenni kendnél, az volt ma is.

— Méltóztatik az összejövetelt látni, — felelte a vincellér nyugodtan, komoran — ehol a feleségem, ez meg a fiam.

— Úgy, és más senki sincs itt? Hát a testvérek, nővérek? — P. Materzsovszky gúnnyal és megvetéssel ejtette ki ezeket a szavakat. — És mi van azzal a prédikátorral, aki megint ide merészkedett a szőlőkbe, lutheránus prédikációt tart, eretnek úrvacsorát szolgáltat ki és megerősíti kendteket, titkos hitetleneket?

— Arról én semmit nem tudok.

— Novotny, mondja az igazat — figyelmeztette nyomatékosan Zatocsil hegybíró.

— Hiszen tudja, — magyarázta Sut, még élesebben, latinnal keverten, noha a vincellér azt nem értette — hogy az ilyen titkos összejövetelek *pro crimine contra statum** tekintetnek és a legfölsőbb pátensek értelmében szigorúan büntettetnek.

— S hogy addig fogják kínozni, csigázni, — vetette oda P. Materzsovszky — amíg az igazat meg nem mondja, vallomást nem tesz.

— Én, uraim, nem segíthetek rajta. — A vincellér vállat vont s egy mozdulatot tett a tenyerével. — Én semmit sem tudok s mindent az úristenre bízok.

— Ne vétkezzék és ne hívja az úristent megrögzött makacsságában. Jól tudjuk, miféle ember, hogy bárány és hogy eretnek könyvei vannak.

— Tessék meggyőződni.

— Ember, még vakmerő is! Hallgasson! — kiáltott rá P. Materzsovszky, felingerelve a szilárdságtól, amelyet vakmerő makacsságnak tekintett; fekete szeme csak úgy fény-

* *Államellenes bűnnek.*

lett. — De majd meggyőződést szerzünk. Először is az a prédikátor. Hol van?

— Nem tudok semmiféle prédikátorról.

— Akkor hát nincs is itt kendnél?

— Nincs, kérem.

P. Materzsovszky vette a lámpást s bevilágított az ágy, az asztal alá, be az összes szögletekbe, szétdobta a szegényes ágyat is. Amikor semmit nem talált, ráparancsolt a vincellérre, hogy gyújtson szurokfenyőt s világítson azzal; közben maga tartotta az égő lámpást. Kimentek a szobából. A sötét előtérben most élesebb világosság támadt, mint előbb. A hordók, dézsák, a prés, az összes edények világosabban merültek fel a sötétből, úgyhogy jól lehetett látni, mennyire betöltik, elég magasan, az egész helyiséget.

— Itt nem lehet — jegyezte meg Sut németül.

— Tele az egész, egy zug sincs, — hagyta rá Zatocsil.

P. Materzsovszky hallgatott s fürkészőn nézett körül. Egyszerre csak odalépett gyorsan a két hordóhoz, amely a kis utacskát fedte el.

— Szedd le ezt a hordót! — parancsolt a vincellérre.

Az habozva engedelmeskedett. P. Materzsovszky áthajolt az ottmaradt alsó hordón. Vörös vérbő képén a még vörösebb lámpafényben hirtelen öröm sugárzott fel. Gyorsan hátralépett.

— Ezt a hordót is gördítsd el innen, — parancsolta — ide az ajtóhoz.

A vincellér még lassabban, szinte erőlködve hengerítette el a nagy hordót. P. Materzsovszky ezalatt fojtott hangon figyelmeztette társát, hogy itt az utácska, itt a rejtek. Veszitek észre, milyen lassan csinálja a fickó, mennyire nem akaródzik neki. — No, meglesz már! — kiáltott rá a vincellérre.

A hordó oldalt gördült, a jezsuita belépett a sötét utácskába s a lámpást feje fölé tartva, előrevilágított. Aztán visszafordult a vincellér felé és ráparancsolt, hogy menjen a fáklyával előre. A vincellér engedelmeskedett. P. Materzsovszky ott ment mögötte és megbíztatta. Nocsak tovább, tovább. Mit állsz?

A vincellér megijedt. Ebben a pillanatban azonban a

páter is megtorpant. Ott kint kiáltozás hallatszott, utána heves hangok.

Szamecsek kiáltott elsőnek. Ahogy ott állt mogorván, elgondolkozva, a két poroszlóra nem is hederítve, egyszer csak úgy hallja, mintha a bódénál, közel hozzá, a sötétben valami mocorogna, de rögtön el is csöndesedett. A földön azonban ott maradt valami sötét. A két poroszló kissé odébb, mindenik a maga helyén, fojtott hangon beszélgetett. Nyilván semmit sem vettek észre. Szamecsek óvatosságból nem kiáltott oda nekik, nem hitt a szemének. Téved talán s az a kettő még kinevetné. De azért a gyanús jel felé fordult s rávilágított. Lámpása vörös, pislogó sávjában a feketéből valami furcsa dolog vált ki. Valaki a hasán feküdt ott, s a présháztól kifele kúszott. Abban a pillanatban, amikor Szamecsek hirtelen oda akart lépni s jobban megvilágítani, a kúszó alak felemelte a fejét. Szamecsek a hosszú fekete haj közt egyszercsak meglátta a sápadt arcát... Az alak rámeresztette éles szemét, de csak egy pillanatra. Még mielőtt dermedtségéből felriadt s egy hangot hallathatott volna, az alak kiegyenesedett, s olyat ugrott, akár egy macska. Szamecsek ennyit látott s ahogy a kezét szétvetette, lámpásának az üvege már csörgött és repült is; hirtelen sötétség, a fény kialudt. Szamecsek felkiáltott. A csodálatos jelenség fekete árnyként suhant el előtte, s eltűnt a sötétségben. A két poroszló odaugrott. Szamecsek szinte kábultan állt ott, a széttört lámpás a lábánál. Ijedten, vontatottan mondta el nekik, mit látott, mi történt, hogy ugrott rá az, mint valami kísértet s megmutatta, merre tűnt el. Az egyik poroszló az ajtóhoz rohant, az urakat hívni; Szamecsek utána. De akkorra már P. Materzsovszky is jött.

— Ő volt az! — kiáltott fel, amikor meghallotta. — Utána, utána rögtön, a szőlőbe.

— De hogyan, ebben a sötétben, tisztelendő úr?!

— Fogjatok világot, várjatok! — Visszatért a présházba, ahol az öreg vincellér a két hegybíró között álldogált. P. Materzsovszky izgalmában elfelejtette a németet, s csehül adta társai tudtára:

— Itt volt, itt van az a prédikátor. — Nem vette észre, amint az öreg Novotny hunyorított s szája egy pillanatra gúnyos mosolyra húzódott. Amikor a jezsuita ráförmedt, hogy hozzon lámpást és szurokfenyőt, lassan megfordult. Kigyuj-

tolták a lámpást, amelyet P. Materzsovszky ragadott meg, és felszították a fenyőágakat. Ezekkel a két poroszló és Szamecsek világított fáklya gyanánt. A két polgár az öreg vincellérrel s annak a családjával a házikóban maradt, amelyet bezártak.

A sötét szőlőben rőt fények bújkáltak; lent a kertnél, a középen, s fönt a lejtőn, az öreg bükk felé is ment reszketve egy. A lámpásnak a lángja mint a szent János bogara ott hunyorgott a fekete tőkék közt, az égő fenyőágak lobogón világítottak. Fényük végigfutott a szőlőbokrokon, amelyek hirtelen megvilágosodtak, majd megint a fekete sötétbe merültek, ahogy az üldözők tovább siettek. A szurokfenyők majd a magasban égtek, majd meghajoltak, ahogy Szamecsek s a poroszlók lenn a bokrok közt világítottak velük. Az éjjeli csöndben az ő hangjuk és Materzsovszky kiáltása harsant időnként bele; aztán megint halotti csend a fekete langyos éjszakában.

A hegybíróság asszeszorai* ezalatt megvizsgálták az utcácskát, amelyet P. Materzsovszky az imént felfedezett. Parancsukra a vincellér odavilágított a lámpással. Bejutottak a prés mögé, átkutatták a kicsiny teret, a sarkokat, de semmi mást. Köröskörül mindent megvizsgáltak, a padlót, a deszkafalat, amelyhez ebben a szögletben hozzá lehetett férni, de nem fedeztek fel semmi gyanusat. Visszajöttek, leültek a hordókra (a vincellérnek velük kellett menni) és várakoztak. Zatocsil megint rátámadt, hogy bizonyára tudott arról az emberről, itt volt a rejteke.

— Hogy tudnék? — tagadta az öreg Novotny. — Lehetséges, hogy volt itt valaki, de én arról nem tudtam s nem tudok. Hiszen tetszik tudni, hogy mindenféle kósza csőcselék, haszontalan nép rejtőzik éjszakára a szőlőbe, hogy a törvényt elkerülje.

Amire Sut hevesen: — Csakhogy azt a törvényt majd kend is megismeri.

A vincellér nem szólt többet, komoran állt, feszülten hallgatott.

Amikor már régóta vártak, Zatocsil elvette Suttól a kulcsot, kinyitott s a küszöbre lépett. Látta a szőlőben kóborló

* *Ülnöket.*

fényeket, hallotta a kiáltozást. Megint bezárt s visszatérve jelentette, hogy még mindig keresik. Egy jó idő múlva Sut lépett ki a présház elé, s ő figyelt és hallgatózott. A küszöbről jelentette, hogy az egyik fény az ároknál van, a másik a szomszéd szőlőnél.

Késő éjszaka volt már, amikor P. Materzsovszky az ajtót megdöngette. Szamecsekkel s a két poroszlóval jött be. Azoknak a fenyőjük leégett, a lámpásban a fény bekormozódott. Mind kifulladtak, fáradtak voltak. A cipőjük tele agyaggal, Szamecseknek a térde és a keze is, mert azalatt a hajtóvadászat alatt kétszer is megbotlott, s elesett. P. Materzsovszky fenyegetően pillantott a vincellérre.

— Te gazember! Megszenveded, ha nem beszélsz!

Az öreg vállat vont s azt felelte, hogy nem tud semmit.

A jezsuita hirtelen felkelt a hordóról, amelyre fáradtan lerogyott és hevesen rájuk parancsolt a darabontokra.

— Fogjátok meg. De kössétek meg, nehogy elszökjön nektek!

A bizottság csakhamar elment; a megkötözött vincellér előttük ment a két poroszló közt. Hátul, az urak mögött, utolsóul Szamecsek ment; halálra fáradtan, mogorván, magában átkozódva.

A vincellérné meg a fia a présház ajtajánál állt. A sötétbeveszők menetet nézték. A fiú komoran hallgatott, az öregasszony sírt.

59

Brzsezináné asszony ezen a napon vacsora után hamarosan behúzódott a szobájába, Jirzsi szintén. Helenka a rakodásnál segített még. Gyorsan dolgozott, sietett, de amikor az öreg szakácsné figyelmeztette, hogy mára már elég, menjen, megijedt. Ahogy szobácskájába lépett s a kertecskén túl a sötét bozótra, a rőzserakásra pillantott, amely a szőlő kerítésénél feketélt, félelemmel gondolt rá, hogy Tomás ott áll már talán. Ha tudná! Megingott elhatározásában, azon nyomban visszalépett az ablaktól s az ajtóhoz ment. Jirzsi várja s ő megígérte, hogy kimegy.

Kilépett gyorsan a verandára. Belső didergés rázta. Kihajolt, tekintetét Jirzsi földszinti ablakára szegezte. Ki volt világítva. Vissza akart menni a szobácskájába, de ebben a pillanatban Jirzsi állt meg az ajtóban. Helenka rá akart szólni, a torka azonban összeszorult, a szíve dobogott. Jirzsi abban a pillanatban elsietett. Utána kell menni; ki tudja, hogy lesz holnap... Tomás és az... Vosztryt értette. Ez talán az utolsó alkalom, az utolsó, utána az elválás jön.

Megvilágított ablakok villantak fel, hátraszökött, s már a szabad tér volt előtte, az estei sötét ég, följebb az öreg tölgy sötét törzse, odébb a vén falnál a fekete bodzabozót. Visszanézett az épületre, hallgatózott, aztán egy ugrás. Átsuhant a pázsiton; mintha jódarab utat futott volna végig, elfúlva, dobogó szívvel állt meg a tölgynél. Jirzsi oda szökött elé; és Helenka nem tudott már a nyaralóról, elfeledte Tomást, mindent.

Ott állt Jirzsivel szemben, közel, négyszemközt; reszketve nézett fel rá, odaadón, félelemmel, csendes boldogságban. Jirzsi hangja reszketett, amikor csendesen megszólalt, hogy milyen boldog, hogy Helenka eljött. Izgatottá tette maga a találka, de az is, amire készült, amit úgy hitt, meg kell Helenkának mondania. De nem tudta, mivel kezdje. Újból fölemlítette, hogy milyen sokat várakozott itt, egyszercsak megkérdezte, tudta-e hogy esténként itt szokott lenni.

— Tudtam.

— És tényleg csak Tomás miatt nem jött ide?

— Miatta, azt mondta, ott várjak. — A rőzserakás és a málnabokrok fele nézett.

Nem is tudták, hogy leültek a tölgyfatörzsre.

— Nagy gondban voltam ezekben a napokban maga miatt, Helenka, s most is abban vagyok. Amiatt a földije miatt, tudja... Megkérdeztem, de semmi biztosat nem tudtam meg voltakép. Furcsa gondolataim támadtak. Történt valami magával? Mondja el, kérem.

— Apám miatt voltam s vagyok is szomorú.

— Elhiszem. — Jirzsi elhallgatott. — Az az ember, — kérdezte aztán tompán, bizonytalanul — nem hozott valami más üzenetet is? — Habozott, azután kimondta: — A hit dolgában gondolom.

Helenka lehorgasztotta a fejét, hallgatott.

— Félek, nem kerül-e kísértésbe, nem...

Helenka ijedten fordult Jirzsi felé, hogy mit mond még. Az erre a hirtelen mozdulatára megtorpant, hogy megbántotta tán. Egyszeriben elvesztette a bátorságát, hogy őszintén kimondja, mitől fél.

— Tudom, Helenka, — fordított gyorsan a szón, mintegy mentegetőzve — tudom, amit P. Dániel mondott magáról, és amit nagymama; azt is, hogyan imádkozott értem vele együtt. Akkor örültem neki — az alatt a betegség alatt, amikor a lázképek gyötörtek, nekem is maga volt eszemben, amikor pedig jobban visszagondoltam rá, hogy mentem magával, először, aztán később a jezsuita kertben, itt a szőlőben is, olyan szép volt minden eleinte. De aztán az a földije. Megváltozott; láttam nyomasztja valami, került.

— Ha meggondolom, Jirzsi úr, ki vagyok.

— Ne beszéljen erről; az apja... A vallás dolgában történt valami, valami üzenetet hozott az apjától az a földije.

Amikor Helenka lehajtotta a fejét s tenyerével eltakarta az arcát, megállt.

— Helenka, az isten szerelmére, sír? Miért! Megbántottam. Nem akartam, hiszek magának, hiszek. — Odahajolt hozzá, elvette arcáról a tenyerét s csöndesen, gyöngéden, reszkető hangon a nevén szólította.

Helenka harmatos szemmel pillantott reá, sápadtan és felindultan.

— Tudni akarja, Jirzsi úr. Énnekem rettenetes, de kegyelmednek meg kell mondanom, nem fogom tagadni, kegyelmednek nem. — Elhallgatott, elrémült rajta, hogy mit mondott. — Apám azt üzente, hogy ne hagyjam el a hitét, — mondta tompán és nehezen — hogy gondoljak... Nem bírta tovább mondani.

— És maga. Megtagadta?

— Ide jöttem kegyelmedhez és bevallom kegyelmednek.

— Helenka, ne engedelmeskedjék! — hirtelen örömmel kapta el a kezét. — És az a földije, az a követ, hol van, és mit szól hozzá Tomás?

— Ne kérdezzen többet, könyörgöm, semmit sem tudok arról a követről, azt sem, hogy hol van.

— Elutasította?

— Nem hisz nekem? — Helenka hirtelen felállt.

— Hiszek, hiszek. — Jirzsi nem kérdezősködött, nem ismételte meg, amit Tomásról kérdezett, látta Helenka felindulását, s csak azt kívánta, hogy ne menjen, maradjon még.

— Mennem, mennem kell már. Tomás vár s ha esetleg ideszalad...

— Akkor jöjjön el holnap — kérte Jirzsi halk, bensőséges hangon.

— Eljövök, talán; de ha nem... — Reszkető hangja megbicsaklott, szívébe szúrt a gondolat, hogy holnap talán már nem lesz itt, hogy utolszor beszél Jirzsivel, hogy most örökre elválik tőle.

— És ha nem, akkor? — ismételte meg Jirzsi kérdőn.

— Higgye el, hogy örömmel jöttem volna... Ha tudná...

— Mit beszél... — Megrémült Helenka sápadtságától, hirtelen, sötét félelem kapta el, a forró gyöngédség rohamában jobbját Helenka vállára tette s magához szorította. Helenka nem védekezett, boldog szédüléssel hajtotta fejét a vállára. Elhallgatott, Jirzsi szintén. Reszketve tekintett Helenka sápadt arcába, megcirógatta haját s csendesen kérte, hogy ugye, akkor hát holnap; és hozzátette, hogy Tomás vár majd. Erre a szóra Helenka szinte ijedten fejtette ki magát az öleléséből, hogy mennie kell.

— S ha holnap nem lesz lehetséges, — tette hozzá olyan hangon, amelyben sírás remegett — kérem, ne gondoljon semmi rosszra. Higgye el, hogy nem tudtam, muszáj volt. Isten vele... — Kezet adott neki és eliramodott.

Jirzsi tartóztatni akarta, rákiáltott; de ő már tovább sietett a gyepen s eltűnt a nyári ház sötét árnyékában. Ő meg még egyre nézett; látta, ahogy magához hajtotta sápadt arcát, a hosszú pillájú, lehúnyt szemehéját, aztán megint a ráemelt, odaadó szemét, azt a kifejezhetetlen pillantást benne. Boldog izgalom reszketett át rajta. Egy ideig így állt; aztán öntudatlanul, mintegy álomban, lement a szőlő fölötti terraszra. Ott járt le-föl, közben Helenkára gondolt, utolsó szavaira, hogy mit akart, miért kérte, hogy ne gondoljon semmi rosszra.

Késő volt már, amikor szobája ajtajában megállt. S még mindig nem akaródzott fedél alá menni. Csendben ment végig a sötét verandán, csendben, lábujjhegyen a kerthez, amelyre Helenka kis szobájának az ablaka nézett. Az sötét volt már.

Azt gondolta, Helenka nincs már Tomással, visszajött, otthon van. Ott állt, az ablakra nézett, hallgatózott; de nem mert belépni a kertbe és kopogtatni. Csendben visszament, belépett a maga szobájába. A gyertya az asztalon már tövig égett.

Helenka a szobájában volt. Nem aludt, a fekhelye mellett ült. Ahogy Jirzsitől elvált s idefutott — ott rogyott egy székbe. A kerítésnél nem volt, Tomásról elfeledkezett. Csak Jirzsire gondolt, utolsó együttlétükre. Az izgalom reszketése még nem állt ki belőle. Boldogság volt benne, súly és fájdalom. Meg kellett mondania neki, amit mondott. De nem árulás ez? Ó, ha a többit is tudná. És tenyere gyöngéd érintését érezte megint, ahogy simogatja, hallotta megindult hangját, azt az ő „Helenká"-ját. És most elmenni tőle örökre, mindörökre.

Valaki megkoppintotta gyorsan az ablakot, egyszer-kétszer sietősen. Az ablakhoz ugrott. Alatta egy férfi; fojtott hangon kérte, hogy nyisson ki.

— Tomás!

Elállt a lélekzete. Az a gondolat csapott belé, hogy érte jön. A kezét se tudta mozdítani. Az ablak alatt újból, sürgetőn, fojtottan:

— Nyisd ki, Helenka, én vagyok itt, Tomás.

Helenka engedelmeskedett. Reszkető kézzel, egész testében vacogva nyitotta ki.

— Helenka, szedelőzz — szólt rá Tomás, a nagy sietségtől elfulladva — és gyere!

— Hova? — tört ki ő ijedten.

— Hiszen tudod — vedd a bugyrodat.

— Most rögtön?

— Rögtön, Vosztry vár.

Borzalom a névben. Megrázkódott, mintha az a kis ember már megragadta volna, tompa hangon kérdezte, hol vár, talán a kerítésnél.

— Nem, odébb, elrejtőzött. Rejteznie kell, az imént rohant ide, üldözik, rögtön mennie kell, a sarkában vannak. Gyere hát.

— Tomás!

— Vedd a batyút, — sürgette Tomás — gyere nehogy meghalljon valaki. El van készítve a batyúd?

Helenka hallgatott.

— Helenka, az istenre, mit csinálsz? Fogd azt a batyút, ha nincs elkészítve, gyere úgy ahogy vagy. Egy pillanatot sem szabad késlekednünk.

— Félek.

— Megint azok a riadalmak! Gyere, ne félj.

— Jaj, Tomás, én, én...

— Gyere ki, hamar!

— Felébrednek.

— Így még inkább. Egy-kettő ki, gyere! — Most már hevesen, ingerülten követelte.

Helenka eljött az ablaktól, kiment a folyosóra, hallgatózott. Az a kívánság mocorgott benne, bár az öreg szakácsné megszólalna; de az mélyen aludt, nem ébredt fel akkor sem, amikor Helenka a kulcsot a zárban megfordította s kiszaladt. Vacogva állt meg a kertecskében Tomással szemben.

— Hol van a batyúd, miért nem hoztad magaddal.

— Tomás, én...

— Akkor hagyd a batyút, ne menj vissza érte, gyere! Megfogta a kezét s vele együtt futott át a kertecskén, a virágágyakon, egyenest a málnásnak, a rőzserakás felé.

— Tomás, kérlek, várj, — kérte Helenka megállva — várj egy kicsit...

— Gyere csak, nincs idő, — utasította el Tomás izgatottan — még megfogják a testvért és mi... — Rántott egyet Helenkán, siettette s húzta, mert elmaradt. Helenka nem engedett neki, nem akart engedni; közvetlenül a kerítésnél megállt, mint aki a földbe gyökerezett, kihúzta kezét a Tomáséból s kétségbeesett elszánással tört ki.

— Nem megyek!

Tomást mintha villám sújtotta volna.

— Nem jössz? Miért?

— Nem mehetek.

— Miért nem jöhetsz?

— Az isten szerelmére kérlek, ne haragudj, ne haragudjatok, de nem tehetem, nem megyek.

— Lehetetlen, jönnöd kell! Helenka, ha ma el nem kerülünk innen, akkor soha. A testvér vár, megfogják; oda kell mennünk hozzá, mégpedig rögtön, aztán el, vele együtt. És apánk urunk, apánk urunk jusson az eszedbe.

— Tudom, de én...

— Akkor pápista vagy, elárultál minket. — Fojtottan, egész testében remegve kiáltotta az arcába. Ebben a pillanatban a kerítés mögött egy férfi alak feketélt fel.

— Ej, ej, gyermekecskéim, mi ez... gyertek, gyertek, baj van, soká már nem várhatok, a nyomomban vannak.

Helenka ahogy Vosztryt meghallotta és meglátta, akaratlanul hátraugrott. Tomás egy ugrással Vosztrynál volt és ingerülten jelentette, hogy mi történt.

— Fogd meg — parancsolta a zittaui, s ebben a pillanatban már maga is átkúszott a kerítés nyílásán, hogy Tomásnak segítsen. Helenka visszafutott egy darabot.

Hallotta, ahogyan bátyja egész magán kívül, fojtott hangon hívja s utána veti magát. Egyszerre azonban megtorpant, Vosztry megfogta Tomás kezét, visszahúzta. — Hagyd őt, — szólt rá — felveri a házat, miatta nem fogatjuk meg magunkat. Az úristen majd megbünteti.

Helenka erre megállt. Reszketve, ijedten nézett körül. Látta Tomást, hogy Vosztryval a rőzserakás mögé ugrik. Mind a ketten eltűntek mögötte. Hallgatózott, tekintgetett; de nem mozdult semmi sem. Csönd, sötétség. Akkor néhány lépést odébb merészkedett, egész a farakásig, egész a kerítésig ment. Ott feketélt a sötétben, de senki sem volt a tövén, senki sem mögötte. A nyíláshoz hajolt; a karók visszatéve, elzárva. Nem voltak sehol, elmenekültek. Tomás visszatér apja urához — ő meg elhagyta, elárulta, itt maradt a szégyenben, gyalázatban.

A szeme égett, szégyen és megbánás gyötörte. Fejéhez kapott, a kezét tördelte. — Tomás! — kiáltott bele a sötétbe. A hang elenyészett a süket, halálos csendben, a lelkében azonban ott szólt: „Te pápista, pápista!" Aztán megint: „Az úristen majd megbünteti", ahogy Vosztry fenyegetőn utána kiáltotta. Felvillant előtte sápadt arca a hosszú fekete haj keretében, a vörös kis hólyag a szeme héján. Félelem fogta el, megfordult s a rőzserakás mellett visszasietett.

JIRZSI későn ébredt; a nap már egészen beragyogta a szobáját. Ahogy a szemét kinyitotta, a tegnapi este jutott az eszébe. Boldog derűt érzett; jókedvűen igyekezett, hogy kinn legyen már s Helenkát láthassa. Abban reménykedett, hogy a mostohájával lesz a verandán; de nem találta ott. Az öreg szakácsnétól megtudta, hogy anyja asszony épp fésülteti magát. A verandán maradt, leült a sarokban egy karosszékbe s várt.

Helenka ezalatt keservesen végezte a szolgálatát. Le sem húnyta egész éjjel a szemét. Szorongva, kétségbeesve gyötrődött a szobácskájában. Lelkifurdalás hasogatta szívét, féltette Tomást, mi lesz vele, ha elfogják. Remegett érte, reszketett a reggeltől, ha majd meggyőződnek róla, hogy elszökött, megkezdődnek a kihallgatások, s kényszeríteni fogják, hogy mindent bevalljon. S mit szól Jirzsi, ha meghallja, nem fordul-e el; ő, aki olyan szigorú a hit dolgában, akar-e még beszélni vele. Ez a gondolat elszorította a szívét.

A reggel nem űzte el a szomorú éjszaka félelmeit. Tovább nyomasztották, szorongatták. Nem tudta, nem törődött vele, hogy végzi a dolgát, hogy szedi rendbe úrnője fejét. Nem beszélgetett mint máskor, csak sietett, homályos vágy hajtotta, hogy mehessen már, félt, hogy az asszonya faggatni kezdi majd, mi van vele. Amikor kiment a szobából a verandára, megkönnyebbült.

Alig üdvözölte ott Jirzsit s ült le, jön a szomszéd szőlőjükből az öreg vincellér. Tisztelettudóan köszönt, a kalap a kezében, mentegetőzött, ha zavarni talál. Igen hangosan beszélt, nagyot hallott. Az asszonyság csodálkozott, hogy mért jött; ebben az időben nem szokott soha idejönni. Megkérdezte, mi az, történt-e valami.

— Magam sem tudom, anyácskám, asszonyom — felelte zavartan. — Tomás húgát jövök megkérdeni, aki itt van kegyelmeteknél.

Brzsezináné kérdőn pillantott rá, Jirzsi előrehajolt a székében. A vincellér elmondta, hogy Tomás reggel nem mutatkozott, nem is fújta meg a kürtjét, mint máskor, a munka kezdetére.

— Reggelire sem jött meg. Azt gondoltam, éjszaka virrasztott s elaludt. Elmentem fölkelteni, de nem volt a kamrájában, nyoma sem sehol. Az ágya vetetlen, nem is feküdt benne. Gondoltam, korán kelt, megvetette már s valahol a szőlőben van. Kiabáltam neki, nem felelt, aztán kerestük is, de nincs sehol, se híre, se hamva. Visszamentem megint a kamrájába, akkor veszem csak észre, hogy a kürt nem lóg ott mint máskor az ágya fölött, a ládácskája meg nyitva és üres. Mindent kiszedett belőle, mindent elvitt. Mintha kisöpörték volna. Csak a vén facipő hevert a láda mellett. Azt gondolnám, anyácskám asszonyom...

— Mit? — kérdezte elhűlve Brzsezináné s nem vette észre, hogy Jirzsi hirtelen fölkelt.

— Nohát, hogy megszökött — jelentette ki a vincellér habozva.

— Mért szökött volna meg? — Brzsezináné nem értette; s most Jirzsi felé fordult. — Hallod, Jirzsi? — Az mozdulatlan megdermedten állt ott. A vincellér híre meglepetésszerűen jött s éles fényt vetett mindenre. Az a gondolat, hogy Tomás elszökött, előbb nyilalt belé, mint a vincellér kimondta volna. S az a férfi jutott rögtön az eszébe, a földijük, s hogy Helenka tud tán róla; bizonyosan tud, tud. Amit este mondott s nem fejezett be. Megremegett s nem is tudott a mostohájának azonnal felelni. Az nem várta be őt, megparancsolta a vincellérnek, hogy hívja Helenkát oda. Jirzsi önkéntelenül is a szék mögé állt, majdnem a sarokba. A legszívesebben elment volna; de maradnia kellett. Izgatottan, feszülten nézett a folyosói ajtó felé.

Helenka sápadtan jelent meg a küszöbön; bizonytalanul nézett úrnőjére, nyilván megdöbbent, amikor az öreg vincellért megpillantotta, s ahogy Jirzsit is észrevette, már le is sütötte a szemét.

— Helenka, hallod, ez a vincellér azt mondja, hogy Tomás nincsen a szőlőben — kezdte szelíden Brzsezináné. — Tudsz róla valamit?

— Nem tudok. — De a szemét nem emelte fel.

— A vincellér azt mondja itt, hogy eltűnt, elszökött talán.

Helenka hallgatott.

— Hátha a városban van — jutott Brzsezináné eszébe, aki nem akarta elhinni s nem bírta felfogni a dolgot.

— Én is gondoltam rá, anyácskám asszonyom, — hagyta rá a vincellér — de a ládácska, meg a kürt.

— Küldj rögtön a városba, — vágott a szavába az asszony — jelentsétek apánk urunknak s a küldönc azonnal jöjjön vissza. Ő majd megüzeni, mit csináljunk, menj, siess.

A vincellér elment. Brzsezináné asszony Helenkához fordult.

— Talán mégis tudsz valamit. — Ez már bizalmatlanabbul, élesebben hangzott.

Helenka nem felelt.

— Nos, kihallgatni nem foglak, apánk urunk majd elintézi, addig is menj.

Helenka félénken pillantott rá és elment. Jirzsire rá se mert nézni.

— Megfigyelted ezt a lányt, Jirzsi?

— Egészen meg van rémülve — védte Jirzsi bizonytalanul.

— Úgy látszik, mégis csak tud valamit. Miért szökött volna el ez a fiú? Eretnek családból való, talán a hite miatt?

— Valószínűleg. Helenka azonban itt maradt.

— Mert igaz és derék lány. Várjuk be, mivel jön vissza a követ, mit üzen apánk urunk. Hanem az furcsa lenne, ha... nem, nem. — Nyugtalanul ment a szobájába.

Jirzsi is visszatért a lakásába. Föl-alá járt a szobájában, leült, aztán újra megindult. Tomásra gondolt. Nem volt kétsége, megszökött. Tudta-e Helenka? Tudta. Azért volt tegnap olyan megindult, azért sírt. Beismerte, mit üzent az apja. De ez nem minden. Kérte, hogy ne kérdezze tovább. S ha nem jönne, ha nem jönne, azt mondta... És az a földi.

Jirzsi kiugrott az ajtó elé, ha netalán meglátná Helenkát s beszélhetne vele, ha csak egy szót is kérdezhetne. Várt egy darabig, aztán elment a verandáig, bepillantott a folyosóra; senki. Nem ment vissza, kiment a kertecskébe, abban a homályos reményben, hogy ott van talán... Nem volt, nem, senki, s mégis meglepetten állt meg. Az ágyasokban a föld helyenként mintha föl lett volna vájva, a virágok letaposva, összetiporva. Elhűlve nézte a váratlan pusztulást; seregestől jött a gyanakvó gondolat. Amikor visszatért s az épület sar-

kánál a veranda felé fordult, szemtől-szembe került Helenkával. A kertbe tartott. Egy pillanatig némán néztek egymásra, Helenka sápadt volt, megdermedt szinte, Jirzsi izgatott.

— Helenka, — tört ki — tudta...

Helenka a szemébe nézett s mintegy a legrosszabbra elkészülve, tompán felelt:

— Tudtam.

— S vele kellett volna menekülni.

A lány némán bólintott.

— S az a földije, az ugye, az érte jött és Tomásért?

— Értünk. De az istenre, kérem... Olyan rettenetes volt! — És mintha az emlékek rémítették volna meg, vagy az, hogy tovább beszéljen róluk, befutott a kertbe, Jirzsi utána nézett, de nem lépett be... A szobájába azonban nem tért vissza. A nyaraló mögé ment, végig a terraszon, aztán megint a tölgyhöz. Folyton Helenkát látta, hogy milyen fájdalmas elszántsággal vallott neki. Mit állt ki és mit áll ki most is. Hű maradt, nem hagyta elcsalni magát. S Jirzsi mégsem érzett megkönnyebbedést. Tomás szökéséből, dacos eretnekségéből Helenkára is esett egy árnyék s milyen családból való. Mit szól majd apja ura és nagymama, mi lesz Helenkával?

Délután visszajött a követ, meghozta az üzenetet, hogy Helenka jöjjön a városba, a küldönc pedig kísérje el, magára ne hagyják.

— Mondd meg neki, — bízta rá Brzsezináné asszony a szakácsnéra — én nem tudom megmondani.

Helenkát nem lepte meg ez a rendelkezés; számított rá. Csak fölsóhajtott s készült is rögtön. Mégis megdöbbent s kérdőn és szomorúan pillantott a szakácsnéra, amikor meghallotta, hogy a vincellér elkíséri majd. Érezte, hogy nem hisznek neki, attól azonban még jobban félt, hogy azalatt, míg kísérőjének az őrizete alatt áll, Jirzsivel találkozzék. Nem találkozott. Jirzsi nem mutatta magát; de ahogy a veranda alatt elment, s lopva fölpillantott az ablakára, úgy rémlett neki, hogy ő moccant meg benne. Szkalka jutott az eszébe, hogy kísérték ki akkor a Csermák ispán irodájából, hogy vitte a hajdú, mint valami börtönbe, a vadászházba. Akkor Tomás is vele volt; most ő menekül, mint akkor apjuk uruk s ő, a

„római", az áruló, akit az isten majd megbüntet, kihallgatásra megy, hogy a tulajdon bátyjáért feleljen.

ENNEK a napnak az estéjén Filip Szamecsek vitte az „ikrek" asztalánál a szót. Állandó társasága, — Flórán Mariáneket kivéve, aki nem volt ott — feszülten, sőt mohón hallgatta a komornyik elbeszélését a tegnap esti kirándulásról a Kanturka szőlőbe. A szomszéd asztaloktól is odaálltak s hallgatták, mindenki csupa fül volt; csak a vad Jirzsi Kocourek kiabált közbe vagy káromkodta el magát, amikor a szőlőbeli titkos összejövetelekről, — eretnekekről, huszitákról hallott.

Szamecsek epikai alapossággal mesélt; Ádámon kezdte, azon, hogyan kapott délután a hegymester úrtól váratlan parancsot, hogyan járta végig a hegybíró urakat, — azt azonban eltitkolta, hogy csak kettőnél volt — elmondta, hogy készítette el az útra magát s a lámpását, hogyan találkoztak estefelé mind a Porzsicsi kapunál, a szomszédos szőlőkön át hogyan kerültek a Kanturka szőlőbe s vették körül a présházat. Elbeszélése itt drámai lendületet kapott, főként, amikor azt mondta el, hogyan kémlelődött ő, mint hallotta meg a zörgést s vett észre valami földhöz lapulót, hogy lépett oda, világított rá, mit pillantott meg, milyen furcsa, rettenetes arcot, mint valami kísértet, olyan félelmetes volt, ő azonban rá akart a rémre rontani, de az abban a pillanatban fölugrott, s bumm, neki a lámpásnak.

Ekkor lépett be Florián Mariánek; nem ült oda a székre az asztalhoz; hogy ne zavarjon, a hallgatók közt maradt. Figyelmesen fülelt, ha nem is olyan áhítatosan, mint a többiek; egy idő múlva azonban furcsán elmosolyodott, bólogatott, főként amikor Szamecsek éppen azt mesélte, hogy ez a csodálatos alak, ez a sötétben megbúvó ember, a prédikátor volt, bizonyosan benn volt a présházban, de egy titkos kijáraton eltűnt; ő, Szamecsek, bizonyosan megfogta volna, már a markában is volt, de mihaszna, amikor a poroszlók elbámészkodtak s egymással fecsegtek mellette; a szőlőben folyton a sarkában volt, egyszer már majdnem hogy galléron ragadta, de abban a pillanatban mintha csak szétfoszlott volna, kicsúszott a markából, varázslat volt ebben, az a huszita prédikátor bizonyosan az ördöggel cimborál és így...

— És így elszökött kegyelmed elől — vágott a szavába Mariánek. — Meg is mondom hová.

Szamecsek ebben a pillanatban mintha maga is eltűnt volna, mintha nem is volna már; mind otthagyták, s Flórián Mariánek felé fordultak. Ez, minthogy a csaplárosné épp akkor hozta a sörét, leült az asztalhoz, mosolyogva tekintett körül s rögtön vissza Szamecseknek, aki nekiesett, hogy hogyan tudná, amikor nem volt ott, s az egész bizottság sem tud semmit.

— Az egész dicső bizottság semmit sem tud, de semmit, ez szent igaz; és nem is találtak semmit, csak a Kanturkabeli öreg apót, de az a prédikátor, akit hajszoltak, a zittaui, mert Zittauból való...

Köröskörül meglepetés; Szamecsek legyőzve elhallgatott.

— Mi van azzal a zittauival! — kiáltott föl Jirzsi Kocourek.

— A Brzsezina szőlőbe menekült, a mi öreg urunk szőlőjébe.

— És megfogták? — hördült föl Filecsek, aki izgalmában és kíváncsiságában csupa tűz volt.

— Nem fogták, de nemcsak hogy nem fogták, hanem ő lopott el egy fiatal vincellért.

Szamecsek elveszett, elmerült szinte. Az imént még az egész helyiség hőse, most elfeledve ült ott, s már megint legyőzötten; meg is feledkezett, hogy Mariánekre duzzogjon, maga is mohón hallgatta a fiatal vincellér történetét, aki a jelet fújta a szőlőben s titkos evangélikus volt. Mariánek emlékezetébe idézte az asztalának, jut-e eszükbe, amit ő arról a fiúcskáról s a húgáról mesélt két éve nekik, amikor az öreg Brzsezina úr Mladota bárótól megvette őket s ő, Mariánek, idehozta a fiút, ide a sörfőzdébe, a húgát pedig Lerchné asszonyhoz, a Goltz házból mindakettőt.

Emlékeztek vagy nem emlékeztek rá, Marianeknek előadást kellett tartania Tomásról s Helenkáról, az apjukról, a megátalkodott eretnekről, a prédikátorról, aki bizonyára tudott a gyerekeiről s ezt a fiúcskát elcsalta s magával vitte, a lány azonban itt maradt. Most nyílt csak el mindenkinek a szeme, Szamecseké éppúgy, mint a többieké, hogy ez a lány, aki olyan csinos és ügyes, itt van most Brzsezináéknál; az öreg úr kiküldött érte a szőlőbe s a lányt, ahogy megjött, ki-

hallgatta, ő Mariának, rögtön a vallatás után járt az öreg úrnál s amit most mond, tőle tudja. A lány beismerte, hogy a bátyja azzal a zittauival tegnap éjszaka eljött érte, hogy szökjék meg velük, ő azonban nem ment.

— De mért? — szólt közbe hevesen Kocourek.

— Mért, mert igaz katolikus már, mert csakugyan megtért s nem akar visszamenni a bárányok közé.

— S mi van azzal a zittauival, nem beszélt semmit?

— Hogy a bátyja tárgyalt meg mindent vele, ő azzal a prédikátorral csak egyszer találkozott s csak kis időt beszélt vele s hogy nem is tud semmit.

— Én nem hinnék neki — vágott a szavába Kocourek.

— Miért ne, a lány, amennyire ismerem, nagyon derék, — védte Mariának — az öreg úr is dícséri, az öreg asszonyság meg különösen szereti őt, nagyon megkedvelte. Különben, hogy tudják, mester uram, az öreg Brzsezina úr azt is elmondta, hogy a lányt még egyszer megvizsgáztatják, hivatalosan is kihallgatják, épp emiatt a prédikátor miatt.

— Ez rendben is van, — nyugodott meg Kocourek — de alaposan neki kell esni, különben mindent eltagad. Főként és elsősorban azért, hogy azt a prédikátort elfogják s a fiút is vele. Lehet, hogy még nincsenek is a kapun kívül, itt lappanganak valahol Prágában.

Ebben egyetértett az egész asztal és Szamecsek is s a törzsvendégek, körül és odébb a szomszédságban, a többi asztaloknál.

Ezalatt Helenka maga is az új, hivatalos kihallgatásra gondolt, ahogy az öreg úr felemlítette neki. Fönn ült az emeleten a szobájában, a fekhelye megvetve, maga azonban még öltözetben. A bíróságra gondolt, hova kísérik s hogyan; talán fényes nappal viszik végig mint valami bűnöst a városon, és ki elé, talán azok elé a jezsuita páterek elé, az elé a Materzsovszky elé, akiről Tomástól hallott már.

Megint eszébe jutott, hogy kísérték ide a délután, s itt a serfőzőben milyen furcsán néztek rá egyszerre mind. Lyzla kitért előle, mintha kerülné, az öreg úr is hogy nézett rá, mielőtt elkezdte. Minden olyan kínos, nyomasztó volt; leginkább azonban az szorította el a szívét, ha Jirzsire gondolt, mit csinál ő? Megváltozik, szégyenkezik majd miatta, megveti — s emellé a gondolat mellé a gond, a félelem Tomásért.

Úgy érezte magát, mint akkor apja szökésekor a vadászházban; amikor kergették s egész éjszaka szorongva várta, nem hozzák-e vissza.

Akkor is reszketett bizonytalanságában s félelmében, akkor azonban vele volt Tomás; ma maga van. Itt maradt, de hol! Azok közt, azokkal, akik Tomást üldözik. S az apja, az apja, ha meghallja!

61

REGGEL Lyzla tudomására adta, hogy délelőtt tizenegyre föl kell a városházára mennie, az öreg úr rendelte így; az öreg legény felesége majd elkíséri. Helenka megkönnyebbült, félt, hogy a poroszló jön érte vagy maga a vér-írnok s az egész ház föl lesz miatta kavarva. Így észrevétlen mehetett el. A Lóvásár-tér túlsó felén, a Zsibvásár és a bódék közt, mintegy véletlenül Flórián Mariának segődött hozzájuk. Beszédbe eredt s rögtön fölajánlotta, hogy elkíséri Helenkát a városházára, egész a hivatalig; egyedül nem találná fel ott magát, s Pontiustól Pilátusig küldözgetnék.

A városházán olyan biztosan vezette, mintha otthon volna; fölmentek a lépcsőn, végig egy folyosón, amelynek a falán néhány vászonra festett, megfeketedett festmény függött, aztán megint néhány lépcső, egy rövidebb folyosó, innét néhány lépcső lefelé, míg végre egy meszelt előszobába értek. Ahogy a küszöböt átlépték, Mariának a kitámasztott ajtóra mutatott, amelyen egy nagy öreg zár volt.

— Ez az itt — mondta.

Helenkának már az úton izgatottan dobogott a szíve s nem minden félelem nélkül pillantott az idősebb, kisebbfajta parókás férfira, aki sötét ruhában, fekete harisnyában ült az ajtó közelében. A polgármester szolgája volt. Mariának mint jó ismerőssel beszédbe ereszkedett vele, megkérdezte, itt van-e már a polgármester úr a városházán, s megkérte, jelentse be ezt a hajadont, az öreg Brzsezina úr jobbágyát, ide van idézve.

A szolga elment, de rögtön vissza is tért, jelentve, hogy a hajadonnak várnia kell, az uraknak valami tárgyalni valójuk van. Megint beszédbe bocsátkozott Mariánekkel, közölte az

újságot, eseményt, hogy a piactéren tegnap heves veszekedés tört ki, abból pereskedés lesz. Az öreg legény felesége kapott a szón, ó, erről ő is tud, épp ott volt egy bizonyos Popinger úr, egy német, összeszólalkozott a Vencelné nevű kofával, aki tőkehalat szelt neki, jól leszídta, az öreg legény felesége a német beszédet nem értette, nem tud németül, de nem tartott soká, csak egy kis ideig, s ez a Vencelné úgy neki támadt annak a Popinger úrnak, hogy annak el kellett menekülnie, az a ricsaj, ahogy nekiesett s a nevetés, amikor elszökött, mindenki az ő pártján volt; annak a németnek elmegy a kedve, hogy egy becsületes asszonyt megtámadjon.

Helenka hallotta a beszédet, de nem törődött vele, nem hallgatta, közben azonban kényelmetlenül érezte magát. Csak a kitámasztott ajtót nézte, kínos izgalomban és várakozásban, hogy mikor nyílik ki, mikor szólítják be. Végre kinyílt, egy sovány, idősebb ember kukkant ki rajta, füle mögött lúdtoll s őt szólította. Összerezzent és gyorsan előrelépett. Mit Mariának, mit a társasága, hogy hogyan nézik, nem látta, nem törődött vele; a nagy szobát sem látta, amelybe belépett. Maga elé nézett, tág, izgatott pillantása csak néhány fekete ruhás férfit látott, hosszú, csigás vendéghajban, papírral és könyvvel teli asztalnál ültek, egyiküknek különösen jól megfigyelte a száraz, fonnyadt arcát, annak volt a legnagyobb a parókája, az asztalfőn ült, épp szemben vele. Csak erre nézett nagy izgatottan s nem vette észre, hogy oldalt a falnál még ketten ülnek, az ő ura, az öreg Brzsezina úr, meg egy pap, P. Materzsovszky.

Minden pillantás őrá tapadt. Megjelenése meglepte az urakat; a megszokott jobbágyszolgálót várták, s karcsú, nemes arcú lányka jelent meg előttük. Helenka megreszketett, amikor az, aki az asztalfőn ült, komolyan figyelmeztette, hogy a szín igazat mondja, lelkét ne terhelje, csak magának árt, ha tagad. Megkérdezték a nevét, születését, korát, hogy honnan való s tovább mindent, amit este az öreg úr megkérdezett már, a bátyját, szökését, Vosztryt, akit ők prédikátornak neveztek.

Helenka úgy felelt, mint tegnap a gazdájának; hogy ezzel a prédikátorral — mikor és hogyan — véletlen találkozott, hogy csak egy darabig beszélt vele s csupán az apjáról, a többiben valószínűleg a bátyjával egyezett meg, azt azonban nem

tudja, hol s milyen sűrűn találkoztak, a bátyja éjszaka eljött érte, ő azonban nem állt a szavára s ott maradt, többet azonban a bátyjáról nem tud, sem a társáról, hogy merre s miképp menekültek a szőlőből, meg Prágából hová; arról sem tud semmit, hogy Vosztry itt hol rejtőzött el, legfölebb annyit, hogy azon az éjszakán, amikor elszöktek, a bátyja szőlejében voltak, többet azonban nem.

Az irnok, aki a kérdéseket s Helenka válaszait jegyezte, belefáradt már, amikor egyszer csak az öreg Brzsezina úr lépett az asztalhoz s a bíró kérdésére megerősítette, hogy őneki tegnap éppenígy mondott el mindent a leány. Helenka hálát érzett a nemvárt tanúság miatt, amikor azonban az öreg úr elismeréssel szólt róla, hogy mindig jó katolikusként viselkedett, amit azt hiszi, azzal is bebizonyított, hogy most az urak előtt áll, lesütötte a pillantását.

De amikor az öreg úr elhallgatott s mellette egy másik hang szólalt meg, hirtelen fölkapta a szemét; tekintete átható, szurokfekete szemek pillantásával találkozott. Térde megreszketett, amikor ráeszmélt, hogy ez a szálas termetű vérbőarcú pap, ez a jezsuita Materzsovszky. Hallotta, amint az uraknak odaszólt s rögtön feléje fordult; de nem értette, zúgott a füle. A jezsuita megismételte a kérdését, aztán megdicsérte, hogy ellenállt a kísértésnek, reméli, hogy lelke üdvössége érdekében semmit el nem titkolt, hanem még neki is feleljen őszintén néhány kérdésére. S a „prédikátorról" kérdezősködött, hogy milyen volt. Helenka elmondta, Materzsovszky felismerte a hivatalosan is leírt, körözött emigránst.

— Vosztrynak hívják ? — kérdezte, mint aki biztos a dolgában.

Helenka némán bólintott.

Azután kérdés jött kérdés után, Materzsovszky csak úgy szórta, szünet nélkül, sebesen, fogósan, majd mindig csak Vosztry felől, hogy hol beszélt vele, mikor, hol ismerte meg, otthon náluk hogyan szokott lenni, milyen öltözetben, mit hozott, náluk hol rejtőzködött s itt milyen ismerősei voltak, mikor beszélt Tomás először róla, hol jött össze vele, járt-e össze Tomás itt még másokkal is, idén volt itt először az a Vosztry, vagy már előbb is, írt-e nekik az apjuk Zittauból, vagy más követtel üzent, ismeri-e Novotny vincellért, hallotta-e, hogy titkos összejövetelek vannak nála, volt-e ott, — hát Tomás.

Helenkát, aki előbb meg volt rémülve, hirtelen dac fogta el a jezsuita iránt, aki egyike volt a háromnak, akik Dobruskán jártak misszióban. Ez a dac meghozta a merészségét és erejét; aztán meg Tomásról volt szó, Vosztryra is vigyázott, nehogy ártson neki. Páter Materzsovszky kérdéseinek a nagyrészére bátran felelhette, hogy erről semmit sem tud. Azokra, amelyekre felvilágosítást adhatott, azt felelte, úgy van, ahogy először mondta s hogy az öreg úrnak mindent elmondott már.

De P. Materzsovszky nem hagyta annyiba. Újra figyelmeztette s most már élesebben, aztán meg is fenyegette és tovább kérdezett. Helenka egyenesen állt, a szemébe nézett; nem remegett már, valami harciasság szállt belé. Arca égett, szeme csillogott, kitért a jezsuita kérdései elől vagy úgy felelt, hogy abból semmit ki ne szedhessen ellene vagy Tomás ellen. Hirtelen az egész abbamaradt, megszűnt, Materzsovszky elhallgatott, visszalépett, neki azt mondták, elmehet. Sietve ment ki az előszobába, arca égett s hirtelen megkönnyebbedést érzett, hogy ez a jezsuita semmit ki nem szedett belőle, semmit rá nem kényszerített. Felindulásában meg sem értette Mariának s az öreg legény feleségének türelmetlen, mohó kérdéseit: sietve s szórakozottan válaszolgatott rá, sietett kifele, hogy ott legyen már Brzsezináéknál. De ott csalódás érte. Azt remélte, hogy visszamehet a szőlőbe. Lyzla azonban azt a hírt hozta, hogy várnia kell. Délután meghallotta, hogy az öreg úr kevéssel azelőtt, kiment a szőlőbe. Gyanította, hogy miatta. Róla és Tomásról fognak tárgyalni, s Jirzsi is ott lesz. Izgatottan várta, mint valami ítéletet.

Úgy volt, ahogyan gyanította. Az öreg Brzsezina úr beszámolt a szőlőben a kihallgatásról, az elsőről, a tegnapiról, náluk otthon s a mairól, a városházán. Jirzsi némán hallgatta, erőt véve az izgalmán s megindulásán. Brzsezináné hálálkodva és örömmel hallotta, hogy Helenkát elengedték, semmit nem találtak. Dicsérte s beismerte, hogy nagyon hiányzana neki.

— És mégis arra kérem, — adta elő óhaját az öreg úr — hogy jó volna, ha megválna tőle.

Jirzsi megmozdult, Brzsezináné a férje felé fordult.

— Mit gondol, uram? Megszoktam, nagyon derék lány. Mért kéne megválnom tőle?

— Nem örökre, gondolom, csak az első időre. Jó volna kegyelmednek, a lánynak is. A bátyja, úgyebár, eretnek, meg-

szökött, a cselédség pedig tudja már, tud mindent. Helenka fizetne meg érte, bizonyos, hogy nem lenne nyugta. És mi is, a szóbeszéd miatt, szétfut a híre.

— De hová tenné?

Jirzsi feszülten szegezte apjára a pillantását.

— Hová tenném. Legjobb volna anyánk asszonyhoz.

Az öreg Lerchné asszonyt gondolta. Jirzsi titokban megkönnyebbülten sóhajtott.

— S mit kezdünk a szőlőben nélküle? — kérdezte Brzsezináné asszony.

— Az idő letelik, a hónap vége itt van, néhány nap az egész.

— Akkor inkább rögtön bemegyek innét. — Brzsezináné megtorpant s Jirzsire nézett. — Én... hanem Jirzsi biztosan nem akar. Te szívesebben maradnál még, úgye? — Csodálkozott, hogy Jirzsi milyen gyorsan csatlakozott hozzá, minden gondolkodás nélkül, hogy ő is bemenne Prágába; de rögtön meg is okolta s nem minden zavar nélkül a készségét; hogy a napok már szemmelláthatóan rövidülnek, az esték meg hűvösek.

Az öreg úr örömmel hallotta ezt a határozatot. Kívánta már, hogy otthon legyenek vele. Megnyugodva ment el, elhatártozta, hogy mindjárt holnap be is költözteti őket. Jirzsi egész a szőlő kapujáig lekísérte. Lassan jött vissza az ösvényen, az érő fürtökkel megrakott tőkék közt. Most először gondolkozhatott el szabadon Helenka elmenetelén s kétszeri kihallgatásán. Amikor tegnap a városba bevitték, Tomás szökésének a hatása alatt félelem sompolygott a szívébe, nem találnak-e bűnt Helenkában is. Ez nyomasztotta, szorította a szívét. Apjától most azt hallotta, hogy maga P. Materzsovszky is elismerte a hűségét.

Egészen azért nem derült föl. Nyugtalanság maradt a lelkében attól a gondolattól is, hogy ha az apja s az egész család tudná... De amikor fölért a terraszra s a kidült tölgyfa s a csendes nyári ház felé nézett, amely szinte kihalt volt már, most, hogy Helenka elment innét, minden olyan nyomasztónak rémlett, olyan szomorúnak őnélküle.

Az öreg Brzsezina úr, amikor estefelé a lóvásártéri házába visszatért, azonnal hivatta Helenkát s tudtára adta, hogy készüljön, visszaköltözködik a szent Castulushoz, mégpedig mindjárt holnap. Kissé szelidebben annyit tett még hozzá, hogy jobb lesz, ha most visszatér az első helyére, neki nincs semmi kifogása ellene, az asszonya sem szívesen engedi el, de mégis jobb lesz; egy idő mulva különben visszajöhet, ezt majd meglátják még.

Helenka, ahogy a döntést meghallotta, leeresztette a fejét; némán fogadta és némán is ment el. Elismerte, hogy kíméletesen bánnak vele; mégis úgy érezte magát, mint akit megbüntettek és előztek. Szomorúan ment ki másnap a szépen épített ház kapualjából, szomorúan indult a szent Castulus felé.

Elfogult lélekkel tért vissza az öreg serfőzőházba, a „Prágai"-ba, ahogy először is, amikor Mariának kísérte. Félt az öreg asszonyságtól, hogy hevesen szól hozzá, félt az öreg jezsuitától, P. Dánieltől, hogy megint lelkigyakorlatra fogja. Lassan lépegetett a falépcsőkön, s mintegy lélekzet nélkül állt meg a nagy szoba ajtajában, ahol első ízben is várakozott, mialatt Mariának az öreg asszonysággal tárgyalt, s ahol először pillantotta meg Jirzsit, s az először szólt hozzá.

Lerchné asszony ősz haján fehér főkötő, mellén keresztbekötött kendő, kék köténye alatt, mint mindig, a bőr erszény, az egyenes, egyszerű bottal a kezében éppen a hatalmas tölgyfa polc felé tartott, amikor Helenka belépett. Az öreg asszonyság az üdvözlésre nem köszönt; egyenes, gyors, barna szemét fürkészőn szegezte a jövevényre. Nem volt meglepetve, hiszen mindent tudott már Mariánektől, aki este az öreg úr parancsából itt járt, mindent elmondott s megbeszélte, hogy Helenkát, ha csak egy időre is, visszavegye.

— Hát megint itt vagy — üdvözölte szárazon az öreg asszonyság. — Most láthatod, miben éltél. Az a szerencsétlen fiú, a bátyád! Ki gondolta volna, hogy ilyen megátalkodott eretnek! No és te? Köszönd meg az úristennek és szűz Máriának, hogy megoltalmazott. Őrző angyal állt melletted. Derék lány vagy, nem hallgattál rájuk, nem hagytad magad. Isten súgta neked. Most tehát megint itt leszel s marad minden a régiben. — Beszédmodora, amely kezdetben elég éles volt, szelidebbé vált. — A kis kamrád ott van, ahogy volt, még min-

dig üres. Most legalább nyugtod lesz, nem jár senkisem utánad, mint az a te bátyád. Akkor hát az Úr nevében, leány. Örültem, amikor hallottam, hogy ilyen állhatatos vagy. Maradj is mindig ilyen.

A nagy szobában az öreg asszonyság dicsérete, a kis kamrában pedig a merő lelkiismeretfurdalás. Ide jött hozzá Tomás elsőízben, amikor szolgálatra a szőlőbe vitték; panaszkodva, epekedve itt beszélgettek az otthonukról, apjuk urukról, nagymamáról, Kis zsidóról, hogy jön-e már, itt imádkozott vele Tomás titkon a Kleych könyvecskéjéből, itt tárgyaltak közös szökésükről. Tomás most egyedül szökik. S minden pillanatban várhatta a kiáltozást, hogy megvan már s láthatja, amint nagy embertömeg közepén megkötözve a börtönbe viszik, gúnyolják s gyalázkodnak rá.

Kifutott a kamrácskájából. A nagy szobában tágasabb volt, világosabb; derültebb emlékek is támadtak föl Jirzsi felől, ott s a kisboltban is, ahova az öreg asszonyság a rovásokért s a kalendáriumért küldte; ahol a gazdasági és kereskedelmi iratai voltak. Helenka mindenütt Jirzsire gondolt, vajjon mikor is tér vissza a szőlőből. Nem tudta, hogy ma; az öreg Brzsezina erről nem tett említést, amikor ideküldte.

JIRZSI a mostohájával ennek a napnak a délutánján jött be a prágai lakásukra. A kapualjban Flórián Mariának perdült elé, rögtön segített is a költözködésben, a hegedűt és a könyveket fölvitte Jirzsi szobácskájába. Ott aztán minden hírét kitálalta; Jirzsi így tudta meg, hogy Tomást idáig nem hozták be, sem azt a prédikátort, hogy kergetik, a nyomukban vannak, de bajos dolog, mert nem tudni, merre vették maguk, vagy nincsenek-e most is Prágában még. Ez is lehet, hisz itt Prága közelében mindenfelé titkos evangélikusok vannak, akik elbujtathatják, különben a lekisebb nyom sincs, az a vincellér, akit a Kanturka szőlőből az áristomba vittek, akármilyen keményen bánnak is vele, egyet hajt csak, hogy nem tud semmiről semmit.

Jirzsi kérdezősködni kezdett felőle, s válaszul élénk leírását kapta, hogyan járt az a bizottság a Kanturka szőlőben; a prédikátor, Vosztry a neve, hogyan tűnt el egy titkos kijáraton; egy furcsa csapóajtó volt a deszkafalban, csak másnap

délután jöttek rá, amikor a madárka rég elröpült már, P. Materzsovszky furcsálta, hogy az a tisztátalan eretnek mimódon kerülhetett ki a bódéból, amikor mindenfelől körül volt véve; nem hagyta annyiba, másnap délután váratlanul megint rajtatört a Kanturka szőlőben a présházon, vizsgálódott, fürkészgetett, míg azt a titkos ajtót ki nem szimatolta, erre különösen gyors a pillantása. De az az öreg vincellér azután sem vallott. Materzsovszky páter úr így nem ment semmire, amint tegnap annál a másik kihallgatásnál sem.

— Miféle kihallgatásnál?

— Nohát amikor az a lány, annak a vadásznak a húga volt az urak előtt a városházán. De itt, úgy gondolom, másként áll a dolog.

— Hogyan? — kérdezte Jirzsi hirtelen.

— Hát hogy az a lány egyáltalán nem megrögzött. Hisz magától itt maradt, nem szökött el, ez a legjobb bizonyíték, hogy igazi katolikus már. De nincs már itt a házban, az asszonyságnál van, a nagymamánál. Állítólag szomorúan ment el innét, Lyzla úgy mesélte.

Jirzsi a könyveit kezdte hirteleniben az asztalon rendezgetni s másra terelte a szót. Hanem amikor Mariának elment, csak arra fordult a gondolata, amit őtőle hallott, a Helenka kihallgatására. A szőlőből jövet azt latolgatta, elmehet-e még ma a nagyanyját meglátogatni; nem találta helyesnek, az volt a szándéka, hogy vár még a Helenka kedvéért, hátha nagymama arról, ami történt, élesen talál beszélni előtte. De most, amikor meghallotta, Helenka hogyan ment el innét, ez megfogta a szívét s arra únszolta, hogy mégis elnézzen oda.

Elszaladt az öreg sörfőző házba a szent Castulus mellé. A nagy szobában senki, a kisboltban szintén. Itt akart várakozni. A boltíves kicsiny egyablakú helyiségben nem volt már világos. A sarokban függő feszületet a szürkület fátyla vonta be; a sebbe rakott kristályok kialudtak; a vászonra festett kép, a bútorzat sötét lett.

Jirzsi az ablakhoz lépett, amelyen Hájek krónikája és Steyer *Szent tükre feküdt*, s amelyet a kertbeli karcsú jávorfa ágai beárnyékoltak már. Kihajolt rajta, megnézni, nincs-e ott nagymama. Ott volt. Botjára támaszkodva a kertecskéjében nézdegélt valamit. Ebben a pillanatban Helenka jött oda a kert másik végéből, kezében egy lapos kosár. Kinn világos volt

még; jól lehetett látni komoly, elszomorodott arckifejezését. Jirzsi meghatottan nézte.

Ahogy az öreg asszonysághoz ért, véletlenül az ablakra nézett s megpillantotta Jirzsit. Az észrevette, amint arca földerül s elfutja a pír. Nem gondolkozott: elugrott az ablaktól s kisietett; a kertbe akart menni. A lépcsőn azonban nagyanyja hangját hallotta a földszinti pitvarból. Megállt és várt. Lerchné asszony egyedül jött, Helenkát a kertben hagyta. Jirzsi csalódott. Vissza kellett mennie a nagyanyjával, ott ült vele a nagy szobában, a beköltözésükről mesélt neki, megfelelt arra, amit Tomás szökéséről kérdezett, meghallgatta éles és dühös szavait a fiatal eretnek s csábítója, a prédikátor ellen, s mohón egyre csak azt várta, belép-e Helenka. Hallott róla is, a dicséretét, hogy ő, Lerchné, maga is örül, hogy ideküldték, minden tekintetben meg lehet bízni benne s micsoda figyelmes.

Jirzsi várt, nyujtotta a látogatását, de amikor beszéd közben meghallotta, hogy Helenka a városban van, nagymama bevásárolni küldte, ő is elment, de nem haza, hanem Hubátiushoz. Már szürkült ugyan, de Szvoboda deklamátor miatt nem akarta halasztani a dolgot; ő jutott a szőlőben is rögtön az eszébe, amikor hallotta, hogy Tomás valami prédikátorral elszökött, bizonyára azzal az emberrel, akit este a testvérek kongregációja után Helenkával látott beszélni, s akibe a deklamátor ajtaja előtt a folyosón beleverődött. Bizonyára az volt a zittaui követ.

Jirzsi hirtelen gyanút fogott, főként amikor eszébe jutott a deklamátor különös beszéde, nevezetesen, amit Huszról mondott Nepomuki szent János ünnepe előtt, meg a levágott kézről a szent Jakabban, s hogy vannak könyvecskéi nem katolikus íróktól is. Semmi határozottat nem tudott, s abban sem volt bizonyos, hogy az a férfi a deklamátort látogatta-e meg. Csak bizonytalan sejtelme volt, az mégis arra ösztökélte, hogy a deklamátorral beszéljen s megfigyelje.

Hubátius, mint mindig, vidáman üdvözölte Jirzsit; örül, hogy Prágában marad s megint játszanak majd.

— Minél előbb el kell jönnie, Jirzsi, a hegedűjével, már csak a szomszéd úr kedvéért is. A napokban, ma, tegnap, erősen kérdezősködött kegyelmed után, itt van-e Prágában s mikor jön be.

— Ma, tegnap? — csodálkozott Jirzsi.

Valaki kopogtatott. A „hallgatóság" sompolygott be az ajtón. Szvoboda deklamátor rögtön Jirzsihez fordult; örömmel üdvözölte, hogy jól van már s mennyire örül, hogy megint lesznek koncertjeik.

— Korábban jöttünk be, mint szándékunkban volt, — felelte Jirzsi — olyan váratlan esemény történt nálunk a szőlőben.

Szvoboda gyorsan, szinte mohón kérdezte, miféle. Jirzsi rögtön Tomásra tért, emlékszik talán arra a fiatal vincellérre, mesélt neki már róla, az a kürtös, vadászkürtön játszik; ő s a húga, mielőtt apja urához kerültek, Mladota báró jobbágyai voltak, de a fiú eretnek maradt s a hite miatt most megszökött. — Jirzsi azt vette észre, hogy Szvoboda nyájasan mosolygó szeme elkomolyodik; különben semmit sem lehetett a fonnyadt arcán látni. Egy pillanatra elgondolkozott, aztán ráhagyta, igen emlékszik, ketten voltak, egy fiú s a húga.

— A lány nem szökött el, az elpártolt a hitetlenektől, az igazi katolikus már.

A deklamátor összehúzta a szemét s csak annyit mondott:

— Úgy, úgy; s az a kislány kegyelmeteknél marad?

— Nem, már nem, most megint nagymamánál van. Hanem a legcsodálatosabb, hogy valami zittaui prédikátor kóborolt itt, az a fiatal vincellér vele szökött el. S tudja, hogy itt is volt talán?

A deklamátor, aki bizonytalanul kezdett mosolyogni, amikor Jirzsi a prédikátorról beszélt, megrezzent s akaratlanul is elég hevesen csúszott ki a száján:

— Hol?

— Itt kegyelmeteknél, ebben a házban.

— Lehetetlen. — tört ki Hubátiusból.

— Azt hiszem, bizonyos.

— Honnan tudja? — kérdezte a deklamátor nyugodtabban már.

— Láttam. — S elmondta, hogy pillantotta meg azt a férfit előbb a Lóvásártéren, később meg itt a folyosón. Hubátius az ő mély, szívből jövő nevetésével nevetett.

— Akkor nálam volt az a prédikátor.

— Vagy énnálam — tódította Szvoboda, furcsán mosolyogva.

— A deklamátor úr nem volt otthon, — felelte komolyan Jirzsi — kopogtattam az ajtaján, nem is egyszer, de hiába. Hanem ahogy ott állok az ajtónál, mögötte egyszerre csak puffan valami, mintha egy könyv esett volna le. — A deklamátorra nézett. Az előrehajolt a karosszékéből.

— Az én szobámban? — tört ki.

— Ott, én legalább is úgy hallottam.

— S többszöri kopogtatásra sem nyitottam volna ki? A deklamátor szeme Jirzsiről Hubátiusra tévedt. — Akkor bizonyosan nem voltam itthon s a puffanás, amit hallani vélt, abban valami tévedés van.

— Ugyan menjen már, Jirzsi, — vágott közbe Hubátius — az csakugyan csak úgy rémlett kegyelmednek. Az az ember pedig ki tudja, ki volt.

— Bizonyosan az, akit a kongregáció ünnepélye után este a Lóvásártéren láttam.

— Az lehet, de valami falusi.

— Nem, a prédikátor — vágott közbe Jirzsi élesebben.

— Az is lehetséges, föltéve, hogy nem téved — hagyta rá Szvoboda nyugodtan.

— De mit csinálhatott itt a házban? — kérdezte Jirzsi.

— Azt én nem tudom, — Szvoboda elnevette magát — talán csak beugrott, talán a sarkában voltak, ki tudja. S most nincsenek a nyomában, — kérdezte egyszerre — nem hallani semmit róla?

Jirzsi, akit bosszantott, hogy nem ment semmire, kurtán és ingerülten felelt, hogy idáig nem, nem hallott semmit sem.

— S mi van azzal a lánnyal, annak a fiatal vincellérnek a húgával, — kérdezte Szvoboda megint olyan nyugodtan — az nem tud semmit, nem szólta el magát?

— Nem tud semmit, nélküle beszéltek meg mindent, érte csak érte jöttek, éjszaka, hogy szökjön meg velük; de nem állt rá.

— De kihallgatták?

— Kihallgatták és elengedték, mert jó katolikus.

— Úgy, úgy. No legalább ő. Ez derék. Hanem, Jirzsi úr, előbb is akartam már mondani, nem nézne be hozzám? Néhány szép könyvet hajtottam föl megint, régieket és újabbakat is, tetszenének kegyelmednek.

Jirzsi megköszönte, hogy majd máskor, most késő van már.

— Késő, igaz, de várjon csak. — Megfordult, kifutott s egy kis idő mulva visszatért; egy kisebbforma könyvet hozott a kezében, az ajtóból mutatta már. — Rég tartogatom már kegyelmednek. *Mária órjás Atlasza* — s felnyitva a további címet is elolvasta. — *Azaz könyv azon különös Mária képekről, amelyeknek az egész Mária-hívő világban csodatévő erőt tulajdonítanak.* — S maga magyarázta tovább:

— Itt olvashat az olaszországi, loretói csodatevő Szűzmária-képről, Havas Szűzmáriáról Rómában, a spanyol faragott képekről s másokról, az Araukan tartománybeli Szűzmáriáról is a Cylenai királyságban. Ezt is érdemes elolvasni, de főként a fordítónak, Frozinnak hívják, az előszavát, igen példás olvasmány, hogyan utazta be egész Csehországot, minden vidékét gyalog járta be.

— És ugyan miért? — szólt közbe Hubátius, hogy a beszédes magyarázatot megrövidítse.

— Nos, ez a Frozin meg akart győződni, vajjon pusztulnak-e a csehek, csakugyan a végét járják-e már s többen sohasem lesznek.

— No és?

— S meggyőződött, hogy nem, a csehek nem vesznek ki, még csak nem is csökken a számuk, a cseh nyelv gyarapszik, kiirtani már nem tudják, s elmagyarázza, hogy a szláv nyelv, amelyből ered, át Arábián, a Tatárföldön egészen Kináig uralkodó. Olvassa csak el, Jirzsi úr, amit a szent képekről ír, de főként az előszót, mégpedig nagy buzgósággal és áhítattal. — S kezébe nyomta a könyvet.

Jirzsi nem szabadkozott, nem lehetett. Meg volt zavarodva. Ettől a benyomástól nem szabadult meg odakinn, hazatérőben sem. Ide Hubátiushoz azzal a biztos gyanúval jött, hogy a deklamátornak valamiféle kapcsolata van azzal a zittauival s most be kellett ismernie, hogy tévedett, azonfelül azt is, hogy Szvoboda deklamátor Mária buzgó tisztelője.

P. DÁNIEL SZUK harmadnap látogatóból tért haza az unokahúgától, az öreg Lerchné asszonytól. Alkonyodott, az eső szemerkélt s nyirkos szél fújt. Az utca, amelynek rossz, sáros kövezete nedvesen csillogott, elnéptelenedett. A fehérhajú jezsuita gyorsan lépdelt sötét köpenyében, de nem azért, mert rossz kedvében volt, hanem éppen, mert csendes öröm sarkalta lépteit.

Lerchné asszony részletesen beszámolt neki Tomás szökéséről, a zittaui prédikátorról és Helenkáról is. A szökés fölingerelte, Helenka miatt azonban nagy, őszinte öröme volt. Örömével együtt megnyugvás és önelégültség is melengette, hiszen az övé, övé a fő érdem, hogy ez a leányka itt maradt, hogy megóvta az ördögi kísértéstől, hogy olyan állhatatos katolikus lett. Hozzá járt katekizmusra, ő oktatta, intette, ösztökélte s erősítette, ahol csak tudta, s isten segedelmével nem haszontalanul. Most kiderült. Megóvta a lelkét, kihúzta az eretnekségből, megőrizte az igaz, egyedül üdvözítő hitnek. Maga elé hivatta Helenkát, a húga előtt megdicsérte, bíztatta, hogy imádkozzék csak buzgón, először s legfőképpen a bátyjáért, hogy isten világosítsa s szabadítsa meg az eféle megátalkodott csábítóktól, amilyen ez a zittaui prédikátor.

Egész úton a Machovec gyerekekre gondolt, akkor is, amikor a Klementinum udvarán átmenve a kollégiumba lépett, s a függő lámpával nem túl jól megvilágított folyosóra jutva a cellaajtók sora előtt szobácskája felé tartott. De mielőtt odaért volna, az egyiknél megállt: P. Materzsovszky, a hradeci lakása volt az, aki a Kanturka szőlőbe az expedíciót vezette. Az ajtó azonban be volt zárva, a páter nem volt otthon. P. Dániel a szomszédos szobába ment, amelyben a másik Materzsovszky lakott, a „prágai".

Olvasás közben érte, az asztalnál, amelyen két gyertya égett. A prágai Materzsovszkyn fekete reverenda volt, fején fekete bársony sapka, nagyon hasonlított a bátyjához, kezében kéziratos füzet, *Breviarium politicorum secundum rubricas Mazarinicas.** Amikor P. Dániel belépett, épp a követ-

* *Politikai breviárium Mazarin beosztása szerint.*

kező sorokon tűnődött: *Haec quinque prae oculis habe, nempe: 1. Simula, 2. Dissimula, 3. Nulli crede, 4. Omnia lauda, 5. Vide, quid agas.** A rövidlátó, fehérhajú pap hunyorgó szemével nem vette észre, hogy Materzsovszky mogorván húzta fel fekete szemöldökét s nem szívesen rakja le füzetét. Egy szemmelláthatólag új vagy legalább új kötésű könyvre helyezte, amelynek elég durva, vörös kötése volt. De amikor a vendég melléje lépett, nyájasan üdvözölte, s kérdéseire, hogy hol a bátyja, mosolyogva felelt, hogy annak az öreg vincellérnek a kihallgatására ment, akit a Kanturka szőlőben fogtak el.

P. Dániel azonnal kapott a vincelléren, s alaposan elálldotta, amikor meghallotta, hogy semmit sem tudnak kiszedni belőle, megrögzött, öreg róka s nem hagyja megfogni magát, minden kérdésből, a legnehezebbekből is kibujik, kisiklik. Ezzel szemben dicsérte Helenkát; elmondta, hogy megint az unokahúgánál van, ezt a lányt, mióta a húgához került, kezdettől ő gondozta s isten segítségével sikerült is a hitetlenség és eretnekség gyökereit kihúzni belőle.

Bőbeszédűen s igen részletesen magyarázta a dolgot, úgyhogy P. Materzsovszky belefáradt. Hallgatott, egy szót sem fűzött hozzá, nehogy a beszéd elhúzódjék. Amikor a vendég végre fölkelt s menni készült, megkönnyebbülten sóhajtott magában, de rögtön el is szomorodott, amikor P. Dániel az új könyvet észrevette az asztalon. Azonnal föléje hajolt, hunyorgó szemmel félhangon olvasta a címét: „Az új törvény citerája, mely az igaz istent a krisztusi hit legdrágább titkaiban s az ő szentjeiben jólhangzó énekkel magasztalja". Kellemes meglepetéssel egyre gyorsabban mondta s most már hangosabban is: „Kedves honfitársaimnak, az eretnekség bűnétől megfertezettek helyett, ajándékul szánt egész esztendei énekek".

— P. Koniás küldte Hradecből — szólt közbe P. Materzsovszky, hogy a további olvasásnak elejét vegye. — Tegnap kaptam, nem régen jelent meg.

— De hol, hol? Itt nem, arról tudnék.

— Nem. Hradec Kralovéban.

— Ez aztán az öröm, ez igen, kedves testvérem. Lám, P.

* *Ez az öt dolog legyen szemed előtt: 1. Színlelj, 2. Titkolózz, 3. Ne higgy senkinek, 4. Mindent dicsérj, 5. Fontold meg, mit csinálsz.*

Koniás, ami igen bátor, megfélemlíthetetlen harcosunk. Teljesíti tehát, amiről beszélt. Amikor itt volt, tudja, tavaly előtt, amikor mint igaz, sebesült harcos összeverten került vissza a misszióból, hátul a fején a daganattal, elbeszélgettem vele, akkor mondta, s szent igaz is, hogy nem elég a szentbeszéd, a missziók, főképpen pedig a könyvégetés, azután a legegyszerűbb népben is ott marad a könyvéhség, másikat kell hát adni neki, újat, igazat, hogy vissza ne térjen a tévelygőkhöz, s íme, az énekeskönyvön kezdte, ez helyes is, de az ám; — énekes könyv, a mi szentvenceli nyelvünkön. De vannak-e benne ó-cseh énekek is — s rögtön keresgélni kezdett a könyvben, amelyet úgyszólván az orrához tartott. — Szent Vojtech éneke: Uram isten könyörülj.

— Még nem néztem kellőképpen át. De ha tetszik, vigye haza a könyvet, forgatgassa.

P. Dániel lelkes örömmel fogadta az ajánlatot, hóna alá nyomta a könyvet, kalapja után nyult, de nem ment el, csak dicsérgette, hogy megint van egy szép, új könyvünk szent Vencel nyelvén, ugyanis erősen háttérbe szorítják, hisz náluk is, — a rendjükre gondolt — mindenütt a német szó kezd felülkerekedni, őket született cseheket, pemákokat, ahogy gúnyosan nevezik, egyre jobban félrenyomják s a nemzetes úri nép is mindjobban megkedveli a német nyelvet.

— Ne csodálkozzunk, — vetette oda P. Materzsovszky, aki már türelmetlen volt, elég nyersen — s ne feledjük el, az udvarnál hogy néznek rá, a cseh nyelv ott a rebellisek nyelve, a Fehérhegyre gondoljon, s hogy mennyi eretnekséget hirdettek s írtak is cseh nyelven.

— De azért mégis csak szent Vencel és szent Vojtech nyelve — mondott ellen P. Dániel fölindultan s arca a fehér hajáig vörös lett. — S ha a cseh nyelv az egyház és a császárok ellen tévelygő tanításokkal vétett, a régi eretnek könyvek ellenében adjanak ki újakat, igaz katolikusokat.

— Odafönn bizalmatlanok, mi ezt meg nem változtatjuk, — vonta meg P. Materzsovszky a vállát — fönn ilyen szél fúj s mi nem tehetünk s nem is szabad tennünk ellene. De különben is, mi kell még, a nép megkapja a magáét, prédikálunk neki csehül s mindent, amit kíván; mi meg, mit számítunk mi... Beszélünk csehül, németül.

— De az anyanyelv! Ah, a boldogult Balbin páter.

— Az anyanyelv... eh, — vágott a szavába P. Materzsovszky — nekünk van anyánk, de nincsen anyanyelvünk. Van anyánk, a szentegyház; a nyelv az mindegy, csak a szent vallást szolgálja.

A meglepett és meghökkent P. Szuknak egy szava sem volt rá; hóna alá dugta, azután megint kihúzta az énekeskönyvet, megforgatta jobb kezében a kalapját s bizonytalanul indult az ajtó felé. Zavartan nézegette a kancionálét, s hogy mondjon valamit, megjegyezte, hogy ilyen nagy könyv, ez pénzbe került, valaki valószínűleg adott rája, Páter Koniásnak erre nem volt tehetsége.

P. Materzsovszky érezve, hogy túlságosan élesen intézte el az aggastyánt, készségesen és szelidebben felelt, hogy mindezt gróf Slik fizette, Kopidlno ura, s a grófnő, egy született Kolovrat, szintén adott hozzá.

— Még akkorról ismerik P. Koniást, amikor Jicsinen volt — tette hozzá felvilágosításul.

— Ah, ah, P. Konias akkor nyilvánosan és írásban is bizonyságot tett róla, milyen csodálatos módon gyógyította meg őt a jicsini Szűz Mária. A jicsini papgyűlésen beszédet is tartott róla.

— No és akkor a gróf és grófnő is eljött Kopidlnóról, mind a ketten buzgó, mintaszerű katolikusok s jóakarattal vannak az irányunkban. P. Koniás iránt különösen. Azt az énekeskönyvet, kérem, tartsa csak magánál, ameddig jól esik — fűzte hozzá hirtelen, félve, hogy az öreg megint gróf Slikbe, Jicsinbe és P. Koniásba kap bele. Most sikerült is. P. Dániel megköszönte a szívességet, örül a könyvnek, még ma hozzálát s búcsút vett végre.

P. Materzsovszky föllélekzett; rögtön leült, fogta a *Breviarium politicorum*-ot, de rögtön le is tette megint. A bátyja lépett be, a „hradeci", sötét köpenyegben, a széltől kipirult arccal.

— Miért ilyen későn, — kérdezte a „prágai" — ilyen soká tartott a kihallgatás?

— Benéztem a nagybátyánkhoz is. Nem tudom, mi van vele; olyan furcsa most, nem beszél, csak komorkodik.

— Amiért nem mehet ki.

— Lehet. De amikor magában van, mostanában állítólag énekelget.

— Lehetséges?

— Matyej mesélte, állítólag valami különös éneket.

— Milyet?

— Matyej a szövegét nem yette ki, a bácsi csak dúdolja. A dallamát Matyej nem ismeri, soha sem hallotta.

— Akkor füleljen s jegyezze meg.

— Már meghagytam neki; csak aztán megjegyezze.

— No és az a vincellér; milyen volt a mai kihallgatás?

— Bárány, bárány, tagad és tagad, de ma, — Materzsovszky elégedetten mosolygott — mégis csak elszólta magát, elsőízben.

A bátyja gyorsan felállt; mit, hogyan, kérdezte mohón.

— Csak egy kicsit, igen kicsit ugyan, s az öreg róka rögtön el is kanyarodott, de a szó kinn volt már. Kilőtt golyót nem lehet megfogni.

— És mi volt az?

— Az elszólásból csak egy pici világosság támadt, gyenge, alig látható nyom, de mégis csak nyom.

— A menekültekről?

— Nem, új eretnekekről!

— Úgy! És hol?

A hradeci Materzsovszky némán szegezte szurokfekete szemét a bátyjára s elmosolyodott.

— Nem a szőlőkben, hanem itt Prágában! — tört ki.

— Hogyan! Itt is volnának? Hiszen voltak itt, ha csak egy kicsiny fészek, de azt, emlékszem, kiszedtük, tíz, nem több, tizenhárom éve; a plébános bukkant rá a szent Jindrich negyedben, Partacsek vendéglős rejtegette a zittaui prédikátort, Sztranszkyt, nagyon veszélyes szónok volt, igen merész eretnek; a Vajbl házban volt, s ez a Vajbl, gondold meg, újvárosi tanácsos volt, s mondom, egy ilyen tisztátalan eretneket rejtegetett. Sztranszky *sub utraque** áldoztatott a házában.

— De kinek, — prágaiaknak?

— Néhány eltévelyedett prágainak. Mind megfogták s bezárták, csak a prédikátor szökött meg, őt nem érték utól. Attól az időtől béke volt. És most, azt mondod, megint?

— Abból, amit ez a vincellér kikottyantott, azt gondolnám, hogy itt Prágában is lappanganak és összejárnak. Hol, arról

* *Két szín alatt.*

egyelőre sejtelmem sincs. De figyelni fogok majd, rajta leszünk, Prágának tisztának kell lenni. Örülnék, ha Nepomuki szent János szentté avatására készen lennénk.

— Nem adsz magadnak hosszú határidőt.

— De arra az időre meg kell lennie, a szőlőkben is. Ott általános vizitációra lesz szükség. Eljárok a konzisztóriumban, hogy időben megbeszéljék a szőlőhegyi hivatallal.

— De most rögtön ne!

— Hogy is ne! Most meg vannak riasztva, fölbolygatva. El kell altatnunk őket.

A „prágai" testvér elnevette magát, s teljes egyetértésben megértően bólintott.

UGYANEZEN az esős szeptemberi estén deklamátor Szvoboda kis kocsmájába, a nem messze eső Vorlicsekbe tartott. Vállára vetette sötét, nyakgalléros köpenyét, botot vett és lámpást, de noha sűrű sötét volt, nem gyujtotta ki. Biztosan lépdelt a zegzugos világítatlan Tyni utcán, el a ferdén kiugró házsarkok előtt s az itt-ott a felsőbb emeleteket tartó ívek alatt. A kövezet, s a sár rajta, meg-megcsillant az ablakokból kiömlő vörös fényben. A Tyn templom közelében, amely óriási árnyékként emelkedett a szűk utca fölé, egy öreg, egyemeletes ház hosszú homályos kapualjában függőlámpa égett. Rőt lángja a kapualjnak csak az egyik végét világította meg némileg; odébb homály s a szűk udvarban, a kapualjon túl sötétség; az udvarban balra az emeleten egy hosszú erkély feketélt, jobbra a szomszéd ház vakfala, hátul pedig egy zsindelyes fedelű alacsony épület, a testvérek titkos istentiszteletén Tomás és Helenka abban voltak.

Ott sehol egy fényecske; csak elől az utca felé, a földszintes Vorlicsek vendéglőben volt világítás. Ide ment Szvoboda deklamátor. A kicsiny bolthajtásos helyiség majdnem kiürült. Az egyik asztalnál négy iparoslegény kártyázott, a szomszéd asztalnál két parókás atyafi.

A deklamátor egyenest a jobb sarokban levő asztal felé indult, amely nem messzire volt a kandallótól. Ott volt a helye, ott üldögélt minden este. Amikor a vendéglős a pint sört az asztalra elétette, a deklamátor csöndben megkérdezte.

— Megjött?

A vendéglős megcsóválta a fejét s ugyanolyan óvatosan és csendesen tette hozzá:

— De mára bizonyosan várom.

Ennyi elég is volt. Elment az asztaltól, a játékosokhoz állt, a játékot figyelte, sötét, szögletes dohányszelencéjéből egy-egy szippantás burnótot adott nekik, beleelegyedett a beszélgetésükbe, azt az eseményt tárgyalták, amely nem messze, a Zselezná-utcában történt, hogy ott meghalt Vavrzsinec Sztraka, a szabó, halála előtt végrendeletet csinált, egyetlen fiát azonban kitagadta, mert undorítóan viselkedett vele, az apjából kipréselte az anyai részt, a pénzt semmirekellő módon, lumpolásokban elvesztegette, úgyszólván szétszórta, aztán meg folyton az apját ostromolta, tiszteletlenül kezet emelt rá, meg akarta fojtani, amikor pedig az emberek a házból összefutottak, elmenekült, most senki semmit sem tud róla, csak annyit, hogy a hadseregből megszökött s valahova Hollandiába került.

A kocsmáros, miután az atyafiakkal egy ideig elüldögélt, udvariasan megint Szvoboda deklamátorhoz ment. Odaült, az időről kezdett fennhangon beszélni, aztán az asztal deszkájára könyökölve, odahajolt a vendéghez; csodálkozik, mondta fojtottan, hogy a testvér nem jön; Novotnyt, a bebörtönzött vincellért értette, megcsigázták már, de egy szót sem húztak ki belőle, ez bizonyos.

— És az a lány — suttogta a deklamátor a szomszédokra hunyorítva. — Annak a kihallgatása hogy ment?

— Ott sem volt semmi, semmi a szökésről, ő nem tudott róla, a bátyja beszélt a zittauival, különben semmit, sem a testvéréről, sem Vosztryról. A polgármester szolgájától tudom, az ott ül a városházán az előszobában és mindent tud— tette hozzá a vendéglős.

A deklamátor szomorúan bólintott s halkan fölsóhajtott.

— Ki gondolta volna! Hogy elbódították már!

A kocsmáros körülnézett, s látva, hogy a játékosok egyike előtt üres a pohár, fölugrott tölteni, aztán megint Szvobodához ült; s mi van a fiatal Brzsezinával, kérdezte fojtott hangon.

— Egyelőre nem veszek semmit észre; gyanúja volt, de megnyugtattam — kék szemében gúny villant fel — a szűz Máriácskákkal. Derék fiú, de a jezsuiták befonták. Mint mindenkit — tette hozzá keserűn s megint az ajtóra nézett.

Ebben a pillanatban egy magastermetű, sovány atyafi lépett be rajta, átázottan, összesározott cipőben; Fiala esztergályos. Mindenkit üdvözölt, morgott a rossz időjárásra, ez volt aztán az út, Roztokyba kellett mennie, az a sár, eső. Odaült Szvobodához. Az fürkészőn szegezte rá a szemét, ki akarta kémlelni, mivel jön s csendben megkérdezte, hogy van.

— Jól.

Továbbra is az útról beszéltek, az időről, mindenféle hétköznapi ügyről, azt azonban, amire gondolt, egy szóval sem pedzette egyikük sem. Fiala kenyeret és sajtot kért, megette, ivott egy pohár sört, aztán fölkelt, indulni kell, fáradt, le szeretne feküdni.

— Elkísérem. — Szvoboda kigyujtotta az asztalon égő faggyúgyertyán a lámpását. Jóéjszakát kívántak s elmentek. A kocsmáros fogott egy üres üveget s kiment velük együtt, mintegy véletlenül, a pitvarba. Ott megálltak, Fiala halkan tudtára adta a kocsmárosnak, hogy a testvérek szerencsésen kijutottak a szőlőből, de három napot a Podhorzsin rejtezkedtek, mára virradó éjjel azonban fölkerekedtek.

— De volt mit néznem, amíg a nyomukat fölkutattam. Egyik testvértől a másikhoz kellett mennem.

— Fizesse meg az isten — sóhajtott föl a kocsmáros megnyugodtan. Szeretett volna részletesebb tudósítást kapni, Szvoboda azonban figyelmeztette, hogy menjen, nehogy a szobában észrevegyék, holnap majd elmondja. Kilépett a homályos kapualjba, amelynek a falán és mennyezetén fények, csóvák és árnyak röpdöstek, riadozva szinte, ahogy a szél a függőlámpát ide-oda lóbálgatta. Alig ért ki az utcára, a bejárat elé, a szél elfújta a kézilámpását.

Körül sűrű homály; öreg házak sötétlettek benne jobbra, balra. A Tyn templom, a pillérei, a sötéttel elöntött magas ablak, olyan volt fölöttük, mint egy fekete kísértet, amely fönn a sötétbe veszett.

Szvoboda megfogta Fiala kezét s a templom pilléréhez ment vele. Itt a fekete magányosságban Fiala mesélni kezdett. Odahajolt a kisebb termetű Szvobodához és suttogva mondta el, hogyan tudakozódott Vosztry testvér és Tomás után, hol rejtőzködnek; mi minden történt Vosztryval, amíg a Kanturka szőlőből kijutott, a poroszló egyszer már körülötte is mászkált, amint a szőlők közt feküdt, csoda, hogy bele nem botlott.

Fiala itt elhallgatott. Az üres, néptelen utcán lépések hangzottak föl. Valaki egy lámpással haladt el előttük, de a fénye nem ért hozzájuk, a pillér mögé. A járókelő elment, lépései és botja elcsendesedtek.

Fiala tovább susogott arról, hogy a menekülők hogyan törtek ki, először Cseh-Brodba akarnak eljutni; szökésük első napjai után, amikorra a leghevesebb üldözés elmúlt már, új rejtekhelyükről megint útnak erednek majd, így isten segélyével elérik majd a határt s túl is jutnak rajta.

— Elérik, remélem — hagyta rá Szvoboda — a legroszszabb, hálaisten, mögöttük van.

— A bátyjánál —Fiala a deklamátor bátyját, a vadászt értette — úgy számítják, szintén megszállnak majd...

— Igen, igen; de nem lesznek ott mind. Az a lány, az a lány — tette hozzá sóhajtva. — Hogy is történt ez? Ha ki tudnánk onnét húzni? Figyeld meg jól. S most menj, testvér. Isten áldjon a hírért. Holnap elgyere.

Kezet adtak. Fiala az Óváros piaca felé indult, a deklamátor az ellenkező irányba, a szent Jakab felé. S csakhamar eltűntek a fekete, zegzugos utácska sötétjében, amelynek a csöndjében csak a csatorna vize csörgött.

63

AMIKOR Vosztry, a zittaui, a Kanturka szőlőből a Brzsezináék szőlőjén át megugrott, Tomással a Vltava menti Podhorzsiba jutott, titkos testvérekhez. Három napon át rejtőztek ott egy zsellérházban, többnyire a padláson, a szénában, s egy lépést sem tettek ki a házból. S ahogy éjszaka jutottak be, éjszaka is jöttek el onnan. Zittauba tartottak, a cseh határon túlra: de egyenesen és nyíltan, az országutakon s dülőkön nem mehettek, hanem titkon, nagy kerülőkkel.

Vosztrynak, aki nem először vándorolt így, megállapodott iránya volt, ahogy azt a titkos testvérek szállása megszabta. Csak így kerülhette el az üldözőket. Szökésük, az övé s Tomásé, s személyleírásuk minden városban és uradalmi hivatalban ki lett hirdetve. Éjszaka együtt menekültek, napközben, ha tovább lehetett jutni, gyakran külön, egy kisebbfajta ta-

risznyával mindenik; Tomás egy durva zsákba bugyolálva a vadászkürtjét is magával hozta.

Podhorzsiból keletnek vágtak s szerencsésen elérték Fidrholcot, amely akkoriban nagyon kiterjedt és sűrű erdő volt. Nappal abban rejtőzködtek, estefelé pedig Cseh-Brodot megkerülve Ksel faluba lopóztak, ahol titkos testvéreik voltak. Onnét megint lopva s éjszaka északkeletre, Jestrzsabi Lhota felé tartottak, ahol egy hű és buzgó testvér, a tehetős Kanturek gazda bujtatta és vendégelte néhány nap őket.

— Kanturka nem volt jó hozzám, — jegyezte meg Vosztry tréfásan az első este — Kanturek azonban jó akarattal van. Isten tartsa meg!

Onnét nyugatra fordultak, a Labe felé. Lekaszált rétek közt, színűket váltó bozótok és cserjések közt, a folyó mentén, nagy kerülővel értek estefelé Libice közelébe. Messze előttük a nap utolsó fényében, a széles síkság, a nyár- és égerfák s a füzek lombos koronái fölött közvetlenül a folyónál a Podjebrád vár magas szögletes tornya fehéredett a magasban. Amikor Tomás megpillantotta, megtorpant s a hatalmas öreg várra meredt.

— Látod,— mutatta neki Vosztry — abban a toronyban ültem én, oda zártak a pápisták, de isten segítségével mégis kiszabadultam onnét.

Libicén ismert egy testvért, aki szívesen fogadta, elrejtette, megvendégelte s a további útra élelemmel látta el, ahogy előbb is tették a testvérek, akiknél idáig oltalmat találtak. Libicéből éjfélkor Chlebibe értek, ahol szintén volt néhány titkos hitsorsos család, onnét a Krzsinec fölötti Bosin falucskába. Innét megint titkon, elővigyázatosan a Rozsgyalovici erdőnek tartottak s egész nap ott maradtak. Amikor kijöttek belőle, Vosztry balra, az országútra mutatott, amely az erdőből északkeletnek kanyargott.

— Látod, Tomás, ezen az országúton itt elég gyorsan eljutnánk Kopidlnóra, Szvoboda testvérhez. De nem mehetünk erre. A városkában senkinek sem szabad semmit tudnia, otthon pedig a vadászházban nem fogadhatna. Itt mindenfelé rómaiak vannak, a legrosszabb maga Slik gróf, no meg a grófné, ezeknek minden jezsuita, akár az úr apostola — csak nem, hogy szent.

Tomás az úton hallott már Vosztrytól Szvoboda vadászról, azt is, hogy az a prágai, aki őt, Tomást meg Helenkát a Kleych könyvével megajándékozta s aki a Tyn templom közelében a Vorlicsek fogadóban, a titkos istentiszteleten beszélt velük, ennek a vadásznak a bátyja. Most, amikor meghallotta, hogy hozzá nem mehetnek be, nem lehet, megkérdezte, hol rejtőzzenek hát el.

— Zsizska megvéd minket, csak ne félj, Zsizska, majd meglátod. Ott ni! — Vosztry a földeken és a falun túl, a szélestelen széles sötét rengetegre mutatott s a rengetegből kiemelkedő erdős csúcsra.

— Zsizska, hogy bácsika?

— Csak gyere, majd meglátod.

Tovább mentek mezőn, füves mély utakon, ösvényen, elhagyott legelőkön, amelyeken boróka-csomók feketéltek, míg végre az erdőbe értek. Késő estére járt már. A mély völgyecskében a vén bükkfák alatt tüzecskét gyujtottak, összekaparták a leesett leveleket, s a készletükből megvacsoráztak. Az esti áhítatosság után Vosztry kinyujtózott, s — a zsák a feje alatt — gyorsan elaludt.

Tomás volt az őr, örömmel őrködött. Erdőben volt, úgy tetszett neki, mintha lesen volna. Az erdők ezalatt a szökése alatt sokat könnyítettek rajta, meg-megvigasztalták. Könnyítettek, hiszen Prágából nem jött el örömmel, nem úgy, ahogy az útra készült, hanem Helenka viselkedésétől fölingerelve s megzavarva. A félelmet, amit Helenka a szökés előtt mutatott, női gyávaságra magyarázta s nem is csodálkozott rajta. De amikor neki, majd Vosztrynak is ellenállt s kitépte magát, érezte, hogy itt nemcsak félénkségről van szó, ez annak az öreg jezsuitának a műve, ő fordította meg így az eszét.

Vosztry ráhagyta, hogy bizonyosan úgy van, de azért furcsálta, hogy úgy legyen, hogy az a páter ezt tehette volna, nincsen itt tán valami egyéb ok is. Megcsóválta a fejét, furcsa, nagyon furcsa hajtogatta. Tomás pedig még hozzátette, hogy ő is furcsálja, mert a huga gondolkozásában semmiféle változást nem vett észre, mindig buzgó volt, kezdetben a szökésüknek is örült, s az utóbbi időben sem vétett egy szóval sem a hitük ellen.

— Épp ezért olyan furcsa — erősítette meg Vosztry. — És mit szól majd apja ura!

— Én is folyton csak erre gondolok.

Amikor nyíltabb tájra értek, ifjú lelke megkönnyebbült, mikor pedig fák kezdtek susogni a feje fölött, s az erdőzúgást újra meghallotta, kezdett elfeledkezni Helenkáról. Az erdő megvigasztalta. Csak egy vágya volt, ha apja kedves puskája vele volna, az, amit apja Szkalkáról megmentett s Mezrzsicsen Klanec nagybátyja őrzött meg neki, ahogy azt Kis zsidó Prágában elmondta. Ha az a puska, az a puska itt volna s vadászni merhetne vele.

Itt azonban csak szemével űzhette a földeken a vadat, az ijedt nyulat, a foglyot, szemével vizsgálgatta az erdőket; nagyobbrészt lombos tölgyesek voltak, amiken átmentek. Akaratlanul is összehasonlította a maguk fekete erdeivel otthon, ahol még fürge hiúz és vadmacska is sompolygott, s kegyetlen fagyok, havas viharok idején a farkas is felbukkant, átjött az Orlici hegyeken.

Tomás békésen rakta a tüzet, száraz rőzsével csak, hogy az erős fény, a sűrű füst el ne árulja esetleg őket, kinézett a fák közül, s az éjszakai erdő hangjait hallgatta. Kiszínezte, mintha puskája volna, mintha lesen állna; apját látta, a jószágkormányzó urat, az öreg pténi Lhotszky urat tudniillik. Útközben, az erdőn át most sokszor eszébe jutott, hogy járták vele vadászva az erdőt, az irtásokon s a sűrű erdőben is hogyan kellett időnként a kürtjén, hogy csak úgy zengett belé, egy vidám dalt fújnia. A vadászkürt a zsákba dugva most némán hevert mellettük. Ha legalább azt megfújhatná.

Éjfél után le kellett feküdnie. Vosztry felébredt s átvette a strázsát. Tomás beásta magát a levélbe, egyideig hallgatta az erdő fekete mélyéből jövő vontatott zúgást, s már el is aludt, s aludt, míg Vosztry föl nem ébresztette. Kinappalodott már. Elhagyták a kialudt tüzet s tovább zarándokoltak. A völgyecskéből, amely titkos szállást adott nekik, tovább indultak a széles rengetegnek. Vosztry lépdelt elől, időnként megállt, körülnézett, hogy a helyes útirányt megállapítsa. Magas fák között egy lejtőn haladtak fölfelé; lenn még homály volt, helyenként sötétség is, de a csúcsokon s fönn a törzseken arany rózsás fénnyel derült már a reggel. Madárka nem szólt, mindenütt mély reggeli csönd. Tomás elbámulva rivalt belé, amikor a tetőre fölértek s egy mély széles árok szélén állottak meg.

Száraz fűvel, helyenként áfonyabozóttal, nyirfával, fenyővel benőve nyult jobbra-balra; itt-ott fák és bokrok közt veszett el; a végét nem lehetett látni. Az árkon túl óriási sánc, fákkal, jórészt tölggyel ritkásan benőve, ennek a vége sem volt látható.

— Ej, ej, gyermekem, ugye csodálkozol — Vosztry elmosolyodott. — De még nagyobbat fogsz csodálkozni. Hanem most gyerünk csak lefele. — Azonnal leereszkedtek az árokba, amely ezen a helyen megvolt jó harminc láb széles. Ahogy mély, benőtt fenekén átmentek, rögtön tovább iramodtak, föl egy meredek parton, amely biztosan volt olyan magas, amilyen mély az árok, azaz öt öl. Fölkapaszkodtak a hirtelen lejtőn, a kifakult ritkás fűvön, amelyben boróka bokrok feketedtek, bogáncs-sűrű előtt haladtak el, amely tele volt pihével, aztán megint egy bükk vagy nyirfa alatt, fönn pedig egy tiszta füves területen, melyen gyertyaként állt a magas elvirágzott ökörfarkkoró, míg végre fönn voltak a sánc gerincén. Széles volt, kényelmesen lehetett volna rajta járni, ha a fák nem akadályozzák, itt egy bükk, ott egy öreg terebélyes tölgy, amott egy csomó nyir és mogyoró bokor vagy szürke fűz és hegyi jávor. Az őskori vár óriási töltése ezek közé veszett.

Tomás jobbra-balra nézdelt, látja-e a sáncnak a végét. Nem látta. Újra és újra elbámult, amikor a kerek töltéssel körülvett térséget maga előtt megpillantotta. Nem is látta be. Olyan kiterjedt volt; meg ha nem is sűrűen, az erdő is benőtte. Vosztry örült a meglepetésének.

— Most már látod, amit mondtam, hogy Zsizska megoltalmaz bennünket. Zsizskánál vagyunk.

Tomás értetlenül meresztette rá a szemét.

— Ej, ej, gyermekem, tudd meg hát. Ez itten Zsizska műve. „Zsizska sáncá"-nak is nevezik. — Körülmutatott kezével a sáncon s a térségen alatta. — Ezt Zsizska építtette, Zsizska a katonáival; itt volt a tábora, innét csaptak ki s büntették a kehely ellenségeit. Érted? Ez akkor volt! Most pedig a kehely ellenségei uralkodnak s hogyan! Csak ez maradt emlékül, hogy egykor mi volt, Zsizskának milyen ereje és hatalma volt — magyarázta Vosztry a népmonda alapján, ahogy Szvoboda vadásztól maga is hallotta; sejtelme sem volt róla, hogy ez a vár a szláv ősök műve és sok évszázaddal Zsizska előtt építették.

— Mehetnél rajta — mutatott a töltésre — egy órát s többet is s nem járnád körül, a vadász elmondta, hogy ennek az erdőnek a területe, — a sánc alatti térségre mutatott — hatvan hold s körülötte mindenfelé ilyen meredek sánc van, mint ez itt.

— Adhatott munkát.

— Isten tudja, hogy vitték végbe. De másféle emberek voltak, mint a maiak.

A facsúcsokról az arany ragyogás a fákra is átterjedt, sőt a sáncra magára is; a tölgyek izmos törzse megvilágosult, a sötét zöldből s az őszi színek közül ezüstfényben csillogott föl a sárguló nyir fehér teste; a sánc alatti széles térségbe is, amelyen mély árnyék nyugodott, a kora reggel izzó sugarai törtek. Mindenütt az ő friss lehelete.

Tomás, aki prágai fogságában vágyakozva gondolt rá, milyen szép is volt az erdőn, főként reggel, amikor vadászni mentek, most különös élénken érezte a reggeli erdő örömét. A vére átmelegedett: vágyakozva s lelkesen mondta: — Most lenne jó itt vadászni! — „Ha legalább fújhatnék egyet!" — jutott hirtelen az eszébe. S a zsákja után nyult, hogy kihúzza belőle a vadászkürtjét. Vosztry a kezéhez kapott.

— Ej, ej, mit gondolsz! Kürtölni, még idecsődíted őket! Hagyd ezt és gyere.

Tomás nem szívesen engedelmeskedett. Meg is jegyezte, hogy hiszen itt Szvoboda testvér a vadász.

— Az, az, de őrá is figyelnek, még pedig hogyan; csapdát vetnek neki; ha tudnád, mi mindent mesélt. Itt megmaradhatunk, jól el tudunk rejtőzni, hanem óvatosan, gyermekem, nagyon óvatosan, bajt ne szerezzünk magunknak, neki meg még kevésbbé. Gyere.

Balra fordult, a fák közt a magas sáncon lépdelt, a sűrűt kikerülve; minduntalan megállt, hallgatózott, körülnézett; Tomás utána indult, Vosztry a sűrűből jobbra csapva egyszer csak rákiáltott: — Nézd csak, ott, ni, erre!

Ahol Tomás megállt, abból a töltésből, amelyen haladtak, jobbra észak felé, hegyes szöget képezve vele, egy másik haránttöltés ágazott le, de az is hatalmas ám.

— Most erre megyünk. — Vosztry a leágazó sáncra mutatott, amelyet sűrűbben nőtt be a fa. Azon mentek, de nem messze. Vosztry balra tért, a fatörzseket nézegette, mintha

keresne valamit, míg végre egy tölgynél, amelynek a törzse tele volt bütyökkel, leereszkedett a lejtőn, de nem a szabad füves helyen, hanem a sűrűn át. Tomás gyanította, hogy egy rejtek felé mennek. Úgy is volt.

A lejtőn, a sánc lábában kiterjedt galagonya, vadrózsa, jávor és fehérbükk bozótban egy nyílás volt, alacsony és szűk nyílás, amely a töltésbevájt barlangba vezetett, a barlang mögötte tágasabb, de azért nem magas, úgyhogy Tomásnak meghajolva kellett benn járnia. Száraz volt, moha és széna bélelte; a sarokban egy csomó száraz rőzsét találtak, a nyílás közelében néhány bekormozott, lapos kő hevert, amelyet nyilván tűzhelyül használtak.

— Akkor hát itt vagyunk Zsizskánál, itt most védve vagyunk. Ah — sóhajtott fel elégedetten Vosztry, ahogy a száraz mohától és szénától kellemes fészekre ült. Tomás kihúzta a tarisznyából a kenyér-szalonna reggelit. Evés közben megint a várat kérdezte, amelyen még mindig hüledezett, hogy hol is vannak tulajdonképpen, messze nyúlik-e az erdő, van-e valami falu az erősség közelében, s merre van Kopidlno.

Vosztry elmagyarázta, hogy a legközelebb ide Csecsov falu van, de azt nem is érinthetik. Kopidlno messzebb van, több mint egy óra járás, a vadászház azonban, a Szvoboda testvéré, közel van, rögtön az erdő mögött, a városka mellett. A vadásztestvérre Tomás különösen kíváncsi volt, főleg prágai bátyja miatt, aki egészen a szökésükig titok volt neki. Ahogy a vadászról kérdezte, beleremegett a vágyba, hogy bár puskával jönne, adná kölcsön neki s hagyná itt nála az erdőben. Erre azonban újra hallania kellett, mennyire vigyáznak Szvoboda vadászra, milyen szigorú urasága van; azok a pápisták, a gróf és a grófné, a jicsini jezsuitákat hívják a kastélyukba, egyikük, egy Malovicky nevű, be szokta járni az egész uradalmat, s felkutatja a gyanúsak lakását; ez a Malovicky Szvoboda vadásznál is kiszimatolt néhány evangélikus könyvet s följelentette. Vosztry apróra elmondta, milyen kegyetlenül akarták megbüntetni a vadászt, el kellett volna veszteniök, neki s a három fiának, akik szintén vadászok, a kenyerüket, de kegyelmet kapott, mert megesküdött, hogy efféle könyveket nem tart és nem is olvas többet.

— Gondold csak meg, Tomás, mi érné, ha megtudnák, hogy minket itt rejteget.

— Jár ide?

— Ki-kijár. Elmondta, hogy ebben a várban van a temploma, itt szedheti elő leginkább a könyveinket és imádkozhatik.

Amikor ettek, kinyújtóztak s átaludták a delet. Délután Vosztry kimászott óvatosan a barlangból, megparancsolta Tomásnak, hogy az erdőben semerre ne kószáljon, ő azonban elmegy, szeretne a vadásszal találkozni, beszélgetni vele, hogy hírt kapjon róla.

Elővigyázatosan, hallgatózva, nézelődve sompolygott át az erdőn, időnként, ha valami hangot hallott, összegugyorodott s egy időre a sűrű bozótba bújt. Késő délután volt már, amikor az erdő szélén megállt; előtte a kicsiny völgyben a halastónál a zsindely tetejű fa vadászház. A háztól az erdő irányában egy dülőút mentén vén almafasor. Vosztry arra osont; egy csipkerózsa bokorhoz gugyorodva a szélső lombos fánál várt, leskelődött.

Tomás nem sokáig bírta ki a barlangban egyedül. Az alacsony tető alól, a barlang homályából a legszélére mászott, széthajtotta a bokrokat s kitekintett. Kinn a legszebb őszi nap. Nem tudott ellenállni, kilépett. Fölötte a töltés lejtője; előtte, körülötte a napfény áradatában úszó erdő, amelyben már az ősz színei fénylettek, lobogtak, a jávor világos aranya, a bükk és gyertyán sötétebb színe, a hegyi jávorbokrok barnás vöröse s a sötétzöldből a magános kecskerágó bokrok bíbor négyszögei is. A sánc lejtője pedig, az öreg bükk széles lombja alatt, tele fölpattant pici bundaforma kehellyel s a belőle kihullott tündöklő barna makkal.

Csönd mindenfelé. Itt-ott egy sárga levél lebbent meg lassan s esett le körözve; különben egy ágacska sem rezzent. Fák, bokrok, minden elhallgatott a melegítő fényár csendes boldogságában.

Tomás is. Elfeledkezett a szökésről, hogy hol van. Csak az erdőt, az erdőt látta; úgy érezte magát, mint otthon szokta, amikor őszi, fényes napokon a rengetegben kóborolt. Otthon ilyenkor gyakran verte föl a csendes pompát egy-egy vidám harsonaszóval, amelyre az erdő aztán fojtott visszhanggal felelt. Így ballagott a vadászkürttel a kezében. Most lehetne. S hirtelen rájött a kísértés; nem soká védekezett. Elbűvölve, elcsábítva az odújuk felé fordult s kihozta kedves zeneszerszá-

mát. Hány héten át őrizte a tarisznyájában, még csak a szemével sem vizsgálta meg, hány héten át nem szorította a szájához. Csak meg akarta nézni, — megnézni csak.

Elnézte, hogy csillant meg fényével a napban. Nézte s érezte, milyen rég nem volt vele az erdőben, milyen rég, két éve már, hogy az erdőben nem játszott rajta. Akaratlanul is a szájára szorította, de rögtön el is rántotta megint. De miért ne? Körülnézett; sehol egy hang, egy mozdulat s itt mintha egy katlanban volna, a sánctól s a fáktól nem látni ide. Nincs senki itt s ott, a sánc mögött valószínűleg szintén. Fölszaladt, hogy meggyőződjék. Egy vörös bundás mókus szaladt át, úgyszólván a lába előtt, egy magas fenyőfa törzsére, fölrepült rajta, bozontos farka megvillant a napban és hupp, eltűnt a mohás ágak között. Utána nézett; ez is ritka dolog volt neki.

Aztán maga elé nézett. Az óriási sánc, amely nemzedékek százaival ezelőtt nőtt ki megszámlálhatatlan munkás hangyai nyüzsgéséből, akik erdők közt, lápokban, széles mocsarakban maguknak, a családjuknak és nyájaiknak hatalmas erősséget építettek s amely fölött kegyetlen harcok után nem egyszer harsant föl vad, harci kiáltás, most elhagyott, benőtt, néma és hangtalan; halott óriás. A fatörzsek mint egy csomó tele fényben álló oszlop, lenn a földön, ritkás hajtásaikon arany foltok s a napfény pászmái remegtek. És csönd, mélységes csönd. S most egy, kettő, egész csapat őz; csendesen jelentek meg, az öreg az élen, lassan léptek, megálltak, körülnéztek.

Tomás megremegett az örömtől; nem vette le tekintetét a nemes vadakról, fejükről, szép nagy szemükről, karcsú orrocskájukról.

Szájához szorította öntudatlanul a vadászkürtöt, belefújt, először tompán, aztán elragadtatottan, teltebben és hangosabban fújta a boldog harsonaszót. A meglepett őzek egy szemvillanásig neszeltek, az öreg hirtelen dobbantott egyet és sutty, el. A többi utána röpült. Hosszúkat szökve vesztek el a fatörzsek közt; csillagjaik még ott fehérlettek, az egész falka az erdő homályába tűnt. A kürt hízelgő hangja szállt a riadt őzek után. Hirtelen azonban mintha elvágták volna, elhallgatott. Tomás lekapta a hangszert a szájáról, megfordult, ő is nagyokat szökve rohant végig a töltésen, be az öreg tölgy mögé, majd lefele a lejtőn.

Az őzeknek és az erdőnek játszott, s a vadászt csalta oda.

A fák közül egy úr lépett ki, nem volt már fiatal, fején hosszú csigás paróka, háromszögletű kalap, kékes zöld kabát és magas csizma volt rajta. Kopidlno ura, gróf Frantisek Jozef Slik. Vadászaton volt; mögötte fiatal vadásztestőre lépdelt. A gróf megállt, igen meglepte a váratlan harsonaszó, már csak azért is, mert olyan szépen fújták. S a kürtösön is elcsodálkozott. Ott látta a sáncon a fák alatt, de csak egy pillanatra, az ifjú hirtelen eltűnt a tölgy mögött.

— Láttad? — kérdezte a gróf a vadászt.

— Láttam, kegyelmes uram.

— Ki volt az a merész?

— Egy vadorzó nem kürtölt volna.

— Nem lenne olyan ostoba. De mit állsz! Ugorj, nézd meg, keresd.

A fiatal vadász ugrott és futott, a vadászkés csak úgy verte az oldalát; hevesen törtetett föl a sáncra s rögtön a tölgyfához. A gróf utána, de nem lépett ki a sáncra, hanem alatta várt. A vadász fönn nézelődött, szimatolt, mint a vizsla, de nem talált nyomot.

— Itt kell lennie — kiáltott fel szigorúan a gróf s föllépett a sáncra. — El nem röpült; menj, hívd a vadászt, az erdészt, én majd bevárlak itt.

Tomás vad szökésekkel futott le a sűrűbe, hamarább, mint a vadász a sáncra fölért volna s szerencsére, még időben bekúszott a barlangjába. A vadászkürtöt a szénába hajította, a sarokba; aztán összegörnyedt s meredten nézett, hallását megfeszítve, a nyílás felé a sűrűbe. Hangot hallott, amely azonban gyorsan eltávolodott. S kinn nem mozdult semmisem. Most már gondolkodhatott, mérlegelhette, mit tett.

Gond fogta el, tovább keresik-e, lehetséges lesz-e, hogy Vosztry ide visszajusson. Hova legyen, hova rejtezzék? S ha megint visszajönnének s ismét keresnék itt? Elszökni egyelőre nem lehet innét, de mikor, hol találkozhatna Vosztryval. Nem maradt más hátra, mint várni s nem mozdulni, nem moccanni.

A homály sűrűbbé vált fölötte, a kijárat előtt a bokrok elsötétedtek, a fény kialudt odakinn. Tomás kezdett megkönnyebbedni, nem találtak rá s nem is találnak. Félre akarta hajtani az ágakat s kitekinteni. De mintha a bokorból beleszúrtak volna, hirtelen hátrahőkölt s a falhoz szorult. Kinn

hangok, fönn a sáncon kiáltások. S egyszer csak közel is; a sánc lejtőjén ereszkedik valaki s azt kiáltja: „Várjatok fönn, én megnézem még itt ebben a sűrűben. Tomásnak megszólalt a szíve; visszafojtotta a lélekzetét, a szeme nem is hunyorított, kitágultan nézett a nyílás felé. Ott lépések, a sűrűben valaki széthajtja az ágát s egyre közelebb és közelebb kúszik. Tomás egy férfi alakot pillantott meg, ahogy meghajol, már le is térdelt s tovább nyomakodik. Szinte egészen a nyílásnál van s ebben a pillanatban szigorúan suttogja egy hang a barlangjába:

— Ne mozdulj, maradj itt!

S a férfi már megint áll.

— Itt nincs semmisem, — kiáltott föl a sűrűből — mehetünk tovább. Várjon, kegyelmeddel megyek.

A bokor megzizzent, az alak eltűnt, az ágak nem himbáltak többé, fönn a sáncokon még hangok, azután csönd. Tomás, mint aki látomást lát, meg sem mozdult. Még mindig fülében volt az éles suttogás. „Ne mozdulj, maradj itt!" Ez biztosan ő volt, a vadász Szvoboda; készakarva jött ide kutatni, hogy mások erre ne jöjjenek. Akkor hát beszélt már Vosztryval.

Csak amikor a barlangban besötétedett, akkor mászott Tomás a kijárathoz s tekintett ki. Erdőszerte homály és csend; de azért nem merészkedett ki, noha idebenn a levegő fojtó volt. Feszülten figyelt, nem szólal-e meg a barátja. Már nyugtalanul és félelemmel várta, kezdte rémíteni a gondolat, hogy Vosztryn rajtaütöttek tán, hogy nem jöhet vagy meg is fogták talán. Mit kezd akkor ő? Hogy kerül el innét. Esetleg egész éjszaka itt kell várakoznia s ha Vosztry nem jön? Akkor holnap sem mehetne el innét. Az a szerencsétlen kürt! Hányszor jutott az eszébe, hogy bánta: kitapogatta a szénán s bedugta a sötétben a zsákba. Hogy szikrát csiholjon, tüzet gyujtson, arra gondolni sem lehetett.

Az idő lassan kúszott, minden pillanat végtelen. Időnként félrehajtotta a bokrot, neszelt, kitekintett. Közben a fák közt a holdfénytől világosság támadt. Késő volt már, amikor a bokrot megint széthajtotta, ez alkalommal tovább akart jutni, ki a levegőre; de azonnal visszahúzódott, levélzörgést hallott a földön s ágak roppanását. Valaki errefelé lépdelt. Aztán meg is pillantotta, közvetlenül a sűrűnél; mint nagy fekete árnyék állt meg ott, a kijárathoz hajolt.

— Gyere, mássz ki! — bíztatta fojtott hangon.

Nem a Vosztry hangja volt. Tomás meg sem mozdult, alig lélekzett.

— Csak gyere, és ne félj, — mondta tovább a hang — Vosztry testvér vár; gyere s hozz mindent magaddal.

Tomás engedelmeskedett; fogta a két zsákot, az övét és Vosztryét s az erdei kürtöt. Kinn a holdfényben egy hosszúhajú férfit pillantott meg, háromszögletű kalapban, vadászkabátban; az oldalán szekerce, a vállán szíjon átvetett puska. Tomást az első pilantás erre a vadászra szíven bökte, apja jelent meg előtte egy pillanatra.

— Tudod, ki vagyok? — kérdezte a vadász.

— A vadász testvér — találta el Tomás.

— Mit tettél! — korholta fojtott hangon Szvoboda, de rögtön nógatta is. — Gyere, el kell jönnöd innen, a testvér vár. — Némán lépdelt előtte, egy darabig, lenn a töltés alatt, aztán föl a töltésre, jó ideig azon mentek a fák között, aztán megint le az erdőbe. Tomás látta, hogy elhagyják az óriási várat. A holdfény ide az erdőbe nem igen hatolt be; hosszú vándorlás után, amely alatt Szvoboda vadász az utat vigyázva alig néhány szót beszélt, kiértek az erdőszélre. Itt a hold tele világánál Tomás világosabban kivehette vezetője arcát; magában csodálkozott is, hogy a vadász mennyire hasonlít prágai testvéréhez. A vadásznak sietnie kellett; éppen csak megálltak s máris maga elé mutatott, túl a mezőn a sötét gyümölcsfasorra s a magános vadászházra, rögtön mögötte a tónál, amelynek a tükre részben nádtól feketélt, részben a holdfényben tündökölt.

— Ott vár Vosztry testvér, ő majd elmondja, kicsi híján mire juttattad. Magad mégy oda, én most előre megyek. Te egy idő mulva húzódj össze és fuss át a földön ahhoz a fasorhoz s onnét a vadászházhoz. Ott már várni fognak.

Így történt. Tomás elérte a vadászházat, de csak a pitvarát. Ott ült Vosztry, aki most korholón, szigorún fogadta, szigorú „ej, ej"-jel, „gyermekecském" nélkül.

— Ej, ej, az ördög, látod, erőt vett rajtad. Most itt van, megfoghattak volna és engem is ezért a világi haszontalanságért.

A szobából egy szép lány jött ki, a vadász lánya; egy bögre tejet hozott Tomásnak s kenyeret, Szvoboda, a vadász

nem mutatkozott. Tomás megitta sebtiben a tejet; a kenyeret, minthogy Vosztry unszolta már, a zsebébe dugta, köszönetet mondott a nővérnek, s elindult a vezetője mögött, szemével közben a vadászt keresgélve. Nem látta meg, csak a mélyútban, valamivel túl a vadászházon, ott várt. Most egy kicsit beszédesebb is lett.

— Tomás, — mondta komolyan — a testvértől itt mindent hallottam, rólad s a húgodról is. Apádnak szomorúsága lesz, sajnálom őt s a húgodat is. Add át üdvözletemet s mondd meg neki, hogy bátor ember. Te pedig jegyezd meg, éppúgy megértem, mint te, mi az, erdőbe kerülni, de az embernek erőt kell vennie magán. Akkor hát szerencsés utat, testvérek, az úristen őrizzen benneteket! — S szívélyesen búcsút vett tőlük.

Csakhamar eltűnt a mélyútban előlük. Kezdetben hallgatagon mentek, de Vosztry egyszer csak megkérdezte Tomást, megvan-e mindene, nem hagyott-e ott valamit. Tomás ráhagyta, hogy mindene megvan, hanem amikor csak úgy a biztonság kedvéért a zsebét is megtapogatta, elrémült. A zsebében, amelyben Kleych könyvét hordta, nem tapintott semmit, sem ott, sem a többi zsebben. Sehol semmi, a könyvecske eltünt. De azután, amit az erdőben elkövetett, nem merte bevallani. Félt Vosztrytól. Első ijedtében hazudott, s megismételte.

— Megvan mindenem.

És sietve megint elindultak.

TIZENNÉGY nappal később, egy esős októberi délután P. Samuel Malobicky S. J. állított be a kopidlnói kastélyba, egy javakorbeli, szépszál, kifejező arcú ember; Prágából tért vissza s haza igyekezett a jicsini kollégiumba. Kopidlno ura, Frantisek Slik gróf különös tiszteletben tartotta Malobickyt s nagy jóakarattal volt az irányában. Örömmel fogadta s szívélyesen köszöntötte. Ahogy aganccsal gazdagon díszített szobájában elüldögélt vele s a jezsuita azt is meg találta kérdezni, hogy mulat a gróf mostanában a vadászattal, azt felelte, hogy meglehetősen, s fölemlítette azt az eseményt, amely a vadászaton nemrég történt vele. Beszélt az idegen fiatal kürtösről, hogy milyen váratlanul jelent meg a „sáncon" az erdőben, egy

vidám tust fújt ki a kürtjén, aztán hirtelen megint eltünt. Azt is elmondta a továbbiakban a gróf, hogy noha a kürtöst tüstént kerestette, nyomoztatta, nem találták meg s nemcsak hogy nem látták többet, de a legkisebb nyomát sem találták, mintha eltünt volna a föld színéről. P. Malobicky, aki igen figyelmesen hallgatta, megkérdezte, egyedül volt-e.

— Egyedül, egészen egyedül, senkit sem láttam vele. Mért kérdi, tisztelendő uram, hogy maga volt-e?

— Arra gondoltam, hogy nem volt-e vele egy idősebb, hosszúhajú, kisebb termetű férfi, akinek vörös hólyagocska van a szemehéján.

A gróf meglepetve pillantott P. Malobickyre.

— Ne méltóztassék csodálkozni, gróf úr, — mosolygott a jezsuita — amit arról az ismeretlen emberről mondok; itt is itt van bizonyára az irodán egy veszélyes huszita prédikátor személyleírása, aki Zittauból jött s az utóbbi időben titokban Prágában tartózkodott, főként a szőlőkben. Amikor ott végül megriasztották, megszökött s vele egy fiatal vincellér. Kettőjük személyleírását az összes hivataloknak megküldték; tehát ide a kastélyba is.

— A tiszttartó néhány hete, igaz, emlékszem, csakugyan jelentette, hogy jött ilyesvalami. De azt gondolja, tisztelendő uram...

— Ebben a hivatalos leírásban az is benne van, hogy a menekülő fiatal vincellér, egy húszéves forma fiú, egy vadászkürtöt visz magával.

— Olyan korú volt, s a vadászkürt... — kiáltott a gróf. — Ő lehetett az. De miért trombitált volna. És a másik...

— Annak a trombitálásnak a dolga elég homályos. A másik tán a közelben volt. Talán csak azt a fiatalt méltóztatott látni.

— Csak őt, és Johan — a gróf a vadásztestőrére gondolt — szintén csak őt.

— Méltóztassék megengedni, gróf úr: ki üldözte azt a kürtöst?

— Előbb Johan, aztán az erdész meg a vadász.

— Szvoboda?

— Ő.

— Ó! — A jezsuita elmosolyodott. — És nem talált semmit?

— Semmit; egyikük sem.

— Vadorzó pedig nem volt?

— Egész biztos, hogy nem; az nem vette volna ezt a bátorságot, s ki is fújná itt ilyen szépen a kürtöt. Hanem tisztelendő uram segítségével talán mégis találunk valami nyomot. Kegyelmed ért talán belőle.

Most P. Malobicky volt meglepetve.

— Így áll a dolog, tisztelendő uram. Másnap kora reggel, hogy ez a kürtös felbukkant, találtak valamit, amivel mi nem sokat törődtünk, de most, hogy a huszita menekülőkről hallok...

— Mit találtak, gróf úr?

— Ahogy mondtam, az erdész másnap kora reggel egy könyvecskét talált annál a sáncnál.

— Á! — P. Malobicky szeme felcsillant. — Milyen volt, hol van?

— Én nem láttam. Akkor rögtön nem szereztem tudomást róla, később meg, beismerem, nem nagyon törődtem már vele. Mi az a könyv, gondoltam, s ha még azé a fiúé volt is, mit kezdek vele; aláírás nem volt benne, semmi, ahogy Johan elmondta nekem.

— Hol van az a könyvecske? — kérdezte mohón a páter.

— Az erdész megmutatta a vadásznak, az meg magánál tartotta.

— Á, Szvoboda vadász. Nem méltóztatik tudni, hogy milyen volt?

— Valami imádságoskönyv féle.

— Cseh?

— Igen, cseh, Johan így mondta s néhány kis képecske is volt benne.

— Meg méltóztatik engedni, gróf úr, hogy Johant efelől a könyv felől kikérdezzem?

— Azonnal hivatom.

— Csak egyet kérek: méltóztassék szigorúan rája parancsolni, hogy hallgasson, egy szót se szóljon róla senkinek, hogy idehívattam s a könyvről tárgyaltam vele.

— Meglesz.

A fiatal vadász hamarosan előadta, amit a könyvről tudott. Ő nem látta, az erdész mesélt róla, meg arról a képről

is, hogy milyen különös: egy koszorú s a koszorucskában kinyitott könyv.

— S a könyvön egy szív — vágott közbe a jezsuita.

A gróf meglepetten pillantott a jezsuitára, a vadász pedig elhűlve hagyta rá, hogy úgy van, a könyvön meg egy szív.

— A szívben kard, a szívből pedig három rózsa hajt ki.

— Úgy van, úgy, tisztelendő uram, így mondta az erdész is, emlékszem, még valami betű is volt a koszorúban és körülötte.

— A koszorúban V. K.

— Lehet, de arra már nem emlékszem.

— Aláírás vagy valami írás nem volt benne?

— Ilyesmi semmi, kérem, azt az erdész észre vette volna.

— Kinek adta oda az erdész a könyvecskét?

— Szvoboda vadásznak.

— Te nem beszéltél Szvobodával erről a könyvről? — kérdezte a gróf.

— Kértem, hogy mutassa meg.

— És mit mondott? — kérdezte a páter hirtelen.

— Hogy nincs már meg, elégette.

— Úgy, elégette, és miért?

— Azt mondta, hogy amikor alaposabban megnézte, nem tetszett neki. Egyszer már kaptam a könyvekért, mondta a vadász s minthogy nem tudtam, micsoda, elégettem, hogy nyugtom legyen. Ezt mondta.

— Úgy, elég is lesz, gróf úr — hajolt meg P. Malobicky hálásan mosolyogva a karosszékéből.

A gróf elbocsátotta a fiatal vadászt s újból nyomatékosan ráparancsolt, hogy hallgasson.

— Tisztelendőséged ismeri azt a könyvet — kiáltott fel, amikor a páterrel együtt maradt.

— Nagyon jól. Gonosz, eretnek könyv, a huszita könyveknek attól a fő magvetőjétől, Václav Kleychtől való, V. K. az ő kezdőbetűi. — S elmondta a grófnak, amit a paraszt emigránsról tudott, a könyvkiadásairól, meg hogy hogyan terjeszti őket.

— Szvoboda vadász bizonyosan jól ismerte — mondta a gróf nyugtalanul.

— Valószínű, gróf úr; ez azonban nem biztos.

— Vajjon elégette-e. De el kellett égetnie. Nem olyan rég esküdött meg, hogy nem tart magánál és nem is olvas eretnek könyvet.

— Meg vagyok győződve, gróf úr, hogy megrögzött eretnek, hogy nem égette el azt a könyvet, hanem mint drága kincset őrzi, főként most, amikor a többit elvettük tőle.

— Meg kell győződnünk róla, tisztelendő uram. Átkutattatom a vadászházat.

— Köszönöm, gróf úr, keresztény buzgóságát. Meg is kell tennünk, de ma, ma ne, kérem. A vadász tudja, hogy itt vagyok, a kapuban találkoztam vele. Öreg róka. Ha nála van a könyv, — és nála van, — biztonság kedvéért rögtön eltette az útból; fél tőle, hátha megint vizitációra jöttem. Elmegyek, hagyom őt, de egy idő múlva visszajövök s kegyelmed engedélyével váratlanul meggyőződést szerzek, úgy ahogy utoljára is, derült égből váratlanul.

— Helyes. Nemcsak erről a könyvről van szó. Jó lesz meggyőződni, csakugyan megtért-e s nem csak úgy szemre, ez a Szvoboda. Akkor kényszerítve volt, a kenyeréről, szolgálatáról volt szó. Most az a büntetés nem lenne már elég. Megesküdött!

— A katolikusoknak tett eskü ezeknek a bárányoknak annyi, mint semmi.

— Ohó! Ha az derülne ki, hogy megcsalt bennünket, hogy hamisan esküdött, akkor már nemcsak éntőlem várhatná büntetését. — A gróf, akit már csak a gondolat is felháborított, olyan hevesen rázta meg jobbkeze mutató ujját, hogy hosszú parókájának a csigái is megrázkódtak.

64

ELMÚLT egy hét, elmúlt egy hónap, amióta Tomás Prágából elszökött, de Helenka semmit sem hallott róla. Már nem rettegett érte s erősen bizakodott, hogy kijutott. Amikor október is a vége felé hajolt már, hitt benne, hogy túl van a határon, apjuk uránál, Vosztryval. Az apjuk most már őróla is tud. Ez a gondolat szinte állandóan nyomasztotta; nappal

munka közben homályosabban, amikor maga volt, vagy éjszaka, amikor súlyos gondolatai és emlékei közt gyakran hosszan fenn virrasztott, hevesebben. Az álmai is rémítgették; apját látta vagy a sápadt Vosztryt, akinek a vörös hólyagocska is ott volt a szemhéján, kergeti, utána kap, ő meg mintha a földbe gyökerezne, a lába gyenge, erőtelen. Máskor meg Tomással imádkozott álmában, itt a kamrácskájában, Kleych könyvéből imádkoztak, ő befödte a könyvet a kabátjával s abban a pillanatban Lázár Kis lépett be, a szkalkai zsidó, közölte, hogy értük jön, jöjjenek, üljenek kocsira, apjuk uruk nem várhat már. Ekkor fel is sírt álmában.

A házban különben csend volt. Lerchné asszony nem beszélt többet Tomás szökéséről, P. Dániel pedig, aki látogatóban időnként ott járt, igen nyájas volt Helenkához. Egy rézmetszetet is hozott neki, a Nepomuki János képecskéjét, jóakaratának a jeleképpen. Amikor a páter figyelmeztette, hogy a kép beszentelt, Helenka megcsókolta és elvörösödött. Szkalka merült föl előtte, a jószágkormányzó, az öreg Lhotszky adott neki akkor egy ilyen kis képet, amit Prágából hozott, akkor csak szemre csókolta meg. Most pedig... Rágta a lelkiismeret, szomorúságot érzett s lesütött szemmel hallgatta, amikor P. Dániel előtte meg az öreg asszonyság előtt elmagyarázta, hogy Rómából jó hírek jönnek, hogy ott boldogságos Nepomuki János kanonizációjáról tárgyalnak s a szenttéavatást most már, isten adja, hamarosan várják.

Tomást nem is emlegette többet; amikor egyszerre csak, jó két héttel a szökésük után egy délután Lerchné asszony jelenlétében arról a prédikátorról, Vosztryról kezdte Helenkát kérdezgetni, akit most már a nevén nevezett.

P. Dániel ebbe a tudakozódásba P. Materzsovszky, a hradeci, ösztönzésére fogott, aki bizalmasan közölte vele, hogy fontos dologról van szó, új eretnek nyomról, ő már néhány napja figyel, a szökevény prédikátor is benne van, ő, Materzsovszky azt a Helenka lányt a bizottság előtt ugyan rá vonatkozólag is kikérdezte, de megtudta, hogy a lány egész biztosan nem mondott el mindent neki, P. Dánielnek kéne újabb kísérletet tennie, hisz olyan hatalma van fölötte. Előtte, főként most már, nem titkolózna annyira. S az utasítást is megadta rögtön. P. Dániel eszerint kezdett el tudakozódni, lassan, apránként, előbb Tomás bátyjáról, főként azonban Vosztryról.

P. Materzsovszkynak elsősorban az volt a fontos, hogy megtudja, vannak-e Vosztrynak itt Prágában is kapcsolatai és kivel, hogy kihez járt, hol tartózkodott, magában Prágában bujkált-e.

Helenkának az első tapogatózó kérdések nem tüntek föl és nem voltak gyanúsak, de amikor P. Dániel minduntalan Vosztryra tért vissza, érezte, hogy itt lappang valami, hogy valamiért különösen fontos neki a dolog. Arra vonatkozólag ugyan biztos gyanúja volt, hogy Vosztry ismeri a titokzatos polgárt, aki Tomást Kleych könyvével titkon megajándékozta s a Tyn templom közelében a titkos istentiszteleten beszélt velük; erről azonban nem szólt egy szót sem. Azt mondta csak, hogy Vosztryval egyetlen egyszer beszélt, amikor a Lóvásártéren megállította, ő akkor megkérdezte, hol tölti az éjszakát. Vosztry meg csak mosolygott s azt mondta, van egy kis oduja, de hogy hol, azt nem mondta meg, Tomással sem beszélt később erről.

Amikor P. Dániel Materzsovszkynak beszámolt, hevesen, mély meggyőződéssel tette hozzá:

— Ez a lány egész biztosan megmondott mindent, s nem hazudik, csak hallani kellett volna. Hiszek neki, bizonyos, hogy nem tud többet.

P. Materzsovszky elkomorodott.

— Akkor megint zsákutcába jutottam. Bíztam, hogy itt talán akad valami nyom. És megint semmi. A ravasz eretnekei, nem lehet az eszükön túljárni! Pedig itt van, itt Prágában az eretnek fészek, — még Prágában is. De nem hagyom annyiba!

Helenkának könnyebbsége lett ezután; P. Dániel nem kérdezgetett olyan fürkészően többet. Könnyebbsége azért is, mert nem teljesült, amitől félt, amikor Lerchné asszonyhoz visszajött: hogy Jirzsi megváltozik, elfordul tőle. Mihelyt a szőlőből visszatért, rögtön az első nap eljött hozzájuk; azután pedig úgy volt minden, ahogyan lenni szokott. Eljárt megint, mint a betegsége előtt is, de szinte csak látták egymást: beszélni ritkán beszélhettek, akkor is lopva, egy-egy pillanatra.

Jirzsi, aki megint a kollégiumba járt, látogatásai alatt nagymamával, néha P. Daniellel üldögélt. Régebben örült, ha nagymamát egyedül találta a „kisboltban"; most, ha lehet, elkerülte, hiszen amikor ebben a bolthajtásos, lakályos szo-

bácskában tartózkodott, Helenka nem szokott velük lenni. Épp ezért ürügyeket eszelt ki, hogy ne kelljen a „kis boltba" menni. Helenka csak a nagy szobába jött be, de ott az ablak mellett varrogatva, gyakran elüldögélt velük.

Jirzsi nem gondolt már arra, ami a szőlőben Tomás szökése után annyira nyugtalanította, — Helenka eredetére s rokonságára. Örült az igazhitűségének s elkerülte, hogy a multjára gondoljon. Soha nem említette Helenka előtt Tomást, maga miatt és Helenka miatt sem. Ő maga sem gondolt rá szívesen, de meg Helenkát is sajnálta, nem akarta előhozni a fájdalmas eseményt, amely Helenkát bizonyára gyötri és nyomasztja.

Hubátiusnál sem esett szó többé a szökésről s a titokzatos prédikátorról; Hubátiust a dolog egyáltalán nem igen érdekelte, deklamátor Szvoboda pedig, aki a hegedülésüket soha el nem mulasztotta, szintén nem említette. Jirzsi sem érintette egy szóval sem, mert attól tartott, hogy jogtalan gyanúval illette Szvobodát. Hanem azért arról, hogy a prédikátort Hubátius és Szvoboda lakása előtt az előszobában látta, sem otthon, sem nagymamánál P. Dániel előtt nem tett említést.

Hubátiushoz a koncertekre örömest járt; látogatásait nagymamánál azonban alig győzte kivárni s mindig sietve ment oda. Úgy tetszett neki, hogy Helenka kezd megnyugodni. Komoly volt, de nem komor, nem olyan súlyosan bánatos, mint a szőlőben az utolsó időben. S amikor ő belépett, a tekintete egyszerre kiderült. Ez Jirzsit boldoggá tette. Nagymama nagyszobáját, melyet az ódivatú sötét bútorzat elég komorrá tett, mintha csak most pillantotta volna meg; most, hogy a Helenka társaságában tartózkodott benne, mintha világosabb és derültebb lett volna, pedig nem is ült velük az asztalnál, hanem oldalt az ablaknál, többnyire varrogatva. Jirzsi sokáig elmaradt a nagymamával, csak amikor Helenka nem volt ott s tudta, hogy nem is jön, akkor rövidítette meg a látogatását s ment haza elégedetlen és mogorván. S szólni kezdett benne a vágy, bárha Helenka megint visszatérhetne hozzájuk.

Egy délután, közvetlenül karácsony előtt, megint ott ült nagymamával a nagyszobában; P. Dániel is beállított. Helenka az ablaknál varrt, egy csomó vászonnemű volt előtte, amelyet gombostűvel a rokkára erősített. Kinn csöndes, világos, fagyos

nap. A fehérhajú jezsuita a zöldszínű párkányos nagy kályhánál állt, amely kellemesen adta a meleget, s hallgatta, ahogy az öreg asszonyság, aki az asztalnál egy bőrkarosszékben ült, a közeli karácsony előkészületeit magyarázta, főként a halat s az ünnepi kalácsot. Az öreg papnak erről a betlehem jutott eszébe, mi van a Jirzsi betlehemjével.

— Holnap kezdem fölállítani.

— Úgy, úgy elmegyek megnézni, szép, tiszta betlehem, szépen van festve, az alakjai mintha élnének, a boldogult öreg Rainer csinálta, az nagy mester volt. Hanem Jirzsi, — hunyorított az öreg a szemével — énekelhetnél is a betlehemnél, karácsonyi pásztoréneket, betlehemest, meg azt, hogy „Azt akarva, hogy szunnyadna, gyermekének így dúdolgat", ez nagyon szép ének és régi is. „Ó, én lantom, ó, én hattyúm, csalogányom", — idézte — karácsony idején néha magam is dúdolom otthon a szobámban. S tudjátok-e, hogy ezek a karácsonyi énekek, meg még egyéb templomi énekek is mind benne vannak egy új énekeskönyvben, benne a szent Vojtech „Uramisten könyörülj"-e is meg a zarándokének: „Erre, erre zarándokolj, hű csehem." Ezek és más régiek s újonnan szerezettek mind benne vannak a Citerában, az új énekeskönyvben. P. Koniás bocsátotta ki, az a páter, tudod Rozicska, akit a parasztok véresre vertek, hiszen meséltem neked, nyoma is maradt. — Páter Dániel megfordult, s ősz fején a tarkójára mutatott. — Elég neki, megvan az emléke. — Aztán megint az énekeskönyvet magyarázta nagy lelkesen, hogy milyen nevezetes könyv az. Bőbeszédű volt és kalandozó: Jirzsi azonban nem bosszankodott rajta: itt van Helenka, orvul oda-odapillanthatott a varrásra hajló bájos fejecskéjére, időnként a pillantását is elfoghatta. De amikor Jirzsi megint a betlehemére tért s elmondta, idén mi lesz az új rajta, — új pásztorokat és pásztornőket festett, egy remetét is, s a fák alatt barlangot — Helenka abbahagyta a munkát, megfeledkezett a varrásról.

— Ezt el kéne mennem megnézni nekem is — tréfált Lerchné asszony s koppantott a széknek támasztott botjával, iróníkus emlékeztetőül, hogy rossz a lába. — Hanem Helenka már inkább átszaladhatna — tette hozzá. — Ilyen betlehemet még biztosan nem látott.

Jirzsi magában hálás volt nagymamának a közvetett meghívásért, amelyet maga rögtön ki is mondott. Helenka örömmel hagyta rá, hogy elmegy, szivesen megnézi.

Jirzsi egy évben sem állítgatta olyan örömmel és gondosan a betlehemjét, mint ebben. Első nap, mint tavaly is, a mostohája segített, másnap, a munka befejezésén egyedül dolgozgatott; vidám volt, örvendő; magában számolgatta, hogy Helenka mikor jöhet, holnap, szenteste, akkor nem lesz ideje, tán első nap délután, de akkor bizonyosan itt lesz látogatóban a főstrázsamesterné asszony is; a legjobb az lenne, ha hétköznap jönne.

Kinn sűrű hóvihar kerekedett; a szobában szinte szürkület támadt tőle. Jirzsi ott állt a betlehem alá húzott asztalon s gyorsabban kezdte tüzdelni az utolsó birkacsoportokat, a vörös bogyóval teli berkenyebokrokat, s egy karcsú pálmát rakott a városhoz — színes kupoláin félhold — a kapu mellé, amelyből turbános, keleti emberek jöttek ki, térdnadrágos és bekecses parasztocskák meg polgárok háromszögletű kalapban. Alig tűzte oda a pálmát a mohára, az ajtóban mostohájának a hangja csendült fel. Gyorsan megfordult. Brzsezináné lépett be s vele Helenka, kurta, testhezálló, szürke posztózekében és bőrrel szegett fejkötőben, üde pirosan a fagytól. Brzsezináné elmondta Jirzsinek, hogy Helenka valami fűszerért jött, közben azt is tudakolja, kész-e már a betlehem, megvan híva.

— Nagyon is korán jövök.

— Nem, nem, épp most fejeztem be — biztosította Jirzsi buzgón, kellemes meglepetéssel. — Minden kész, kár, hogy a hófúvás miatt nincs elég világosság. Hanem — nem fejezte be, leugrott az asztalról, kiszaladt, de csakhamar visszatért, égő gyertya a kezében. Kigyújtotta vele a betlehem körül a deszka szélén a fehér és színes gyertyácskákat, a közepén, Jézuska jászla előtt a rózsaszín lámpást, és elhúzta az az asztalt.

Kinn hóvihar, itt a félhomályban pedig egy sor kis láng, amelynek a fényében mintha minden kivirágzott volna: minden szín világosabb lett, a fák és a moha zöldje, a birkák s a pásztorok térdnadrágjának fehérje s az asszonyi ruhák tarkasága, a sziklákon szikrát hányt az ezüst homok, a csűr fölött aranycsillag tündökölt, s magasan a betlehem fölött

egy angyal szökött elő a homályból, szárnya tarka, kezében fehér pergamensáv, *Gloria in excelsis** felirattal.

Helenka közelebb lépett, meglepte a csodálatos látvány; őszinte bámulattal s csendes örömmel, hogy Jirzsinél van, szegezte szemét a betlehemre, amelyről az ő friss arcába is estek visszfények. Jirzsi boldogan figyelte Helenka meglepetését, örült a dícséretnek s remegett, amikor a mostohája azt mondta, hogy megy, elkészíti a fűszert, Helenka nézegesse addig.

Egyszer csak maguk voltak. Helenka nem fordította el szemét a betlehemről; de akkor már nem sokat látott belőle. Jirzsi melléje állt.

— Helenka, amíg a betlehemet állítgattam, folyton csak magára gondoltam, azt számolgattam, mikor is jöhet. Ó, ha itt maradhatna!

Helenka most feléje fordult; földerült szemében s a száján is mosoly.

— Anyja asszony az előbb, amikor jöttem, tréfából azt kérdezte, végleg jövök, itt maradok-e.

— Nagymamánál nem is beszélhetek kegyelmeddel. Ó, bár anyánk asszony gondolna rá.

Ebben a pillanatban be is lépett.

— Itt van, Helenka, kész a fűszer. De azért ne siess, várj, nézegesd még. Hát nem akarsz itt maradni?

— Ha akarnék is, mit ér?

— Igaz, de ha én is akarnám. Apánk urunk dönt. Most tán nem tiltakozna már, figyelmeztetnünk kell — tette hozzá mosolyogva.

Amikor a mostohája s Helenka elment, Jirzsi ott hagyta a betlehemet, ott az égő gyertyákat, az ablakhoz ugrott, hogy legalább akkor lássa még Helenkát, amikor a kapualjból kijön. Ki is várta. S addig nézett utána, amíg csak el nem tűnt a fehér hóviharban.

* *Dicsőség a magasságban.*

Az ezerhétszázhuszonhetedik év utolsó napjának estéjén Brzsezináék egész tágas házában nagy volt az elevenség, főként azonban lenn a vendéglőben, a bolthajtásos szobában, ahol a pipafüst-felhő alatt Zsufnicska lantjának a húrja s nem túlerős tenorja, meg a vad Kocourek suszter szitkozódása is bele-belezendült a zsivajba s hangos társalgásba. Flórián Mariának elrontotta az esti jókedvét a legújabb hírével, hogy délután, estefelé már kiengedték a börtönből Fresl zsidót, azt a szentségtörőt, aki Nepomuki szent János szobrát meggyalázta. Tavasztól ült benn, minduntalan kihallgatták, de nem vehették rá a vallomástételre. Tagadott az irodán, tagadott a kínpadon, így hát ma eleresztették.

Ez bizonyos volt, Mariának látta, ott volt, amikor Freslt a a városházáról kikergették; az egész vendéglőnek elmondta. Ebbe a leírásba elegyedtek Jirzsi Kocourek dühös kifakadásai s átkai, aki azt akarta, hogy Freslt élve égessék el.

Ez volt lenn. Fönn az emeleten a díszvacsora sürgése-forgása, amelyet az öreg úr adott régi szokás szerint. Az asztal a nagy szobában volt, ahol Jirzsi nagy betlehemje is állt.

A vendégek között Hubátius is ott volt. Elkésett, akkor jött, amikor a vacsora már megkezdődött. Azonnal le kellett ülnie, még pedig Susana Richter főstrázsamesterné mellé. Az öreg úr szándékosan intézte úgy, hogy a beszédes úrnő mellé szintén egy beszédes férfi kerüljön, aki ért hozzá, hogy szóáradatát, főként az ő boldogult Krisztiánjáról, feltartóztassa s elterelje. Így történt, hogy Hubátius, amikor megérkezett, nem tudott mindjárt az odébb ülő Jirzsivel szót váltani. De később sem; volt mit védekeznie a főstrázsamesterné s a kérdések áradata ellen, amelyekről rögtön tovább is kanyarította a beszédet, úgy hogy Hubátius bizonyosra vette, hogy most a boldogult *von Pik auf* Krisztián s a háború következik. De hirtelen megtorpant, s mint a vendégek mindnyájan, ő is az ajtó felé nézett. Férfi és gyerekhangok szólaltak meg az ajtó mögött.

Igen boldog nap virradt ránk,
Ma mindenki víg legyen hát
Akármikor kezdi is el,
Akár egész héten.

A serfőző személyzet kezdett karácsonyi énekébe; dalolva, ünnepi öltözetben, a nagy részük zöld ujjasban, hosszúszárú csizmában be is özönlött már a nagy szobába, ahol az asztalnál félkörbe állt. Az élén az öreglegény, kezében vessző, a malátás a zsákkal, mögöttük a két vizes, egyiknek a kezében fecskendő, a másikában tál, amelyen izzó szénen tömjén füstöl, egy legény, aki zavartan simogatta haját, mellette a malátaőrlő, ahogy kezében a lapáttal a gazdagon terített asztalon, a parókás urakon s kicsípett hölgyeken kíváncsian végignézett, az énekről is megfeledkezett. Annál teltebben zendített bele világos hangján a mély, szurkos hangok karába a három inas, az egyik söprűvel a kezében:

Nem lehet még elkezdenünk,
Újévet kell köszöntenünk.
Nektek, tisztes uraságok,
Adjon isten boldogságot
Asszonykátoknak azonkép:
Viruljon a háznép.

Hulljon a tallér s a dukát
Észbe tartjuk ám, aki ád.
Köszönettel elfogadjuk,
Borból köpönyeget varrunk,
Pálinka lesz rajta a prém,
Törkölyből a szegély.

Az öreg úr elégedetten bólogatva hallgatta, mások felálltak. Hubátius egészen otthagyta a szomszédnőjét, a háznép közé állt s nem türtőztetve magát, mély hangjával maga is odaszegődött s velük énekelte:

Immár elbúcsúzunk innet,
Haza vesszük lépteinket.
Munkájához lát a serény
Serfőzdei legény.
Söpörd össze, kisfiúcska,
Lökd a szemet a csomóba,
Inni, tudod, szeretünk mi,
A jót nem öntjük ki.

Ahogy a „söpörd össze, kisfiúcska", amelyet Hubátius mesterkélt komolysággal erősebben hangsúlyozott, fölhangzott, az öreg úr az abrosz alá nyúlt s három tündöklő kemény

tallért hajított az énekesek felé. A malátás abban a pillanatban kinyitotta s odatartotta a zsákot, de a tallérokat nem tudta elkapni, csörrenve estek a padlóra. A söprűs fiú azonban kiugrott már az énekesek csoportjából s a zsákba söpörte a pénzt. A karácsonyi ének elhangzott, az öreg legény odalépett, megköszönte az ajándékot, kezet adott az öreg úrnak és az asszonyságnak és boldog újévet kívánt nekik, majd az összes vendég uraknak. Meghajolt, a többiek is meghajoltak, és elmentek.

A füstfelhő, a tömjén erős szaga szétoszlott, a kedve azonban mindenkinek földerült. Hubátius nevetett, hogy a tallérokkal megszöktek tőle s az általános felszabadultságot kihasználva Jirzsihez lépett. Megkérdezte, miért nem volt már egy egész hete nála s hívta, jöjjön el holnap, újév napján, játszanak majd s akkor egész éven át játszani fognak.

— És a deklamátor úr, átjön? — kérdezte Jirzsi. — Hogy hallgatóságunk is legyen egész esztendőn át.

— Talán, ma ugyan nem beszéltem vele, de most este láttam egy csomaggal. Nem minálunk a házban, a Tyni utcában. Ahogy kegyelmetekhez jöttem, akkor vettem észre. Egy ruhában vitt valamit.

— Könyveket.

— Lehet, de úgy festett inkább, mint valami skatulya vagy egy magános könyv. Köszöntöttem, de mintha nem hallotta volna; nem is nézett vissza, tovább rohant.

— S nem állította meg?

— Nem, siettem.

— És skatulya lett volna?

— Olyasvalami.

— Merre ment?

— Nem tudom, siettemben vissza sem néztem.

— Herr Hubátius, Hubátius úr, — hívta a főstrázsamesterné, aki nem bírta a szomszédját bevárni, Hubátiusnak a helyére kellett mennie. Elmenőben figyelmeztette Jirzsit, hogy eljöjjön holnap.

— Meglátjuk, eljön-e — tette hozzá — a hallgatóság.

Leült a szomszédnője mellé s megint benne volt a kedélyeskedésben. Jirzsinek azonban nem ment ki Szvoboda deklamátor az eszéből; főként az foglalkoztatta, hogy valami skatulyaformát vitt. Ahogy Hubátius ezt megemlítette, rögtön az

ötlött az eszébe, hogy tavaly előtt egyszer, amikor járni kezdett hozzá, fekete sapkában találta a deklamátort, amint a nyitott almáriumnál térdelt, lenn az almárium fenekén pedig egy sötét borítású hosszúkás szekrénykét lehetett látni; a deklamátor akkor azonnal bezárta az almáriumot, s őt nyomban az asztalhoz vezette. Akkor ez a szekrény nem lepte meg úgy, mint az, hogy előzőleg egyszer, amint nesztelen rányitott s a deklamátort könyvvel a kezében találta, az gyorsan becsapta a könyvet s a papírjai közé dugta s egy szó említést sem tett róla, sem akkor, sem később, pedig olyan szívesen magyarázta a könyveit. Az a titkolózás akkor s most megint ez az elsurranás, még hozzá este.

Az eltűnődő Jirzsi nem igen törődött vele, hogy körülötte mindenki Hubátiuson nevet, azon, ahogy a főstrázsamesterné dicsekvő beszédét elvágta, hogy milyen lovaik voltak a háborúban, Krisztián nagy kedvelője volt a szép lovaknak, volt egy almásszürkéje, azt mindenki irigyelte, Heister tábornok egy félmarék aranyat kínált érte, de Krisztián, a boldogult, nem és nem.

Itt vágott bele Hubátius, hogy neki is volt egy lova, arab lovat vett, de kapott is aztán érte. S elmondta, hogy nagybátyjánál, a zseletavi plébánosnál volt vakáción; annak gazdasága is van. A bátyjának egy alkalommal lóra volt szüksége s Telcsre akart menni, a vásárra, de aznap indulás előtt valahogy kificamította a lábát, úgyhogy nem tudott elindulni.

— Így mentem el én. — Hubátius humorosan mondta el útját a vásárra, tárgyalását a lókereskedőkkel, hogy csaptak a tenyerébe, „Isten adjon szerencsét hozzá" s itták meg az áldomást, hogy ült fel ő a szürkére, nem volt almás, hanem egészen világos, egy kicsit mocskos, a lábán szőrbugyogó, de arab; így nyargalt azon a lovacskán, nyereg nélkül a plébánia felé, a plébános bátyja abban a pillanatban kisántikált. Jézus Mária, Franci, — csapta össze a kezét — mit vásároltál te, hiszen ez nem ló, ez kecske, olyan a lába, mint a kecskének, s a feje! S az a semmirevaló füle, — ezt hintóba? rögtön fordulj vissza s vidd a szemem elől! — Hubátius itt a főstrázsamesterné felé fordult, s a nevetéssel nem törődve, megjátszott komolysággal tette hozzá: — Így jutottam egy szürkéhez. Az volt a jó kis ló, arab, ahogy mondtam, úgy nyargaltam rajta, mint egy generális.

A főstrázsamesterné fülig vörösen fenyegette meg.

— Nem generális, hanem generális selma, Hubátius úr, generális selma.

AZ ÉVNEK ezen az utolsó napján P. Materzsovszky, a hradeci, meglátogatta nagybátyját, az „öreg fejedelmet" lakásán, amely a Kelementinummal szemben volt, egy utcácskában. Az aggastyán az utolsó időkben megváltozott. Ahogy P. Materzsovszky megfigyelte, az ősz eleje óta, amikor kedves sétáitól eltiltotta. Nem akarta, hogy az öregen nevessenek, de meg azért sem, mert olyan hatalmas urakról, mint a helytartósági tanácsosok, sőt Bécsről is igen furcsa dolgokat beszélt. Az sem tetszett neki, hogy a nagybátyja, ha csak tudott, kiment a szőlőbe.

Nem lehetett semmiféle gyanúja rá, de nem feledte el, hogy a bátyja evangélikus hitben született, hogy huszita apjával évekig élt száműzetésben, s csak akkor tértek át a katolikus hitre, amikor Csehországba visszajöhettek. Épp ezért P. Materzsovszky bizalmatlan lelkében gyanú merült föl s megvigyázta, nem beszél-e a nagybátyja, ha meghibbant is, időnként a hit dolgáról. De nem hallott semmit. Kimenni azonban nem engedte, a vén Matyej ezért nem adhatta ki az utcai ruháját s ezért vette ő magához nagybátyja láda- és szekrénykulcsát.

Az „öreg fejedelem" ettől az időtől megváltozott. Megharagudott az unokaöccsére; de ez a düh titokban izzott csak, P. Materzsovszky azonban érezte. Nagybátyja, aki állandóan szomorú volt, nem beszélt, csak néha vetett oda, amikor maga volt, néhány élesebb szót, olykor dúdolgatott is, ahogy azt Matyej észrevette. A gyanakvó unokaöccs szerette volna kitudni, mit énekel, miféle énekeket. De Matyej erről semmit sem tudott mondani, egyáltalán nem ismerte s emlékezetében sem tudta megtartani, ahogy P. Materzsovszky meghagyta neki. Nem volt hallása, nem volt az énekre emlékezete. P. Materzsovszky engedett s már csak azt kívánta, hogy a kezdetét jegyezze meg, a kezdetét legalább.

Matyej várta, leste, amíg az öreg úr megint rágyújt, hallgatózott, hegyezte a fülét, de sem dallamot, sem szöveget nem csípett el. Végre is odamerészkedett az öreg énekeshez. Azt

gondolta ravaszul megy neki; az az ének, amelyet most énekelt, jegyezte meg hízelgőn, igen szép, de ő nem ismeri, nem is hallotta soha, miféle ének az. De alig mondta ki, az öreg úr kiegyenesedett, kevélyen nézett rá.

— A fejedelem nem énekel — vágta el élesen.

S nem is énekelt azután, abbahagyta. Matyej jelentette ezt P. Materzsovszkynak (a maga ravaszságáról, meg hogy hogyan járt, hallgatott), s azt is, hogy az öreg úr nemcsak, hogy nem énekel, de a kimenésre sem gondol, köpenyt, kulcsot nem követel, nagyobbrészt a székében ül és hallgat. Így volt; s valahányszor jezsuita öccsei közül lépett be az egyik, főként amikor a hradeci érkezett meg, — ez a mogorva hallgatás egészen morddá lett. Az meg nem is kérdezgette többé Matyejtől, hogy dúdolgat-e magányában. a nagybátyja, főként amikor azt vette észre, hogy ereje az utolsó időben szemmelláthatóan hanyatlik. Épp ezért most gyakrabban is látogatta.

Amikor ezen a késő szilveszter délután nagybátyja lakásába az elülső szobába belépett, a vén Matyej némi ijedtséggel állította meg.

— Tisztelendő uram, már el akartam menni érte a kollégiumba.

— Mi a baj?

— Azt gondolom, nem jó. A nemzetes úr... én nem tudom, nem eszik semmit, nem akar semmit, amikor kérdezem, nem felel.

— Fekszik?

— Nem fekszik, csendben ül, délelőtt szúnyókált, most nem, most maga elé mered, olyasformán, mintha látna valamit, ami meg körülötte van, semmitsem vesz észre, semmivel nem törődik. Már nem is kérdezem, csak bemegyek és megnézem; az előbb mintha magában beszélt volna.

— Mit? — kérdezte gyorsan a páter.

— Méltóztassék megengedni, olyan zagyva dolgokat. Méltóztassék meghallgatni, csupa fantázia. — Matyej hirtelen megrezzent s fölfülelt. De P. Materzsovszky is meghallotta a nagybátyja hangját s nem maradt állva, mint Matyej, hanem azonnal a szobájába lépett. Ott szürkült már. A karosszék, amelyben az öreg Materzsovszky ült, magas támlájával az ajtó felé volt fordítva, úgyhogy az öreg fejedelmet nem is lehetett

látni onnét. P. Materzsovszky azonban az ajtóban maradt. Fejét oldalt hajtva hallgatta az öreges, reszkető énekhangot.

Te konstanci zsinat,
Szentnek hívod magad,
S mily óvatlan voltál.

P. Materzsovszky, ahogy a kezdetét hallotta, megrázkódott s hirtelen elvörösödött. Ismerte ezt a régi huszita éneket, amely tilos és üldözött volt s amelyet a titkos huszita evangélikusok Jan Husz mester tiszteletére énekeltek a gyülekezeteikben. Egy pillanatig megdermedten hallgatta, aztán hevesen a karosszékhez lépett.

— Mit énekel? — esett neki.

Az „öreg fejedelem" elborult szemét az ablaknak, amelylyel szemben ült, a világánál a hang irányába fordította, de különben meg sem mozdult. Pillantása közönyösen meredt, nem félénken, mint máskor, unokaöccse vörös, vérbő arcára. A kérdést mintha nem hallotta volna, vagy nem hederítene rá; nem felelt. Aztán elfordította szemét, az ürességbe nézett, s csendes, remegő hangon kezdett énekelni.

Bűnbe tán azzal esett,
Hogy sok bűnt leleplezett.

— Hallgasson! — kiáltott fel P. Materzsovszky s megragadta az öreg vállát.

Az „öreg fejedelem" elhallgatott s az öccse felé fordult. Mintha most ismerte volna csak meg. De nem húzódott ijedten össze, hanem megrázkódott, kihúzta magát, baljával, ahogy föl akart kelni, a szék karfájára támaszkodott, jobbját pedig fenyegetően emelte fel s nehezen lélekezve dühösen szisszegte: — Álnok, álnok jezsuita, eridj, eridj innét! — ez volt az öreg utolsó fellobbanása. Ahogy ezt az „eridj"-et gyűlölettel és daccal kimondta, visszaesett a székébe; fenyegető jobbja lehorgadt s erőtlenül csüggött a szék karfáján. Bágyadtan feküdt ott, elrévült szemmel, elnyitott szájjal.

Matyej rémülten ugrott oda; nem tudta, hogy segítsen; de meg P. Materzsovszkytól is tartott. Az vizet és ecetet hozatott. Megdörgölték az öreg halántékát és homlokát s a fekhelyére vitték. Már megint hallgatott, meg sem mukkant. Az öccsét mintha nem ismerte vagy nem látta volna. Az rápa-

rancsolt Matyejra, hogy a beteget gondosan ápolja s készítsen el mindent, mert pap jön a szentséggel, ő, Materzsovszky, megy s küldi ide.

— Rosszul van, tisztelendő úr? — suttogta az öreg szolga, ahogy a jezsuitát kikísérte.

— Rosszul; láttad, s a képzelgései is rosszak.

Matyej szívesen megkérdezte volna, miféle ének az, hiszen ez az, amit ő, Matyej is hallott, bizonyosan az, megismerte, de megjegyezni nem tudta; de hogy a tisztelendő úr annyira ingerületbe jött miatta, nem merte. P. Materzsovszky nem hederített az utca sürgés-forgására, a kivilágított templomokba özönlő vagy onnét kitóduló emberekre, a közeli rendházba sietett, ott is rögtön a bátyjához. Fölindultan mondta el neki, mit látott, mit hallott, hogy a nagybátyjuk eretnek éneket énekelt.

— Az elmebaj, a megbomlott ész — csillapította a bátyja.

— Nem, ez az eretnekség, az eltitkolt, titkos eretnekség. Jusson eszedbe, miben született a mi nagybátyánk, hogy fiatalkorát eretnekhitben élte le, az apja milyen szívós huszita volt; bizonyára meg is maradt abban, ami volt; amikor a katolikus hitre áttért, akkor is. Jó mélyen beleoltotta tévelygését a fiába. Megbomlott ész, igaz, de most nyilatkozik meg, most árulja el a gondolkozásmódját. Halál előtt ez meg szokott történni. Emlékezz vissza Gergely pápára, amikor haldoklott, németül, az anyanyelvén kezdett imádkozni. Itt is az első hit bukkant föl; amit a nagybátyánk bizonyosan titkolt, most látható. S ezek a kirándulások, a szőlőhegy, ki tudja? De nem soká kell már félnünk és gondban lennünk miatta. Nem húzza soká; papért megyek.

— Elmegyek hozzá.

— Menj.

— És Matyej, ő is hallotta azt a kis éneket?

— Hallotta, de nem ismeri, nem tud semmit, azt mondtam neki, hogy félrebeszél.

P. Materzsovszky, a „prágai", elment a bátyjához; egy óra mulva visszajött, nem a lakására, a testvéréhez. Jelentette, hogy a nagybátyja meghalt.

— A pap a szentséggel ott volt?

— Ott, de későn érkezett.

— Akkor hát nem részesült a szentségben?

— Nem, épp a végét járta, amikor a pap belépett. Engem nem ismert már meg a bácsi. Nyitott szemmel feküdt. Csak sóhajtott egyet, minden fájdalom nélkül húnyt el. Úgy halt meg, mint aki elalszik.

— Áldozás nélkül, feloldozatlan halt meg, — mondta P. Materzsovszky, a hradeci, keményen — eretnekként végezte. Mély gyökere volt benne.

66

MÁSNAP délelőtt Jirzsi, a nagymamájához ment boldog újévet köszönteni. A fűtött nagy szobában, amely a derült, fagyos nap teljes fényében állt, csak Helenkát találta ott. Az öreg asszonyság ugyan odahaza volt, de épp akkor tért vissza a templomból s a kis boltban vetkezett. Jirzsi boldog volt, hogy legalább egy pillanatig négyszemközt beszélhet Helenkával, kezet szorított vele, minden jót kívánt s szívélyesen tette hozzá.

— Teljesüljön, amit anyánk asszony akar, magamnak azt kívánom az új évre. Tegnap már szólt róla apám uramnak.

— Rólam!

— Tegnap délután, amikor az asztalokat készítették; meghallottam. Apám uram nem utasította el, de azt gondolja, jó volna várni még. Csak ne tartana soká, Helenka.

Lerchné asszony lépett be. Alig mondta el Jirzsi a jókívánságát, új gratuláló jött, az öreg asszonyság nagybátyja, P. Dániel. Asztalhoz ültek. Helenka kis serlegeket, bort, süteményt hozott. P. Dániel vitte a szót. Elmondta azt az újságot is, hogy tegnap éjjel meghalt az öreg materzsovi Materzsovszky úr, a tisztelendő Materzsovszky páter urak nagybátyja, több mint nyolcvan esztendős magas életkorban.

— Egy kicsit hóbortos volt, ahogyan hallottam — bökte közbe Lerchné asszony.

— Az volt, az utolsó időben az, de halála órájában mintha megvilágosodott volna. Materzsovszky páter, aki Hradecből jött hozzánk, elmesélte nekem, hogy milyen példásan halt meg a nagybátyja s milyen magábaszálltan készült az örökké-

valóság útjára. Magábaszálltan, példásan, igen, igen, isten kegyelme ezen az öreg úron is megmutatkozott, rajta különösen. Hogy tudjátok: apja a rebellisek közé tartozott, maga is az evangélikus hitben született s nevelődött. De isten kegyelméből megtért s példás katolikus lett. A szűz Mária dicsőséges mennybemenetelére alapított cseh kongregációnak is tagja volt. A temetés holnap lesz, mégpedig pompás, a szent Szalvátorból.

— Nős volt? — kérdezte Lerchné asszony.

— Nem, legény, agglegény, nem tett nőtlenségi ígéretet, azt nem, csak nem nősült meg, nem volt fogadalom. — A fehérhajú páter elhallgatott; összehúzta a szemét, Lerchné asszonyról Jirzsire nézett, de rögtön rá is kezdett megint, még elevenebben, megörülve szinte az eszébe ötlő gondolatnak. — Most, ahogy fogadalomról beszélnek, eszembejut, hogy nem beszéltem még nektek, Jirzsi s neked sem Rozicska, Martin Ertnerről. — S be sem várva a választ, már mondta is tovább.

— Példás dolog, főként a te számodra, Jirzsi.

Lerchné asszony odaintett Helenkának, aki távolabb ült az ablaknál, hogy töltsön, P. Dániel észre sem vette, úgy csinálta, olyan csendesen lépett oda s ült le megint a helyére.

— Én ezt az Ertnert nem ismertem, — folytatta P. Dániel buzgón — de hallottam róla, boldogult páter Bernard Frank, a szintakszis tanárunk mesélt róla, nem egyszer példaképül is állította.

— Ki volt az, az a... — kérdezte az öreg asszonyság, aki szerette volna, ha a bátyja végre igazán elkezdi.

— Ertner? Martin Ertner? Rendkívül istenfélő fiatal ember volt, szűz Mária nagy tisztelője, régi gazdag családból származott. Diákoskodni jött fel Prágába. Amikor útnak indult s az anyjától elbúcsúzott, az megáldotta, s szép arany gyűrűt adott neki, amelyet már néhány száz éve őriznek a családjában, isten szülőanyjának a képe volt, a kis Jézussal kivésve rajta. A családban mindig az elsőszülött fiúk örökölték a gyűrűt s vele pecsételték le a házassági szerződésüket. Ez a bizonyos Martin Ertner, akiről beszélek, szintén elsőszülött volt. Amikor az egyetemre fölment, anyja odaadta neki a gyűrűt. „Fogd ezt a gyűrűt, boldogult atyád is ezzel pecsételte le, amikor házasságra léptünk, a házassági szerződését. Te vagy az elsőszülöttünk, tied a gyűrű, fogd, hiszen öreg vagyok már

s nem tudom megérem-e a házassági szerződésedet. Az úristen áldjon meg." A fiú fogta a gyűrűt s elment hazulról. — Páter Dániel ivott egyet gépiesen a kehelyből, de éppen csak hörpintett s folytatta.

— A kedves ifjú excellenter* tanult, mindig primus volt, mindig első. De mi történt! Tanulmányai utolsó idejében beleszeretett egy prágai polgár leányába, egy derék hajadonba; megszerette, az is őt. Nos, elvehette, nem volt semmiféle akadály, de hallgassátok csak. Amikor ez a fiatal Ertner az utolsó évét végezte, eljött az ideje, hogy a Mária kongregációba fölvegyék. Azt mondtam már, hogy milyen buzgón, milyen szenvedélyes áhítattal tisztelte istenanyját. Rettenetesen örült, hogy a Mária kongregációba fölveszik, alig tudta az idejét kivárni. Amikor, mint a többi jelölt, ő is az oltár elé térdelt, megremegett az örömtől.

Amikor rákerült a sor, rendkívül megindultan mondta, úgy, ahogy mindnyájan mondták, az imát és fogadalmat, hogy a mennyek királynőjét szándékszik örökké szolgálni s Jézus Krisztus értünk kiontott vérére kérte, hogy szűz Mária őt hívei számába örökös szolgálatra elfogadni méltóztassék. De a kedves ifjú nem hagyta itt abba, mint a többiek, hanem összekulcsolt kezét, sápadtan és reszketve, mintegy önkívületben az oltár szűz Mária képe felé emelte, s szűzi tisztaságra tett dicső, szentséges fogadalmat, majd ígéretét megtéve, levette kezéről azt a régi gyűrűt s reszkető kézzel az oltárra helyezte. A házassági szerződést pecsételhette volna s akarta is vele lepecsételni, a választottja már megvolt, annak kellett az arájának lennie, jámbor fellobbanásában azonban szűz Máriának ajánlotta fel gyűrűjét és szabadságát. Elképzelhetitek, milyen meghatottság fogott el mindenkit. A kongregáció, amelybe belépett, elhatározta, hogy az a gyűrű, mint igen fontos áldozati tárgy, egy pántlikán szűz Mária szobrára akasztassék az oltáron.

— Azt elhiszem, hogy volt meghatottság — ismételte meg Lerchné asszony komolyan, — de leginkább az a lány lehetett felkavarva. Szegényke, hisz előzőleg már ígéretet tett neki, hogy elveszi.

— A szent ígéret erősebb, hatalmasabb, az felold. S ta-

* *Kitűnően.*

lán a lány is, volt olyan jámbor, hogy méltányolta kedvese elhatározását.

Jirzsi, aki mozdulatlan és meghökkenten hallgatta, Helenkára nézett. S ebben a pillanatban el is fogta a tekintetét. Az rendkívül komoly volt, ijedt szinte.

— S mi lett abból az Ertnerből? — kérdezte Lerchné asszony.

— Belépett a rendünkbe. Neki sem volt bizonyára könnyű a szíve. De hát abban volt épp az áldozat. Jirzsinek, lám, nem lesz ilyen fájdalma, ő áldozat nélkül veszi fel a papi méltóságot s lép be majd mihozzánk.

Az öreg asszonyság, akinek régi vágyát és kívánságát mondta most ki a nagybátyja, mosolyogva hagyta rá, hogy az már igaz s rögtön eszébe is jutott, hogy ez a Jirzsi, ilyen picinyke fiú volt még (a kezével mutatta), mint szerzetes jött el hozzá, szépen kiöltözve, névnapot kívánni a húgocskájával, akin meg apácaruha volt. A boldogult Rezinka, — Jirzsi édesanyját értette — hozta ide a gyerekeket, s amikor Jirzsi a köszöntőt elmondta, csak úgy égett az örömtől a szeme.

— Akkor azt mondtam neki: Rezinka, Jirzsi nem cseréli fel ezt a ruhát, pap lesz belőle. Ő meg, szegény, olyan boldogan hagyta rá, azt adja az isten. De örülök is neki, apja ura szintén. No és te, Jirzsi? — kérdezte meg egyenest.

Jirzsi sápadt, finom arca hirtelen még fehérebbre vált; a váratlan kérdéstől meglepve azt felelte, hogy még nem fontolta meg, van elég ideje rá.

— Az az év elfut, kedves fiú, észre sem veszed.

— Elfut, de még hogy elfut, — hagyta rá P. Dániel is mosolyogva, — mához egy évre, ha isten adja, megint összejövünk itt, mi öregek, úgy ahogy most, a kis Jirzsi azonban paróka nélkül, reverendában, mint klerikus. Adja az úristen. — Fölemelte a csiszolt üvegkelyhet, hogy a kívánságára igyék. Helenka ijedt szemmel meredt az asztalra, Jirzsi rápillantott s ettől a pillantástól észre sem vette, hogy P. Dániel és nagymama fölkelt s feléje emelik a poharat, hogy igyanak rá.

— Na, kis Jirzsi, kocints és igyál! — biztatta az öreg páter.

— Majd esztendőre, tisztelendő uram, — tört ki Jirzsi fölindultan — most még nem tudom.

A két öreg, a kehely a kezükben, egy pillanatig szó nélkül, csalódottan állt, a váratlan felelet megdermesztette őket.

— Tehát még gondolkozol rajta? — kérdezte végre P. Dániel bizonytalanul mosolyogva.

Az öreg asszonyság pedig a maga határozott modorában tette hozzá:

— Vagy nem akarod?

Jirzsi hallgatott. Helenka ebben a pillanatban az ablak felé fordította arcát, de azonnal föl is kelt s gyorsan kiment.

Lerchné asszony bosszúsan ült le; P. Dániel csillapítgatta, hogy a kis Jirzsi még nem fontolta meg a dolgot, de majd meggondolja, nem tagadja meg ezt az örömet apjától, hiszen jól tudja, mi van a tízparancsolatban. „Tiszteld a te apádat." De nem soká fejtegette már, hanem hamarosan elment. Kis idő múltán Jirzsi is útrakészült. Az öreg asszonyság egy szóval sem hozta föl neki, de azért nem úgy vált meg tőle, ahogyan fogadta. Helenkát Jirzsi nem tudta a szobában kivárni, kinn a pitvarban is hiába tekingetett utána.

Elgondolkozva, kedvetlen tért haza; gond ült rá, a jövő nehéz figyelmeztetése. Régebben, első tanuló éveiben, ha jövő hivatására fordult a beszéd vagy célzás esett rá, mindig a papi tiszt jutott az eszébe. Áhítatos lelkét a templomok légköre, a selyem hímmel, arany csillámmal, a csillogó üvegtáblák mögött filigrán dísszel teli oltárok, az aranyozott szobrok, a szentek maradványainak arany szekrénykéi, az oldalkápolnák szürkesége és csendje, a gyóntatószékkel teli titokzatos és ködös folyósók, a cellák, az ezüst lámpák lángja, a vértanúk és szentek képei elbűvölték és meghatották, az oltárnál vagy a szószéken álló pap tisztelet gerjesztő volt a szemében, a papirend mindenekfölött álló és kívánatos.

Most megrémült, P. Dániel pohárköszöntője arra kényszerítette, hogy komolyan magábaszálljon s megfontolja, hogy hamarosan itt van a döntés ideje. A szőlőhegyen, csendes boldogságában, nem jött ilyen gondolata. Most nehéz árnyékként ereszkedett rá, mint apja említése is. Ő és nagymama határoztak már felőle s azt gyanítják, hogy örömmel megy papnak. Ha megtudják, miért nem akar, ha Helenkáról hallanak majd. Megrémült ellenállásuktól.

Ebéd alatt hallgatag volt, étkezés után azonnal a szobács-

kájába ment. Hubátiushoz sem igen volt kedve menni; de azért csak elment. A deklamátor eszébe sem jutott, sem amit tegnap hallott róla. Hubátius maga kezdte. Elmesélte, hogy gratulálni volt ma a szomszédnál s megmondta neki, hogy tegnap a Tyni utcában találkozott vele.

— S azt, hogy vitt valamit, egy skatulyát vagy mit, nem említette?

— De említettem; ő meg, hogy egy könyvet vitt, valami krónikát egy ismerősének, a nevét is mondta, aki nagy olvasó s vele szokott Vorlicseknél üldögélni.

— Ma eljön?

— Bizonyosan el.

El is jött. Ahogy belépett, fürkészőn azonnal Jirzsire tekintett s rögtön neki az újévi kívánsággal. Jirzsi nem játszott ez alkalommal olyan kedvvel és lelkesedéssel, mint máskor; szórakozott volt, tűnődő, nem is bírta ki soká. Korábban elment, valami elhajtotta; furcsa vágy fogta el, látni szerette volna Helenkát, beszélni vele. A szent Castulus felé igyekezett a szürkületben; nagyanyó házánál megállt. Fölmenni, hogy tehetné? Nagymama megijedne, mit is mondana, hogy miért jött ilyen szokatlan időben.

A kivilágított ablakokra nézett, leste, nem surran-e el ott Helenka árnyéka; aztán megint átment az utca sötét oldalára, a kivilágított kapualjat nézegette, ha Helenka véletlen lejönne rajta. De hiába várta; az árnyékát sem csípte el. Szomorúan tért haza.

Titkos félelemmel indult ez után az újév után az első látogatására; hátha a szigorú nagymama megint a papságon kezdi. De nem szólt egy szót sem; Jirzsi azonban érezte, hogy az újévi beszélgetés árnyéka ott maradt köztük. S Helenka pillantásában is titkos szorongást érzett. De minthogy egy pillanatra sem maradtak magukra, nem tudott bizalmasan beszélni vele. Gyanította az okát ennek a szomorú komolyságnak, de nem a maga teljességében.

Helenka elijedt azon, hogy Jirzsinek papnak kell lennie, ha azonban arra gondolt, hogy esetleg abba a rendbe lép be, családjának a tönkretevői közé s örökre elveszti, mégpedig úgy, hogy egy szót sem szólhatna hozzá, szorongás fogta el. Jirzsi ezt a szorongását s félelmét, amit a jezsuitákkal szemben érzett, nem sejtette, s azt sem, hogy ebben a szorongá-

sában lelkiismeretfurdalás is volt, hogy ő mindennek az oka, ő bontja meg az egyetértést s a békét a családban, Jirzsi az ő kedvéért hiúsítja meg apja és nagyanyja forró óhajtását.

67

MÁRCIUS elején, egyik délután Jirzsi az „istenszemé"-hez tartott „koncertum"-ra. Hubátius, ahogy a kottákat kirakta, megemlítette, hogy ma hallgatóság nélkül lesznek.

— Beteg a deklamátor, vagy nincs otthon?

— Nem beteg, otthon van, de nem lehet beszélni vele.

— Történt valami?

— Alighanem! Tegnap délelőtt vendége érkezett, egy fiatal falusi lány, csinos, szép szál lányka. Az únokahúga: annak a kopidlnói vadásznak a lánya; hiszen beszéltem róla kegyelmednek, amikor tavaly a deklamátornál volt, mondtam, menynyire hasonlít rá.

— S mi van azzal a lánnyal?

— Váratlanul jött, a deklamátor nem várta s igen elcsodálkozott, amikor itt a folyosón, — éppen ott álltam vele — megpillantotta. Rögtön bevitte a lakásába, megvendégelte, sokáig beszélgettek, soká égették a fényt. Valami fontos dolog lehetett, amit az a leány hozott. De nem maradt sokáig. Korán reggel megint elment. Nem is láttam többet. A deklamátor pedig ez óta a látogatás óta egészen megváltozott.

— Hogyan?

— Úgy rémlik, mint hogyha kerülne, mintha nem volna kedve a beszédhez, azért is gondolom, hogy nem jön ma át. Különben láttam, amint ma könyvekkel járt-kelt, kétszer is láttam, mindig valami csomag a hóna alatt.

— Ez nem valami különös dolog nála.

— De az, mert nem a zsidóktól hozta a könyveket, hanem innen hazulról vitte el.

— El s csomagszám?

— Nem is maga. Segítsége is volt. Az is vitt el könyvet, este véletlen láttam, olyan hosszú, sovány ember, egész cso-

magravalót vitt, körül-körülnézett, s amikor épp nyitottam az ajtót, igen igyekezett, rögtön a lépcső felé szökött.

— A deklamátor otthon volt?

— Természetes, hogy otthon.

— Mi történhetett, hogy ilyet tesz? Eladja tán a könyveit?

— Azt alig. Kérdeni nem lehet; kitér az ember elől. No, meglátjuk, átjön-e.

Elkezdték, játszottak, de a „hallgatóság" nem osont be; akkor sem, amikor a szünet után új darabba kezdtek. Pedig otthon volt, Hubátius azt bizonyosan tudta.

A talány talány maradt; egy hét múlva azonban egyszerre csak fény esett a sötétségre. Jirzsi nagymamához ment egy délután; a „kisboltban" találta, s ott kellett maradnia vele, mert nagymamának nem volt kedve a nagyszobába menni, főként, amikor egy kis idő múltán a nagybátyja P. Dániel is megérkezett.

— Ah, kis Jirzsi, jó, hogy itt vagy, — húzta össze a fehérhajú pap a szemét. — jó, legalább elmondod otthon a hírt. Újságot hozok. Nem is hinnétek!

— Mi történt? — kérdezte gyorsan Lerchné asszony.

— Történt, történt! Hozzánk a kollégiumból érkezett a hír. Hát így volt. Odajön hozzám P. Materzsovszky s azt mondja: „No, van már nyom." Mondom, miféle nyom. Ő meg rá: „Emlékszik, hogyan szökött el Brzsezináék szőlőjéből tavaly augusztusban a zittaui prédikátorral az a fiatal vincellér?"

— Tomás! — kiáltott fel Jirzsi önkénytelen a meglepetésében.

— A nyomán vannak tehát! — kérdezte elbámulva az öreg asszonyság. — De hol?

— Elég messze, Jicsin vidékén, Kopidlnón találtak rá. P. Malobiczky jött fel a jicsini rendházból hozzánk s ő mondott el mindent P. Materzsovszkynak, az pedig énnekem.

— De mit?

— *Pro primo:* Kopidlnón gróf Slik az uraság, nagyon derék és istenfélő úr, a grófné is csoda jámbor, pénzt is adtak a Cyterára, arra az énekeskönyvre, hiszen beszéltem róla.

— De mi hírt hozott az a jicsini tisztelendő úr — vágott szavába Lerchné asszony türelmetlenül.

— Van abban a kopidlnói uradalomban ennek a grófnak egy vadásza, bizonyos Szvoboda, titkos huszita.

Jirzsi meglepetésében hirtelen fölállt; Szvoboda deklamátor villant föl előtte s hogy épp ott van a bátyja, ahogy Hubátius elmesélte.

— Ez a vadász — folytatta P. Dániel — egyszer már pörben volt a tévelygése miatt; eretnek könyveket találtak nála; de hogy a tévelygést leesküdte, s megfogadta, hogy nem őriz s nem olvas többé efféle könyvet, a gróf úr megkönyörült rajta s meghagyta hivatalában. Megesett a szíve rajta s a családján; két lánya és három fia van ennek a vadásznak, azok is mint vadászok szolgálnak.

— S most megszegte az esküjét — vágott közbe az öreg asszonyság.

— Nemcsak azt, de káromlást követett el! Mégpedig milyet!

— Káromlást! — ismételte meg Lerchné asszony.

— Nepomuki szent János ellen. Két parasztal beszélgetett az erdőben, azok is bárányok voltak talán, a közeli kanonizációról beszélt nekik, hogy most már meglesz a szentté avatása annak a Nepomukinak, ahogyan ő mondta, hogy ez olyan, mint valami bírósági pör, a csodákhoz tanúk kellenek s már találtak is, de ezek a tanúk nem érnek esztendőt, mert hamis tanúságot tettek arról, hogy csoda történt; nem történt semmi, csak csalás és félrevezetés.

Lerchné asszony undorában és felháborodásában fojtottan fölkiáltott, Jirzsinek pedig megmeredt a szeme. Az öreg papra nézett s a vadász öccsére, Szvoboda deklamátorra gondolt, mégpedig ijedten.

— Ez a káromló még azt is elmagyarázta a parasztoknak, hogy a szenttéavatás a mi cselszövényünk, a mienk, Jézustársaságbelieké, hogy mindent mi, jezsuiták csinálunk, hogy nekünk is legyen a szent Husz helyett egy szentünk. Halljátok, szentnek mondta Huszt; ezt a hitetlent, ezt a főeretneket nevezte szentnek.

Lerchné asszony koppantott egyet a karszékének támasztott bottal, elborzadva, hogy lehetséges, hogy egy ember így beszéljen. A vadász beszédétől Jirzsit is mintha villám csapta volna; de megint a deklamátor villant föl előtte, hogy hozta föl az akkor, szent János vizi-ünnepsége előtt Huszt; abban

ugyan nem volt semmi káromló, őt, Jirzsit azonban mégis bosszantotta.

— De ha azok a bárányok maguk között voltak, — kérdezte az öreg asszonyság. — hogy derült ez ki, kérdem kegyelmedet.

— Nem voltak elég körültekintők; nem vették észre, hogy ott áll közel hozzájuk az erdész; az aztán a kastélyban föladta.

— No és az a vincellér, Tomás? — jutott Jirzsi eszébe. — Miféle nyoma van?

— Arra épp ezelőtt a káromlás előtt akadtak rá. P. Malobicky mesélte ezt is; ahogy P. Materzsovszkytól tudom, éppen ő vezetett nyomra. Ahogyan mondtam is már, ez a vadász hamis esküt is tett.

— De Tomás, tisztelendő uram.

— Az is ott volt, Kopidlnón, ennek a vadásznak az oltalmában, ő meg a prédikátor.

— Elfogták őket? — kérdezte Jirzsi mohón.

— Nem fogták. Még az őszön voltak ott s ez az istenkáromlás nem régen történt.

— Hogyan tudták meg, hogy Tomás meg az ott voltak?

— A kürtje meg egy eretnek-könyv elárulta.

P. Daniel elmondta, ahogy P. Malobicky Slik gróftól hallotta, ami a kopidlnói sáncon az erdőben történt, meg a könyvet, amit az erdész a sáncon talált és Szvoboda vadász magánál tartott s hogy az a könyvecske bizonyosan eretnek volt, a gróf akkor rögtön át akarta vizsgáltatni Szvobodáék vadászházát, amikor P. Malobickyval beszélt, P. Malobicky tanácsára elhalasztotta.

— De most, amikor gróf Slik a vadász káromlásáról hallott, dühre gyúlt s nem várta már be P. Malobicky urat. Megparancsolta, hogy rögtön kutassák át a vadászházat; úgy is történt. A kastélyhivatalból mentek oda, meg a kopidlnói plébános, és átkutatták.

— S találtak valamit? — kérdezte Jirzsi csendesebben.

— Találtak s éppen azt, amelyre az erdész ráakadt. A vadász előzőleg azt mondta, elégette. Dehogy égette el, megtalálták; az erdész, ahogy rápillantott, azonnal megismerte. Találtak még egy kis könyvecskét, az is eretnek volt. Kiderült tehát, hogy a vadász hamisan esküdött.

Mindaz, amit idáig hallott, Jirzsit főleg Szvoboda deklamátor miatt izgatta föl. Ami csodálatos és talányos volt benne, hirtelen megvilágosult — unokahúgának az a látogatása, az a múltkori könyvköltöztetés, leginkább azonban az csendült meg benne, hogy mégsem tévedett; az a prédikátor, akit Hubátiusnál a deklamátor előszobájában megpillantott, bizonyára a deklamátornál volt. Most mindez tömegestől zúdult az eszére, meg az is, hogy igazat mondott-e Helenka akkor a szőlőben, amikor a kérdésére azt felelte, hogy a deklamátort nem ismeri. Izgalmában és meglepetésében el akarta mondani, hogy annak a vadásznak van Prágában egy öccse; de habozott s amikorra elhatározta magát, Lerchné asszony már megkérdezte, mi történt azzal a vadásszal.

— A gróf elzáratta a kastélyban, a dolog a konzisztóriumhoz ment, a fellebbviteli elé került. Most már nemcsak a szolgálatáról meg a kenyeréről van szó, hanem a nyakáról, fiacskám, hiszen a vadász hamis esküre vetemedett s gyalázatos káromlást követett el. De képzeljétek csak el, annak a vadásznak van itt Prágában egy öccse, P. Materzsovszky elmondta nekem, ő meg P. Malobickytól tudja, az az egész családját jól ismeri ennek a vadásznak.

— Mi az öccse? — kérdezte az öreg asszonyság.

— Állítólag hivatalnok az országos levéltárnál.

Lerchné asszonynak most megint Tomás jutott az eszébe, hogy mi történt vele, amikor abból a Kopidlnóból tovább kerekedett.

— Elérte s túl is van bizonyosan a határon, megőrizte az ördög, elvitte az ő Jeruzsálemükbe, Zittauba.

Az öreg asszonyság kapta a botját, hirtelen eltökélésében szokatlanul gyorsan kelt föl s ment az ajtóhoz. Kinyitotta, botjával hevesen megkoppintotta a padlót.

— Helenka! — kiáltotta szigorúan.

Jirzsi megrémült. Amikor Helenka mit sem gyanítva, szolgálatkészen befutott, ő lesütötte a szemét, Helenka azonban rögtön észrevette, hogy történt valami; bizonytalanul lépett a karosszékhez, amelybe az asszonyság újra visszaült.

— Újságot mondok, Helenka, — kezdte bevezetés nélkül — a bátyácskádról. Megtudtuk, a tisztelendő úr biztos hírt hozott róla, hogy azzal a méltatlan prédikátorral átszökött...

— Kopidlnóra — segítette P. Dániel.

— Valami vadásszal volt ott ismeretsége.

Jirzsi látta, hogy Helenka megijedt.

— Egy hamisan esküvővel, — tette hozzá P. Dániel gyorsan — megesküdött, hogy nem tart eretnek könyvet, aztán kettőt is találtak nála.

— S az egyik a bátyádé volt, ott hagyta el az erdőben — kerekítette ki Lerchné asszony.

Helenka megremegett, annyira megijedt Tomásért, hogy mit hall róla, elfogták talán. De Lerchné asszony már tovább mondta, mégpedig szigorúan: — A könyv megvan, kár, hogy őt magát el nem fogták.

Helenka magában megkönnyebbült.

— Mit tudsz arról a vadászról — szólt közbe P. Dániel, nem olyan szelíden s mosolygón, mint máskor. — Ismered?

— Nem ismerem.

— De hallottál róla?

Helenka egy pillanatig habozott, riadtan pillantott Jirzsire, aki földresütött szemmel ült ott; előtte nem tudott hazudni. Ráhagyta, hogy hallott, de régen, odahaza, az apjától.

— Ezt nem mondtad el, amikor kérdeztelek — hányta P. Dániel a szemére szigorún, majd észbekapva, hirtelen azt kérdezte: — Akkor ismered az öccsét is annak a vadásznak, itt van Prágában, hivatalnok az országos levéltárnál; tudunk mindent.

Jirzsi fölkapta gyorsan a fejét s Helenkára pillantott.

Az egyenesen nézett a páter szemébe s nyugodtan és biztosan felelte:

— Nem ismerem.

— Hogy nem ismered? Nem is beszéltél vele?

Helenka, aki még most sem tudta, hogy az a titokzatos polgár, aki Tomásnak azt a Kleych-könyvet a szőlőbe kivitte s később Vorlicseknél a titkos istentiszteleten beszélt velük, a kopidlnói vadász öccse, megint ugyanolyan biztosan felelt, ingadozás és habozás nélkül, hanghordozásával bizonyítva, hogy tiszta igazat mond.

— Nem beszéltem, nem ismerem.

Jirzsi, aki szorongva várta a válaszát, érezte, hogy igazat mond s hogy igaz, amit akkor mondott a szőlőben, amikor Szvoboda deklamátorról kérdezte.

P. Dániel nem zaklatta tovább a kérdéseivel; csak Lerchné asszony tette hozzá szigorúan.

— Most láthatod, milyen finom társaságba került a te bátyád, istenkáromlók és hamisan esküvők közé. Téged is oda akartak vinni. Adj hálát az úristennek. Most már tudod. Na, eridj hát, — tette hozzá aztán szelídebben.

Helenka elmenőben elkapta Jirzsi pillantását; derült volt.

De aztán maga Jirzsi került kihallgtásra, amikor kibökkentette, hogy ismeri a vadász öccsét, az országos levéltárnak azt a hivatalnokát; Hubátius mellett lakik s közös előszobájuk van. Elmondta, hogyan ismerkedett meg vele, hogy a deklamátor, amikor hegedültek, átjött Hubátiushoz hallgatni őket. Azt, hogy a könyveiből is kért kölcsön, nem merte ebben a pillanatban bevallani.

Nagymama annyira megrémült s úgy elszörnyedt, hogy kikkel járt ő össze, hogy az sem nyugtatta meg, amikor Jirzsi Hubátius véleményét a deklamátorról elismételte előtte. P. Dániel egy pillanatig elgondolkozva nézett maga elé, aztán egyszer csak kitört.

— Ezt meg kellene mondanod, Jirzsi, Materzsovszky páter úrnak.

— Miért?

— Mert az a hivatalnok öccse annak a vadásznak. P. Materzsovszky tud már róla, mondta nekem s azt is, hogy itt talán lesz valami nyom.

— Miféle?

— Hogy tudd, vannak itt Prágában nemcsak a szőlőkben, hanem, mondom itt a városban is titkos evangélikusok és huszíták.

— Nem lehetséges! — szörnyedt el Lerchné asszony.

— Állítólag egész biztos, hogy vannak. Ha egyszer Páter Materzsovszky mondja.

— S azt gondolod tán, hogy ez a deklamátor? — találgatta az öreg asszonyság.

— Azt nem mondta, nem mondott semmit, de ki ne gondolna rá, ahogyan te is, Rozicska. De erről egy kukkot se, hallgatni.

— De te, Jirzsi, ne járj Hubátiushoz. Játsszatok otthon, nálatok, nem kell odamenni — szólította föl Lerchné asszony.

— Ne féljen, nagymamácska, a deklamátor nem jár már Hubátiushoz.

Jirzsi elment, de nem haza, hanem az „istenszemébe", Hubátius lakására. A deklamátor járt az eszében, aki annak ellenére, hogy gyanakodott rá, rokonszenves is volt neki, amiért a zenét s a könyveket annyira szerette. S most, hogy jobban összeismerkedett vele, jónak is találta; ő hozzá, Jirzsihez meg különösen kedves volt; magához hívta, szívesen látta, készségesen adott könyvet kölcsön s a könyveiről, a cseh nyelvről, történelemről néha szépen el is beszélgetett vele. Fölizgatva attól, amit P. Dánieltől Szvobodáról meghallott, Hubátiushoz sietett, hogy tudomására hozza s beszéljen vele róla.

A régi „istenszeme" házban, amely máskor olyan csöndes volt, most feltűnő mozgalmasság uralkodott. A kapualj előtt s benn a kapualjban egy csomó ember, asszonyok, férfiak, a lépcsőkön is egész tömeg, nyilvánvaló izgalom mindenütt; fönn a lépcső tetejében két asszony a deklamátor lakásajtaját nézi s mohó kíváncsisággal sutyorog. Jirzsi nem állt meg sehol, nem kérdezett senkit, de annál gyorsabban rohant föl a lépcsőn, gyanítva, hogy történt valami. Nem is kopogott, úgy tört be Hubátius szobácskájába.

— Mi történik itt? — kiáltotta mindjárt a küszöbön.

— Furcsa dolgok — Hubátius szokatlan komoly volt. — Mint tiszta égből villám, bizottság jelent meg s a deklamátor lakását vizsgálja.

— Mit? a könyveit?

— Elsősorban azt.

— Ki van ott?

— Egy jezsuita; P. Materzsovszky.

— Ah, egyedül?

— Nem, a Tyn templom káplánja van vele, a plébános nem jöhetett. El vagyok kábulva, mért üthettek rajta a deklamátoron. — Jirzsi elmondta a hírt, amit P. Dániel hozott.

— Ez az hát! Most már értem, miért volt itt a lány. Miért tették el útból azokat a könyveket.

— De ha eltette, tilosak is voltak, eretnekek.

— Az meglehet, de a szomszédot azért nem ítélném el. Könyvmoly, összeszedte, hol amit talált, ha mindjárt lutheránus vagy huszita is, vagy ha még török és mohamedán is,

csak valami régi lom legyen. Attól még lehet — s én azt is hiszem, — hogy csakugyan jó katolikus. A bátyjáról mit tehet.

Jirzsi nem mondott ellen, sőt nagyon is nagy örömmel hallgatta ezt a magyarázatot, csak annyit kérdezett, rég van-e itten a bizottság.

— Oh, régen, mindent föltúrnak s átnéznek alaposan. A tyni sekrestyés szedi ki s adogatja nekik a könyveket.

Valaki kopogtatott az ajtón. A tyni káplán lépett be. Hubátiust kereste.

— A szomszédjukban bizottság jár, — magyarázta — Szvoboda úr van gyanúban, hogy eretnek könyvei vannak.

— Találtak nála valamit? — kérdezte gyorsan Hubátius.

— Idáig semmit. Ez a Szvoboda úr azonban kegyelmedre hivatkozik, hogy ismeri.

— Nagyon is jól.

— Van a hit dolgában valami gyanújuk vele szemben?

— Nem volt, tisztelendő uram, eljár az áldozásra, a templomba, meg minden.

— Vagy volt valami ismeretsége?

— Amennyire tudom, nem. Senki sem látogatta, maga sem ment sehová, legföljebb este egy pint sörre a Vorlicsek vendéglőbe vagy néha ide hozzám, amikor Brzsezina úrral itt hegedültünk, zenét hallgatni. — Hubátiusnak ugyan eszébe jutott a hosszú atyafi, aki a deklamátortól a könyveket elvitte, de nem tartotta helyesnek, hogy azt az egyetlen látogatást felemlítse. Meg a könyvekről sem akart említést tenni, amiket az a férfi elvitt; semmi biztosat sem tudott róla s a szomszéd helyzetét csak nehezítené.

— Ah, Brzsezina úr! — kiáltott föl a káplán. — Kegyelmedet is említette, hogy könyvet adott kölcsön.

— Adott.

— Milyet? De nem, várjon, jöjjenek át velem, kérem, Materzsovszky páter úrhoz a szomszédba, az lesz a legjobb, ha előtte is elmondják majd.

Átmentek. Jirzsi nyugtalanul, feszült hangulatban. A deklamátor szobájában mintha nagytakarítás vagy költözködés volna. Mindenütt könyv, mintha az égből esne. Az állványok csaknem, hogy üresek, de az asztalon, a padon, a székeken, az ágyon a padlón is könyvcsomók vagy egyes, többnyire disznóbőr kötéses fóliánsok. Mindezek fölött a vérbőarcú P.

Materzsovszky hatalmas alakja; épp arra várt, hogy a sekrestyés az állványról az utolsó könyvet odaadja neki. A nem nagy deklamátor a fekete csuhás jezsuita mellett még kisebbnek és apróbbnak tűnt fel. Paróka nélkül volt; a paróka, a kis asztali állványra akasztva, a könyvek fölött meredezett. A bizottság váratlan érkezett, a deklamátornak nem volt ideje, hogy a fejére tegye. S hirtelen meglepetésében meg is feledkezett róla. Amikor beléptek, fekete gyapjú sapka volt rajta. Levette s még most is a kezében tartotta.

Jirzsi először látta így, rövidre nyírt fejjel. A füle mintha elállt volna, általában soványabbnak tűnt föl, kiszáradtnak, valahogy olyan nyomorultnak. Szinte megesett rajta a szíve. Meggörnyedve állt ott, bár nem összeesetten s megtörten. Szép kék szeme, amikor Hubátius Jirzsivel belépett, felvillant. Jirzsi, ahogy a feldúlt szobában szétnézett, észrevette, hogy az almárium tárva-nyitva. A fenekére hunyorított. A vasalt szekrénykét nem látta ott.

P. Materzsovszky nem is igen mentegetőzött, amikor Hubátius és Jirzsi jelentkezett, hanem rögtön, hogy jó, hogy a szomszéd úr átjött; elkérdezte, amit a káplán, aztán Jirzsit is, hogy vett-e kölcsön innen könyvet, mondja el, miféléket, s hogy szokott-e idejárni, a könyveket nézegetni. Jirzsi megerősítette, hogy igen is, vitt el kölcsön, a deklamátor úr a könyveit is szokta mutogatni. neki, amikor valami különösen régit és becseset vett.

— Vett, — vágott szavába Materzsovszky, — de hol?

— Amennyire tudom, leginkább a zsidóktól szokott venni.

— Annyira, — tette hozzá Hubátius mosolyogva, — hogy dohányravalója sem maradt. Mindezt a régi könyvek iránti szeretetből.

— S milyen könyveket adott kölcsön? — kérdezte Materzsovszky Jirzsit.

— Nagyobbrészt történelmit, Beckov krónikáját, Balbin könyveit.

P. Materzsovszky összehúzta sűrű fekete szemöldökét.

— Egy Mária-könyvet is, Mária óriási Atlasza, szűz Mária csodatévő képeiről.

Materzsovszky meglepetten szegezte fekete szemét a deklamátorra, de aztán rögtön Jirzsit kérdezte, vajjon vett-e valaki más is kölcsön innét könyvet.

— Amennyire tudom, nem — felelte Jirzsi.

— Csak tavaly, szilveszterre — jutott Hubátius eszébe.

A deklamátor, aki lehorgasztott fővel állt, fölütötte a fejét s feszülten szegezte Hubátiusra a tekintetét. — Valami könyvet vitt a vendéglőjébe, a Vorlicsekbe, — folytatta — láttam, hogy a deklamátor úr visz valamit, találkoztam vele a Tyni utcában; ahogy később elmondta, egy krónika volt, egy jó barátjának vitte, akivel esténként ott szokott üldögélni.

— Kegyelmednek nem adott kölcsön semmit?

— Tisztelendő uram, — mosolyodott el Hubátius — nekem az ilyen öreg könyvekhez sem időm, se kedvem.

Materzsovszky néhány szóban köszönetet mondott s elbocsátotta őket. Jirzsi megint Hubátiushoz ment, nála várta ki, amíg a bizottság elmegy. Várták-lesték, hogy elmenjen. Látták a két papot, a sekrestyést, amint utánuk lépeget s nem visz magával semmit. Nem találtak semmit, ami tilos vagy csak gyanús is lett volna. Elmentek s a kíváncsiskodók is eltűntek a lépcsőről és a kapualjból.

— Így hát nem mentek semmire, nem bukkantak semmire — kiáltotta Hubátius, amikor a bizottság elment, s ezt elégedetten, szinte jókedvűen kiáltotta. Jó akarattal volt a szomszéd iránt. Jirzsi azonban hallgatott; nem volt nyugodt s magával sem volt kibékülve. Azt nem rótta föl magának, hogy az előbb úgy tanúskodott s elhallgatta a deklamátor néhány célzását, beszédét, ami régebben nyugtalanította; az azonban titkon nyomasztotta, hogy a deklamátor, amikor megtudta, hogy a bátyjával mi történt, annyi mindent elvitt a könyvtárából s hogy bizonyosan kapcsolata volt azzal a prédikátorral s a titkos tévelygőkkel. Meg akarta ezt Hubátiusnak említeni, de ebben a pillanatban a deklamátor jött be.

Paróka nélkül volt, a fején, mint máskor is, fekete gyapjúsapka. Mégsem az ő régi „hallgatóságuk" volt, aki máskor mosolygó szájjal s kék szemében is mosollyal húzódott, sompolygott be csendesen az ajtón s a kályhánál a székbe gugyorodott. A deklamátor most lassan, szinte szégyenkezve lépett be, egy pillanatra megállt az ajtóban, fürkészőn nézett a fiatal muzsikusokra, aztán egyenesen hozzájuk lépett s mindkettőjüknek kezet adott.

— Az isten áldja meg kegyelmeteket, fiatal uraim, kiálltak értem. — Szemmel láthatóan meg volt hatva. — Hogy juthattam az eszükbe a páter uraknak! No, megjárták. Hanem rossz idők jöttek rám, itt a megpróbáltatás s lesz még. Az isten éltesse, örömmel jártam ide, nagy örömmel. — Kék szeme elködösödött. — No, isten velük. — S elment gyorsan, még mielőtt a két barát meglepetéséből magához térhetett volna.

— Mintha búcsúzott volna tőlünk — mondta Jirzsi.

— Attól félek; a koncertunkra, azt hiszem, nem jön többet. Nem lesz többet „hallgatóságunk".

68

AMIKOR Jirzsi a szőlőben váratlanul megkérdezte, hogy ismeri-e Szvoboda deklamátort, Helenka nem tudta felfogni s megmagyarázni magának, hogy mért kérdi felőle s hiába is találgatta, hogy ki az az ember. De azok után a mozgalmas napok és változások után megfeledkezett róla. Most újra hallott róla s megint megkérdezték, — P. Dániel — hogy ismeri-e Szvoboda deklamátort. Ez alkalommal legalább megtudta, hogy az valami hivatalnok és Szvoboda vadásznak az öccse. Ebből az adatból világosság támadt; csakhamar egész biztosra vette már, hogy a deklamátor úr az a titokzatos polgár, aki Tomáshoz kiment a szőlőbe, s a Kleych kötetét kivitte neki, ő az, akivel tavaly, húsvét szombatján, amikor Tomással Santrucseknétől megugrottak, a Tyni utcában találkoztak s később a Vorlicsek-féle istentiszteleten együtt voltak.

Élénk emlékezetében volt kék szemeinek nyájas és kedves tekintete, ahogy felszólította, hogy ne hívja „úrnak", hanem csak „testvérnek", hogy milyen szépen beszélt velük, az apjukat kérdezte, s hogyan illesztette azt a régi aranykelyhet az úrvacsora alatt a szájukhoz. S neki is ajándékozott egy Kleych-féle könyvet. Tehát ő az. Vajjon tud-e Tomásról, a szökéséről? Bizonyosan tud, hisz Vosztryt is ismeri. És ha tud róluk, a szökésükről, tud őróla is, hogy mit követett el. Meg-

ijedt a gondolattól, hogy az a komoly ember rossz véleménynyel van róla. Ő s mindazok, akik a titkos imaházban összejöttek.

De hogy Jirzsi kérdezősködött utána tavaly már? Eszébe jutott, hogy már azelőtt is kiejtette előtte a nevét, az övét s Hubátius úrét, mindkettőt egyszerre, mint ismerőseit említette. A szőlőben pedig, amikor a földjiẽ, Vosztry után érdeklődött, váratlanul megkérdezte, ismeri-e Szvoboda deklamátort.

Bátran mondhatta, hogy nem, maga a kérdés azonban talány maradt neki. Az volt most is; Jirzsi mintha tudná, hogy Vosztry ismeri a deklamátort. De honnét tudhatja?

Részvéttel gondolt a rejtélyes férfire, mit érezhet most a vadász bátyja miatt, nem kell-e neki is szenvednie majd érte, hiszen mind olyan borzasztón gondolkoznak róla. Hát a szegény vadász? Az apját rejtegette meg Tomást, segített nekik és Vosztrynak s most... Ha figyelmeztetné azt a deklamátor urat, hogy legyen óvatos, főkép azokkal a titkos istentiszteletekkel. De hol lakik? S hogy juthatna el hozzá?

Előbb hallott róla, meg a lakásáról is, mintsem remélte. Jirzsi harmadnap eljött s előtte mesélte el nagymamának, hogy ment el legutóbb innét Hubátiushoz s hogy az „istenszeménél" a bizottság miatt, amely Szvoboda deklamátornál járt, minden tótágast állt. P. Materzsovszkyról mesélt, hogy milyen váratlanul állított be Szvobodához, a tyni káplán volt vele, aki később, épp, amikor ő, Jirzsi, Hubátiusnál volt, átjött Hubátiushoz s fölszólította őket, hogy menjenek át a szomszédos lakásba, ahol a bizottság járt, tanúságot tenni. Helenka abbahagyta a varrást, csak fülelt, mégpedig feszülten. Az öreg asszonyság elborzadt, hogy milyen ismerőseik vannak, Jirzsi és Hubátius úr szép dolgokba keveredhetnek, még majd be is idézik őket.

— Nem lesz semmi, nagymama. A deklamátornál nem találtak egyetlen tiltott könyvet sem, Hubátiushoz pedig nem jár többet zenét hallgatni, Hubátius is mondta, hogy nem jön.

— Azt elhiszem, nincs kedve zenélni, amikor a bátyja nyakáról van szó.

Helenka ijedten pillantott az öreg asszonyságról Jirzsire, azt várta, mond majd valamit, hogy az nem lehet, hogy ilyen

kegyetlenül... — De Jirzsi nem cáfolta a szörnyű szót, csak komolyan bólintott, hogy a vadász dolga bizony nagyon roszszul áll.

A bizottságról, amely Szvoboda deklamátornál járt, újból hallott másnap, amikor P. Dániel megérkezett (Jirzsi nem volt ott), s elmondta öreg unokahúgának, amit P. Materzsovszkytól megtudott, hogy milyen haszontalan kutatott, de hogy ő azért nem hisz a deklamátornak, P. Materzsovszky ennyit mondott csak, az elhatározását azonban eltitkolta, hogy épp az erős gyanúja miatt nem téveszti szem elől a deklamátort, hanem megfigyelteti és kémleltet utána. Lerchné asszony, amikor megint a deklamátorról hallott, újból és határozottan kijelentette, hogy Jirzsinek, ha ilyen szomszédja van, nem szabad Hubátiushoz járnia, a biztonság kedvéért megkéri a vejét, Brzsezinát, mondja meg Hubátiusnak, hogy inkább ő járjon hozzájuk hegedülni.

— Na és azt a másik dolgot, Rozicska, nem mondtad meg Brzsezinának? Nem is mondod?

— Azt gondolja, hogy... — az öreg asszonyság körülnézett, elhallgatott, aztán valami ürügyön kiküldte Helenkát.

— Azt Rozicska; tudja-e Brzsezina, hogy Jirzsi nem akar pap lenni.

— Még nem beszéltem vele, rég nem volt már itt, de azt tartom, ideje lesz. Elhivatom.

— Ideje, ideje, itt a tavasz, észre sem vesszük, itt a nyár és utána...

— Folyton ez jár az eszemben. Nem fér a fejembe, hogy ez a fiú, aki mindig olyan jámbor volt, már mint kisgyerek is csupa miseruha meg kisoltár, s mintegy magától értetődött mindig, hogy pappá lesz. Már az is eszembe jutott, nincs-e itt valami...

— Mire gondolsz?

— Csak egy dolog fordíthatta meg a gondolkozását: egy lány.

P. Dániel hevesen csóválta meg a fejét.

— Rozicska, mit gondolsz! Jirzsi, a kis Jirzsi, aki olyan mint egy szűz lány, úgy fél a nőktől, mint szent Alajos.

— No, nem mondom, nem is akarom hinni, hogy így megbomlott volna, de más akadályt én nem látok.

— Vettél valamit észre?

— Idáig nem, hogy is vehettem volna, amikor mindig csak kisidőre van itt. Ott Brzsezináéknál. Megmondom a vőmnek, hogy figyeljen, vagy pedig — gyorsította a szót — kérdezze meg Hubátiust, az tudná a leghamarább, van-e valami.

Az öreg asszonyságnak eszébe sem jutott, hogy az unokája, ilyen tekintélyes család fia, egy szegény leányba, apja jobbágyába is beleszeretethetett, hozzá még egy olyan megátalkodott eretnek lányába.

AZ „IKREK" asztalánál a társaságnak a múlt ősz óta nem volt olyan különös eseménye, története, amely annyira foglalkoztatta és fölizgatta volna, mint Szamecsek éjszakai kiküldetése azzal a nagytekintetű bizottsággal a szőlőhegyek királyi hegymesteri hivatalának a hegybíró uraival a Kanturka szőlőbe. Sokáig beszéltek erről a kiszállásról, időnként még télen is előkerült beszéd közben, valahányszor Florián Mariának hírt hozott arról az öreg vincellérről, Novotnyról, aki egyetlen zsákmánya volt a P. Materzsovszky vezette bizottságnak.

Ezek a hírek azonban egészében mindig egyformák voltak: az a vincellér csodálatosan megátalkodott, nem akar vallani és semmit sem tudnak kiszedni belőle.

Egyszer azt is elmesélte Mariának, amit a polgármester szolgájától tudott meg, hogy a városházáról hogyan dobták ki az öreg vincellérnét, annak a Novotnynak a feleségét; a városházára járt sírni, könyörögni, hogy engedjék meg neki, hadd beszéljen az urával, meg azt is a vén bolond, hogy bocsássák el az urát; annyira terhelte már az urakat, hogy a poroszló kikergette a városházáról és megfenyegette, hogy elveri, ha még egyszer mutatkozik. Megcsóválta a fejét erre a hírre az öreg Mikulás Kroupa, a stekrzsi Brandlinszky nemzetség nagy magasztalója, de még az idősebb Jan Kubicsek, a Hubrykovszky nemzetség nagy tisztelője s a cseh krónika és a festett képek kedvelője is hangosan felsóhajtott, hogy azt még sem kellett volna azzal a nyomorult asszonnyal megtenni.

Újév után azt a hírt hozta Szamecsek a hivatalból, hogy az öreg vincellért, noha nem vallott, mégis elítélték, mert prédikátornak és eretnek csábítónak adott fedelet, elítélték éspedig egy félévi nehéz kényszermunkára, bilincsben.

De nem bírta ki. Februárban tüdőgyulladást kapott. Ekkor odaengedték hozzá az öreg feleségét; csak egyszer látogatta meg. Amikorra másodszor jött, már kimúlt. Az asszony meg a két fia kísérte ki a sírjához, de nem a temetőbe, hanem egy félreeső helyre. Szentelt földbe nem kerülhetett a teteme, nem engedte sem a tanács, sem a plébános, minthogy az öreg Novotny eretneket és csábítót rejtegetett s maga is eretnek bizonyára. Példára volt szükség, hogy minden hitetlen elrémüljön.

Nemcsak az „ikrek" asztalánál, de Brzsezináéknál, a vendéglő bolthajtásos helyiségében is erről folyt a szó: Jirzsi Kocourek határozottan helyeselte a büntetést, így kell ennek lenni, különben nem irtják ki az eretnekséget: hiszen szégyen, bizony szégyen, — szégyen, szégyen az Prágára, hogy hitetlen lutheránusok és husziták lehetnek még benne, amikor Prága s az egész cseh föld egy új szent kikiáltását, boldogságos Nepomuki János szentté avatását várja.

Kocourek azonban megint fölháborodott, amikor a jogászok egyike, akiknek Brzsezináéknál asztaluk volt, s majd minden este ott ültek, egy szörnyű hírrel állított be. Jicsinból írták, a születéshelyéről, hogy mi ment végbe a szomszédságukban, Kopidlnón; mit követett el ott egy Szvoboda nevű vadász s hogyan mutatta ki újra az eretnekségét. Nepomuki szent Jánost káromolta s vakmerően azt a kijelentést tette, hogy azok közül, akik szent János csodája mellett vallottak, egy sem éri meg az egy esztendőt. Ettől az egész asztalnál nagy háborgás és bosszankodás támadt: a legvadabb megint csak Jirzsi Kocourek volt, aki széttárta a karját, s villámló szemmel szitkozódott, hogy hát megtörténhetik ez itt Csehországban most, amikor a szentté avatás az egész országnak tisztességet szerez, az egész királyságnak világszerte becsülete és híre lesz, s egy ilyen bárány ezt merészeli! S mint rendesen, rögtön tüzelt és hányta a terveket, hogy az ilyen istenkáromlót élve kéne elégetni, az lenne igazságos.

Az „ikrek" asztalánál nem egyszer tárgyalták ezt a szentté avatást, nevezetesen azt, hogy mikor kerül már sor rá, ideje volna már; úgy a klérus, mint az urak, de még az egyszerű emberek is, seholsem győzik már kivárni. Türelmetlenségükben Jirzsi Kocourek fékezgette most mindnyájukat, aki máskor mindig olyan heves és türelmetlen volt: most azonban nem a vad suszter beszélt, hanem a hajdani teológus és pap-

jelölt. Csillapított, csak hogy a magyarázataival csillogjon; nem lehetséges ám, ahogyan szeretnék, hogy az a szentté avatás rögtön halogatás nélkül megtörténjék, bizonyos időnek kell eltelnie a boldoggáavatás s a szentté avatás közt, tíz évnek legalább, kiszámíthatják tehát, hogy mivel Nepomuki János hét évvel ezelőtt lett boldogságossá nyilvánítva, az idén nem lehet még szentté nyilvánítani, az nem megy ilyen ugrásszerűen, hosszú pör ám az, ó igen hosszú és drága, az az *advocatus diaboli*, az ördögök ügyvédje védekezik és ellentmond, mindenféle csapdát és cselt eszel ki, hogy a jelentett csodákat megcáfolja és semmisnek nyilvánítsa. De különben is? Itt Prágában a szentté avatás mintha megvolna már, szent Jánosnak itt oltára, képe, szobra s teljes szentnek kijáró tisztelete van.

— És templomai is — vágott szavába az öreg Kubicsek. — Csak menjenek el, nógatta, a Hradcsánon az Orsolyák kolostorához, s ott megtalálják Nepomuki szent János új szép templomát, ő már kétszer is volt ott, most már befejezik, micsoda pompa, hát még ha egészen készen lesz, már pedig idén őszre bizonyosan meglesz, akkorra már ki is lesz festve, micsoda szépség, Rainer mester festi, annak a Herzog lánynak az ura, a boldogult Rainer Ferenc unokaöccse, neki is van képe tőle, Jézus a Getsemáné kertben és mások, épp úgy mint az öreg Rainertől is — ez a fiatal nagyon kitett abban a templomban magáért, őt, Kubicseket is hívta, hogyha majd melegebb és világosabb lesz, jöjjön el s nézze meg.

S az öreg Kubicsek el is ment; szép májusi nap volt, este az ikrek asztalánál aztán beszámolt róla, hogy mit látott; a templom ugyan még teli van állvánnyal, de az ember csak elnyitja a szemét, hogy milyen csodálatos benne a festés, a templom hajója mintha ebben a festésben nőne lentről felfele, s hogy van az festve, oszlopok, párkányok, minden mintha igazi lenne. Aztán az alakok! S ha azt a festőt, Rainert látnák!

— Látniuk kellene, hogyan fest ott fönn a magasban, hogyan kell hajlongania, hol guggol, hol meg hanyatt fekszik, feje a tarkóján, az arca fölfelé, így festeni, ilyen helyzetben! Arcát egészen összefröcskölte a festék, a ruhájáról nem is szólva; aztán megint eljönni, nézegetni, méricskélni, aztán megint így meggörbedve vagy hanyatt, szemmel a mennye-

zetnek. Elmondta, hogy golyvát kap tőle, a huncut még nevetett is rajta. A keze csak úgy vágtat, amikor fest, az ecset meg repül. De azért minden kivirágzik az alatt az ecset alatt. Micsoda szépség!

— S az alakok? — kérdezte Kroupa.

— Mennyi és milyenek! Szent János meg a csodái. Az is, ahogy szent János Terézia Krebset meggyógyította, az elszáradt balkeze éledt meg, erre a csodára magam is emlékszem még, huszonöt éve, vagy több is már.

Jirzsi Kocourek rögtön belevágott, mégpedig igen komoly arccal, határozottan, hozzáértőn, hogy ez a csoda Rómában sokat lendít a szent János dolgán, ezt a csodát az *advocatus diaboli* sem cáfolhatja meg, ezt a szent kollégium is elismeri: első helyen persze a romolhatatlan nyelv csodája áll.

— Hát Rosalie Hodankova, — szólalt meg az öreg Kroupa, — akit szent János óvott meg, amikor a vízbe fúlt volna. Az is csoda ám.

— Az, az is, — hagyta rá hevesen Kocourek, akit kellemetlenül érintett, hogy az öreg megzavarta — és mások is, csoda van elég: ha az ördög ügyvédje néhányat meg is cáfol közülük, marad még elég, s azokat, amiket mondott, nem cáfolja meg, főként, amikor tanúk vannak rája. És életben vannak, nem haltak meg, ahogy az az eretnek mondta, az a vadász, tudják, hogy nem éri meg az egy esztendőt, aki szent János csodái mellett vallott. Én meg azt hiszem, az a káromló nem éri meg az esztendőt — jósolta fenyegetőn, aztán megint szabadabban s némileg ünnepélyesen: — És egy év mulva, azt mondom kegyelmeteknek, meglesz a szentté avatás. Nincs ugyan még tíz éve a boldoggá avatásnak, de Rómában is engednek valamit; hát hogyne, amikor nemcsak Csehország, Morava és Szilézia, de más országok, úgyszólván az egész világ alig tudja a kanonizációt bevárni: s a hatalmasak is vágynak rá, fejedelmek, az úri rend, a főpapság, főként pedig a jezsuita páter urak. Azoknak megvan a hatalmuk Rómában, tudnak mozdítani, úgyhogy mostanhoz egy évre bizonyosan meglesz a szentté avatás. Majd meglátják.

Brzsezináéknál sosem hallgatták ilyen figyelmesen, közbeszólás nélkül és örömmel Kocoureket, mint ez alatt a jóslata alatt.

UBÁTIUS és Jirzsi ezen a tavaszon ritkán hegedült s mindig maguk, a hallgatóság nélkül. A deklamátor szomszéd attól a naptól fogva, hogy a bizottság nála járt, nem jött át többet: máskor sem állított be Hubátiushoz. A véletlen beszélgetéseket is kerülte, Hubátius nem csodálkozott rajta. Azzal magyarázta, hogy Szvoboda szégyeli magát, amiért vadász bátyja bűnbe keveredett s a gond is nyomasztja, hogy mi származik ebből, nemcsak a bátyjára, de a gyermekeire és talán magára is. Hubátius szánta őt, s amikor Jirzsi beszédközben nem titkolta, hogy neki mégiscsak van valami kételye és gyanúja a deklamátor ellen, Hubátius megcáfolta.

Jirzsi utolsó látogatása alatt, egy április délután történt, ahogy Jirzsi belépett, rögtön megint a deklamátoron kezdte.

— A szomszéd úr eltűnt — jelentette Hubátius.

— Eltűnt? — hűlt el Jirzsi. — Talán...

— Hogy megszökött, azt gondolja? Nem, azt nem. Ötöd napja egy délután láttam utoljára. Délután hazajött s nem ment ki többet; este nem volt a Vorlicseknél se, s korán reggel elment. Mikor, nem tudom; nem láttam elmenni; a szállásadónő mesélte odalenn, hogy korán reggel látta, bot az egyik kezében, bugyor a másikban. A házigazdának állítólag jelentette, hogy elmegy egy néhány napra Prágából, de két héten belül megjön.

Jirzsin az a gondolat rebbent át, hogy visszatér-e csakugyan, de rögtön el is kergette s csak ennyit mondott:

— Furcsa. Hová mehetett?

— Megmondom, Jirzsi. Nekem, igaz, nem szólt, de azt hiszem, nem tévedek, Kopidlnóba ment.

— A bátyjához! — kiáltott fel Jirzsi meglepetten. — Ahhoz a vadászhoz.

— Úgy van.

— Meglátogatja.

— Esetleg el is búcsúzik tőle, talán mindörökre.

— Azt hiszi?

— Amilyenek a mostani törvények s a nem katolikusok elleni pátensek — komolyodott el szokása ellenére Hubátius júris licenciát. — Ez tévelygés, eretnekség, s aki valamiképpen elősegíti *pro crimine contra statum* terheli meg magát. Az eretnekellenes pátensek mind igen szigorúak, különösen az utolsó, amelyet tavalyelőtt adtak ki. Itt aztán vannak bünte-

tések, de milyenek, a legnehezebb kényszermunka, a legkevesebb egy évi gálya...

— Egy ilyen öreg ember nem bírná ki, hogy a gályára küldjék.

— Akkor itt van még a megkorbácsolás s a száműzetés. Azok azonban még rosszabbul járnak, akik eretnek tanítóknak és prédikátoroknak menedéket adtak, rejtegették, vagy akik titkos összejöveteleket tartottak s eretnek könyveket hoztak be. Ezekről a pátens egész határozottan kimondja, hogy pallossal kell büntetni őket.

— Kell — ismételte meg Jirzsi halkan, elszörnyedve.

— Kifejezetten így van abban a pátensben, ez a vadász pedig ilyen eretnek kiküldöttet, vagyis emisszáriust rejtegetett, kegyelmed mesélte. Enyhítés, — mondta Hubátius gyorsabban s valahogy derültebben — igaz, lehetséges volna, ha az az *arestatus** ...

— A vadász.

— Ha a vadász őszintén szánná s megbánná a bűnét s volna valaki, aki *in optima forma juris*** kezeskedne érte, akkor nem kéne halálra jutnia.

— Ha a deklamátor kezeskedne.

— Őt a bíróság bizonyára nem fogadná el, aztán meg — húzta fel Hubátius a szemöldökét, amikor eszébe jutott, ami a vadásznál súllyal esik latba — ez az ember egyszer már bocsánatot nyert s megint visszaesett, közben esküt is szegett.

— Meg az az istenkáromlás.

— Az a legrosszabb, épp ezért az én boldogtalan szomszédom, nem igen megy sokra. Különben, ki tudja, odament-e, de ha odament, aligha tér valami jókedvűen vissza.

Jirzsi szürkülettel, lágy májusi szürkülettel tért haza. Először a szobácskájába ment, hogy házi ujjast vegyen magára. De alig gombolta ki kabátja első gombját, apja lépett be, az öreg úr. Ide a szobácskájába szinte sohasem jött be; Jirzsi elbámult s valami rossz sejtelem fogta el azonnal. Apjának az arca, körülötte göndör, válligérő, hátul hosszú paróka, a homályban egészen sötét volt, komolysággal teli.

* *Letartóztatott.*
** *A legszabályosabb jogi formában.*

— Csodálkozol, Jirzsi, hogy itt látsz. Hozzád jövök, vártam már, hogy megjöjj, négyszemközt szeretnék beszélni veled.

— Miről, apámuram? — kérdezte Jirzsi, gyanítva miről lesz szó.

— Filozófiai tanulmányaidnak, észre sem vesszük, vége van, a hivatásodra kell készülnöd. Magától értetődik, úgy hiszem, hogy minden bizonnyal a papi tisztre készülsz. — Elhallgatott, szeme fürkészőn tapadt fia sápadt arcára. A kis szobában fojtott csend. Az öreg úr a választ várta, Jirzsi azonban lesütötte a szemét és hallgatott.

— Azt vártam, Jirzsi, — kezdte megint az öreg úr — hogy örömmel állasz rá s készségesen mondod: úgy van, úgy, apámuram. Te azonban hallgatsz. Ez annyi, mintha nemet mondanál. Igaz tehát, amit nagymama mondott. El sem akartam hinni. Szóval nem akarsz?

— Apámuram, még van idő.

— Van — hagyta rá élesebben Brzsezina — ezt mondtad nagymamának is; idő, igaz van, de csak arra, hogy a habozással és fontolgatással fölhagyj. Én ezt akarom, s apád kívánságát nem hiúsítod meg. S ha ezt meg is mernéd tenni, boldogult anyádasszony jusson az eszedbe. Ő abban a gondolatban élt, hogy papi ruhát öltesz s ebben a gondolatban halt is meg. Többet nem kell mondanom és nem is fogok. Tudom, hogy derék fiú vagy, boldogult anyád, tudod, mennyire kedvelt s én mennyire kedvellek. Ne búsíts meg engem s nagymamát sem. Nem tudom, nem ért-e valami kísértés. Nem kérdem s nem kutatom. Ha ért, legyőzöd. Tudod, hogy mi a fiúi kötelesség s mit parancsol a tízparancsolat.

Csönd. A szigorú, lélekbehatoló szó elhangzott. Jirzsi egyedül volt. Egy helyre meredten állt a megsűrűsödött homályban. Bekövetkezett, amitől titkon tartott. Apjának a beszédje maga is hatott, hozzá boldogult anyjára a célzás. Az anyjának, igaz, ez volt a forró kívánsága, tudta. Akkor azt gondolta, könnyen és örömmel teljesíti. De most! „Ért-e valami kísértés!" Megremegett. Tud valamit apja ura vagy találgatja csak. Nem, nem tud, maga mondta, hogy nem tudhatja. De ha megtudja!

AZON A DÉLUTÁN, amelyiken Jirzsi Hubátiusnál időzött, Szvoboda deklamátor beért Kopidlnóba.

Harmadik napja volt, hogy Prágából elindult. Gyalog ment, olykor, ha alkalom adódott, kocsin tett meg egy darabot, ahogy odaért, nem a bátyja vadászházához tartott. Tudta, hogy ott úgysem találna a családból senkit. Mihelyt a vadászt bebörtönözték, két lányának ki kellett a vadászházból költöznie. A három fiát, akik vadászok voltak, egyelőre meghagyták, úgy ahogy voltak, a szolgálatukban, Nadszlavin, Krzsesicen és Hlasna Lhotán, a körzeteikben. De beszélték, hogy a gróf őket sem tűri meg, minthogy a vallás dolgában gyanú alatt állnak.

Deklamátor Szvoboda, kérdezősködve, könnyen megtalálta a húgait. Egy faépületben akadt rájuk a városszélen. Amikor belépett, sírva fakadtak, mintha temetésre jött volna. Baruska, a legfiatalabb, szólni sem tudott. A merészebb Zuzanka, aki februárban fölszaladt Prágába hírt adni, hogy apja urát hirtelen bebörtönözték, s miért, reszkető hangon közölte, hogy Prágából tegnap megjött az ítélet.

— A fellebbvitelitől. És rossz — horkant föl kérdőn a deklamátor.

— Rossz — ismételte meg Zuzka sötéten. — Ma reggel apámuram előtt is kihirdették, hogy... — Hangja megbicsaklott, nem tudta tovább mondani; Baruska, aki az asztalnál ült, fejét a széken nyugvó kezére horgasztotta. A deklamátor, szemét hunyorgatva, szorongón tekintett Zuzkára, mintha a maga ítéletét várná.

— Halál? — kérdezte aztán egyetlen szóval.

Zuzka bólintott s hirtelen heves sírás rohama rázta meg a testét.

— Pallossal végzik ki, — fakadt ki — s a testét utána elégetik. — S tenyerével elfödte az arcát.

A deklamátor szeme hirtelen megmeredt. Megreszketett, fonnyadt arca egyszerre megsárgult, elfakult.

Az alacsony, ácsolt szobában a két testvér fojtott zokogása; a deklamátor egy ideig hallgatott.

— Voltatok nála? — kérdezte aztán. — Odavonszolta magát az asztalhoz s a padra rogyott.

— Nem voltunk, nem engedtek be apánk urunkhoz. Pedig hányszor kértük, — számolt be Baruska nem titkolt keserűséggel és panasszal. — Ó, könyörögtünk mi.

— És Jan, Karel és Frantik, mind, — fűzte hozzá Zuzka, a bátyjaira gondolva — de nem ért semmit. Amikor az ítélet lejött ide, megint fölszaladtunk a kastélyba, az irodára, most már odaengednének, mondták is, hogy beszéljünk apánk urunk lelkére, hogy kegyelmet kérjen.

A deklamátor komoran bólintott s megkérdezte, mikor engedik oda őket.

— Holnap.

— És a fiúk?

— Azoknak ma üzentünk, holnap még nem lesznek itt, később jönnek, akkor majd megint bemegyünk velük.

— Holnap meg én megyek veletek. — S egyszercsak megkérdezte, hogy hát a jezsuiták?

— Ez a páter Malobicky, aki egyszer már börtönbe juttatta apám uramat, — amikor a vadászházban ránktört s a könyveket elvitte, akkor elsőízben — újabban megint volt apám uramnál a börtönében. De nem ment semmire. Hogy apám urammal mit beszélt, mit tárgyalt, nem tudjuk, de állítólag egészen feldühösödve jött el.

— A kertész mesélte, — tette hozzá Baruska — az nem húzódik tőlünk annyira, mint a többiek.

Ott ültek egész este, be a késő éjszakába s szinte csak a boldogtalan elítéltről beszéltek. A deklamátor újabb részleteket tudott meg a húgaitól a bátyjáról, hogyan fogták el, meg a föladó erdészről is, a besúgásért hogy megjutalmazták, ötven tallért kapott; az apjukat hogyan hallgatták ki az irodán, előbb a hatóság, majd az egyházi bizottság, a plébános s még egy páter volt itt Hradecből, azok hallgatták ki, mindenik kihallgatása hosszas volt, minden szavacskát fölírtak, s úgy küldték föl az egészet Prágába, néhány hetet volt ott fönn.

— A fellebbviteli most sietett — szúrta közbe komoran a deklamátor. — Máskor nem igyekeznek ennyire.

— A kastélybeli kertész azt is elmondta titokban, bátyám uram, amit a kastélyban hallott, hogy apánk urunk semmit nem tagadott; vissza kellett volna vonnia, kérnie, ígéretet tenni, hogy most már igazán megtér a katolikus hitre. De ő nem.

— Ő nem — ismételte meg a deklamátor komolyan, de szomorún is, bizonyos megnyugvással. — Már tavaly mondta, amikor a králici bibliát — hiszen tudtok róla — megőrzésre elhozta nekem, már akkor mondta, hogy nagyon bánja azt, amit tett, hogy megtagadta s leesküdte a hitét; nincs nyugta azóta. S ha ma fognának meg, — mondta akkor, — hidd el testvérem, nem tagadnám meg a hitem, még ha elkergetnének, vagy a legrosszabbal fenyegetnének is. — No és a gróf? — jutott egyszerre a deklamátor eszébe.

— Az nincs már itt, sem a grófnő, de állítólag hamarosan visszajönnek.

— Azok most biztos elégedettek — mondta a deklamátor keserűen és élesen. — S a leginkább ezek a ravasz jezsuiták. Ilyen büntetés, ilyen ítélet! Ez kegyetlenség, hóhérkodás!

A kastélybeliek meg azok a városiak, akik másnap reggel a kastély körül jártak, jól megnézték a Szvoboda vadász lányait, ahogy a kastély-kapuban álldogáltak. Némán és szomorúan várták, Baruska az izgalomtól sápadtan, a prágai bátyjukat, aki a tiszttartóhoz ment föl.

A hatalmas úr — hosszú göndör paróka, világos barna kabát — egy fekete karosszékben ült az irodájában az íróasztalnál s hűvösen, szigorúan beszélt Szvoboda deklamátorral, aki azzal a sürgető kéréssel járult elé, hogy a bátyját meglátogathassa s most meggörnyedten állt a Slik-uradalom első tisztviselője előtt. A tiszttartó először kifaggatta a kérelmezőt, hogy kicsoda s mikor érkezett, majd az elítélt szörnyű tettét kezdte magyarázni; főként a makacsságára tért ki rendkívül szigorún, végül azzal fejezte be, hogy neki, a deklamátornak s a vadász lányainak megengedik, s ő is ezennel megengedi, hogy a bátyját meglátogassák, de csak azért, hogy a lelkére beszéljenek, hogy megtérjen s magába szálljon, így egyedül talán, — talánt mond — a büntetés enyhíthető lesz, csak enyhíthető, mert arról most már szó sem lehet, amiről először, amikor a gróf őkegyelmessége megkönyörült rajta s a családján s meghagyta szolgálatában, amiért is a vadász undorító hálátlansággal fizetett. Megbüntetni meg fogják s meg is kell, de szálljon magába, hagyja el az ördögi gőgöt és megátalkodottságot, igen, gőgöt, ahogy ő, a tiszttartó mondja, mert gőgöt és megátalkodottságot mutatott a vadász még itt a börtönben is, amikor a tisztelendő úr, Malobicky páter úr,

keresztény szeretetből és könyörületből meglátogatta, hogy mint rabot megvigasztalja s az igaz útra, az egyedül üdvözítő szent katolikus hitre vezesse, amiért a vadász szépen megfizetett, a tisztelendő úr szavait meg sem akarta hallgatni, még beszélni sem akart vele; nem felelt és nem válaszolt, hanem mint a tölgy, hallgatott, egy ilyen bűnös, közvetlenül a sír szélén.

A deklamátor háromszögletű kalapját mindkét kezével a melléhez nyomta, sápadt és pirult, lábait váltogatta, s valahányszor azt gyanította, hogy a tiszttartó befejezi a beszédet, meghajolt. Amikor szigorú, könyörtelen előadását végre befejezte, a deklamátor gyorsan, de kétértelműen ráhagyta, hogy igen, a lelkére beszél a bátyjának, hogy fontoljon meg mindent a kellő módon. Mélyen meghajolt s kijött. A tiszttartó intett az írnoknak, hogy menjen velük, az írnok meg szólt a folyosón a poroszlónak, hogy hívja be a vadász lányait.

Az elítélt Szvoboda vadász gyermekeinek szomorú menete megindult a kastélyudvaron és folyosókon át a börtön felé. Elől a deklamátor nagybácsi lépkedett a földet nézve. Izgalmában egyikük sem törődött vele, hogy a kastélybeliek hogyan állnak meg, mohó kíváncsisággal hogyan bámulják őket, hogyan mutogatnak rájuk, főként a deklamátorra, hanem amikor a poroszló a szürke folyosón hirtelen megállt, a kulcsot a nagy zárba dugta, s nagy nyikorgások közt kinyitotta — mindegyikük megremegett.

Beléptek az alacsony ajtón; elől a deklamátor, utána Zuzka és Baruska. A poroszló kívül maradt, az írnok közvetlenül az ajtóban. A kicsiny, bolthajtásos helyiségben homály; a rácsos kis ablak távol tartotta a májusi nap fényét. Csak egy sávnyi derengés hatolt át a rácson s reszketett a görcsökkel teli, piszkos, kitaposott deszkapadlón. A rab a fal melletti nyomorúságos ágyon ült, a feje lehorgasztva. A kulcszörgés, a lépések, az ajtó homályából jövő fojtó zokogás fölverte tünődéséből.

A lányai állottak mellette s mikor közelről megpillantották, hangosan fölsírtak, látva, hogy ezek alatt a börtönbeli hónapok alatt mennyire összeesett, hogy megsoványodott, arca megsárgult, hosszú őszes haja egész megfehéredett. Őket megismerte, de az alacsony parókás férfit, aki vállban most szinte összeroskadt, bizonytalanul nézegette. Ahogy azonban

a hangját meghallotta, jóleső meglepetéssel nyújtotta felé a kezét, amelyen a bilincs most megcsörrent, s meghatottan kiáltotta:

— Egyetlen öcsém! Eljöttél! S ti gyerekek, hát mégis ideengedtek! Most végre, amikor... és a fiúk? Elkergették őket, tudnak már rólam? Te, öcsém, Prágában hallottál az ítéletről?

— Nem, Tomásom, csak itt, tegnap.

— A fiúkhoz küldtünk már, — szólt közbe Zuzka, sírásán erőt véve — még a helyükön vannak, ők is eljönnek.

— Még a helyükön, — ismételte meg komoran a vadász — de meddig. Elkergetik őket, mint titeket. — Mély, beesett szemét a lányokra meresztette. — Folyton ti jártatok az eszemben, hogy min mentetek át.

— Mi az, hogy mi: kegyelmed apám uram, — sóhajtott föl Baruska, aki mellette ült az ágydeszkán.

— Én... az erdőket jártam, s most itt ebben a kalickában, nem látok senkit, könyvem sincs — sóhajtott föl a vadász. — Gyere, Zuzka, ülj te is mellém. Senkivel nem beszélni, annyi héten át! Egyetlen ember jött ide, s azt sem láttam szívesen. Az a jicsini jezsuita, Malobicky — a vadász a deklamátorra pillantott, aki szemben állt vele. — Az itt volt s járt volna tovább is. A lelkem megmentésére jött, azt mondta s elkezdett rábeszélni, agyonbeszélni. Én azonban hallgattam, egy szót sem rá, semmit, beszéljen, amit akar, kérdezett vagy fenyegetett, én hallgattam, így aztán elment.

— Ebben nagyot hibáztál, s ártottál magadnak — szólalt meg az ajtóban az írnok.

Elfelejtették, hogy itt van. Most hogy életjelt adott, egy pillanatra elhallgattak; a deklamátor kezdte el mondani, hogy volt a tiszttartó úrnál.

— Megengedte, hogy meglátogassalak, bátyám, de azzal a kikötéssel, hogy beszéljelek rá, gondold meg magad, akkor tán enyhítenének a büntetéseden.

— Öcsém, ha azt akarod, hogy beszéljek veled, hallgass, hallgass erről — vágott a szavába komoran és hevesen a vadász. — Tudod, mit mondtam Prágában, emlékezz csak rá, hazug nem akarok lenni.

— Apám uram, — szólalt meg félénken, remegő hangon Baruska — ha mégis...

— Apám uram — kérte vele együtt Zuzka is, csendesen sírdogálva.

— Ilyesmire akartok rábeszélni? — Korholón tekintett rájuk. — Ha a lányaim vagytok, ne beszéljetek erről. Mit végig nem gondoltam éjjel-nappal ezeken a heteken keresztül, azt is, ami rám vár! Nem egyszer jött rám a kísértés, az ördög suttogott, azt súgta, hogy kérjek, tagadjam meg a hitem, még tegnap is, amikor az ítéletet kihirdették, szörnyen megijedtem, olyan voltam mint a nád. De az úristen könyörült rajtam, megerősített, legyőztem félelmemet, megadtam magam isten akaratának. Előbbre vétkeztem, megtagadtam a hitemet, de többet nem, most már megőrzöm s nem hagyom a lelkiismeretem leigázni, sem... — Nem fejezte be. — Isten segítségével elviselem. De ti gyerekek, öcsém...

— Hagyja a prédikálást, — kiáltott be az írnok az ajtóból — ha kend bárány, a többit ne kényszerítse rá. Mehetnek már — szólította fel keményen őket.

A vadász, mintha nem hallotta volna, a deklamátort nézte, s tovább beszélt:

— Neked nem kell semmit sem magyaráznom. Gondoltam rád, hogy vagy, mi van Prágában, mit történt nagyapánk örökségével.

— Amiatt ne aggódj, — vágott szavába a deklamátor, elértve, hogy bátyja a králici bibliára gondol, amelyet Prágába hozott.

— Arra is gondoltam, nem szenvedsz-e bajt. — A vadász szeme kérdőn és aggodalmasan pillantott öccsére.

— Semmi, semmi. — A deklamátor gyorsan hozzáhajolt. — Amikor a könyveket jöttek vizsgálni a kehely nem volt nálam — suttogta. — Néhány hete már másnál volt.

A vadásznak ez elég volt, hiszen tudta, hogy őrzik a testvérek Prágában a megszentelt edényt, mindenik egy ideig, „váltásban".

— Mit sugdolódtok! — kiáltott rájuk az írnok s beljebb lépett az ajtóból. — Menjetek már!

— Még egy pillanatot — kérte a deklamátor.

— Egy pillanatot az örökkévalóság előtt — emlékeztette a vadász az írnokot, nem kérlelve, hanem szomorún, szemrehányással. — Mi még találkozunk, kedves gyermekeim, — fordult a lányaihoz — ha isten úgy akarja, még odaenged-

nek hozzám s a fivéreiteket is, üdvözöljétek őket, veled azonban bátyám, — a vadász fölkelt — nem találkozom többet.

A deklamátor gyorsan feléje lépett, közvetlen hozzá, mintha nem akarná, hogy a vadász kijjebb jöjjön, világosabb helyre.

— Isten fizessen meg neked mindenért, és — a vadász fojtott hangja megremegett — ne hagyd el Baruskát és Zuzankát, ha a segítségedre szorulnak. És rá fognak szorulni — sóhajtott föl mélyen, aggodalmasan. — S hogy mind hívek maradjanak.

— Mindent megteszek, mindent — biztosítgatta a deklamátor reszkető hangon, sápadtan, dideregve. — Téged pedig erősítsen meg és vigasztaljon az úristen, viselkedj bátran!

— Isten veled! — A fogoly odanyújtotta kezét, amelyen a bilincsről hosszú lánc csüggött alá.

A deklamátor az írnokra pislantott, aki lenn állt a homályban, egy szempillantás alatt a kabátja alá nyúlt, megfogta a bátyját, átölelte s közben egy nem nagy, nem-testes könyvet nyomott a tenyerébe. De ebben a pillanatban hirtelen köd szállt rá. Szemét könny öntötte el. Hallotta a lánccsörgést, a két húga sírását s ahogy a bátyja odasúgta „Ez megvigasztal". A könyvet értette, amelyet egy szempillantás alatt a szürke, most már erősen foszlottas vadászing alá rejtett.

Amikor a deklamátor szeme megint föltisztult, a bátyja, látta, a két lányát öleli, akik sírva csüggenek rajta. Az írnok megint sürgetőn szólt rájuk. Még egy kézszorítás, még egy istenveled, az ajtóból még egy pillantás a szegényes vacokra, amelynél remegve, soványan állt a hosszú, fehérhajú, öreg vadász.

Az ajtó becsapódott, a kulcs megcsikordult, a zár kattant egyet, a homályos börtönben csend. A vadász erejefogytán az ágyára hanyatlott, nem vett többé erőt magán, nem védekezett a fájdalom ellen. Összekulcsolta a kezét s összefonva az állához szorította. De ahogy a fájdalom és a szorongás elmúlt, inge alá nyúlt s kihúzta a könyvet. A kis ablakra nézett s az ajtóra, aztán mintegy fölfrissülve, gyorsan fölkelt s egy világosabb helyre állt, hogy az öccse ajándékát megtekintse. Új és mégis ismerős könyvecske, Kleych erősen megszűkített s átalakított kötete. A tartalomjegyzék, a testes, hétszáz oldalra menő könyvből egész darabok, a katekizmus, sok ének kitépve,

— azt, ami megmaradt, a deklamátor könyvészeti tudása vékony, puhafödelű könyvvé illesztette. Az áhítatos olvasmányra vágyódó vadásznak azonban így is drága ajándék volt — fény, kenyér. Benne voltak a szenvedélyes „jámbor imádságok" s az „istenes ének"-ek. Mohón nézegette a könyvet, szomjasan fordította meg a címlapot; tekintete a bibliából vett mottón állt meg:

„Állandóan imádkozzatok s el ne csüggedjetek."

S lejjebb a zsoltár szavával:

„Szólíts engem az ítélet napján; feléd rohanok s te dicsérni fogsz."

Fordított, de mielőtt a rendes, jámbor olvasmányhoz hozzá látott volna, átnézte sebtében az imákat, énekeket. A legkedvesebbek, legismertebbek! Milyen szépen válogatta ki a bátyja a régieket, amelyeket az apjával, gyerekeivel otthon titkon énekelgetett, amelyekre erdei magányában, a „sáncon", a tölgyek alatt, amikor imádkozott, rá-rázendített. Ez *is* régi, lám, a Lutheré:

Erős vár a mi Istenünk,
Kemény vasunk és vértünk,
Ínségben együtt van velünk,
*Megvált és harcol értünk.**

S itt az „útraindulóké" is.

Az Úr nevében útnak indulok.

S újra elolvasta: útnak indulok... Abbahagyta, elgondolkozott: az út jutott eszébe, amely előtte áll, az igen messzi, az öröklétbe vivő. Az üres levegőt nézte, aztán mintha egy borzasztó gondolattól menekülne, s menhelyet, vigasztalást keresne, a könyvre hajolt s az olvasásba vetette magát. Mélységes áhitattal látott hozzá.

* *József Attila fordítása.*

JIRZSI azután az eset után, amikor az apja olyan határozottan beszélt vele, egész nap nem lépett ki a házból. Apjával, mostohájával csak délben találkozott, akkor is rövid időre. Az étkezés után nem üldögélt el úgy mint máskor, hanem azonnal fölkelt és elment; azzal mentette magát, hogy nincsen jól; Brzsezina, amikor a feleségével magára maradt, azonnal elmondta, hogy Jirzsi miért siet úgy, miért nem érzi jól magát, s közben elégedetlenségének és bosszúságának adott kifejezést Jirzsi viselkedése miatt. A feleségétől buzgó helyeslést várt. Brzsezináné asszony azonban hallva, hogy Jirzsi nem akar papnak menni, részvevően sóhajtott.

— Ó, szegényke!

— Még sajnálod?

— Úgy van, uram, sajnálom: ha egyszer nincs hajlandósága rá.

— De azért-e, amiért anyánk asszony gondolja, mert valami leány megtetszett neki?

A fiatal asszony nem döbbent meg ettől a hevesen és ingerülten odavetett célzástól; mosolyogva tartott ki véleménye mellett.

— Akkor sajnálnám még csak. De tudnak kegyelmetek valamit? Kibe szerethetett Jirzsi?

— Nem tudunk semmit, sem én, sem anyánk asszony. Valami titok lappang itt, Hubátiust is megkérdeztem már, nem tud-e vagy nem vett-e észre valamit.

— És ő?

— Rendkívül csodálkozott, hogy ez nagyon furcsa lenne. Ő nem tud és nem is vett észre semmit.

— Talán téved, uram.

— Abban biztosan nem, hogy nem akar pap lenni. Ebben azonban nem engedek.

Jirzsi ismerte apja kemény akaratát. Azért hatott rá olyan erősen a szava, nem tudott egy nap mulva sem megnyugodni. Megijedt, aggodalmasan latolta, hogyan lesz, mit kezdjen; elhatározását föladni azonban nem akarta.

Harmadnap elment nagymamához; meg volt győződve, hogy beszélt az apjával, s most, hogy odamegy, a papságon

kezdi. Kitérhetett volna előle, de azért csak odasietett, Helenkát vágyott látni. Az öreg asszonyság azonban egy szóval sem érintette a dolgot, viszont Helenkát sem látta. Szomorúan tért haza. Helenka kedvéért rögtön másnap átszaladt volna, mégis elhalasztotta a látogatását, nehogy nagymamának szemet szúrjon, mért jön olyan szokatlan hamar.

Csak két nap múlva állított be, Helenkát azonban megint nem látta. Mintha eltűnt volna. Várt, de nem tudta bevárni, — noha a látogatás alaposan elnyúlt — hogy a „kisboltba" mehessen, s onnét a kertbe pillanthasson. Lenn a fiatal lomb közt azonban senki. S kérdezni nem merte.

Szomorúan és nyugtalanul ment haza; nagymama gyanít tán valamit, s elküldte Helenkát. Nem törődött vele, milyen úton kerül haza. Elment, szeme a földön, a szent Jakab templom mellett s az „istenszeme" ház előtt is. Alig vette észre s eszébe sem jutott, hogy Hubátiushoz fölmenjen, pedig régen nem volt már nála.

Amikor otthon a nagyszobába belépett, észrevette, hogy a mostohája fürkészőn pillant reá. Az utóbbi két-három napban, úgy rémlett neki, valahogy figyelmesebb és gyöngédebb volt iránta. Tán tud valamit, apja ura neki is megmondta; de ha megmondta, a mostohája nem ért egyet apja urával; különben másképp nézne rá, nem ilyen aggódón és nyájasan. Ez a fürkésző pillantás megriasztotta; megint a szobácskájába, a magányába akart azonnal menni. A mostohája azonban a mosolyogva feltett, nyájas kérdésével megállította.

— Tudod-e, Jirzsi, mi jutott eszembe?

Jirzsi kérdőn pillantott rá.

— Most egy éve betegedtél meg, utána meg én. De nem arra gondolok, ami undorító, a betegségre, hanem a szőlőre, milyen szép volt ott, amikor kivittek s te üdvözöltél; épp olyan nap volt, mint ez a mai. Körül minden olyan szép zöld, a nap is sütött. S milyen jó dolgunk volt. Akár rögtön is kimennék, most ott minden virul, az almafák, virágok.

— Kimehetne, ha csak néhány napra is.

— Te nem akarnál?

— Akarnék, de a kollégium!

— Örülnék, ha csak néhány napra is. De Lyzla nem jöhetne velem, Helenkának kéne jönnie. — Elhallgatott, meglepte a hirtelen pír, amely a diák sápadt arcán lobogón átcsa-

pott; de Jirzsi pillanatnyi zavarát megérezve, hogy nem tud hova nézni, rögtön tovább beszélt, mintha nem vett volna semmit sem észre.

— Itt volna az ideje, hogy beszéljünk róla, — apád urad tavaszra adott határidőt. Csak nagymama elengedje. Azt hiszem, a kedvemért megteszi.

— Bizonyosan — hagyta rá Jirzsi a szemét lesütve, bizonytalan. S hirtelen eszébe jutott, hogy explikákat kell másolnia; amíg világos van, addig kell mennie.

Brzsezina asszony arcáról eltűnt a mosoly. Elkomolyodott. Néhányszor eltűnődött már rajta, amit az ura bizalmasan közölt vele, hogy van-e tényleg Jirzsinek valami szerelmi titka. Volt ebben sok kíváncsiság, de gond is a más fia miatt, akit megszeretett. De hol, hol szerethetett bele valakibe, amikor sehova nem megy, amikor az asszonyokat, hajadonokat kerüli, amikor tőle magától is kezdettől fogva elhúzódott, amikor olyan soká megvolt ott kinn a szőlőben. Ott csak Helenka volt ott. Latolgatásaiban ő is eszébe jutott, de el is hessentette rögtön, hogy is volna az lehetséges: egy jobbágy leány, egy ilyen családból, és Jirzsi! A beléoltott törzsi büszkeség nem engedte elgondolni. Ez a leány — azt tartotta ugyan — bájos és kedves, más mint rendjében a többi. De mégis...

De most ez a hirtelen láng úgy gyúlt ki, mint a fény. Hogy föllobban a nevére. Tán mégis. És Helenka? Nem tudott rá semmit sem mondani, kedvelte, jó akarattal volt iránta, nem tudta föltételezni, hogy ő csábította, lehet nem is tud semmit. A szégyenlős diák talán csak csendben, titokban szereti. Vagy talán nem is. De az a pirulás! Hátha mégis... Szerencsétlen fiú!

HUBÁTIUS ennek a napnak a délutánján a városba készült. Amikor felöltözött, botját a hóna alá vette s az ajtót kinyitotta, hallotta, hogy valaki jön föl a lépcsőn. Gyorsan megfordult. A szomszéd úr, a deklamátor lépett be bugyor nélkül, a kezében bot, a cipője poros; óvatosan, szinte lábujjhegyen lépkedett, megriadtan, mintha észrevétlenül akart volna besurranni. Amikor az utolsó lépcsőfokra lépett, Hubátius, ha nem is hangosan és vidáman mint máskor, reaköszönt s meglepetve meredt a szomszédra, akitől majdnemhogy meg-

ijedt. Egész összeesettnek látszott, mintha beteg volna. A deklamátor némán emelte meg a kalapját.

— Ismét itthon, deklamátor úr? Haza otthonról, Kopidlnóból?

— Igen, igen megint idehaza, de nem otthonról. Kopidlnó nem hazám, ottan ... — s elkomorodva mozdította a tenyerét.

Hubátius nem állhatta meg, nem üres kíváncsiságból, de részvétből megkérdezte:

— Hogy vannak ott, deklamátor úr, nem jól, azt gondolom.

A deklamátor most már legyintett is a tenyerével, mégpedig hevesen.

— Rosszul, Hubátius úr, nagyon rosszul!

— A pör nem ért még véget?

— De, de *lata e publicata sententia.** — Keserűen mondta, fájdalmas mosollyal. — A tekintetes fellebbviteli most sietett.

Hirtelen egészen közel lépett Hubátiushoz.

— Kegyelmed mit szól hozzá? — mondta fojtott, a felindulástól reszkető hangon. — Hallotta, hallotta, hogy a bátyámat miért ... Tudja, mi volt a gonosztett, — a deklamátor megreszketett — hogy nem akarta a véleményét elrejteni, a lelkiismeretét igába vetni, ezért halál, halál, kivégzés, utána a testét is elégetni, — tört ki sötéten, hevesen — ezt csinálta, hallja, a tekintetes fellebbviteli, — s megfogta Hubátius ruhaujját — ez az igazságosság, a szent igazságosság! — Hirtelen megfordult, némán, sápadtan emelte föl az ökölbefogott kezét, két szeme, amely máskor jóságos, mosolygó volt, dühtől és haragtól szikrázott.

Hubátius sajnálta, de meg is ijedt, s körülnézett, nem hallgatja-e még valaki, mialatt a deklamátor szenvedélyesen magyarázta tovább:

— Azért, mert nem akart a lelkiismerete ellen tenni, meg azért a szentért, holott az a szent nem is szent még, azért a nemszentért, akit a jezsuita páterek csináltak maguknak, azok ...

— Deklamátor úr, — kiáltott fel Hubátius s megkapta a karját — térjen eszére. Az istenért mit beszél!

* *Kihirdették az ítéletet.*

A deklamátor ráfordította önkívületben lévő szemét, elhallgatott, egyszerre mintha összeroskadt volna, és nem is volt már ott. Átsurrant az előszobán, bedugta gyorsan a kulcsot a zárba, kinyitotta sebtiben az ajtót és eltűnt. Hubátius ijedten nézett utána, de ugyanakkor elborzadva is. Kivégézni, elégetni! Szigorú büntetést várt, de ilyen kegyetlent mégsem. Nem csodálkozott a deklamátor dúltságán, de az új szentről így beszélni! Csak a szomszéd is meg ne járja.

JIRZSI megdöbbenve, elégedetlenül jött el a mostohájától. Bizonyára észrevette a hirtelen zavarát, pirulását. Elhallgatott, ránézett. Apja ura megmondta vajjon, hogy mi történt? Biztos, hogy megmondta, de gyanít-e valamit? Hát nagymama? Valószínűleg ezért nem találta ott Helenkát kétszer is már. Milyen nyugtalanító ez a bizonytalanság!

Másnap rögtön reggel elszaladt volna nagymamához, de óvatosságból nem mert. A délutánt azonban nem tudta kivárni. Észrevétlen igyekezett kijutni a házból; amikor meggyőződött, hogy apja elment s a mostohája öltözik s látogatóba készül, riadtan és gyorsan kiosont. Feszült hangulatban tartott a régi „Prágai ház" felé.

Ahogy lenn a tágas pitvarban elment az embertömeg mellett, amely a korsóját, kriglijét fogva várakozott az asztalnál, ahol a csaplárosné trónolt, Helenkát pillantotta meg. Éppen csak fölvillant előtte, amint a lépcsőn a pitvarba lefutott s hátul a kiskertbe vezető ajtón eltűnt.

Egyszeriben világosság támadt, megkönnyebbült, Helenka itt van, hiába ijedezett. S most beszélhet is vele. Nem gondolkozott, sietve utána ment.

A kiskertnek az utca felé fala volt, egyik oldalán a Prágai ház szegte, a másik oldalon a szomszédos kisebb lakás fala, amelynek egyáltalán nem volt ablaka. Hátul egy sövény húzódott, ez a kertet az udvartól s a rajta lévő melléképületektől választotta el, sűrű bokrok fedték el. Májusi fiatal zöldben állt minden, a háznál a „kisbolt" ablaka alatt a jávor, a két fekete orgona a falnál s a sarokban, a fal s a szomszéd ház közt, a magas orgonabozót, amely egészen tele volt virággal. Az ágyások csupa virág, aurikulák, fehér és piros telt libavirág.

Jirzsi egy szemvillanás alatt körülnézett; Helenka egyedül volt. Az ott feledett varrását szedte össze a virágzó orgona alatt a kispadon. A kavics megcsikordult, árnyék esett a fehéres gombolyagra, egy reszkető hang szólt rá fojtottan.

— Helenka!

Az megijedt, megörült.

— Régen nem láttam már.

— Véletlenül mindig a városban voltam.

— Tényleg véletlenül?

Helenka elcsodálkozott.

— Nem készakarva?

— Hogy tehetném — ijedt meg, de rögtön el is mosolyodott a gondolaton.

— Esetleg nagymama. Itthon van?

— A kongregációban. Ma van az összejövetelük. — S szedte a varrását.

— Helenka, várjon, mért megy el?

— Azért, mert azt gondolta, hogy nagyanyja asszony küldött el hazulról. Jirzsi úr, — a szeme kért — engedjen el, jobb lesz.

— Várjon, kérem, mikor lesz megint ilyen pillanat — s akaratlan megfogta a kezét.

Helenka megrémült, szétnézett a kertben, körül, az udvar felé, a lombos jávorfára az ablaknál. Sehol senki. De azért megismételte.

— Jobb lesz, Jirzsi úr... Jobb lenne, ha...

— Micsoda?

— Hogy mondjam? Rég megszerettem volna, kérem. már kérdezni, de nem lehetett meg féltem is, most is félek, hogy mit gondol, mit mond majd...

— De mi az?

— Nem megy ki a fejemből, amit újévkor Dániel páter úr mesélt kegyelmeteknek, s amit nagyanyja asszony mondott utána.

— Miért jut ez az eszébe, éppen most?

— Gyakran gondolok rá.

— Hallotta, mit akarnak?

— Hogy lépjen be a páter úr rendjébe.

— Nem, a rendbe nem lépek be, semmifélébe, és...

Helenka nem vette le róla a szemét, feszülten várta, hogy fejezi be.

— Nem akarok pap lenni — tört ki elszántan Jirzsi.

Helenka titokban megkönnyebbült, arcára fény derült, de rögtön ki is aludt.

— De azelőtt akart, hallottam — kérdezte komolyan.

— Megint rólam beszéltek. De már nem akarom.

— Jirzsi úr, gyakran gondolkoztam mostanában, — arckifejezése és hangjának a csengése elborult — gyakran, hogy... — Nem tudta tovább mondani.

— Mit? — kérdezte Jirzsi ijedten.

— Hogy jobb volna, ha nem lennék itt, ha — elsápadt, s szemhéja hunyorogni kezdett.

— Mire gondol?!

Helenka rápillantott; a szeme harmatos volt.

— Helenka, az istenért, ne beszéljen így! — Kézenfogta. — Higgyen nekem, akármi történjék is.

A „kisbolt" ablakában ebben a pillanatban Lerchné ősz feje bukkant fel, a hófehér csipkesávval szegett arany fejkötőben. Az öreg asszonyság épp akkor tért vissza a kongregációból; amikor Helenka után hiába kiáltozott, odament, s kinézett, nincsen-e a kertben. Ott látta, de az unokáját is, amint Helenka kezét fogja s szinte magukról megfeledkezve, megindultan beszélgetnek.

Fény derült mindenre. Az öreg asszonyság látta már, mért szegül ellen Jirzsi. Arcán borzalom, megdöbbenés. Eltűnt az ablakból, de nem nagy időre. Újra megjelent, mellette Brzsezináné asszony fiatal bájos feje, csipkés bársony főkötőben. Épp akkor lépett be, s ahogy a küszöbről beköszönt, az asszonyság hirtelen visszalépett az ablakból s rögtön neki, egészen magánkívül, kézen kapta s az ablakhoz vitte.

— Jöjjön, jöjjön, lát majd valamit.

A fiatal asszony, aki elrémült, hogy az öreg asszonyságot mi lelte, amikor odapillantott, megdermedt. Látták, ahogy Jirzsi a Helenka kezét fogja, ahogy Helenka kifejti magát, de azt nem hallották, amint reszkető hangon kéri:

— Menjen, menjen, félek, kegyelmedet féltem.

— Nem szeret — tört ki Jirzsi szemrehányón. Ebben a pillanatban kicsúszott a szó, amelyet máskor nem mert, nem tudott volna kimondani. S ez a szó legyőzte Helenkát.

— De igen, igen szeretem — vallotta be szégyenkezés nélkül, teljesen, s szemében is ez a vallomás égett. — Mindent megtennék, higgye el, kegyelmedért. — S reszketve, elvörösödve sietett ki a kis kertből. Az ablakra, a jávor mögött föl sem nézett. A két fej eltűnt. Az öreg Lerchné asszony az izgalomtól egészen elgyengülve ült a ládán.

— Hát ez az! — ismételte dühtől remegve s botjával hevesen néhányszor a padlóra koppintott. — Épp jókor jött, épp jókor, meggyőződhetett róla, milyen virág ez a lány, ez a bárány, az eretnek. Istenem, istenem.

— Én meg épp azért jöttem anyánk asszonyhoz, hogy felőle beszéljek, — hogy tavaszra meg nyárra megint odaadja nekem, megint magunkhoz akartam venni, aztán ki a szőlőbe vele.

Az öreg asszonyság gonoszul nevetett.

— Az kell még, az kell még! A szőlőbe, s Jirzsivel. Éppen azokba az átkozott szőlőkbe, — koppantott megint oda a botjával hevesen — ott szövődött ez, ott fonta be, ott... S kegyelmed nem látott semmit! — tört ki szemrehányón.

— Nem láttam, nem vettem észre semmit — védekezett Brzsezináné asszony, akit az öreg asszonyság heves kitörése meglepett. — Bizonyos, hogy semmit.

— Csak vigye magával a szőlőbe és Jirzsit is, hiszen semmit...

Brzsezináné asszony, aki ott ült mellette, hirtelen fölkelt.

— De anyám asszony, — mondta erőt véve magán — Jirzsi ide is járt, s kegyelmed sem vett semmit észre.

— Persze, hogy nem vettem, vak voltam. De ha az a mókuska így ért a színleléshez! Hol van és hol van Jirzsi?

Brzsezináné asszony kinézett a kertbe.

— Nincsenek ott, nincs senki — jelentette.

Átmentek a nagy szobába. Csak Helenkát találták ott. Az ablaknál ült, a varrás az ölében; nem varrt. Az öreg asszonyság szigorú pillantással mérte végig.

— Jirzsi itt volt? — tört ki szárazon, dühtől fojtott hangon. Helenka ijedten hallgatott.

— Itt volt? — ismételte meg élesen Lerchné asszony.

— Itt.

— Hol?

— A kertben.

— Talán még beérem — készülődött Brzsezináné, aki el akarta kerülni a heves kitörést. Az öreg asszonyság nem tartóztatta.

— Menjen, menjen, — biztatta izgatottan — s mondja el apja urának, mondja el, hogy tudjuk már, mért nem akar pap lenni; kedvesebb neki a kertben szerelmeskedni s egy ilyennel!

Brzsezináné asszony ezt már csak kinn hallotta, az ajtón át. Azt nem látta már, ahogy Helenka elsápadt, ahogy az öreg asszonyság a dühtől egészen megánkívül, botját rázva, undorral ismételgeti.

— Egy ilyennel! Ilyen kerítővel.

— Az nem vagyok! — kiáltott föl Helenka.

— Az vagy, hallgass, az vagy, és eretnek. Hisz bizonyára azért maradtál itt, azért nem szöktél el, hogy tapasztalatlan fiúkat elcsábíts. — Helenka feljajdult. De az öreg asszonyság tovább háborgott:

— Ezt kapjuk a jóságunkért. Menj, menj, tisztulj innét. Az öreg asszonyság botjával az ajtóra mutatott: — Ne kerülj a szemem elé!

AMIKOR Helenka a kiskertből kifutott, Jirzsi csak egy pillanatot maradt ott. Besietett a pitvarba, fölnézett a szobákba vezető lépcsőre, állt, várt egy kicsit. De Helenkát nem látta.

Földúltan ment haza. Le sem vetkőzött, úgy járt le-föl a szobájában. Helenka volt a szeme előtt, azt mérlegelte, mit mondott, mi a szándéka, hát ő mit kezdjen, hisz nem szabad engednie. De egyszer csak megállt a szoba közepén és rémülten nézett az ajtóra. A mostohája lépett be. A tekintetén látta, hogy történt valami, hogy hoz valamit.

— Jirzsicska, — remegett meg a hangja — nagymamánál voltam, Helenkáról akartam beszélni vele.

— Nagymama? Hiszen nem volt otthon.

— Otthon volt, a „kisboltban". Alig léptem be, kézen fogott, s az ablakhoz vitt.

Jirzsi megrázkódott.

— Hogy nézzek ki... — Brzsezináné asszony, aki szemmelláthatóan izgatott volt, akadozni kezdett. — Ah, istenem,

Jirzsik, láttalak, ó, téged és... — Közelebb lépett hozzá — Szereted? — mondta fojtottan.

— Szeretem.

A mostoháját meglepte ez a határozottság.

— De nem fontoltad meg — tette hozzá szemrehányóan.

— Mindent megfontoltam.

— Nem, nem, nem lett volna szabad elveszteni az eszedet. Helenka derék lány, de mégis csak... Nem lehet, nem lehet, hogy az ő kedvéért...

— Nagymama mit mond...

— Rettenetesen haragszik.

— Helenkára!

— Helenkára is nagyon, ahogyan hallottam.

Jirzsi sarkon fordult gyorsan s a kalapjáért nyúlt.

— Az istenért, mit akarsz, csak nem...

— Megyek nagymamához.

— Nem, nem mégy, nem szabad, — állta el Brzsezináné az ajtót — mit gondolsz. Most, ebben a pillanatban, nagymamához. És apád urad! Ezt nem lehet előtte sem elhallgatni.

— Magam mondom meg neki.

— Jirzsi, ne ingereld föl, légy észnél. Nem marad más, minthogy engedelmeskedj s lemondj.

— Nem, azt nem teszem.

Brzsezináné asszony, elszörnyedve, reszketőn szegezte rá a tekintetét. Nem ismert rá a hirtelen elszántságában. Sápadt volt, reszketett, de egyenesen állt, keményen, eltökélten. Ekkor lépett be Brzsezina. Ahogy a városból visszajött, a felesége után kérdezősködött.

Megmondták, hogy Jirzsi úrnál van. Egy pillantás elég volt, látta, hogy valami fontos történt. Brzsezináné nem rejthetett el semmit, a félelemtől reszketve beszélt, úgy kérte az urát, hogy ne haragudjék, Jirzsit is kérte, hogy térjen magához. Az öreg úr tűzbejött, nem törődött a felesége kéréseivel. Jirzsire támadt, hogy ilyen szégyent hoz rá. Jirzsi hallgatott, de amikor az apja elkiáltotta magát, hogy ennek egy-kettő véget vetnek, ettől a mókustól, ettől a báránytól hamar megszabadulnak, fölkiáltott:

— Mit akar, mire gondol?

— Ami javadra lesz. Majd meglátod! — Kézen fogta a feleségét, kiment s rázárta az ajtót.

Jirzsi rab volt; fájt neki, de még jobban szorongatta a gond, hogy az apjának mi a szándéka Helenkával. Ebben a bizonytalanságban telt el a rettenetes este; Jirzsi gyötrő tűnődésében és gondjában föl-lejárt, le-leült. Ki sem gyújtott. A mostohája jött be később, egy gyertyával. Látta, ahogy leverten ül az ágyán. A részvéttől nem is tudott mindjárt szóhoz jutni. Megsimogatta, csendesítgette, hívta, jöjjön vele, ne üljön itt a sötétben.

— Apánk urunk nincsen itthon — tette hozzá.

— Hol van?

— Nagymamához ment.

Jirzsi meghatottan mondott a mostohájának köszönetet, s kérte, hagyja őt, nem megy, nem mehet.

Az este, az éjszaka nagy nehezen elmúlt, s a reggel nem hozott bizonyosságot, hogy nagymamánál mi van, s hogy mi történik Helenkával. Csak délben tudta meg Lyzlától, aki enni hozott neki, hogy Helenka nincs már nagyanyja asszonynál, el kellett mennie... Fölugrott a székről.

— El? És hova?

— Azt nem tudom.

Új gyötrelemben maradt. Ezt már nem bírta ki. Délután, amikor azt gondolta, hogy az apja nincs otthon, bement a nagyszobába, a mostoháját akarta megkérdezni. De alig lépett be, váratlanul visszajött az apja. Brzsezináné asszony megijedt s kérő pillantással fogadta, Jirzsi elkomorodva, csendes daccal sütötte le a szemét. Az öreg úr, komor kedvben, de már háborgás nélkül, egyenest Jirzsihez ment.

— Jirzsi, — szólt rá komolyan, de nem minden érzés nélkül — megtévedtél, lásd be, hogy ez lehetetlen. Kin akadt meg a szemed? Jobbágylány, eretnekvér!

— Igaz katolikus.

— Katolikus, talán, de mért. Mért maradt itt s mért nem szökött el azokkal a tévelygőkkel. Értsd meg, hogy miattad, csak a te kedvedért, nem pedig a hitért.

Ez a szó talált. Jirzsi önkéntelen is meghátrált s elrévülten nézett az apjára.

— Nagymama mondta és igaza van. Ez a lány azt eszelte ki...

— Nem, nem apám uram, nem eszelt ki semmit, maga mondta nekem tegnap, hogy jobb lenne, ha nem lenne itt.

— Ezt mondta? Igaza van. Úgy is lesz.
— Mi a szándéka?
— Hogy nem lesz itt, sem itt, sem nagymamánál. Már nincs is.
— Hol van? — Kiáltásában szorongás remegett.
— Miért akarod tudni? Hiábavaló. Azon leszek, hogy ne csábítgasson tovább.
— Mit csinál vele?
— Ne kérdezd, ez az én gondom.
— De papnak azért nem megyek.
— Meglátjuk.

Jirzsi a nagy szobában heves harcban egyenesedett ki; de amikor a maga szobácskájába visszatért, szinte erőtlenül roskadt össze, elgyengítette a rettentő gondolat, hogy Helenkát talán nem is látja többet és sírva fakadt.

71

HELENKA, amikor Lerchné asszony kikergette, a kamrájába menekült. Sírt; az öreg asszonyság szemrehányásai megsebezték. Főként annak az igazságtalanságát érezte fájón, hogy ő a kerítő, de amikor eszébe jutott, az is égette, hogy csak Jirzsi iránti szerelemből nem szökött el s maradt itt, hogy miatta tagadta meg a hitét, elhagyta apját, anyját. S félelem fogta el, hogy Jirzsi is biztosan szenved az övéitől, neki pedig el kell szakadnia tőle, nem hagyják őt itt, Jirzsivel aligha tud majd beszélni, talán nem is látja többet. Ez a gondolat volt a legrettenetesebb.

Zilált állapotában észre sem vette, hogy az ajtó kinyílt s a kis szolgáló nézett be kíváncsian rajta, amikor azonban a leányka később megint bejött s megsúgta, hogy az öreg Brzsezina úr van itt, már benn van az öreg asszonyságnál, — ijedten kelt föl. Tehát tudja már, beszélt Jirzsivel, miatta jött; őróla tárgyal, róla egyezkedik az öreg asszonysággal. Talán őt, Helenkát is hívatja majd, új kihallgatás kezdődik, új szemrehányásokat hall, s ha védi magát, nem hisznek majd neki.

Dobogó szívvel várt — a lélekzetét visszafojtva fülelt minden lépésre, hangra a pitvarból, nem érte jönnek-e, hogy az urak elé menjen. A kamrában sötétebb lett, besötétedett, este volt már. Egyszerre nyílt az ajtó, rőt fény esett a kamrába. A lány lépett be, mécses a kezében, mintegy útra öltözködve s fölszólította Helenkát, hogy rakja valami kendőbe a holmiját, el kell jönnie innét. Helenka keze lehanyatlott, nem is tudott rögtön megszólalni.

— Innét? — fakadt ki végre belőle a kérdés, ijedten, hang nélkül.

— Innét. Most rögtön.

— Hova?

— Azt megtudja. Csak jöjjön, elvezetem.

Helenkát leverte a gondolat, hogy kikergetik innét, hogy elviszik valahova, s nem tudta összeszedni magát. A lánykának kellett újra nógatnia, a holmikat is ő segített a ládából kiszedni, rendezni, batyuba kötni.

Amikor a lány kezébe vette a mécsest s rászólt, hogy akkor menjenek hát, Helenkából kitört a sírás. Ahogy a küszöböt átlépte, s a pitvarban megállt, kinyílt a nagyszoba ajtaja. Az ajtóban az öreg Brzsezina úr magas alakja, fekete kabátban, nagy parókában; komoran szigorúan nézte. Mögötte az öreg asszonyság ősz feje s mérges pillantása.

Helenka megtorpant; megfordult s reszkető hangon kiáltott föl:

— Öreg úr, hallgasson meg, kérem... — Védekezni akart; de egy éles „Menj csak, menj" szakította félbe a kiáltását. S már csapódott, zárult is az ajtó s a két alak, akik ebben a pillanatban olyan rettenetesek voltak a szemében, eltűnt. Nem tudta, hogy került le a lépcsőn. A kapualjban fényt látott, egy csomó embert, a csaplárosnő hangját is hallotta, amint rájuk kiabál, de nem vett ki a beszédből semmit. Ott lépdelt a sötét utcán a kísérője mellett, kezdetben nem is törődött vele, hogy merre mennek.

De aztán ráeszmélt, hogy a Celetná-utcán mentek át, s a Lóvásártér felé térnek le. Mécsesként villant föl benne a gondolat, hogy Brzsezináékhoz mennek. Megpillantotta a szépen épült házat, de épp csak, hogy megpillantotta s nem is az egészet. Rögtön a „Császárház"-nál, a leányka egy utcába fordult, aztán el tovább a szent Jindrich templom előtt s a

temetőn meg annak a sötét vesszőkerítésén túl, egy világtalan csúnya kis utcába.

Egy igénytelen, egyemeletes házba mentek be, a kapualj egy kis udvarba vitt, amelyre a hátulsó kisház három ablakocskáján kiomló fényben két fiatal hársfa árnyéka esett. Helenka szorongó izgalomban lépdelt a lányka mögött. Olyan érzése volt, mintha börtönbe vinnék. Valami ocsmány helyiségre volt elkészülve, s egy szép, tisztán tartott konyhába lépett, majd egy meszelt lakószobába; abban, mint az üveg, minden tiszta és csillogó. Santrucsekné uralkodott itt, az öreglegény felesége, aki tavalyelőtt Helenkát a különféle istentisztelekre, búcsúkra vitte; vele volt a szent János ünnepségen is, amikor este a hajókon zenéltek s énekeltek. Most nem égett úgy a nyájasságtól és beszédességtől, mint ezeken az áhítatos kirándulásokon; de azért nem fogadta Helenkát barátságtalanul. Egyáltalán nem csodálkozott a jöttén; az öreg úr már tudósította róla.

A kislány elment: Santrucsekné beadta a vacsorát. Hanem amikor Helenka hozzá sem nyúlt, nem tűrtőztette magát. Kifakadt, hogy itt van ni, istenem, mit is gondolt; ilyen magasra, ilyen magasra istenem, nem is akarta hinni, amikor este a Prágai házból a másik lányka idefutott s tudtára adta, az öreg úr mit kíván, hogy tartsa magánál Helenkát, meg amikor a lányka elmesélte, hogy mért van ez, mi történt. Hova is gondolt, istenem, mi jutott eszébe, olyan szép helye volt, az öreg asszonyság úgy tartotta, mint a maga lányát, nem kellett volna elbíznia magát, magába kellett volna szállnia, hogy kicsoda, kinél van s nem olyan magasra nézni, hova is tehette az eszét.

Helenka hallgatott; csak akkor könnyebbült meg kicsit, amikor Santrucsekné bevezette a homályos benyílóba, amelyben egy mennyezet nélküli ágy állt. Leült rá. Az álom nem jött s nem jött meg később sem. A fáradtság, a gyötrő bizonytalanság, hogy mit végeznek felőle, az öreg úr hogyan bánik el vele és Jirzsivel, nem hagyta aludni.

Másnap is Santrucseknénél maradt, s harmadnap meg azután is; kezdetben mint fogoly, Santrucsekné az első napokban sehova el nem engedte. Helenka érezte, hogy azért őrzi így, nehogy Jirzsivel találkozzék valahol. Különben nem bánt vele rosszul, a beszédes asszonynak, aki majd egész nap

egyedül volt, egyszerre volt valakije, akinek állandóan magyarázhatott. Helenkának volt mit tűrnie. A legmindennapibb, házi, piaci, szomszédságbeli híreket s pletykákat kellett meghallgatnia; beszédeket — istentiszteletekről, imákról, szent Tafrielről, az elásott kincsek védőszentjéről, aztán megint szent Jánosról, a csodáiról, álmokról, látomásokról, csodálatos babonákról.

Helenka kezdetben fásultan hallgatta, gondolatban Jirzsinél volt; tudni szeretett volna róla, nem gyötrik-e miatta, ha csak egy szavacskát is válthatna vele, ha megláthatná. Santrucseknét, az után hogy szemrehányást tett neki, hogy olyan magasra nézett, nem merte megkérdezni. De Santrucsekné összevissza beszédének az áradata Jirzsiről is hozott hírt. Negyedik nap, hogy Helenka a fogságában volt, Santrucsekné egészen izgatottan állított be este, hogy mi történik ezeknél az öreg úréknál, Brzsezináéknál. Jirzsi úr a mostohájával, az öreg úr feleségével kiment a szőlőbe, Jirzsi úr, isten tudja hogy van, de ő azt hallotta, a férje mondta, a sörfőzőházban, hogy Jirzsi úr nem akart, szabadkozott, annyira, hogy Globic doktor urat is kihívták. Jirzsi úrnak így mégis csak bele kellett ülnie a hordszékbe s elvitték, a másikba meg a mostohája; az nagyon a lelkére beszélt Jirzsi úrnak, kérte, legyen engedelmes, az öreg urat is kérte s csillapította, az is nagyon ingerült volt és haragos.

Helenka szorongásában félbeszakította, hogy beteg-e Jirzsi úr, ha doktort is hívtak; beteg-e, fekszik is tán.

— Nem, azt nem, fenn jár, de az ember járva is betegeskedhet, különösen mikor a szíve fáj.

Helenka lélekben ettől fogva a szőlőbe menekült, a nyáriházhoz, amely Jirzsinek most a börtöne lett. Be van szinte zárva, ő most már mégis csak szabadabban van. Santrucsekné már nem vigyázott úgy rája: az utcára is kiengedte, egyedül küldte a templomba. Annál súlyosabban nyomta a gond, hogy lesz tovább, mit tervez vele az öreg úr, itt mégsem hagyja, s nem is hagyhatja.

Azután való nap, hogy Jirzsiről ezt a hírt hozta, Santrucsekné mint mindig, nagy fehér fejkendőjében iparkodott haza a városból, s hozta az újságot. Nem soká titkolta. Flórián Mariáneken kezdte, ismeri-e Helenka; no, ha ismeri, elmondja, hogy találkozott ezzel a Mariánekkel, megállította

őt, mindig megáll vele, nagy huncut, mindig van újságja, de ő is alaposan kikérdezi az embert, most is szépen köszöntötte, mire ő: Hová, hová Mariának úr? Mire az: Nem is hinné, milyen nagy úrhoz. Én meg, melyikhez. Ő meg: egy báró úrhoz. Báró sok van, mondom én. Hát hogy tudja, Mladota báró úrhoz.

Helenka, aki közömbösen hallgatta, erre a névre a fecsegő asszonyra meresztette a szemét; az egy szuszra mesélte tovább.

— S mit csinál, Mariának, a Mladota báró úrnál? Mariának, hogy egy lányt megy fölkínálni neki. Kiköpök, s azt mondom: Vén bűnös, de ő csak mosolyog, mit gondolok, egy jobbágylány dolgában jár.

— Az enyémben — vágott közbe Helenka ijedten.

— Abban, igaz, maga a mi öreg urunk fennhatósága alatt van ugyan, de az öreg úr nem akarja a jobbágyai közt megtartani, megérti miért, ezt fel lehet ésszel érni, így hát Máriánéket küldte a báró úrhoz, minthogy előbbre az ő jobbágya volt, hogy kérdezze meg és egyezzen ki vele, nem akarja-e a báró a fennhatósága alá fogadni. Tudom, nem szívesen hallgatja, — lépett Santrucsekné Helenkához, akin észrevette, mennyire megijesztette a híre — de mit használ. Igaz, el kell mennie Prágából s ez nem tetszik.

Helenka hallgatott, mint a villámsújtott. Szkalka merült föl előtte, a rettenetes Csermák ispán, a cselédház, a nyers cselédnép, amely belőle és Tomásból csúfot űzött. Megint ott lenni s örökre ott maradni! Santrucsekné ott állt fölötte s tovább magyarázott, vigasztalta, hogy jobb is lesz Helenkának, ha elkerül innen, falun könnyebben felejt majd. De amikor Helenka erre az odavetett célzásra sírva fakadt, egyszerre elhallgatott.

Fájdalmas súly maradt Helenkán ettől az újságtól. Egész délután, este, még éjjel is érezte, valahányszor álmából felriadt. Mérlegelte, különféleképp forgatta, úgy is, hogy hátha Mladota báró nem akarja, mi lesz akkor. S rögtön meg is felelt rá, az öreg úr akkor másvalakinek adja el, csak hogy eltávolítsa s messze kerüljön innen. S ha Mladota báró megint magához veszi? Inkább elmenekülni, nehogy Szkalkára vigyék, elmenekülni, de rögtön; Szkalkáról aztán már nem menne. Tomás azt mondta, innét könnyebb a menekülés. De

hova? Utánuk, az apjához, apjához. És Jirzsi? Megremegett. Minden hiába, őt már örökre elvették tőle, ha marad is, akkor sem találkozik vele. De ha az apjához menekül, Jirzsi majd neheztel rá, amiért a hitére visszatér. De hogy máskép? És hogy meneküljön, merre, maga vágjon neki ilyen hosszú útnak. S ha megfogják, börtönbe hurcolják, megkorbácsolják.

A Szvoboda vadász bátyja jutott az eszébe, az egykor rejtélyes polgár, aki bizonyosan tudott a Tomás meneküléséről s Vosztrynak is segített; az ellátná tanáccsal, az nem fordulna el tőle. Ha őhozzá menne. Éppen Hubátius úr mellett lakik. Az biztosan kimegy Jirzsi után a szőlőbe s beszél vele. Ha legalább üdvözletet küldhetne tőle Jirzsinek vagy írhatna neki. Hubatius úr átvenné azt a kis írást s a szőlőben átadná Jirzsinek. Jaj, haszontalan gondolatok. Hogy is mondaná meg neki, elfordulna tőle, most bizonyosan. De a deklamátor fölkarolná, az biztos, s tanácsot is adna.

De elmenni örökre Jirzsitől. De ha marad, érte jönnek s elviszik Szkalkára, szintén mindörökre. Mind a kettő szörnyűség, ha menekül, ha el hagyja vitetni magát.

Másnap Santrucsekné ebéd előtt jött meg a városból. Ahogy belépett, már jelentette, hogy a sörfőzőben beszélt Mariánekkel.

— Mit mondott? — kérdezte Helenka ijedt kíváncsisággal.

— Hogy nem lesz már sokáig nálam, az elbocsátó levél alá van írva, a báró úr a fennhatósága alá fogadta, az egyezséget megírták már. Azt is elmondta, hogy az öreg úr nem sokat követelt, akár ingyen is odaadta volna, tudja mért, ne is csodálkozzék rajta, én meg azt mondom, akkor hát mikor? Mariánek meg, hogy hamarosan, itt van már a fuvaros arról a vidékről, ahol a báró uradalma van, az a fuvaros két nap múlva, de talán már holnap megrakodik s elmehet vele.

Helenka nem kiáltott fel, nem sírta el magát, némán hallgatta a rettenetes hírt; de elsápadt, megreszketett s komoran nézte a földet. Dacot idézett föl benne; hogy nem engedi magát így eladni, nem hagyja, mint néma áru, Szkalkára hurcoltatni magát, akkor megszökik inkább. Nem gondolt rá, hogy az apjához; csak el akart jutni innen, el, hogy ne kelljen Szkalkára mennie.

Santrucsekné délután meghallotta, ahogy Helenka a benyílóban sír. Bement hozzá.

— Így nem győzi le — mondta neki. — Menjen a templomba, menjen, imádkozzék, hogy az úristen más gondolatot adjon.

Helenkának engedelmeskednie kellett; templomra azonban nem gondolt.

Ahogy a házból kilépett, a temetőnél, amely a közeli szent Jindrich templom körül terült el, két férfit pillantott meg, az egyik kicsi volt, parókás, a másik nagy, fején háromszögletű kalap, paróka nélkül. Hosszú haja a füle mögé volt fésülve. Olyan volt, mint egy vidéki; a kisebbik mintha erre az ő utcájuk felé mutatta volna neki az utat. Az a kicsi... Helenka meglepetten állt meg... Az olyan mint a deklamátor. S az is, bizonyosan. A nagyobbikkal beszél, kezet ad neki, s visszafordult a Lóvásártér felé.

Helenka meggyorsította a lépéseit, hogy beérje; most az úton megkérdezheti. Az a nagy tovább jött felé; de csaknem közvetlen előtte megállt.

Sovány volt, lenyúzott szinte, a haja kifakult. Helenka ránézett s ijedten megállt. S hirtelen, heves indulatában az idegen is szinte odadermedt. A szája megremegett, egész testében vacogott.

— Helenka! — De tovább nem tudta mondani. S Helenkának az ijedtséggel egyidőben mély szánalom szorította össze a belsejét.

Az apja! S hogy megöregedett, megőszült! Csendes szemrehányással teli, szomorú pillantása, reszkető hangja megremegtette; s ahogy itt állt előtte: a bűntudat is. De érzelmeinek ebben az elegyében az egy időre elfojtott régi szeretet is hirtelen szenvedélyesen fölszólalt, meg a félelem is. Egy szót sem tudott mondani, de a szeme könnyel telt meg.

— Helenka, így találkozunk. Amikor Vosztryt érted küldtem, meg Tomásért, nem gondoltam volna, hogy nélküled jön haza. Nem is akartam hinni. Ó, mi volt az nekem! — Elhallgatott, körülnézett.

— Gyere, nem állhatunk itt, gyere oda a temetőbe.

Megindult s Helenka tompa félelemben, szeme a földön, engedelmesen mellette.

— Mi volt az nekem, — folytatta Machovec egy kis szünet után — boldogult anyádra gondoltam, mezrzsicsi nagymamára, ha ezt megérték volna, mit követtél el ellenük és miért, miért! Hallottam, ez a hivatalnok úr, Szvoboda vadász öccse elmondta. Ilyen ámítás, istenem.

A temetőben álltak meg, kicsit odébb a kaputól, a falnál a sírok közt.

Helenka, amikor tavaly nem engedelmeskedett Vosztrynak s Tomásnak, félt az apja haragjától, hogy megneheztel s eltaszítja. Most hallotta a beszédjét s az nem volt heves és haragos, hanem a megindultságtól remegő.

— Olyan nehéz lett nekem, Helenka, ez a világ, amikor azután, amit feláldoztam és végigpróbáltam, ezt tetted velem. Rögtön útnak eredtem volna, de Vosztry testvér visszatartott, nem engedett, mit gondolok, most úgysem végezhetünk semmit, Prágában az ő szökésük után nagy a háborgás és a riadalom, reád is biztosan vigyáznak. Aztán meg az őszi csatakban hol bújnék el erdőn, földeken, hogy lennék meg. Ó, hosszú ősz volt ez s a tél még hosszabb, micsoda idő, alig bírtam kivárni a tavaszt. Jönnöm kellett, nem hagyott nyugodni. Az út rossz volt és sokáig tartott, hiszen az ember nem jöhet egyenest, bújkálnia kell. De még többet szenvedtem a gondolatoktól, a félelemtől, hogy célt érek-e, nem megyek-e hiába, nem vesztél-e el egészen. Imádkoztam, az Urat hívtam.

Fölsóhajtott, egy pillanatig a lányát nézte.

— Helenka, ha rólam el tudtál feledkezni s ezt megtetted, gondolj boldogult anyádra, miben nevelt, nagyanyóra, mit szenvedett a hitért. Helenka érted jövök, velem jössz?

Helenka sápadtan, földresütött szemmel hallgatta. A szíve reszketett. Nem tudta, hogy hallgat, hogy nem felel. Míg végre újból felhangzott, most már fájdalmas meglepetéssel, az apja kérdése:

— Szóval nem akarsz? Nem jössz?

Helenka fölnézett rá. Az apja küzdelmet látott az arcán, a szemében.

— Megyek — mondta tompán, fájdalmas elszánással.

A vadász megviselt arcában hirtelen derű. Kézenfogta Helenkát.

— Az úristen majd megerősít. Akkor hát, gyerünk.

— Mikor! Rögtön? — kérdezte ijedten, mintha belenyilalt volna a gondolat, hogy Jirzsit nem látja többet.

— Mennünk kell ma még, csak Szvoboda testvért tudatom. Láttad, ismered, ő az, aki a könyveket adta nektek. Vosztry küldött hozzá, ő fölkarolt, ellátott tanáccsal, mindent tudott rólad, hogy hol vagy, mindent, Helenka. Így beszéltem meg vele, ha ráállsz. — És elmondta, hogyan.

JIRZSI nem akart a szőlőbe kimenni, apja ura, tudta, azért küldi őt ki, hogy végképpen elválassza Helenkától, hogy még csak meg se pillanthassa. Védekezett s olyan izgalomba jött, hogy majdnem eszméletét vesztette. Elhívták Globic doktort s az teljesítette az öreg úr kérését, azt rendelte, hogy Jirzsinek föltétlenül szüksége van nyugalomra és magányra, ki kell a szőlőbe mennie. Elgyengülten egy hordszékbe ültették s kivitték a nyaralóba, ahova ugyanakkor Brzsezináné asszony is kiköltözött. A magány csendje, mély nyugalma fogadta a tavaszi zöldben vigasztalásával; de nem tette olyan boldoggá, mint tavaly, ezidőtájt, amikor nehéz betegsége után idehozták.

A szőlő, a ház mögött a málnabozót, az öreg falnál az orgonabokrok, minden megifjodott; a kis kert szépen kivirágzott, a kilátás Prágára s a körülfekvő tájra a derült májusi napokon varázslatos volt. De semmisem kötötte le Jirzsi lelkét, semmi sem vigasztalta meg. Ott üldögélt a mostohájával, aki gondos és gyöngéd volt hozzá, de alig szólt egy szót. Magányában, a szobácskájában hozzá sem nyúlt az olvasmányaihoz. Az asztalon s az ablakban érintetlenül feküdtek a könyvek s Mariának, aki a költözést rendezte, a hegedűjét is hasztalan juttatta ide. Jirzsi el-elüldögélt a kidűlt tölgy törzsén, Prága felé nézett, a nyaralóra, a málnabokrokra, mintha várt volna valakit. Emlékezetében elevenen tért vissza a múlt tavasz és nyár boldog ideje, de most inkább gyötörte, mint boldogította.

Amikor tavaly Tomás szökése után Helenkának be kellett a városba mennie s ő, ha rövid időre is, itt maradt egyedül a mostohájával, minden olyan elhagyottnak és szomorúnak tűnt fel. Most annál mélyebb volt ez a szomorúság, mert reménye sem volt, hogy Helenka visszatérjen ide, sőt arra sem,

hogy viszontláthassa. Itt-tartózkodásuk másnapján megkérdezte a mostoháját. Látta, hogy zavarban van, nem szívesen felel, bizonyára kertel is, s nem mond teljesen igazat, amikor azt állítja, hogy semmi biztosat sem tud, csak azt, hogy apja ura nem akarja, hogy Helenka náluk maradjon, de különben nem döntött még.

Nem mondott el mindent, nem tehette, sajnálta Jirzsit, félt, hogy újból fölháborodik s kárt tesz az egészségében. Jirzsi sápadt arccal, szótlanul hallgatta, szomorúan bólintott s csendesen, szemrehányás nélkül mondta:

— Nem akar anyám asszony megfelelni. De legalább azt mondja meg, nem bántják-e Helenkát?

— Nem, azt nem, — vágott a szavába hevesen Brzsezináné asszony — bizonyosan nem, apánk urunk nem bántotta, s nem is engedné meg.

Szőlőbeli tartózkodásuknak rögtön a másnapján látogatójuk volt, Hubátius jött ki. Brzsezináné asszony örömmel látta, Jirzsi miatt. Jirzsi azonban különösebb érdeklődés nélkül hallgatta hajdani informátorának a beszédét. Csak akkor fordította felé elevenebben a szemét, amikor a szomszéd úr, a deklamátor visszatéréséről számolt be, továbbá a szigorú büntetésről, amely a bátyját éri. Hogy a deklamátor milyen elkeseredéssel nyilatkozott az ítéletről, azt Hubátius elhallgatta.

Amikor elment, Jirzsi kikísérte, de szótlanul. A szőlő lejtőjén vivő ösvényen azonban hirtelen megállt. Hubátius, mondta szomorúan, bizonyosan tudja, hogy ő, Jirzsi, miért van itten s hogy tud-e valamit Helenkáról.

— Csak azt, hogy nincsen sem kegyelmeteknél, sem nagyanyja asszonynál.

— Hát hol van?

— Azt nem tudom, nem kérdeztem, de megkérdezem.

Jirzsi kapott rajta, megkérte rá, hogy kérdezze, s jöjjön gyorsan vissza.

Alig bírta kivárni Hubátiust. Minden nap leste azidőtájt, hogy jöhetett. Csak negyednap pillantotta meg, késő délután oda igyekvőben.

Lesietett elé a szőlőaljba, s hogy odaért, mohón kérdezte, megtudta-e.

— Santrucseknénál van, az öreg legény feleségénél.

Jirzsi megrémült, hogy miért van ott.

— Csak nem szolgál! — kiáltott fel egyszerre hevesen.

— Nem, bizonyosan nem, várja, hogy az öreg úr mit határoz. Apja urát nem láttam, de nehéz is lenne megkérdeni.

Jirzsi nem kérdezősködött tovább. Lehorgasztott fejjel, némán ment föl a nyaraló felé. Akkor sem pillantott fel, amikor Hubátius elmondta, hogy a deklamátor szomszédnak valami vendége van, tegnap egy idegen jött hozzá, idősebb ember már, faluról, a deklamátornál töltötte az éjszakát, ez a férfi is a kopidlnói rokonságból való.

HELENKA, amikor a temetőből visszatért, a benyílóban titokban készítgetni kezdte, ahogy apja meghagyta, az úti batyuját. Most érezte csak egészen elhatározásának a fájdalmasságát. Zilált hangulatban, reszkető kézzel csomagolta a ruháját, varrását; csak az imádságos könyvet hagyta az ágyán, amelyet P. Dánieltől kapott.

Eszébe jutott, hogy tavaly is így készülődött. Most azonban nem bontja ki többé a batyuját; megy, mennie kell, nincs kibújó.

Santrucsekné, aki a szomszéd szobában foglalatoskodott, egyszercsak átkiáltott, hogy mit csinál Helenka ott a benyílóban, olyan régóta van ott, neki egy időre el kell mennie, Jeromiskát akarja meglátogatni, ismeri Jeromiskát, aki az öreg Turekné asszonynál volt, annál, akinek az a pompás temetése volt, milyen gyönyörű is volt; a gonosz ijesztgette őt a halála előtt, azt hallotta mindig, Jeromiska is hallotta, ahogy a szobában valaki a patkójával kopog, bizonyosan az ördög volt; most Jeromiska is megbetegedett, voltaképp régen betegeskedik már, de ő, Santrucsekné csak ma szerzett tudomást róla, el is megy meglátogatni, Helenka maradjon hát szépen otthon és ügyeljen.

Helenka megkönnyebbült; idáig gondban volt, hogyan viszi ki, úgy hogy Santrucsekné észre ne vegye, apjának a bugyrot a szobából.

Machovec ott várt a ház előtt. A deklamátortól jött; az most is elkísérte, nem a házig ugyan, hanem csak a szent Jindrichig, ahol a temető felé tért.

Machovec sokáig, de türelmesen várt leshelyén, az utcán a ház előtt, a kapualjban. A nagy fehér fökötős asszonyt is látta, aki a hátsó épületből az udvaron át kijött s aki kíváncsian fordult meg utána. Kitért, egy darabot ment, aztán megint visszafordult s ahogy a kapualjba belépett, Helenkát pillantotta meg, amint a kisudvaron át kisurrant. Némán, remegve adta át neki a homályos kapualjban a bugyrát. Machovec, ahogy átvette, odasúgta:

— Akkor hát estefelé, Helenka, túl a városkapun, ahogy megbeszéltük. Az úristen segítsen bennünket!

Kilépett, egy darabon bement az utcába, egy idő múlva azonban megfordult s neki egyenest a temetőnek, a szent Jindrich felé, a deklamátorért. Megmutatta magát, de nem szólt, a deklamátor meg mintha nem ismerte volna, kijött s a Szénfuvaros-tér felé vágott, Porzsics irányába, az Ispotály kapunak. Machovec utána ment, de nem szegődött hozzá. Olyanok voltak, mint két idegen, aki nem ismeri egymást; így mentek át a városkapun, s egy darabot a kapun túl is, az országút hosszában nyúló első kert kerítéséig.

— Akkor hát itt várj, testvér, — mondta a deklamátor a vadásznak — amíg a lányod ideér. Elkerülnie nem lehet s neked is észre kell őt venned. — Hirtelen a lenti s a lankán levő szőlőre mutatott, az országúttól jobbra s a mutatós nyári lakásra, amely a legtetejében fehéredett.

— Ott van, látod, a nyaralója annak a Brzsezina sörfőzőnek. Ott volt tavaly a lányod s a szomszédos szöllőben Tomás, ott ni.

Machovec odanézett és fölsóhajtott.

— Ott érte a kísértés, ott esett hurokba. Isten fizessen meg neked, testvér.

— Isten veled, mennem kell már, nehogy észrevegyenek.

— Emlékezni fogok rád és a bátyádra, a vértanúra.

— Imádkozzatok értünk, — bólintott komoran a deklamátor — imádkozzatok. És most isten veled.

HELENKA visszatért a Santrucsek lakásba. El volt szánva, hogy elmegy, elmegy mindörökre, Jirzsit nem is látja többet. Üzenni sem tud, nem merne neki. A fájdalom erőt vett rajta, perzselő vágy gyúlt ki benne, hogy istenhozzádot

mondjon neki, legalább egy szót beszéljen vele, vagy csak egy lapocskát írjon, elmondja, hová akarták küldeni.

Az ablakban ott volt a kalamáris, két lúdtoll, s a kötetlen kalendárium, „szent Václav fejedelem, vértanú és Csehország védőszentjének a tiszteletére". Papír azonban nem volt. Ami tiszta lap volt benne, ferdén futó hegyes betűsorokkal mind teleírva, az öreg legény nehéz kezeírása. Nem lehetett egy lapot sem kitépni. Egy másik könyv segített, Helenka beugrott a benyílóba az imakönyvéért. Ahogy kinyitotta, egy kisebb kép tiszta oldala fehérlett föl előtte, egy kézzel színezett rézmetszeté, ez is P. Dániel ajándéka. A kép szűz Máriát ábrázolta, krinolinos szoknyában, koronásan, a palástja díszszel és drágakővel teli, a Jézuska hasonló öltözetben, mindketten egy felhőn a búcsújáró templom fölött. Helenka oda se pillantott a képre, bemártotta a tollat s ezt írta a hátsó, fehér oldalára.

„Vissza akartak küldeni Szkalkára — örökre, el innét Prágából, örökre, most eljött az apám, vele kell mennem. Kegyelmed ezt nem bocsátja meg, szörnyű gondolat, de amit a kertben mondtam, igaz, mindhalálig, mindhalálig."

Nem mondhatta tovább, elsírta magát; aztán megint a toll után nyúlt s ezt írta hozzá: „Isten vele, isten vele. Ne feledjen el, bocsásson meg." Letette a tollat, könnyesen, egy ideig latolgatva ült, hogy juttathatná Jirzsi kezébe ezeket a sorokat, hogyan vágjon neki a szőlőnek, találkozik-e vele, megpillanthatja-e és ha találkozhatna is... Nem, nem lehet, azt már nem lehet.

Fölkelt, keblébe rejtette a képet, kinézett az udvarra, s amikor senkit se látott, kiment az utcára. Egy pillanatig óvatosan körülnézett, aztán a Széna-térnek fordult. Késő délután volt, naplemente előtt. Sűrűn találkozott emberekkel, különösen, amikor Porzsicsra jutott s az Ispotály-kapu felé lépdelt. Naplemente után kellett a kapun túl az apjával találkoznia. Áthaladt rajta, de nem ment az országúton tovább, hanem jobbra fordult a szőlők felé, amelyek lenn s a Zsizskov lankáin zöldeltek. Feléjük nézett, föl a tetejükben fehérlő Brzsezina-nyaraló felé.

Lenn a szőlőnél leült a kerítés mellett a fűre s tompán nézte maga előtt az út mozgását, az elhaladó kocsikat, az arramenő embereket. A nap hanyatlóban volt, a szőlő zöldje

s a présházak köztük besötétedtek. Egyszercsak fölhangzott a munka végét jelző kürtszó, rögtön utána közel és messze, lenn és fenn, a májusi alkonyatban a többi szőlőből is rövid harsonázások hangzottak fel. A szőlőmunkások kitódultak a szőlőkből s elszéledtek.

Helenka közelebb ment a Brzsezináék szőlejéhez. A kiskapu nyitva, a szőlőben senki. Egy pillanatig habozott, aztán besurrant a kedves, ismerős helyre. Fölfele nézett a tőkék közt az útra, amelyen tavaly annyiszor haladt végig; a terrasz fölötte üres, Jirzsi nem áll ott. Jobbra tért, a kerítés mentén, aztán a szőlő oldalában a gyalog ösvényen föl a régi fal mentén, az izgalomtól elfulladva állt meg a sötét orgonabozótnál, ahol Jirzsi, ahogy beismerte, lesni, várni szokta.

A lélekzete elállt, a szíve dobogott, amikor a nyaralót, a verandát, a vén tölgy fűben heverő törzsét megpillantotta. Mindenütt, minden nyomon volt mire emlékezni. De nem emlékezett, csak nézett, mély megindulással, félelemben, hogy Jirzsi hol talál felbukkanni. De sehol, sehol; mindenütt üresség, csend, csend köröskörül. Talán a szobában van, talán anyja asszonnyal ül. Tovább merészkedett néhány lépést; szobájának az ajtaja, látta, nyitva. Ebben a pillanatban lépett ki a nyaralóból Hubátius, utána Jirzsi, sápadtan, szomorún. Helenka reszketett, összekulcsolt kezét a keblére szorította; nézett, nézett, csak Jirzsit látta s nem vette le róla a szemét. Némán lépdelt Hubátius mellett, aki élénken magyarázott neki valamit. De ő csak Jirzsit látta, őt kísérte a tekintetével. A terraszra ment Hubátiussal; ott talán elválnak, visszafordul. Nem, tovább ment, Hubátiussal ment le, kikíséri. Helenka a nyaralóra, a nyitott ablakra nézett s már határozott is. Odafutott, futtában kiszedte kebléből a képet. Az ablakban könyvek, az egyikbe bedugta a kisképet, szétnézett a szobában, egy hosszú pillantással tekintett szét. A verandáról az öreg szakácsné hangja hallatszott.

Helenka elugrott s vissza megint az öreg falhoz, a besötétedett orgonabozóthoz; a fal mentén futott tovább, mintha valami gonosztettet követett volna el: s nem állt meg, csak lenn a sarkon, a fal és a szőlő kerítése közt, amelyen a kapu is volt. Lassabban és óvatosabban lépegetett a szőlőtőkék közt a kapu felé, Hubátius és Jirzsi talán nem értek még le, vagy a kapuban állnak. De Hubátius épp akkor lépett ki és

tűnt el a kerítés mentén. Jirzsi visszafordult a kapuból. Lassan ment, lehorgasztott fejjel. Hirtelen megállt; odébb jobbra, a tőkék közt sírás, fájdalmas zokogás. Megállt, hallgatózott, de megint csönd, semmi nesz, a sötét tőkék közt semmiféle mozgás. Tán csak érzékcsalódás; megindult, de megint megállt, hallgatózott, körülnézett. Csendes májusi szürkület, sehol semmi mozgás vagy hang. Megfordult s fölfele indult az ösvényen.

MACHOVEC az első kertkerítésnél várt, túl az Ispotálykapun. A rettenetes bizonytalanság elmúlt; a nehéz súly leesett róla. Helenka jön, eljön vele, elviszi magával Tomáshoz. Megkönnyebbülést érzett, megnyugvást. De később, amikor az országúton a mozgás alábbhagyott, amikor a nap régen lement már s beállt a szürkület, jobbfele fordult a városkapu irányába, az országutat fürkészte. Helenkának megegyezés szerint itt kellene már lenni. Tán visszatartotta valami, csillapította magát, valami akadály, talán az az asszony, akinél lakott. Amikor még tovább késett, félni kezdett, hogy ebben a homályban elkerülhetik egymást, nem veszi észre majd Helenkát. Vagy talán... Nem akarta végig gondolni, ha esetleg nem jönne, meggondolta magát...

Vacogni kezdett már. Az jutott eszébe, hogy egy darabot elébe megy, de biztonság kedvéért ott maradt, nehogy elkerülje. Le nem vette az országútról a szemét, Prágában már világítani kezdtek, fények szöktek elő a sötétből.

S egyszer csak előtte állt, mint valami jelenés. Nem abból az irányból jött, amerre figyelt; az országúton surrant át, a szőlők felől. A homályban is kivette, hogy földúlt és agyonsírt.

— Helenka, ott voltál? — mutatott a szőlőre.

— Ott — vallotta be tompán. — Gyerünk.

Machovec azonnal engedelmeskedett, nem kérdezett semmit, nem tett szemrehányást. Örült, hogy Helenka eljött. Előre nézett az útra, úgy lépegetett; Helenka visszatekintett a már sötétlő szőlőre, a Brzsezináék nyári házára fölöttük. Az az utolsó kivilágított ablak jobbra, ott volt az előbb. Most Jirzsi van ott; nem az anyjával ül, maga van. Megtalálta-e a képecskét, megtalálja-e? És mi lesz? Elfordul tőle?

3-20

Ott lépdeltek a poros, elhagyott országúton. Machovec beszélni kezdett, de csakhamar elfáradt. Helenka nem volt kapható a beszédre. Az apja érezte ezt, látta, hogy sűrűn megmegfordult, bizonyára azok felé a fények felé ott, magasan a szőlők felett. Helenka a Jirzsi ablakára nézett, eszébe jutott, hogyan látta utoljára. Az út egyszerre elkanyarodott; a megvilágított ablakok eltűntek. Előtte a sötétség. Sírás fogta el; de erőt vett magán, elfojtotta. Mellette ott lépdelt az apja, csöndben köszöngette az istenének, hogy lányát a pápisták tőréből kihúzta s a sötét egyiptomi földből kivezeti.

72

AMIKOR Jirzsi másnap reggel kinyitotta a szobájának az ablakát, odébbtolta az ott fekvő könyveket; közben észrevette, hogy az egyikbe valami kép van dugva. Nem tudott róla, kinyitotta hát a könyvet, hogy megnézze. Nem emlékezett rá s arra sem, hogy odatette volna. Ahogy visszarakta a könyvbe, látta, hogy a hátsó felén írott sorok vannak. Megnézte, elkezdte olvasni s már olvasta, olvasta; iszony áradt a sorokból, iszony, rémület. Nem hitte, újra elolvasta. Tekintete megakadt egy soron: „Most eljött az apám, vele kell mennem." Az apja, az eretnek! És megint az elejére tapadt: „Vissza akartak küldeni Szkalkára." Helenkától van, tőle; s ez: „Amit a kertben mondtam, igaz."

Helenka írta. A kép úgy reszketett a kezében, mint a falevél. El akarták tüntetni örökre Prágából, apja ura, s most elment örökre. Hova? Idegenbe, biztos, ha az apja jött érte, lutheránus földre viszi. Hiszen ott van a lapocskán: „Kegyelmed ezt nem bocsátja meg." Följajdult, a székre rogyott, a kép a kezében. Dermedten nézte a sorokat, de már nem olvasta. Megütötte a gondolat, hogy hogyan került az a kép ide, Helenka hozta, itt volt a közelben, itt az ablaknál, itt. Láthatta volna, beszélhetett volna vele, de Helenka nem mert, elbújt. Az a zokogás, amelyet tegnap este a tőkék közt hallott s később este a csöndben, itt is a fülében volt, s amelyet nem tudott feledni!

Helenka sírt ott, a tőkék közt elbújva. Látta őt, de nem szólította meg; fölsírt, de erőt vett a sírásán. Így búcsúzott el tőle, így ment el. És ilyen közel volt! Ha csak egyet lép, meggyőződni, honnét jön az a zokogás, meglátja, s ő nem törődve tovább ment, el tőle. Ott hagyta. Heves szánalommal rejtette tenyerébe az arcát.

Ekkor lépett be a nyaralóba az öreg Brzsezina úr, Brzsezináné asszony megijedt, hogy mért jön ki ilyen szokatlan időben s ahogy az arcán látnivaló volt, ilyen nyugtalanul.

— Hol van Jirzsi? — volt az első kérdése, ahogyan belépett.

— A szobájában.

— Biztos? Láttátok ma reggel?

Brzsezináné asszony elhűlt, nem értette.

— De hát hol lenne? Lyzla az imént volt benn nála, reggelizni hívta. De azt üzente, nem jön.

Az öreg úr föllélekzett.

— Akkor hát nem.

— Mi az uram?

— Azt gondoltam, hogy nincsen itt, megszökött.

— Megszökött, Jirzsi! De kérem!

— Azzal a...

— Helenkával?

— Annak hűlt helye, elszökött.

S elmondta, nyugodtabban már, de nem nyugodtan, hogy ma reggel Santrucsekné fut oda jelenteni, hogy ez a vadászlány, aki nála volt, eltűnt. Elmondta, hogy késő délután elment meglátogatni valami ismerősét, elmaradt s csak estefelé jött haza. A „lány"-nak — az öreg úr már nem mondott Helenkát — a házra kellett volna ügyelnie, de nem volt otthon.

Santrucsekné azt gondolta, valami ismerőséhez szaladt, várt hát, egyre csak várt. De amikor a lány nem jött, félelem fogta el, de azért nem jött jelenteni, hogy mi történt. Várta, hogy megjöjjön az ura, de meg félt is. Az öreg legény, mámoros fejjel éjjel tizenegy felé érkezett meg s amikor Santrucsekné elmondta neki, hogy mi történt, állítólag neki esett, hogy csak nem jön engem éjfélkor háborgatni, mire is volna jó, hol a pokol fenekén keressék azt a leányt most éjszaka; ördög vigye a bárányát. Így aztán Santrucsekné szaladt el, de csak reggel.

— S Helenka nem jött meg.

— Dehogy jött, ki tudja, hol van az már. Amikor Santrucsekné jelentette, mi történt, nagyon megijedtem. Az jutott eszembe, hátha Jirzsi is megszökött. No, hálaisten.

— Egyedül szökött?

— Ki tudja, de valószínű: nem. Santrucsekné mesélte, hogy egy férfit látott tegnap délután a ház előtt. Ott járkált, várt, állítólag tekintgetett is, s amikor Santrucsekné ránézett, betért egy utcába.

— Azt gondolja, uram...

— Meglehet, ... állítólag idősebb ember volt, az apja talán, érte jött. No csak szökjön, — legyintett Brzsezina — elment, szent lesz a béke, én nem kergetem. Jelentem, de aztán elég, nem teszek semmit. Jirzsinek, ha meghallja, remélem kinyílik a szeme. Benézek hozzá.

— Az istenre kérem, csak óvatosan, nehogy baja essék. Félek, megárt neki, nagyon megviselt, látni rajta, hogy gyötrődik. Kérem, várjon talán.

— Nem, jobb lesz, ha idején megtudja...

S bement, Jirzsi a székrerogyva ült, szeme a földön.

— Gyötrődsz, kis Jirzsi, sajnállak, — kezdte Brzsezina — de méltatlan lányért gyötrődsz.

Jirzsi hirtelen feléje fordult.

— Mért méltatlan? — mondta ingerülten.

— Mondtam, hogy tavaly csak a kedvedért maradt itt, nem azért mert búzgó katolikus volt.

Jirzsi összeszorította a száját s lesütötte a szemét.

— Most, amikor látta, — folytatta Brzsezina — hogy vége van, megugrott. Nincs, Jirzsi; tegnap este elszökött. — Brzsezina elszörnyedést, ijedelmet várt s szemrehányást hallott:

— Eladta. Szkalkára kellett volna mennie, s nem akart.

— Ej, így magyarázod? És honnan tudod! Azt azonban nem tudod, hogy lutheránus földről valaki érte jött, valamelyik eretnek, az apja talán s ő elment, el szívesen, itthagyott bennünket, amikor látta... Mindent magával vitt, csak a katolikus imakönyvet nem, azt otthagyta Santrucseknénál, minek az neki, most hogy...

— Hallgasson, kérem, — kiáltott fel Jirzsi egészen sápadtan — ne mesélgesse ezt nekem!

Brzsezináné asszony, aki félt, hogy történik valami, az ura után merészkedett s épp akkor lépett be, amikor Jirzsi felkiáltott. Odaszökött, hozzáhajolt, csillapította, s a pillantásával kérte az urát, a kezével mutogatta, hogy menjen, hagyja Jirzsit.

Hubátius, aki ezen a napon estefelé Flórián Mariánekbe akadt, megtudta, hogy Helenka eltűnt s hogy Jirzsi úr milyen nehezen viseli; az öreg úr ma reggel kinn volt nála s akkor történt valami, annyi azonban biztos, hogy Jirzsi úrnak romlott az állapota, doktor Globicért kellett küldeni, ott is volt délután, Jirzsi úrnak feküdnie kell.

Hubátius Helenka szökését tudakolta; Mariánek mindent elmondott, amit magától az öreg úrtól és Santrucseknétől tudott, akihez szántszándékkal bekukkantott. Elmondta, hogy szitkozódik az az asszony, milyen felindulásban van emiatt a dolog miatt; ő, Mariánek nem tudja máskép megmagyarázni, minthogy megvolt beszélve az egész, hiszen ez a lány, az imádságos könyvet kivéve, mindent elvitt, a szomszéd lányka látta az erkélyről, ahogy egy batyút visz ki, utána visszajött még, de már a batyu nélkül, valakinek tehát, aki várta, odaadta; ami azt illeti, hogy az ki volt, annyit tudott, amennyit Santrucsekné észrevett.

— Hogy nézett ki — kérdezte Hubátius gyorsan.

— Azt Santrucsekné sem figyelte meg annyira; csak hogy a füle mögé fésült ősz haja volt, s idősebb ember volt már... Különben, hogy az igazat megmondjam, az öreg úr, azt hiszem, örül, hogy az a lány eltűnt.

Hubátiusnak, amikor Mariánektől elvált, az az ismeretlen, hosszú őszhajú férfi járt egyre az eszében. Egy ilyen volt tegnapelőtt a deklamátornál.

Amikor Hubátius másnap reggel a lakásából kilépett, a folyosón Szvoboda deklamátorral találkozott, aki szintén épp indulóban volt. Megállította s elmondta, mi történt Jirzsivel. A deklamátor, aki most még fonnyadtabb arcú s szemmellátható an megviselt volt, elszomorodva hallgatta, aztán fölsóhajtott.

— Sajnálom a fiatal urat. Meg azt a lányt is.

— Hová mehetett?

A deklamátor úgy nézett Hubátiusra, mintha azt akarná mondani, mit kérdezi őt, de hallgatott.

— Valami öregebb ember várt rá állítólag, talán az apja.

— Lehet, lehet, de mit tudjuk; talán...

— Azért mondom, — vágott a szavába Hubátius — mert ahogy leírták nekem, hasonlított arra, aki tegnapelőtt kegyelmednél volt.

A deklamátor megrezzent s összeráncolta a homlokát.

— Úgy; engem is vádolni fognak — mondta kurtán. — Megbüntetni már nem tudnak, eléggé megbüntettek, elvették a kenyeremet.

— Hogyan, deklamátor úr?

— Már nem vagyok az, nem vagyok a cseh királyság országos levéltárának a deklamátora. Keserűen elmosolyodott. — Tegnap kidobtak a hivatalomból.

— Kidobták...

— Vagy elbocsátottak, ahogyan akarja, de itt vagyok, gyalog a kocsi mögött.

— Azért... — szörnyedt el Hubátius részvéttel.

— Igen, igen. A bátyámat nem büntették meg még eléggé, még rám is rám jár, meg a gyerekeire is bizonyosan.

— És ő? — Hubátius megtorpant, nem tudta végigmondani, hogy mikor végzik ki a bátyját.

— A bátyám? Azt gondolja, mikor... Június negyedikén, azaz holnapután. — Szeme kitágult. — Holnapután. Isten vele. — A kis ember megfordult s elsietett a lépcső felé.

Hubátius eltűnődve nézett utána. Kenyér nélkül maradt a nyomorult. Öreg, derék tisztviselő, s egyszer csak kihajítva. Mit kezd most?...

Amikor Hubátius másnap délután Jirzsit meglátogatta s ott látta sápadtan, elgyengülten az ágyon, nem említette föl a szomszédot, hogy mi történt vele, Helenkáról is hallgatott. A betegségéről beszélt, vigasztalta. Jirzsi az ágyon ült, szeme lesütve, nyilvánvalóan nem figyelt oda. De egyszercsak megkérdezte:

— Nem hallotta, kivel ment el?

Hubátius meglepetésében úgy felelt, ahogyan hallotta, hogy az apjával talán.

— Tehát megint köztük van, ó! — sóhajtott fel Jirzsi, aztán megint elhallgatott.

Hubátius nem tudta, mit mondjon erre, mit beszéljen

tovább. Ahogy szeme bizonytalanul révedezett, az ágy fejénél a párnák alatt egy könyvet vett észre.

— Látom, Jirzsi, hogy olvas, nem kellene. Mit olvas?

Jirzsi gyorsan a könyv után nyúlt, mintha féltené, s csendben, de határozottan mondta, hogy nem, nem olvas semmit.

Hubátius elment, Jirzsi pedig nézte az üres levegőt s tovább gondolkozott azon, amit Hubátius mondott, hogy Helenka az apjával ment el. El kellett, el kellett mennie, bizonyosan el. Hiszen itt elkergették, az apja érte jött; talán épp az ő, Jirzsi kedvéért, ment el. „Mindent megtennék kegyelmedért", csendül fel a lelkében, ahogy ott a kertben mondta. Mindent megtenne, hogy neki könnyebb legyen.

Gyors felindulásában a könyv után kapott, Helenka képére pillantott, s újra elolvasta a sorait „Kegyelmed nem bocsát meg nekem, rettenetes gondolat, de amit a kertben mondtam igaz, mindhalálig, mindhalálig". S újra elolvasta! „Amit a kertben mondtam, igaz, mindhalálig, mindhalálig." Szemét elöntötte a könny; nem, nem először ezek fölött a sorok fölött, s suttogva ismételte: „Mindhalálig, mindhalálig".

JÚNIUS negyedikén, azaz holnapután, — ezek a szavak, s ahogy a deklamátor mondta, meghatották Hubátiust s megmaradtak az emlékezetében. S a nevezetes holnapután, a kijelölt napon, folyton eszében volt a szomszédja. Nem vette észre, hogy reggel elment volna; a lakásából azonban nem hallott semmiféle zörejt, semmiféle hangot. Pedig a deklamátor otthon volt.

Erre a napra virradón keveset aludt s korán kelt. A reggeliről elfeledkezett, a takarítást gyorsan abbahagyta. Fölalá járt, leült, aztán megint a könyves állványhoz ment, nézegette, benyomta a sorból kiálló könyveket, de nem ért a végére, az ablak felé fordult, — kinézett az utcára, az óra felé fordult, azt nézte. Gondolatban ezalatt állandóan Kopidlnón volt a bátyjánál, számolgatta, hogy ezidőtájt vezetik ki a börtönéből, már elbúcsúzott a gyerekeitől, ó, milyen borzasztó, istenem, a búcsú, — Zuzka, Baruska s a fiúk... ó...

A deklamátor egyszer csak az ajtóhoz futott, a kilincshez kapott, meggyőződött, hogy jól be van zárva, aztán kihúzta a könyvei közül a bibliát. Nem a bátyja králicija volt: azt elő-

zőleg, amikor a könyveit óvatosságból eltette az útból, Fiala esztergályosnál dugta el. Ez a Melantrich-féle volt. A székéhez vitte, találomra fenyitotta és olvasta. Szeme ott kóválygott a sorokon, izgatott lelke azonban nem fogta fel a máskor szent szavakat. Abbahagyta, a falon az órára nézett; újra olvasni kezdett, de nem bírta soká.

Becsukta a bibliát, a helyére tette, s megint le-föl járkált s a földet nézte. Az óra mély, szomorú csöndben ketyegett; csak a lesújtott deklamátor reszkető sóhaja hallatszott időnként. Szorongás fogta el. A vérpad jelent meg szeme előtt; a gyalázatos menet, a hóhér; a pallos villanását látta, látta a vért. És aztán, aztán... A holttestet a máglyára vetik és meggyújtják. Tán épp most ég a bátyja... Nem gondolta végig, kihúzta magát, révülten körülnézett, mintha el akart volna menekülni, végigment gyorsan a szobán, megállt az ablaknál, kinézett. Az utcán emberek mentek, elevenen magyarázkodtak, nevettek. Ingerülten fordult el, a könyvállvány felé ment. A tetejében egy kicsiny, vékony könyv hevert, amelyet különösen szeretett, tegnap este is olvasott belőle. „A haldokló anya — a Testvéri közösség — végrendelete". Megfogta s találomra fölnyitotta.

— Ti, akik mindezideig hívek vagytok, — olvasta — s a hívségben állandóan megmaradtatok, most hitetek végére jutván a béke vigaszával vigasztallak, amellyel a mi legigazibb Urunk vigasztalt minket, azokban az ő szent szavaiban: Ti vagytok azok, akik megpróbáltatásaimban velem maradtatok. S szerzek nektek, ahogy szerzett nekem az én atyám, királyságot, hogy az én asztalomnál egyetek s igyatok az én királyságomban. Vegyétek ezt a vígaszt, ó fiam és ne bánkódjatok tovább a földi hatalom és lakósátraitok elvesztése miatt, mert dicsőbb alkalmatosságra vezet bennünket az, aki azt mondta: Add hírül az én népemnek, hogy neki adom az örök Jeruzsálem királyságát.

A deklamátor mélyet sóhajtott, s meghatottan félig hangosan ismételgette: „Vértanú, vértanú". Valaki kopogtatott az ajtón, Hubátius volt; a részvét hozta az ajtóhoz. Azt gondolta, benéz, hogy a deklamátor ne legyen egyedül, elhagyottan; egy szívből jövő szót kívánt váltani vele. Kopogtatott s bekiáltott a deklamátorra. De az nem nyitott ki, nem is jelentkezett.

Egy héttel ezután a szerencsétlen június negyedike után, Zuzka húga érkezett meg a deklamátorhoz. Az elhúnyt vadász lánya azért jött, hogy apja utolsó napjairól beszámoljon s utolsó üdvözletét bátyja urának átadja. Mialatt mesélt, megindulás és sírás szakította minduntalan félbe.

A deklamátor ott ült szemben vele, szomorúan, mozdulatlanul hallgatta; néha titkon felsóhajtott, néha egy-egy rövid, csendes kérdést tett fel.

Meghallotta, hogy a bátyja milyen bátran viselkedett, hogy nem ingott meg; azt a Malobicky jezsuitát, aki még egyszer eljött hozzá a tömlöcbe, majd közvetlenül a kivégzés előtt is, elutasította, elfordult tőle; meghallotta, hogy vigasztalta és erősítette bátyját a könyvecske, amit ő titkon odadugott neki, hogy búcsúzott el a fiaitól és tőlük, Zuzkától, Baruskától, milyen megnyugodva sóhajtott fel, hogy most már nyugodtan hal meg, amikor halkan és titkon megígérték neki, hogy hűek maradnak s kivándorolnak inkább. És hallotta, hogy bátyja a vérpadon sem reszketett, összekulcsolta a kezét, az égre nézett, úgy állt egy pillanatig, mígnem a hóhér...

— Ott voltatok? — kérdezte csendesen a deklamátor.

— Egész a vesztőhelyig mentünk apánk urunkkal, de aztán...

A deklamátor bólintott.

— Pallossal? — kérdezte aztán.

Zuzka némán bólintott.

— A testét meg elégették, a hóhér...

Zuzkának könny ömlött végig az arcán.

— És a hamvait? — kérdezte a deklamátor.

— A hamut ott a vesztőhelyen összekotorták s elásták.

— Még a hamvát is meggyalázták, még a hamvát is, Zuzka, de... — Hirtelen fölkelt, egy apró könyvet húzott ki a könyvei közül, azt, amelyiket a kivégzés napján olvasott: „A haldokló anya végrendelete". Megkereste benne, gyorsan, izgatottan, a helyet, amely azon a napon megvigasztalta és megerősítette.

— Zuzka, — mondta közben — apád urad halált, kegyetlen büntetést szenvedett a hitéért, s még halálában is meggyalázták. De hallgasd csak, itt.

Megtalálta a keresett helyet és felolvasta. Hangja, amely

eleinte fátyolozott volt, lassan kivilágosodott, s amikor annak a helynek a végét olvasta, lelkes felindulásában csengővé vált. „Ne búsongjatok hát többé a földi hatalom s lakósátraitok elvesztése miatt, mert dicsőbb alkalmatosságra vezet benneteket az, aki azt mondta: Add hírül az én népemnek, hogy neki adom az örök Jeruzsálem királyságát. Meneküljetek ennek a kornak az árnyékából is, találjatok vigaszt dicsőségtekben, hogy elbocsáttatván innen, ahhoz a fenséges tömeghez csatlakozhattok, amely a Bárány trónja és képe előtt áll. Róluk mondja egy égi hang: Ezek azok, akik nagy szorongattatásból jöttek, s ruhájukat a bárány vérében mosták és fehérítették meg."

Zuzka két napot maradt a nagybátyjánál. Vadász testvéreinek és Baruska húgának üdvözletet vitt tőle, s a hírt, hogy mi történt vele, hogy büntették meg őt is, s a dicséretet azért, amire elszánták magukat; ő is kivándorol velük, de ne siessenek, most nem alkalmas az idő, mert vigyázzák és figyelik őket, halasszák őszre, addig még elmegy hozzájuk s beszél velük, hogy ebből a babiloni fogságból mikor és hogyan tépjék ki magukat.

Hubátius továbbra is részvéttel figyelte szomszédját, noha a deklamátor állandóan riadtan viselkedett. Már nem járt el naponta Vorlicsekhez, hanem csak hetenként egyszer vagy kétszer. Hubátius már sohasem látta csomaggal a hóna alatt. Nem vásárolt és nem hurcolt könyveket. Nyilván nem volt rávaló, nem sikerült. Július elején nem kis meglepetést okozott Hubátiusnak. A folyosón találkozott vele egy délután, de nem kerülte el mint máskor, hanem köszöntötte és megállt vele.

— Bocsásson meg, Hubátius úr, hogy megállítom, de nem hagy nyugodni, szeretném tudni, kérem, hogy a fiatal Brzsezina úr, Jirzsi úr, hogy van.

Hubátius meglepődött és megörült, készségesen elmondta, hogy jobban van már, de hogy azután a lelki felindulás után nem valami jól volt, tizennégy napot feküdt utána is, kinn kellett egészen június végéig a szőlőben maradnia, doktor Globic úgy rendelte; s hogy most már megint Prágában van, a kollégiumba jár, de még mindig látni rajta, hogy betegeskedik.

— Tudja, deklamátor úr, hogy mindig milyen finom, törékeny egészségű volt, aztán ez a gyötrődés.

— De megnyugodott már?

— Azt hiszem, sajnos, nem. A szíve mélyén ott van. Szomorú, gyakran elgondolkozik, nem nevet, a hegedűjéhez hozzá sem nyúl, s folyton otthon van. Nagymamához sem megy, nem volt ott attól az időtől, de hiszen talán tudja.

— Az idő meggyógyítja; elfelejti.

— Jirzsi nem, ő nem, különösen amikor... — Hubátiusnak az volt a nyelvén, amikor attól is szenved, hogy Helenka elment azok közé a hitetlenek közé, de rögtön észbekapott, s fordított a szón. — Egy példa: a multkoriban ott vagyok nála, a szobácskájában, beszélek, beszélek, csak úgy találomra, hogy fölrázzam, nem szomorú dolgokat természetesen, de ő el sem mosolyodott, csak épp mintha hallgatná; de nem is hallgatta, mert egyszer csak fölsóhajt s azt mondja: — Csak azt tudnám... — Elhallgatott. — Mit, mondom én. — Hogy hová ment, hol van.

Hubátius elhallgatott, a deklamátorra pillantott, mintha azt várná, hogy most mégis csak felel rá.

A deklamátor egy pillanatig hallgatott; úgy látszott, megértette, akar is beszélni, a szemén látta; de egyszerre csak komolyan bólintott, s csak annyit mondott:

— Szegényke. Olvas legalább? — tette hozzá aztán.

— Most már olvas, olvas, de amit olvas, azt gondolom, hamar elfelejti.

S aztán megint mint azelőtt.

A deklamátor megint olyan riadt, inkább kikerüli, mintsem hogy megálljon. Minél jobban haladt az idő, egyre szerényebben élt, maga főzött magának, maga takarított. Úgy látszott, rosszul megy neki. Hubátius kétszer is látta egy csomag könyvvel a hóna alatt, amint lábujjhegyen átsurran velük a folyosón, úgy sietett, mintha lopta volna. Kivitte őket a házból. Hubátius biztosra vette, hogy eladásra viszi a könyveit, olyan rosszul megy már neki, hogy ezt is megteszi, hozzányúl a kincséhez, egyetlen vigaszához.

Úgy is volt; a deklamátor pusztítani kezdte a könyvgyüjteményét, amit éveken át hordott össze, amibe minden garasát beleölte, amire semmit sem sajnált, amiért gyakran a szájától vonta meg az ételt. Nehéz elhatározás volt, de a kivitel még nehezebb.

Amikor elszánta magát, hogy az első részletet kiviszi s

ki kellett a könyveket válogatnia, végigment a polcokon, keresztül kasul átvizsgálta, tűnődött, melyiket vegye; gyakran kinyújtotta már a kezét, de nem ért hozzá, majd meg kihúzott már egyet, de rögtön vissza is dugta, nem tudta elszánni magát és megválni tőle.

Olyannak érezte magát, mint Heródes, aki gyerekeket gyilkol, de nem idegeneket, hanem a tulajdon legkedvesebb gyermekeit. S mégis el kellett szánnia magát. Kiválasztott egy csomó könyvet, az asztalra tette, de amikor a madzaggal össze akarta kötözni már, kettőt kihúzott még, s megint visszarakta a többi közé, az állványra. Egyszer megkímélte, másodízben muszáj volt. Fölsóhajtott, amikor a könyveket csomagba kötötte; fölsóhajtott, amikor a küszöböt átlépte. Eszébe jutott, mekkora örömmel hozta haza őket, szabadította ki a pusztulásból, elnyűttek voltak, szakadozottak, bemocskoltak; hogy tisztogatta ki mindet, könyvkötő művészetével hogyan javította ki, új ruhát adott rájuk s most megint vissza kell vinni azokba a mocskos zsidó zsib-bódékba, azokba a fekete lyukakba, mindenféle lom közé, ahol a porban hányódnak majd, porban és piszokban, egy kormos lámpás homályos fényecskéjénél, ott várják, amíg szurtos, szőrös kezek előhúzzák s kínálgatják; esetleg mint öreg papírt adják el, vagy olyasvalakinek, aki nem becsüli, nem gondozza úgy. Már sohasem látja viszont őket!

Hubátius megfigyelte, milyen szomorúan hordja el a szomszéd a könyveit. De hogy segítsen! Magának sem volt fölöslege; ha lett volna is, hogy ajánlja fel a deklamátornak, tán még meg is járná vele. De akaratlanul mégis szolgálatára lehetett.

Egy délután, augusztus közepén volt, kinyílt Hubátius lakásának az ajtaja s Szvoboda deklamátor surrant be rajta, paróka nélkül, fekete sapkában, ahogy hajdanában járt a koncertokra, csak nem olyan jókedvűen. Csak a szája mosolygott, — a kék szeme nem — a szája is zavarában. Nem ült le a karosszékbe, állva maradt; mintha szégyenkezne. Elég messze kezdte, — mentegetődzött; csak azután tért rá, hogy költözni szándékozik, hogy nem megy valami jól neki, ez magától értetődik, hiszen állás nélkül van; falun könnyebb lesz az élete, a bátyja lányaihoz készül Kopidlnóra, s annyi könyvet, a szomszéd úr belátja, nem vihet magával.

— De hogy az igazat megvalljam, ezekbe a könyvekbe sokat öltem bele, mindent, s most, amint mondtam, épp azért... — elhallgatott.

— Eladó könyvei vannak.

— Azaz néhányat el is adtam már.

— De deklamátor úr, üljön már le — szólt rá Hubátius szívélyesen s egy karosszéket tolt oda neki.

— Eladtam, — sóhajtott fel a deklamátor. — De hogyan! De hát mit tegyek, nagyon bánt, nagyon. Mégis meg kell tennem; de ezeket nem szívesen vinném a zsidóhoz, jó kézben szeretném látni, aki méltányolná, aki egy kicsit örülne is nekik. — Mosolygásra kényszerítette magát: de ez a mosoly meghatotta Hubátiust.

— Szép könyvek, — folytatta a deklamátor — némelyik nagyon ritka, latin, ó-cseh, — Hubátiusra nézett — katolikusok írták, jezsuiták is, Balbin...

— Szívesen, szívesen, deklamátor úr, de...

— Nem kegyelmedet gondolom, Hubátius úr, de a jogászok közt sok ismerőse van, meg...

— Igaz, ezt örömest megteszem, majd utánanézek s remélem nem hiába.

A deklamátor kezet nyujtott, megköszönte s meghatottan tette hozzá:

— Kegyelmed, Hubátius úr nem botránkozott meg rajtam. Engem most mindenki kerül; úgy tesznek, mintha nem ismernék az embert; hiszen tudja, miért, csak kegyelmed nem. Fizesse meg az úristen.

Hubátius, mihelyt a deklamátor a közvetítésre fölkérte, azonnal Jirzsire gondolt. Először neki beszélt a könyvekről, hogy a deklamátor hogyan kereste föl és mit mondott. Jirzsi szomorúan hallgatta, egy kis ideig néma maradt, aztán annyit mondott, hogy vesz, de a deklamátornak ne szóljon semmit, hogy ő, Jirzsi veszi meg a könyveket; a jegyzékben, amelyet Hubátius a deklamátortól kapott, rögtön alá is húzott több címet. Amikor Hubátius elment, Jirzsi megállította.

— A deklamátor tán tudná — mondta, a földre nézve, nagyszomorúan.

— Mit?

— Hogy Helenka hova ment, hol van... Ha legalább azt tudnám.

Ezekben a szavakban annyi bánat és vágy csengett, Hubátius nem tudta titkolni tovább, hogy tárgyalt már erről a deklamátorral.

— Tudja, Jirzsi, összeakadtam én egyszer a deklamátorral, azaz ő maga állított meg s érdeklődött kegyelmed után, de olyan őszintén, hogy én megörültem s elmondtam neki, mennyire megkönnyebbülne kegyelmed, ha legalább azt tudná, hogy Helenka hova ment és hol van. Jószándékból mondtam neki; ne nehezteljen, hogy tapogatóztam.

— És ő? — kérdezte Jirzsi sietve.

— Úgy nézett rám, láttam a szemén, mint aki mondani akar valamit, tán tud is egyet-mást, de aztán egyszerre mintha meggondolta volna magát s nem mondott semmit, csak sajnálkozott.

Jirzsi egy darabig csalódottan hallgatott, aztán megkérdezte, mit gondol Hubátius, tud-e valamit a deklamátor.

— Lehetséges, láttam a házunkban egy olyan férfit, amilyet Santrucsekné pillantott meg később a lakása előtt.

— Az apja! — kiáltott fel Jirzsi ijedten.

— Ki tudja?

Két nap múlva Hubátius jelentékeny összeget fizetett ki egy oszlop könyvért a deklamátornak. Balbin írásai és Sztránszky *Respublica Bohemiae*-ja is köztük volt. Amikor a deklamátor az asztalra kirakta, megkérdezte Hubátiust, hogy ki vásárolta meg.

— Deklamátor úr, higgye el, hogy a legjobb kézben lesznek, s az új gazdájuk igazán szeretni fogja. Ezt higgye el nekem!

— Hála istennek. Kár, hogy nem tudhatom meg a nevét. De adja át az üdvözletem, adja át az üdvözletemet neki.

Megjött a fölfogadott ember, aki akkor még nem tudta, hova viszi a könyveket, s hordani kezdte, le a kis kocsijára a kapu előtt. Hubátius visszahúzódott.

A deklamátor leült a sarokba s a földet nézte. Csak amikor az ember jelentette, hogy az utolsót viszi, ez-e az egész, akkor kelt fel s bólintott rá némán; nem tudott megszólalni. Utána nézett a kimenő embernek, utána főként a nyaláb könyvnek a karjában, aztán az üres, majdnem teljesen le-

takarított állványok felé fordult. Olyan volt, mint egy temetés, amikor a szívünknek kedveset kivitték. A deklamátor fonnyadt, elsárgult arcán könnyek görögtek le.

73

JIRZSI eszéből nem ment ki, amit Hubátius mondott neki, hogy Szvoboda deklamátor tudja tán, Helenka hova ment, hol van. Ebből jött a kísértés, hogy maga merészkedjék el a deklamátorhoz. De habozott, latolgatta, aztán újra megfontolta, hogy juthatna el hozzá, hogy Hubátius tudomást ne szerezzen róla. Aztán a véletlenre bízott mindent; kétszer is elment, egészen az „Isten szeme" házig, hátha találkozna a deklamátorral. De nem tudta kivárni. Amikor harmadszor ment oda, — augusztus vége volt, késő délután — látta, hogy Hubátius épp kilép a házból. Abban a szemvillanásban határozott. Bement, odalépett gyorsan az ismerős lépcsőhöz, izgalmában megállt, habozott, gondolkozott, hogyan mondja meg; mi lesz, ha a deklamátor elutasítja, hogy mért fordul hozzá, mi ő?

Így jutott föl a legfelső lépcsőfokra. A deklamátor ebben a pillanatban lépett ki a lakásából. Visszalépnie már nem lehetett. A deklamátor elhűlve pillantott Jirzsire, aki némán üdvözölte.

— Ah, ah Brzsezina úr — vetette oda a deklamátor bizonytalanul. — Hubátius úr, azt gondolom, elment.

— Kegyelmedhez jövök, deklamátor úr.

— Hozzám; énhozzám?

— Meg szeretném kérdezni...

— Tőlem, mit?

— Hubátius barátom is kérdezte már — kezdte Jirzsi bizonytalanul.

A deklamátor idegesen kezdte rángatni mellén a kabátját.

— Kérem, deklamátor úr, — hangzott szenvedélyesen és szomorúan — nincs nyugtom, tudni szeretném, hogy Helenka hova ment és kivel.

— Helenka, Helenka... És ezért, énhozzám jön. Mi vagyok én, honnan tudjam én — tette hozzá hevesebben.

— Ez gyötör, a bizonytalanság, — sóhajtott fel Jirzsi — ha legalább azt tudnám, hova ment, mennie kellett-e s kivel. — A szavakban, hanglejtésükben, szorongás reszketett.

A deklamátor megérezte; ránézett, kék szemében részvét csillogott. Hallgatott, habozott, aztán megint megrántotta gyorsan és hevesen mellén a kabátját, de már szelídebben mondta, ahogy máskor beszélt Jirzsivel.

— Szerencsétlen dolog ez, Jirzsi úr, szívesen szólnék, de az ember minden szava miatt reszket.

— Deklamátor úr, — vágott a szavába Jirzsi izgatottan — előttem mindent mondhat. Ha tudja, mindenre kérem... nem tudja meg senki, senki.

— Mit mondhatnék, minthogy amikor a bátyja, tavaly, tudja, egyedül, nélküle érkezett meg az apjához, annak, amilyen búzgó bizonyára a hitében, nem volt nyugta, nem akarta, nem bírta itt hagyni, eljött érte és elvitte.

— Hova, Zittauba talán?

— Kegyelmed mondta; azt gondolom, oda; biztos, hogy oda, hallottam. De sietek, Jirzsi úr, isten vele. — Elindult, de rögtön meg is fordult. — Azt bizonyára tudja, hogy a könyvem eladtam, el kellett adnom; ó, ha azt is tudná, hogy ki vett meg olyan sokat, Sztránszkyt és a többit, kérem mondja meg neki, szeresse őket, s köszönöm neki: remélem, majd gondozza s megőrzi őket, isten vele.

Jirzsi ott állt a homályos folyosón. Amit a könyvekről hallott, elröppent, csak arra gondolt, amit a deklamátor Helenkáról mondott. Elment, el kellett mennie, úgy ment el, ahogyan ő is gondolta. A deklamátor nem mondott el mindent, de ez biztos, biztos. Helenka nem tér vissza többé, nem térhet, s megint ott van azok közt a tévelygők közt.

Összetörten tért vissza az „Isten szeme" házból.

Ugyanebben az időben P. Materzsovszky, a „prágai", a Klementinumbeli cellájában olvasmányába merült. A gyenge világítású szobában a homály hirtelen sűrűsödött, ugyanis kinn nagy fekete felhő támadt s az egész mennyboltot elborította. A buzgó olvasó, hogy jobban lásson, az ablakhoz menekült. De éppen, hogy tovább kezdett ott olvasni, a bátyja, a hradeci, aki épp akkor toppant be, már korholta:

— Mit csinálsz, hiszen itt nem lehet látni? Mi az, amit olvasol?

A testvére visszalépett az ablaktól.

— Rettenetes írás, rettenetes é.: veszélyes. — S elolvasta a feliratát: *Pensées diverses sur les comètes.** Az a svájci filozófus írta, Bayle. Istentelenség, az istentelenséget védi, az atheismust, hogy a hitetlenség jobb, mint a babona, hogy a hatalomnak minden hitet meg kéne tűrnie, mindent, még a hitetlenséget is.

— S az ilyesmit ki szabad nyomtatni?

— Hollandiában ki. Ilyen s még rosszabb hamisságokat írt le ez az ember. Azt mondja, hogyne kéne a kereszténységet, persze a katolikust, vérszomjas vallásnak tartani, amikor csalástól, áltatástól, hóhértól és inkviziciótól sem riad vissza, csakhogy a lelkiismeretet s a felvilágosodást elnyomja.

— Hóhért neki s az írásainak! Mit olvasod, mit mérgesíted magad?

— Ismernünk kell az ellenséget. Egyre gyarapszanak ezek a tollnokok, akik a kinyilatkoztatott vallás, a katolikus egyház ellen írnak; már nemcsak Locke és Toland, annyi van belőlük, mint a konkoly, s ez a Bayle a fejük, ő a prófétájuk ezeknek a szabadkőműveseknek, ahogy gróf Spork úr nálunk is elkezdte. Bayle könyvei az evangéliumuk. Az ő hitetlenségük, úgynevezett türelmük az idegen vallás, az eretnekség iránt, mind ebből az íróból ered s a gyűlölet is a mi rendünk ellen, gyűlölet, de még milyen!

— Néhány elvetemült úr.

— Nálunk, de még itt is gyarapszanak. A szabadkőművesek terjesztik ezeknek az istentelen írásoknak a ragályát.

— Majd rájuk is rájuk kerül a sor. Előbb azonban a hazai tévelygésnek kell a maradványát is kitépni, a gyalázatos huszitizmus utolsó gyökerecskéjét kiszaggatni.

Nem fejezte be, Matyej jött be, az „öreg fejedelem", a két Materzsovszky elhunyt bátyjának hajdani szolgája. Most a kollégium szolgálatában állt. Tavasztól, amikor P. Materzsovszky a Tyn templom káplánjával abban a bizottságban Szvoboda deklamátornál járt s nem ért célt, Matyejnek volt a feladata, hogy a deklamátort nyomon kövesse, kémkedjék s híreket hozzon róla. Segítségére volt a Tyn-templom sekrestyése is, aki nem messze lakott a deklamátortól és sok isme-

* *Különféle gondolatok az üstökösökről.*

rőse volt az egész szomszédságban. P. Materzsovszky így mindent megtudott, amit a deklamátor csinált, hova jár, kivel találkozik, mindent, hogy a Vorlicseknél gyanús társaság jön össze, s hogy máshol is volt összejövetelük, az udvar túlsó végében, a hátsó házikóban.

Ezen a komor, augusztusi estén Matyej sietve lépett be s némileg zilálltan jelentette, hogy Lenicsek — a Tyn sekrestyését értette — azt a hírt hozta, hogy a deklamátort ma este valami fekete ruhás idegen férfival látta, együtt mentek be a Vorlicsekbe.

— A vendéglőbe, mi van abban? — vágott a szavába P. Materzsovszky.

— Nagyságos uram, bementek s eltűntek.

— Hogyan?

— Lenicsek egy idő múlva, egész kis idő múlva, bement utánuk, s nem voltak már ott. Az ajtókon, amelyek az utcára nyílnak, eljönni nem látta, pedig mielőtt belépett, jól megvigyázta. Sört rendelt, várt, bejönnek-e a szobába, de nem jöttek. Eltűntek onnét, a házból azonban nem jöttek ki, ott maradtak; valami összejövetelük van ott. Ahogy Lenicsek ezt elmondta, rögtön odaálltam a kapualjhoz, úgy hogy lássam, megy-e be valaki a kisudvaron a hátsó épületbe.

— És ment? — kérdezte P. Materzsovszky mohón.

— Kettőt láttam. Az udvarocska felé mentek s nem jöttek többé vissza, azok bizonyosan a hátsó épületben maradtak.

— Ki vigyáz most ott?

— Lenicsek és a fiatalabbik sekrestyés. Én is visszamegyek megint.

— Menj, utánad megyek.

Matyej sietett. P. Materzsovszky megfeledkezett a *Dictionnaire historique et critique* híres szerzőjéről meg Sporkról s a nemrégen alapított prágai szabadkőműves páholyról, s a szobájába sietett, hogy palástot vegyen. Kinn a mennydörgés tompa moraja közben szemerkélni kezdett. S villámlott is.

Az idegen, akivel a deklamátor jött, Moc volt, a prédikátor, aki három éve, Mezrzsicsen úrvacsorát adott az öreg Klanecnénak, Helenka és Tomás nagyanyjának, s aki éjszaka aztán a réteken, a tölgyligetben a titkos testvérekkel istentiszteletet tartott. Most Prágába jött, a „rejtett magot" erősíteni. A külföldi prédikátor utoljára a tavalyelőtti őszön láto-

gatta meg a prágai testvéreket, amikor Vorlicseknél az udvari épületben Tomás és Helenka is úrvacsorát vettek. A deklamátor a Vorlicsek vendégszobáján s tovább a házon át idevezette Mocot ezen az estén. Oldalajtókon mentek föl az emeletre, a bútortalan, rozoga helyiségbe, amelyet nyomorúságosan világított meg az asztalon égő két gyertya; a gyertyák, a titkos imaház végében, egy alacsony dobogóra állított asztalon égtek. Az asztalon óntányér, rajta a „halacskák", egy fehér abrosszal letakarva, önkorsóban a bor s az ősrégi kehely, amelyet újévtől Fiala esztergályos őrizett, minthogy a „váltásban" rákerült a sor. Ő érkezett elsőnek, s néhány férfi és nő testvérrel itt várakozott már. Mind a prédikátor köré gyűltek s üdvözölték. Az átadta a zittaui és zittaukörnyéki testvérek üdvözletét.

— Egyre gyarapszanak, — magyarázta — s újak is jönnek innen Csehországból, leginkább Litomislből, az opocsnói uradalomból, Nové Mesztóból, Náchodból, nem tudják már elviselni, ahogy a világi és egyházi hatóság üldözi őket; isten szabad ígéjét szomjazzák. Innét Prágából is jöttek tavaly, az a fiatal szőlőmunkás, hallottátok, s mostan a húga is. Tavaly a bátyjával nem jött el, hisz tudjátok, de most, amikor az apja érte ment, engedelmeskedett. Épp amikor útnak indultam ide, akkor állított be Machovec testvér a lányával Zittauba: isten s a testvéreink segítségével átjutott szerencsésen a határon.

Valaki kopogtatott a főajtón: amikor Fiala esztergályos fojtott hangon megkérdezte, ki az, a jelszó is fölhangzott. Két testvér lépett be, prágai atyafiak, kis idő múlva még egy, az volt az utolsó. A deklamátor végignézett a kicsi gyülekezeten, szemmel megszámolta, aztán a prédikátor felé fordult, hogy most már nem jön senki, s fölvezette a pódiumra az asztalhoz. Moc maga elé tette az agendát, üdvözölte a férfi és nőtestvéreket, elmondta, hogyan emlegették őket a határon túl, hogy milyen elhagyottak, élt is bennük a vágy, hogy valakit ideküldjenek, de idáig nem volt lehetséges, csak most, harmadévre azután, hogy utolszor úrvacsoráztak. Megemlékezett róla, hogy a hitükért bujkálniuk és szenvedniük kell, s különös fájdalommal emlékezett vissza Szvoboda testvérre, akit Kopidlnón kegyetlen módon kivégeztek.

A deklamátor, aki mellette állt, lehajtotta a fejét.

A prédikátor meghatott hangon mondta tovább, hogy

Szvoboda vértanúként fejezte be az életét és férfiasan fogadta a rettenetes halált. A prédikátor egyszerre elakadt, mindenki az ajtó felé fordult. Valaki verni kezdte.

— Ez nem testvér! — kiáltott fojtott hangon a deklamátor. — Testvérek...

Újabb dörömbölés, aztán megint egy hevesebb, hangosabb, s éles felszólítás, hogy nyissanak ki.

A deklamátor önkéntelenül is a kehely után kapott, mintha valaki már venné is tőle; a kehely volt az első gondolata, csakis azt féltette. Körülötte hirtelen rémület. Mindenki fölugrott, mind elrémülten néztek a főajtóra, amelyet kinn állandóan döngettek, s már hatalmas ütésekkel vertek, hogy csak úgy reszketett. Valaki elkiáltotta magát: „árulás" s a meglepett csoport, mintegy fölpattanva, zavartan rohant a mellékajtó felé. A prédikátor sem maradt a helyén. Fölkapta az asztalról az agendát s rákiáltott a deklamátorra, hogy jöjjön s a menekülők után szökött.

Az izgalomtól sápadt deklamátor azonban nem hallotta. Egymaga állt a pódiumon, keze a kelyhen, s nem vette figyelembe a testvéreket, akik vad tolakvásban tűntek el a mellékajtón. Ijedt szeme végigfutotta a szobát, kétségbeesetten kutatta fel a sarkokat, egy helyecskét, ahol a kelyhet eldughatná. Az is fölrémlett benne, hogy a „rómaiak" nemcsak az ajtón törnek be, hanem bizonyára lenn is leskelődnek s épp a kezükbe esik a kehellyel, ahogy a menekülő testvérek is beleesnek. De körül csak üres falak, sehol egy darab bútor; az asztal kulcsa a vendéglősnél, különben semmiféle rejtek.

A főajtót már fölfeszegették s bekiáltoztak. Ha itt marad, a „rómaiak" kezükbe kerítik a kelyhet. Nem maradt más hátra, mint a testvérek után iramodni, arra tán mégis kijut, vagy elrejtheti a kelyhet. Reszketve kapta föl s az oldalsó ajtóhoz akart szökni; de a lábai egyszercsak elgyöngültek, egymásba gabalyodtak, — megtámolyodott — a balját, mintha valamibe bele akarna kapaszkodni, maga elé tartotta, aztán néhány lépést fejjel előre repült s közvetlen az ajtónál, a kehely a jobbjában, összeroskadt. A főajtó recsegése ebben a pillanatban elállt, az ajtófát kitépték s a győztes rómaiak beözönlöttek a „titkos mag" szegényes imaházába.

AMIKOR P. Dániel ezen az estén a breviáriumából a Completoriumot csendben végigmondta, fölkelt, s ki akart pillantani. Ott kinn zuhogott az eső, s a villám kurta vakító lobbanásokkal tépte át a sűrű sötétséget. De alig tett egy lépést, valaki kinyitotta az ajtaját s bekiáltott.

— Jöjjön, jöjjön a rektorhoz!

A fehérhajú pap ijedten pillantott ki. A gyengén megvilágított hosszú folyosón, ahol a függőlámpás fényét villámok hirtelen lobbanásai vakították el, néhány fráter igyekezett, reverendában, hajadonfőtt, ahogy a cellájukból kirohantak, mind egy irányba, a rektor szobája felé. Előttük nedves köpenyben, kalapban valaki. A rövidlátó P. Dániel nem ismerte meg s azt sem, hogy ki hívta ki. Gondolkozás nélkül indult a sietők után. Belépett a szobába, a jezsuita papok sötét csoportjának sürgés-forgásába. Annyit kivett végre, hogy P. Materzsovszky tért vissza valami kiszállásából.

Az már köpeny és kalap nélkül volt: az ajtóban ledobta s ott állt egy javakorabeli férfi, a nyúlánk, karcsú rektorpáter előtt. Egy sötét vasalt szekrénykét tartott a kezében s épp akkor jelentette, hogy egy titkos huszita istentiszteletet sikerült meglepnie, épp amikor *sub utraque* készültek áldozni, a Tyni utcában csapott le rájuk, a Vorlicsek házban, az udvar végében a hátsó házikóban: rég jártak már ott össze és senkinek sem volt sejtelme róla. A jezsuiták csoportjában az elszörnyedés és felháborodás kiáltásai az eretnek vakmerőség fölött.

— És íme — P. Materzsovszky, aki a sietségbe és izgalomba egész belevörösödött, kinyitotta a szekrényt s egy aranyosan csillogó kelyhet szedett ki belőle. Heves és boldog mozdulattal lódította maga elé a magasba, hogy a rektor úr és mindenki láthassa.

— Ecce, ez a kehely onnét van. Magam szedtem el tőlük. — Fekete, szurkos szeme csillogott, hangját örvendő kérkedés remegtette meg. — Régi huszita kehely. Nagyon régi, bizonyára már a huszita időktől ittak belőle. Itt van. — S diadalittasan meglengetve, a rektornak adta. Mind odatolongtak, P. Dániel a leginkább, hogy a becses zsákmányt megpillanthassák.

P. Materzsovszky közben beszámolt róla, hogyan fogott gyanút, hogyan követtetett egy tisztviselőt, annak a kivégzett,

istenkáromló Szvoboda vadásznak az öccsét, hogyan kapott hírt ma az idegenről, akit ezzel a Szvobodával láttak; mindjárt gyanította, hogy valami prédikátor. Sietve, kurtán mondta el, hogyan követték ezt a kettőt, hogyan ment ő, Materzsovszky a tyni plébániára, s a káplánnal, Matyejjel, a sekrestyéssel, meg két poroszlóval, hogyan érték *in flagranti* ezeket a huszitákat.

— Ki kellett feszítenünk az ajtót. Sajnos, a bárányok meg a pásztor — ezt a szót gúnnyal ejtette ki — egy másik ajtón elmenekültek, a Vorlicsek-házba jutottak, az őrségünk csak kettőt fogott el belőlük, a vendéglőst s még egyet.

— És a prédikátor? — kérdezte a rektor páter.

— Az eltűnt, nagy kár. De a másik főbárány, az országos levéltár egykori deklamátora, Szvoboda, a kezünkben van. Sajnos nem élve, hanem halva.

A jezsuiták közt elborzadás; a rektor gyorsan megkérdezte, védekezett-e. Nem, egy ujjal sem értünk hozzá. De az úristen megbüntette; gutaütötte. Mind elmenekültek, ez a deklamátor volt az utolsó, de alig ért az ajtóhoz, összeesett s meghalt. Még hörgött, amikor odarohantunk hozzá. De már nem tudott magáról. Halálos bűnben pusztult el. És hogyan! A kehely a kezében. P. Materzsovszky megragadta a kelyhet, görcsösen szorította a jobbjába s a magasba emelte. — Így fogta, így menekült vele, s nem engedte el akkor sem, amikor elesett. Úgy tartotta, mint egy fogóban; az volt a munka, amíg a poroszlók a kelyhet a holt kézből kiszedték. Csak erőszakkal ment s milyennel!

— S mi történt a halottal? — kérdezte a rektor.

— Ott hagytuk.

— És a kehely? Hisz a tyni plébánia területén foglalták le.

— Először a plébániára mentem vele. Amikor azt az óhajom fejeztem ki, hogy meg szeretném mutatni, a plébános rögtön beleegyezett. Nos, eretnekek nem isznak többé ebből a kehelyből — tette hozzá brutális örömmel, elégülten. — Most már tiszta lesz Prága, ezek voltak az utolsók. Azt a néhányt, aki megmaradt, könnyen felkutatjuk. A fej oda. Ez a deklamátor, bizonyára ez volt a vezérük; veszélyes, kemény huszita.

— Kegyelmedet pedig éltesse az isten! — nyújtotta a rektor páter a kezét Materzsovszkynak.

VORLICSEKNÉL, az udvar túlsó felében, a hátsó, emeletes házikóban ott feküdt a halott Szvoboda deklamátor, az asztal mellett a pódiumon, ahová a poroszlók vonszolták. Ahogy a padlón végighúzták, a parókája lerepült. Paróka és sapka nélkül hevert, jobb kezének az ujjait, amelyekkel görcsösen szorította a szent örökséget, a poroszlók kifeszítették. Üveges, megmeredt szeme nincs lefogva. Az imaházban sötétség; lentről a pitvarból, a kitépett ajtón át befújt s időnként hangosan fölvonított a szél. Az ablakréseken át meg időnként villámok sápadt fénye hunyorgott be. Azután megint mély sötétség. Mély sötétségben élt, mély sötétségben ment el. Reggeli fénynek semmi nyoma.

Sötétség, sötétség...

AMI BRZSEZINÁÉKNÁL május hónapban történt, izgalmat s forró részvétet ébresztett az „ikrek" asztalánál. Főleg az öreg Kubicsek, aki mindig azt erősítgette, hogy a kis Jirzsi biztosan megszereti az egyházi pályát, döbbent meg s volt megzavarodva, hogy az a jámbor és nemes ifjú a negyedik parancsolatról így megfeledkezett, ellenszegült apja urának, maga pedig abba a szerencsétlen szerelembe egész belebetegedett. Később is nem egyszer emlegették az asztalnál, hogy a szőlőben hogyan folynak a dolgok, míg végre Vencl úr, Brzsezináéknak a sörfőző írnoka, június végén jelentette, hogy Jirzsi úr a szőlőből visszatért, hogy jobban van már, de azért látni még rajta, hogy betegeskedik.

— De valami vidámnak nem látszik, keveset beszél, s nem igen érdekli semmi sem, — fejezte be Flórián Mariának — a szíve még beteg, s arra nincs orvosság a gyógyszertárban, azt talán csak az idő gyógyítja meg.

Szeptember végén új esemény, a Vorlicsek-beli. Az „ikrek" asztala s az egész társaság megdöbbent rajta, hogy itt Prágában, közvetlen a templom mellett eretnek istentiszteletet tartottak. Jirzsi Kocourek megint megvadult és szitkozódott, hogy hogyan mentek rájuk, ha azok a huszita bárányok mind megugorhattak, az az őrség ott lenn, az volt az ostoba, fajankó, ki hagyta siklani őket, meg azt a prédikátort; a vendéglőst pedig létrára kéne húzni, az oldalát égetni, hogy valljon és

beszéljen, majd adna ő neki, így kibeszélni magát, ahogy kibeszéli, hogy nem tudott semmiről. És az a deklamátor, hogy megbüntette az úristen, a gutával üttette, ő volt bizonyosan a fejük; a vesztőhelyen, az akasztófa alatt kellett volna bekaparni, nem a szent Valentinnál, az nagy tisztesség neki, hogy a kitaszítottak temetőjébe került.

Két este tárgyalták már az asztalnál ezt az eseményt, s a harmadikon megint, de Szamecsek nélkül; ő nem jött el. Csodálkoztak is rajta, legfőképp Filecsek, Szamecsek másnap sem volt ott. Filecsek ekkor már nyugtalan lett, gondba esett, hogy nem beteg-e vajjon. Flórián Mariának megnyugtatta. Ahogy belépett rögtön jelentette az újságot, hogy mi történik, tegnap és ma általános vizitáció volt, P. Materzsovszky kezdeményezte, a konzisztórium megbeszélte a hegyhivatallal s így tegnap, s ma újra, itt s a vízen túl is reácsaptak a szőlőkre, több bizottság szállt ki s mindenhova egyszerre, egy időben. Szamecseknek is ki kellett vonulnia az eretnek háborúba, alkalmasint örül neki, majd lesz mit beszélnie.

Másnap rögtön beszélt, mesélt, színezett is — közben átkozódott és dühösködött, szídta, hogy milyen szolgálat ez, éjjel-nappal, s egyetlen általános vizitáció nem volt elég, rögtön jött a másik s a kettőből szinte semmi, egy pár könyv, más semmi, a prédikátor sehol, nyoma sincs, kétszínalatti úrvacsora sehol semmi, csak néhány tiltott könyv, ezért nem volt értelme a nagy hűhónak, az éjjeli strapának; az ő csoportjuk, amelyiknél ő volt, egyetlen könyvre sem akadt, akkor hát minek...

— S ha egy év múlva újabb általános vizitáció lesz, még kevesebbet találnak, — magyarázta Mariának — hiszen nemzedékek óta tart ez, igen, nemzedékek óta, hogy ezeket a tévelygőket üldözik s rájuk járnak; mi könyvet szedtek el már tőlük! Aztán meg el is fogynak ezek a bárányok; az öregebbek elhalnak, a fiatalok meg, azok a jezsuita páterekhez jártak már iskolába, szívesen mennek a búcsúkba, betlehemezni, ahogy a páterek megrendezik nekik. Azt gondolom, Szamecsek, kegyelmed is tegnap volt kinn utoljára, többé egyetlen estét sem mulaszt el emiatt. No, az egészségére! — Odakoccintott, s rögtön utána Ignác Filecsek s a többiek mindnyájan, őszintén s vidáman.

Odalenn zajos és vidám az élet, fenn a fiatal Brzsezina

szobácskájában azonban súlyos a csend. Amit a lakásáról elmenő deklamátor Helenkáról mondott, lesujtotta Jirzsit, másnap reggel meg szinte beleremegett, úgy megijedt, amikor meghallotta, hogy a deklamátor halott; nem sokkal azután halt meg, hogy elvált tőle, még pedig hogyan. Körülötte mindenki azt hajtja, az isten büntetése, hogy ilyen nyomorult véget ért, halálos bűnben, eretnekségben. S most Helenka is ebben az eretnekségben él. S már nem szabadul ki belőle, ez a kegyetlen bizonyosság. Visszatért az apjához, de a korábbi hitéhez is... Szívét vágy szorította össze, de szorongás is, a lelke, az üdvössége miatt.

Voltak pillanatok, amikor megkeményedett s szemrehányón ismételgette, amit az apja mondott neki akkor, hogy Helenka miért nem menekült el a bátyjával. De rögtön el is érzékenyítette a gondolat, hogy mekkora szeretet jele ez, futni engedte a bátyját, az apját meg elhagyta. Aztán megint a bizonyítékokat vizsgálta, minden eszébe jutott, ami azt tanúsította, hogy őszintén megtért, hogy valószínűleg kényszerből ment el, vagy őérte, hogy a nehézségektől, a harctól megszabadítsa. Néha szinte kétségbeesetten járkált a szobácskájában, vagy térdre esett és Helenkáért imádkozott.

Így volt ez a szőlőben; később amikor Prágába visszatért, amikor megint a kollégiumba kezdett járni, nem tudott nehéz gondolatai szürke hálójában megmaradni, munkához kellett látnia. Megint a könyv után nyúlt. Abba feledkezett, űzte a nehéz időt. Éjszaka sokáig elült a gyertya mellett, erőltette a tanulást, hiszen filozófiai tanulmányainak az utolsó esztendeje a végére járt. A deklamátorról maradt könyveihez most hozzá sem nyult. Nem bírta, valami furcsa félelem nem hagyta.

Eljöttek a vizsgák. Kitűnően tette le. De nem sietett haza örvendezve a kollégiumból. Egyenest a szobácskájába ment s nem szólt odahaza egy szót sem. Pihent a munka után, de öröme nem volt. Most állt csak elé a kitolhatatlan kérdés, amelyet súlyos árnyékként állandóan ott érzett magán, hogy mi lesz most; a kérdés s már a felelet is, ahogy levertségében magától kínálkozott, mint egyetlen, nincs más.

Az öreg Brzsezina úr a szőlőbeli heves összeütközés óta nem is érintette egész idő alatt a kérdést, nagymama sem, akinél hosszú idő után Jirzsi megint megjelent. Azon a napon,

amelyiken a vizsgát letette, az apja délután utánajött a szobájába; idegentől kell megtudnia, — hányta a szemére nyájasan — hogy milyen eminenter tette le az exameneit. Jirzsi hallgatott. Az öreg úr fölsóhajtott s menni készült. De az ajtónál mégegyszer megállt.

— Egy szót sem szólsz? Jirzsi! Hallgatsz...

— Mit kéne mondanom, apámuram?

— Mi a szándékod most?

Jirzsi rápillantott, aztán megadón, szomorúan mondta.

— Mi marad...

Az öreg úr gyorsan visszalépett a szobába.

— Úgy érted szóval...

— Más nem marad, minthogy a szemináriumba menjek.

S lehorgasztotta a fejét.

— Legyen áldott az úristen! Fiam, nem fogod megbánni.

74

SZKALKÁN minden a régiben, a szokásos rendben, nyugalomban; csak az elmult 1727. év októberében okozott felindulást a hír, amelyet Lázár Kis hozott Prágából, hogy Tomás, a vadász fia, a szőlőből valami zittauival megszökött, hogy nincs semmi nyomuk s azóta túl vannak biztos a határon.

Ez a hír különösen a jószágkormányzó urat, az öreg pténi Lhotszky urat érintette érzékenyen. Nem minden szemrehányás nélkül mondta a húgának, Polexina kisasszonynak:

— Látod Polexina, jobb lett volna, ha ittmarad, azt gondoltad, Prágában megtér és itt van...

— De az a lány, Helenka, nem szökött meg, bátyám uram, az igazán megtért, azt megmentettem.

Az öreg kisasszony azonban nem soká védhette és vigasztalhatta ezzel magát. Az 1728. év nyarán lejött Szkalkára az unokaöccse, szolopiszki Antonyin Jozef Mladota, feleségével, a grófnő asszonykával, s alkalom adódván fölemlítette s elmondta, hogy megint vissza kellett volna vennie, s miért, úri fennhatósága alá, annak a hajdani vadásznak, Machovecnek

a leányát, aki mint komorna szolgált a nagynénjénél; a sörfőzővel már mindenben megegyeztek, megint le akarta őt küldeni nagynénje kisasszonynak, de a lány megszökött, az apja jött le érte valahonnét Szászországból. Polexina kisasszony elszörnyedt és beledermedt, Lhotszky úr némi gúnnyal akarta mondani: „Látod? Miért küldted Prágába, mi lett belőle?" De csalódását és kényelmetlenségét látva elhallgatott.

Csermák ispán viszont elégedetten és kárörömmel fújta föl magát, mint tavaly is, amikor Tomásról hallott, s csúfolódva mondta magában a jószágkormányzónak, hogy most már látja, kit kegyelt annyira, s a kisasszony is meggyőződhet, milyen eretnek, lutheránus banda azok a Machovecék.

Mladota úr s a grófnő asszonyka az ősz kezdetén elutazott. Szkalkán csönd lett s minden megint a régi, szokott rendben és nyugalomban folyt tovább. Mint minden ősszel, idén is beállított Szkalkára a králici kolostor kolduló barátja, az a sovány, sápadt, sötét, beesett szemű, aki a Csermák ispán különös jóindulatát élvezte. A barát ez alkalommal azzal lepte meg az ispánt, ahogy beléptekor üdvözölte. Rögtön, ahogy a küszöböt átlépte, mindkét tenyerét a mellére tette, a szemét fölfelé fordította, amit máskor csak akkor tett meg, ha valamelyik szentnek a nevét, vagy valami jámbor megható dolgot ejtett ki. Most azonban rögtön a küszöbön úgy rakta a kezét, s áhítatos komolysággal mondta a köszöntést:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus.

S rögtön jelentette is nagy örömmel, hogy most már így fogják köszönteni egymást, ez az új, szép köszöntés: nem mondják többé azt, hogy „az úristen éltessen", „jó egészséget", vagy „adjon isten", hanem „dicsértessék", s rá rögtön a válasz: „mindörökké, ámen", ahogy ezt a szentatya nemrég elrendelte. Másutt már így köszönnek, itt azonban még csak most kezdődik, de általánossá lesz, az érsek rendeletet ad ki róla. Az ispán nem várta ezt be. Ahogy a barát elment, maga is így köszönt, s a cselédségnek is szigorúan meghagyta, hogy ilyen üdvözléssel éljen.

Beállt a tél, leesett a hó, a hajdú, mint minden évben, meghozta karácsonyra az „Új gazdasági és irodai kalendáriumot, amelyet a csillagásztudomány egy különös kedvelője nagy buzgósággal írt Csehország és a környező országok láthatárára vonatkozón az úr közönséges 1729-i esztendejére".

Az ispán rögtön azt nézte, mégpedig mohón, benne van-e a kalendáriumban az inkvizitori pör kivonatának a vége, Lázár Abelesz és Lőbl Kurzhandl zsidók ellen, amely kivonat ennek a kalendáriumnak már a negyedik évfolyamában az 1725-i évtől húzódott részletekben, de még most sem fejeződött be. Az ispán megint azt olvasta: „Ezt az inkvizitori pört, ha Isten úgy akarja, az 1730. évben a nyájas olvasó örömére tovább fogjuk folytatni".

Ez bosszantotta az ispánt, de aztán meglett a kárpótlása s megnyugodott, mert ezt az új részt különösképp megkedvelte, a meggyilkolt tizenkét éves zsidó fiúcska, Simon gyászszertartásának a leírása miatt, akit állítólag a saját apja, Lázár Abelesz ölt meg; ennek az ifjúnak vörös bársony takaró volt a koporsóján, tizenhat ifjú vitte, mind vörös palástban, szép koszorú a fejükön, a zenészek édes kétszólamú éneke mellett, a *Laudate pueri dominum*-ot (Dicsérjétek, gyerekek, az Urat) énekelték; így vitték — vörös fáklya a kezükben — a Tyn-templomba; két oldalt városi katonák lépdeltek, a városi századokból valók.

A tél folyamán Csermák ispán háromszor is elolvasta ezt a folytatást, s a podbrzsezi zsidó jobbágyokra még hevesebben förmedt rájuk, mint máskor, megint Abelesznek hívta, s nyers, gyalázó kiegészítésekkel látta el mindeniket.

Az új év, 1729 januárjában az oujedzi plébános azt a hírt hozta a dobruskai esperestől, hogy Rómában megkezdődött a tárgyalás boldogságos Nepomuki János szenttéavatásáról, de most már bizonyos a dolog. Március végén ért Szkalkára Mladota úr levele, amelyben öreg nagynénjének, Polexina kisasszonynak tudtára adta, hogy amit mind vágyakozva óhajtottak, teljesült, ebben a hónapban, nevezetesen szent József napján, a szentatya a lateráni szent János templomban boldogságos Nepomuki Jánost szentté nyilvánította s másnap egy bullát adott ki erről, amelyet ő maga és bíbornoka írt alá, s hogy emiatt most nagy az öröm s az ujjongás Prágában.

Polexina kisasszony boldog izgalomban sietett ezzel a hírrel bátyja urához, aki éppen gyengélkedett kicsit, aztán Csermák ispánt hivatta be, hogy adja a cselédség tudtára; rögtön fel is díszítette az oltárocskáját, este pedig a gyertyákat mind kigyujtva rajta, elébe térdelt s elimádkozta Nepomuki szent Jánoshoz a litániát.

A kanonizáció híre aztán hivatalosan is megjött s a szószékekről az összes uradalmakban, tartományokban, az egész királyságban, a cseh korona egész területén s még messzebb, a határon túlra is szétrepült. Tavasztól mindenütt csak egyről folyt a szó, az új szentről, különösen azután, hogy a prágai érsek hirdetményt adott ki, hogy a szenttéavatást Prágában ünnepélyesen megünneplik, s az ünnepségek nyolc napon át, október hónap kilencedikétől tizenhatodikáig fognak tartani. Meg is állapította már az ünnep rendjét, az összes felvonulásokat, hogy mikor, melyik nap lesznek; melyik prágai rend, melyik búcsú, melyik vidékről, melyik nap vesz részt bennük.

Szkalkán először Csermák ispán határozta el, hogy fölutazik Prágába erre a nagy és ritka ünnepségre. Rögtön áprilisban engedélyt kért rá. Lhotszky úr meg is adta. Maga nem készült Prágába, azt mondta, az ő számára az a Babilon nincs már, neki elege volt a koronázással. Polexina húgát azonban unszolta, hogy menjen föl Prágába.

— Már gondoltam rá, bátyám uram, hogy halálom előtt szívesen megnézném még egy ízben Prágát. De hát a kis grófnő asszony, ki tudja?

De két hétre rá megjött Prágából, az öccsétől a levél. A maga s felesége nevében is meghívta, igen szívélyesen, kisasszony nénjét és bátyja urát, hogy jöjjenek fel Prágába a szentjános ünnepekre, csodálatosak lesznek.

— Eszükbe jutottunk, eszükbe? — bólogatott Lhotszky úr elégedetten. — Nagyon szépen köszönöm, de nem mehetek. Te, kedves Polexina, azonban elmégy — tette hozzá szinte parancsolón, de mosolyogva. A kisasszony nem gondolkozott rajta; igen, elmegy, hagyta rá eltökélten.

Szkalkán aratás után sokat beszéltek Prágáról, a szentjános ünnepségekről, hogy mennyire készülnek rá mindenütt, Dobruskán, Opocsnón, mindenünnen nagy búcsúk lesznek, muzsikával; áldozati gyertyát visznek Prágában a szent János sírjához, Dobruskán maga a polgármester jár a kincstárnokkal s végzi a gyüjtést, a rendbeliek is adnak, a hivatali kar, a lelkészek is, harmincfontos gyertya lesz, a gyertyaöntő csak a munkáért öt aranyat kér, a festésért hármat, máshol meg nemcsak gyertyát visznek, de más ajándékot, ezüst gyertyatartót, meg lámpát is.

Polexina kisasszony október elseje után akart útnak indulni, de a készülődést már szeptember derekán elkezdte. Kiválasztotta legszebb, bár régimódi, de drága aranyból varrt ruháit, szép bundáját, jó sok fehérneműt, bő úti készletet s egy kis patikát, közben a szakácsnőnek is kiadta a rendeletet, mi hogyan legyen a távollétében; ezeket a rendeleteit, ahogy valami új dolog jutott az eszébe, nap mint nap kiegészítette, azt azonban mindennap a lelkére kötötte, hogy a kormányzó úrra ügyeljenek, hogy minden rendben folyjék, úgy ahogyan megszokták. Ő, aki máskor nyugodt, határozott volt, most, ahogy az elutazásra, öreg bátyjától a válásra gondolt s a prágai út, a szent Václav templom jutott az eszébe, ahol az ő Vilim ura pihent, idegessé vált. Egy szép októberi reggel a régimódi urasági kocsi földübörgött a kis kastély elé; két derék pej, nem éppen parádés díszben s nem a legújabb szerszámmal. A magas bakon Martin, az őszes, megbízható kocsis. Fönn az ebédlőben, ahol a boldogult Lipót császár képmása függött, nagy allonzs-parókában, meg elsötétedett tájképek, sőt „tengeri tájak" is, sárgult vitorlájú hajó a viharban, — Polexina kisasszony meghatottan búcsúzott el bátyja urától, aki aztán egész a hintóig kísérte. Az ispán, a vadász, az írnok s a cselédség itt várták, hogy a méltóságos kisasszonytól búcsút vegyenek s szerencsés utat kívánjanak. Az ispán elégedetten fújta föl a képét, örült, hogy két nap mulva ő is indul, hozzá még lovon. A kisasszony erőt vett izgalmán, szárazon beszélt, megismételte a már kiadott parancsokat, gondosságra intett, — főként, hogy a tűzre vigyázzanak. A kocsiról, amelyre hátul kosarak és széna meg zabkészlet volt fölhalmozva, s amelyen a dobozok bőröndök miatt szinte már nem is volt fölösleges hely, még egyszer kezet adott Lhotszky úrnak. S amikor Martin az ostorral három keresztet írt a levegőbe, s a fogat a hatalmas nyárfa mellett kihajtott a kapun, nyugtalanul kérdezte a komornáját, elhozta-e ezt, amazt, nem felejtett-e el valamit?

Szép, napfényes őszi nap volt. A hintó a poros úton kezdetben elég gyorsan dübörgött ki Szkalkáról, de minél tovább értek, annál lassabban hajtott, főként akkor, amikor a prágai útra kiértek. Olyan kocsi és hintó, amely Prágából jött, nem volt sok, olyan azonban, amely a főváros felé tartott, úgyszólván özönnel. Parasztfogatok jöttek, rakománnyal vagy ember-

rel, nehéz fuvaros kocsik ingadoztak a fehér ernyő alatt, úri hintók és lovas utasok vágtattak el, aztán megint borítós kocsik, öreg batárok, vénebbek mint az, amely Polexina kisasszonyt hozta, még olyanok is, amelyeknek nem is volt bakjuk, kocsisuk a nyerges lovon ült, ahogyan régen volt szokásban.

Polexina kisasszony ki-kinézett vagy a rózsafűzérét imádkozta, aztán, amikor valami búcsús menet vonult el mellette, amely zászló alatt, porosan, némán vagy énekelve haladt a végtelen országúton, megint fölmerült az imádságból.

A szkalkai kocsi harmadnap ért el az Ispotály-kapuhoz; előtte, a kapuban s túl rajta, úgyszólván ístenítélet, mindenütt emberek, kocsik, lovasok. Jó időbe került, amíg Martin bejutott a városba, amelyet a kisasszony mohó kíváncsisággal nézegetett. Az utcára nem volt kilátása, de így is elszörnyedt, hogy megváltozott ez a Prága; mindenütt új, szépen épített házak, megtört cseréptetők, művészi kivitelű homlokzatok; mi maradt azokból az alacsony vagy egyemeletes zsindelytetejű házakból, amilyeneket ő fiatalon látott.

De akár újak, akár azok a régi igénytelenek, mind-mind micsoda díszben, lenn a kapuknál az ajtóban mindenütt elsárgult nyírfa, s még több fiatal törpe és lúcfenyő, meg örökzöld koszorúk.

Martin végre elkeveredett a Lőpor-kapuhoz, amely szintén ki volt díszítve s a Celetná-utcán tovább az Óváros főterére, ahol gróf Goltz, szolopiszki Mladota úr apósának a háza előtt állt meg. Ideje is volt. A kisasszonynak már fájni kezdett a feje, s frissítő cseppeket vett be. Egészen összerázva lépett le a kocsiról. De ahogy a téren futólag végignézett, rögtön látta, hogy köröskörül nagy előkészületek folynak. A házakat mindenütt képpel, fenyőgallyal díszítik ki, transzparenseket, szurkos serpenyőket, színes lámpákat, lampionokat, viaszfáklyákat készítenek, a városházán, amely tele volt a díszítést befejező emberekkel, s a Tyn templomon, magasan a két torony közt, már föl volt tűzve Nepomuki szent János nagy áttetsző képe. Sürgés-forgás mindenfele.

Amikor aztán az unokaöccse és a „grófnő asszonyka" szépen köszöntötték s az étkezéshez leült velük, csodákat hallott, hogy mi minden készül, mi van már, milyen emberözön, Prága nem elég neki, a vendéglők mind zsúfolásig, sehol egy

zug, egy fekhely, minden családban rengeteg a vendég, a kolostorok is tele egyháziakkal, püspökök érkeztek, s mi nép, idegenek és uraságok, hány búcsús menet jött már, pedig még csak most kezdik, hat éve a király koronázásakor sem volt ez.

POLEXINA kisasszony ódivatú hintója után az Ispotálykapun ezen a délután még sok fogat hajtott be; de egyiknek sem nézett úgy utána az utcán tolongó nép, mint egy rossz parasztkocsinak, amelyet egy pár sovány ló húzott, elnyűtt szerszámukon több volt a madzag, mint a szíj. Ennek a fogatnak a kocsiderekában, amelynek a deszkái teli voltak elszáradt ganéval, egy nyaláb szalmán, sovány, sápadt pap ült, elviselt palástban, besárosodott cipőben. Az agyonfogdosott kalap alól sötét és kusza, fésületlen haj csapzott ki. Így hajtott be Prágába P. Antoni Koniás, a titkos másvallásúak legveszélyesebb ellenfele. Gyűlölte őket, de magamagát, a testét is. A hradeci rendházból szép hintókon más papok is mentek Nepomuki szent János szenttéavatási ünnepségére Prágába. Koniás nem élt a kényelemmel; az új szent sírjához gyalog akarta megtenni a zarándok utat. Brodnál azonban a régi baja közbeszólt; a betegség, gyengeség erőt vett rajta. Volt ott elég alkalmatosság, hogy egy kényelmes hintóba üljön; de ő ezt a fogatot választotta.

A kocsi zötyögött a gyér kövezeten és rázta a fanatikus papot. Sötét, átható szeme fáradhatatlanul járt köröskörül. A már kidíszített házakat, az utcán özönlő tömeget vizsgálta. Elégedetten nézegette ezt a sohasem-látott mozgalmasságot, gyors mozdulattal, készségesen vette le kalapját s köszönt oda egy fejbólintással, amikor a kocsija valami menet mellett hajtott el, — akár városi volt az, akár falusi — amely énekszó mellett, zászlók alatt vonult a plébánosa után. Máskor ha egy éppen hallgató csoportot került el, fennhangon, a jámbor lelkesedés vidámságával kiáltott oda: „Dícsértessék a Jézus Krisztus" s ugyanúgy köszönt vissza: „Mindörökké!" valahányszor valaki az új köszöntéssel kiáltott reá.

Így hajtott be egész az Óváros főteréig. Ott leszállt, soká kellett volna várnia a népáradatra s a fogatok tömegére, mielőtt a Klementinumba jut. Levette kicsiny zsákját a kocsiról. Nem volt benne semmi útikészlet, csak az imádságos

könyv s néhány nyomtatott példánya új írásának, a *Clavis haeresim claudiens et aperiens*-nek, „Kulcs, amellyel az eretnek tévelygés föismertetvén, megnyílik és kiirtatván bezárul. Jegyzéke néhány tévelygő, megbotránkoztató, gyanús vagy tilalmas könyvnek, amelyet ebben az ünnepi esztendőben a Husz szelleméből nőtt írásoknak a kipusztítására és megsemmisítésére" adott ki. Ezt a nyomtatványt ajándékul vitte jó ismerőseinek; egyet P. Dánielnek is.

Nehézkesen, de fölvetett fejjel, örvendezőn lépdelt a Klementinum háza felé; annak a fala s a tíz magas piramis, amely a terjedelmes épület körül fűzérekkel övezve nyúlott a magasba, teljesen ki volt már díszítve allegórius alakokkal, aranyos föliratokkal, anagrammákkal, chronosztichonokkal.* A fenyőággal, festménnyel és feliratokkal díszített kapun át így lépett be rendje fellegvárába, a boldog sürgés-forgással teli udvarba, ő, a rend merész, legáldozatkészebb harcosa.

Polexina kisasszony a nyugodt álomban fölüdülve, reggel a komornájával útnak indult a Goltz gróf házából. Köszönte a kalauzolást, de csak templomba akar menni. Útközben a gyertyaöntőnél egy nagy gyertyát vásárolt. Az águsztinus páterek újvárosi kolostora felé tartott — a templomukba. Nem volt messze, de elég későn ért oda. Az út mint tegnap, telisteli emberrel, szekerekkel és fedett fogatokkal; festett, aranyozott batárok, hintók, tarkán öltözött fullajtárok, s hajduk mindenfelé; a fogatok mögött, mellett és köztük siető, kicsipett prágaiak nagy parókában, díszes fejkötős asszonyok, iparosok, tanulók, aztán megint tarka színekben pompázó búcsúk, hol Csehországból, hol Morvából, fehér zekés, palástos sőt már birkabundás falusiak, élénk színű virághímmel a hátukon, parasztemberek kalapban és magas süvegben, parasztasszonyok gazdag, hímzett kendőben, fejkötőben, vörös és zöld szoknyában, az éneküket kísérő hangos zeneszóval. A

* *Anagramma: valamely szó vagy mondat betűinek felcseréléséből alkotott új szó vagy mondat. — Chronosztichon: verses felirat melynek római számoknak megfelelő betűi (I, V, X, L, C, D, M) a benne foglalt események évszámát jelzik.*

klarinét-visítást, a trombitahangot, az énekesek rikoltását jódarabon hallotta még akkor is, amikor egy félreeső utcába tért.

Ezért nem mehetett szabadon előre; később meg a házak dekorációja állította meg, nem tudott elfordulni; meg kellett néznie díszítésüket, az ablakokból lógó vörös posztót, a tarka szőnyeget, a házak sarkán, a kapualjak fölött a fülkékben a szent János szobrokat, mind fölött baldachin; virág, zöldág, bársony és szalag borítja el őket, köréjük meg lámpák vannak erősítve, fölöttük is színes lámpások a holnapi kivilágításra.

Utána a templom csöndje fogadta. Kigyujtotta a viaszgyertyát s a fal vastartójába tűzte, a kriptát födő kőlap fölé, épp a stekrzsi Brandlinszkyak kriptája mellett, amelybe öt évvel ezelőtt helyezték el stekrzsi Jan Rudolf Brandlinszky nemzetes úr királybírót, udvari embert és kamarást a Csehkirályság királyi kamarájának tanácsosát, akivel az ősrégi család férfi ága kihalt, s akit az öreg Mikulás Kroupa olyan gyakran, s mindig olyan lelkesen emlegetett az ikrek asztalánál.

Az öreg kisasszony meghatottan, de könnyek nélkül roskadt térdre a kőlap előtt, amely a közel félszázada itt nyugvó machovici Vilím Kunás urat fedte, az ő hajdani lovagját, aki neki „mint szép istennőjének alázatos tisztelettel szolgált", s arra számított „hogy eljön az idő, amikor fehér kezét csókolhatja". Az most hervadtan kulcsolódott össze sírja fölött, s a szív, amelynek megnyugvást kívánt, az emlék csendes fájdalmában és sajgó boldogságában remegett.

75

FLÓRIÁN MARIÁNEK szeptember óta lélekzethez sem jutott; egész idő alatt csupa hajsza volt az élete, mindenféle segédkezés és házdíszítő munka, s közben — minthogy másképp nem volt nyugta — mindenről tudomással kellett bírnia, hogy hol mi készül, mi történik, az ünnepi előkészületekről, templomok, paloták díszítéséről, a készülő kivilágításról. Az ünnepségek előtti utolsó nap, azaz, 1729 október 8-án, szombati

nap, késő délután tért vissza a Hradcsánról, ahol azért volt, hogy a dekorációkat megtekintse, a nevezetes nagy ünnepi kaput a Schwarzenberg palota előtt, az érseki palota díszítését, a szent Vitus homlokzatára festett hatalmas képet, előtte az allegórikus alakokkal, festményekkel és aranyos feliratokkal gazdagon ékített diadalkapukat. Az hogy a feliratok latinok és németek voltak, egyetlen cseh sem, nem ütötte meg Flórián Marianeket. Mintha magától értetődne, hisz a német beszéd mindenütt fölül kezd kerekedni. Ő csak a kapukat nézte, a fából és vászonból épült, gazdagon festett díszkápolnát; falán pálma- és babérágak, liliom és rózsa, a homlokzatán pedig kristályüveg mögött egy drágakövekkel teli keretben szent János képe; a kápolna körül megnézte a négy tornyot is, az allegórikus alakot rajtuk, VI. Károly s a kanonizációs bullát kiadó XIII. Benedek szobrát és képét, szent Vencel, a Cseh királyság, a szent Jánosnak hódoló tizenkét cseh tartomány szobrát.

A templomba is bejutott s alaposan megvizsgálta a pompás díszítést, a főoltár fölött az arannyal és ezüsttel kivarrt új baldachint, a vörös selyem és damaszt szőnyegeket, a falon a tapétákat és tükröket, a szőnyeggel és girlanddal teleaggatott pillérek közt az ezüst lámpások özönét. A legtovább szent János sírjánál álldogált, s a gazdagságtól, a színek tarkaságától, az arany, ezüst és drágakő tündöklésétől mintegy elkábultan jött ki. A Sarkantyú-utcán lépdelt lefelé, lassan, megmegállva, nem a fáradság, hanem a lefelé özönlő emberár miatt. Az Olasz-téren, mely fölé a még be nem fejezett szent Miklós templom nyúlt, nem juthatott tovább, a kőhídtól errehajtó hintók és fogatok tömege miatt. Az elülsők nem mentek, csak vánszorogtak s hozzá minden lépésen megálltak, a hátsók meg végtelen sorban vesztegeltek.

Mariánek tolakodott, kerülőket tett, míg végre eljutott a Híd-utcába, ahol a fogatok, festett és tükrös hintók, batárok még sűrűbben álltak a híd felől s a híd tornya felé özönlő emberárban, amely zöld ágakkal, allegórikus alakokkal, szent János vízbefojtásának a képeivel s a holnapi napra elkészített lámpácskákkal és fáklyákkal volt kidíszítve. Mariánek odanyomakodott egész a hídra, de nem jutott messzire. Jobbra-balra az embertömeg, akár a fal; fehér és tarka viseletű falusiak, polgárok és iparosok, parókában és anélkül. A

híd elmerült a tömeg tarka színfoltjaiban, a középen két sor kocsi és hintó, a Malá Stranára, az Óvárosba törekedtek, de szinte meg sem moccanhattak. E tarka, zajos egyveleg fölé a színek eleven összevisszaságával zarándok zászlók emelkedtek hosszú sorban. Az izzó napban aranyozott emblémák csillogtak, az új szent szobra fölé emelt templomocskán, amely tele volt festménnyel, aranyozással, szoborral, képpel, lecsüngő lámpával s gyertyasorokkal — a szobor lábánál gazdag oltár. A tolakodó tömeg zajába, zsivajába az előénekesek rikoltásai harsantak, majd csoportjuk éneke s a zarándokéneket kísérő zajos zene.

Mariánek vörösen, kiizzadtan törtetett előre, de csaknem állandóan egy helyben maradt. Érezte szomszédja forró leheletét, a tarkójába, arcába szuszogtak, nyomták, lökték s ahogy a könyökével utat tört s előre feszült, szidták, rákiabáltak; egy kocsis átkozódását s dühös kiabálását hallotta, hogy egy órája megy már ezen a hídon s még mindig nincs vége, térjenek már ki, az ördögit. S ehhez a másik oldalon, a korlátnál, amely felé a heves tolongás tengerárja tört, zúgás, jajveszékelés. S jobbra egy kicsit odébb két hordszékhez, az egyik világos zöld, a másik málnaszínű, a lökdösődése, ahogy vivőik, a székbenülő hölgyek kétségbeesett kiáltásaitól nógatva, utat akartak törni.

Mariánek hamar belátta, hogy itt nem tör át s a hídon nem juthat keresztül. Visszavonulót fújt, ami szintén nem volt könnyű; már dühös volt s dühében azon gondolkozott, mi lesz itt holnap a kivilágításnál, leszakad a híd, mi ez az egy híd, három sem volna elég. Kifulladva, összetaposva, fölszakított kabáttal jutott ki végre egy mellékutcába, ahonnan a folyóhoz, a rév felé igyekezett. Ott kissé szabadabb volt a mozgás, ha nem is olyan szabad, mint máskor. Soha nem járt a réven annyi csónak, ladik, sajka, komp, mint ezen s az előző napon. És akár kicsiny, akár nagy, mind gallyakkal díszített s mind telistele.

A nap egy ideje lehanyatlott, már beállt a szürkület, amikor Mariánek az óvárosi partra ért. Ebben a pillanatban egy telt, érces hang dördült el a magasból; egy harang szólalt meg, utána a második, harmadik, a Malá Stranán, az Óvárosban, a Hradcsánon és még mások is, mind. Egy kis idő mulva az egész Prágában szóltak már, az összes templomokban, plé-

bániákon, kolostorokban s egyebütt. Száz harang hangja, de még több hirdette zúgva a holnapi nagy ünnepséget. A vigilia elkezdődött.

Flórián Mariának a Lóvásártér felé tartott, az asztalához. Sötétedett már s az utcák még elevenek és zajosak. Néhányban a sarki lámpások is égtek, nagyobbrészt azonban csak az ablakokból s a vendéglők kapualjából kiömlő fény világította meg őket. Mindenütt zsivaj, mozgás, vidámság, zene, itt hárfa és hegedű, amott lant vagy duda, vagy a zarándokok rezesbandái. Mariának falusi csoportokkal is találkozott, amelyek fáradtak, elnyűttek voltak, nem tudták, hol éjszakázzanak, vagy el is tévelyegtek. De látott másokat is, amelyek a szobrok és a templomok lépcsőin pihentek, a szent Miklósnál az Óvárosban, a szent Havelnél, a szomszédos folyosókon, s a Szénpiac tornácain. Mindenütt mint valami tábor, csupa batyu, zsák, rajta zarándok férfiak és nők, a falnak s pillérnek támaszkodva.

Bágyadtan, éhesen s méginkább szomjasan érkezett Mariának a Brzsezina házba, amely örökzölddel, nyírfaággal, zöld koszorúkkal és szent János képével volt kidíszítve, az emelet meg szőnyeggel és vörös posztóval. A kapualjból fény csapott ki; a boltos söntésben éppen elég sok faggyúgyertya, a pipafüst felhői azonban elborították borús világukat. Az egész helyiség tele hazai s idegen vendéggel. Egyetlen üres helyecske sehol; csak az „ikrek" fenntartott asztalánál egyetlenegy, az Mariáneket várta. Zsufnicska vörös, sőt kivörösödött hosszú kabátban pengette a lantot s énekelt, de gyenge tenorja nem tudott áthatolni az asztalok felől harsogó, hangos beszéd zűrzavarán.

A szót a vad Jirzsi Kocourek vitte, a hajdani diák, papjelölt, aztán kántor, majd cipész, aki dicsekedve emlékeztette az egész vendéglőt, hogy no, látják, mit jósolt ő tavaly, idén meglesz a szenttéavatás, s a csudákkal is pontosan úgy lett, ahogyan megmondta, Rómában is elismertek, négy csodát, pontosan, ahogyan akkor megmondta, négy csoda, az rengeteg, hiszen csak kettő kell, így tanították, amikor a teológián volt, kettő, hogy tudják, s itt négy volt.

Erre meg. Vencl úr, a sörfőződe irnoka futott be a hírrel, hogy a Spalená-utcában a Trinitáriusoknál valami zenekar játszott, negyven zenész egy állványon; az állvány egyszer csak

megreccsent, összetört, lezuhant s vele a zenekar, de senkinek sem történt baja, csak a parókák röpültek le, bámulatra méltó dolog, kész csoda.

Utána Mariának számolt be az útjáról, szenvedéseiről, hogy a Hradcsánon mit látott, nem lehet elbeszélni azt a szépséget és pompát, különösen a szent Vitusnál, a szent János sírjánál, az ajándékokat, hogy mi ért már föl és mit hoznak még, mennyi nagy áldozati gyertya van már ott, festettek, aranyozottak, mennyi ezüst lámpa, gyertyatartó, a szent ezüstszobrai, arany nyelvek, arany és ezüst szívek, az egyik csupa gyémánttal van kirakva; s az a baldachin az oltár fölött, csupa aranyhim, szent János szobrának arany korona van a fején s mennyi kelyhet ajándékoztak, az is, tudják, amelyet azoktól a huszitáktól vettek el, amikor a Vorlicseknél megrohanták őket, az országos levéltár deklamátora fogta és közben érte a guta, — nos ezt a kelyhet is, amelyből az a főeretnek Husz adott inni, ezt is rendbe hozták, felszentelték s Nepomuki Jánosnak prezentálták.

Aztán a holnapi napról beszéltek, a nagy menetről, a Sztrahovról a szent Vitushoz, a holnapi első illuminációról; Prága, amióta fennáll, nem látott ilyen kivilágítást, amilyen holnap lesz, s nemcsak holnap, az egész héten át, felvonulások, ünnepi processziók mindennap. Mariának kihúzta zsebéből az érsek nyomtatott hirdetményét, hogy a maga s a társaság emlékezetébe idézze, milyen is lesz a rend; felolvasta, hogy melyik búcsús nép, melyik tájékról, melyik nap vesz részt az ünnepi felvonulásban.

— Itt van ni, látják, legelől Nepomuk, a szent János szülőhelye. Második nap, hétfőn is, látják, az az első — s fennhangon olvasta a hirdetményből: — Pilzeny a főesperessel, Klatovy, Nepomuk, Ne-po-muk, Rokycany, Zsebrák, Beroun, Rakovnik, ezeknek a városoknak a környékéről a parasztnép. Gondolják csak meg, — tette a hirdetményt az asztalra — azt hallottam, hogy arról a vidékről több, mint száz zászlóval jönnek a búcsúsok, hatvan plébános vezeti őket, tizenegy zenekar játszik. S ez csak egy vidék. S most adják össze, mi van már itt s mi jön még a többi országrészből, hány ezer meg ezer ember özönlik ide, hány plébános meg pap jön velük, istenem. Hanem a holnapi ünnepség, az szinte a mienk lesz, prágaiaké s bizonyára a legszebb is, este a kivilágítás a hajókon, ez al-

kalommal a híd mindkét oldalán zene, háromszáz zenész és énekes, Visehrádon, Bruszkán, a Petrzsinen ágyúszó, a katonaság parádéban, a mi Szikkingenjeink holnapra új egyenruhát kaptak s már korán reggel felmarsolnak a Hradcsánra.

Ha velük mehetne az ember — sóhajtott föl Filecsek. — De így, ki jut oda, mit látunk ebből az ünnepségből. — Marianek nem szólt semmit, csak rejtélyesen mosolygott; de amikor fölkeltek, — most sokkal később, mint máskor — s indulásra öltözködtek, odasúgta Filecseknek és odasúgta Szamecseknek, akarják-e látni a Hradcsánon az ünnepet, no akkor jöjjenek holnap reggel négyre ide a Brzsezinához, várjanak a ház előtt, ő majd fölviszi őket a Hradcsánra, ott lesz bámulnivaló s jól látják, arról kezeskedik.

Az ŐSZI időhöz képest szokatlanul langyos éjszaka csendesítette le a zsibajgó Prágát. A fény mindenütt kialudt, a vendéglőket becsukták, az utcák kiürültek, a templomok lépcsői és előcsarnokai azonban teli voltak éjszakázó zarándokokkal, tele a szent Jakab minorita klastrom keresztfolyosója is. A Keresztesek temploma előtt s a szent Szalvátor szomszédságában is ott pihentek, a Kőhídon is ellepték mindkét oldalt, a gyalogjárót. A korlátnak támaszkodva ültek, batyúikon gugyorogtak, férfiak, asszonyok, elnyúlva, az álomtól legyőzve feküdtek. Tarka soruk, mint két hatalmas virágzó mák-ágy olvadt össze a telihold varázsos fényében.

Aludtak; de némelyik csoportban még fojtott beszéd, vihogás, fiatal asszonyhang sikoltása hallatszott, rögtön utána néhány öreg asszony dühös korholása, egy férfi rájuk ripakodott, mire minden hang elnémult. Az alvók fölött a szentek sötét szobrai; lenn a zsilip hangos zuhogása.

De nem soká szólt ilyen mélységes csendben. Alig kezdett derengeni, Prága ébredezett már. Ebben a korai órában haladt át a Kőhídon Flórián Mariának, mögötte az ikrek, Ignác Filecsek és Filip Szamecsek, a reggeli hidegben mindketten összehúzódzkodva. Azért kerekedtek föl ilyen korán, hogy könnyebben fölérjenek a Pohorzselecre, ahol Mariának egy jó ismerősénél ablakot biztosított.

Kicsit később, ötkor reggel, a Kőhídon katonazene csördült föl; utána Sikkingen lovag ezrede haladt át; ez az ezred

évek óta volt már Prága helyőrsége. A katonákon háromszögletű kalap, új, hosszúderekú szürkés-fehér kabát, fehér szíj, a vállukon nehéz puska; a várba tartottak; a fehér ezredzászló, amelyet az első zászlóalj élén vittek, a birodalmi sas s a C. VI. monogramm az egyik oldalán, szűz Mária képe a másikon, ott reszketett a reggeli szélben s ott csapkodott a másik két zászlóalj zászlócskája is, mindkettő zöld, az egyik felén felirat, a másikon a magyar és a cseh királyság címere.

Utána a tizenhárom városi század teljes parádéban, azok után meg az embertömeg, prágaiak, falusiak, — minél később, annál sűrűbben és hatalmasabban — s az urasági fogatok és pompás hintók sora. Az egyikben szolopiszki Mladota báró, Szkalka ura, vele a felesége és nagynénje, Polexina kisasszony. A báró a Hradcsánra vitte őket, a szent Vitushoz; ahol biztosított helyük volt, maga meg a Sztrahovra tartott, ahol a menetbe kellett beállnia.

Már kora reggeltől hatalmas volt az áramlás; az emberözön a Kőhídon a Malá Stranára s a révekhez, a révektől a Malá Stranára s onnan föl a Sionra s a Hradcsánra zúdult. Flórián Máriáneknek és az ikreknek ekkorra már jó dolguk volt. Igaz, hogy rég várakoztak már s még tovább kellett várakozniok, de mégis meg voltak elégedve, elkerülték a tolongást s biztosak voltak, hogy az ünnepi menetet jól és kényelmesen nézhetik végig. Egy alacsony kis szobácskában ültek és az ablaknál beszélgettek. Az ikrek burnóttal kínálták egymást, Filecsek az ezüst szelencéből, amelynek a fedelére egy török volt metszve, Szamecsek az ezüst szelencéből, amelynek a fenekén volt, a dohány alatt, egy meztelen nőalak. Amikor Filecsek utolszor kínált, a szelence majdhogynem kiesett a kezéből, annyira megijedt. Ágyúlövés dördült el; a második, harmadik, az alacsony ablak egész beleremegett. Erre a harangok is megzendültek, mélyen, ünnepélyesen kezdtek kongani; hangjukba minduntalan egy ágyúlövés vágott bele, hol teltebben, világosabban a Petrzsinról, hol fojtottabban a Bruszkáról, Visehrádról.

— Elkezdődött, — nézett Mariának tiszteletreméltó nagyságú ezüst órájára — úgy van, elkezdődött, félnyolc, most jönnek ki a Sztrahovból. — Ettől a pillanattól nem mozdult el az „ikrek"-től az ablak mellől. Egyelőre csak a harangok kongását, az ágyúdörgést hallották, aztán már a zenét is, s lenn

a tér mindkét oldalán, amely zöld kálmossal volt beterítve, városi katonák sorait pillantották meg, a katonák sora mögött meg az embertömeget. A zene tisztábban szólt már, közeledett, Mariának kinyitotta az ablakot. Nem volt hideg, a nap sütött. Feszülten, mohó várakozásban tekintett az ikrekkel együtt a Sztrahov felé. Nem soká vártak; a menet felbukkant, közeledett. Az élén karingben egyetlen magastermetű pap, a kezében égő gyertya, mint valami vezér.

— A szent Martin plébánosa! — kiáltotta Mariának. — Az ott, ni, elől, aki vezeti.

A plébános után a zászlóvivők Prága városainak a zászlóját vitték, utánuk a zenekar, fekete harisnyában és cipőben. Muzsikálva jöttek, muzsikálva mentek tovább; utánuk a végtelen menet, hatalmas, színgazdag áradat, az arany paszományok, csillámok, gazdag hímzések csillogásában, a zászlók fölött tündöklő keresztek; viaszgyertyák lángjainak a sora, amelyeket az egyháziak hoztak; fölöttük harangok hangja szállt s ágyúlövések puffantak időnként dörögve.

Az élen, rögtön a zenészek után a szerzetesek sötét és fehér sorai jöttek, a trinitáriusok skapulárés fehér ruhában, vörös-kék kereszt a mellükön, a fehér cyrusiak a vörös szívvel, szerviták, paulinusok, augusztinusok, franciskánusok, minoriták, dominikánusok, fekete, barna, fehér ruhában, fekete skapulárével, fehér premontreiek, mindnek gyertya a kezében, barátok tarkasága, tonzurások és kopaszfejűek, a nagyrészük borotvált, de szakállasok is, másokon hajkoszorú a beretvált fejtető körül; fiatalok, idősebbek s már egészen ősz hajúak; ezek sápadt aszkétaképűek, az ott sárga beesettszemű, a nagyrészük azonban pirospozsgás arcú, ez szomorú, az a földetnéző, mások azonban vidámszeműek, pákosztosszájúak, kövérek, tokásak és húsostarkójúak, — barátok tarkasága.

Mögötte új, hangosan játszó zenészkar, azok mögött a prágai városok hatóságai, polgármesterek, városbírák, tanácsosok, nemzetes és vitézlő „nemesurak", a hétszemélyes hivatal tagjai és mások, mind nagy parókában, többnyire vörös ünnepi palástban, égő fáklya a kezükben. Mariának itt már kiáltozni kezdett s neveket mondogatni, az ott ni, Brandt úr, az Óváros polgármestere, mellette Klouzal bíró, mögöttük, látják, ott Vejvoda úr az öreg úrral, — Brzsezina serfőzőt értette — ott, a szélen meg Zahorzsanszky úr. Szamecsek is

megrázkódott s fölkiáltott, amikor felettesét, a szőlőhegyek hegymesterét, a nem nagytermetű granichsfeldi Piszeckyt megpillantotta, akinek apró arca egészen elveszett az óriási parókában.

A magisztrátus után az értelmiség, a főiskolák, a feketébe öltözött professzorok, nyakukon fehér csipkekendő, a nyakuk körül meg méltóságuk aranylánca, mind nagy vállig, hátigérő parókában. Mariának rájuk kiáltott az ikrekre, ismerik-e azt a magasat, ez az a minden hájjal megkent ügyvéd és professzor, Neumann, tudják az, aki őexcellenciáját Spork gróf titkos tanácsost a Fekete toronyba becsukatta. Ebben a pillanatban ő is meglepetten hallgatott el s kihajolt, úgy, mint Filecsek és Szamecsek is. Hatalmas zászló közeledett, arannyal hímzett, vörös damaszt, rajta a szent János képe, tizennégy láb széles, tizenkettő magas; mint egy arany fényben villámló, vörös felhő emelkedett a tarka áradat fölé. Kilenc férfi hozta három rúdon, mellettük másik kilenc lépdelt fölváltani.

— Jézusom, Jézusom, — sóhajtozott Filecsek — ezek aztán igen, ezek agyoncipelik magukat, szerencse, hogy nincs szél, szélben nem volna lehetséges, így is micsoda súly, nézzék csak, milyen vörösek azok a zászlóvivők, milyen nehezen mennek, hogy reszket a zászló.

S már új látvány, új zene, kis ideig csönd, aztán egy énekkar. Most épp énekel; utánuk az alumnusok tömege közeledett, hajadonfőtt, fehér ruhában, mindeniknek égő gyertya a kezében. A menet elől valahogy elakadt, a növendékek egy pillanatra megálltak, Mariának hallgatott, de mohón kutatta végig a soraikat, mintha valakit keresne. Hirtelen megrázkódott s fojtottan felkiáltott:

— Nézzék csak, látják, onnan a második sorban, az az utolsó, ismerik?

— Hol, hol? Ki?

— A második sorban az utolsó, a földre néz; az öreg úr Jirzsije, Jirzsi Brzsezina.

— Ah, látom már! Látom! — kiáltotta Szamecsek s rögtön utána Filecsek is, hogy ő is.

— Ah, szegényke, — sóhajtott föl, — sápadt még egy kicsit.

— Az után a betegség után.

— És nem is nézelődik.

S ezzel vége. Az alumnusok első sora megmozdult, elindult, a többiek utána. A ruhák fehér felhője eltűnt s ahogy egy másik, színekben ragyogóbb csoport közeledett, aranypaszományosan és hímek csillogásával a nehéz miseingeken — az ablakban el is feledkeztek Jirzsiről s a növendékekről. A prágai plébánosok haladtak el az ablak alatt, mögöttük hat pap, akik egy vörös posztóval leterített hordszéken szent János feldíszített életnagyságú szobrát hozták.

A menet áradatának nem volt vége, ahogy a konzisztóriumi tanácsosok, a cseh királyság prelátusai, a kanonokok, a hradeci és litomerzsicei püspök is föltűntek benne, egyre tarkábbá, csillogóbbá, pompásabbá vált, mind infulásan, pompás karingekben voltak, mellükön aranyláncon csillogó aranykeresztek, a fejükön a magas, fehér és brokátinfulák tömege, arcuk többnyire piros és kövéres. Utánuk s fölöttük a legmagasabban a királyság prímásának, a pompás karingű prágai érseknek, Kuenburk grófnak az infulája. A nyolcvanesztendős, hervadt, őszhajú öreg fölemelkedett hordszékében, amelyet tarkán öltözött, prémszegélyes ruhájú szolgák vittek. Meggörnyedve ült, kezében a drágakővel kirakott, a kristályból és aranyból készült ereklyetartó, amely az új szent nyelvét őrizte.

Mariánek és Filecsek, meg Szamecsek keresztet vetettek, a bámulat és a tisztelet elnémította őket; akkor szólaltak csak meg, amikor az érsek után föltűnt a ragyogó menet: a királyság helytartói, a tartományok főhivatalnokai, mindnek égő viaszfáklya a kezében, az egész cseh korona nemessége, a nagyobb és kisebb uraságok, mind drága *in-folio* parókában, elálló derekú bársony és selyem kabátokban, amelyeknek sötétebb, világosabb színe a mellükön gazdag hímzésbe veszett.

Elvonult ez a látványosság is; utánuk az új, az utolsó, az ablakban levőknek — noha tarka volt, változatos s mindnél hatalmasabb — már nem olyan fontos: a kongregációk égő gyertyáikkal, a prágai és vidéki néptömegek, a fejük felett különböző színű zászlók. A tömegből ének hallattszott. Mariánek és az „ikrek" az ablakban kivárták a legvégét is s még aztán is ottmaradtak, a tarka ár után bámulva, amely a Hradcsán-tere s a Schwarzenberg palota előtti ünnepi kapun s a királyi vár diadalívén át a szent Vitus székesegyházba vonult. A menet már elment s a harangkongásba s az ágyúdö-

rejbe vegyülve a ragyogó ég alatt ott zengett még az utolsó csoportok éneke.

Mariánek Filecsekkel és Szamecsekkel nem eredt az ünnepi menet után. A templomba, tudták, úgy sem juthatnak be s az udvarra sem. Mariánek figyelmeztette őket, hogy most könnyen lejuthatnak a városba; ha várnak a prédikáció utánig, — cseh lesz a templom előtt, német a templomban — vagy amíg a szentmise véget ér, akkor ma későn ebédelnek. Az ikrek készségesen belenyugodtak s megindultak.

Amikor a pompás istentiszteletek véget értek, az emberáradat lefele folyt a várból; a várlépcső, a Sarkantyú-utca, a Hradcsán-tér felé özönlöttek a patakjai. A négy jezsuita, miután a templomból, ha nem is egykönnyen, kijutott, a várlépcsőtől odébb megállt, s várt egy kicsit, amíg a legnagyobb tolongás elmúlik. P. Koniás a fehérhajú P. Dánielt karonfogva kísérte ide, itt elbocsátotta s a két Materzsovszky testvérrel melléje állt. Elnézték a körülötte folyó zajos tolakodást, elnézték az alacsony falon át, hogy zsibong lefelé a Sarkantyúutcán az áradat. P. Koniás a déli napban izzó Prága felé pillantott, Prága kupoláira, templomaira, tornyaira, palotáira, a Kőhídra, amely csíkos volt — többnyire piros és fehér-tarka — a tömegtől s a zászlóktól fölötte, a legtarkább a szent János szobra fölé épült templomocska körül, ahol aranyozott angyalok és emblémák fényei lobbantak föl. P. Dániel elgondolkozott. Az előbb, ahogy a templomból kijöttek, fennhangon azt a megjegyzést tette, hogy ezeken a díszítéseken a feliratok mind latinok vagy pedig németek, egyetlen cseh szó sincs sehol, ez nincsen rendjén.

— Ki magyarázza ezt így? — intette le P. Materzsovszky, a „prágai". — A fő szent János dicsősége, ezek a feliratok mellékesek, mit számít az, miféle nyelven vannak, az egész elsősorban az úri nép s az idegenek számára van. — P. Dániel nem felelt rá, nem merte kimondani, ami erre a válaszra eszébe jutott; ahá, cseh prédikáció a templom előtt, az udvaron az egyszerű népnek s német a templomban, az uraknak; s ami még jobban bántotta, hogy otthon náluk a rendnél, a kollégiumban szent János tiszteletére theatrum, színház is lesz, amit a diákok mutatnak be, egy latinul, a másik németül, csehül egy sem; szent Vojtech és szent Václav nyelvét szépen elintézik. De hát pemákok, pemákok...

P. Koniás érintette meg a kezét.

— Nézze csak, nézze már, — szeme égett, betegesen sápadt arca földerült — nézze ezt a népet itt körül s lenn az utcákon, a hídon. Csupa igazhitű nép. Háromszáz esztendőbe került, gondolja meg, háromszáz évbe. Huszt megégették, de annak az eretneknek a szelleme állandóan kísértett. Most le van győzve. Ami a hegyekben megmaradt, nem bírja már, elolvadt, mint a napon a hó. Nézze, — s kezét a híd felé lendítette — hogyan tolonganak szent Jánoshoz, a sírjánál is láttam, hogyan csókolták az oltár lépcsőjét, korlátját, sírni láttam őket, sírtak a jámbor meghatottságukban.

P. Dániel pillantása földerült, bólintott, mosolygott.

— Igen, igen, — hagyta rá — megint úgy lesz, mint IV. Károly idejében. És Prága, Prága — húzta össze a szemét s nézett lefele a pompás fekvésű ragyogó városra — megint az lesz s máris az: *Civitas devotissima, civitas devotissima.**

— Kivéve Spork grófot és az ő szabadkőműveseit, — bökte oda P. Materzsovszky, a „prágai" — annak nem a nepomuki szent János öt csillaga világít, hanem páholyának az a három hunyorgó csillagocskája.

— Azokat is elfújjuk! — P. Koniás egy heves mozdulatot tett a kezével, mint aki a kegyelemdöfést adja. P. Dániel a szemét Prágára szegezve megnyugodtan ismételgette:

— *Civitas devotissima.*

Ez után a nap után pompás, nagyszabású kivilágítás teszi világossá az éjszakát. Mindenütt csupa fény, a legeldugottabb végektől, a sáncoktól, Visehrádtól, az Újváros magaslataitól le a folyó felé a hídon, a vízen túl, a Sztrahovra, Hradcsánra vivő lejtőkön, a királyi kertben, a szent Vitus székesegyházon mindenütt rengeteg fény, az ablakokban s a házak előtt és a tornyokban színes lampionok, lámpák, világító képek, szuroklángok és viaszfáklyák tüze. S ebben a fényözönben végtelen emberpatakok, lárma, zsivaj s vidám zene a tereken.

Fiala, az esztergályos, nem ment ki szétnézni. Bezárkózott a Zselezná-utcai homályos ház földszintjén, a boltja mö-

* *Igen kegyes város.*

götti szobácskába s a régi könyvből olvasgatott, amelyet boldogult Jan Szvoboda országos levéltári deklamátor útból eltett könyveiből maradt rá örökül. Mladenoveci Péter műve volt Severino kiadásában: *Írás Jan Husz mester szenvedéseiről.* Fiala nem akarta kinn a pompát látni, el akart feledkezni róla; áhitatosan olvasott, de egyszer csak az ő csendes zugába is betört a csörömpölő zene s a hatalmas zsivaj. Ebben a pillanatban a boldogult deklamátorra gondolt, mit szólna, ha ezt megérte volna. Nem maradna meg, kiment volna az országból. És mi is marad hátra? Fiala fölsóhajtott. — Győztek, győztek a feketék, — gondolta — földre terítettek. Mi marad hátra?

BRZSEZINÁNÉNAK este az jutott az eszébe, hogy a szőlőjükből, a nyári házból, kitűnő kilátás nyílik a pompás kivilágításra. Az öreg úr igazat adott neki s bíztatta, hogy menjenek, nézzék meg, most egészében látják a kivilágítást s minthogy a héten át mindennap lesz még, a városban is megnézhetik; ő maga is kimenne, de ma nem lehet, hanem azért csak menjenek ki a szőlőbe. Brzsezináné hívta Jirzsit, aki mint teológus is otthon lakott és hívott másokat is; Richter főstrázsamesterné asszony, amikor a kirándulásról hallott, maga jelentkezett.

Kimentek tehát a szőlőbe s amikor beköszöntött az este, ott álltak a verandán a nyári ház előtt, ahonnan széles kilátás nyílt Prágára. A város helyén most káprázat, mese. Elnémultak a csodálkozástól, szörnyűlködéstől, amikor a fények, kivilágított ablakok, utcák tengerét, fénybenúszó városkapukat, tornyokat, rajtuk a nagy transzparanseket meglátták, amikor tekintetük a nagyszerű háttérre, a megvilágított Sztrahovra, kolostorokra, templomokra, tornyokra, a királyi várra, a szent Vitus templomára és tornyaira tapadt. Az ablakokban, kinn az oromzaton, a tetőkön az ezrével lobogó viaszfáklyák fényözöne. Lángjuk ott hunyorgott és reszketett a vár fölött, a templomon, fölfele a tető gerincéig, a tornyokon, amelyekről messze ragyogtak a nagy, világító képek. Nem tudták kivenni, de előzőleg hallották már, hogy a hazai védszentek képei lesznek ott. A vár s a szent Vitus székesegyház pompásan fölnyúló tornyaival, amelyeket szinte behint a számtalan fény, olyan

mint egy látomás, mint valami varázslat, a legelragadóbb a fénybenúszó Prága elragadó látványában, amely fölött magasba csapó pír vöröslik s folyik szét az éjszakai égen.

Először Susana Richter jutott szóhoz; kiáltozni kezdett, szent isten, ilyet, amióta él, nem látott, s a boldogult Krisztián sem, amikor Bécsben voltak, még akkor sem. Amikor az esti szél a zene fojtott hangját a városból odahozta hozzájuk, kapálózni kezdett, ó, most a hídon, a folyón, jutott az eszébe, micsoda szépség, a sétahajókon, a híd mindkét oldalán háromszáz zenész és énekes, az egyik elhagyja, a másik rákezdi, ott ni, Hubátius úr holnap elmondja majd neki, az majd megint hoz híreket, a huncút...

Jirzsi a növendékek öltözetében, a sötétkék talárban, amelyet egy kendő övezett, s a vörös szegélyű palástban a háttérben állt és hallgatott. A ritka, varázsos látvány az ő szemét is megragadta. Nézte, nézte, de a gondolatai elkalandoztak. Ez előtt a pompás látványosság előtt a csendes nyári alkonyatokra gondolt, ahogy itt a tölgyfa alatt ültek, Helenka velük; hogyan nézték a rózsafénybe merülő Prágát, milyen szép volt. Önkéntelenül körülnézett; minden sötét, szomorú, üres.

Amikor aztán a szőlőből hazaindultak s az ösvényen lefelé tartottak, Jirzsi egyedül, utolsónak lépdelt és el-el maradozott. A társaság elérte már a kaput; ő nem törődött vele, nem is látta. Megállt, balfele nézett, a sűrű, sötétedő tőkék közé. Egy levelecske sem mozdult, de ő fájdalmas zokogást hallott onnét. Helenka zokogását.

A szíve még hevesebben kezdett fájni.

76

Egy borús novemberi délután Machovec, a hajdani vadász, most kertész, Zittau külvárosában egy nagy kertben dolgozgatott. Váratlanul egy idegen férfi lépett hozzá, magas és sovány; amikor az idegen közölte, hogy prágai, Fiala esztergályos, a boldogult Szvoboda deklamátor barátja, Machovec örömmel üdvözölte.

— Névről ismerlek, — mondta Machovec — Szvoboda testvértől hallottam a neved, amikor Prágában nála voltam; a kopidlnói Szvoboda vadász lányai is meséltek rólad, hogy te őrizted meg a králici bibliájukat, amelyet a deklamátor testvér nálad tartott.

— Hol vannak a vadász gyerekei?

— Megszöktek Csehországból, mind a három vadászfiú s a két nővérük; egyelőre még mind együtt vannak, itt, Zittauon túl egy faluban. És te?

— Én is ideköltöztem, tegnap. Isten segítségével a városban akarok ipart folytatni. Itt, remélem, jobb lesz. Nem kell többet félnem; minden pillanaton vártam, hogy elvisznek, értem jönnek.

— Fogtak el valakit abból a gyülekezetből?

— Kettőt; a vendéglőst, azt most elengedték, és Szekera testvért. De egyikük sem árult el semmit, nem nevezett meg senkit; az ember azért mégsem volt biztonságban. S ez az örökös színlelés.

— Úgy van, testvér, és a nyugtalan lelkiismeret; itt azonban megcsöndesedik. Én is megkönnyebbültem, megvan a lelki békém.

— Mit csinál Vosztry testvér?

— Ő megint Csehországban van, Hradecben. Ott sok a testvér, azokban tartani kell a lelket, s ő nem enged, halálig fogja látogatni a „tikos magvat" s viszi a vigasztalást.

— És a fiad?

— Annak szerencséje volt. Vadászi állást kapott a szomszéd uradalomban. A legtöbbet az lendített rajta, hogy szépen fújja a kürtöt.

— És a lányod?

— A lányom? — Machovec fölhúzta a szemöldökét. — Most velem van. De gyere be a házba, szelj kenyeret. Amikor a kert sarkában a lombos, magas körtefa alatt, amely most már hamarosan lomb nélkül marad, a kis faházhoz odaértek, Helenka kinn állt, a kerítés felé nézett, mintha kinn látott volna valakit.

— Ott van a lányom — mutatta Machovec. — Nem is hallja, hogy közeledünk. Néha elgondolkozik s abba az irányba néz — tette hozzá szomorúan.

— Dél fele? — tette hozzá Fiala.

— Eltaláltad. Ahol Csehország van.

— Prága?

Machovec rábólintott.

— Prága. Te is tudod hát? — ismételte meg fölsóhajtva.

— Nem feledte még el?

— Nem is sóhajt, a hitéhez hű, de Prágát, azt gondolom, nem feledte el. Helenka!

Helenka gyorsan megfordult és odajött hozzájuk, komoly volt, akkor is komoly maradt, amikor meghallotta, hogy a jövevény földi, testvér; amikor azonban Machovec azt mondta, hogy Fiala testvér Prágából jön, hogy a boldogult deklamátor testvér a barátja, a szemében fölcsillant valami.

— Megbízott bennem — tette hozzá Fiala nem minden hátsó gondolat nélkül.

Bementek az épületbe; Helenka megkínálta a vendéget.

Amikor egy idő múlva a segéd valami kérdéssel bejött, Machovec kiment, hogy megmutassa, mit csináljon. Alig lépett ki, Helenka Fialához fordult, mintha mondani akarna neki valamit. De nem mondott. Ő azonban kitalálta. Hozzá lépett.

— A boldogult deklamátor testvér elmondta nekem, mindent elbeszélt s meghagyta, hogy ne veszítselek szemem elől.

— Akkor hát tudja — mondta Helenka s lesütötte a szemét. — S tud róla is, hol van, mit csinál?

— A fiatal Brzsezina, tudom. A szemináriumban van, pap lesz.

— Jezsuita?

— Nem, világi pap.

Helenka nem szólt, nem is sóhajtott, csak elsápadt s elfordult.

— Hát nem feledte el — gondolta Fiala magában.

Ebben a pillanatban jött vissza Machovec.

Vége

ALOIS JIRÁSEK

(1851—1930)

A CSEH IRODALOM egyik legnagyobb képviselője Csehország északi vidékéről való, a Náchod melletti Hronovban született. Apja falusi pék volt, anyja szegény takácscsaládból származott, nagyszülei parasztok voltak. Jirásek mindig paraszti származásúnak mondta magát. A család és a szülőföld rendkívüli hatással volt az íróra. Jirásek kora ifjúságától haláláig elválaszthatatlanul hozzájuk tapad. 1866-ban látta a porosz-osztrák háború eseményeit. Középiskolai tanulmányait németül és cseh nyelven végezte. Hradec Královéban érettségizik. Ekkor fejeződik be népi-nemzeti öntudatosodása. Ezután Prágában elvégzi az egyetemet. Történelmet tanul, tanítványa Tomeknek, a történetírónak, aki a XIX. század nagy cseh historikusának, František Palackýnak, életművét folytatja. Egyetemi hallgató korában barátságot köt Mikulás Aleš festőművésszel s elhatározzák, hogy műveikben emléket emelnek népük dicső múltjának. Ezt az ifjúkori fogadalmat mindketten megtartották. 1874-ben Jiráseket kinevezik középiskolai tanárnak Litomyšlba, egy ódon kisvárosba, ahol Smetana, a kiváló cseh zeneköltő született. Nyaranként bejárja egész Csehországot, fáradhatatlan gyalogló, minden történeti helyet személyesen akar megismerni. Elhatározza, hogy népe krónikása lesz, regényekben s elbeszélésekben mondja el a csehek történetét. Kitűnő

megfigyelő, a legapróbb részletek is érdeklik. Közben folyton tanul. 1888-ban áthelyezik Prágába. Prága egyik főgimnáziumában tanít 1909-ig, amikor nyugalomba vonul. De ez a nyugalom csupán a tanári munkára vonatkozott, az író ernyedetlenül folytatja a nagyobb, nemzetnevelő munkát. Míg író kortársai a világ hatalmasainak írnak, vagy üres formalizmusba fulladnak, Jirásek minden művét a népnek szánja. Szinte egyedül áll, de tántoríthatatlan. Az első világháború vége felé, 1918-ban, egy prágai nagygyűlésen elmondja a cseh nemzet szabadságáról szóló kiáltvány szövegét. Akkor már az egész nép tudta, kit kell tisztelnie Jirásekben. Masaryk köztársaságában, a gazdag polgárok demokráciájában, Jirásek nem játszott szerepet. Rövid parlamenti szereplés után végleg visszavonult a közélettől. Szülőfalujában nyaranként felkereste az ifjúság. Szerette a fiatalokat, művei egyetlen nagy üzenet az új nemzedéknek. Még megírta emlékiratait; majdnem nyolcvan éves volt, amikor meghalt.

Jirásek első elbeszélései, a „Povidky z hor" (Elbeszélések a hegyekből), a szülőföldi hegyvidék embereinek keményvonású rajzai. Ez a kötet 1878-ban jelent meg. Koráról s korának embereiről ezentúl csak nagyon ritkán ír. A mult felé fordult, regényeiben s elbeszéléseiben a cseh multtal foglalkozik. A történelmi regény a műfaja. Különböző években írt művei élete vége felé teljes és tökéletes sorozattá alakultak ki. „Azon voltam — írja Jirásek — hogy megelevenítsem multunkat, közelebb hozzam egy világosabb felfogáshoz s megértéshez. De nem úgy cselekedtem, mint az álmodozó, aki csak a multba mereszti szemét s nem nézi nemzetének mostani nehéz küzdelmét." Hatása példátlanul nagy. Olyan olvasóközönséget teremt, amilyenről elődei nem is álmodtak. Jirásek igazi elbeszélő. Pártos szenvedéllyel rajzolja meg a nép életét, a nemzet nagy hőseit, a forradalmak dicsőségét s a reakciós erők közöttük az egyház, kegyetlenségét. Ízes, elragadó, mindent megelevenítő a stílusa.

Méltán tartják Jirásek életműve legfontosabb részének huszita tárgyú regénysorozatát. A husziták XV. századi nagy forradalma termékenyítő hatással volt reánk, magyarokra, parasztmozgalmainkra csakúgy, mint a magyar nyelvű írásbeliség kialakulására. Jirásek tervszerűen foglalkozott e nagy népi-nemzeti korszak megelevenítésével. Így jött létre előbb a „Mezi proudy" (Áramlatok között) c. regénye, három kötetben, 1887—1890 közt. Ez a huszitizmus kezdeteiről szól. Ott látjuk a tiszta életű Husz Jánost, háttérben nő férfisorba Zsizska, a nagy hadvezér s látjuk a feltörő jobbágyokat. Majd a „Jan Hus" c. dráma következik, mely történelmi hitelességgel mutatja meg az utat, mely a konstanzi máglyához vezetett, Husz mártírhalálához. Ezt 1911-ben írta. A ciklus harmadik része a „Proti všem" (Mindenki ellen) c. regény, a huszita felkelés története. Erről a regényről azt írja Zdenek Nejedly, hogy a cseh fizikai és szellemi erő legnagyobb körképe. Ezután megint egy színmű következik, a „Jan Roháč" (1914), a táborita husziták törhetetlen erejének rajza. A sorozat következő része: a „Husitský král" (Huszita király), Poděbradnak s korának nagyszabású rajza. Jirásek realizmusa nem riadt vissza a felbomlás ábrázolásától sem, abban is a nép hatalmas akaraterejét mutatja. Ez a regény a háromkötetes „Bratrstvo" (Testvériség), amely 1899—1904 közt jelent meg. A trilógia első részének címe „Bitva a Lučence" (A losonci csata), a második köteté: „Mária", a harmadiké „Žebráci" (Zsebrákok). Ennek a nagy regénynek a cselekménye mindvégig Magyarországon játszódik le. Anyaga szinte azonos Jósika Miklós „Csehek Magyarországon" című regényének anyagával. Giskra huszita csapatainak felvidéki szerepléséről van benne szó. Történeti sorrendben e ciklus utolsó előtti darabja a „V cizich službách" (Idegen zsoldban), mely 1883-ban már készen volt. Ebben a bajor földön szétszóródott huszita egységek pusztulásáról beszél az író. Az utolsó a sorban a „Konec a počátek" (A kez-

det és vég) c. regény 1882-ből. Ebben a szellemi huszitizmus megszületését, a Cseh Testvérek egyházának létrejöttét írja meg.

A huszita kor mellett Jirások leginkább a cseh ellenreformáció korával foglalkozott. Jiráseknek el kellett mondania, milyen volt a nemzet nagy pusztulása a szomorú fehérhegyi csatában, 1620-ban s utána. Csehország akkor vesztette el politikai függetlenségét s vált a Habsburgok koronatartományává. A „Skály" (Sziklák) c. 1886-ban írt regény a fehérhegyi csata korszakának nagy képe. A következő regény a nép ellenállásával foglalkozik. A bajor határ mentén élő chodok törzse, afféle cseh székelyek, patriotizmusát nem képes megtörni az osztrák helytartó, inkább meghalnak, de hajthatatlanok maradnak hazájukhoz való hűségükben. Ezt a „Psohlavci" (Kutyafejűek) c. regényében írta meg Jirások 1884-ben. Ez a mű Németh László fordításában magyarul is megjelent. A fehérhegyi szerencsétlenséget betetőzi a 18. századbeli jezsuita-munka. Ez a „Temno" (Sötétség) anyaga. A „Sötétség" az első világháború alatt jelent meg, 1915-ben.

Érdeklődéssel fordult ezután Jirások a rokokó-kor felé is, szemmel kísérve ily módon a huszitizmustól kezdve a csehek sorsát. De ebben a mesterkélt úri magatartású korban is a nép, a parasztok és katonák felé fordult Jirások figyelme. Ide tartozik a „Zahoransky hon" (A zahoráni vadászat) c. regénye (1888) s két színműve, a „Lucerna" és a „Pan Johannes".

A huszitizmus után a cseh polgáriasodás, a polgári mozgalmak korával foglalkozik a legrészletesebben. Két hatalmas regény-sorozata szól erről a korról: az ötkötetes „F. L. Věk", amelyen húsz éven át dolgozott, 1888-tól 1906-ig. A másik pedig szülőföldjének, Hronovnak, roppant arányú, boltozatos krónikája, az „U nás" (Nálunk) négy kötete (1896—1903). A két nagy krónikán, mely a 18. század végétől 1848-ig meséli el a cseh nép életét, egyszerre, felváltva dolgozott. Ugyanerről

a korról szól még egy kisebb, de szívhez szóló kisregényben, a litomyšli diákok történetében, a „Filosofská historie"-ben (Diák-történet, 1878), mely természetesen nagyon népszerű könyve a cseh fiatalságnak, akárcsak Jirásek másik négy, az ifjúságnak írt könyve, köztük a régi cseh mondákról szóló is. A hazafias diákok történetén kívül megírta a hazafias nők történetét is az „M. D. Rettigová" című vígjátékban.

Említettük, hogy a „Bratrstvo" teljes egészében Magyarországon játszódik, s felerészben a szereplői is magyarok. Van Jiráseknek még egy elbeszélése, a „Husaři" (Huszárok, 1894) című, mely teljes egészében a mi huszárainkról szól. Azokról, akik 1849-ben hadnagyuk és szívük sugallatára elhatározzák, hogy lóra kapnak s hazamennek, magyar földre, Kossuth zászlaja alá harcolni a szabadságért. Veszélyes és kockázatos útjukon csehek támogatják őket.

Jirásek ma Csehszlovákiában nemcsak ünnepelt író, hanem a nép mestere, halhatatlan tanítója. A nép száz meg százezer példányban olvassa műveit, színpadon, filmen látja hőseit.

Jirásek művei a multban nem juthattak el hozzánk; régi mulasztást pótolunk tehát, amikor műveit a magyar olvasók számára hozzáférhetővé tesszük, így a „Kutyafejűek" után a „Sötétség" című hatalmas történeti regényt is.

A kiadásért felel: az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Réz Ádám
A fordítást ellenőrizte: Dr Richter Károly
A címlap Csillag Vera munkája
Műszaki vezető: Siklós Béla
Készült 5000 példányban, 35½ (A/5) ív terjedelemben
az MNOSZ 5601/54 sz. szabvány szerint

17895 — Egyetemi Nyomda, Budapest — F. v.: Janka Gyula igazgató — 23-14.

Ára: 31,– Ft